Concepută în gen monografic, lucrarea reprezintă o contribuție la cunoașterea amănunțită a vieții și îndeosebi a activității publicistice a scriitorului militant de la 1848 și implicit a epocii sale. Bazat pe o documentație foarte bogată, autorul aduce date noi, inedite, referitoare la atmosfera culturală, politică și economică a uneia dintre cele mai agitate și interesante perioade din istoria poporului nostru.

Lucrarea pune la lumină cu multă concretețe locul și rolul pe care l-a avut în epoca sa Cezar Boliac, unul dintre cei mai activi participanți la evenimentele timpului.

CEZAR BOLIAC

Coperta de EUGEN S[illegible]OIAN

Ovidiu Papadima

CEZAR BOLIAC

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
București, 1966

Cezar Boliac și posteritatea lui

Spre sfîrșitul celui de-al 4-lea deceniu al secolului trecut, poezia își făcea o intrare impresionantă în Țara Românească prin treimea de scriitori : Grigore Alexandrescu, Cezar Boliac și mai tînărul Dimitrie Bolintineanu. Prin ei, poezia munteană ajungea în consonanță cu spiritul modern al epocii, cu lumea tematică și stilistică a liricii europene, dominată pe atunci de marii poeți romantici ai Franței : Lamartine și Hugo, ca și de gloriile atît de zgomotoase în contemporaneitatea lor : Lamennais și Béranger, atît de atrăgători pe atunci prin conținutul social al operei lor. Poezia va rămîne mai în urmă în Moldova aproape încă un deceniu, pînă cînd V. Alecsandri, găsind o cale mult mai rodnică : aceea de a porni de la izvoarele vii și puternice ale poeziei populare, va acoperi cu succesul său întreaga suprafață a pămîntului unde se vorbea românește. Eliade se dovedise un mult mai bine orientat, mai îndrăzneț și mai larg deschizător de drumuri în literatură decît Asachi, care se închistase timpuriu în canoanele esteticii academizante din Italia peregrinărilor din adolescență.

C. Boliac era cam de aceeași vîrstă cu Gr. Alexandrescu, anul nașterii celui de-al doilea fiind încă nesigur, putînd fi stabilit între 1810 și 1814. Debutînd în literatură cam în același timp, Boliac își va desfășura cariera publicistică într-un paralelism surprinzător cu cea a lui Alexandrescu, după cum a observat de altfel la timp P. V. Haneș[1]. Ei se întîlnesc aproape în toate domeniile scrisului, de la lirică pînă la gazetărie, la început chiar în arheologie, Gr. Alexandrescu întreprinzînd și el, în vara anului 1842, împreună cu Ion Ghica, o călătorie spre trecutul depărtat, prin mănăstirile din Oltenia, și publicîndu-și însemnările de drum în același timp cu Boliac, în 1845, în „Vestitorul românesc". Și Gr. Alexandrescu, ca și Boliac, se luptă din greu cu dificultățile limbii literare a vremii și sucombă

[1] În *Prefața* la Cezar Boliac. *Meditații și poezii*, București, 1915, p. X—XIII.

adesea poeticește sub povara prozaică a „muntenismelor", a unor trăsături dizgrațioase ale graiului vorbit în Muntenia.

Sub aspectul valorii, carierele lor literare se compensează aproape. Poet incomparabil mai profund și mai complex decît Boliac, gazetarul Gr. Alexandrescu e în schimb neasemănat mai palid, neavînd suculența, vioiciunea și orizontul ideologic al ziaristicii lui Boliac, care rămîne pe departe, alături de C. A. Rosetti — acesta pierdut însă în nebulozitățile lui de gîndire și în frazeologia exaltată care le corespundea — cel mai de seamă gazetar al epocii, între Eliade, care a pus temeliile acestei arte specifice a scrisului cotidian, și Eminescu, care a ridicat la cea mai înaltă treaptă a gîndirii și a expresiei acest scris în al XIX-lea secol la noi. Boliac a izbutit să îmbine, în gazetăria sa, verva pamfletară neobosită a lui Eliade, corosivitatea extremă a atacurilor lui *ad personam*, fără însă a egala fantezia diabolică a acestuia în deformarea caricaturală a ideilor adversarului, pentru a-l nimici, și mai ales nici grandoarea acestei fantezii, mergînd pînă la tonuri și viziuni apocaliptice, cu însușirea specifică a gazetarului modern : aceea de a fi larg deschis tuturor ideilor care frămîntă o epocă, de a avea acea curiozitate iscoditoare, acea sete de a ști care-l îndreaptă spre cele mai diverse domenii ale activității umane. Aici e superior lui Eliade, care — tocmai în epoca de întemeiere a presei cotidiane românești, adică aceea a luptei pentru Unirea Principatelor, a luptelor politice care au urmat Unirii și a constituirii partidelor politice la noi —, desfășurîndu-și cu cea mai mare vehemență calitățile de pamfletar, și-a pierdut mult din limpezimea spiritului, apărînd cu o strălucire stilistică impresionantă o cauză pierdută : aceea a reacțiunii împotriva ideologiei revoluționare a anului 1848, împotriva urmărilor acestei revoluții înseși. În această privință, Boliac i-a fost net superior și lui C. A. Rosetti, fiind sprijinitorul cel mai entuziast și mai puternic, în presă, al domniei lui Alexandru Ioan Cuza și mai ales al încercărilor lui generoase de reformă, între care primul loc îl ocupă începutul luptei pentru împroprietărirea țăranilor, a foștilor clăcași, — pe cînd directorul ziarului „Românul" îl combătea pe Al. I. Cuza și pînă la urmă a contribuit hotărîtor la răsturnarea lui. După căderea domnitorului, Boliac a fost luptătorul cel mai de seamă și cel mai neclintit împotriva „monstruoasei coaliții" între liberali și conservatori, căreia Boliac i-a dat acest nume stigmatizator, în timp ce Rosetti a fost părintele spiritual al acestei coaliții. Paradoxul istoric face ca Boliac să fie unul dintre marii animatori ai presei moderne în România tocmai alături de C. A. Rosetti, desăvîrșind începuturile acesteia din timpul revoluției de la 1848. Unii cercetători ai secolului

al XIX-lea ar putea fi ispitiţi — şi au şi fost de fapt ispitiţi în ultimul timp, deşi nu şi-au argumentat public această convingere — să considere ca primul nostru cotidian periodicul intitulat atît de frumos „România", apărut la Bucureşti în 1838. Acesta a apărut într-adevăr zilnic, cu excepţia duminicii. Dar, în afară de aceasta, nu avea nimic din specificul cotidianelor moderne : nici ca format — foarte aproape de cel al unei cărţi în 4 pagini —, nici ca cuprins şi organizare a lui. Întreprindere mai mult comercială a librarului-tipograf Fr. Walbaum, cu toate intenţiile generoase ale profesorilor Fl. Aaron şi G. Hill, pe care acesta îi angajase ca „redactori", publicaţia era inferioară „Curierului românesc" al lui Eliade, pe care-l copia palid. Se deschidea cu o rubrică intitulată stereotip *Ţara Românească* sau *Bucureşti,* în care se comunicau ştiri interne, de cele mai multe ori de sursă oficială, se consemnau mai pe larg ceremoniile oficiale, de cele mai multe ori cu elogii excesive şi niciodată cu accente critice. Continua apoi cu rubrici intitulate tot atît de stereotip *Franţa, Marea Britanie, Rusia* etc., ce cuprindeau felurite ştiri referitoare la ţările respective, ştiri extrase din gazetele străine care veneau în Bucureşti. Se încheia apoi cu felurite anunţuri şi reclame. O singură dată s-a strecurat în rubrica *Bucureşti* un articol de idei, şi anume împotriva fanatismului religios. Literatura e reprezentată doar prin cîteva poezii de Gr. Alexandrescu, iar la rubrica *Varietăţi* întîlnim trei proze semnate de căpitanul Şt. Stoica, în realitate traduceri sau imitaţii.

În această privinţă, Boliac nu a fost un inovator, ci un norocos realizator al unor necontenite străduinţe — începînd din anul 1855, cînd Kogălniceanu a scos în Moldova gazeta „Steaua Dunării" — de a realiza o presă pe măsura grandioaselor ţeluri care se urmăreau în epocă : pregătirea Unirii Principatelor, cu toate reformele politice şi sociale care se aşteptau de la înfăptuirea ei, şi apoi apărarea acestei uniri şi a încercărilor lui Alexandru Ioan Cuza şi ale oamenilor de bine din preajma lui de a transforma în realitate aceste aşteptări. Ca unul care contribuie hotărîtor la alegerea lui Cuza şi apoi ca unul care avea amici vechi printre miniştrii cei mai influenţi din guvernele primului domnitor al ţărilor unite, Boliac a putut avea de la început fondurile necesare pentru a crea o gazetă modernă de mare strălucire în „Buciumul" (1862), căruia i-a urmat, în 1865, „Trompetta Carpaţiloru", durînd pînă la îmbolnăvirea lui, în 1877. Periodicul iniţiat de Boliac a fost o foaie politică în adevăratul sens al cuvîntului, un periodic în care gazetăria de idei predomină hotărît faţă de cea informativă. De gazete moderne în acest sens nu a dus lipsă această epocă. Însăşi foaia care i-a făcut începutul : „Steaua Dunării", întemeiată de

Kogălniceanu în 1855, a însemnat o strălucită tranziție de la tradiționalele modeste gazete informative cu caracter mai mult sau mai puțin enciclopedic — pe linia „Curierului românesc" al lui Eliade și a „Albinei românești" a lui Asachi — la foile de atitudine liberă, consacrate în primul rînd dezbaterilor de principii, în politică, dar și în diversele domenii ale vieții sociale și culturale din epocă. Tot în 1855 a apărut, la București, „Timpul", urmat în 1857 de „Secolul", foi redactate de Bossueceanu, dar sprijinite financiarmente „de casele cele mari de negoț din București", după cum le caracteriza Kogălniceanu, gazete de format modern, dar timide și șterse ca atitudine, ceea ce le-a adus în curînd stingerea, fără să lase mari regrete. În 1858 ia ființă „Dîmbovița", gazeta poetului D. Bolintineanu, pornită cu cele mai frumoase intenții, avîndu-și rolul ei binefăcător în pregătirea Unirii, dar palidă ca realizare jurnalistică, ceea ce iarăși i-a scurtat brusc durata existenței. Toate aceste gazete — chiar dacă și-au mărit treptat formatul, chiar dacă și-au îmbogățit și și-au diversificat cuprinsul, pînă aproape de echivalența cu gazetele de mare tiraj din țările Occidentului — n-au putut depăși însă periodicitatea de două cel mult de trei ori pe săptămînă. E adevărat că în 1858 a apărut în Moldova „Zimbrul și vulturul", zilnic, în formatul maxim și cu o frumoasă ținută tipografică și de idei. Dar orientarea și cuprinsul lui erau axate aproape exclusiv pe ideea pregătirii și apărării Unirii, astfel că a pălit, pînă la încetarea apariției, cînd această faptă istorică a părut cît de cît consolidată. Să nu mai vorbim de „Ḍioa", cotidianul inițiat de poeții G. Sion și G. Baronzi, care a avut o existență, desigur, mai lungă decît i-o sugera titlul, dar totuși efemeră, nedurînd decît o lună.

Primul nostru cotidian de factură modernă l-a realizat C. A. Rosetti prin „Românul", care — începînd în 1857 cu o apariție de două și apoi de trei ori pe săptămînă — a trecut la apariția zilnică în 1859.

Fără a depăși periodicitatea de 3 ori pe săptămînă, foile lui Boliac se caracterizează prin cea mai frumoasă ținută grafică și organizare tehnică. Folosind experiența căpătată la Paris, prin redactarea în 1857 a unei foi românești cu același titlu, Boliac a știut să-i dea „Buciumului" de la început o somptuoasă prezentare în ceea ce privește tehnica tipografică, superioară tuturor gazetelor noastre de pînă la el, precum și o vie mișcare interioară nu numai în ceea ce privește ideile și informațiile, dar chiar și în structurarea grafică a fiecărei pagini. Paginile imprimate cu cerneluri speciale, imitînd aurul, bronzul — din numerele consacrate marilor evenimente politice, izbînzii

reformelor iniţiate de domnitorul Cuza — au rămas celebre în istoria presei noastre din secolul al XIX-lea. Pe de altă parte, în aceste periodice, el a continuat tradiţia eliadistă a interesului larg pentru manifestările artistice şi ştiinţifice ale timpului. Dar partea ştiinţifică nu mai consta din naiva informare a cititorilor, mai mult a curiozităţii lor, despre minunile ştiinţei moderne sau despre stranii fenomene ale naturii, ca în periodicele anterioare, cu caracter enciclopedic. Continuînd pasiunea arhivistică ce a animat „Arhiva românească" a lui Kogălniceanu, „Magazinul istoric pentru Dacia" al lui N. Bălcescu şi A. Tr. Laurian, ca şi revistele scoase de tînărul B. P. Hasdeu, Boliac tratează partea ştiinţifică a gazetelor sale în stilul sobru al acestor reviste, orientînd-o mai ales spre cercetarea trecutului patriei. În „Buciumul" şi în „Trompetta Carpaţiloru" s-au publicat texte de vechi hrisoave, de cronici — dintre care cronicile în versuri, precum vestita *Plîngere a mănăstirii Silvaşului,* sau *Facerea de stihuri pentru moartea lui Grigore Ghica* au deschis interesul nu numai al istoricilor, ci şi al publicului larg pentru acest tip de documente ale secolului al XVIII-lea, pînă atunci trecute cu vederea, prin comparaţia strivitoare cu operele în proză ale marilor noştri cronicari —, apoi relatări istorice în proză referitoare la trecutul mai apropiat, precum faimoasa *Genealogie a Cantacuzinilor* sau *Chronica revoluţiunii din 1821* de Ioan Dîrzeanu[2]. Tot aici se publică cronici străine sau fragmente din ele referitoare la români. Nu lipsesc nici studiile de istorie, între care strălucesc cele semnate de B. P. Hasdeu. Arheologia se află de asemenea în mare cinste, în primul rînd prin relatarea amănunţită a călătoriilor şi descoperirilor lui Boliac, care preia, într-o formă superioară, amatorismul entuziast al inginerului W. de Blaramberg, al profesorului Gh. Seulescu, al inspectorului general al carantinelor de pe Dunăre, generalul Mavru, socrul lui Ion Ghica, al maiorului D. Papazoglu, care făceau „descoperiri" la întîmplare şi mai ales îşi alcătuiau colecţiile cumpărînd obiecte antice de la negustori. Boliac, cu toate că nu avea o pregătire de specialitate — ceea ce l-a făcut să greşească uneori pînă la ridicol în identificările şi ipotezele lui —, are marele merit de a fi iniţiat şi săpături arheologice în serie după un anumit plan, înscris în itinerarul unei călătorii. Cu toate ironiile

[2] De notat că marea majoritate a acestor documente istorice proveneau din colecţia personală de manuscrise a lui Boliac, care era un vechi pasionat în această privinţă. Mai tîrziu, manuscrisele au fost vîndute lui Dim. A. Sturdza şi de la el au intrat în posesiunea Bibliotecii Academiei, fiind descrise în *Catalogul manuscriptelor româneşti* de I. Bianu, Gh. Cardaş şi G. Nicolaiasa. Cf. Dan Simonescu, *Cezar Boliac traducător din Ariosto,* în „Studii italiene", VII (1940), p. 25—34.

cu care l-a tratat Odobescu, fără de această activitate a lui, consemnată mai ales în paginile ziarelor sale, începuturile arheologiei ştiinţifice la noi ar fi fost şi mai dificile. La fel, Boliac deschide coloanele gazetelor sale şi cercetărilor numismatice, bazate aici în primul rînd tot pe o frumoasă colecţie personală a lui. În filele acestor gazete s-a risipit Boliac ca memorialist şi critic de artă, a discutat despre literatură, muzică, teatru.

Dar mai presus de toate, Boliac a fost aici gazetar politic, cu foarte mare priză în publicul epocii lui. În amintirile sale, Gh. Panu [3] vorbeşte de el şi de C. A. Rosetti ca despre marii ziarişti ai vremii, iar N. Petraşcu povesteşte că tatăl său, om de la ţară, fără învăţătură, văzînd că-i place să citească, îl abonă prin 1870, pe cînd era în clasa a III-a primară, la „Trompetta Carpaţiloru" [4]. Iar la moartea lui, ziarul „Timpul" de sub redacţia lui Eminescu scria : „Boliac a fost un prozator energic, un publicist din cei mai citiţi şi mai preţuiţi. Pana sa a fost în slujba intereselor naţionale astfel cum le înţelegea şi le-a rezolvat Vodă Cuza. (...) Atît „Buciumulu", cît şi „Tompetta Carpaţiloru" au fost la vremea lor ziare foarte mult citite, scrise în graiul viu al poporului, cu acel bun simţ şi cu acea bogăţie de locuţiuni şi figuri care ele abia dau un caracter curat şi naţional limbii noastre" [5].

Într-adevăr, Boliac ca gazetar al cotidianului e un scriitor matur şi perfect limpezit din punct de vedere stilistic, cu totul deosebit de poetul Boliac şi de stîngăciile lui enorme de limbaj. Nu trebuie să uităm că activitatea poetică a lui Boliac — cu oscilaţiile stridente între abuzul de neologisme franceze şi de neaoşisme munteneşti — încetează în anii exilului său la Paris, după înăbuşirea revoluţiei din 1848. În gazetele sale, el nu face altceva decît să-şi retipărească poeziile mai vechi. Prozatorul e acum deplin stăpîn pe meşteşugul său şi mai ales pe resursele atît de complexe ale graiului popular şi ale folclorului. Iată-l înfăţişînd cu o ironie bonomă frecuşurile nesfîrşite dintre Adunarea deputaţilor şi domnitorul Cuza : „Dară astea sînt toate numai glume. Camera şi guvernul or să facă foarte bun menagiu şi or să trăiască împreună pînă la adînci bătrîneţe. El o să se mai lase de cheltuieli ; ea o să se mai lase de economii şi n-o să mai fie gîr-mîr între dînşii. Numai hopul ăsta d-ar trece, căci se zice c-ar mai fi ş-altă cauză de netrai în casă : el este temător ; şi pe dînsa

[3] *Amintiri de la Junimea*, vol. I, Bucureşti, 1908—1910, p. 296.

[4] N. Petraşcu, *Biografia mea*, în I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, vol. VI, p. CXIII.

[5] „Timpul", VI (1881), nr. 45, p. 1.

se zice c-o cam doare măseaua cam de mult pentru alţi feţi-logofeţi, care i-ar fi viind pe drum de seară :

Pe o lună gărgăună,
Pe bidivii de alună,
Cu tichie de frînghie
Cu pene de ciocîrlie
Şi la gît cu sangulie,

s-ar fi lăsînd zburători noaptea pe coş şi s-ar fi dînd cu *libov*. Lucru curat nu e ; şi cum am zice, casa stă astăzi cam în doi păreţi" [6].

Nu e aici numai plăcerea pe care i-o procură gazetarului folosirea pastei grase a hazului popular, ci şi o subtilă tehnică de a spune lucrurilor pe nume şi de a evita în acelaşi timp rigorile legii presei.

Dar cînd vorbeşte de cei care înconjurau şi linguşeau domnitorii, pe timpul aceluia care îi urmase lui Cuza-Vodă, hazul expresiei dispare, şi Boliac ştie să apese vîrful gros al unui creion satiric dur pînă aproape de trivialitate : „Aceştia se întîlnesc neprevestiţi, prin surpriză, în salonul lui Vodă, pre scara din dosul palatului, la uşa ietacului ; se izbesc în faţă, unul ieşind cu ceva puturos în mînă şi altul intrînd cu ceva mirositor ; se izbesc în piept, se roşesc oleacă unul de altul, şi-şi motivează situaţiunea : — Am auzit că nu i-a fost bine ! — Da, frate, aşa ; d-aseară. — Da ce-a avut ? — S-a supărat se vede, de verio bîrfire de prin gazete ; ori, cine ştie, că nu ştiu cine-i tot aduce fleacuri de astea, că am băgat de seamă pre la finitul mesei că nu prea mînca cu poftă. După masă, ştii că-i place să vorbească, şi aseară a vorbit prea puţin, apoi a intrat să se culce. Întrebai slugele deaca s-a culcat, şi nicidecum ; ascultam la uşă, şi tot tuşa din cînd în cînd ; pînă la trei, uite am stat aici pre scaunul acesta şi abia atunci a dat Dumnezeu de a adormit. — N-am ştiut, săracul de mine, că veneam şi eu. Eu de la masă n-am observat ce-ai văzut d-ta şi m-am dus colo ! mă chiămase o geloasă de n-are margini. Are un văr, va să-l facă directore şi mi-a zis să aduc vorba de el şi să-l laud lui Vodă. Da de ce nu m-ai chemat, că veneam oricum. Acum îi e mai bine ? — A cam avut colică despre ziuă. — Ce om, ce geniu, ce bunătate !" [7] Totul — servilismul şi aroganţa, sinceritatea cinică şi ipocrizia cea mai laşă — e prins în mişcare, fără nici o calificare directă, şi portretul curteanului abject se încheagă firesc şi exemplar.

---

[6] *Revista interioară*, în „Buciumulu", 1863, p. 13.
[7] *Camarilla*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1869, nr. 779, p. I.

În polemica directă, personală, Boliac ştie să amestece abil şi expresiv pateticul cu sarcasmul : „Pigmei mormoloci ! ce faptă aţi îndemnat pînă acum pe domnitoriu să facă de cînd aveţi fericirea să încungiuraţi tronul ţărei ? De stricat, le-aţi stricat toate ; deară de făcut, făcut-aţi ceva ? Voi care aţi cîntat pre toţi domnii, voi care v-aţi tîrît la picioarele totor domnilor — buni şi răi — pe cînd noi gemeam în temniţe şi internat pe la monastiri pentru că ceream de la dînşii să facă ce-a făcut Cuza : să dea libertate poporului, să dea libertate ţiganilor, să dea împroprietărirea, să dea votul universale, să dea instrucţiunea, să facă unirea, să ridice tortura, să zdrobească privilegiul (...) voi care, pe atunci galonaţi, ţineaţi mantalele la perdelele domnilor, ce făceaţi ? Ce idee produceaţi ? (...) Cîntaţi la perdea, ca să facă haz Vodă şi boierii : „Tu-mi ziceai odată"...[8]

Altă dată tonul polemic e grav, aproape trist, cu un fel de fior prevestitor a rău, ca atunci cînd se adresează primului ministru : „Nu ţi-e frig, domnule Catargi, în mijlocul deşertului în care ai rămas ? Nu vezi dumneata că n-a mai rămas nimeni în juru-ţi care să te adăpostească ? Nu simţi că nu se mai dirige spre dumneata nici o suflare caldă şi că toate cîte-ţi vin sînt reci ca crivăţul ?" [9]

După moartea lui, timp de două decenii, poetul a intrat în umbră cu totul. În 1895 „Adevĕrul ilustrat" — care pe atunci era foarte apropiat de mişcarea socialistă —, împodobindu-şi pagina întîi cu un frumos portret în gravură al lui Boliac, îi recunoaşte din plin meritele de gazetar : „Însemnătatea cea mai mare a lui Cezar Boliac este ca ziarist, în care calitate a contribuit mult la stabilirea unui stil gazetăresc viguros şi curat românesc". În privinţa poeziei lui, judecata posterităţii imediate e severă, dar nu lipsită de dreptate : „Dintre numeroasele poezii pe care le-a scris în tinereţe, deşi multe pătrunse de o arzătoare şi nobilă compătimire pentru suferinţele claselor apăsate, una singură a rămas, fiind şi în privinţa formei mai aproape de înălţimea sentimentelor ce exprimă. Este cunoscuta *Sila*" [10].

În acei ani în care amintirea lui Eminescu era încă atît de coplesitor vie — după lecţia magistrală de poezie politică şi socială pe care o dăduse el începînd cu *Împărat şi proletar* şi culminînd cu *Scrisorile* — era greu să se entuziasmeze cineva de versurile lui Boliac.

În cursul său de istorie a literaturii româneşti, ţinut la Facultatea de litere din Bucureşti în anii 1899—1901, Ovid Densusianu releva şi el în poetul Boliac mai mult luptătorul, punîndu-l, alături de N.

[8] „Trompetta Carpaţiloru", 1867, nr. 445, p. 1 777.
[9] „Trompetta Carpaţiloru", 1876, nr. 1 236, p. 1.
[10] *Cezar Boliac*, în „Adevĕrul ilustrat", VIII (1895), nr. 2 153, p. 3.

Bălcescu, în galeria celor mai combativi scriitori de pe la jumătatea secolului al XIX-lea [11].

Mai tîrziu, cînd expansiunea simbolismului ameninţa să anemieze poezia, lipsind-o tocmai de tonicul accentelor viguroase ale protestului social direct, poetul Boliac revine în actualitate, şi anume tocmai prin poezia lui socială.

Nicolae Iorga este entuziasmat de ea şi de personalitatea poetică a lui Boliac, dîndu-i celebra definiţie : „poetul libertăţii, duşmanul privilegiilor, osînditorul boierilor", comparîndu-l cu Béranger [12] şi declarînd că „vor rămîne nemuritoare" versuri ca acestea, de evocare a lumii ţărăneşti :

Cu furcile în brîne, cu feţele voioase,
Întind cît pot cu fusul din caiere stufoase...

Cu estetica lui profund conţinutistă, Iorga nu se putea simţi jenat artistic de un vers ca acesta în care Boliac condamna mania titlurilor de boierie : „Să-nceteze astă boală de păharnic şi pitar". În entuziasmul său pentru ceea ce aducea într-adevăr nou ca poet social în literatura anului 1840, adică înainte ca Alecsandri să fi dat acel prestigios exemplu al apropierii poeziei de viaţa maselor prin intermediul folclorului, N. Iorga observă totuşi cît de aproape era de proza lui Lamennais o poezie ca *Muncitorul*, mergînd pînă la decalcul lingvistic în celebrele versuri de atît de puţină reuşită artistică :

Noi n-avem decît braţul, şi braţul este-al nostru ;
Noi nu putem să-l spargem în veci în lucrul vostru :
Să mai scădeţi ceva....

unde verbul *a sparge* nu e decît o stîngace transplantare a verbului francez *briser*. De altfel, nu de mult poezia *Muncitorul* a fost identificată ca „o simplă versificaţie a cunoscutului poem în proză *Une voix de prison*" de Lamennais [13]. Fără a fi atît de categoric, N. Iorga

[11] De fapt, aşa cum observă cu justeţe D. Popovici în pertinenta analiză pe care a consacrat-o poeziei lui Boliac în 1929, Ovid Densusianu e departe de a fi fost aici un admirator al acestei poezii. Singura poezie realizată i se pare *Sila*, şi vocaţia literară a lui Boliac i se pare a fi de căutat în proza politică, adică în ziaristică.

[12] N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti în veacul al XIX-lea*, vol. II, Bucureşti, 1908, p. 178—186.

[13] G. Zane, *Mişcarea revoluţionară de la 1840 din Ţara Românească*, în *Studii şi materiale de istorie modernă*, Bucureşti, 1963, p. 229, nota 2.

totuşi nu cade victimă a entuziasmului. Reproducîndu-se adesea, în vremile noastre, faimoasa caracterizare elogioasă a lui Boliac, pe care am amintit-o şi noi mai sus, se uită sau se tace aproape întotdeauna că N. Iorga — în concluziile capitolului pe care l-a consacrat poetului *Silei* — e foarte măsurat, şi pe bună dreptate : ...„dacă nu s-ar pierde în declamaţii retorice şi în valurile cuvintelor abstracte, de pare c-ai ceti un articol de ziar versificat ; dacă ar fi mai cu alegere în cuvintele ce întrebuinţează — îl vezi scriind curent : „concherani", „muşari" (mouchards), „parfet", „belă", „belică", „catişism" ; dacă în sfîrşit ar avea mai puţină ambiţie de a cuprinde toată filozofia şi întreaga istorie universală în versurile sale — ca Hugo, care avea însă uriaşa lui fantezie şi geniul retoricii maiestoase — Boliac, aşa de bogat, de nou, de creator în poezia noastră, şi-ar lua locul nu între romanticii interesanţi, ci mai sus şi mai sigur, între clasicii literaturii româneşti, căreia i-a dat, aşa cum este el, versuri ce nu se vor uita" [14].

Aşa cum îl definise aici N. Iorga — poet de antologie, în poezii şi mai ales în versuri izolate —, aşa cum îl rînduise aici, printre romanticii epocii, şi nu printre clasicii literaturii noastre, Cezar Boliac a fost privit apoi cu tot respectul cuvenit pentru luptătorul social, pentru avîntatul om politic, pentru gazetarul care i-a reunit în scrisul său destinat ciocnirilor de idei ale vremii sale. În 1913, Asociaţia generală a presei organizează comemorarea centenarului naşterii lui printr-un festival în care Victor Eftimiu recita o avîntată *Odă lui Boliac*, se evoca în cuvîntări *Omul şi opera* şi *Ce a fost „Trompetta Carpaţiloru"*. Gazeta lui Boliac reapare festiv într-un număr unic, 1 066, cu cîteva luni mai înainte, anunţînd festivalul care a avut loc în ziua de 13 decembrie. În pioase *Însemnări* pe marginea acestei aniversări, redacţia revistei „Luceafărul" îl defineşte pe Boliac în ceea ce avea el mai bun : „În 1913 s-au împlinit 100 de ani de la naşterea acestui spirit avansat în vremea lui. A fost un democrat convins şi un apărător al celor mici şi năpăstuiţi, al muncitorilor în opinci". Rezervele faţă de carenţele artistice ale poetului se simt însă şi aici : „Boleac e cel dintîi poet care a zugrăvit viaţa reală, suferinţele celor săraci şi slabi. Forma poeziilor e însă slabă. Abia *Sila* s-a putut menţine şi în zilele noastre" [15]. Conferinţa care a constituit centrul festivalului a fost publicată mai tîrziu, în revista „Ramuri" [16], fiind reprodusă de aici în gazeta „Bucovina". În 1915, Petre V. Haneş

[14] N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 185.

[15] *Însemnări*, în „Luceafărul", XIII (1914), p. 30.

[16] Ion Dragu, *Cezar Boliac*, în „Ramuri", XII (1919), p. 6—11.

dă la lumină întîia ediţie completă a poeziei lui Boliac, precedată de o prefaţă plină de entuziasm pentru poetul social [17].

În perioada dintre cele două războaie mondiale preţuirea lui Boliac se dezvoltă pe aceleaşi linii de judecată. În 1920, în două lecţii ţinute la Universitatea din Cluj [18], G. Bogdan-Duică constată cu regret că, „deşi activitatea lui a fost prodigioasă, nici o monografie nu i-a cercetat-o", iar referitor la Boliac cel din 1847 subliniază lărgimea de orizont şi diversitatea ideologiei lui : „Este evident, poetul lui Boliac devine un organ al *tuturor* curentelor, un microcosm concentrat al naţiunii sale". Cît priveşte însă valoarea estetică a literaturii lui Boliac, G. Bogdan-Duică nu se deosebeşte de predecesori în judecarea ei, accentuîndu-i numai frumuseţea ideologiei şi însemnătatea ei istorică în epocă : „C. Boliac nu a fost un poet pe care posteritatea să-l mai caute setoasă de plăcere. Nimeni nu-l va mai răscoli, afară de istoricul epocii lui. Pentru epoca sa, el a fost însă un tip caracteristic, util epocii, pe care, împreună cu alţii, o împingea : în cultură, spre lumină ; în politică, spre egalitate ; în artă, spre un realism pătruns de idei nobile".

Sinteza reclamată de G. Bogdan-Duică a realizat-o nu mult după aceea — cel puţin în ceea ce priveşte bazele poeziei şi ideologiei lui Boliac — D. Popovici [19]. Cu inegalabila sa cunoaştere a literaturii secolului al XVIII-lea şi a primei jumătăţi a secolului al XIX-lea în occidentul Europei, D. Popovici a identificat cu precizie mai toate sursele literaturii lui Boliac, îndeosebi în gîndirea şi în opera marilor romantici francezi, Lamartine şi mai ales Victor Hugo, cărora le adaugă influenţa prodigioasă în epocă a lui Lamennais şi Béranger, cu a căror tematică şi ideologie poetul român s-a hrănit uneori pînă la simpla rezonanţă a unui puternic ecou.

Încheierea studiului său întăreşte opiniile formulate înaintea lui : „Dar dacă valoarea artistică a operei e contestabilă, istoriceşte ea se prezintă altfel. Interesul ce se fixează asupra ei e stîrnit de varietatea temelor tratate şi îndeosebi de natura unora dintre ele. Dezvoltînd subiecte sociale, el transpunea la noi, din poezia franceză, preocupări ce caracterizau intelectualitatea apuseană. Şi, fixat în timp la începutul literaturii noastre moderne, interesul se accentuează prin timpuria încetăţenire a acestui gen în poezia română. În vremea lui

[17] Cezar Boliac, *Meditaţii şi poezii*, Bucureşti, „Minerva", 1915.

[18] G. Bogdan-Duică, *Istoria literaturii române moderne. Întîii poeţi munteni*, Cluj, 1923, p. 291—301.

[19] D Popovici, *Poezia lui Cezar Boliac*, în „Viaţa românească", XX (1929), nr. 11—12, p. 128—161.

și după el s-a trecut cu mult peste nivelul poetic al operei sale ; dar fondul ei a fost un puternic generator de idealuri, care au luminat multora zarea viitorului. Ea a însemnat unul din punctele cele mai ridicate din istoria socialismului român și, în același timp, deschide larg perspectiva asupra unor ținuturi neexploatate încă decît în mod incidental. Mulți scriitori se vor îndrepta, în urma lui, în direcția aceasta. În mijlocul lor se fixează Eminescu : cu dimensiuni de artă superioară, dar și cu temeinice restricțiuni. Și prin aceasta Boliac e un precursor" [20].

După aceste mișcări largi de simpatie reținută, de subliniere mai ales a generoasei gîndiri sociale a lui Boliac — simpatie explicabilă prin ecoul profund, deși nu întotdeauna direct sesizabil în anii ce au urmat primului război mondial, al Revoluției din Octombrie și apoi al înființării Partidului Comunist Român —, în perioada următoare, se așterne asupra poetului un răstimp de tăcere.

În 1941, în plin război, G. Călinescu se ridică împotriva acestei tăceri [21] : „O uitare nedreaptă s-a întins asupra lui Cezar Boliac, personalitate interesantă din toate punctele de vedere". După ce accentuează energic patriotismul scriitorului — printr-una din acele mișcări suprinzătoare care îi erau caracteristice, în sensul diferențierii nete, uneori chiar voit paradoxale, de opiniile curente —, G. Călinescu elogiază tocmai poetul : „Numai abundența a stricat lui Boliac, care de altfel face dovada unei mari imaginațiuni și a unei amplitudini lirice excepționale". În slujba acestei demonstrații inedite, G. Călinescu folosește inimitabilul său dar de a selecta și a pune în lumină citatele necesare, alegînd cu un gust infailibil întreg puținul ce se poate salva artistic din poezia lui Boliac. În sprijinul demonstrației aduce și procedeul, iarăși caracteristic, al alăturărilor neașteptate : feeria desenelor lui Johannot, arta decorativă a lui Th. Gautier, somptuozitatea exotică a parnasienilor francezi. Cu aceasta nu face decît să întărească, cu marele său prestigiu personal, ceea ce spusese și mai înainte : că Boliac e doar un poet de antologie, un realizator de rare versuri frumoase, și aici e latura inedită a viziunii lui Călinescu : un poet ale cărui posibilități de realizare a frumosului sînt

[20] În 1944, D. Popovici reia dezbaterea asupra izvoarelor ideologiei lui C. Boliac, insistînd de astă dată asupra legăturii gîndirii poetului cu realitățile de la noi, mai ales în ceea ce privește ecourile mișcărilor socialiste din Occident, în studiul *Cezar Boliac. Romantism și socialism în definiția poeziei*, București, 1944, extras din volumul omagial C. Giurescu, p. 391—411.

[21] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 233—236.

limitate la evocarea colosalului arhaic în natură şi a interioarelor luxuriante. Tot ca evocator, şi anume ca memorialist, G. Călinescu pune în lumină — prin citate din articolul *Mozaicul social* — „excelenta artă de gravor istoric" a gazetarului Boliac. Este pentru prima dată cînd se apreciază arta literară a ziaristicii lui Boliac.

În anii revoluţiei socialiste, Boliac a ajuns în mod firesc în centrul atenţiei istoricilor literari şi alcătuitorilor de ediţii. Institutul de istorie şi teorie literară iniţiază cercetări asupra lui, al căror rezultat este un mic studiu monografic [22]. Înaintea unor reeditări ale operelor lui Eliade, Alecsandri, Hasdeu, Macedonski, se tipăresc ediţii ample, incluzînd şi selecţiuni din proza politică a lui C. Boliac, însoţite de studii introductive, apoi volume în „Biblioteca pentru toţi", în „Biblioteca şcolarului" [23]. În aceste studii introductive, poezia lui C. Boliac a fost analizată în toate laturile ei şi cu toate implicaţiile istorice, folosindu-se toate contribuţiile istoricilor literari de pînă acum. Era, în definitiv, momentul lui Boliac, în noua perspectivă a împrejurărilor sociale. Tot ceea ce se putea spune bun despre poetul social a fost spus, şi încă cu un prisos de entuziasm — de exagerare a valorii lui artistice chiar — inerent acestui moment favorabil. În privinţa aceasta, ceva nou ar fi foarte greu de adăugat.

Astăzi, în faza de maturizare a noii noastre istoriografii literare, este vremea ca aprecierea lui C. Boliac să fie echilibrată. Şi aceasta credem că nu se poate realiza eficient decît situîndu-l cît mai amplu pe Boliac în perspectiva epocii sale. În această epocă, activitatea atît de întinsă a scriitorului a acoperit aproape toate momentele importante ale secolului al XIX-lea la noi: renaşterea sentimentului naţional în 1830, momentul revoluţionar de la 1840, revoluţia de la 1848, Unirea Principatelor, domnia lui Alexandru Ioan Cuza, apariţia junimismului, războiul pentru independenţă, pînă în pragul apariţiei „Contemporanului".

În această perspectivă istorică, însemnătatea ziaristului Boliac — a puternicului animator şi răspînditor al ideilor celor mai înaintate în preajma anului 1848 — creşte enorm în pondere în opera lui. Însuşi poetul se justifică şi rămîne tot în această perspectivă. Pentru

[22] * * * *Cezar Boliac, luptător revoluţionar şi progresist*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", II (1953), p. 141—174.

[23] Cezar Boliac, *Opere alese*. Studiu introductiv de Victor Adrian, Bucureşti, 1950; Cezar Boliac, *Opere*. Ediţie, note şi bibliografie de Andrei Rusu, cu o introducere de George Munteanu, Bucureşti, 1956. vol. I—II; Cezar Boliac, *Pagini alese*, ediţie de aceiaşi autori, Biblioteca pentru toţi, 1959; Cezar Boliac, *Pagini alese*, ediţie îngrijită de Andrei Rusu, prefaţă şi note de Viorica Huber, Biblioteca şcolarului, 1961.

a omagia acest rol istoric al lui Boliac, ne-am gîndit la studiul de faţă, consacrat în primul rînd *ziaristului* Boliac şi epocii lui. Aici putem aduce încă informaţii, date şi judecăţi noi, care credem că sînt în măsură să contribuie la conturarea cît mai exactă a personalităţii scriitorului, a rolului său istoric şi a împrejurărilor în care s-a format şi în care şi-a desfăşurat activitatea. E adevărat că ultimii ani ai gazetarului Boliac au fost trişti, întunecaţi de grave inconsecvenţe politice. Dar chiar atunci el n-a trădat linia fundamentală a personalităţii lui literare : mila şi dragostea pentru oamenii din popor, pentru cei săraci şi asupriţi şi mai ales pentru aceia care pe atunci — prin numărul lor de milioane — deveniseră simbolul acestei imense suferinţe : ţăranii, foştii clăcaşi. Aceasta, şi meritele activităţii lui anterioare, sînt suficiente ca să-l răscumpere pe ziaristul Boliac în faţa istoriei.

Familia şi copilăria

După propria sa mărturisire, Cezar Boliac e bucureştean : „Sum născut şi crescut în Bucureşti şi n-am părăsit Bucureştii şi închisorile din Bucureşti decît 9 lune, cît am fost internat la Poiana Mărului, şi 10 ani, cît am fost exilat la căderea revoluţiunii din 1848". Bine-înţeles, în această afirmaţie e o bună doză de exagerare datorită faptului că această mărturisire se adresa bucureştenilor înaintea cărora candida Boliac [1].

Cu toată volubilitatea în scris a lui Boliac şi cu toată aparenta lui tendinţă de a se confesa prin presă, nu ne-a rămas nimic de la el despre familia şi copilăria sa.

Nici mărturiile contemporanilor vieţii sale nu sînt prea bogate. În 1875 apare, în revista ardeleană „Familia", o biografie a lui Boliac, însoţită de un frumos portret al său în gravură [2]. Se pare că la baza acestei schiţe biografice stau mărturisiri sau, poate, chiar o notiţă a lui Boliac. Într-adevăr, el făcuse în vara acestui an o excursie arheologică prin Transilvania, despre care vorbeşte pe larg în „Trompetta Carpaţiloru" [3]. Fusese la Sibiu, Ocna Sibiului, Alba-Iulia şi se întîlnise cu fruntaşi ai vieţii ardelene. În această biografie întîlnim singura datare mai precisă a naşterii lui Boliac : „25 mărţişor, anul 1813, în Bucureşti, de părinţi cu bună stare materială". Aceştia l-ar fi dat la şcoală, la Colegiul naţional „Sfîntul Sava", unde ajunse învăţăcel al lui Eliade. „Familia" vorbeşte şi de profesorul elen Neofit Duca, cel care dezvoltă în tînărul Boliac predilecţia pentru istorie şi scriitorii clasici şi care l-a învăţat înainte de Eliade.

Cu un an înainte de a muri Boliac, poetul Gr. H. Grandea publică şi el o schiţă biografică despre bătrînul ziarist [4], schiţă pe care

---

[1] *Profesie de credinţă*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1866, nr. 414, p. 77.

[2] „Familia", XI (1875), p. 369—371 şi 373.

[3] An. XIII (1875), nr. 1 216, din 12 septembrie, p. 1, şi nr. 1 218 din 28 septembrie, p. 1.

[4] „Resboiul roman", III (1880), nr. 24 din 17 aprilie, p. 1.

o reproduce apoi în necrologul publicat în același ziar[5]. Grandea indică anul 1812 ca an al nașterii lui Boliac, împotriva tuturor celorlalte mărturii anterioare și ulterioare. Despre părinții și copilăria lui Boliac, Grandea e și mai deosebit de redactorul „Familiei" : „Tatăl său, originar din Salonic, îl lăsă orfan de timpuriu ; el își făcu studiile la Colegiul «Sfîntul Sava», prin multă cetire, venindu-și singur în ajutor spre a completa instrucția ce primea". Întîlnim deci imaginea unui orfan cu posibilități materiale modeste, în opoziție cu cea din „Familia", a unui copil de părinți avuți.

Tabloul pe care-l schițează Vioreanu, prieten bun al lui Boliac și colaborator credincios, deși sporadic, al gazetelor sale, se apropie de cel din „Familia" : „Fiul unui italian distins, care s-a căsătorit în țara noastră, Boliac, născut în anul 1813, primi educațiunea după obiceiul de atunci, adică în casă, de la dascăli greci"[6].

Necrologul făcut de Scipione Bădescu, deși se prezintă drept „fost colaborator și secretar intim al regretatului" și deși afirmă că schița lui biografică era alcătuită „dupe date culese de-a dreptul de la reposatul", nu aduce totuși nimic în plus : Boliac s-ar fi născut la București „din părinți de bună condiție socială, după vremile de atunci", și a învățat carte de la vestitul dascăl Neofit Duca[7]. Nici necrologul făcut de N. Bassarabescu, fostul redactor la „Trompetta Carpaților" cîtva timp, necrolog publicat în aceeași pagină a ziarului, nu aduce nici un element nou în această chestiune.

Dintre schițele biografice ulterioare, cea a lui D. Rosetti[8] nu conține nici ea nimic deosebit.

Interesantă e, în schimb, schița din dicționarul biografic al lui Th. Cornel[9]. E interesantă, pentru că aduce unele precizări și pentru că se bazează pe o sursă sigură : „Extragem aceste note biografice dintr-un manuscris semnat Gr. Peretz și comunicat nouă de d. profesor universitar I. Peretz". Grigorie Peretz era fratele vitreg al lui Boliac, tovarășul lui credincios în revoluția de la 1848, în toate peripețiile exilului de 10 ani, și care, după cum vom vedea, l-a urmat și în viața politică de după întoarcerea lui în țară. În această schiță întîlnim singura mărturie despre numele întreg al mamei lui Boliac : Zinca Kalamogdartis. Tatăl său ar fi fost doctorul Bolliaco, „care în urmă plecă din țară, reîntorcîndu-se la Florența". După această notă

[5] *„Resboiul roman"*, III (1881), nr. 286 din 27 februarie, p. 1—2.
[6] *Cuvînt la înmormîntarea lui C. Boliac*, în „Presa", XIV (1881), nr. 50, p. 2—3.
[7] „Timpul", VI (1881), nr. 46 din 28 februarie, p. 1—2.
[8] D. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor*, 1898 p. 33.
[9] Th. Cornel, *Figuri contemporane din România*, București, 1909, p. 361—363.

biografică, plecarea în Italia a doctorului Bolliaco s-a întîmplat în primii ani ai vieţii lui Cezar Boliac, înainte de a-şi începe acesta prima învăţătură : „Boliac şi-a început primele studii cu Neofit Duca, în familia tatălui său vitreg, marele stolnic Petrache Peretz, apoi absolvi Colegiul «Sf. Sava»". Petrache Peretz, deşi cu moşia în jud. Vlaşca, avea casă în Bucureşti, ca atîţia alţi moşieri, locuind aici o bună parte a anului. Avem despre aceasta mărturii mai tîrziu.

Cine să fie misteriosul doctor, tatăl lui Boliac ? Într-o cercetare fugară enciclopedică, n-am întîlnit în Italia numele acesta sau ceva asemănător [10].

E interesant de ştiut că, după cum semnalează G. Călinescu, numele Boliac nu e chiar singular în epocă. În dosarul de căsătorii nr. 192 din 1885, Bucureşti apare un Radu Boliac, sublocotenent [11]. În tinereţe, scriitorul semna *Boliac* şi adesea *Boleac*, numai spre bătrîneţe îl întîlnim iscălind *Bolliac*.

Despre părinţii lui Boliac avem o singură mărturie contemporană, dar aceasta ne dă mult de gîndit. Ea se află în jurnalul de campanie al unui militar şi diplomat rus, Langeron, care a cunoscut societatea bucureşteană în urma unei şederi în capitala Ţării Româneşti de atunci, în cursul ostilităţilor din ultima fază a lungului război ruso-turc [12].

În acest jurnal al său, Langeron vorbeşte de „un italian numit Bogliako, medic şi antreprenor de club". Mai departe insinuează că ar fi venit din „arhipelagul" levantin, unde ar fi fost „bancher", ar fi dat faliment şi s-ar fi ales apoi cu o pedeapsă foarte severă, de care a scăpat. Caracterizarea aceasta, extrem de aspră, ar putea să apară plauzibilă ? Ne-ar da de gîndit dispariţia misterioasă a doctorului Bogliako de pe scena vieţii sociale româneşti. Mai mult decît atît :

---

[10] *Vocabolario de la lingua italiana*, 1942. Am aflat doar o Bogliasco, comună în Liguria, provincia Genova, aşezată la mare. În dicţionarul lui Zingarelli am dat de cuvintele : *boglio* cu sensul de „panetta", „tavolletta di cioccolata" şi *bogliolo*, definit ca „nuovo stantio e guasto". Termenii aceştia trebuie să fie puşi în legătură cu verbul *bollire* cu sensul de „a fierbe", „a clocoti", iar în subsidiar şi cu înţelesul de „a se agita", ca şi „a mocni", *bogliente* însemnînd „fierbinte", iar *bogliolo* „ou vechi". Deci numele sună italieneşte, fără să aibă o certă circulaţie în Italia.

[11] G. Călinescu, *Material documentar...*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", II (1953), p. 212. În actul de deces, publicat tot aici. tatăl scriitorului e numit *Anton Boleac*, iar scriitorul decedat e denumit *Cezar Boleac ;* la fel, în actul de căsătorie „numele mirelui" e Chesar Boleacu ; iar în testamentul soţiei lui, Aristiţa, îl aflăm ca *Cezar Bolleacu*.

[12] *Jurnalul generalului Conte de Langeron asupra campaniei ruşilor contra Turciei la 1812*, în Hurmuzachi, *Documente...*, supl. 1, vol. III, fasc. 1 (1709—1812), p. 377—390.

se poate vorbi sigur de inexistența lui ca medic practician în București și chiar în Țara Românească. Într-adevăr, numărul medicilor practicieni, cu sau fără diplome, era destul de redus la noi la începutul secolului al XIX-lea ; se cunoșteau pe degete. În plus, medicii aveau nevoie de o autorizație de liberă practică, autorizație care se dădea nominal, de către o comisie doftoricească. Pentru Țara Românească această comisie își avea sediul în București. Am consultat două lucrări fundamentale în această privință [13]. În ambele nu am găsit nici o pomenire despre vreun medic Bogliako. Se poate deci afirma aproape cu certitudine că el n-a practicat la București. Cuvintele aspre ale lui Langeron ar părea deci îndreptățite. Însă cînd aceeași maliție o folosește Langeron și cu privire la soția lui Bogliako, insinuînd că și-ar avea originea „în clasa cea mai de jos a locuitorilor din București" și că ar fi fost „întreținuta" unuia dintre adjutanții generalului Kutuzov, lucrurile încep să ne dea de gîndit. Mama lui Boliac a trăit încă multă vreme în Muntenia, pînă la 1848 în mod sigur, posibil și mai tîrziu, deoarece nu-i știm data morții. Ea a viețuit mai cu seamă în sînul familiei foarte onorabile a stolnicului Petrache Peretz, cu care s-a căsătorit mai tîrziu. A cunoscut-o Eliade încă din 1833, au cunoscut-o complotiștii politici de la 1840 ; au cunoscut-o revoluționarii de la 1848 ; au cunoscut-o, desigur, cetățenii marcanți din Vlașca, prieteni sau adversari politici ai familiei Peretz, care făcea politică fervență, care dăduse deputați, prefecți, prezidenți ai consiliului județean. Ei bine, nici Eliade, în focul polemicii sale neiertătoare cu Boliac, nici adversarii politici crînceni ai lui Boliac și ai familiei Peretz, care luptau mînă-n mînă, nimeni nu a rostit vreodată vreun cuvînt de insinuare la adresa „coanei Zinca", cum o numeau cunoscuții. Dimpotrivă, Eliade îi impută aspru lui Boliac lipsa de respect față de maica lui [14].

Toate acestea ne îndeamnă să cercetăm mai atent întregul context al mărturiei lui Langeron despre doctorul Bogliako. Ea face parte dintr-o violentă caracterizare a cercului intim din București al generalului Kutuzov, pe care-l înfățișa în culorile cele mai negre posibile, pentru a insinua că marele comandant ar fi fost prizonierul

[13] Dr. V. Gomoiu, *Din istoria medicinei și a învățămîntului medical în România (înainte de 1870)*, București, 1923 ; Ioan C. Filitti, *O pagină din istoria medicinii în Muntenia* (1774—1828), București, 1929.

[14] Eliade, *Equilibru între antitesi, sau Spiritul și materia*, broșuri tipărite între anii 1859 și 1869, ediție completă în *Opere complete*, vol. 1, București, 1915, p. 152.

unor prieteni meschini [15]. Pagina de caracterizări din care face parte şi cea a doctorului Bogliako nu e decît demonstrarea acestei acuze pe care Langeron o întreprinde cu ironia disprețuitoare, cu morga aristocratică şi violența de limbaj care îi erau proverbiale, tot aşa ca şi inimiciția crîncenă pe care o purta gloriosului general Kutuzov. Toți intimii lui Kutuzov, în consecință, sînt tratați de Langeron în această pagină cu aceeaşi lipsă de menajamente ca şi doctorul Bogliako. Langeron îi mai consideră pe aceşti presupuşi intimi ai lui Kutuzov prin prisma fanaticei sale uri de clasă față de tot ceea ce i se părea a avea spirit revoluționar. Despre un polonez, Chodkiewich, vorbeşte în termenii cei mai drastici, afirmînd că a „urmat drapelele Republicii Franceze", ar fi luat parte la „ororile" comise de iacobini şi ar fi „torturat şi executat el însuşi nobilii şi clericii la Neapole". De altfel, în inimiciția lui față de Kutuzov, Langeron nu se opreşte aici. El caută să critice însăşi acțiunea militară a gloriosului general, micşorîndu-i victoriile, negîndu-i capacitatea de diplomat. Prin urmare, tot ceea ce spune Langeron despre soții Bogliako nu numai că nu pare just, dar e ceva pornit dintr-un sentiment cu totul altul decît al adevărului.

Ceea ce trebuie să mai reținem e că acest doctor apare într-un anumit cerc din preajma generalului Kutuzov, cerc format din oameni din sud-estul Europei, dintre care unul acuzat de Langeron ca revoluționar sîngeros, într-un moment în care Rusia se găsea angajată într-o mare acțiune militară, în urma căreia popoarele balcanice aşteptau să se elibereze de sub stăpînirea turcească, acțiune care ar fi mers, probabil, mult mai departe dacă amenințarea iminentei campanii a lui Napoleon nu i-ar fi pus capăt prin pacea de la București (1812), urmată foarte curînd de reîntoarcerea lui Kutuzov în Rusia. S-ar putea ca, prin acest cerc, Kutuzov să fi ţesut anumite legături secrete cu mişcările subterane revoluționare din Bulgaria, Serbia şi Grecia, care ar fi putut să-l ajute în campania împotriva turcilor. Fiul doctorului Bogliako, scriitorul Cezar Boliac, a manifestat un deosebit interes şi o caldă simpatie pentru naționalitățile din Balcani şi pentru mişcările lor de propăşire, mai ales în prima perioadă a activității sale ziaristice de după unirea țărilor românești. Astfel, la apariția ziarului bulgaro-român „Бъдущтность" — „Viitorulu", reproducîndu-i programul, Cezar Boliac îl salută cu simpatie : „Sîntem convinşi că d. Rakovski va face cel mai mare serviciu cauzei române, ca şi celei bulgare" [16].

[15] Hurmuzachi, *Documente*..., supl. 1, vol. III, p. 381—382.
[16] „Buciumulu", I (1863), nr. 143 din 7 noiembrie, p. 570.

Asupra aceleiași gazete revine mai tîrziu [17].

Imediat după această notă, Boliac consacră publicației lui Rakovski un articol de fond [18], iar B. P. Hasdeu reproduce și comentează un articol din ea [19].

Cu aceasta am încheiat tot ceea ce putem spune despre tatăl lui Boliac. S-ar putea ca plecarea lui din țară să fi avut loc la scurtă vreme după reîntoarcerea lui Kutuzov în patrie, deci o dată cu sfîrșitul misiunii militare și politice a acestuia. În cazul acesta, Cezar Boliac, născut în 25 martie 1813, ar fi rămas cvasiorfan încă de la începutul existenței sale. S-ar putea ca doctorul Bogliako să fi dispărut mai tîrziu. Nu importă, fiindcă cel pe care Boliac l-a considerat totdeauna ca pe adevăratul său părinte este stolnicul Petrache Peretz. În casa lui și-a făcut primele studii cu Neofit Duca, precum am văzut; în casa lui a locuit și mama lui Boliac.

Pînă la cercetările întreprinse de noi în cadrul Institutului de istorie și teorie literară [20], nu se știa precis ce fel de legături au existat între Zinca Bogliako — „doamna Kalamogdartis" — și familia Peretz. Prima mențiune contemporană despre ea o întîlnim la Eliade, în amintirile lui despre Societatea filarmonică. Vorbind despre condițiile în care s-a dizolvat această societate spre sfîrșitul anului 1836, caută să-l prezinte pe Boliac ca pe unul dintre vinovați. Ca să-l diminueze, începe prin a-l ridiculiza. Neputînd să procedeze ca Ion Cîmpineanu, care își eliberase robii țigani, Boliac — după naratia răutăcioasă a lui Eliade de mai tîrziu, din timpul violentelor polemici de după întoarcerea exilaților pașoptiști în țară — și-ar fi bruscat mama fiindcă aceasta certase o țigancă [21]. Eliade nu precizează dacă scena aceasta, care s-ar fi petrecut cam în 1836, a avut loc la București sau la Giurgiu. Familia Peretz avea case în ambele orașe, locuind pe rînd în ele. Poezia lui Boliac *Vaca văduvei* e datată : Stoenești, 1834, mai 5 [22]. În orice caz, în toamna anului 1840, Boliac și Zinca erau la Giurgiu, în casele stolnicului Petrache Peretz. Boliac publicase mai înainte în „Pămînteanul" o poezie datată : Giurgiu, mai [23].

---

[17] „Buciumulu", II (1864), nr. 203 din 7 martie, p. 817, col. V.

[18] Ibidem, nr. 208 din 19 martie, p. 841.

[19] *Professiorulu B. P. Hajdeu, Da séu Nu ?*, „Buciumulu", II (1864), nr. 229 din 12 mai, p. 915—916.

[20] Comunicate în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", II (1953), p. 142—174.

[21] Eliade, *Equilibru între antitesi...*, în *Opere complete*, p. 152—153.

[22] La Stoenești era moșia lui Petrache Peretz.

[23] *La numele D-li* ***, în nr 20, an. I (1839), p. 4.

În urma descoperirii conjuraţiei împotriva domnitorului Ghica, descoperire care se face în ziua de 24 octombrie 1840, la Giurgiu are loc o descindere la casele stolnicului Petrache Peretz, unde era găzduit C. Boliac. Aici se afla şi maică-sa [24]. Alex. Christofi din Craiova, participant la revoluţia din 1848, exilat apoi şi el, relatează de asemenea despre sălăşluirea „coanei Zinca" în casa familiei Peretz în 1848 : „Între alte fapte măreţe, din acei timpi de renaştere şi de bărbăţie a poporului daco-român, Cezar Boliac, acel eminent poet şi scriitor, într-o seară la Giurgiu unde locuia cu familia lui, stolnicu Petrache Peretz care avea casă deschisă, a strîns pe toţi ţiganii familiei, bucătari, logofeţi, zimblari şi femeile din casă, le-au dat bani de cheltuială, i-au băgat într-un caic şi i-au trecut Dunărea în Turcia, dîndu-le libertate. Îşi poate închipui oricine vaietele şi tipetele ce a trebuit să fi fost a doua zi la cucoana Zinca, mama lui Boliac !" [25] Din confuzia ce domneşte în acest pasaj, confuzie care nu e numai de domeniul punctuaţiei, faţă de care Christofi nu prea e respectuos în multele variante tipărite ale amintirilor sale, reiese că Zinca făcea parte integrantă din familia lui Petrache Peretz. S-ar putea formula ipoteza, foarte probabilă, că ea devenise soţia lui Petrache Peretz. Astfel s-ar explica faptul că, în toate mărturiile contemporane, Petrache Peretz e numit totdeauna „tatăl vitreg" al lui Boliac şi nicicînd „tatăl adoptiv".

Amintirile împrăştiate de Boliac prin publicistica lui nu spun nimic de maică-sa. O dată, vorbind de milostenia pe care o practicau de zile mari băneasa Ana Dudeasca şi alte femei din marea boierime în trecut, Boliac spune : „Babă-mea, Săftica Chesăroaia, ştia aceasta de la mumă-sa, Floarea Becereasa" [26]. Nu ştim dacă această bunică şi această străbunică erau dinspre mamă sau dinspre Petrache Peretz. Cert este că pe familia acestuia Boliac o considera drept propria sa familie. În exil, pe cînd era foarte strîmtorat moralmente şi Eliade îl acuza că a căutat să vîre intrigi între el şi soţia sa, Boliac găseşte — în eforturile sale de a se disculpa — această formulare patetică : „Te rog, domnul meu, dă o deslușire nu mie, ci d-nei Eliad. Familia Eliad şi Tell îmi sunt scumpe ca şi familia Peretz şi le doresc tot ce pot dori celei din urmă" [27].

---

[24] Arhivele statului, dosar nr. 2 612, fila 99. Apud I. C. Filitti, *Turburări revoluţionare în Ţara Românească (1840—1843)*, p. 216.

[25] [Alex. Christofi] *Biografia domnului Alex. Christofi*, Craiova, 1896, p. 9.

[26] În revista politică intitulată „Bucuresci 8/20 aprilie 1872", din „Trompetta Carpaţiloru", 1872, nr. 983, p. 1, col. I.

[27] *C. Bolliac către Eliade*, scrisoare din Constantinopole, 1849, în Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, Bucureşti, 1880, p. 814.

Să căutăm să descifrăm acum cîte ceva despre această familie Peretz. Ion Peretz, născut în Giurgiu la 1876 — cel care îi dăduse lui Th. Cornel manuscrisul despre viața lui Boliac —, nu vorbește, din păcate, nimic despre părinții și familia sa în scurta biografie care îi precedă culegerea antologică de opere [28].

Informațiile cele mai complete și mai precise cu privire la descendenții lui Petrache Peretz și ai Zincăi, mama lui Cezar Boliac, le-am aflat într-o notiță rătăcită printre manuscrisele rămase de la Ion Bianu în Biblioteca Academiei. Pregătind, în 1917, o comunicare despre C. Boliac, în legătură cu polemicele literare care au urmat conflictului din sînul Societății filarmonice în 1837, Ion Bianu a obținut aceste date de la Ștefan Sihleanu, nepot de soră al poetului. Cu privire la tatăl lui Boliac, notițele cuprind cîteva informații, mai mult afirmații : S-ar fi numit Bolliacco și ar fi venit sau ar fi fost „adus" din Orient ; ajuns în Țara Românească, „a speriat Bucureștii cu luxul" său. S-a căsătorit cu Zinca. Numele ei de familie indicat în aceste notițe nu mai e cel de Kalamogdartis, ca în mărturiile citate, ci acela de Economu [29]. Doctorul ar fi dispărut în anii 1815—1816, părăsindu-și nevasta și copilul, care se născuse în 1813. Notițele conțin apoi o afirmație categorică, cu un aer autentic de amintiri de familie : „Al doilea bărbat al soției Bolliacco a fost Peretz (mult mai tînăr decît ea)". Din căsătoria Zincăi cu Peretz au rămas 7 copii, trei fete și patru băieți, care sînt însemnați în ordinea nașterii [30].

Gr. H. Grandea, căruia Boliac, la bătrînețe, i-a arătat destulă prietenie, confirmă : „Mumă-sa se căsători din nou cu Pereț, cu care avu mai mulți copii" [31].

---

[28] Ion Peretz. *Teatru*. București. 1922 *(Scriitorii români contemporani. Pagini alese)*.

[29] În actul de deces al lui Cezar Boliac, act de care am mai vorbit, e denumită Zoița.

[30] I. Petre, a cărui descendență înregistrează un băiat, „maiorul Peretz", o fată căsătorită Dinescu și alta căsătorită Danielopolu ; 2. Profira, căsătorită Porumbaru ; 3. Grigorie, fără copii ; 4. Eliza, căsătorită Pleșoianu, avînd o fată, Mariția ; 5. Alexandru, de asemenea militar, ajungînd la gradul de colonel, nu a avut copii ; 6. Pavel, al cărui fiu e Ion Peretz, scriitorul de care am vorbit ; al doilea fiu, Petre, a devenit inginer ; o fiică s-a căsătorit cu Virgil Arion ; 7. Matilda, născută în 1836, căsătorită Sihleanu, al cărui fiu, Ștefan, i-a comunicat lui Bianu toate aceste informații. Ele se verifică punct cu punct prin toate știrile pe care le avem din alte surse cu privire la frații și surorile vitrege ale lui Boliac. Putem deschide, prin urmare, tot creditul și informației referitoare la căsătoria mamei lui Boliac cu stolnicul Petrache Peretz.

[31] Gr. H. Grandea, *Cesar Boliac*, în colecția „Noua bibliotecă populară", I (1889—1890), nr. 11, p. 3—13.

Un Petrache Peretz prelucrează în „Curierul românesc" nuvela istorică *Napoleon şi Lucian* de Al. Dumas [32].

Un P. Peretz traduce şi publică, în 1855, cartea de mare actualitate : *Ecoul resboiului, Baltica—Dunărea—Marea Neagră* de Leouzon le Duc. S-ar putea să fie tot stolnicul Petrache Peretz, tatăl adoptiv al lui C. Boliac, după cum s-ar putea să fie unul dintre fiii lui, deci fraţii vitregi ai lui Boliac : Petre sau Pavel. În orice caz, unul din fiii stolnicului, anume Grigorie Peretz, ştim sigur că se ocupa cu literatura. El traduce operele Dorei d'Istria, urmînd a publica această tălmăcire în gazeta fratelui său, în 1874 [33].

În lucrarea lui Antonescu-Remuşi cu privire la judeţul Vlaşca găsim următoarele ştiri despre proprietăţile familiei Peretz în judeţul ei de baştină : „Talpa-Ogrăzile sau Peretz, cu mahalaoa Dovleceşti, cătun, pendinte de comuna Talpa-Ogrăzeni din plasa Glavacioc, proprietate a d-lui Petre Peretz, are o suprafaţă de 1 300 hectare, estimată de Creditul funciar rural din Bucureşti la suma de 340 000 lei. Arenda anuală este de 20 000 lei" [34]. Aceasta e situaţia din 1890. Se pare că mai înainte proprietăţile Peretzilor erau mai întinse, judecînd după relatările aceluiaşi : „Stoeneştii de Sus, cătun pendinte de comuna Stoeneşti, este situat pe coasta dreaptă a Călniştei, la extremitatea vestică a comunei, lîngă Tangărul, fostă proprietate a familiei Peretz, azi aparţine d-lui Tabacovici" [35]. Din alte relatări ale acestui dicţionar geografic s-ar părea că şi comuna Stoeneştii de Jos ar fi fost proprietatea familiei Peretz. Boierimea din această regiune nu era prea veche. Pînă la 1826, ţinutul fusese raiă turcească. Moşiile mari erau ale turcilor : un Trestenicolu la moşia Trestenicu, un beşliu turc la moşia Turbatu. După 1826, ţinutul trecînd în stăpînirea Ţării Româneşti, turcii şi-au lichidat proprietăţile. Mai veche era proprietatea moşnenilor. De exemplu, alături de Stoeneştii de Sus — fosta proprietate a familiei Peretz —, se afla în 1890 cătunul Stoeneşti-Moşteni, unde locuiau ţărani liberi. Odinioară, după spusele lui Antonescu-Remuşi, aceşti moşneni stăpîniseră întregul corp de moşie al Stoeneştilor, loc unde tradiţia populară vorbeşte despre unele ruine care ar fi curţile Oprişanului, eroul cunoscutei balade populare, care

[32] „Curierul românesc", XVIII (1846), p. 390—392.

[33] „Trompetta Carpaţiloru", XI (1873), nr. 1 095, p. 1, col. I : *Aviz important.* Într-adevăr, în 1876—1877 apar *Operile Dómnei Dora d'Istria. Traducţiune de Grigorie P. Peretz,* vol. I—II ; introducerea la vol. I e tradusă de Ştefan S. Sichleanu.

[34] Antonescu-Remuşi, *Dicţionar geografic al jud. Vlaşca,* Bucureşti, 1890, p. 272—273.

[35] Ibidem, p. 270.

ar fi fost ucis de Mihnea cel Rău pentru avuția lui [36]. În 1844, domnitorul G. Bibescu trimite în cercetarea Curții de Revizie procesul unui oarecare „supus britanicesc" cu moșnenii de la Talpa și cu stolnicul P. Peretz, pentru 169½ stînjeni de moșie [37].

În orice caz, cu toată întinderea ei de 1 300 de hectare, moșia Peretzilor nu era socotită printre marile proprietăți. În genealogia familiilor boierești vechi, Peretzii nu sînt trecuți nici chiar în listele cu familii boierești de origine străină [38].

Peretzii deci, după toate probabilitățile, făceau parte, după cum indică rangul de stolnic al lui Petrache Peretz, dintre „oamenii noi", abia ridicați la ranguri, din mica boierime, care în prima jumătate a secolului al XIX-lea cuprindea din ce în ce mai multe elemente din mica burghezie, rangurile boierești inferioare fiind acordate de domnitori cu destulă ușurință. În 1838, P. Peretz era „cilen al judecătoriei" în București, fiind pedepsit de domnitor cu 24 de ceasuri de arest la tribunal, fiindcă își părăsise postul fără concediu, „ducîndu-se la o moșie a sa". Apoi este iertat [39].

Pentru înțelegerea liniei politice a lui Boliac după 1859, să mai notăm că în județul Vlașca se mai aflau și moșiile familiilor Ghermani, Cretzulești, Grădiștenii, Paapa, Brăiloiu, Vernescu, Bolintineanu, prieteni politici ai publicistului.

Prin adoptarea lui de către Petrache Peretz, Boliac dobîndește sprijinul și căldura sufletească a unei numeroase și destul de influente familii. Ea este enumerată în anunțul funerar publicat la moartea lui: „Jalnicele surori Profirița Porumbaru, Eliza Pleșoianu și Matilda Sihleanu și frații Petre, Grigorie, Pavel și Alexandru Peretz au durerea a vă face cunoscută încetarea din viață..." [40].

Matilda Sihleanu plecase de timpuriu din țară, împreună cu soțul ei, Ștefan Sihleanu, stabilindu-se la Neapole, ca să vegheze mai de aproape asupra studenției unicului lor copil, numit tot Ștefan, pe care Boliac și-l revendică cu mîndrie ca nepot: „Știm de mai de mult prodigioasele dezvoltări intelectuale ale d-lui Ștefan Sihleanu și urmărim cu satisfacțiune și cu mult interes progresele acestui june precoce, mai vîrtos că el este fiul surorii d-lui Boliac" [41]. Sentimentul de soli-

[36] Boldescu, *Județul Vlașca istoric și economic*, 1885, p. 10.
[37] „Buletin Gazetă Oficială", XIII (1844), p. 279.
[38] Octav George Lecca, *Familiile boierești române — istoric și genealogie (după izvoare autentice)*, București, 1899.
[39] „Buletin...", VII (1838), p. 301—304.
[40] „Românul", XXV (1881), nr. din 27 februarie, p. 3, col. V.
[41] *Domnul Ștefan S. Sihleanu*, în „Trompetta Carpaților", XIV (1876), nr. 1 234, p. 3, col. IV—VI, *Diverse*.

daritate familială între Peretzi şi Boliac se manifestă vizibil în tot cursul vieţii lui, cu o intensitate care depăşeşte chiar comportările obişnuite ale rudeniilor de sînge. Bătrînul Petre, Boliac, fraţii lui, se sprijină unul pe altul, merg în bloc în orice mare iniţiativă politică sau economică, trec prin foc şi prin apă ca să se ajute unul pe altul. În revoluţia de la 1848 e amestecată aproape întreaga familie. Într-un extras din amintirile lui Alex. Christofi despre 11 iunie se povesteşte : „Mulţimea poporului, veselă şi entuziastă cu cocarde în piept şi stindardele fîlfîind care se aruncau de pe ferestrele vornicului Petrache Peretz, de către gentila şi frumoasa Eliza, care în urmă a devenit soţia lui Pleşoianu, a mers la palat..." [42]. Eliza era fiica lui Petrache Peretz, greşit menţionat aici ca vornic în loc de stolnic, şi soţia revoluţionarului Grigore Pleşoianu. Cu acesta s-a cununat „în exil", unde Eliza — care „îşi număra anii pe 16 roze" în 1848 — îşi însoţise fraţii, pe C. Boliac şi fraţii Peretz [43].

Din casa lui Peretz din Bucureşti se trag focuri asupra maiorului Lăcusteanu, om de încredere al colonelului Odobescu, în ziua arestării guvernului revoluţionar, la 19 iunie. Printre cei trei tineri care, la 9 iunie 1848, încearcă să-l asasineze pe domnitorul Bibescu se afla şi Grigorie Peretz [44]. Glonţul pornit din pistolul lui Grigorie Peretz nu l-a atins pe domnitor : „...O birje cu trei oameni trecea alăturea cu droşca Măriei-Sale ce era lăsată pe spate, şi slobod fiecare cîte un pistol drept în pieptul Măriei-Sale. (...) Un glonţ numai l-a nimerit în partea de sus a umărului stîng şi a rămas amorţit în epolet" [45]. Dar l-a intimidat, contribuind la primul succes al revoluţiei, la abdicarea domnitorului.

În urma înăbuşirii revoluţiei, printre fruntaşii ei arestaţi de Fuad, comandantul oştilor otomane, sînt Boliac şi fraţii Peretz, dintre care unul ştim sigur că era Grigorie [46]. Cu aceşti fraţi Peretz şi cu D. Bolintineanu şi-a întreprins Boliac prima sa călătorie arheologică [47]. Scăpînd din ghimia turcească ce îi transporta pe Dunăre în sus, revolu-

[42] *Revoluţia de la 1848,* în ziarul „Războiul" din 5 iunie 1898. Reprodus în amintirile lui Al. Christofi, p. 106.

[43] Cf. Ion Polescu, *Ilustriei Dómna Ida Melisurgo-Vegezzi Ruscalla,* în „Frăţia romana-italiana", IV (1884), nr. 4, p. 5—6.

[44] *Amintirile colonelului Lăcusteanu,* publicate şi adnotate de Radu Crutzescu, Bucureşti, 1935, p. 111—112.

[45] „Vestitorul românesc", XII (1848), p. 181, *Ştiri din năuntru* (nr. 46 din 12 iunie).

[46] I. Ghica, *Amintiri...,* p. 237—238.

[47] *Valea Negrului, Piteşti, Cîmpulungul, Jidova, Cetăţuia lui Negru Vodă, Dîmbovicioara, Nămăeştii,* în „Curierul românesc", XVII (1845), nr. 85, p. 339—340.

ționarii arestați se răspîndesc. Pe unul din cei doi Peretz îl găsim, la scurt timp după aceea, în lagărul lui Magheru de la Rîmnic, ultima rezistență revoluționară în Țara Românească [48].

Grigorie Peretz a împărtășit cu Boliac și exilul revoluționar. El a lucrat în Transilvania, în strînsă solidaritate cu Boliac, sprijinindu-i politica de împăciuire a revoluționarilor români și maghiari. Apoi, nu știm din ce motive, drumurile lor s-au despărțit. Dintr-o scrisoare a lui Boliac către Ion Ghica, intercalată în corespondența din 14 iulie 1849 a lui Nicolae Bălcescu către Ghica, se vede cît îi era de necesar Grigorie Peretz lui Boliac : „Cred că mi-ai văzut jurnalul. M-am strecurat prin toate și n-am părăsit granița, lucrînd cînd pe ascuns cînd pe față. Am dobîndit confiența multor oameni trebuincioși și de cînd m-am întîlnit cu Bălcescu la Debreczin, unde venisem pentru același scop, lucrăm împreună la toate. Scrie lui Grigorie Peretz că și dacă nu va voi să vie aici tovarășul lui, care ar fi de mare trebuință, el să nu piardă o zi, să vină singur, căci el e foarte trebuincios [49]. În 1857, Petrache Peretz este candidatul „partidei naționale" pentru Divanul ad-hoc în județul Vlașca, în numele marilor proprietari : „Cunoscut în țară de mai mulți ani, face un contrast cu vîrsta și obiceiurile cele vechi..." [50]. Dimpotrivă, fiul său Pavel P. Peretz va pleda în 1862 pentru lărgirea drepturilor politice ale celor cu averi mai modeste : „Partea aceea de oameni cari, prin poziținea lor inferioară, prin mica lor avere, au trecut nebăgați în seamă, au fost feriți de atmosfera otrăvitoare a boierilor, cangrenele societății noastre, aceia sînt singurii care ne pot mîntui. Recunoască-se lor drepturile politice de la cari sînt cu neomenie respinși și țeara va triumfa". Această diatribă împotriva acelora „a căror avere, la unii, le-a venit de moștianire, iar la alții nu este decît rezultatul despuierii", această pledoarie pentru aceia care și-au făcut averea „cu sudoarea frunții lor" apare în ziarul lui C. A. Rosetti [51], ziarul partidei liberale de mai tîrziu, la care acum colaborau și Boliac și B. P. Hasdeu.

După întoarcerea din exil, familia e mai solidară ca oricînd. Ea sprijină în bloc inițiativele economice ale lui Boliac și ale prietenilor săi politici, care militau pentru înjghebarea de societăți anonime cu capital românesc, ducînd o luptă cu cele mai neașteptate implicații

[48] *C. Bălcescu către I. Voinescu și I. Brătianu*, în C. D. Aricescu, *Corespondința secretă a capilor revoluțiunii din 1848*, București, 1874, p. 54 și 64.

[49] I. Ghica, *Amintiri...*, p. 368.

[50] *Stolnicu Petrache Pereț*u, în „Secolulu", I (1857), nr. 68, p. 3.

[51] Pavel Pereț. *Uo lege electorale întinsă. ear nu soluțiunea cestiunii proprietății, este singura mîntuire a țerei*, în „Românul", VI (1862), p. 6—7.

politice, împotriva capitalului străin[52]. Solidaritatea familiei e desăvîrşită pe plan politic. Fără familia Peretz nici nu e de conceput cariera politică a lui Boliac, alegerea sa permanentă ca deputat de Vlaşca. În acest judeţ, bătrînul Petrache Peretz se bucura de un mare ascendent politic. Datorită lui, în împrejurări normale, Boliac se putea alege cu uşurinţă deputat al Colegiului IV al ţăranilor. În alegerile din decembrie 1867, preşedinte al biroului electoral provizoriu din Giurgiu e Petrache Peretz[53], iar Boliac se alege deputat. De aceea, ca să-l poată dărîma pe Boliac, adversarii lui politici caută mai întîi să neutralizeze în Vlaşca familia Peretz. Astfel, în 1868, înaintea noilor alegeri, prin ordinul prefectului de Vlaşca nr. 1 228, P. Peretz este suspendat din postul de primar al comunei Stoeneşti. Acest P. Peretz nu e altul decît „Petre Peretz, tatăl lui Cezar Boliac, acela care a preşedat biuroul legale în alegerea Colegiului IV din Vlaşca", după cum precizează însuşi ziarul lui Boliac, comentînd cu indignare actul[54]. Aceeaşi manevră în 1869, la alte alegeri, după cum aflăm dintr-o scrisoare către Boliac, publicată tot în ziarul lui, în care i se face cunoscut că subprefectul Paplica „a ordonat primarului din comuna Stoeneşti ca, cu orice preţ, Peretz, tatăl şi fiul, să nu fie între delegaţi, ca nu cumva să te alegi dumneata deputat"[55]. „Peretz fiul" trebuie să fie Pavel P. Peretz, care duce şi el o activitate politică susţinută. Astfel, printre membrii consiliului municipal din Bucureşti aleşi în mai 1869 este şi Pavel Peretz[56]. Din 2 ianuarie pînă în 12 octombrie 1860, Grigorie Peretz este director al „Monitorului Oficial al Ţerii Româneşti".

În 1870, Pavel P. Peretz este prefect al judeţului Vlaşca. Aflăm aceasta dintr-o scrisoare deschisă către ziarul „Românul"[57], în care fusese acuzat că făcuse presiuni la alegerile de delegaţi care aveau, la rîndul lor, să aleagă consiliul judeţean în Vlaşca, al cărui preşedinte a fost multă vreme Boliac. Tot ca prefect, în noile alegeri de deputaţi care au urmat iarăşi, Pavel Peretz intervine cu mînă forte în sprijinul candidaturii lui Niţă Gogoaşă, prietenul şi companionul

[52] „Trompetta Carpaţiloru", 1865, nr. 72, p. 281. — Astfel, la înghebarea cu mare zgomot de presă, creat de Boliac, a Asociaţiunii pentru monopolul tutunului, Boliac subscrie 20 de acţiuni (2 000 de lei), Petrache Peretz tot 20, Pavel Peretz 10, Gr. Peretz 5, Eliza Pleşoianu 2 şi maior Gr. Porumbaru — probabil soţul Profiriţei Porumbaru, sora lui Boliac — 10 acţiuni.

[53] „Trompetta Carpaţiloru", 1867, nr. 584, p. 2 233.

[54] Ibidem, 1868, nr. 604, p. 2 307.

[55] Ibidem, 1869, nr. 712, p. 1.

[56] Ibidem, 1869, nr. 724, p. 1.

[57] Ibidem, 1870, nr. 815, p. 2.

politic al lui Boliac, împotriva candidatului liberal, istoricul Al. Papiu Ilarian. Prefectul Pavel Peretz merge pînă într-acolo încît intră cu armata în localul de vot al colegiului III electoral și arestează mai mulți adversari politici, între care și pe A. Lăzărescu, candidatul opoziționist, care reușise în ajun la colegiul II. O dată cu el intră și fratele său, Grigorie Peretz, ca să-l ajute. În scrisoarea sa de apărare, Pavel Peretz vorbește ca frate al lui C. Boliac [58].

Forța electorală a familiei Peretz e recunoscută în Adunarea deputaților, în dezbaterile din 29 iulie 1870, asupra alegerii lui Boliac la Vlașca. N. Bosie, deputat din Moldova, se pronunță astfel : „Eu, care nu cunosc rudele d-lui Boliac, am căutat să mă informez întru aceasta de la frații mei din capitala lui Bucur ; și m-am încredințat d-lor că d. Boliac este frate vitreg cu prefectul de la Vlașca. A doua bănuială gravă este că bătrînul tată vitreg al d-lui Boliac a luat parte la alegere... Deaca părintele d-lui Boliac a fost ales delegat și președinte al biurourilor provizorii și definitive, aceasta d-lor se poate esplica într-un mod foarte natural ; căci, dupe cum m-am încredințat cu deplinătate, părintele d-lui Boliac are o mare înrîurire în acest județ, unde trăiește de mult timp împreună cu familia sa" [59]. Cuvîntarea lui Boliac la aceeași dezbatere confirmă această popularitate a lui P. Peretz și ne mărturisește, mai mult, că și redacția „Trompettei Carpaților" era compusă tot din vlășceni : „S-a zis că a fost tatăl meu președinte ; ei bine ! Totdeauna, de șeapte ani, stolnicul Petrache Peretz, care este iubit în județ, este ales președinte de către delegați și niciodată nu s-a întîmplat altmintrelea. S-a zis că tot personalul redacțiunii jurnalului «Trompetta» am fost delegați ; ei bine ! nu este adevărat : numai doi am fost delegați și numai d-lor sînt cunoscuți în Vlașca pentru că au rude acolo și au fost de mai multe ori la moșiele familiei mele ; administratorul Polescu și redactorul cap al «Trompettei», care este alegător aici în capitală, nu au votat aici, fiindcă au voit să voteze la Giurgiu pentru mine, și eu nu am permis nici unui amic al meu să voteze și aici, ș-acolo".

În 1871, Pavel Peretz e deputat al colegiului II [60]. În 1872 Pavel Peretz e iarăși puternic la Giurgiu : „În cîteva numere, jurnalul «Românul» ocupă primele sale coloane cu numirea d-lui Pavel Peretz prefect în Vlașca. Puțini, negreșit, din cetitorii «Românului» pot înțe-

[58] *Adevărulu în privința allegeriloru*, în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 827, p. 1—2.

[59] *Adunarea Deputaților. Ședința de la 29 iuliu 1870. Desbaterea asupra allegerii d-lui Bolliac*, în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 840, p. 2—3.

[60] *Deputații aleși*, în „Trompetta Carpaților", 1871, nr. 910, p. 2.

lege preocupaţiunea şi desperarea «Românului» pentru această numire“ [61].

Căsătoria i-a adus lui Cezar Boliac, pe lîngă avere, un plus de relaţii familiale şi politice. După acte, ştim cînd s-a căsătorit : în 24 noiembrie 1846, cu Aristia, fata paharnicului Izvoranu, nun fiind generalul Mavru [62], socrul lui Ion Ghica. Documentul cel mai dezvoltat despre soţia lui Boliac, cuvîntarea lui C. A. Rosetti la mormîntul ei, nu-i menţionează decît numele de botez : Aristia. Rosetti vorbeşte numai de purtarea ei ca soţie credincioasă şi amică plină de curaj a revoluţionarilor în timpul exilului, la Paris. Subliniază durerea ei de a nu mai fi avut alt copil după fata care le-a murit [63]. Prin urmare, soţii Boliac au avut un singur copil, care a murit de timpuriu. Într-adevăr, Aristia Boliac şi-a însoţit curajoasă soţul în toate întreprinderile exilului său. A venit cu el în Transilvania, în toamna anului 1848—1849. În zilele prăbuşirii revoluţiei maghiare a fost izolată de Boliac, care se refugiase în Turcia. Boliac îi cere, desperat, ştiri despre ea lui Ion Ghica, în Brussa, la 20 noiembrie 1849 [64].

La 24 decembrie acelaşi an însă, ea era la Constantinopol alături de soţul ei. Aflăm aceasta din scrisoarea lui Boliac către Ghica, după ce acesta îl scosese din închisoarea turcească pe garanţia lui [65]. Probabil venise întîi în Ţara Românească, ea nefiind pe lista exilaţilor politici. Deducem aceasta dintr-o frază din scrisoarea lui Boliac, din 25 decembrie 1849, către Nicolae Alexandrescu [66]. Bucuria de a fi împreună şi-o exprimă Boliac în scrisoarea citată către Eliade : „Eu aş fi norocit aici, căci mi-am putut vedea nevasta, despre care patru luni de zile n-am ştiut nici de mai trăieşte...“ [67].

Din notele biografice publicate de Th. Cornel după manuscrisul lui Gr. Peretz, aflăm că soţia lui Boliac era din familia Izvoranu, familie veche boierească, cu întinse înrudiri printre oamenii politici şi de finanţe ai vremii, recrutaţi din moşierime : „Boliac a fost căsătorit cu Aristiţa Izvoranu, sora mai mare a d-nelor Rioşanu, Marghiloman, Giani, Bagdat şi Gănescu şi a d-nilor Alexandru, Ion şi Con-

[61] „Trompetta Carpaţiloru“, 1872, nr. 988, p. 1—2.

[62] G. Călinescu, *Material documentar*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor“, VIII (1959), nr. 1—2, p. 377.

[63] *Cuvînt funebru rostit de d. Rosetti la înmormîntarea d-nei Bolliac*, în „Românul“, IV (1860), nr. din 15—17 aprilie, p. 314—315.

[64] I. Ghica, *Amintiri...*, p. 633.

[65] Ibidem, p. 628.

[66] Ibidem, p. 633.

[67] Ibidem, p. 815.

stantin Izvoranu"[68]. La rîndul ei, Aristiţa Izvoranu era înrudită, prin maică-sa, Elena Butculescu, cu numeroasa şi vechea familie a Butculeştilor[69].

Din actele oficiale ale unui proces de familie aflăm cîte ceva despre raporturile de familie dintre Boliac şi toate aceste numeroase rubedenii din boierimea românească. În 1860, C. Boliac dă în judecată pe socrul său, Alexandru Izvoranu — deşi acesta răposase — şi pe unchiul soţiei sale, Costache Butculescu, pentru „manopere frauduloase" prin care aceştia au căutat „să-i răpească o parte din avere", speculînd un „înscris" al lui Boliac pentru suma de 600 de galbeni, sumă apreciabilă pentru acea vreme[70]. În declaraţia sa, Boliac vorbeşte de „tatăl meu, stolnicul Petrache" [Peretz] şi accentuează contrastul de avere dintre el şi C. Butculescu: „...caută să mă păgubească pe mine cu 600 galbeni... pe mine soţul nepoatei d-lui, ce trăia în sărăcie, d-lui om bogat...". Tot din acest proces aflăm şi despre împrejurările în care a trăit Boliac la Paris, în exil, în anii 1851—1857. Înscrisul de 600 de galbeni fusese trimis lui C. Butculescu prin stolnicul Peretz, la Paris, în 1855, deoarece Boliac avea „trebuinţă de bani". Însă C. Butculescu n-a onorat poliţa şi n-a trimis nici un ban. În ce constă „manopera frauduloasă" a ambilor acuzaţi? În faptul că C. Butculescu trecuse acest „zapis", pentru o sumă ce nu fusese de loc împrumutată, „cumnatului său", Alex. Izvoranu, socrul lui Boliac. Tribunalul, constatînd că Boliac nu fusese păgubit în realitate cu nici un galben, îi achită pe ambii acuzaţi. Dar, la rîndul său, acum C. Butculescu îl dă pe „nepotul său" în judecată pentru „prepunere şi calomnie" şi cîştigă procesul. Boliac e condamnat la o lună şi jumătate „închisoare corecţională" plus 100 de lei amendă[71]. Boierii nu glumeau nici cu rubedeniile cînd era vorba de bani sau de interesele lor. De altfel, Alex. Izvoreanu a fost ucis de un fost arendaş al său, împotriva căruia cîştigase pe nedrept un proces[72]. Purtîndu-se rău cu ţăranii, moartea sa a produs acestora o mare bucurie, dînd naştere unei balade populare[73].

[68] Th. Cornel, *Figuri contemporane...*, p. 363.

[69] *Necrologul Elenei Izvoranu*, în „Trompetta Carpaţiloru", XI (1873), nr. 1 079, p. 3, col. III.

[70] *Justiţia criminală. Tribunalul corecţional de Ilfov. Secţiunea a II-a*, în „Gazeta tribunalelor", I (1860—1861), nr. 6, p. 53—55.

[71] *Justiţia criminală. Tribunalul corecţional. Secţiunea a II-a*, în „Gazeta tribunalelor", I (1860—1861), nr. 32 din 3 octombrie 1861, p. 275—276.

[72] Gr. H. Grandea, *Cezar Boliac*, în „Noua bibliotecă populară", I (1889—1890), nr. 11, p. 11.

[73] G. Dem. Teodorescu, *Noţiuni despre colindele române*, Bucureşti, 1879, p. 5—7.

Pe de altă parte, o fină şi nepoată de soră a Aristiţei se căsătorise cu C. Boierescu, fratele lui B. Boierescu, influentul om politic de după 1859 şi prietenul politic credincios al lui Boliac. Aflăm aceasta din *Necrologul* scris chiar de Cezar Boliac la moartea ei. Astfel, Boliac menţionează cu o secretă mîndrie : „Numeroasa familie a Boiereştilor, a Izvorenilor, a Butculeştilor şi a Porumbarilor au condus sicriul pe jos, bătrîni şi tineri, cu capul gol şi în absorbire“ [74]. Cu familia Porumbaru era Boliac înrudit şi prin căsătoria surorii sale, Profiriţa.

Boliac avea simţul de familie foarte dezvoltat. El dovedeşte un mare ataşament faţă de familia soţiei sale, chiar la mai bine de un deceniu după moartea Aristiţei. Astfel, în 1872 face toate eforturile de a aplana conflictul dintre familiile Eliade şi Izvoranu, iscat din faptul că Eliade-fiul, voind să facă tatălui său un somptuos monument în grădina bisericii Mavrogheni, avea nevoie de o parte din spaţiul înconjurat de grilaj al mormîntului familiei Izvoranu [75]. Şi mai energic intervine Boliac într-o afacere de mare scandal a vremii, în care — între cei 6 juni din societatea înaltă a Bucureştilor — fusese implicat şi Ionel Izvoranu, cumnatul scriitorului. Fiindcă fluieraseră o artistă mediocră, care se afla însă în graţiile unui demnitar al zilei, cei şase tineri sînt arestaţi în sala Teatrului Naţional, bătuţi pe drum şi la poliţie, apoi închişi la Văcăreşti [76]. Din aceasta, Boliac face un imens scandal public : consiliu de familie la Izvorani, unde Boliac propune să se aleagă o deputăţie dintre cei mai bătrîni ai familiei care să meargă în audienţă la vodă, să protesteze ; intervenţia lui Boliac, ca deputat, la închisoarea Văcăreşti ; discuţii la Camera deputaţilor, unde G. Vernescu propune, prin moţiune parlamentară, o anchetă a „torturelor ce se fac la instrucţiunea prevenitilor“ [77]. „Trompetta Carpaţiloru“ însă dezminte, ca „minciună sfruntată“, zvonul că „d. Boliac s-ar fi dus cu soacra d-lui la vodă ; că vodă ar fi imputat lui d. Boliac că se amestecă în aşa afacere ; că ar fi imputat bătrînei mume creşterea copilului său etc. etc.“ [78]. Insistăm asupra acestor legături de rudenie nu din plăcerea anecdoticii, ci pentru că ele explică o trăsătură din evoluţia politică şi publicistică a lui Cezar Boliac după 1859. Prin căsătorie, Aristiţa Izvoranu i-a adus ca zestre lui

[74] „Trompetta Carpaţiloru“, XII (1874), nr. 1, col. II—IV.

[75] *În nenorocitul conflictu iscatu între familia Heliade şi Izvoranu*, în „Trompetta Carpaţiloru“, 1872, nr. 1 011, p. 2—3.

[76] *Terrorismul în theatru*, în „Trompetta Carpaţiloru“, 1872, nr. 1 027, p. 1—2.

[77] „Trompetta Carpaţiloru“, 1872, nr. 1 029, p. 1, col. VI.

[78] Ibidem, nr. 1 027, p. 1, col. VI.

Boliac o moşie. Din dosarul 175 din 1850 de la Ministerul de Externe (masa franceză), se vede că, la cererea lui Ali-paşa, ministrul de externe otoman, către domnitorul Ştirbei, în urma afacerii cu diamantele contelui Zichy, s-a pus în acel an sechestru pe moşia dotală a lui Boliac[79]. În adevăr, Aristia primise din partea părinţilor ei — paharnicul Alexandru Izvoranu şi soţia lui, Elena — moşia Glina[80], în jud. Ilfov, ca zestre[81]. Prin urmare, Boliac nu avea personal avere imobilă. În 1861, la un an după moartea Aristiţei, Boliac vinde moşia Glina. În 1874, el trecea printre cei fără proprietăţi funciare: „Greoiul d. Brăiloiu, care, prin bonomia sa, lămureşte multe cestiuni pe care nu le-ar putea lămuri inteligenţa şi elocinţa, a deslusit foarte bine şi acum situaţiunea, apostrofînd pe d. Boliac pentru propunerea sa şi cerîndu-i să arate deaca are şi d-lui vreun petic de moşie, ca să poată vorbi în această Cameră“ [82].

În concluzie deci, fiul misteriosului Bogliako intră de mic, prin recăsătorirea mamei sale cu stolnicul Petrache Peretz, în sînul micii boierimi. Ca atare e considerat şi la intrarea sa în armata pămînteneasca. La înfiinţarea ei, în 1830, nu i se dă grad ofiţeresc ca celor din marea boierime, ci e primit ca „juncăr“, situaţie tipică pentru cei din mica boierime, denumiţi „nobili“, după obiceiul rusesc[83]. Să nu uităm însă că această „mică boierime“ era compusă din „oameni noi“, ca P. Peretz, ridicaţi din mica burghezie.

După 1859, cînd privilegiile feudale ale marii boierimi se fărîmă, cînd ea însăşi renunţă a le mai revendica pe faţă şi caută să-şi salveze puterea prin compromis, fie acceptînd în mijlocul ei, ca aristocraţie a pămîntului, pe noii moşieri îmbogăţiţi, fie intrînd ea în lagă-

---

[79] C. D. Aricescu, *Corespundinça secreta...*, p. 87. La sfîrşitul lunii octombrie a aceluiaşi an se ridică „secfestrul înfiinţat de Mihalache Teodoru pe arenda moşii d-lui serdarului Chesar Boleac pentru datorie de bani...“ („Buletin“, XX, 1850, p. 380).

[80] Moşia Glina, proprietate a fraţilor Barbu şi Istrate Izvoranu, fiii medelnicerului Pîrvu, fusese vîndută de ei lui Ştefan Zaraf în 1760. La rindul său, acesta a dat-o ca zestre fiicei sale Ecaterina, soţia lui fiind Păuna, născută Izvoranu. Cf. *Din scrierile inedite ale lui Ştefan Grecianu. Genealogiile documentare ale familiilor boiereşti.* Publicate de Paul Şt. Grecianu, Bucureşti, 1913, vol. I, p. 25.

[81] G. Călinescu, *Material documentar*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor“, II (1953), p. 211.

[82] „Trompetta Carpaţiloru“, XII (1874), nr. 1 166, p. 1, col. IV.

[83] Prin „porunca domnească“ nr. 413 a domnitorului G. Bibescu, „d-lui pitarul Chesar Boleac“ se orînduieşte „procuror la Tribunalul Ilfovului, secsia I-iu“ („Buletin“, XIII, 1844, p. 434). Prin „ofiţul“ nr. 108 al aceluiaşi domnitor, „praporcicul Chesar Boliac, procurorul Tribunalului Ilfov, secsia I-iu“, e înălţat la rangul de serdar („Buletin“, XVI, 1846, p. 107).

rul advers pînă mai ieri al burgheziei — prin participarea cu capital la întreprinderile bancare şi industriale care se încercau pe atunci sub lozinca încă timidă a luptei împotriva capitalismului străin —, Boliac ia parte la acest fenomen. Prin ascensiunea economică şi politică a familiei Peretz, prin înrudirea ei şi a lui Boliac cu familii din vechea boierime, publicistul Boliac se apropie din ce în ce mai accentuat, mai ales după complotul din 11 februarie, de stilul de viaţă al burgheziei.

Lipsit de avere funciară, apreciind dibăcia speculaţiei financiare, ceea ce se vede din necontenitul comerţ cu colecţiile sale de medalii şi tablouri, Boliac înclină către acea parte a oamenilor cu avere care îşi încercau norocul în lupta pentru crearea unui capitalism românesc, pe bază de monopoluri şi protecţionism vamal. De la progresismul larg şi generos al lui Boliac dinainte de 1849 pînă la naţionalismul lui cu accente şovine şi preţuirea melancolică a trecutului din ultimii ani ai publicisticii sale, calea e ciudată, e plină de sinuozităţi şi surprize, dar e explicabilă. Însă, pînă cînd a putut ţine condeiul în mînă, Boliac s-a diferenţiat net prin continuarea atitudinii lui ferme de luptător pentru emanciparea economică şi politică a ţărănimii, pentru ştergerea oricăror urme ale clăcăşiei feudale. Condamnînd cu neostoită energie şi vehemenţă „monstruoasa coaliţie" a burgheziei cu moşierimea — formula de înfierare fiind găsită de însuşi gazetarul Boliac —, cel care vorbea atît de generos despre „muncitorul ţăran" înainte de 1848 n-a ajuns să-l afle pe muncitorul proletar de mai tîrziu. Paralizia pune capăt activităţii sale ziaristice şi politice încă din 1877, cu patru ani înainte de moartea lui.

Anii de formație

Anii de formație ai lui Boliac sînt tot atît de înnegurați ca și cei ai copilăriei. În biografia publicată în „Familia", care, așa cum am mai arătat, ni se pare a fi fost alcătuită direct după spusele lui Boliac, se afirmă că, după învățătura grecească primită de la Neofit Duca în casa stolnicului Petrache Peretz, „ajunse și învățăcel al lui Eliade, carele avu cea mai mare înrîurire asupra sorții sale". Aron Pumnul e și mai categoric, notînd că Boliac a studiat la Sf. Sava [1]. Același lucru îl afirmă și Gr. H. Grandea [2]. Să vedem cît adevăr pot conține toate aceste afirmații.

Într-un articol de mai tîrziu, în care ironiza pe bună dreptate instituția „girantelui responsabil" al fiecărei gazete, Boliac afirmă că altcineva decît Neofit Duca l-ar fi învățat carte grecească : „Cînd eram copil, și d-atunci sînt mai bine de patruzeci de ani, născut și crescut în mahalaoa Brezoeanului, mă dase babă-mea la carte în curtea bisericii Măgureanu, la un dascăl Matei. Dascălul era un dascăl înalt, uscat, cu giubea verde și cu căciulă cazacliască. El învăța pe copiii românilor din acea mahala carte grecească" [3]. Revine aici aceeași „babă-mea", care de astă dată nu mai este numită Săftica Chesăroaia, ca în amintirile pe care le-am citat mai înainte, dînd impre-

[1] *„Lepturariu românesc, cules din scriptorii români,* Viena, 1862—1865, vol. 4. p. 291.

[2] „Resboiul roman", III (1831), nr. 286, p. 1—2.

[3] *Dascălul Matei sau inventatorulu girantelui responsabilu,* în „Buciumul", I (1863), p. 10—11. E interesantă evocarea barbarelor metode pedagogice de care se folosea acesta : „Dascălul Matei avea un arsenal de instrumente și de unelte pentru diferite torture după gradul culpei și după cualitatea culpabilului. Unele din articolele acestui regulament erau acestea : Cînd un copil merita falanga, era liber unui amic al său să vie să-i ceară iertarea de la dascăl ; însă acel amic devotat trebuia să se supună el însuși, pentru acest devotament amical al său, a mînca pe o palmă sau pe amîndouă — după gradul de culpabilitate a amicului său — cîte o *lopățică*. Lopățica era o mașină rotundă de lemn de stejar cît fundul unei farfurioare de ceașcă de cafea, cu găuri pe dînsa și cu o coadă lungă. Cînd primiai una de acelea pe palmă, îți sărea stele verzi din ochi și îți îmbla furnici prin palmă toată ziua".

sia că Boliac ar fi fost crescut, în anii copilăriei, de o bunică sau mătușă a lui. Dacă scădem 40 de ani din 1863, ținînd seama că articolul a apărut la începutul anului 1863, ajungem prin preajma anului 1821, anul revoluționar în vîrtejurile căruia școlile din București s-au cam risipit. Precizarea cronologică făcută aici de Boliac fiind foarte aproximativă, ajungem la anii care au precedat Eteria și revoluția lui Tudor Vladimirescu. Născut, după cum se crede, în 1813, Boliac ar fi avut pe atunci cel mult 7—8 ani. Dar în acei ani, la Schitu Măgureanu știm că exista o școală grecească superioară, în care nu preda un alde dascălu Matei, ci eruditi cu renume, ca: Neofit Duca, Veniamin din Mitilene, mai înainte un Lambru Fotiade din Ianina[4]. Știm că învățase acolo și Eliade, și e curios că acesta, deși a avut adesea ocazia să scrie, fie în bine fie în rău, despre Boliac, nu a pomenit niciodată să fi fost coleg cu el pe aici. După refugierea lui la Brașov, pe vremea revoluției lui Tudor Vladimirescu, Neofit Duca s-a reîntors la București și ar mai fi stat aici vreo 6 ani, trăind din lecțiunile particulare, pe care le preda copiilor acasă la părinții lor. Deci e posibil ca, în acești șase ani, să fi ajuns și prin casele stolnicului Petrache Peretz. Între 1823 și 1828 Boliac ar fi avut vîrsta între 10 și 15 ani, vîrstă la care se poate concepe încă, în acea epocă, o învățătură acasă.

Admițînd că amintirile despre dascălul Matei n-ar fi decît o poveste cu tîlc, modelată ad-hoc de dragul demonstrației ironice a absurdității funcțiunii girantului responsabil — care făcea adesea închisoare pentru articole despre care nu știa cine le scrisese —, ar rămîne că primul dascăl al lui Boliac a fost Neofit Duca, așa cum se afirmă în toate schițele de biografie a sa, scrise de contemporani. Deoarece toți aceștia sînt unanimi în a afirma că Neofit Duca îi dăduse învățături în casele stolnicului Peretz, aceasta nu se putea întîmpla decît după 1822, cînd eruditul elenist nu mai era profesor la școala din Măgureanu. Dar atunci se naște întrebarea: cînd a studiat Boliac la școala românească de la Sf. Sava, astfel ca să-l aibă acolo dascăl pe Eliade? Acesta a fost profesor acolo doar pînă în 1827, cînd s-a refugiat la Golești de teama epidemiei de ciumă, ca apoi să plece, în primăvara anului 1828, la Sibiu, pentru ca să se îngrijească acolo de tipărirea gramaticii sale. În aceeași primăvară izbucnise războiul ruso-turc și școlile din București s-au închis toate, inclusiv cea de la Sf. Sava, ca să nu se redeschidă decît în toamna

[4] G. Bogdan-Duică. *Istoria literaturii române moderne. Întîii poeți munteni.* Cluj, 1923, p. 47—48.

anului 1831 [5]. Între anii 1822 şi 1827, Boliac — copil fraged încă între 9 şi 14 ani — nu putea ca să parcurgă şi să încheie studiile superioare ale şcolii de la Sf. Sava. Pe de altă parte, iarăşi, Eliade n-a pomenit niciodată — aşa cum ar fi fost firesc — că Boliac i-a fost învăţăcel.

În consecinţă, nu mai rămîne în picioare altă ipoteză decît aceea că C. Boliac ar fi urmat cursurile de la Sf. Sava după ieşirea sa din armata naţională, adică după 1831. Din cercetările de arhivă făcute de Ştefan Pop, care a fost timp îndelungat directorul Colegiului naţional „Sf. Sava", reiese că cele mai vechi matricole existente din trecutul acestui colegiu sînt cele din 1832. Adică, de la reînfiinţarea lui şi organizarea modernă dată de Petrache Poenaru, noul director al şcoalelor din Ţara Românească, în urma retragerii din acest post a bătrînului Eufrosin Poteca. Vorbind de anul 1832 — an hotărîtor pentru noua viaţă a acestei şcoli româneşti, care pînă atunci se născuse şi trăise mai mult prin entuziasmul de iluminaţi al unor Gheorghe Lazăr şi Eliade Rădulescu şi care de abia acum căpăta o constituţie fermă şi o organizare modernă —, Şt. Pop cercetează foarte atent matricolele din acest an, făcînd spicuiri din cataloagele celor şapte clase cîte le avea atunci colegiul [6]. Menţionează printre elevi pe Ion Ghica, N. Papadonatu, care nu era altul decît N. Filimon, N. Bălcescu şi C. Bălcescu, Alecu Bassarabescu, Iancu Zalomit, Gr. Filipescu, Iancu Florescu, viitorul general şi prieten statornic al lui Boliac, dar nu pomeneşte niciodată de acesta, deşi e foarte atent faţă de orice nume care mai tîrziu a însemnat cît de cît în istoria patriei noastre. Cu amabilitatea care îi e caracteristică, Şerban Cioculescu ne-a comunicat acum cîţiva ani că, într-un *Catalog de şcolari ce urmează în clasul al VI-lea şi al VII-lea în Şc. centrală din Bucureşti a d-lui Valenştain,* pe care-l posedă în copie, printre cei 63 de înscrişi şi 59 prezenţi la cursul de desen, la n-rele 28—29 se află, intercalat, Chesar Boleac alături de Alecu Bassarabescu, Ion Ghica, N. şi C. Bălcescu, Iancu Florescu, Costache Cîmpineanu ş. a. La 14 iulie 1832 a avut loc examenul de fine de an la desen. Informaţiile pe care ni le procură acest catalog concordă pînă la un punct întru totul cu ceea ce ne relatează Şt. Pop despre matricola anului 1832 la Colegiul „Sf. Sava". Şi acolo îi întîlnim pe Ghica, Bassarabescu, fraţii Bălcescu, Iancu Florescu etc. Denumirea de „Şcoala centrală" pare însă a arăta că e vorba de alt aşezămînt şcolar. În realitate e vorba

[5] Ştefan Pop, *Colegiul naţional „Sf. Sava"*, în „Boabe de grîu", IV (1932), p. 395.

[6] Ibidem, p. 396.

de unul și același : „În 1831, cînd s-au înființat și alte școale în țară, cea de la București devine Școala centrală, numită așa în anii 1831—1832, pe scurt timp“ [7]. Astfel se explică cum același catalog figurează și în matricolele Colegiului „Sf. Sava“ pe 1832, din care reiese că „deseniul“ se preda „în clasul al 5-lea, al 6-lea și al 7-lea subt Valenștain“, cu un total de 63 elevi, între care însă Șt. Pop nu-l menționează decît pe Ion Ghica, iar printre premianți pe Iancu Florescu [8].

Biografia din „Familia“ ne arată că la 17 ani, deci în 1830, Boliac intră în miliția pămînteneasc ă, cu gradul pe care i-l îngăduia starea lui socială, ca iuncăr. A intrat, prin urmare, chiar la înființarea ei. Documentele vremii ne confirmă aceasta. În lista publicată sub titlul : *Numele boierilor, nobililor și alți ce au intrat în slujbele miliții pămînteneș ti și ce datorie au a împlini* [9] vedem că „statul-major“ al noii armate era compus în întregime din personalități cu vederi progresiste, cu entuziasm pentru lumină și cultură, viitori prieteni literari și ocrotitori puternici ai lui Boliac, sprijinindu-l în îndrăznețele lui activități literare : Ion Cîmpineanul și C. Filipescu, aghiotanți la comandament ; Ion Voinescu I și Ion Voinescu II, aghiotanți de secție ; Nicolae Golescu, aghiotant pe lîngă spătar. De asemenea, printre „cei de-al doilea comandanți de pluton“ : Costache și Scarlat Crețulescu, Ion Izvoranu, Christian Tell, Emanoil Pleșoianu. Lista iuncărilor (cadeților) cuprinde 16 persoane. Cezar Boliac e la nr. 11. Aici, în mod firesc, fiind vorba de inși din mica boierime și mica burghezie, întîlnim nume mai puțin sunătoare. Reținem pe Const. Alexandrescu, cumnatul lui Eliade, și Const. Telegescu, care mai tîrziu va fi implicat în mișcarea revoluționară din 1840, în legătură cu care va fi arestat și Boliac.

Ideea creării armatei naționale stîrni o mare bucurie. Un articol de fond din „Curierul românesc“ [10] o exprimă în termeni emfatici, care ne-ar putea ispiti să-l presupunem ca autor pe însuși tînărul Boliac : „Mare mișcare și bucurie au pricinuit în toată capitala noastră uniforma rumânească și organizația oștirii ce se gătește. Tot românul pare că-și vede națiia sa renăscîndu-se din însuși înfruntata moleșire și degenerație în care o adusese intrigile streine ; și se strămută de plăcere, sare, se-mbrățișează cu alt frate al său cu care

[7] Ștefan Pop, *Colegiul național „Sf. Sava“*, în „Boabe de riu“, IV (1932), nr. 7, p. 396.
[8] Ibidem, p. 398—399.
[9] „Curierul românesc“, II (1830), nr. 24, p. 105 bis.
[10] Ibidem, din 19 iunie, p. 109.

vorbește, lăcrămează, rîde, nu știe ce face. La o astfel de simțitoare scenă m-am aflat martur. (...) D-l marele logofăt I. Văcărescul și cu acest prilej își arată simțimenturile ce hrănește pentru draga sa Patrie ; cu covîrșire este strămutarea sa în care toată lumea îl vede înflăcărat și mistuit de un foc sfînt ce numai torța patriotismului îl aprinde în inimile cele nobile ; și verva sa cea poetică, deodată cu ivirea uniformii rumânești, într-o clipă, fără cugetare, dintr-o inimă arzîndă, dintr-un condei tremurînd, a produs următorul marș" [11]. Înființarea primei armate naționale moderne se săvîrși în mijlocul acestui mare entuziasm. O sumă de personalități, mai ales din marea și mica boierime, se înrolează în rîndurile ei. Printre aceștia e și Ion Cîmpineanu, pentru care Boliac a păstrat un adevărat cult în toată viața lui, și e posibil ca rădăcinile acestei admirații să se afle chiar în timpul petrecut de tînărul entuziast în armata în care Cîmpineanu intrase cu gradul de căpitan, după cum îi dădea dreptul rangul său de paharnic. În curînd, Cîmpineanu ajunge maior și i se dă comanda unui batalion din regimentul cu garnizoana în Ploiești. Aici avea în subordine oameni de litere și ai faptei politice, ca Ioan Voinescu II, Nicolae Golescu și N. Teologu [12], dintre care unii vor fi în viitor prieteni ai lui Boliac.

În necrologul făcut în 1875 unui alt promotor al acestei miliții, Boliac povestește frumos o sumă de amintiri personale despre acel moment istoric la care participase și el : „În fața theatrului de acum, pe tot locul de la unghiul pe care-l ocupă Grand Hotel pînă la unghiul ce face Strada Nouă, era o piață mare, pe care se așezase Obahtul rusesc. Pe acea piață am văzut pe Constantin Herăscu în uniforma sa din Prince Oranski Polk, comandînd regimentul ce i se dase de către Vodă Ghica. Era frumos la față, în uniformă strălucită, călare pe un cal negru. Constantin Herăscu a făcut mult bine în armata românească la începutul ei, pe care armată toată o comanda atunci colonelul Odobescu, cu uniforma sa de husar din garda imperială din Polkul Ekaterinobulsky, fiind spătar Costache Ghica, fratele domnului. Ce entuziasm era pe atunci ! Toți junii societății române intrau pe capete în liniile streajei pămîntenești" [13].

Cît a servit Boliac în această miliție pămîntenească nu știm. Probabil nu prea mult. Biografia din „Familia" ne spune aceasta, însă

[11] În continuare, se publică, fără titlu, poezia cunoscută din ediția 1848 sub titlul *Marșu Românesc*.

[12] I. Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, ediția 1887, p. 628—629.

[13] Cezar Boliac, *Banul Năsturel Herăscu*, în „Trompetta Carpaților", XIII (1875), nr. 1 173, p. 1, col. IV.

fără precizări de date : „Viața militară nu convenea naturalului său melancolic și poetic, pe care succesele literarie ale lui Eliade-l cucerirră cu totul. Deci părăsi cariera aceasta și merse la Paris a-și completa studiile, unde apoi petrecu tot timpul în studiul istoriei și al arheologiei. Din acest timp datează și primele sale lucrări poetice și la 1833 publica mai multe poezii prin puținele ziare române de atunci. Reîntorcîndu-se în patrie peste 3 ani, din cînd în cînd publica cîte o colecțiune din operele sale, așa Operele lui Cesaru Boliacu, 1835..." [14]

A. Pumnul, în schița biografică citată, afirmă și el că în 1833 Boliac colabora la ziare în Țara Românească. G. Bogdan-Duică își însușește această afirmație [15], încredințat fiind că „Pumnul s-a informat exact despre autorii săi" [16]. Putem însă afirma categoric că de astădată Arune Pumnul n-a fost bine informat ; nici biografia din „Familia" nu spune adevărul. Între 1829 și 1833 n-au apărut la noi decît „Curierul românesc", „Albina românească" și cele două „Buletine" oficiale care nu aveau nici o parte jurnalistică, nicidecum literară. În cele două dintîi nu s-a publicat nimic sub semnătura lui C. Boliac, nici sub inițiale care ar putea fi socotite ca ale sale. Nici între cele cîteva poezii anonime, publicate în acest răstimp, nu este vreuna care să poată fi atribuită lui Boliac [17].

A fost Boliac la Paris, ca „student", între 1831 și 1833, după cum ar reieși din schița biografică apărută în „Familia" ? Nu avem nici o altă știre sigură despre aceasta. Scipione Bădescu [18] afirmă că Boliac ar fi plecat la Paris pe cînd avea 17 ani, deci prin 1830, dar atunci știm sigur că el a intrat în armată. Pe de altă parte, am văzut că e mai mult decît probabil că, în 1832 cel puțin, Boliac frecventa

---

[14] „Familia", XI (1875), p. 370.

[15] G. Bogdan-Duică, *Istoria literaturii române moderne. Întîii poeți munteni*, Cluj, 1923, p. 292.

[16] *Ibidem*, p. 291, nota 5. Cît de exact era informat Pumnul se poate vedea din ceea ce scrie, în această privință, despre Boliac : „Primele lui versuri s-au publicat pe la 1833 în ziarele române. De-n cînd în cînd a dat la lumină în București : *Operele lui Cesar Boliac, 1835, ode, satire și legende*, din care unele s-au tradus în frîncește de Vaillant și s-au publicat în ziarul „La Romanie", [sic] (...) *Matilda* 1836 (...) *Meditaciuni* 1842". *Lepturariu*, Vieanna, 1864, tom. I, partea I, p. 291—292.

[17] *Calamburg-Șaradă*, în „Curierul românesc", II (1830), p. 248 ; *Epigrame*, în „Curierul românesc", II (1830), p. 93 ; *Anul nou al Moldavo-Românilor*, în „Albina românească", I (1830), p. 251 ; *Versuri rostite la serbarea onomasticei generalului Kisselef*, în „Curierul românesc", IV (1832), p. 169—170 ; *Glasul Țării Românești*, în „Curierul românesc", IV (1832), p. 170—171.

[18] „Timpul", VI (1881), nr. 46 din 28 februarie, p. 1, col. V.

măcar unele dintre cursurile Colegiului „Sf. Sava". În afară de clasa de desen a lui Valenştain [19], tot din catalogul cercetat de Şerban Cioculescu ar reieşi că făcea parte şi din clasa lui Simeon Marcovici, care preda limba franceză.

Pare deci aproape cert că în anii 1831—1833 Boliac se afla în ţară. Cea mai timpurie dintre poeziile lui — după datarea însemnată de el mai tîrziu, în volum — ar sugera că el se afla în Ţara Românească şi în anul 1834. Această poezie este *Vaca văduvei* — cunoscuta sa pledoarie împotriva impozitului pentru „ierbărit" —, avînd însemnarea : „Stoeneşti, mai 1834". La Stoeneşti era conacul moşiei tatălui său adoptiv, Petrache Peretz, deci Boliac ar fi putut s-o scrie atunci sub impresia realităţilor vieţii ţăranilor, văzută la faţa locului. E drept, Boliac o publică întîia oară — cu datarea pe care am menţionat-o — foarte tîrziu [20], în 1857, pe cînd era în exil, astfel că o eroare de datare era posibilă. Putea chiar s-o antedateze, spre a demonstra că preocupările lui sociale existau foarte de timpuriu. Se mai ridică întrebarea de ce nu a inclus-o în primul său volum de poezii [21], care cuprinde şi balada *Maria din Bezdat*, inspirată din tragediile iscate de superstiţiile care predominau atunci în viaţa rurală, după cum cuprinde şi poezii cu acut caracter social, ca *Fata de boier şi fata de ţigan, Ţiganul vîndut* ş.a. ? *Vaca văduvei* nu figurează nici în volumul publicat în preajma anului 1848 [22], deşi ea şi-ar fi avut locul cu prisosinţă acolo. Pe de altă parte, în volumul din 1857, tot restul poeziilor [23] au o altă tematică, în care predomină problema naţională, strîns legată de aceea a Unirii Principatelor şi a piedicilor care stăteau în calea ei ; *Vaca văduvei* dă astfel impresia unui corp eterogen, între celelalte, care erau de strictă actualitate. Aceasta ar pleda totuşi pentru vechimea ei [24].

În orice caz, chiar dacă admitem datarea făcută de Boliac ca autentică, poezia *Vaca văduvei* ar fi singura producţie literară a lui Boliac dinainte de *Meditaţii* şi ar contrasta puternic nu numai cu

[19] Cu privire la Walenstein, Şt. Pop, în articolul citat (p. 398—399), observă că — deşi în catalogul alcătuit de secretarul şcolii numele său e scris Valenştain — în registrele de prezenţă acesta semna consecvent Valştain.

[20] *Poezii. Renaşterea României*, Paris, 1857.

[21] *Din poeziile lui Chesar Boliac*, partea întîi, Bucureşti. 1843.

[22] *Poesii nuoe*, Bucureşti, 1847.

[23] *La România, Acvila străbună, Ţeara Romanească către Moldova, Patria, Răsunet la Hora Unirei de D. U. Alecsandri. Prince strein, Apostrofă, Invasiile.*

[24] În publicaţiile oficiale ale ambelor ţări româneşti, în anii 1833—1835, nu găsim nici o referire la o eventuală înfiinţare, sporire sau desfiinţare, sau o accentuare a operaţiilor de strîngere sau de scutire a „ierbăritului", care să fi prilejuit atunci cu necesitate scrierea acestei poezii.

acestea, dar și cu întreaga atmosferă literară din Țara Românească, dinainte de 1835. Departe de a fi sumbră și protestatară, ea era, dimpotrivă, plină de elan patriotic, de entuziasm și de optimism. Nu numai înființarea armatei naționale dusese la poezii vibrante și luminoase, ca marșurile cunoscute ale lui Iancu Văcărescu și Vasile Cîrlova. Pe toate planurile vieții noastre culturale se poate constata același ton. Chiar cînd e vorba de goluri adînc simțite în această viață și de necesitatea de a le împlini urgent, semnalările sînt făcute cu încredere în viitor, ca, de exemplu, în articolul cu privire la planurile de a se clădi „un teatru național" în București [25]. Articolul deschide de la început o perspectivă plină de mîndrie patriotică: „Orașul nostru liniștit d-odată simți trebuința teatrului (...) ca să se zidească un teatru după chipul celor europenești". E aici un fel de fierbere, ca după o trezire în plin soare, la capătul unei nopți grele. Se subliniază că, pentru a se aduna fondurile necesare, oamenii mai cu dare de mînă „au început să se prenumere [26] de la cel mai mare boier pînă la cel mai de jos negustor". La adunarea și garantarea subscrierilor participau înalți demnitari. Banii se vor aduna la „baronul Meitani", iar „îngrijitori asupra zidirii" se anunță că vor fi marele logofăt C. Golescu, marele logofăt Iancu Văcărescu — patrioți memorabili în istoria primei jumătăți a secolului al XIX-lea la noi —, aga și cavalerul C. Cantacuzino. De reușită, autorul anonim al articolului nici nu se îndoiește, afirmînd că „se va alcătui o companie [teatrală] românească și vom dobîndi un teatru național, școala cea dintîi a gustului, a moralului și a formării obiceiurilor".

Tonul acesta cald se menține chiar și în dările de seamă apărute în buletinul oficial, bunăoară într-o relatare asupra solemnității examenului final și a împărțirii premiilor la Colegiul „Sf. Sava" [27]: „Nu poate cineva povesti bucuria și lacrimile cele fericite ale acestii pline de rîvnă adunări. Vorbele nu ajung ca să dea a înțelege această șenă simțitoare [28]. Cine este părinte și dorește luminarea fiilor săi și o vede în faptă, cine este patriot și arde de focul acela ceresc spre a vedea în patria lui amiaza filozofiei și a adevărului dintr-un întune-

[25] „Curierul românesc", II (1830), p. 149.

[26] „A se prenumera" avea în epocă sensul de „a se abona", a subscrie dinainte suma necesară apariției unei cărți, a unui periodic etc.

[27] „Buletin, gazetă oficială", II (1833). nr. 43, p. 221—223: *București. 10 septembrie.*

[28] În înțelesul de „scenă emoționantă".

rec de veacuri şi de o dată i se arată o dimineaţă veselă şi strălucitoare în toată slava ei, acela poate a-şi închipui strămutările de bucurie ale aceştii adunări care cu vederea, cu auzul însătoşat, nesăţios sta aţintită la răspunsurile cele potrivite ale tinerilor. (...) Adevărurile istoriei, pricinile înălţării şi căderii naţiilor, virtuţile şi greşale[le] lor le auzeam din gura pruncilor, noi cei care ne-am pierdut toată a noastră tinereţe a învăţa numai vorbe"...

În această atmosferă, cum se explică apariția *Meditațiilor* lui Boliac în 1835? În istoria noastră literară de pînă acum, ea a fost pusă pe seama influenței *Nopților* lui Young, încă de la studiul lui P. Grimm[1], care afirmă categoric că acest prim volum[2] al lui Boliac cuprinde texte „ce nu sînt în cea mai mare parte decît imitațiuni ale *Nopților* lui Young, apărute în a doua ediție chiar în același an". Bineînțeles, P. Grimm se referă la a doua ediție a traducerii selective făcute de Simeon Marcovici[3]. D. Popovici vede în meditațiile lui Boliac tot umbra imensă a lui Young, adăugîndu-i-o și pe cea a lui Lamartine[4]. G. Călinescu descifrează în ele altceva: impresia că Boliac citise *Les paroles d'un croyant* de Lamennais (1833) „aproape numaidecît după apariție"[5]. În *Introducerea* sa la ediția îngrijită de Andrei Rusu acum un deceniu[6], George Munteanu reeditează aproape cuvînt cu cuvînt opinia lui P. Grimm: „*Meditațiile* denotă o certă influență a preromanticului englez Young, din ale cărui *Nopți* Simion Marcovici oferise o primă traducere incompletă în 1831 (prin intermediul versiunii franceze a lui Letourneur), iar în 1835 — anul de apariție al operei lui Boliac — scotea o a doua ediție". E adevărat că Boliac, așa cum constată cu justețe Ion Breazu[7], „a fost acela care a ieșit în public la români cu o simpatie hotărîtă pentru Lamennais", dar tot el arată că aceasta se întîmplă de abia în 1842, cînd una

---

[1] P. Grimm, *Traduceri și imitațiuni românești după literatura engleză*, în „Dacoromania", III (1922—1923), p. 284—317.

[2] *Operile lui Cesar Boliac. Meditații*, București, 1835.

[3] *Culegere din cele mai frumoase nopți ale lui Young. A doa ediție îndreptată și adăugată cu un cuvînt al lui Young asupra a doa veniri*, București, 1835.

[4] D. Popovici, *Poezia lui Cezar Boliac*, în „Viața românească", XXI (1929), p. 128—129.

[5] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 233.

[6] Cezar Boliac, *Opere*, vol. I—II, București, 1956.

[7] I. Breazu, *Lamennais la românii din Transilvania*, în „Studii literare", IV (1948), p. 183.

dintre poeziile publicate în „Foaia pentru minte", și anume *Cugetare,* se deschide cu un motto din Lamennais. În 1835 însă Boliac era încă departe de acesta.

Mai ispititoare și mai persistentă se dovedește ipoteza că meditațiile lui Boliac și-ar avea sursa în celebrele *Nopți* ale lui Young. Să vedem dacă lucrurile stau într-adevăr așa.

Este evident că *Nopțile* lui Young, cît și *Meditațiile* lui Boliac se integrează în tradiția foarte veche a meditației în proză. E tot atît de adevărat că noțiunea de meditație însăși e creștină. Specia s-a constituit poetic o dată cu irupția creștinismului în viața socială, o dată cu accentul grav pus pe labilitatea existenței omenești, pe conștiința apăsătoare a păcatului, care genera chinuitoarele întrebări asupra existenței după moarte a fiecăruia. Meditația absoarbe acum tot ceea ce părea că o anticipă din literatura anticilor, din gîndirea greacă și latină. Astfel, versuri din *Pontica III* din cartea IV a *Ponticelor* lui Ovidiu generează una din temele favorite ale liricii latine a evului mediu.

Alexander ubi rex maximus,
Ubi Hector Trojae fortissimus...
Ubi Helena Parisque roseus ?
Cociderunt in profundum ut lapides...

Termenul apare încă de la sfîrșitul evului mediu. La mijlocul secolului al XIII-lea, Bonaventura scrie *Meditații asupra vieții lui Christos.* Meditația poetică s-a împletit permanent cu formele ei orale, în predicile de amvon, din care un Bossuet a știut totuși să facă operă de artă literară în *Méditations sur l'Evangile.* Pînă și un filozof ca Descartes a fost ispitit de tonul grav al meditației, ca în cunoscutele sale *Meditații atingînd prima filozofie.* Young, cu *Nopțile* sale, se integrează într-o lungă tradiție a genului, numai că el rupe linia cartesiană și întoarce meditația spre sursele ei medievale, spre fiorul în fața necunoscutului, spre neliniștile luptei rațiunii cu tenebrele, spre iluzia chietudinii prin religie. Dînd impresia îndreptării poeziei pe un drum nou, el o readucea de fapt la unul foarte vechi, și amîndouă aceste finalități contradictori s-au conjugat într-o rezultantă copleșitoare : succesul lui european. Cînd Lamartine publica, în 1820, celebrele lui *Meditații poetice și religioase,* nu călca numai pe urmele lui Young, ci se întorcea într-un fel mult mai departe : la tradiția tonurilor și temelor solemne ale îndelungii meditații franceze a oratoriei clericale.

De asemenea, şi la noi, Boliac — ca să scrie *Meditaţiile* sale — nu trebuia neapărat să-l fi citit pe Young în traducerea lui Letourneur. Exista şi la noi o asemenea tradiţie — e drept, mai săracă — începînd cu *Didahiile* lui Antim Ivireanul, tălmăcirile şi cuvîntările date la lumină de Vartolomei Măzăreanul. În secolul al XVIII-lea se înregistrează la noi chiar o înflorire în limba greacă a oratoriei de amvon de acest tip, dînd oratori ca ieromonahul Macarie Miridakis, sub domnia lui Constantin Mavrocordat în Ţara Românească ; iar în Moldova, sub acelaşi domnitor, diaconul Antim şi călugărul Nicolae Mauroeides ; sau sub Ioan Mavrocordat, Silvestru de Antiohia, erudit şi pictor totdată [8].

În epoca în care apar *Meditaţiile* lui Boliac — şi încă mulţi ani după acest moment — tradiţia aceasta e continuată, de astădată în limba română, nu numai din amvon, ci şi în periodicele care apăreau pe atunci. Se traduce astfel din Bossuet [9], Massillon [10] şi mai ales din predicatorul grec Ilie Miniat, din care tălmăceşte însuşi Eliade patru cuvîntări, pe care le rosteşte în biserica Colegiului „Sf. Sava" şi apoi le publică în „Curierul românesc", anul X (1839) [11]. Asemenea cuvîntări — de astă dată însă originale — rostesc şi publică şi Eufrosin Poteca, pe atunci arhim. Efrosin Motrean [12] şi alţii [13]. Şi mai mult încă se cultivă genul meditaţiei evlavioase sau profane sub forma poemului în proză. În „Muzeul naţional" — revistă destinată în primul rînd propagării cunoştinţelor de agronomie şi de ştiinţe naturale „cele mai potrivite pămîntului românesc" —, Gavriil Munteanu publică o serie întreagă de traduceri şi prelucrări „din meditaţiile religioase", în anii 1836 şi 1837 [14]. Însuşi Eliade semnează *Tînărul (Meditaţii*

---

[8] N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti*, ed. a II-a revăzută şi larg întregită, Bucureşti, 1928, vol. II, p. 479—480.

[9] *Repeziciunea vieţei*, în „Vestitorul românesc", IX (1845), p. 25—26.

[10] *Cuvînt la sărbătoarea întîmpinării Domnului nostru. Asupra celor mari*, în „Curierul românesc", IX (1838), supl. nr. 9, p. 1—5.

[11] *Cuvînt la a doa Duminică din post*, nr. 23, p. 85 bis — 92 bis ; *Cuvînt pentru dragoste, zis la 6 Dechem.*, nr. 27, p. 101—102, 103 bis—104 bis ; *Cuvînt la sfînta şi marea Vineri. La Patima de mîntuire*, nr. 37, p. 139—142, supl. nr. 37, p. 143—146.

[12] *Cuvînt zis... asupra faptelor sfinţilor şi părinţilor în 30 Av. 1839 la zioa sfîntului Alexandru*, în „Vestitorul besericesc", I (1839), p. 135—137.

[13] *Cuvîntul sf. sale părintelui Dionisie rostit în zioa sărbării Pogorîrii sf. Duh, în monastirea Radului-Vodă*, în „Curierul românesc", XV (1843), supl. nr. 46, p. 1—4.

[14] *Mulţumirea cu soarta în care ne aflăm*, II (1836—37), p. 138—140 ; *Primăvara*, II (1837—38), p. 17—19 ; *Căsătoria*, II (1837—38), p. 80—84 ; *Tatăl familii*, II (1837—1938), p. 92 şi 93—97.

religioase)[15]. Gh. Asachi scrie de asemenea în acest gen[16]. Exemplul lor e urmat şi de tineri. Nicu Deşliu — care semnează „şcolar din Simin[ar]" — publică tipice meditaţii religioase[17], alături de altele în care priveliştile vieţii naturii şi a omului duc la concluzii de morală creştină[18]. Tot Nicu Deşliu traduce din Fénelon meditaţii cu concluzii religioase în faţa priveliştii cerului şi a succesiunii anotimpurilor[19]. Chiar Boliac continuă această tradiţie, la aproape un deceniu după *Meditaţiile* sale, îndemnînd de astă dată tineretul să nu se lase luat de vîrtejul petrecerilor şi să se îndrepte mai bine spre practica milosteniei[20]. Aceste scrieri semnate răsar dintr-o mulţime de proze anonime de acest gen, asupra cărora socotim inutil să insistăm. Să notăm numai că — alături de termenul „meditaţie religioasă" circulă şi acela de „meditaţie evlavioasă", în subtitlurile acestor texte[21]. Şi să mai observăm că toate periodicele de seamă ale epocii — ale lui Eliade, Asachi şi Bariţ, oameni laici în totul, — cultivă genul cu asiduitate.

De la această foarte veche tradiţie, scriitorii noştri se îndreptau firesc spre meditaţia în proză de tipul preromantic şi romantic, în care accentele elegiace predomină asupra reflexiunilor morale. Medicul Pavel Vasici compară astfel viaţa cu teatrul şi ospăţul[22] sau contemplă în paralelă vîrstele inimii omeneşti şi succesiunea anotimpurilor[23]. Tot el înfăţişează „virtuţile" ca pe nişte „îngeri"[24]. Iosef Màny meditează asupra oscilaţiilor destinului şi ecoul lor în sufletul omenesc[25], iar entuziastul C. Aristia — amicul lui Boliac şi omul de la ale cărui păreri asupra scrierilor teatrale ale lui Boliac a pornit cearta dintre acesta şi Eliade, în cadrul Societăţii filarmonice — semnează o meditaţie în care un bătrîn ţăran cugetă asupra soartei omului pri-

---

[15] „Curier de ambe sexele", period II (1836—38), p. 192—202; reproduse în „Muzeul naţional", II (1837—38), p. 64—68, 69.

[16] Gh. A., *Meditaţie pentru ziua Sf. Paşti*, în „Albina românească", X (1839), p. 97—98.

[17] *Deşertăciunea lumii aceştia*, în „Vestitorul besericesc", II (1840), p. 120—124, 125—128, 129—131.

[18] *Toamna*, în „Vestitorul besericesc", II (1840), p. 136, 139.

[19] *Cerul*, în „Vestitorul besericesc", II (1840), p. 134—135.

[20] C. B., *Inceperea postului*, în „Vestitorul românesc", VIII (1844), p. 41—44.

[21] *Primăvara*, în „Gazeta de Moldavia", XXII (1850), p. 113, 117, 129—131, reprodusă în „Vestitorul românesc", XIV (1850), p. 135—136, 145, 153—155, 157—158.

[22] Dr. V., *Viacza! (O rapsodie)*, în „Foaie pentru minte", II (1839), p. 177—180.

[23] Dr. V., *Timpurile omeneşti*, în „Foaie pentru minte", II (1839), p. 34.

[24] Dr. Vasici, *Credinţa, nădejdea şi iubirea*, în „Foaie pentru minte", III (1840), p. 301—302.

[25] *Fericirea şi nefericirea*, V (1842), p. 174—175.

vind apele Oltului [26]. În timp ce toate aceste proze abia marchează tranziția de la tipul clasic, tradițional al meditației, spre cel romantic, — paginile semnate de un cvasianonim atestă orientarea meditației în proză spre tonurile romantice, spre contemplația elegiacă a vieții [27]. El pornește de la faptul că viața omului începe din prima clipă cu plîns, scîncetul copilului cînd se naște prevestind că toată va fi un șir neîntrerupt de momente îndurerate, punctate doar arareori de iluzia fericirii ; la vîrsta de 25 de ani, poetul crede că și-a consumat toată puterea de a fi fericit. Faptul de a fi fost reprodusă în revista lui G. Barit, denotă că meditația aceasta în ton nou era în gustul epocii [28].

Tot o formă de tranziție o constituia și meditația în proză la căpătîiul anului care se încheia și în preziua anului care urma să vină. În sensul acesta, celebra meditație în versuri a lui Gr. Alexandrescu, intitulată *Anul 1840,* se integrează și ea nu numai în literatura noastră de epocă, ci și în tradiția de care vorbeam. Astfel, G. Asachi întîmpină *Anul nou 1838* [29] cu îndemnuri de natura acestora : „Acela căruia îi este scumpă casnica sa fericire, să adaoge toate puterile sale spre întemeierea armoniei sale, căci înțelepciunea individuală alcătuiește înțelepciunea nației și de la fericirea patriei depinde fericirea fiecăruia". În genere, foaia lui Asachi întîmpină aproape fiecare an nou cu o asemenea meditație. Întîmpinarea anului 1840 [30] nu poartă nici o semnătură, dar ar putea să fie tot a bătrînului poet moldovean. Obișnuința nu e specifică numai pentru foaia lui Asachi. În cea a lui G. Barit întîlnim meditații asemănătoare. Aici medicul Vasici întîmpină anul 1840 cu imaginea și gîndurile unui poet care-l aștepta în odaia sa fără foc [31]. Alți colaboratori, mai obscuri, semnează și ei astfel de bilanțuri morale [32].

Încă din primul an de apariție a revistei lui Barit își face loc aici și meditația în fața morții, pe marginea mormîntului, o temă străveche a „meditației evlavioase", căreia preromanticii doar i-au reînnoit viabilitatea, încărcînd-o cu accente umane mai patetice. Vasici se cutremură la privelișteа mormîntului și caută consolare în

[26] *Gloriea (Slava) omului,* în „Învățătorul satului", III (1845—46). p. 70—71.
[27] Gh. Vîlcu, *Un minut,* în „Albina românească", XII (1841), p. 191—194.
[28] „Foaie pentru minte", V (1842), p. 113—116, 121—123.
[29] „Alăuta românească", supl. la nr. 102 al „Albinei românești", VII (1837), p. 411—414.
[30] *Meditație pentru ziua anului nou,* în „Albina românească", X (1839), p. 417—418.
[31] *1840. Gratulația unui poet,* în „Foaie pentru minte", III (1840), p. 2—3.
[32] J. J. Many, *La începutul anului nou.* în „Foaie pentru minte", VIII (1845), p. 9—10 ; Velia-Tincu, *Meditație la capetul anului,* în „Foaie pentru minte", IX (1846), p. 409—410.

iluzia unei vieți dincolo de țărînă [33]. Un maior, Iancu Crupenschi, semnează elogiul funerar al unei femei, Maria Rosett, în stilul unei meditații la mormîntul ei [34]. În gazeta lui Asachi, tînărul poet Dim. Gusti meditează asupra morții, luînd poza celebră a preromanticului, în lumea sumbră a cimitirului, și totuși vorbind calm despre o sărbătoare tradițională [35]. Amestecul de elemente tradiționale, unele medievale chiar, în aceste meditații e frapant. În timp ce N. Istrate — cunoscutul unionist și apoi antiunionist de mai tîrziu — însemnează gînduri vechi asupra puterii universale a morții, asupra labilității vieții, extrăgînd îndemnul pios pentru oameni de a folosi cît mai bine clipa prezentă [36], același doctor Vasici tratează tema la modul modern pentru epoca lui, evocînd cimitirul în maniera unei lecții de geografie, ca pe o țară cu locuitorii ei [37]. Apare și meditația în proză în preajma ruinelor, în spiritul lui Volney, dar și în formele tipice, de plîngere a trecului eroic, pe care le-a luat această specie lirică la noi [38]. Nu lipsesc nici „nocturnele" — meditațiile în întunericul nopții sau la lumina rece a lunii — poeme în proză cu accente elegiace. Excelează și aici Pavel Vasici [39]. Dar și însuși G. Barit își exersează condeiul în această specie a prozei lirice [40].

În acest climat fertil și divers, să vedem cum se situează cele 12 meditații publicate de Boliac în 1835. Prima verificare ce se impune este aceea a raporturilor dintre ele și faimoasele nopți ale lui Young. Preot anglican, teolog și filozof totodată, Young și-a conceput *Plîngerea, sau Gînduri nocturne despre Viață, Moarte și Nemurire* — căci acesta e titlul inițial al primului poem, al cărui succes imediat l-a obligat pe Young nu numai să-l reimprime sub titlul *Noaptea întîia,* dar să-l și continue cu alte „nopți" — ca o melancolică pledoarie pentru creștinism, pentru credința în „lumea cealaltă", care constituie una dintre pietrele unghiulare ale oricărei religii. Demon-

[33] Dr. Vasici, *Tînguirea și mîngîierea,* în „Foaie pentru minte", I (1838), sem. II, p. 171—172 ; *La mormîntul iubitei meale Corneliei,* IV (1841). p. 214—215 ; *La năpraznica moarte a scumpei mele fetițe,* IV (1841), p. 62—63.

[34] „Foaie pentru minte", X (1845), p. 216.

[35] D. G., *Simbăta moșilor,* în „Albina românească", XIX (1841), p. 149—150.

[36] N. Istrate, *Moarte,* în „Albina românească", XII (1841), p. 313—316.

[37] Dr. Vasici, *Geografia țintirimului,* în „Foaie pentru minte", III (1840), p. 72.

[38] [Anonim] *Ruinele Palmirei,* în „Mozaicul", 1838—39 p. 239—240 ; G. Vîlcu, *Ruinele Baei,* în „Foaie pentru minte", V (1842), p. 131—132 ; *Meditație pe ruinele Cetății Neamțul,* în „Foaie pentru minte", VI (1843), p. 385—389.

[39] Dr. V., *Floricica (O fantesie),* în „Foaie literară", I (1838), p. 137—138.

[40] G. B.-t, *O noapte la lună în Brashov,* în „Foaie pentru minte", II (1839), p. 134 ; *O primblare de rămas bun la Brashov 183...,* în „Foaie pentru minte", II (1839), p. 143—144.

straţia se face prin înfăţişarea pămîntului ca o vale a plîngerii, a vieţii ca un lung prilej de lacrimi şi melancolie, a nopţii ca o lume de întuneric în care fragilitatea vieţii pămînteşti apare şi mai evidentă, a morţii ca un prag înfricoşetor către viaţa „de dincolo de ea", considerată ca singura adevărată, singura nesfîrşită, singura luminoasă şi fericită. Poetul se înfăţişează tulburat de insomnii tocmai pentru a-şi reliefa mai bine neliniştile sale de creştin chinuit de întrebări asupra destinului său după moarte : „Dulce somn ! Tu, al cărui balsam mîntuitor uşurează natura suferitoare, unde fugi !... Ah, el mă lasă. Asemenea cu fiinţele cele desfrînate, el se depărtează de nenorociţi ! Statornic a fi de faţă unde zîmbeşte norocul, fuge nemilostivul de lăcaşurile suspinurilor şi îşi alină clipele cu ochii cei fără de lacrimi" [41]. Ca atîţia dintre autorii de meditaţii religioase dinaintea lui, poetul Young caută soluţii morale pentru viaţă în liniştea nopţii cît mai apropiată de moarte : „Tăcere !... Întunerec !... pereche măreaţă, fii ai veşnicei nopţi ! Voi a căror înfăţişare întăreşte sufletul ; voi care îndreptaţi gîndurile omului spre înţelepciune ; voi a cărora nevăzută putere rădică toată fiinţa obosită de sarcina nenorocirilor şi o statornicează pe lumina cuvîntului, ajutaţi-mă şi pe mine, vă voi mulţumi în mormînt ; acolo voi împărăţiţi, acolo şi trupul meu, prefăcîndu-se în ţărînă, vă va slăvi !" Dar clericul Young trece dincolo de elegia laică a nefericirii umane şi îşi ancorează ferm nava poetică la ţărmul soluţiei creştine prin cîteva întrebări şi exclamaţii din recuzita retoricii de amvon : „Dar ce fac, ticălosul, chemînd spre ajutor zadarnica voastră putere ? Ce sînteţi voi înaintea celui ce a sfărîmat vecinica tăcere a haosului şi a trimis stelele dimineţii să înceapă veselul lor drum preste lumea nou născută şi să-i vestească pe ziditorul său ? Fiinţă prea înaltă şi atotputernică ; pe tine [te] chem".

În cărticica lui Boliac întîlnim însă o altă lume, o altă sferă de preocupări, cu toată aparenţa înşelătoare pe care o dă tonul tradiţional al meditaţiei în proză, păstrat şi aici. În centrul acestor pagini de meditaţie ale lui Boliac nu mai stă moartea şi nici perspectiva transcendentă deschisă prin ea. Totul se petrece aici în imanent — pe pămînt — şi rămîne pe el. Spiritul orientat spre concret, caracteristic personalităţii dintotdeauna a lui Boliac, apare din primele pagini. Tînărul oscilează între persiflarea teologiei creştine — ceea ce

[41] Simeon Marcovici, *Culegere din cele mai frumoase nopţi ale lui Young*, Bucureşti, 1835. *Noaptea întîia*. Toate citatele următoare din Young, în româneşte, vor fi extrase din cărticica lui S. Marcovici, presupusă de P. Grimm a fi fost modelul imitat de Boliac în prima sa operă.

se simte că îi face plăcere — şi respectul faţă de străvechile ei clişee. Pare răzvrătit şi conformist totodată, ceea ce — trebuie să mărturisim — Boliac a fost iarăşi aproape întotdeauna. Întîia meditaţie se intitulează *Înşălăciunea nădejdii.* Însă — cu toate că păstrează arsenalul poetic al meditaţiei creştine — Boliac se transformă în acuzator al acestei virtuţi teologale, speranţa : „O, oameni ! Fiinţe în veci supuse acestei desfrînate puteri ! Voi ce vă gîndiţi mai fericiţi decît cele ce voi stăpîniţi ! Voi vă îngîmfaţi socotindu-vă peste puterile ce-şi bat joc de voi ! Staţi !... Veniţi-vă în simţiri ! Vedeţi că nu sînteţi nimic mai mult decît o jucărie a acestei cumplite zeităţi !"

„Meditaţia a II-a", intitulată în maniera lui Young : *Ceasul al treilea după miezul nopţii,* începe foarte înşelător — ceea ce îl determină pe P. Grimm să o pună în paralelă cu textul tradus de S. Marcovici, ca o demonstraţie că la Young stă izvorul poeziei dintîi a tînărului Boliac — cu un elogiu al tăcerii nopţii : „Lină tăcere ! Balsam vindecător al turburatelor suflete !..." şi cu o fugară aluzie la chinurile insomniei. Dar aceasta se transformă curînd într-un elogiu foarte puţin creştin al insomniei, ca una care dă prilej îndrăgostitului să zboare cu gîndul „la scumpu-i objet", să-şi închipuie „poziţiile în cari s-ar fi aflînd" în somn, să-şi reamintească „oftările ei, vorbele ce se repetă în delirul cel dulce". El „aşteaptă un vis care vine şi-l aruncă în braţele ei". Distanţa faţă de pietatea cumpănită a lui Young e ca de la cer la pămînt. Young făcuse elogiul prieteniei, în noaptea a doua ; Boliac îşi intitulează „Meditaţia a III-a" *Neîncrederea în prietenie* şi se zugrăveşte aici pe sine ca pe un ins demonic-romantic care nu poate iubi în prietenie, un egoist atît de crîncen, încît e gelos pînă şi pe sentimentele de prietenie faţă de el ale amicilor săi. „Meditaţia a IV-a" — subintitulată *Sinucidul,* adică sinucigaşul — e şi mai caracteristică în acest sens, cu atît mai mult cu cît *Noaptea a XVI-a* a lui Young, în traducerea lui Letourneur — căci S. Marcovici nu ajunsese cu tălmăcirea decît pînă la a douăsprezecea noapte — se intitula *Le Plaisir et le Suicide.* Meditaţia aceasta a lui Boliac începe foarte înşelător, în tonul clasic al oratoriei de amvon : „Stăpîn prea puternic ! creator nemărginit ! tu, împărat al totului întreg !"... S-ar părea că, cel puţin aici, Boliac merge într-adevăr pe urmele lui Young, în tonul lui de moralist patetic. Young înfăţişa sinuciderea ca o privelişte de groază — în spiritul religiei creştine care îl scoate pe sinucigaş din rîndul celor ce merită asistenţa bisericii, condamnîndu-l astfel pentru eternitate — şi ca un avertisment pentru tinerii care se avîntă fără frîu pe calea plăcerilor : „Ciel ! qu'entends-je !... quel gémissement épouvantable ! que vois-je ? Une che-

velure hérissée, un sein déchiré et sanglant. Le blasphème est dans ses yeux ; la fureur du désespoir est empreinte et vit encore sur son cadavre... Lorenzo ! c'est ton ami ! C'est Altamont ! Ce jeune voluptueux, si aimable, si brave, a fui lâchement de son poste et a déserté la vie..." Tabloul e creionat doar în vederea moralizării : „Tirons un voile sur cet affreux spectacle. Mais pourquoi le cacher ? Regarde autour du toi, Lorenzo (...) vois ces libertins lentement homicides d'eux-mêmes, ces spectres ambulants dont le corps est livré vivant à la corruption (...) Que ces images sont effroyables ! qu'elles rendent un hommage terrible à la vertu !" După ce blestemă, cu patos de profet antic dar şi ca bun englez, sinuciderea — „Levez-vous, furies, et exterminez l'affreux suicide. Ce monstre plus exécrable que vous (...) est venu, dans son vol impétueux, s'abattre sur l'Angleterre"... — Young se liniştește însă şi predică o soluție călduță : „Si tu épuises la volupté jusqu'à la lie, tu rencontreras la peine au fond du vase. Mais si tu n'offenses ni le ciel, ni les hommes, ni toi, bois alors le plaisir sans réserve, plus l'ivresse te gagnera, plus tu t'approcheras de Dieu" [42].

Sinucidul lui Boliac se deosebeşte fundamental, atît arhitectonic cît şi tematic. Meditaţia aceasta e în fond un monolog al cuiva în ajunul sinuciderii. Departe de a se închina Divinităţii, el îi cere socoteală cu ironie şi revoltă totodată : „Era trebuincios atomul meu la podoaba acestui glob ? Lipsa lutoasei mele îmbrăcăminte putea opri armonia universului ?... Ei fie ! Ţărinosul meu trup fie trebuincios a-ţi mobila nemărginitul palat ; lipsa slabei mele înţelegeri putea să micşoreze înalta slavă, ce ceri de la zidirea ta ; cu un cuvînt, trebuia eu să fiu ; apoi neatîrnata-ţi voinţă mă făcu, fără a mai îngriji de soarta mea ? Neînţeleasa-ţi putere, numită providenţă, să lenevi a mai îngriji de fericirea mea ? Întîmplarea mă aruncă în voia ursitei fără nici un fel de condiţie ? Îţi lipseşte dar ţie cugetul ce jucăriile tale porunceşti să-l aibă, încît vrei a înfiinţa un nenorocit Nimica, spre a-l lăsa în voia valurilor ticăloşiei ? Este de crezut că părinteasca-ţi îngrijire să facă rău unde nu poate face bine ?"...

Departe de a fi eroul liric pios al lui Young, candidatul la sinucidere din monologul acesta al lui Boliac e un satanic plin de sarcasm, mai mult un personaj byronian. Neprimind nici un răspuns

[42] Dăm aceste citate după traducerea franceză care a circulat la noi în epocă şi de la care a pornit şi Simeon Marcovici în tălmăcirea sa : *Les nuits d'Young. Traduction de Letourneur, suivies de l'Elégie de Gray sur un cimetièr de campagne traduite par le même et en vers par M. J. Chénier. Nouvelle édition ornée de deux vignettes,* Paris, 1829, vol. 2, p. 24.

la rugămintea de a-i trimite o moarte fulgerătoare, care să-l scutească de sinucidere, izbucnește în imprecații violente : „Tiran neînduplecat !... Urechea-ți nesimțitoare nu se apleacă decît numai la concertele cîntăreților și organelor ; tu nu-ți tulburi a ta trîndăvie ca să asculți țipete jalnice ; nu ! văitări, lacrimi, gemete, pe tine nu umilesc, crude ! inima-ți tare nu se mișcă, nu se atinge de milă ; tu nu reprimești întristarea ce o dată ai depărtat de la tine". Finalul e de-a dreptul nihilist. Sinucigîndu-se, eroul ar vrea ca gestul său să fie un semnal pentru autodistrugerea în bloc a omenirii : „Adio, prieteni ! Muritori nenorociți ! Urmați-mă ; umpleți-vă țevile ; înflăcăreze-se grindina de plumb ; aprinze-se silitra ; turbeze Etna, verse-se Vezuviul ; ardeți... Dărîmați... Pustiiți pămîntul... Vă jur pe odihna morții : urmați-mi... Urmați..."

„Meditația a V-a", intitulată *Nălucul sau peste un an,* începe să ne dea dezlegarea enigmelor pe care ni le-au propus cele de pînă acum. Meditațiile lui Boliac — departe de a le imita pe cele ale preromanticului englez — sînt în fond poze mai mult sau mai puțin trucate pentru efectul scontat, teribilismele unui îndrăgostit romantic dezamăgit, care totuși mai speră ca prin ele să mai poată schimba în bine soarta iubirii sale. În aparență, *Nălucul sau peste un an* ar cuprinde panseurile unui june care a împlinit încă un an de viață suferitoare din amor. În realitate, e un fel de ultimatum adresat iubitei nesimțitoare, un ultimatum care se cam apropie stilistic de jelaniile și implorările ultrapatetice din multe dintre cîntecele de lume care mai circulau în epocă : „Și tu, cuget, ce ai puterea în tot omul muritor ! tu, ce spre mustrarea crimelor te înfuriezi ! du-te, aleargă, pînă ai vreme ; strigă, spune-i, pînă trăiesc ; vestește-i a mea moarte, neputința d-a trăi, spune-i că ea poate a mă scăpa ; mai adaogă-i că știe poate bine, dar nu vrea. Iar de vei vede-o tristă l-ale tale imputări, tu atunci oprește-ți gura și mă lasă a muri. Dar tu, mormînt, cînd, rece, al ei dar vei primi, atunci tu în ea sădește un suvenir nestins"... „Meditația a VII-a" se intitulează *Amorul.* Începe tot așa, clerical, ca imediat să se dezlănțuie într-un șir de considerații amare asupra unei divinități care e cu totul altceva decît dulcele Eros al lui Platon : „Tot universul, de cînd răsuflă natura, i s-a supus ; nici un muritor nu s-a găsit atît de îndrăznet ca să i se împotrivească ; legile lui sînt destul de primejdioase ; sfîrșiturile poruncilor lui destul de amare ; însă acest împărat al sufletelor, acest Dumnezeu al simțirilor, știu a-și acoperi veninul său sub masca celei mai dulci plăceri și momind credulitatea ticăloasei omeniri pînă la vîrsta cea

după urmă, își scoate masca, îi ridică vălul și o face pradă recelui pămînt".

„Meditația a X-a", *Moartea,* este, precum o arată și titlul, o cochetare cu ideea stingerii premature din viață, probabil din cauza acelui nefericit amor : „Înger grabnic al marelui cabinet ! Sol uricios al iesmosului lăcaș ! Negru ministru al tribunalului răsplătitor ! Repede fulger purtător de întuneric ! Noptoasă, spăimîntătoare, nevăzută săgeată ce desființezi ființele ! (...) Fă simțirile mele a prețui acest bun, ăst sfînt instrument, ce așa lesne precurmă chinurile și varsă adevărata fericire !"...

Meditațiile celelalte sînt și mai interesante, deoarece în ele această mică dramă erotică — reală sau fictivă, cine știe ? — se localizează. E un peisaj subalpin, peisaj de dealuri și văi sub imediata apropiere a muntelui. În „Meditația a VI-a" — intitulată lamartinian *Înserarea* —, localizarea este precisă : „Bradul cel mîndru se începață în Munții Carpați ! Norii se joacă cu al său mlădios creștet și zefirul inundează verdeața de la tulpina lui cea nestrămutată. Pleopul cel argintuit fîlfîie ale lui late frunze ; zgomotul vîlcelii face să se audă jalnicele sale vărsări în conrăspunzătoarele văi și spumegînd se prăbușește din rîpă în rîpă, pînă la trufașul rîu. Undele Prahovii coboară toată varietatea cerului în adînca prăpastie și șerpuind abia albesc subt o neagră stîncă ce le înghite neîncetat". Poemul acesta în proză se dizolvă apoi într-un fel de meditație religioasă ce nu dezminte titlul — adică tot de esență lamartiniană —, ușor efleurată tot de dorința de a muri a îndrăgostitului dezamăgit : „Mare Dumnezeu, de ce nu pociu, lăsîndu-mi pămînteasca haină, împreună cu conurile pe astă rece stîncă, ca un fulger meteor să zbor prin ăst hrănitor văzduh în lăcașul fericirii". „Meditația a IX-a" — *Despărțirea* — desfășoară accentele elegiace ale unei iubiri contrariate, tot în același peisaj subcarpatic : „Iat-aici păstorul, pe cîrja-i rezemat, doarme-n turma-i dulce dincolo de rîu ; un car colo-n vale pă verde dejugat, ocolit de focuri și de țărani culcați, stă strejuit numai de un cîine deșteptat ce latră, răspunde celui din ochi deștept..." Peisajul rustic se îmbină aici cu elemente citadine ce parcă ar semnala ideea de parc boieresc : „Iată pavilionul ce ea își alesese. Iată malul ce ea încununa. Aci ochiul zilii de dînsa lăudat apuse în departe, după acel mal rîpos (...) Iată colo piatra pe care ea așezată, tristă, toată în gînduri, prea dulce suspina. O, dulce răcoare, ce urma-i parfumă ! Sfînt, răcoros senin, ce eu nu pot gusta ! Unde e aceea ce ieri te învia ! Spune, noapte, ce face ea acum ?" Despărțirea de această iubită pare a fi fost urmarea unei constrîngeri la căsătorie : „Ah ! ea poate acuma în brațe de

soț strînge pe acela ce nu au fost al ei"... În orice caz, această iubită fantomatică pare a fi avut o mare influență asupra formării tînărului erou al acestei drame : „Strig, o spui pe față, că tu ești care în lume, tu ești ce în vieață pe mine astăzi mă ții ! Prieteșug, amor, religie, respect, virtutea întreagă în tine am cunoscut !" Finalul e însă în tonul lamentabil al *Spitalului Amorului :* „Dulce zeitate ce sufletu-mi încînți ! De ce nu pociu în lume cu tine să fiu ! Să văz a ta cătare, să sorb a ta suflare, să uit reaua-mi soartă, pe pieptul tău să mor !" „Meditația a XII-a" — ultima, intitulată enigmatic : *Declarația* — are aceeași scenerie din natură : „Verde pînză însmălțează răcoroasele dealuri. Trufaș, ștejarul, ca un împărat al arborilor, fîlfîie amenințător. Luna, ca o insulă de flacări, izbește plină în albitele unde ce o împart însgomotate (...) un nor ce se înalță de-a dreapta-mi, negru ca un munte de plumb, îneacă luna. Înfulgerat de trăsnete, tună și răstună în boltele d-aramă. Tună ca și acele din iad organe, lung răsbubuie în munți. Echo le însoțește și, ca urlet de cutremur, răsurlă în pieptu-mi obosit !" În pofida îngrămădirii de elemente mitologice — mai apar în text Marte și Tantal —, sensul enigmaticei poeme în proză e mult mai simplu și mai prozaic. Tînărul autor vrea să simbolizeze zbuciumul unui îndrăgostit timid care, cu toate hotărîrile lui eroice, amuțește cînd e să-și facă „declarația" : „Astăzi sau călcînd iadul ce mă îneacă gust cerul cel adevărat, sau ca acel obraznic Gigant găsesc vecinicul Tartar, — mă duc !... Ei bine, iată am ajuns, iată ceasul, iată cerul, iată iadul, vai ! fiori din unghii pînă-n creștet mă petrec numaidecît ! Mai nesimțitor decît trăsnita stîncă, rămîi încremenit ! Ceasul e aproape a trece, și eu slab fără putere... cer ajutor..."

Între cele 12 meditații se află și două în versuri. „Meditația a XI-a" — cu titlul *Schimbarea soartei* — pare a se înseria între celelalte, ca efectul unui moment de speranță, de convingere chiar că cel care monologhează și aici a ieșit la liman dintre chinuri și îndoieli care pot fi foarte bine și ale iubirii. „Meditația a VIII-a" însă pare a ieși cu totul din cadru. Geografic — așa cum indică și titlul : *O seară de primăvară la Colintina* — ne strămută într-un peisaj cu totul deosebit. Tematic, deși e vorba și aici de un mormînt și de cel astrucat acolo, poezia e mai mult o odă decît o elegie. Boliac nu pomenește numele celui cîntat aici, dar îl sugerează prin peisajul evocat în primele versuri : lacul, într-o vale, un „verde șir de tei mirositori", un „palat frumos"' și, între el și lac, un „pavilion". Autorul vine la acești tei ca să-și înstruneze „lira" spre a „trimite o odă" la cel care îi „sădi", la mormîntul unui domnitor „vrăjmaș al nedrep-

tăţii" care ar fi trăit „c-un veac de aur / în ăst norod tristat". În comuna Colentina se afla încă în 1915 — cînd P. V. Haneş tipărea ediţia *Meditaţii şi poezii* din operele lui Boliac — Biserica Teiului, cu mormîntul din 1835 al lui Grigore Ghica, stăpînul moşiei Colentina. Grigore Ghica într-adevăr a domnit în Ţara Românească în 1822—1828, adică după restaurarea domniilor pămîntene, în urma mişcării revoluţionare a lui Tudor Vladimirescu. „Veacul său de aur" a constat mulţi ani în lichidarea urmelor acestei mişcări prin procese intentate celor care participaseră la ea, prin urmărirea clăcaşilor pentru zilele nemuncite atunci, prin torturarea celor bănuiţi a fi ascuns arme, prin condamnări pentru plata despăgubirilor faţă de boierii care se socoteau păunaţi în averea lor, prin sporirea impozitelor puse mai ales asupra ţărănimii, pentru plata datoriilor crescute ale ţării ; în acest cumul de dureri, unele măsuri ale domnitorului pentru limitarea abuzurilor diferiţilor dregători au aerul unor picături într-un fluviu [43]. Explicaţia acestei prezentări idilice o avem însă de îndată ce ne amintim că în 1841, după cum vom vedea, va fi graţiat din surghiunul la Poiana Mărului — adică de pedeapsa care i se dăduse în urma arestării lui, ca bănuit a avea legături cu complotul revoluţionar al lui Mitiţă Filipescu — în urma intervenţiei pe lîngă domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica făcută de fratele acestuia, banul Mihalache Ghica.

Legăturile lui Boliac cu familia rămuroasă a Ghiculeştilor sînt însă mult mai vechi şi foarte strînse. Fiica banului Mihail Ghica era Cleopatra, măritată după principele rus Trubetzkoi. Despărţindu-se de el, Cleopatra revenise în ţară şi se stabilise la Băicoi, unde avea un frumos domeniu. Păstrîndu-şi titlul de prinţesă Trubetzkoi, Cleo-

[43] *Istoria României*, vol. III, Bucureşti, 1964, p. 910-918. Pentru a se vedea cum îl judecau chiar contemporanii, dăm aici una dintre însemnările lui Grigore Andronescu, din mica boierime, — om care nu avea motive personale nici să-l iubească, nici să-l urască : „[1823, iulie 15]. De venirea acestui domn Grigorie Ghica-voievod tot norodul s-au bucurat, întîi pentru că au dobîndit ţara domn pămîntean, al doilea căci nădăjduia uşurare durerilor după apostasie. Domnul s-au arătat întîi bine, căci cum zic să şi arată, iaste temător de Dumnezeu, dar mîndria şi iuţimea ne-au făcut să-l urîm. Birurile nimic nu s-au scăzut, ocările către boieri le-au înmulţit, dojenind pi fieştecare ca să-l socotească domn tare. Milostenic nu s-au văzut, încît pă cei săraci i-au lăsat fără chiverniseală şi pă cei bogaţi i-au pus la treabă. Cine i-au dat jalbă l-au înjurat. Încît cu cuvînt de ajutor al ţării pentru datorii au luat venitul mănăstirilor, au pus pă locuitori pînă la clucer de arie să plătească oeritul, dijmăritul şi vinăriciul cu tutungeritul întreit (...). Mai da şi bune pilde de plimbare cu lăutari prin cele ot Colintina mării sale ca să dăzmierde pă nevasta lui Pavel, ce zic că o are posadnică, din a căriia pricină i s-au dat în Braşov şi spargere de casă de către domniţa" (vezi *Însemnările Androneştilor*, publicate cu un studiu introductiv de Ilie Corfus, Bucureşti, 1947, p. 47).

patra ducea o viață de castelană în stil occidental. Era, după cît se pare, o personalitate bine conturată și bine cunoscută, iubindu-și patria și cultivînd artele. În memoriile sale, generalul Văcărescu relatează o întîmplare din care reiese că însuși domnitorul Alexandru Ioan Cuza îi arăta un deosebit respect. În timpul războiului dintre Austria și Sardinia, armata Principatelor Unite fusese concentrată — preventiv și demonstrativ totodată, manifestîndu-se astfel simpatia românilor pentru cauza unității Italiei — la Florești, în apropierea graniței de pe Carpați cu Transilvania. Lagărul de la Florești era astfel în vecinătatea domeniului de la Băicoi al Cleopatrei Trubetzkoi. „Ea dăduse o largă ospitalitate atît soldaților cît și ofițerilor" [44]. Abia sosit în București, domnitorul Cuza s-a simțit obligat să o viziteze, spre a-i mulțumi personal. Cleopatra Ghica s-a simțit în măsură să uzeze de ascendentul pe care-l avea asupra domnitorului, spre a-l proteja pe lîngă el pe tînărul Văcărescu, care voia să intre ca ofițer în armată. Pe atunci Cleopatra Ghica era o respectabilă femeie în vîrstă. În anii dinaintea lui 1840 însă, ea se afla în plină înflorire și era în stare să inspire și alte sentimente decît respectul, dovadă poezia și amintirile pe care i le dedică Boliac în acei ani, ca și mai tîrziu. În volumul din 1847 întîlnim o poezie. *La princesa C. Trubetzkoi,* datată „Băicoi, septemvrie 1844", poezie scrisă de ziua numelui Cleopatrei Ghica, în care, făcînd un joc de cuvinte aluziv la celebra poveste de iubire dintre Cezar și Cleopatra, regina Egiptului, Cezar Boliac se declară adoratorul și „bardul ce se-nspiră la fața-ți grațioasă" și o proclamă animatoare a culturii românești din epocă:

Iubită-n capitală și-n cercuri adorată,
Prin spirit și știință în toate știi domni!

În cele două scrisori deschise, pe care Boliac le publică drept prefață la volumul său de poezii din 1843 — *La doamna L. Văcărească* și *La doamna C. Ghica* —, Boliac sugerează că nu numai Cleopatra Ghica, ci și alte femei din societatea înaltă de pe atunci cultivau literele și artele: „Poezia este clădirea femeilor și vai de acel poet care n-a avut prilej să fie între femei! Între femei ca dumneata, doamna mea, care să-l înțeleagă. Destul pentru astăzi. Muza mea a întîmpinat în dumneata, doamna mea, o prietenă și a recunoscut o Văcărească, veche cunoștință către care socotește de prisos orice etichetă profană". În epistola către Cleopatra Ghica, autorul

[44] General Văcărescu, *Memorii*, în „Convorbiri literare", XLIX (1915), p. 548.

merge mai departe chiar decît mărturisirea prieteniilor sale și afirmă existența unor adevărate saloane literare în București înainte de 1841 : ...„Fă-ți o idee despre sărmanul scriitor ce n-are tipar, adică n-are înlesnirea a se bucura de ăst aer al cerului ; cît s-ar socoti norocit să aibă un spațiu ceva mai întins decît acela ce îl năbușește în cămăruța sa. El ar cîștiga acest spațiu în salonul dumitale. Numai aci poate să se adune trei oameni dintre cei ce gîndesc, fără să fie bănuită adunarea lor ; aci poate să întîmpine cineva cîteva persoane ce înțeleg armonia și făgăduesc gustul, — și pe dumneata, doamna mea, în capul astui cerc de tot ce avem mai ales în țara noastră. Acestea fac spațiul trebuincios poetului, și nădăjduiesc că poezia românească, așa de rău biciuită, o să găsească un azil în salonul dumitale. Sînt vro cîțiva ani, doamna mea, de cînd Bucureștii erau reședința literaturii românești"... Aici ne întîlnim cu al treilea ținut neclar din viața lui Boliac, care de altfel e plină de umbre ce alternează dramatic cu luminile, plină de perioade obscure, lipsite de date precise în informația noastră de pînă astăzi, de multe ori orientată pe drumuri care la un moment dat se arată mai mult niște fundături. Astfel, după cum am stabilit că fiul atît de incertului doctor Bogliako și-a găsit adevărata familie în casa plină de copii a stolnicului Petrache Peretz, situată la Stoenești, aproape de Dunăre, iată că acum se întrezărește că perioada decisivă de formație intelectuală a lui Boliac nu s-a desfășurat totuși aici. Drumurile adolescenței lui Boliac nu se îndreaptă de la Stoenești spre București. Par a urma, dimpotrivă, vechea cale a bejeniei boierilor, în vremi de restriște, către munți, către pasurile spre cetatea apărată a Brașovului. Acest drum îl cunoștea foarte bine Boliac și-l evocă în amănunțimi într-unul dintre primele sale memoriale de călătorie[45] : „Vineri la 7 ceasuri am plecat din Tîrgoviște și de prînz am fost la Mărgineni (...) În partea aceasta se țin șir cele mai frumoase proprietăți. Filipeștii[46], Călinești, Măgurelile, Floreștii, Băicoii, Cîmpina, Breaza și Comarnicul sînt distanții de cîte un sfert sau o jumătate de ceas, în care se aridică cîte un castel spre primirea pasagerilor, împodobit cu grădini, alee, parcuri ș.cl.

[45] *Din Itinerariul D. Bolliak. Mărginenii-Filipeștii-Floreștii-Băicoi-Cîmpina-Breaza-Comarnicul*, în „Curierul românesc", XVII (1845), p. 374—376, 380.

[46] La Filipești putea fi reședința de vară a aceleia pe care o va celebra Boliac în *Epitaf la Caterina Filipescu, născută Balș*, publicat în „Vestitorul românesc", VIII (1844), p. 41, iar în volum sub titlul *Pe piatra mormîntală a d-nei C. Filipescu, n. Balș :*

Oricît vei fi de grabnic, oprește, călător :
A insuflat respectul cu duhul, cu știința...

şi de mai multe ori are cineva ocazia a săruta mîna albă a unei frumoase castelane". Pe cele mai importante dintre aceste conace ale marilor familii boiereşti — puncte de siguranţă pe drumul de refugiu al Braşovului — Boliac le evocă în descrieri aparte, creionate vădit şi cu intenţia de a scoate efecte uneori de un gust discutabil. Astfel conacul de la Breaza este evocat sub semnul decrepitudinii, cu oarecari aluzii morale la luxul excesiv ce predominase acolo înainte de părăsirea lui: „Un castel tăcut pe care a început să timoreze timpul stă d-asupra drumului, cu porţile închise, cu jaloziile trase, vărgat de şiroaele intemperiilor, cununat cu porumbi şi cioace (...) ca un om căruia deboşul şi desfrînarea i-au grăbit vîrsta (...) şi în faţa lui o alee frumoasă care duce la un pavilion pe malul văii Prahovei. Pirul sălbatec a pătruns nisipul aşternut (...) nicăieri Prahova nu e mai frumoasă decît aci: se varsă d-a lungul între două dealuri pe un prunt larg petros asupra căruia scoate un şuet vag şi monoton" ...Evocarea trecutului acestui conac e tot atît de dramatică pe cît a fost descrierea: construit de „un bogat banchier" — pe care apoi familia l-a abandonat după ce el „a falit", adică a dat faliment —, deveni apoi „proprietate prinţiară", în care doi domnitori „au visat şi au calculat".

Evocarea conacului de la Cîmpina [47] — desigur acela de pe proprietatea lui Ion Cîmpineanu — e tot o creionare a trecutului, dar cu totul pe alt ton. Şi acesta e cu atît mai interesant cu cît se pare că e în legătură cu împrejurările de ordin biografic care transpar din *Meditaţiile* anului 1835, şi anume cu povestea discretă a acelei nefericite iubiri adolescentine. Evocarea trecutului său la Cîmpina ne duce la două constatări. Întîi, se pare că locul acestei mici drame din tinereţe a fost Cîmpina, şi anume conacul lui Ion Cîmpineanu. Devin explicabile atît strînsele legături din anii 1839—1841 cu Ion Cîmpineanu şi acţiunea lui politică, precum şi admiraţia fără margini pe care a profesat-o Boliac în toată viaţa lui pentru acest om. În al doilea rînd, această evocare făcută în cursul unor însemnări de călătorie de cercetări arheologice şi etnografice, deci obligînd la ţinuta sobră a relatării adevărului, dovedeşte că mica dramă, tipic tinerească, ce constituie substratul psihologic al poeziei — atîta cîtă e şi atîta cît a putut fi totdeauna în scrisul unui om ca Boliac, care a fost în toată viaţa un agitat, un frenetic al acţiunii politice, şi nicidecum un inte-

[47] În 30 aprilie 1828, către sfîrşitul domniei lui, cînd simţea că se clatină, Grigorie Ghica s-a refugiat la Cîmpina, revenind de acolo la moşia sa Colintina de lîngă Bucureşti, în 23 mai (cf. *Însemnările Androneştilor*, publicate cu un studiu introductiv de Ilie Corfus, Bucureşti, 1947, p. 51—52).

riorizat, un liric meditativ, într-un cuvînt : un poet — din *Meditații,* nu e o simplă poză romantică, ci o situație reală de viață. În al treilea rînd — ceea ce am mai subliniat pînă acum —, arată că mediul în care Boliac s-a format ca intelectual și scriitor n-a fost nici Parisul, în care nu a călcat în acești ani, nici conacul de la Stoenești al stolnicului Petrache Peretz, om foarte modest nu numai ca situație socială, dar mai ales ca pregătire în cultură, și nici casele lui de la București.

Dar să revenim la evocarea Cîmpinei. După o noapte petrecută acolo, Boliac se plimbă prin parc, reamintindu-și detalii ale idilei sale de odinioară, și meditează asupra ei cu melancolia ușor filozofică a cuiva care, apropiindu-se de maturitate, contemplă liniștit, de departe, peripețiile tinereții : ...„și dimineața, ne-a văzut soarele pe malul lacului vizitat de atîtea ori în timpul iluziilor noastre. Locurile ce călcăm în timpii noștri de aur au un farmec pentru noi ori de cîte ori le mai vizităm (...) Un copaciu, o moviliță, locul cel mai neînsemnător devine adesea un monumen [sic] pe care s-au depus suvenirele plăcerilor, o peatră sepulcrală subt care s-a stins o iluzie a noastră. O ! cît sînt de tari patimile în omul neros încă de experiență și cît este de nenorocit omul cînd nu mai are patimi ! Noi dăm aci una din visările copilăriei noastre pe malul acestui lac". Urmează, în întregime, poezia *O dimineață pe malul lacului,* datată aici 1836. Tonul poeziei e cel al meditațiilor lui Lamartine, impregnat de o solemnă melancolie :

Frumoasă dimineață ! Suflarea toată tace !
Abia privighetoarea, c-un glas răsunător,
Să turbure cutează o solenelă pace,
Cînd somnu e-așa dulce la omul muncitor.

Peisajul e precis localizat geografic. După ce amintește „înverzita dumbravă de anin" din apropiere și oglinda lacului dinaintea ochilor lui — lacul mai există și azi în Cîmpina, ca și clădirea fostului conac —, creionează precis depărtările. Bucegii sînt conturați fabulos, ca un locaș etern al ghețurilor :

De-a dreapta-mi stau Carpații ascunși afund în ceață,
Din aburi cu încetul încep a se ivi ;
Zăpada lor cea veche, ce vara n-o dezghiață,
Își suie-n cer troienii sau stă a-i prăvăli.

Curgerea versurilor e aici fluentă, armonia lor e gravă, apropiindu-se foarte mult de cea a contemporanului său muntean Grigore Alexandrescu. Tendința de a face din Bucegi un fel de Olimp românesc va fi constantă la Boliac, așa cum scriitorii moldoveni — începînd cu G. Asachi, pe urmele lui Dimitrie Cantemir — vor considera mereu Ceahlăul ca un munte ținînd deopotrivă de mitologie ca și de realitate. Cam în vremea cînd întreprindea călătoriile sale arheologice dintîi — în poezia *O dimineață pe Caraiman* — Boliac va creiona un frumos peisaj al Bucegilor, de astă dată văzuți chiar de pe înălțimile lor, peisaj în care va reveni ideea zăpezilor eterne și a maiestății mitice a acestui masiv muntos :

Și iacă-mă pe vîrfuri ararea străbătute,
Și unde achilonii locașul lor își pun !
Dar nici o vegetare ! A iernilor trecute
Ninsorile, prin rîpe, grămezi, grămezi s-adun.
Nici mușchiul nu se ține pe cremenea lucioasă
Ce-o svîntă vijelia în drumul său trecînd.
O ! Nici un semn de vieață ! Nimica nu trăiește,
Decît pe-un colț un vultur lumina aținînd.

Ca și arheologul Boliac — care mai tîrziu va căuta și va anunța entuziasmat că a găsit pe muntele Nucșoara lespezile unui altar de jertfe al dacilor și chiupuri uriașe de lut în care se păstrau cenușa și osemintele acestor jertfe —, poetul descifrează de pe Caraiman inima unui măreț trecut dacic :

Palaturi milioane din vîrstele titane,
Pîrlite, ruinate, stau negre încruntînd,
Rămasuri tari, semețe, antediluviane,
Ce-mi rîd de timpi, de secoli, vecia străbătînd.
Pe-aicea uriașii ai Daciei cei crude
Săgeata otrăvită zvîrlia din mal în mal,
Pe-aicea umblă umbra lui Zamolx ce s-aude,
Pe-aici încura calul viteazul Decebal.

Un dac călare nu ar fi o imposibilitate, un produs doar al fantaziei poetice a lui Boliac, deoarece pe drumul pe care el va urca mai tîrziu, în expediție arheologică de la Pietroșița, pe plai de munte, se poate urca și astăzi călare. Bineînțeles că nici o expediție arheologică

modernă la noi nu a putut porni de la ipoteza cu totul neverosimilă că Bucegii ar fi fost un centru de civilizație al dacilor.

Dar să revenim la *O dimineață pe malul lacului.* Peisajul mai apropiat e cel al văii Prahovei. Întîlnim și aici „malul rîpos" și „prundul ars de piatră", evocate în „Meditația a IX-a" — *Despărțirea* :

Iar Prahova de vale în mii de gîrli se-mparte,
Și-ntinsă argintează ăst prunt al ei pietros,
În văile-i afunde se-aude îndeparte.
O eco îngînată pe malul cel rîpos.

Întreg acest peisaj însă acum îi apare cu totul altfel. Vîntul „suspină", dumbrava de anini „jelește" și un „doliu mare natura a-nvălit". Sub această umbră imensă, Boliac exclamă ca orice poet liric care se respectă : „O ! unde este timpul".... Dacă am sta să descifrăm matematic strofa care urmează, timpul acelei prime iubiri, a cărei absență acum îndolia natura, își pierdea începuturile pînă la vîrsta unei fragede adolescențe :

E-al șaptelea an ăsta de cînd, în aste locuri,
Gustam o fericire ce nu voi mai cerca ;
Dar vîrsta și simțirea și-acele tineri focuri
Ce pier, se sting cu timpul, — încep a mă lăsa.
Un lucru de nimica, o mică nălucire
Priveam de lucru mare, de toate mă-ncîntam ;
Acum sunt trist și rece, și nu am mulțumire
Nici chiar la fericirea ce-atunci nu cunoșteam.

Încă o dată sîntem obligați să constatăm apropierea pînă la identitate a modului poetic al acestor versuri de tonul liric propriu meditațiilor lui Gr. Alexandrescu. Nu putem vorbi de o influență de la unul la altul, ci de un fapt de contemporaneitate. Nu putem nici atribui totul înscrierii în atmosfera romantică a vremii, în tematica și tonalitățile specifice ale elegiei romantice meditative. Se pare că, mai mult decît atîta, în preajma anului 1840 lirica munteană își căuta un mod poetic propriu, a cărui cea mai personală expresie a dat-o Grigore Alexandrescu, spre deosebire de poeții moldoveni, care — cu tot efortul făcut de Asachi mai mult ca om de cultură decît ca poet — rătăceau pe căi minore pînă la apariția lui Alecsandri.

Însăşi atitudinea filozofică a lui Grigore Alexandrescu — de amorţită resemnare, de îndurerat scepticism în faţa vieţii, acea senzaţie de prematură îmbătrînire, de împietrire în suferinţă — se întîlneşte şi aici în tonul sentenţios, propriu poetului *Anului 1840* ; evident, cu mai puţine profunzimi artistice :

În vieaţa lui odată oricine şi iubeşte
Şi simte de iubire, şi poate de-a iubi, —
Simţirea înainte se trece, — îmbătrîneşte,
Şi corpul după dînsa începe-a se-ofili.

Aşa e fericirea : ea vine să gonească
Odihna num-a noastră, şi îndată-a şi pierit.

Evocarea frumuseţii fizice a iubitei de odinioară e convenţională : sînul ei e de alabastru, ochii de albastrul cerului, părul ca mătasea, buzele foi de trandafir, dinţii de mărgăritar. Dar portretul ei moral e neaşteptat : fecioară nubilă, arăta o sensibilitate puţin comună faţă de durerile altora : „prin geana ei cea lungă o îngerească milă" cobora către oameni spre „a-i jeli", iar în faţa durerii altora şi-o ascundea pe a sa spre „a nu mîhni" ; pe fruntea ei „sta durerea a oricărui strein"... Finalul poeziei sugerează că tocmai această fragilitate sufletească însemna o predestinare spre moarte, şi îndrăgostitul regretă că „în tînăra junie" nu a putut şi el să-şi lase pe pămînt „amara vieaţă" şi să zboare în sfere cu ea, adică să moară o dată cu iubita. Deznodămîntul dramei de iubire e aici cu totul altul decît cel al frămîntărilor de dragoste din *Meditaţii*, care păreau a se fi sfîrşit printr-o „căsătorie silită" a celei adorate. Aceasta ar face ispititoare ipoteza — dacă luăm de bună cronologia din strofa amintită, care duce spre vîrsta de 16 ani, într-adevăr de „tînără junie" — unei iubiri anterioare celei asupra căreia se lamentează poetul în *Meditaţii*. Dar nu aceasta este esenţialul. Nu voim aici să reconstituim romane de iubire care — dată fiind totuşi modestia proporţiilor personalităţii lui Boliac în istoria noastră literară — ar fi o întreprindere inutilă. Tot ce intenţionăm este să descifrăm atmosfera în care s-a format scriitorul, atmosferă care e într-un fel a epocii, în Muntenia, date fiind similitudinile pe care le-am remarcat, cu opera de tinereţe a lui Gr. Alexandrescu.

În această atmosferă artistică a vremii, între 1830 şi 1845, se pare că femeile din societate au jucat primul rol. Nu e numai opinia entuziastă a lui Boliac, nu e numai constatarea noastră ca istorici, e şi afirmaţia autorizată a unui martor *de visu et de auditu* din epocă, a unui observator social prestigios, de astă dată din Moldova, care nu poate fi nicidecum suspectat că ar cînta în struna lui Boliac, şi anume Vasile Alecsandri în cunoscuta *Introducere la scrierile lui Constantin Negruzzi*: „În adevăr, începutul civilizaţiei îl datorim sexului frumos (termen foarte potrivit pentru damele societăţii de la 1828, care au fost înzestrate cu o frumuseţă proverbială). Ele mai întîi au primit o educaţie îngrijită în pensioanele din Iaşi şi chiar în institutele din străinătate, învăţînd limbile franceză şi germană, studiind muzica, deprinzînd manierele europene, adoptînd costumele şi ideile nouă şi simţindu-se în fine create pentru a fi regine, pentru a exercita o influenţă salutară în societate, pentru a păşi triumfal pe calea unei existenţe demne de calităţile lor fizice şi morale. Din contra, tinerii, meniţi a deveni consorţii lor, erau crescuţi la şcoalele greceşti a lui Govdala, Cuculi, Kirica, şcoale în care vearga şi chiar falanga serviau de mijloc de emulaţie pentru învăţarea verbului *tipto, tiptis*. Simţul de demnitate personală rămînea astfel ucis sub falangă ; dar elevul devenia elin desăvîrşit“ [48].

Una dintre acele femei a fost, desigur, şi Cleopatra Ghica, principesă Trubetzkoi, al cărui domeniu Boliac îl evocă astfel în notele lui de călătorie din anii 1845—1846 : „Băicoii îmbracă un deal de toate părţile. În faţă-i orizonul îi formează un întins semicerc la marginile unei cîmpii limpezi, pe care se întîlnesc şi se despart drumurile şi gîrlele în toate părţile prin holde ce fac dreptunghiuri şi patraturi [de] deosebite nuanţe, prin crînguri, păşuni şi sate ; şi Bucegii negri şi plumbatici la spate-i, îi formează celalt semicerc“ [49].

În 1873, povestind amintiri despre copilăria Dorei D'Istria, care nu era altcineva decît fiica banului Mihalache Ghica şi a Catincăi Ghica, Boliac desfăşură toată galeria personajelor feminine care alcătuiau cercul artistic al familiei Ghica. Evocarea e accentuat idilică, trecută prin filtrul colorant al amintirii, influenţată, desigur, şi de evoluţia politică a lui Boliac din acel timp, adică de consecinţele conflictului său cu C. A. Rosetti, care l-a dus la frecvente cochetări cu conservatorii : „Catinca lui Mihalache Ghica, pianistă distinsă, cu vocea de înger deşteptător ; blondina serafim Mariţica Spătarului ;

[48] Vasile Alecsandri, *Opere complete. Partea a III-ea. Proză*. Bucureşti, 1876 p. 583—584.

[49] „Curierul românesc“, XVIII (1846), p. 380.

divina Cleopatra între dînsele ; răpitoarea Odobeasca lîngă ele etc. ; erau doamnele curții patriotice a lui Alecu Vodă Ghica. Vodă Ghica juca în hora care închiăia toate balurile, și doamnele curții se îmbrăcau țărănește. În giurul acestei elite răpitoare, acestor doamne opulente, se întreceau artele și literele încuragiate de dînsele : Societatea filarmonică, Societatea literară, Societatea de arte și meserii etc. Văcărescu, Eliade erau în splendoarea lor ; Alexandrescu își crea fabulele cele mai frumoase, Bolintineanu își îngîna primele versuri. Banul Mihalache Ghica, „Nenea mare" a lui vodă, vornic din În[ăun]tru și președinte al Sfatului administrativ, *in perpetuu*, prezida toată mișcarea intelectuală oficialmente, în opoziție și rivalitate cu Cîmpineanu, care era sufletul acestei mișcări. (...) Palatul părintesc al lui Mihalache Ghica era un adevărat muzeu de antichități adunate din țeară ; galeria lui de pictură și sculptură erau citate de Europei [sic] și biblioteca, avută în manuscrise, erau imense. Aceștia erau părinții Dorei d'Istria, aceasta era casa în care s-a născut și a crescut, numărînd între profesorii ei pe Pappadopulo, una din ilustrațiunile Greciei moderne, profesor și astăzi îmi pare, în Atena, de înaltă literatură greacă" [50].

Tot din amintirile lui despre Elena Ghica — cea care mai tîrziu va încerca să cucerească o notorietate europeană sub pseudonimul Dora d'Istria — ne dăm seama că nici contemplarea Bucegilor ca operă de artă a naturii și ca sursă de inspirație în artă nu constituia numai o pasiune a lui Boliac, ci era mai degrabă tot un reflex al acestei atmosfere : „Posed în mica mea galeriă o pînză cu ulei, peisagiu selbatic, luat în treacăt din verio parte a Bucegilor negreșit, subscris *Elena Ghica 1844*. Geniul copil își ia alura ; fetița cu rochie scurtă își arată natura geniului și-și pune numele ce are să poarte : Dora d'Istria, nume fantasc, sonor, ca și peisagiul sălbatic și romantic. Alături cu această pînză este alta din aceeași epocă, peisagiu delicios, blînd ca o femeie, subscris *Mari Mavros*".

Unele dintre aceste femei se pare că aveau înțelegere nu numai pentru poezie, ci și pentru răzvrătirile poeților. Astfel, în 1875, Boliac își amintește cu recunoștință de ajutorul pe care i l-a dat Cleopatra Ghica, alias Principesa Trubetzkoi, în vara anului 1848, cînd — după încercarea de înăbușire a revoluției, ca fruntaș al ei — poetul luase și el drumul Brașovului pentru a se salva de urmărirea înverșunată a oamenilor reacțiunii : „La poalele acestui colnic locuit de Cleopatra

[50] C. B., *Dora d'Istria*, în „Trompetta Carpaților", XI (1873), nr. 1 081, p. 2, col. I—II.

m-am oprit la 20 iuliu 1848, proscris în ziua guvernului de atunci, într-o trăsură închisă, cu soţia mea, năpădit de ţigani, cărora li se spunea că otrăvesc puţurile, şi de ţărani, cărora se spusese că fug cu banii vistieriei, şi am trimis să spue castelanei că cer ospitalitate pentru mine şi soţia mea. Caii nu mai putea trage trăsura, năpădită de oameni pînă şi pe coş"... Cleopatra Ghica nu numai că nu i-a refuzat această ospitalitate — deşi era fruntaş al unei revoluţii care se îndreptase împotriva clasei ei —, dar îl ajută şi să treacă în Transilvania : „De aci, cu un pasport cu nume deschis, cerut în grabă de Cleopatra prefectului reacţiunii, fiul lui Filipescu-Buzatu —, care i-l trimite cu liniile : „Bănuesc pentru cine este acest pasport" — am trecut munţii în costum de dorobanţ de pe atunci, însoţit de d. Moscu, unul din oamenii credincioşi ai principesei, care cunoştea bine munţii, încredinţîndu-mi soţia principesei Cleopatra".

La fel s-a comportat în 1848 şi „castelana" de la Filipeşti, „juna văduvă" a lui Mitiţă Filipescu, conducătorul complotului revoluţionar de la 1840, „care a murit după chinurile suferite în asprele închisori ale Snagovului, făcute de cel mai aspru domn ce a avut România : Ţepeş Vodă". După amintirile lui Boliac din 1875, ea l-ar fi adăpostit pe Bălcescu în aceleaşi împrejurări : „Juna văduvă Filipeasca (...) fasonată în simţimintele revoluţionari ale soţului ei care conducea revoluţiunea căzută de la 1840 ; juna Filipească a ţinut ascuns în grădinile tatălui său, zece zile, pe istoricul Nicolae Bălcescu, unul din trei membri ai Comisiei executive, aleasă din sînul comitetului revoluţionar al revoluţiunii celei mai naţionale din 1848. Ea singură poseda secretul. Din propria mîna ei cea albă îşi primia Nicolae Bălcescu hrana cea dulce, pe care o mînca sub surîsul ei, sub armonia timbrului vocei ei asigurătoare" [51].

Adeseori, aceste femei se aflau astfel în contratimp cu soţii lor nu numai în ceea ce priveşte gusturile artistice sau concepţiile despre civilizaţie şi cultură, dar chiar în opiniile şi chiar în atitudinile lor politice. Căci ştiau şi ele să facă politică în felul lor, şi de multe ori urzelile lor feminine şi vicleniile lor de culise erau mai tari, mai eficiente decît loviturile pe faţă sau pe ascuns pe care le dădeau bărbaţii. Dacă la văduva lui Mitiţă Filipescu compasiunea pentru mişcă-

[51] Cesar Boliac, *Sinaia*, în „Trompetta Carpaţiloru", XII (1875), nr. 1 210, p. 1, col. I—V. La 1875, memoria lui Boliac nu mai era prea exactă, astfel că în nr. 1 212 e nevoit să publice o rectificare, arătînd că această Filipeasca nu era „fiica Filipescului-Buzatu", ci era din familia domnitorului Ghica, iar conducătorul complotului din 1840 nu fusese Ion Filipescu, ci Mitiţă. În orice caz, amintirile despre Bălcescu nu au fost dezmînţite cu această ocazie.

rile revoluționare și mai ales pentru eroii lor era un legat moral firesc al soțului ei mort pentru cauza libertăților politice, la altele vorbeau ereditatea, amintirile de familie. Astfel, „răpitoarea Odobeasca" — de care vorbește Boliac — nu e alta decît Catinca, soția colonelului Ion Odobescu, unul dintre cei mai crînceni inamici ai revoluției de la 1848. Era într-adevăr una dintre stelele curții lui Alexandru Ghica Vodă și una dintre doamnele din cea mai înaltă elită intelectuală a Bucureștilor din cele două decenii care au premers revoluției. Dar ea era fiica doctorului Constandin Caracaș, român macedonean cu o profundă cultură greacă și franceză, unul dintre cei mai învățați ai vremii sale în Țara Românească, om cu vederi largi, înaintate, animat de o profundă iubire de oameni, medic fără arginți, dînd consultații gratuite la săraci și ridicînd, mai mult din banii lui și în orice caz cu zbuciumul lui neostenit, cel mai modern spital de atunci în București, pe care l-a numit semnificativ „Filantropia", adică „iubirea de oameni". Copiii lui au crescut în acest climat de înaltă cultură și profund umanitarism. De aceea, nu e de mirare că fiica lui, Catinca, deși măritată cu teribilul polcovnic reacționar Ion Odobescu, tatăl scriitorului Alexandru Odobescu, nu numai că i-a insuflat fiului toate sentimentele nobile din inima ei, dar a mers adesea la gesturi fățișe de opoziție față de vederile soțului ei. În casa Odobeascăi, fratele ei, Grigore Caracaș, se va întîlni cu oameni animați de idei revoluționare, ca C. A. Rosetti, și va participa la revoluția din 1848. Se pare că și poetul Grigore Alexandrescu îi frecventa salonul. Catinca Odobescu va figura în 1845 pe listele de sprijinitori bănești ai unei societăți literare din Țara Românească. Mai tîrziu, după revoluția din 1848, fruntașii ei — N. Bălcescu, C. A. Rosetti, Nicolae Golescu și Al. Golescu-Arăpilă — vor vorbi întotdeauna cu respect de Catinca Odobescu, ca despre una dintre femeile „protectoare ale spiritelor progresiste" [52]. Faptul nu e de mirare. În timpul revoluției, Catinca Odobescu s-a purtat eroic. În amintirile sale, reacționarul Lăcusteanu povestește cu ciudă cum ea — în ziua de 2 iulie 1848, după întoarcerea guvernului provizoriu, cînd polcovnicii Odobescu și Solomon se pregăteau să înăbușe în sînge revoluția — „au venit Odobeasca pe jos la cazarmă, acompaniată de popor". Intrînd singură la teribilul polcovnic, „s-au pus în genunchi la Odobescu, rugîndu-l și conjurîndu-l ca pentru dragostea dumneaei și a copiilor săi să nu facă sînge". La insistențele ei, Odobescu și-ar fi scos șapca din cap și, lovind-o cu ea, i-ar fi strigat: „Muiere ingrată !... Tu ai voit să mă vezi în ocnă, dar nu !... Și numai

[52] Geo Șerban, *Odobescu. Pagini regăsite*, București, 1965, p. 65—66, nota 1.

atunci mă voi liniști cînd voi călca în sîngele tău și al copiilor tăi !"... După care „Odobeasca, cu capul plecat și în extremă dezesperare și rușine au plecat îndată, însoțită de popor"... Cu toate acestea, Catinca Odobescu nu a renunțat la acțiunea ei și a revenit în după-amiaza aceleiași zile, cu toate amenințările polcovnicului, insistînd să nu fie scoasă armata împotriva poporului [53]. Nu putem afirma că toate cele relatate de Lăcusteanu ar fi absolut exacte, dar faptul rămîne fapt și e cunoscut. De altfel, Lăcusteanu pare sincer în ura lui neputincioasă de mai tîrziu, cînd își scrie amintirile. Astfel, în aceleași pagini, el relatează că, ținînd polcovnicul Solomon un discurs de îmbărbătare soldaților și îndemnîndu-i între altele „să nu asculte propagandele crailor [54], căci scopul acestora este să ia moșiile proprietarilor să le dea rumânilor", unul dintre soldați i-ar fi zis : „Să trăiești, domnule polcovnic ! Dac-ar fi așa n-ar fi treabă urîtă asta" [55].

În 1872 Boliac scria : „Anicuța Manului a murit. Acest nume a fost drag tuturor poeților și literaților români, pentru că salonul ei era românesc și într-însul se aprecia operile lor ; tot ce era românesc se protegia de Anicuța Manului" [56]. Anicuța — așa o numea și Ion Odobescu în scrisori [57] — nu e altcineva decît soția lui Ion Manu, mare vornic în Țara Românească, ajuns pînă la urmă și membru al locotenenței domnești în perioada premergătoare Unirii. Născută tot din numeroasa familie a Ghiculeștilor — fiică a lui Alexandru Ghica —, ea moștenise interesul pentru cultură al familiei, ca și finețea în gustul pentru artă. În familia ei se simțea bine și Alexandru Odobescu, adolescent, vorbind de ea adeseori în scrisorile sale. Dintr-o discuție în salonul Anicuței Manu a venit inspirația *Sburătorului* lui Eliade, care i-a și dedicat-o [58].

În această societate s-ar părea că s-a format adolescența lui Boliac. Ce legături au fost între această lume înaltă și rafinată și cea a modestului stolnic Petrache Peretz nu putem ști. Din documentele cunoscute nu reiese nici una. E cert însă că primele poezii, într-atît cît pot fi localizate, înfățișează natura subalpină și chiar alpină, și mult mai rar cea a cîmpiei Dunării, a împrejurimilor Giurgiului. Versurile apărute în 1839 în „Pămînteanul" cuprind amintiri de viață din aceste locuri.

---

[53] *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, publicate de Radu Crutzescu, București, 1935, p. 151—152.

[54] *Craii*, în limbajul lui Lăcusteanu, erau sărăcimea răsculată din București.

[55] Lăcusteanu, *op. cit.*, p. 153.

[56] „Trompetta Carpaților", X (1872), nr. 1 010, p. 3, col. VI.

[57] Geo Șerban, *op. cit.*, p. 224.

[58] G. Bogdan-Duică, *Anicuța Manu. O amintire tocmai la timp*, în „Sămănătorul", V (1906), p. 241—244.

Balada pe motive populare *Maria din Bezdead,* publicată în 1839 în „Pămînteanul", indică prin titlu un sat din apropiere de Cîmpina. O poezie cu amintiri de iubire, apărută în „Pămînteanul" cu titlul *Suvenire,* iar în volum, mai evocator, ca *Ţii tu minte oară ?,* evocă un peisaj de munte, cu „rîpi tăcute" şi o căprioară care „cobora pe coastă", un izvor de munte, o „tîrlă" de oi, o „dumbrăvioară" şi „de vale" o gîrlă. În *Rechemarea,* din ciclul anilor 1835—1843, revine imaginea iubitei moarte, asociată cu aceea a lacului :

Să viu pe aste maluri, să văd astă dumbravă,
Să calc aste colnice, fără a-mi repeta
Plăcerile de atuncea....

Să nu mai ţin eu minte acele nopţi de vară
Pe cînd, cu ea-mpreună, ăst lac îl ocoliam...

Întrucît această idilă cu sfîrşit funerar a fost o realitate în viaţa lui Boliac sau numai cultivarea unui motiv poetic la modă, frecvent la romanticii de pretutindeni, nu putem şti. În orice caz, la această epocă, poezia lui Boliac e plină de nume feminine ascunse bine sub vălul discreţiei. Unele dintre muzele lui n-au de loc această aură funerară. Dimpotrivă, sînt foarte concrete, ca aceea cu care convorbeşte familiar în poezia intitulată semnificativ *Suvenire* — dînd deci impresia de ceva trăit —, aflîndu-se pentru întîia oară tot în grupul de versuri publicate în 1839 în „Pămînteanul" :

Ţii tu minte oară
La zapciu pe scară,
Cînd toţi cărţi în casă
Jucau lîngă masă, —
Cum ne-mbrăţişam ?

În altă poezie — intitulată tot pe aproape : *Un suvenir* — tonul e mai grav, plin de reproşuri adresate unei fiinţe în viaţă, deşi caracterizată tot ca o iubire adolescentină :

Nu, nu se uită lesne, cînd din copilărie
Cineva iubeşte precum te-am iubit eu ;
Şi blestem pe aceia care, prin viclenie,
Mi-au amărît vieaţa şi tot amorul meu.

Alteia, căreia îi declară de asemenea că a fost „întîia mea iubire", îi cere iertare pentru că ar fi lovit-o dur în suflet, distrugînd „o viață de amor" :

De-ai şti tu ce durere de-atuncea mă munceşte ;
Ce iad îmi este viața ; ce gînd mă tot goneşte,
De mult m-ai fi iertat.

Altă dată face declarații patetice de dragoste unei „madone" cu „pruncul" ei în brațe :

Amorul mă îndeamnă durerea mea a-ți spune,
Respectul mă opreşte şi-mi zice ca să tac...

şi-i cere ei „să curme această luptă" ce-atîta l-a „slăbit", alegînd ea între „amor" şi „respect".

O poezie, intitulată *La C**** evocă o femeie ce cultivă muzica şi poezia, iubită de departe, cu puține speranțe :

Cu dulcea-ți poezie, ca tine de frumoasă,
Sărut acum hîrtia pe care-a odihnit
O mînă pînditoare de rim-armonioasă
Şi care dă speranța în sufletu-mi mîhnit.

Versurile publicate în „Pămînteanul", în 1839, sub titlul *O patimă,* datate „1837 martie", se apropie mult ca atmosferă de *Meditații,* închizînd un şantaj sentimental frecvent în poezia „micului dor" — a cîntecelor de lume patetice din epocă —, şi anume amenințarea iubitei că cel neînțeles şi respins va muri din amor :

Pe piatră-mi lasă-ți ochii, citeşte al meu nume,
Gîndeşte-n care vîrstă mă despărțesc de lume,
Şi scrie cu-a ta mînă pe-ăst lesped de granit :
Aci am pus pe-acela ce-atîta m-a iubit !

Foarte rar decorul acestei poezii e cel al Dunării, al meleagurilor casei părinților adoptivi, ca în versurile de iubire intitulate *Eram răpit atuncia :*

Şi-am aşteptat pe gînduri, doar mi s-a da cuvîntul,
Urla în vas vaporul ! Sufla în pînze vîntul
Şi Dunărea curgea.

Dar chiar în poezii localizate precis aici, precum cea dedicată *La numele Dli****, datată „Giurgiu. mai", aflăm exprimate tocmai nostalgii de a evada spre alte locuri :

S-alerg îmi vine îndată, să nu gîndesc la lume,
Să zbor din aste maluri, s-ajung la cercul tău...

Nu numai poeziile de iubire, dar şi cele de meditaţie, ale anilor 1835—1843 sînt localizate frecvent în peisaje alpine bine cunoscute. *Schitul* evocă o slujbă de noapte într-o aşezare monahală din munţi, în tonul poeziei elegiac-meditative a lui Grigore Alexandrescu :

Acum e miezul nopţii şi tuciul deşteptat,
Loveşte şi răsună din nalta-i locuinţă,
Ca glasul ce porneşte o oaste în biruinţă,
Şi-n munţi, din stîncă în stîncă, eco l-a repetat.

Din aceeaşi epocă. poezia *Ermitul* dovedeşte o amănunţită cunoaştere a lumii munţilor : „vîrfuri albe, mai nalte decît norii", „rîul mugind într-un abis" ; sau „obîrşia gîrliţii"... „mai rece decît ghiaţa", în care suie „lostriţa căruntă" ; sau „torente înfuriate" care prăvălesc copacii. tisa, moliftul, bradul ; „capra sărind din piatră-n piatră", „ursul de groază spăimîntat" de trăznetele care „surpă în prăpăstii o stîncă scorburoasă", iar sus şoimii şi vulturii. Peisajul e autentic, nelivresc : lostriţa, bunăoară. a dispărut de atunci din apele Bucegilor, astăzi aflîndu-se doar în Bistriţa Moldovei. Boliac n-avea deci să afle despre ea decît de la oamenii locului. Poezia *Un vis în Carpaţi,* apărută de-abia în volumul din 1857, e aşezată însă aici, între poeziile epocii 1835—1843.

Toate drumurile liricii lui Boliac din această epocă, începînd cu *Meditaţiile* şi pînă dincolo de primul său volum de poezii, din 1843. duc spre lumea aceasta a „castelanelor" din conacele înşirate pe drumul de la Bucureşti către Sinaia. Epoca a fost hotărîtoare pentru formaţia spirituală şi literară a lui Boliac. Poezia lui de dragoste din acest timp — absolut nulă din punct de vedere estetic — constituie un document multiplu în acest sens. Ea facilitează nu numai localizarea epocii de tinereţe şi de formaţie a lui Boliac, dar şi ghicirea lumii în care s-a format. Limbajul acestor poezii e înţesat de franţuzisme, uneori de prisos, fiindcă aveam echivalentul lor românesc în limba literară a epocii, iar cele mai multe adoptate cu o barbară lipsă de gust. cu totul departe de acel sănătos simţ al limbii manifestat

atît de creator de Eliade pînă la 1842, cu totul departe de finețea localizărilor de neologisme franceze întreprinse de Costache Negruzzi.

Aceasta e și limba *Meditațiilor* lui Boliac din 1835. E adevărat că tonul tradițional al speciei — cu o vechime apreciabilă și la noi, așa cum am văzut — le impune acestor meditații un limbaj oarecum arhaic, apropiat de cel bisericesc : „Sfîntă nădejde ! fiica cerului, tu ești venită a astîmpăra turbatele furii ale nenorocirii ! tu ce ne aperi de toate năpastiile desnădăjduirii, arătîndu-ne în veci viitorul plin de fericire !... Tu ! a cărei privighere dacă un minut ar lipsi din lume, negreșit cerul ar rămînea fără slăvitori, pămîntul fără moștenitori, și toată ființa cuvîntătoare ar umplea numaidecît încăperile Tartarului". Dar în această plasmă veche neologismele irup ; multe dintre acestea, în forme care au rămas pînă astăzi și aproape toate împrumuturi din limba franceză : *absorbire, rival, instinct, meteor, fantome, sentiment, abis, raport, generoase, favorit, gelozia, melancolie, electrică, poziții, indiferenți, delir, atom, pavilion, necesară, condiție, fatali, monotonie, revoltat.* Iarăși însă multe nu numai de prisos ca forme noi — avînd corespondențe exacte în limba română a epocii —, dar în același timp forme barbare ca sonoritate estetică : *vice* pentru vicii, *credălitețe* pentru credulitate, *sujet* pentru supus, *varietăți* pentru schimbări (ale soartei), *brilează* pentru strălucesc, *ecoua* alături de echo, *Marț* pentru Marte, apoi *objet, repetează, desbarcatul* ș.a. În aceeași frază, uneori chiar unul lîngă altul, cuvîntul arhaic sau neaoș se ciocnește strident cu neologismul : *capitală* lîngă *oblăduire, brilează* lîngă *veacuri, valoroase* lîngă *vremelnicească, instrument* lîngă *precurmă, cabinet* lîngă *grabnic, Tartar* lîngă *iad, atom* alături de *trebuincios, indiferenți* lîngă *molicioasă slăbiciune* ș.a. E adevărat că fenomenul e caracteristic epocii — limba română modernă fiind chiar atunci în curs de formare —, dar ceea ce izbește la Boliac, mult mai mult decît la Eliade sau Grigore Alexandrescu în acel timp, e lipsa de gust artistic cu care sînt întreprinse de către autorul *Meditațiilor* aceste încercări de a îmbogăți limba literară. Această lipsă de gust se vădește și în tentativele de a forma cuvinte noi în însuși spațiul limbii românești : *viat* pentru însuflețit, *sîngiuri* pentru sînge, *răsurlă, veninată, miezei-zilei, iesmos lăcaș, înfulgerat, însgomotat...* Multe dintre acestea ne aduc aminte de inovațiile nereușite ale lui C. Aristia, în traducerea tragediei *Saul* de Alfieri și mai ales a *Iliadei* lui Homer, — inovații ce au stîrnit pe drept critica unor contemporani de bun-simț, între care și G. Barit[59]. Dar C. Aristia avea scuza că nu

[59] În „Foaie pentru minte", II (1839), p. 347.

ştia bine româneşte. De un efect artistic dezagreabil sînt şi muntenismele — *ăst, ăsta, pociu, dînşii, dar însă* ş.a. — de care Boliac face un abuz ostentativ.

Aceleaşi caracteristici ale limbii poetice le întîlnim şi în versurile de iubire ale lui Boliac în perioada 1835—1843, poate chiar mai accentuate, cu singura deosebire — dacă se poate spune astfel — a creşterii frecvenţei neologismelor şi îndeosebi a acelor inutile : *renă* pentru regină, *dezertă* pentru pustie, *concheran* pentru cuceritor, *fei* pentru zîne, *şevelură* pentru păr, *amat* pentru iubit, *desperanţie* pentru desperare, *spirituoasele* pentru spiritualele, *ridentă* pentru rîzătoare, *angeli* pentru îngeri, *protectează* pentru protejează, *gestele* pentru gesturile, *capriţe* pentru capricii, bucle *flotînde* etc. O sumă întreagă de expresii — de astă dată cu iz autohton — ridică şi mai serios întrebarea dacă, la acea epocă, Boliac cunoştea într-adevăr bine limba românească : *licurează* pentru licăreşte, *aţipează* pentru aţipesc, *îndeseză* pentru îndeasă, *glumindă*, „a *Vinerii* puteri" (e vorba de Afrodita), „un astfel de *iertat*" pentru iertare, „bucle de *fir*" în loc de „bucle de păr", „*urînd la al tău nume*", „în faţa ta *rugînd*", „gîndind că-i *decuseară*", „cerul se *clăteşte*" în loc de „se clatină" ; pămîntul este, la Boliac, „globul cel *spinos*" ; zefirul, vînt uşor, aproape o adiere, are la el proporţii de furtună : stejarul „stă cu braţele întinse *zefirii* înfruntînd", iar „dansul *se repede* pe pasuri de *zefir*" ; călătorul îşi face „un *plan de veselie*"... Muntenismele abundă şi aici : *caţi, văz, ast, aci*... Rezultatul tuturor acestor nesiguranţe de limbă şi de gust artistic îl constituie o sumă de versuri de-a dreptul hilariante, cu tot fondul lor grav şi frecvent patetic : „Precurmă-ăst întîlnit"... „Eşti tu astă fantasmă ! te simţ ! te salutează / Ast suflet, al tău frate !"... „Tu ştii însă prea bine de plînge, se boceşte, / O frunte-atît de lată ?"... „Căci tu eşti tip, o, angel ! eşti tipul de femeie"... „Rostite de-al tău timbru, ce morţii înviază"... „Eu simţ de datorie şi de creştinătate"... „Onoarea cea adîncă ce inspiră-a ta persoană"... „Ce floare e aceea ce-amorul protectează"... „De nu e cea scînteie ce ochiul tău depune"... „Să aflu care geniu ghiceşte-a gîdela / Acea ascunsă coardă"... „Cînd geana ta cea lungă o laşi să se unească / Cu cea de corb sprînceană"... „Şi toată frumuseţea ce-n inimi se împlîntă / Cînd ştiu că eşti expusă la un întreg parter"... „Sloboade la plăcere un amoros suspin..." „Dar între fei, Perie, / Ce caţi din Orient ? / Vesteşti tu pe Hurie / Aci în Occident ?"... „Ţii tu minte oară, / Noaptea de la moară, / Grămadă în droşchiţă, / Cînd eu pe chichiţă, / Ţineam mîna ta ?"... Din această nestăpînire a limbii, unele versuri frizează — cu totul involuntar — scabrosul : „Ah ! Las'*să curgă ăst aer*, ce

dă a ta suflare, / Ah, lasă-mă ca umbra să umblu *după tine*"... sau : „Ferice de acela ce poate *să respire* / Etern acelaşi aer *pe care tu îl scoţi* / Şi etern tot la picioare-ţi"...

Din nefericire, aceste carenţe ale simţului estetic, ca şi penibilele şovăieli în crearea unei limbi literare proprii, vor constitui o constantă a poeziei lui Boliac de mai tîrziu şi dintotdeauna. Nu vom mai insista asupra lor la locul cuvenit, fiindcă ar fi inutil. Mulţimea de idei sociale generoase, ca şi aceea de idei poetice subtile, vor fi mereu handicapate de aceste deficienţe funciare ale personalităţii artistice a lui Boliac, personalitate care credem că s-a format în mediul şi în împrejurările tinereţii sale, pe care le-am analizat în aceste pagini. Contrastele personalităţii şi lumii poetice a lui Boliac sînt totodată şi ale societăţii în care şi-a prefirat tinereţea şi în care a primit primele impresii şi imbolduri hotărîtoare : o lume de franţuziţi şi mai ales de franţuzite, voind să fie *à la page* cu Occidentul, dar neputînd sări cu totul etapele, stînjenită de fondul turco-bizantin moştenit prin mimetismul specific al boierimii noastre în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, căzînd în exagerări neaoşiste cînd voia să se integreze în atmosfera acelei culturi naţionale ce apărea tuturor ca o necesitate a epocii.

Cele cîteva versuri frumoase pe care le-a putut salva G. Călinescu [60] din noianul de nereuşite artistice ale poeziei lui Boliac, aproape singurele memorabile, nu pot justifica o preţuire excesivă a lui ca poet. În schimb, publicistul — gazetarul îndeosebi — e remarcabil. Poeziile lui sociale de mare răsunet în epocă sînt salvate tot de gazetarul care se zbate în ele, cu mişcarea patetică a ideilor umanitare, cu vivacitatea meridională a sentimentelor, cu accentele puse de expresia frustă, dură — a cărei stîngăcie dă şi mai bine impresia sinceităţii — cu arhitectura lor dibaci construită, ca pledoaria unui advocat în faţa curţii cu juri.

În orice caz, *Meditaţiile* din 1835 nu-l anunţă încă pe gazetarul Boliac. Ele sînt opera de căutare de sine, profund lirică, a unui tînăr zvăpăiat care vrea totuşi să pară cuminte. Ele se deschid printr-o dedicaţie *Către colonelul I. Cîmpineanu,* omul faţă de care am văzut că Boliac a păstrat în toată viaţa nemărginit respect şi admiraţie. Tonul dedicaţiei oscilează, tipic adolescentin, între îndrăzneală şi sfială, începînd cu „Domnul meu" şi încheind cu „A d-tale plecată slugă", iar în text alternînd familiarul „dumitale" cu ceremoniosul plural al politeţii : „În slabele-mi începuturi ce *vă* consfinţesc am

[60] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă la prezent,* Bucureşti, 1941, p. 234—235.

îndrăznit a scrie o tragedie şi, avînd de model virtuţile *d-tale* am format pe Guliam, Adel şi Motmorensi ; *v-am* împărţit calităţile într-înşii"... În afară de mărturisirea aceasta de a fi scris o tragedie ce pare a fi acea *Matildă* a cărei pierdere fără urme o va regreta mai tîrziu şi o va justifica în diferite feluri, şi în afară de faptul de a vedea în colonelul Cîmpineanu cea mai reprezentativă personalitate a epocii în Ţara Românească în urma strădaniilor acestuia „spre înaintarea literaturii româneşti" şi a „jertfilor" lui „spre formarea Teatrului Naţional", — altceva nu se poate reţine de aici. Prefaţa propriu-zisă o constituie paginile intitulate *Către tinerime*. Sînt cuvintele unui tînăr care se adresează cititorilor de o vîrstă cu el. De la început, autorul ia o discretă poză ce pare romantică, ironizîndu-şi blînd, cu o naivă stîngăcie, propria sa operă : „Am intitulat *Meditaţii* scrierile mele pentru că mi-a plăcut să gîndească oamenii că eu am fost absorbit în cugetările mele, cînd am scris. Le-am făcut aşa de scurte, căci nu-mi prea venia bine s-o ţin întins, cînd luam condeiul, şi m-am socotit că şi cititorul o să-mi mulţumească că isprăveşte mai curînd capul ce a început odată". De fapt, prefaţa seamănă aici — deşi poate părea cu totul paradoxală această afirmaţie — cu cele ale cărţilor de poezii „lumeşti" ale epocii la noi, de la cea a anonimului I. C., identificat de G. Ivănescu în persoana lui Ion Cantacuzino, şi cea a lui Alecu Văcărescu la manuscrisul cuprinzînd poezii de ale sale — ambele din ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea — pînă la precuvîntarea lui Anton Pann la *Poezii deosebite* din 1831 [61]. Şi anume o formă a sfielii de a apărea în public cu poeme de dragoste : „Mi-a plăcut să-mi fac nişte visuri dulci şi să mă rătăcesc într-o lume ideală. Am scris fără ţintă şi fără şir, şi n-am făcut decît să presar nişte idei vage şi să le încălzesc cu un sentiment căruia singur nu ştiu ce nume să-i dau". Am văzut însă că acest sentiment apare totuşi clar sub emfaza stilului tradiţional al meditaţiilor : acela al unei iubiri dezamăgite, pe care însă tînărul Boliac se sfia să-l supună — în toată nuditatea lui — judecăţii grave a oamenilor care animau atunci destinele culturii româneşti. Discreţia din prefaţă mai era impusă şi de faptul — pe care l-am subliniat mai înainte — că, sub masca meditaţiei „evlavioase", Boliac strecura atitudini de revoltă byroniană împotriva imaginii oficiale a dumnezeirii. Ca orice tînăr sfios şi bine crescut — deşi plin de impulsuri contradictorii în interiorul lui —, Boliac îşi întăreşte în această prefaţă măsurile de precauţie şi mai

[61] A se vedea : Ovidiu Papadima, *Anton Pann, cîntecele de lume şi folclorul Bucureştilor*. Bucureşti, 1963, p. 41—44.

ales de sprijin, prin omagierea puternicilor zilei. După ce în „Meditația a VIII-a" — *O seară de primăvară la Colintina*, scrisă la moartea fostului domnitor Grigore Ghica — înfățișase imaginea excesiv idealizată, pînă aproape de utopie, a primului vodă pămîntean după îndelunga epocă a fanarioților, în prefață apologizează pe domnitorul de atunci, tot din familia Ghiculeștilor, Alexandru Dimitrie Ghica: „Avem un print patriot, carele pătruns de adevărul și foloasele acestor mîntuitoare întocmiri, se silește ca să ne aducă un viitor vrednic de cugetările făcătorilor noștri de bine și de cunoștințele veacului nostru". Indiferent de exagerarea rolului pe care i-l atribuie domnitorului — și mai tîrziu [62] Boliac va vorbi cu mînie tocmai de despotismul ce caracteriza această domnie și de duritatea cu care îl tratase fratele domnitorului și instrumentul lui de reprimare internă: Mihalache Ghica, mare vornic —, instituțiile care luau pe atunci dezvoltare și care corespundeau „veacului" meritau toate elogiile din această prefață. Acestea erau școlile, mai cu seamă cele sătești, în frumoasă dezvoltare — mai ales prin entuziasta și jertfitoarea strădanie a lui Petrache Poenaru — Societatea agricolă și Societatea filarmonică. Firește că aceasta din urmă — dedicată propășirii literaturii românești îndeosebi întemeierii unei vieți teatrale statornice în limba românească — îl interesa în primul rînd pe Boliac, plin de planuri literare pe atunci, dintre care nu lipseau și cele de teatru. Era firesc ca Boliac să omagieze patetic, în prefață, pe „fondatorii" acestei societăți. După o scurtă genuflexiune în fața marelui vornic Ion Manu, tînărul autor înscrie un amplu și vibrant portret al lui Eliade Rădulescu: „Acest duh trimis într-adins spre a deschide drumul literaturii noastre, și credincios împlinitor al datoriei sale, păștește cu statornicie și fără abatere către preursirea sa (...) Care nu l-ați văzut, mergeți și veți cunoaște pacea și liniștea sufletului său pe în veci zîmbitoare față. Și voi care n-aveți încă îndrăzneală de a publica scrierile voastre, care doriți a afla un prietin povățuitor ale penei noastre, mergeți la dînsul și-l veți afla gata a jertfi ceasuri întregi..." Apoi se înclină și înaintea prestigiului, într-adevăr copleșitor în epocă, al lui Iancu Văcărescu, „acel geniu, ca să zic așa, creator al limbii românești, acea mădiță acelei familii, stăpîna acestii limbi care (...) în veci a avut fala de a se numi și a se arăta români, și a scri și a vorbi limba națională și a-i deschide drum prin gramatica cea dintîi..."

[62] *Monastirile din România (monastirile închinate)*, București, 1862, p. 155—157.

Scriind astfel prefața, tînărul Boliac își depășea meditațiile, ca orizont și ca actualitate a ideilor în epocă. Depășind faza exclusivă a lamentațiilor asupra propriului său destin, Boliac își îndreaptă de pe acum privirile — fie și numai încă sub zodia entuziasmului fără spirit critic — către problemele fundamentale ale culturii în țara lui și uneori chiar dincolo de ele. Operă naivă și juvenilă, această prefață depășește preocupările inițiale de factură literară ale tînărului dornic de a pătrunde cu succes în republica literelor și devine astfel primul document al gîndirii sociale a lui Boliac.

Primii paşi în publicistică : „Curierul românesc" — „Păminteanul"

Prefaţa către tinerime a *Meditaţiilor* pare a corespunde unei alte linii din viaţa mondenă a lui Boliac, şi anume a activităţii lui în sînul Societăţii filarmonice întemeiată în 1833 de I. Cîmpineanu, I. Eliade şi C. Aristia. În lista „soţilor", adică a membrilor acestei societăţi în 1834, publicată de Eliade, nu figurează numele lui Boliac. E foarte curios însă că nu îl aflăm nici în adaosul din 1835 [1]. Totuşi, Boliac era în acel timp mai mult decît un participant zelos şi remarcat la activitatea literară animată de această societate [2]. De aceea, în prefaţa la *Meditaţii* vorbeşte cu admiraţie neîngrădită despre I. Cîmpineanu şi Eliade, fondatorii ei, şi despre Iancu Văcărescu, unul din stîlpii ei în 1835. În „Gazeta Teatrului Naţional" din noiembrie 1835, p. 12, se vorbeşte cu multă prietenie despre activitatea literară a lui Boliac, orientată acum hotărît spre dramaturgie, aşa cum impunea ţelul principal al Societăţii filarmonice : „D. Chesar Boleac, ale căruia Meditaţii şi Nuotăţi [3] se află sub tipar şi care nu încetează de a scrie şi altele, acum prin înaintarea teatrului naţional care din zi în zi se perfecţionează şi-a întors ale sale îndeletniciri literale în partea dramatică şi a compus o tragedie intitulată Matilda ; sujetul este scos dintr-un romanţ al madami Cotin. Această tragedie, cetindu-se în comitetul filarmonic, a făcut un efet mai mult decît se nădăjduia şi s-a hotărît a se da şcolarilor spre a se reprezenta în teatru naţional. D. Chesar se mai îndeletniceşte încă la doă tragedii ce sînt mai aproape de sfîrşit. Adică Moartea lui Abel şi Tăerea a doisprezece boieri, la

---

[1] *Equilibru între antitesi...*, p. 140—141.

[2] În mss. nr. 300 al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, filiala Cluj, semnalat de Pompiliu Teodoru, se arată că, în 1836, T. Cipariu şi G. Barit, venind la Bucureşti, asistă la şedinţe ale societăţii literare în care C. Boliac „a citit regulele generale pentru o soţietate asemenea".

[3] „Nuvele" în înţelesul de atunci : Termenul de „nouvelle" din limba franceză nu fusese luat în accepţia lui tehnică literară, ca specie epică, ci i se tradusese înţelesul, şi această traducere se întrebuinţa ca denumire a genului, în mod frecvent, în periodicele pînă la 1840 şi mai tîrziu.

mănăstirea Dealului". În 1867 Boliac va afirma, într-o cronică teatrală, că *Matilda* a fost reprezentată de două ori, iar *Tăiărea a 12 boiări*, tragedie în 5 acte în versuri, ar fi fost acceptată de Societatea filarmonică, dar n-a putut fi reprezentată, deoarece montarea se dovedise prea costisitoare [4]. Realitatea însă e alta, cea arătată de Eliade [5], şi anume că C. Aristia a fost pentru respingerea ei ca fiind lipsită de valoare literară. Mai tîrziu, Gr. H. Grandea [6] va da o mostră foarte sugestivă a stîngăciilor care grevau această piesă. La un moment dat, în ciocnirea dintre două oştiri, despre care se vorbeşte în dramă, solul trimis să ducă tratative în alternativa : pace sau război — o înfăţişează astfel adversarului : „Ce vrei ? Sabie sau măslină ?", ceea ce, firește, stîrnea hilaritatea auditorilor.

Romanul *Matilde* al scriitoarei franceze Sophie Ristaud Cottin era pe atunci foarte citit şi la noi. Acest succes de lectură în original a determinat, probabil, şi cele două traduceri în româneşte, care s-au încercat mai tîrziu. Gr. Negrea anunţă peste doi ani că a tradus romanul [7], iar în 1844 se tipăreşte traducerea făcută de Costache Conachi şi I. Fătu. Despre volumul de *Nuotăţi* nu ştim nimic ; nici Boliac n-a mai pomenit niciodată de el. Despre *Matilda* şi *Tăierea celor 12 boieri...* vorbeşte Boliac, într-un pasaj savuros ca ironie din *Mănăstirile din Ţara Românească* [8], prea cunoscut ca să-l mai reproducem, relatînd cum în 1839 faimosul căpitan Costache şi Rafailă Cocoşatul l-au călcat noaptea la orele două şi i-au încărcat manuscrisele într-o ladă adusă într-adins. Manuscrisele, între care şi cele două drame inedite, ar fi dispărut atunci fără urmă [9]. Cu altă ocazie însă afirmă că ar fi aruncat în foc manuscrisul *Matildei*, fiind descurajat de poveţele lui Boileau, rememorate de Eliade [10].

În programul politic secret al Societăţii filarmonice, articolul III îndatora pe „soţi" să facă agitaţie pentru dezrobirea ţiganilor în ţările

---

[4] *Teatrulu Naţionallc. Vorniculu Bociocu de V. A. Urechia.* în „Trompetta Carpaţiloru", 1867, nr. 505.

[5] *Issachar sau Laboratorul.* Bucureşti, 1859—1869, p. 86—87.

[6] *Cezar Boliac.* în „Noua bibliotecă populară", I (1889—1890), nr. 11, p. 6—7.

[7] *Înştiinţări.* în „Romania". I (1838), p. 272.

[8] „Românul". V (1861), p. 961—962.

[9] În „Gazeta Teatrului Naţional", printre „cele ce sînt a se tipări", e anunţată şi *„Matilda.* compusă de Cesar Boleac".

[10] Cezar Boliac, *Răspuns la articolul „Poezie" din nr. 7,* în „Foaie pentru minte", VIII (1845), nr. 8. În *Scrisoarea din 1836 către C. Negruzzi* din „Convorbiri literare", XV (1881), p. 77, afirmă că a aruncat în foc unele „traducţii" din V. Hugo. Aceasta ne face să credem că mărturisirile din 1836 şi 1845 sînt mai aproape de adevărul istoric decît cele din 1861.

românești [11]. Încă din primii ani de activitate ai societății, Ion Cîmpineanu traduce principiul în faptă în 1834, eliberîndu-și robii țigani. Spiritul progresist al lui Boliac e cîștigat de acest principiu și de acest gest și începe să lupte pe toate căile pentru realizarea lui cu energia și entuziasmul care îi erau caracteristice. O mărturisește el însuși, mai tîrziu, la sfîrșitul frumosului articol de ideologie literară — un adevărat program de umanitate pentru tinerii săi confrați —, intitulat *Către scriitorii noștri.*

Boliac spune adevărul [12]. Costache Negruzzi era colaborator credincios al „Foii pentru minte, inimă și literatură", era prieten al lui Bariț și putea să-l dezmintă ușor dacă l-ar fi pus în cauză fără dreptate. Că Boliac era un apostol entuziast al eliberării țiganilor prin 1836 o recunoaște însuși Eliade după 1859, cînd intrase în conflict politic acut cu Boliac, care îl învinsese în alegerile de deputați la Tîrgoviște. E adevărat că o recunoaște în felul lui, căutînd să-l demonetizeze pe Boliac și pe această latură, să-l diminueze prin ridicol. El povestește episodul despre care am mai relatat, afirmînd că Boliac, neavînd țigani robi ca să poată imita gestul lui I. Cîmpineanu, ar fi bruscat pe maică-sa acasă, auzind-o cum ceartă o țigancă : „Cum insulți divinitatea în persoana acestei creaturi a mîinilor lui Dumnezeu ? — începu a striga Sarsailă asupra mamei sale. Ești o ciocoaică, o impie, ce nu-mi faci onoarea a te avea de mamă !"

Mai întîi e de observat că, dacă familia P. Peretz n-ar fi avut robi, „coana Zinca" n-ar fi avut pe cine certa, Boliac n-ar fi avut de ce să se supere și Eliade n-ar fi avut despre ce povesti. În al doilea rînd că, în această scenă, intenția lui Boliac de a corija mentalitatea, curentă pe atunci, chiar a oamenilor cumsecade față de robii țigani este foarte onorabilă pentru el. Ridicol e numai tonul și limbajul pe care i-l atribuie perfid Eliade, cu un sfert de veac mai tîrziu, în această pagină în care nu uită să insinueze și despre afacerea cu diamantele [13] din revoluția de la 1848, procedeu condamnabil, care denotă că Eliade urmărea numai scopuri polemice, și nicidecum definirea adevăratului Boliac din anii 1835—1836 [14]. Gr. H. Grandea povestește în articolul

[11] Eliade, *Isachar*, în *Opere complete*, vol. I, p. 152.

[12] „Foaie pentru minte, inimă și literatură", VII (1844), p. 313—316.

[13] „O mamă apostrofată astfel firește că nu se crede fericc, poate și de unde era sus în capul scării, certînd pe țigancă, se întoarce către fiul său despre care din trecutul și prezentul lui n-avea încă așa vreo idee, că adică darul apostolatului ar fi pe asemenea cap destinat mai tîrziu de a purta și diamante strălucitoare. Îi zise și dumneaei, firește, cîte se cuveniau unui fiu pe care cu tot dreptul il numi impertinent".

[14] *Equilibru între antitesi*, vol. I, p. 152.

citat din „Noua bibliotecă populară" că, fiind încă elev în Colegiul „Sf. Sava", într-o seară de vacanță, cînd părinții săi erau la o „sindrofie", Boliac i-a cinstit pe țiganii robi ai casei cu vreo două vedre de vin și le-a dat voie să se plimbe prin oraș. De remarcat că bătrînul Petrache Peretz nu s-a arătat prea indignat de gestul fiului său adoptiv.

Mai aproape de adevăr este Iacob Negruzzi, care în „Convorbiri literare" — revista unde Titu Maiorescu îl tratase pe Boliac cu multă desconsiderare, revista pe care Boliac nu o cruțase de loc, acuzînd-o în repetate rînduri de cosmopolitism —, la scurt timp după moartea lui pune în relief tocmai această epocă puțin cunoscută a activității publicistice a lui Boliac. Vorbind de articolele scrise la moartea lui, Iacob Negruzzi semnalează : „S-a pus însă mai puțin în vedere activitatea literară ce regretatul scriitor a dezvoltat mai cu seamă în tinerețea sa. Încă la începutul anului 1836, Boliac lucrează pentru înființarea unei foi și a unei societăți literare în București" [15]. În adevăr, în 1836, Boliac începea să vadă lucrurile literaturii române în mare, să croiască proiecte îndrăznețe, animat de exemplul Societății filarmonice și de modelul ce-l avea în prodigioasa activitate culturală de atunci a lui Eliade.

Toate aceste idei, toate aceste planuri ale lui Boliac sînt elocvent expuse în scrisoarea către C. Negruzzi [16], pe care Iacob Negruzzi o publică în „Convorbiri literare", cu introducerea din care am citat mai sus. Boliac își începe scrisoarea prin elogiul vieții literare în societate, al muncii literare în comun : „Foloasele ce dă literatura la înaintarea civilizației au fost simțite de toate națiile în toate veacurile, și înaintarea literaturii n-a crescut decît prin societăți. O adunare de mai mulți cunoscători dă totdeauna drumul cel mai drept ideilor ; o adunare de mai mulți rîvnitori găsește frumosul literaturii, și o adunare de mai mulți lucrători îl fac comun". E convins că o societate literară ar da un mare impuls creației poetice în țările românești : „Am văzut mai multe romanțuri lăsate pe la jumătate, mai multe poeme începute sau aproape a se isprăvi ; mai multe bucăți dramatice cu scenele neîncheiate, numai pentru că n-a avut autorul un al doilea rezon să-i corecte ceea ce a scris și să-i dea o idee ce nu i-a venit pentru înainte". În consecință, Boliac se gîndește la înființarea unei societăți literare, după modelul celei filarmonice, orientată cu osebire spre teatru. Admirația sa pentru Societatea filarmonică e deci neclintită. El nu vrea s-o concureze, ci, dimpotrivă, s-o completeze printr-o

[15] „Convorbiri literare", XV (1881—1882). p. 74.
[16] Datată : 1836, Ghenar 26.

societate şi o revistă pur literare, care să urmărească împreună cu ea acelaşi scop măreţ : progresul poporului prin cultură. Ca şi cum această afirmaţie n-ar fi destul spre a alunga cu totul bănuiala că ar intenţiona să dea o lovitură piezişă Societăţii filarmonice, Boliac ţine să accentueze în mod expres prietenia lui cu Eliade : „Am cetit, domnul meu, totdeauna împreună cu d-nul Eliad corespondenţa dumneavoastră şi am rîvnit la norocirea de a mă număra şi eu între prietenii dumitale, pentru că admirator ţi-am fost de la cetirea celei dintîi scrisori" [17].

Apoi îi comunică pe scurt programul revistei. E un „jurnal critic", menit a curăţi „limba de mărăcini" printr-o „neiertătoare critică". I se alătură un „adaos", în care se vor publica scrierile tinerilor ce n-au mijloace de editare. Din fondul jurnalului se vor tipări cărţi, cu deosebire şcolare, care se vor vinde în preţul de cost.

Programul acesta nu e o schiţă simplă pentru un viitor ipotetic. Scrisoarea lui Boliac e însoţită de „două numere ce au ieşit pînă acu", probabil primele din cele patru care au apărut. Mai tîrziu Boliac afirmă că a fondat „Curiosul" împreună cu amicul său Const. G. Filipescu [18]. Ziaristul I. G. Valentineanu, colegul de ziaristică de mai tîrziu al lui Boliac, într-o schiţă biografică admirativă, pe care i-o face într-un volum de portrete publicat anonim [19], afirmă despre această foaie că „boierii fanarioţi o suspendară după patru numere". În Biblioteca Academiei se păstrează primele trei numere. Revista a avut într-adevăr o viaţă scurtă. Dacă informaţia lui Valentineanu cu privire la motivele dispariţiei este exactă, e foarte greu de spus, cu atît mai mult cu cît cîteva rînduri mai departe el vorbeşte de nişte satire ale lui Boliac apărute aici, care l-ar fi adus de mai multe ori la închisoare, făcînd în mod evident o confuzie cu evenimentele din 1840. În orice caz, cele trei numere păstrate nu cuprind nimic care să ne facă să intuim motivele unei suspendări. Nu e mai puţin adevărat că nici cenzurii din deceniul al 4-lea al secolului trecut nu-i trebuia prea mult ca să intre în alarmă. Revista e, în întregul ei, foarte cuminte, aşa cum o arată subtitlul : „Jurnal de literatură, industrie, agricultură şi noutăţi", nedeosebindu-se deci esenţial de predecesoarele ei „Chrestomatecul românesc" (1820) şi „Biblio-

[17] Eliade însuşi confirmă toate acestea într-o scrisoare din acelaşi an tot către C. Negruzzi : „Sîntem, domnule, într-o epocă şi într-o stare cînd, dacă putem, nu trebuie să lăsăm nimic să întîrzie..., iar încît pentru foaia literară, nici aceea nu a rămas pe jos. D. Boliac e redactorul ei şi peste trei săptămini va ieşi no. 1" („Convorbiri literare", XII, 1878—1879, p. 375—377).

[18] Cezar Boliac, *D-lor publicişti şi confraţi ai mei în presă*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1872, nr. 1 034, din 14 decembrie, p. 1.

[19] *Biografia oamenilor mari scrisă de un omu micu*, Paris, 1859, p. 33—37.

tecă românească" a lui Carcalechi (1821, 1829—1830, 1834), fiind într-un fel continuarea „Gazetei teatrului național" (1835— 1836) și mergînd în paralelă cu „Muzeul național" — „gazetă literală și industrială" — care apărea la București în același timp (1836—1838) în prima lui serie. Gazeta lui Boliac — ca și ultimele două amintite în înșiruirea de mai sus — se înscrie în efervescența multiplă produsă prin înființarea celor două societăți entuziast salutate în prefața *Meditațiilor :* Societatea agricolă și Societatea filarmonică. Numărul 1 pare a fi alimentat în întregime aproape de Boliac. În cele următoare apar camarazii din armată : colonelul Ion Cîmpineanu traduce o anecdotă din viața actriței Noble, o celebritate a timpului, după revista „L'Entre-acte". Colonelul C. Filipescu traduce din literatura engleză *O corabie. Nuvelă adevărată* : maiorul Ion Voinescu II traduce din „Le Temps" portretul unui ghid din Siria, *Proorocu Petre :* Costache Bălcescu, fratele istoricului, traduce din „Le Magazin pittoresque" legenda lui Ahasver ; Gr. Grădișteanu semnează și el o traducere, *Maldonata sau Leoaica recunoscătoare. Epizod din Buenos Aires.* Precum se vede, piesele de rezistență sînt și aici — ca și în celelalte periodice cu caracter de magazin familial al vremii — traducerile de povestiri cu caracter senzațional-sentimental. Boliac contribuie aici și el cu o astfel de traducere : *Călugării spanioli. Epizod al războiului Spanii.* Se tălmăcește însă și poezie lirică : *Privegherile lui Torquato Tasso, din Lord Byron,* de Simeon Marcovici ; *Șalul negru* din Pușkin de C. Negruzzi ; *Cinci mai* din Manzoni etc. Vînturile romantismului bat deci din plin. Dar nici ecourile preromantismului nu sînt stinse cu totul. Primul număr se deschide cu *Căderea frunzelor* — „imitație după *La Chute des feuilles par Millevoye* de d. Căpitan Dimitrie Ciocîrdia" — cu o notiță de Ion Voinescu II, în care comentează elegia lui Millevoye și „imitația" lui Ciocîrdia. Nici secolul al XVIII-lea francez nu lipsește din acest număr. *O conversație învățătoare a lui Didero* e semnată : Chesar Boleac. Este o povestire în care Diderot — fiind invitat de Voltaire, prin d'Alembert, să-l viziteze la Paris — îi face bătrînului ironist un portret necruțător și-l acuză că ar fi amăgit omenirea prin ateismul său. Povestirea — desigur, o traducere — e făcută de cineva care ar fi asistat ca martor la toată desfășurarea acțiunii. Autorul e un catolic fervent și la Diderot se grăbește să amintească de la început „predicele" compuse de acesta în „junia sa", cu care — cumpărînd manuscrisul — un misionar ar fi făcut prozeliți creștini în India. Piesa următoare, iscălită tot : Chesar Boleac, e *O scrisoare a Madameï Stael asupra gustului lui Ruso pentru Muzică și Botanică.* Este, într-adevăr, traducerea uneia

dintre scrisorile D-nei de Staël despre Jean Jacques Rousseau[20], şi anume a aceleia referitoare la pasiunea lui pentru muzică şi botanică, mărturisită în *Confesiuni*.

Mai interesant e articolul intitulat *Şakspear*, iarăşi o traducere din limba franceză, judecînd după felul cum sînt grafiate numele străine (Alemania, Englitera). Articolul e pătruns de admiraţie pentru geniul lui Shakespeare şi arată cam pe unde ucenicea Boliac în încercările lui teatrale : „Geniu lui era tot de aceeaşi adîncime în pasionul cel mai patetic, precum şi rîsurile cele mai nebune şi ciudate. Această putere îşi avea izvorul într-o adîncă pătrundere şi într-o adîncă simţiciune (...). Nimeni n-a ştiut mai bine a descoperi caracterurile şi a pune pe şenă un mare număr de personagiuri, să le facă a ajunge, a lucra şi a cădea ca cînd ar fi în fiinţă. Dacă Şakspear e poetul tuturor noroadelor, prin energia şi adevărata zugrăveală a patimilor, printr-acea înaltă şi întinsă filozofie (...) este chiar poetul naţional al Engliterei, prin adevărul, posomorîrea şi sălbatica putere cu care reînviază suvenirurile, vechile uri, vechile obiceiuri" ... fără să se sinchisească de „despotismul cel apsolut al Elisabetei"...

„Curiosul" devine astfel o adevărată oglindă a lecturilor lui Boliac în acea epocă, precum şi a acelora care îi stîrneau entuziasmul.

Ceea ce am putea numi astăzi „cronica revistei" e semnată tot : Chesar Boleac. Ştiinţa e reprezentată printr-o notiţă tradusă din „Le voleur", despre întîia cursă a vaporului „Novelli", avînd combustibil antracit în loc de lemne. O anecdotă avînd ca titlul *Censura teatrală* este extrasă „Din Biblioteca de dame Jurnal de Petersburg". Subiectul stă într-o conversaţie dintre „un literator franţez" şi un „politmaister" din timpul domniei lui Napoleon Bonaparte şi, firește, conţine împunsături la adresa exceselor cenzurii. Singurele actualităţi din Ţara Românească semnalate de Boliac sînt din domeniul teatrului, şi anume traduceri de piese pentru repertoriul „trupei noastre", adică a Societăţii filarmonice : „demoazela Kok" este menţionată pentru că „au binevoit a îmbogăţi repertoriul teatrului nostru cu traducţia Eriinitul de la Formentara" şi se subliniază că „trebuie simţirile pline de tinereţe ale unei dame ca să esprime amorul" eroilor din piesă ; se anunţă că C. Bălcescu, „traducătorul Galateei lui Florian", a început să traducă *Surdul* de Scribe, precum şi *Semiramida* lui Crebillon. Numărul 1 se încheie cu rubrica *Economie trebuincioasă*, conţinînd

[20] Vezi : *Oeuvres complètes de Madame la Baronne de Staël-Holstein*, Paris, Firmin Didot Frères. Libraires-éditeurs, 1844. Tome premier : *Lettres sur le Caractère et les Écrits de J. J. Rousseau. Lettre V Sur le goût de Rousseau pour la musique et la botanique*. p. 17—18.

sfaturi practice pentru gospodărie, precum chipul de a creşte puii de curcă, de a păstra ouăle şi altele.

La rubrica *Varietăţi* a numărului 2, Chesar Boleac face onorurile de gazdă, elogiind pe foştii săi superiori din miliţia pămînteneasc㠹 care veneau acum să întărească revista cu colaborarea lor, de altfel mărginită la modeste traduceri de povestiri, aşa cum am văzut. Elogiile se învîrtesc mai ales în jurul activităţii lor teatrale şi sînt foarte naive. Colonelul C. Filipescu e complimentat astfel pentru piesa *Fala satului*: „...Oricare va citi simţimentele cele fugătoare şi schimbările cele uşoare ale unei dame pe care frumuseţile ei a făcut-o stăpînă pe inimi şi pe care vanitatea în farmecul ei a făcut-o a-şi uita datoriile ; misterurile, caracterul cel coleric al unuia ce în sborul fantazii lui şi-a făcut un idol pămîntesc, şi şenele cele magice prin care îşi răsbună sufletul celui ce moare vîndut, din strigoi, nu va putea tăgădui talentul d. C. Filipescul". Precum se vede din această notiţă menită a saluta venirea lui C. Filipescu în rîndurile colaboratorilor „Curiosului", gustul artistic al lui Boliac înclina în acel moment spre melodramă.

În celelalte notiţe din numărul 2, Boliac face mai mult operă de animator al spectacolelor de teatru românesc, încercate prin Societatea filarmonică. Notiţa despre piesa *Mademoazel Aise*, tradusă de maiorul Ion Voinescu II, ne introduce şi în culisele agitate ale acestui teatru, anunţînd că autorul „şi-a tras manuscriptul din repertoriul teatrului" şi îndemnîndu-l ca măcar să o tipărească spre a „îndulci ceasurile de odihnă ale amatorilor literaturii". Vestind apropiata apariţie „pă şenă" a *Sgîrcitului risipitor* de I. Roset, adaugă că acesta „acum este mai aproape a isprăvi traducţia *Galeriei morale* din Seghiur". Despre M. Anghelescu dă de ştire că e aproape de a isprăvi traducerea comediei *Muerea geloasă* de Joly[21], a cărei intrigă o consideră că „este d-un mare geniu". Nu uită nici a aminti că E. Winterhalder „nu încetează a scri pentru teatru, are pînă acum opt bucăţi lucrate", şi nici de muzica scrisă de Wachmann pentru multe dintre reprezentaţiile teatrului românesc, neezitînd a vorbi despre „cap-d'operile" acestui muzicant.

Gustul şi informaţia lui Boliac sînt încă, precum se vede, foarte nesigure, confundînd traducerile cu operele originale şi imitaţiile foarte modeste cu capodoperele.

Un moment hotărîtor pentru evoluţia literară a lui Boliac pare a-l constitui acum întîlnirea cu opera lui Victor Hugo, despre care

[21] E vorba de comedia în 3 acte, în versuri, *Le femme jalouse*, de François Antoine Jolly, reprezentată la Paris, la Théâtre Italien, în 1726.

aflăm destule amănunte din epistola deschisă adresată *Domnului D. Maior I. Voinescu II*, apărută în numărul 3 al revistei. Boliac îl anunţă pe amicul său că i-a ascultat îndemnurile şi că a început să traducă din dramele lui Victor Hugo : „A trecut destulă vreme fără să-ţi mai vorbesc de Burgia ce ţi-am făgăduit, dar de se poate răscumpăra zăbava cu atît, iată ţi-o trimit, împreună cu tiranu Padovi" [22]. Pasajul acesta e cu atît mai interesant cu cît din el reiese că în 1836 Boliac păstrase legături strînse cu familia lui, cu familia stolnicului Peretz, şi că îşi primea prietenii acolo, în casele părinteşti din Giurgiu : „Ţii minte gîndesc astă-vară la Giurgiu, cînd vorbind într-o seară despre scrierile de V. Hugo, mi-ai zis că asta e singura bucată ce preferi din teatrurile sale şi eu ţi-am făgăduit-o, în limba noastră, hotărîndu-mi într-însa întîia traducţie". Tot atît de semnificativ ni se pare faptul că Boliac se gîndeşte, în această perioadă, să traducă în întregime proza epică şi teatrul lui Hugo : „Astă nădejde m-a făcut a o începe, şi lucrînd-o mi-a venit ideea a traduce întregi dramele şi romanţurile astui autor". Pe poarta deschisă de lucrul lui la tălmăcirea *Lucreţiei Borgia*, tînărul Boliac intră astfel în universul uriaş al operei hugoliene, şi aceasta credem că va avea o influenţă decisivă asupra definirii personalităţii lui ca scriitor. Această deschidere de orizonturi îi produce un mare entuziasm îndeosebi pentru adînca umanitate a lui Hugo : „Niciodată nu voi lipsi a zice că e singurul dintre poeţii veacului care visează raiul pămîntesc...". Admirîndu-l astfel, Boliac se simte obligat să-l apere de atacurile ce i se aduceau din unele părţi ale publicisticii franceze, mai ales pentru violenţa cu care denunţa tirania. Visînd edenul terestru, Hugo zugrăvea infernul de aici : „Neronii (...) adevărat, au puiat mulţime în pana lui Hugo, dar e pricina că s-a lărgit gura iadului. Sbiri, spioni, aghenţi mişuiesc în icoanele lui Hugo, dar s-a împedecat de ei pe toate ulitele ; el a vrut să zugrăvească lumea, şi lumea era plină de dînşii". Fervoarea îl face la un moment dat să-i vorbească direct poetului francez : „O ! cînd geniul tău n-ar fi atîta de credincios şi statornic în misia sa"... Elogiile pe care i le aduce lui Hugo mimează cunoaşterea operei lui în extensiune : „...Vrei originalitate în Hugo, vezi-l în poezie ; vrei să ştii de ce natură e, vezi-l în preludiul cîntu-

[22] Dacă prin elogiul adus piesei lui Jolly Boliac rămînea în cadrul respectului manifestat la noi, la începutul secolului al XIX-lea, pentru literatura dramatică a secolului al XVIII-lea, — în schimb prin interesul faţă de teatrul lui Victor Hugo se dovedeşte surprinzător de pus la curent cu ultimele noutăţi ale teatrului francez : *Angelo* fusese reprezentată în 1835, la Théâtre Français din Paris, iar *Lucrèce Borgia* la Théâtre de la Porte Saint Martin în 1838.

rilor Crepuscule : vrei zugrăvitate, vezi-l în şene : vrei să-i vezi caracterul, citeşte cuvîntu către tribunalul de comerţ...".

Scrisoarea deschisă către I. Voinescu II reprezintă astfel punctul cel mai înalt al gîndirii şi al preocupărilor lui Boliac în „Curiosul" şi, desigur, în perioada aceasta a anilor 1836—1837. În sine „Curiosul" e departe de a realiza grandiosul program pe care-l schiţa Boliac în scrisoarea către C. Negruzzi. E o modestă revistă de familie, pe gustul vremii în ceea ce priveşte literatura din paginile lui, iar cît despre partea informativă, ea era mai ales orientată către sprijinirea eforturilor de creare a teatrului în limba românească, — obiectiv principal pe atunci al Societăţii filarmonice, dar şi al muncii literare a lui Boliac, care în acei ani, atît ca autor original, cît şi ca traducător, era atras de mirajul scenei. Ca şi în *Meditaţiile* lui, şi în „Curiosul" te izbesc oscilaţiile uneori zăpăcitoare ale limbii : de la muntenisme care sună distinctiv în limba literară — precum : *a luatără, am avutără, a deschide, cinevaş, zilile* etc. —, de la arhaisme din cărţile bisericeşti, ca : *zăbavă, norocit, gîzii, fiuicdere, icoane, prieteşug* ş.a., pînă la neologisme stridente, cu puţine şanse de a se încetăţeni în limbă, mai ales sub forma pe care le-o dădea aici Boliac : *sal, insestă, emomiseie, marşirotul, depeşurile* etc.

Oricît de modest însă ne apare astăzi „Curiosul" — şi chiar atît de contrastant faţă de elanurile imense ale lui Boliac —, privit în epocă, are alte dimensiuni. Ca şi „Gazeta teatrului naţional" şi chiar mai mult decît ea, strict cronologic vorbind, „Curiosul" a făcut tranziţia de la revistele-magazin cu caracter familial-moral de tip vechi — în genul şi în limbajul cărţilor populare, precum „Chrestomatecul românesc" (1820) şi „Bibliotecă românească", editată în Buda — spre o nouă formulă, mai modernă, a acestui gen de periodice. Pe urmele lui — chiar dacă nu chiar în felul lui — vor apărea : „Mozaicul" în 1838, la Craiova ; „Foaiea Duminecii" în 1837, urmată în 1838 de „Foaea literară" şi apoi de „Foaia pentru minte, inimă şi literatură" la Braşov ; „Alăuta românească", suplimentul „Albinei româneşti", în 1837, la Iaşi.

În 1838, dacă ar fi să-l credem pe Bogdan-Duică, Almanahul statului ar indica un alt aspect al vieţii lui C. Boliac din această epocă : acela de funcţionar, „pomojnic la masa rangurilor din Secretariatul statului" [23].

---

[23] G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 294. N-am putut verifica această informaţie, *Almanahul statului pe 1838* lipsind din colecţiile Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România.

Tot în acelaşi timp însă, el continuă să participe la mişcările politice secrete din umbra Societăţii filarmonice. Îndeosebi ţine strînsă legătura cu Ion Cîmpineanu, care îi dă chiar misiuni de încredere în legătură cu planurile sale de opoziţie în Obştească Adunare. Astfel, în 1840, cînd Boliac a fost arestat, între hîrtiile lui s-a găsit şi „un izvod dă adresă al d-lui Cîmpineanu din leat 1838 către Prezidentul Obşteştii Adunări, scris în slova lui Boleac şi numai adresul dă sus scris în slova ce seamănă cu a d-lui Cîmpineanu" [24]. Însă în acelaşi timp izbucneşte cearta dintre Eliade şi Boliac. N-ar fi exclus ca această ceartă — precum chiar şi încetarea atît de precipitată a apariţiei revistei „Curiosul", după începuturi atît de promiţătoare — să fi fost rezultatul geloziei lui Eliade. Într-adevăr, în timp ce toţi ceilalţi îl secondau pe Eliade în acţiunile începute de el, Boliac dovedeşte iniţiativă personală într-un domeniu care era exclusiv al lui Eliade pînă atunci : acela al literaturii, al îndrumării ei. Scrisoarea lui Eliade către C. Negruzzi, e drept, arată că la început autorul ei a fost cu totul de acord cu planurile lui Boliac şi le-a recomandat. Dar e foarte probabil ca mai tîrziu, cînd ele începeau să capete o amploare pe care Eliade n-o prevăzuse, orgoliosul redactor al „Curierului" şi autor al planului „Colecţiei de autori clasici" să fi avut un sentiment de penibilă concurenţă. Cu atît mai mult cu cît Boliac începea să-şi difuzeze planurile dincolo de hotarele Ţării Româneşti : în Moldova, în Transilvania. Printre acuzările ce i se aduceau în legătură cu complotul de la 1840 era şi aceea că el purtase corespondenţă „către spătarul Negruzzi" şi „către un domn Bariţ", trimiţîndu-le versuri şi articole spre publicare [25]. Cert este că Eliade îl atacă violent, sub masca foarte străvezie a lui Sarsailă [26].

Eliade ironizează liberalismul lui Boliac, mărturisind fără de voie succesul lui : „Acum sînt la modă d-alde d. Sarsailă, Sgîndărilă..., autorii regeneraţiei româneşti. Aceştia sînt apărătorii libertăţii româneşti, pentru că şi dacă nu vor fi români, dar sînt liberali dumnealor ca aceia". Succesul acestuia îl atribue Eliade, cu maliţie, şi admiraţiei femeilor, pe a căror preţuire ştim cît temei punea Boliac, cel care le dedică în această vreme atîtea poezii, iar mai tîrziu le va închina prefaţa primului său volum masiv de versuri. Încrederea

---

[24] *Raportu la Domn, 10 Decbemvrie 1840*, în I. C. Filitti, *Turburări revoluţionare...*, p. 282—283.

[25] Ibidem, p. 283.

[26] I. Eliade, *Domnul Sarsailă autorul*, în „Curier de ambe sexe", period II (1838—1840), p. 375—385.

romantică a lui Boliac în rolul inspirator al femeii, în puterea ei de a înțelege și a propaga frumosul și, prin el, a contribui la progresul civilizației e considerată de Eliade cu dușmănie, ca un calcul meschin de reușită socială. Pe de altă parte, îl denunță ca pe un total nesuferitor al celei mai binevoitoare critici cu privire la operele sale.

Mai tîrziu, la reizbucnirea și mai înverșunată a dușmăniei față de Boliac [27], Eliade reia cu mai multe precizări episodul cu duelul, făcînd din el una din pricinile care ar fi dus la dizolvarea Societății filarmonice. Criticul binevoitor ar fi fost C. Aristia, iar opera pentru a cărei critică s-ar fi supărat Boliac pînă la duel ar fi fost tragedia *Matilda*, aceeași despre care în „Gazeta teatrului național" din 1835 se scria că, „cetindu-se în comitetul filarmonic (...), s-a hotărît a se da școlarilor, spre a se reprezenta în teatru național...".

În amintirile mînioase ale lui Eliade după 1859, această dramă devine în totul altceva. Critica lui Aristia n-ar fi pornit din maliție-zitate, ci din obligațiile profesionale: „Aristia, pe lîngă altele, era însărcinat de a face și analiza literară a dramelor în care se exercitau elevii... Își permise într-o zi la lecție d-a zice că drama lui Sarsailă era prea monotonă".

Reacția lui Boliac față de această critică ar fi fost o provocare la duel, pe care Aristia o acceptă în termeni categorici. Membrii societății, mai cu seamă Cîmpineanu, Eliade și Voinescu II, „știind că guvernul de atunci căuta în adins preteste d-a acuza societatea", căutară să aplaneze conflictul.

Eliade susține că acest incident ar fi fost începutul sfîrșitului Societății filarmonice: „Acestea și alte asemenea acestora, și prin teatru, și prin școală, și în demoralizarea elevilor de ambe sexe, făcură pe soți a se tot desgusta...". Un cercetător de mai tîrziu al acestei epoci, lipsit de mînia care îl orbea pe Eliade, vede în altcineva fermentul de dizolvare al asociației: în „doftorul" francez Tavernier, după informațiile dintr-un raport al lui Timoni, agentul Austriei la București [28]. Foarte bine informat cu privire la culisele vieții publice din Țara Românească în acea epocă, rapoartele lui constituie un bogat izvor istoric [29].

Dar cel mai bun argument împotriva enormității acestei acuze este Eliade însuși, care mai tîrziu colaborează intim cu Boliac, onorîndu-se cu semnătura lui asiduă la „Curierul românesc", în anii

[27] Eliade. *Equilibru între antitesi....* în *Opere complete*, vol. I, p. 153—155.
[28] I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 209.
[29] Împotriva lui Tavernier par a fi adresate cele două satire ale lui Boliac din această epocă: *Trădătorul* și *Lepădatul*.

1843—1846, stînd alături de el înaintea poporului în revoluţia de la 1848.

Ceea ce rămîne adevărat din toate acestea este că în 1839 relaţiile dintre Boliac şi Eliade erau rupte. Boliac colaborează în acest an la revista „Pămînteanul", revistă unde cineva care se acoperea cu pseudonimul Petre Înlesnitoru duce o campanie destul de accentuată împotriva vederilor filologice ale lui Eliade. Se iscă o polemică între acest Înlesnitoru şi Eliade, în care dreptatea e cu totul de partea celui dintîi. El critică aspru alunecarea spre etimologism a lui Eliade şi arată inconsecvenţa poziţiei sale faţă de tot ceea ce susţinuse, just, în 1828, în prefaţa gramaticii sale [30].

„Pămînteanul" era o foaie modestă, editată de tipograful A. Ruof care pînă la urmă a pierdut şi banii şi tipografia, după cum se vede din cuvîntul de rămas bun către cititori [31]. Revista a avut de altfel o durată efemeră : 3 iulie—25 septembrie 1839 (21 numere). Nume cunoscute nu prea întîlnim în ea. Debutează acolo Enrih Winterhalder, prietenul intim şi asociatul de mai tîrziu al lui C. A. Rosetti, care traduce o lungă nuvelă, *Balul viţelegatului,* de M-me Charles Reibaud. Un S. C. Boerescu semnează o satiră în proză : *Cele d-intîi ceasuri de petreceri ale unui domnişor,* ironizînd viaţa unui tînăr la modă din marile capitale europene, tînăr care nu face nimic serios toată ziua. Un A. Poenaru traduce *Exempluri asupra iubirii de patrie,* o serie de istorisiri şcolare. Un M. R. traduce din Byron : *Bonivard la Silon.* N. Donat traduce *Reflecţii asupra duelului,* condamnînd acest obicei de origine barbară, precum şi o serie de fabule naive în proză. Un A. D. se ocupă de problema inundaţiilor periodice la care era supus Bucureştiul, preconizînd împuţinarea morilor de apă din cursul superior al Dîmboviţei. Pentru vremea ei, revista era deci înaintată ca ţinută ideologică, însă cu un nivel literar scăzut. Singura literatură originală şi mai de valoare e cea a lui Boliac. El publică aici numai poezii. Cea dintîi este *O patimă,* în nr. 5, p. 3—4. Urmează apoi balada *Maria din Bezdat,* cu subiect din viaţa românească de la ţară. Poezia a plăcut, a intrat în mase. Cîntată pe o melodie veche sau poate alcătuită de la început de Boliac pe această melodie, balada a fost remarcată de Anton Pann, care a transcris-o în *Spitalul amo-*

[30] *Petre Înlesnitoru către d. Iancu Statornicu,* în „Pămînteanul", nr. 9, p. 1—3 ; Eliad, *Domnului Petre Înlesnitoru* în „Curierul românesc", X (1839), p. 465—468, 469—472 ; Înlesnitoru, *Domnului I. Eliad ce mi-a cerut un răspuns,* în „Pămînteanu", nr. 21, p. 1—4 ; Eliad, *Părere despre metodul a scri rumăneşte,* în „Curierul românesc", p. 473—474.

[31] Nr. 21, p. 1—2.

rului şi astfel i-a dat o largă răspîndire. Evocînd o întîmplare nefericită de dragoste — moartea unei tinere fete pe care părinţii voiau s-o îndepărteze de Niculai, văcarul satului, fiindcă era sărac —, balada aceasta e în acelaşi timp şi o critică a practicilor superstiţioase de la ţară. În rest, Boliac publică sub numele său nişte *Stanţă* (nr. 8, p. 3—4). Apoi nu mai semnează decît cu iniţiala C. trei poezii, care au intrat toate în culegerile sale de mai tîrziu : *Suvenire*, versuri elegiace, în care poetul aminteşte iubitei clipele de fericire petrecute împreună cînd s-au întîlnit vara la băi : *Joc de vorbă*, variaţii lirice în jurul cuvintelor „a cunoaşte" şi „a iubi" : *La numele D-li xxx*, versuri datate : Giurgiu, mai.

Boliac se manifestă deci la „Pămînteanul" numai ca poet liric, preocupat îndeosebi de tema iubirii.

Acesta e însă doar aspectul public al activităţii sale. În mişcările subterane de atunci, Boliac îşi continuă lupta progresistă. Sîntem doar în preajma anului 1840 — anul unor decisive frămîntări politice. care la noi au constituit o prefigurare a revoluţiei de la 1848 —, şi Boliac ia parte la toate acestea.

Anul 1840

Profunda stare de neliniște, de zbucium în adînc a populației din Țara Românească, atît de bine concretizată de Grigore Alexandrescu în poezia *Anul 1840,* trebuia să ducă la încercarea unei dezlegări politice prin forță, care s-a și efectuat în cursul acestui an.

Boliac a luat parte la frămîntările politice ale anului 1840 și a căutat să sublinieze în mod accentuat, mai tîrziu, această participare a sa cu condeiul : „Cei ce conduc *Buciumulu* au fost cei dintîi care s-au revoltat contra inichităților Regulamentului Organic..., pe cînd cei mai liberali ai epocei se glorificau cîntînd baionetele impunătoarie și admirînd Regulamentul ucigătoriu de autonomiă, întăritoriu de privilegie și apăsătoriu poporului român. Să ne fie permis a reproduce mai la vale numai două poezie inspirate din sîngele român vărsat la impunerea Regulamentului și din țipetele ce scotea poporul român sub crîncena tiranie a stăpînitorilor de moșie. Țină cine va voi socoteală de epoca în care s-au scris aceste poezie, căci ele s-au ilustrat printr-o internare de 9 lune în monastirea Poiana Mărului" [1].

Tot în acest an ar fi fost scrisă — dacă admitem datarea făcută de Boliac la publicarea ei ulterioară — poezia cu puternic fond de revoltă socială *Carnavalul.*

Sub „liberalii epocei" e vizat în primul rînd Eliade, care mai înainte fusese acuzat pe față de Boliac că — în poemul său *Căderea Dracilor* — ar fi făcut apologia represiunii întreprinsă de fratele domnitorului împotriva complotului din 1840 : „Mihalache Ghica" este arhanghelul Mihail și mai toți cei închiși și exilați la 1840 demoni trăsniți de acesta [2]. Într-adevăr, încă din 1839 Boliac făcea cunoscut, prin accente de viguroasă critică, punctul de vedere al partidei naționale din Obștească Adunare a Țării Românești printr-o poezie care nu s-a publicat decît mai tîrziu, dar e posibil să fi circulat în manu-

[1] *Revista interióre.* în „Buciumulu", II (1864), nr. 275, p. 1 097.

[2] C. Boliac. *Critica criticii,* în „Românul", 1859, nr. 144.

scris pe atunci, ca atîtea altele. Aşa cum s-a publicat, se intitulează *Sonet la anul 1839 :*

Din zi în zi mai tristă, sermană Românie !
De două veacuri, jalea îţi creşte nencetat !
Traian să miră, plînge, priveşte-a ta cîmpie,
Ce-o ştie cîmp odată de acvilă-apărat.

Cît de extinsă a fost însă participarea lui Boliac la luptele politice înseşi din preajma anului 1840, nici astăzi încă nu ştim precis. E neîndoios că o veche admiraţie îl lega, aşa cum am văzut, de Ion Cîmpineanu. Acesta era însă nu numai un animator al vieţii noastre literare, nu numai întemeietor — alături de Eliade — al Societăţii filarmonice, nu numai omul în a cărui casă se adunau cei aproape o sută de membri ai societăţii, ci însăşi căpetenia partidei naţionale din Obştească Adunare, care ajunsese în conflict cu domnitorul Alexandru Ghica încă din anul 1835. Ion Ghica îi face, în *Scrisorile* sale, un portret impresionant, explicîndu-i ţinuta politică şi prin antecedentele familiale, şi prin educaţia primită. Fiu al lui Scarlat Cîmpineanu, dintr-una din cele mai vechi familii boiereşti ale ţării, mort încă de tînăr, în urma intrigilor specifice epocii fanarioţilor, a crescut sub îngrijirea fratelui mai mare, Constandin, care se născuse în crunta închisoare Edi-Cule din Constantinopol, unde maică-sa, Luxandra Cîmpineanu, fusese întemniţată în urma înjoncţiunilor domnitorului Nicolae Mavrogheni, care o exilase din ţară şi îi confiscase averea. Copil, îl avusese perceptor pe Laurençon, un emigrant francez din timpul revoluţiei, — Ghica spune că se refugiase din închisorile Terorii. Din toate acestea Ion Cîmpineanu a rămas cu o înclinare structurală faţă de tot ceea ce era idee de libertate şi independenţă naţională şi şi-a pus viaţa, influenţa şi averea în slujba acestei idei ; bineînţeles, în felul în care le înţelegea el, ca membru al unei vechi şi mari familii boiereşti. În 1831 a intrat, după cum ştim, în armata naţională nou înfiinţată, cu gradul de căpitan, înaintat repede maior, avîndu-l ca subaltern, între alţii, pe Ion Voinescu II. În 1833, după moartea fratelui său Constandin, rămîne cu întreaga mare avere a familiei, ceea ce-i îngăduie să joace rolul de sprijinitor al Societăţii filarmonice. În 1834, ales deputat de Brăila în Obştească Adunare a Ţării Româneşti, încheagă — împreună cu vornicul Emanoil Băleanu şi cu amicii săi din copilărie Iancu Ruset şi Grigorie Cantacuzino, toţi din marea boierime — un grup de opoziţie faţă de politica domnitorului Alexandru Ghica. Treptat, influenţa grupului creşte, polari-

zînd în jurul lui nemulțumirile pe care un domnitor nu putea să le evite, chiar și în sînul boierimii, oricît ar fi fost de abil. Astfel, în 1835, provoacă o furtună în sînul Obștești Adunări, înlocuind în guvern pe Iordache Filipescu și pe Barbu Știrbei prin frații săi: Mihalache Ghica la Departamentul Trebilor din Lăuntru și Costache Ghica la cel al Oștirii. În anii 1835—1838, opoziția din Obștească Adunare s-a manifestat prin aspre critici aduse politicii financiare a lui Alexandru Ghica. Dar punctul culminant al conflictului l-au constituit dezbaterile violente din Adunare în jurul faimosului „articol adițional" la Regulamentul organic, articol introdus de ambasadorul Rusiei, în cursul negocierilor de la Constantinopol din 1833, pentru întărirea de către sultan a acestui Regulament. Cu toate manevrele domnitorului de a evita dezbaterea în sînul Obștești Adunări asupra ratificării acestui Regulament organic, cu toate modificările și adaosurile ulterioare admise de Turcia prin Convenția de la Petersburg, opoziția a obținut această dezbatere, și anume în sînul unei adunări nou alese, care era și mai ostilă domnitorului Alex. Ghica. Punctul forte al opoziției îl constituia „articolul adițional", prin care se limita puterea legislativă atît în Țara Românească, cît și în Moldova [3], supunînd-o controlului celor două imperii care aveau în mînă, la acea epocă, soarta celor două principate. Cel care s-a așezat — prin cuvîntările sale pline de foc patriotic și demnitate națională, în Obștească Adunare — în fruntea acestei acțiuni a opoziției, a fost Ion Cîmpineanu. Totuși, sub presiunea Porții otomane, în mai 1838, articolul a fost votat. Atunci opoziția a trecut la o acțiune insurecțională în afara Obștești Adunări. În noiembrie 1838, la o întrunire a acestei opoziții la care au aderat și boierii care nu erau deputați în Adunare, declară ilegală alegerea ca domnitor a lui Alex. Ghica și ilegal însuși Regulamentul organic. S-a redactat un manifest prin care se cerea unirea Principatelor, alegerea unui domnitor ereditar și elaborarea unei noi constituții. Primul domnitor al acestei țări unite urma să fie Cîmpineanu. Proiectul acestei noi constituții a fost redactat de I. Cîmpineanu și Félix Colson, fost atașat al consulatului francez din București, publicist viol și harnic. În acest proiect se prevedea: 1. vot universal pentru bărbații de la 25 de ani în sus; 2. „comunele" vor căpăta pămîntul ce li se cuvine de drept; 3. țăranii din comune vor fi împroprietăriți pe acest pămînt [4]. Acțiunea internă se destramă

[3] Cf. *Istoria României*, vol. III, București, 1964, p. 988—990.

[4] P. P. Panaitescu, *Planurile lui Ion Cîmpineanu pentru unitatea națională a românilor*, Cluj, 1924, p. 76—77.

însă din cauza disensiunilor provocate de faptul că nu se putea cădea de acord asupra persoanei viitorului domnitor, cu tot prestigiul de care se bucura Cîmpineanu. Atunci, „partida națională" — cum mai erau numite forțele opoziției față de politica lui Alex. Ghica — trece de la tactica insurecțională la cea legală și de la acțiunea internă la cea pe plan extern, căutînd să-și realizeze planurile cu sprijinul Angliei și al emigrației poloneze, produsă în urma înăbușirii revoluției din 1830, între ale cărei țeluri fusese și realizarea independenței Poloniei. Emigrația aceasta era foarte numeroasă în occidentul Europei, avîndu-și la Londra unul dintre centrele ei importante. Noua orientare a acțiunii partidei lui Cîmpineanu nu era total nechibzuită. Împrejurările externe păreau foarte prielnice. Imperiul otoman, cuprinzînd multe popoare care aspirau la independența națională, intrase prin aceasta într-o gravă criză, care preocupa guvernele marilor puteri. După luptele pentru neatîrnare ale Greciei, se revoltase acum Egiptul, sub conducerea lui Mehemed Ali. Trupele sale, după o serie de victorii, amenințau însuși Constantinopolul. În influenta gazetă germană „Allgemeine Zeitung" apare un articol în care se pune deschis întrebarea dacă feudalul imperiu al sultanului se mai poate menține. Acest articol ajunsese cunoscut cercurilor largi de la noi prin intermediul gazetei lui G. Barit, unde fusese tradus [5]. În acest articol se propunea că, „dacă întreaga Turcie nu se poate păzi nici într-un chip, ea să se împartă în mai multe (cinci) staturi sau crăii neatîrnate". Strîmtorată, Turcia aștepta ajutorul marilor puteri europene și era dispusă la concesii. Presa occidentală era plină de știri și articole cu privire la „chestiunea Orientului". Se anunța o apropiată conferință a Angliei, Austriei, Franței și Rusiei cu privire la această chestiune. Partida lui Cîmpineanu conta deci pe eventualitatea dezmembrării Imperiului otoman sau cel puțin pe un moment de paralizare a despotismului otoman, care ar împinge Poarta să fie mai concesivă față de cererile românilor. Ca să se evite disensiunile anterioare, i se propune domnitorului Moldovei, Mihail Sturdza, unirea celor două țări sub domnia lui. Acesta, precaut, nu refuză, dar propune ca totuși să se încerce și pe plan extern soluția Cîmpineanu, respingînd însă ideea acestuia de a include și Transilvania în planurile de unire a țărilor românești. Acțiunea partidei lui Cîmpineanu, pe de o parte, se îndepărta de mase, punînd accentul mult mai puțin pe problemele sociale, iar pe de alta își măcina forțele în problematica atît de spinoasă a acordului asupra persoanei viitorului domnitor, anihilîndu-și

[5] *Turcia și Egiptul*, în „Gazeta Transilvaniei", II (1839), p. 171—172.

potențialul prin trecerea de la acțiunea insurecțională la cea legală. În februarie 1839, cînd Ion Cîmpineanu, însoțit de Félix Colson, pleacă într-o lungă călătorie de la Constantinopol, prin Paris, la Londra, partida diplomatică era dinainte pierdută, neavînd sprijin masiv din partea forțelor interne ale patriei. Astfel că la întoarcerea fără un rezultat concret îl aștepta fermanul otoman cu condamnarea la exil. E arestat la Lugoj de autoritățile austriace, predat celor ale Țării Românești, și în martie 1840 e închis la mănăstirea Mărgineni. Între timp, situația internațională se schimbase. În aprilie 1840, Thiers, primul ministru al Franței, pronunțase un discurs în care se declara pentru menținerea Imperiului otoman. În același an se încheie un tratat între Anglia, Austria, Prusia și Rusia, garantînd integritatea acestui imperiu. „Bolnavul Europei" mai avea încă de trăit.

Acțiunea lui I. Cîmpineanu fusese sprijinită în țară și de o societate secretă înființată de doctorul Tavernier, tot un francez stabilit în Țara Românească, și pusă sub conducerea lui Cîmpineanu însuși. Din această societate a făcut parte și C. Boliac, și ea constituia fața ascunsă a Societății filarmonice, al cărei conducător era tot I. Cîmpineanu.

După ultimele cercetări[6], mai exista atunci în Țara Românească și o societate secretă, întemeiată de J. A. Vaillant în mai 1840 și condusă de Mitiță Filipescu, din familia veche și numeroasă a Filipeștilor, care intrase în conflict acut cu domnitorul Alex. Ghica în urma demiterii lui Iordache Filipescu din minister. Căminarul Mitiță Filipescu, doctor în drept al Universității din Paris, nu acționa însă sub impulsul unor intrigi și inimicității de familie. Autentic spirit revoluționar, Mitiță Filipescu se orientase spre revendicările sociale ale maselor și conta pe sprijinul puternic al acestora în viitor. Cu un număr restrîns de inițiați, această societate reprezenta un nucleu puternic de acțiune, capabil într-adevăr să dinamizeze masele. Spre deosebire de societatea secretă în fruntea căreia se afla I. Cîmpineanu, societate formată mai mult din boieri și oameni mai în vîrstă[7], mișcarea condusă de Mitiță Filipescu era compusă din oameni tineri, din categoriile sociale mijlocii, intelectuali, mici boieri ș. a. Nu e locul aici să repetăm amănunțita și competenta analiză pe care i-a făcut-o G. Zane, în studiul amintit,

---

[6] G. Zane, *Mișcarea revoluționară de la 1840 din Țara Românească*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, vol. III, București, 1963, p. 185—311.

[7] Nucleul grupării lui Cîmpineanu era alcătuit din boieri din Obștească Adunare, între care: Emanoil Băleanu, Iancu Roset, Grigore Cantacuzino, împreună cu cîțiva tineri, între care se aflau, după amintirile lui Ion Ghica, C. Boliac, Grigore Alexandrescu, Ion Voinescu II. Aproape toți erau, după cum am văzut, colaboratori ai revistei „Curiosul".

cu atît mai mult cu cît din ea n-a făcut parte Boliac. E destul să amintim că nici din programul societății secrete animate de Mitiță Filipescu nu lipseau preocupările de politică externă. Fără a contesta suzeranitatea Porții, se reclama dreptul poporului de a se guverna el însuși, în cadrul instituțiilor sale, sub garanții internaționale. Accentul se punea pe revendicările sociale, scopul fiind, după cum l-a definit N. Bălcescu mai tîrziu, „de a realiza întru totul dorințele și trebuințele poporului, surpînd ciocoismul și fanariotismul și înălțînd românismul la putere". În acest sens, Bălcescu vedea în mișcarea de la 1840 un preludiu al revoluției de la 1848, căutînd „a pregăti revoluția viitoare și a formula sinteza ei". De aceea și-a propus „a dezlega problemul sărăciei poporului, a da o altă organizare proprietății..."[8]. În primul plan stăteau astfel „desființarea relațiilor servile și a marii proprietăți de tip feudal, emanciparea clăcașilor de sarcinile feudale și împroprietărirea lor *de fapt*, în schimbul unei despăgubiri cu totul neînsemnate"[9]. Din noțiunea de popor erau excluși boierii. Mișcarea avea deci un caracter radical, revoluționar ; de aceea ea se adresa fără sfială poporului — bineînțeles pe căi conspirative adecvate —, urmărind recrutarea de oameni înarmați de la sate și dintre orășeni.

Subliniem radicalismul programului mișcării revoluționare conduse de Mitiță Filipescu, spre deosebire de caracterul acțiunii duse de grupul lui I. Cîmpineanu, spre a defini precis poziția ideologică a lui C. Boliac în momentul 1840, ținînd seama că el a mers pe linia lui Cîmpineanu, și nu pe cea a lui Mitiță Filipescu. Radicalizarea ideologiei și atitudinii politice a lui Boliac se va produce abia mai tîrziu, îndeosebi prin intrarea lui în a treia societate secretă a epocii : „Frăția", întemeiată de Ion Ghica și N. Bălcescu, societate care a avut un rol efectiv în pregătirea și organizarea revoluției de la 1848.

Nu e mai puțin adevărat însă că împrejurările prin care a trecut C. Boliac în anii 1840—1841 au contribuit decisiv la radicalizarea ideologiei lui. Arestat sub bănuiala de a fi părtaș la mișcarea revoluționară a lui Mitiță Filipescu, purtat prin închisori, anchetat, surghiunit apoi la schitul Poiana Mărului, în pustietăți de munte văzute acum cu alți ochi decît cei ai idilelor de dragoste din valea Prahovei, Boliac își va da seama, prin proprie și concretă experiență, de esența reacționară a statului boieresc de atunci, ca și de metodele inumane prin care se menținea.

---

[8] N. Bălcescu, *Mersul revoluției în istoria românilor*, în N. Bălcescu. *Opere*, ediție critică adnotată, cu o introducere de G. Zane, București, 1940, tomul I, partea a II-a, p. 103.

[9] G. Zane, *op. cit.*, p. 227.

E momentul să vedem în ce au constat frămîntările politice din 1840 şi ce rol a avut în ele C. Boliac. Ne vom orienta după cercetările făcute de I. C. Filitti [10] şi G. Zane [11] pe baza dosarelor procesului complotiştilor, pe care le publică în anexe.

La 3 noiembrie 1839, domnitorul Alex. Ghica îl trimite pe Ion Cîmpineanu, şeful partidei naţionale, în surghiun la Filipopoli. De acolo, Cîmpineanu pleacă la Constantinopol. O dată cu el pleacă şi publicistul francez Colson, gonit pentru articolele lui din „Le National" la Constantinopol. Cîmpineanu ducea plîngeri în legătură cu situaţia ţării, iscălite de oameni din diferite oraşe. În ţară se face subscripţie de 4 000 piaştri, pentru călătoria celor doi prieteni. De la Constantinopol, Cîmpineanu pleacă la Paris. Aici intră în legătură cu tinerii români ce se găseau acolo şi care făceau şi ei planuri pentru regenerarea României. I. C. Filitti afirmă că acolo se aflau în 1839 : Goleştii, N. şi C. Bălcescu, C. A. Rosetti, C. Filipescu, C. Negri, Alecsandri, Gr. Alexandrescu şi Boliac. Pe Boliac însă îl întîlnim în mai 1839 tipărind o poezie la „Pămînteanul". De asemenea, nici Nicolae Bălcescu, nici Gr. Alexandrescu nu se aflau pe atunci la Paris. Aceştia înfiinţaseră, tot în 1839, o Societate pentru învăţătura poporului român. Colson se aşterne din nou pe scris articole în ziarele franceze şi broşuri tipărite în Franţa, răspîndind ideile grupului român.

Toate acestea, firește, se ştiau în Ţara Românească şi produceau multă iritare în cercurile dominante din jurul lui Alex. Ghica. Pe de altă parte însă, ele alimentau nemulţumirea din ţară şi încurajau mişcările de opoziţie. I. Cîmpineanu îi cere domnitorului permisia de a se întoarce în ţară. Neavînd răbdare să aştepte rezultatul, porneşte spre patrie prin Viena. La hotarul Ţării Româneşti e arestat însă, în 21 februarie 1840, şi depus mai întîi în locuinţa sa de pe Podul de Pămînt, în Bucureşti. Apoi, după dispoziţiile Porţii, e închis în 13 martie la Mărgineni ca, la 18 august, să fie dus şi de acolo la Plumbuita, unde va fi ţinut pînă la 29 martie 1841, cînd fu pus în libertate, revenind în 11 aprilie la Bucureşti [12].

C. Boliac se afla în veche legătură cu I. Cîmpineanu chiar după dizolvarea Societăţii filarmonice. Cîmpineanu colaborase la revista

---

[10] I. C. Filitti, *Turburări revoluţionare în Ţara Românească în anii 1800—1843*. în Analele Acad. Rom., Memoriile Secţiunii istorice, seria II, t. 34.

[11] G. Zane, *op. cit.*

[12] Raport din 12 april 1841 al lui Timoni, agentul Austriei la Bucureşti. Cf. I. C. Filitti. *Tulburări...*, p. 213. Despre toate acestea referă şi Ion Ghica în *Scrisori*, capitolul închinat lui Ion Cîmpineanu, p. 641—643, ed. 1887.

acestuia, „Curiosul". În 1838 îi dăduse lui Boliac în sarcină să redacteze, în numele lui, un memoriu de protest politic.

Cunoscuta poezie a lui Boliac *Epistola la colonelul I. Cîmpineanu* se pare că e scrisă în 1839, căci se referă în mod precis la exilul acestuia :

Dar am martor conştiinţa şi mă jur pe ţara mea
Că de aş dori o soartă este numai soarta ta ;
Pe-un exil atît de nobil şi-astfel de nenoroci,
Chiar tiranilor li-e pizmă, afundaţi în fericiri.

În biografia lui Boliac din „Familia", pe care noi, precum am spus, punem un deosebit temei, fiind publicată imediat după călătoria lui Boliac prin Ardeal, în 1875, se afirmă că Boliac fusese acela care a dus la Adunarea Obştească protestul lui I. Cîmpineanu împotriva operei de legiferare a guvernului. Acest act de curaj politic i-a adus cîtva timp de închisoare, unde ar fi scris satire politice.

Cînd Cîmpineanu fu închis la Mărgineni, faptul a stîrnit un mare ecou politic. În *Scrisori*, Ghica relatează că vestitul lăutar ţigan Dumitrache — care obţinuse eliberarea de la boierul său pentru 1000 de galbeni, dintre care 700 i-i dăruise Cîmpineanu — îşi plătea datoria de recunoştinţă, cîntînd cît a trăit, la orice ocazie, cîntecul popular :

Aideţi, fraţi, la Mărgineanu,
Să scăpăm pe Cîmpineanu.

Vioreanu, amicul lui Boliac, în discursul său funebru publicat în „Pressa", de care am mai pomenit, afirmă că, atunci cînd Cîmpineanu a fost închis, Boliac a scris o poezie ale cărei prime versuri sunau :

Hai, copii, la Mărgineanu,
Să scăpăm pe Cîmpineanu...

În *Colecţiune de poezii vechi şi noi*, versurile nu figurează. În raportul către domnitor cu privire la complotul din 1840, printre culpele care i se aduc lui Boliac este că „s-au fost făcut comisiei cunoscut de cîteva persoane că Boliac ar fi întocmit o *Marsilleză* în versuri şi cuvinte turburătoare, pe care, voind a o tonisi pe cîntec, s-au adresarisit cu această cerere către un Anri, dascălul de muzică, carele n-au primit". Însă tot comisia consemnează că Boliac, recunoscînd toate celelalte manuscrise ale sale, ar fi „tăgăduind numai de *Marsilleză*". În

manuscrisul nr. 21 al Bibliotecii Academiei, fila 31, se află transcrisă *Marsilieza românilor 1840* cu refrenul :

Fraţi, aideţi la Mărgineanul,
Să scăpăm pe Cîmpineanul.

S-ar putea deci ca acest cîntec de largă circulaţie populară, după cum o dovedesc mărturiile şi variantele, să fi fost opera lui Boliac, produsul indignării sale de admirator, prieten şi tovarăş politic, la arestarea lui Cîmpineanu.

Cît a trăit Boliac, acest cult al său pentru Cîmpineanu a fost unul din puţinele sale sentimente faţă de oameni, unde nu avem de înregistrat nici o oscilaţie. Iată cum vorbea de el Boliac în 1862 : „Casa lui a fost vatra în giurul căriia s-a format oamenii din 48 ; literatura română se datoreşte şcoalei şi sacrificiilor Cîmpineanului. Teatrul naţionale este fapta Cîmpineanului, faptă ce l-a costat 11 000 de galbeni ; o mare parte din bărbaţii pe care admirăm astăzi în baroul nostru, în Camera noastră, în şcoalele noastre, îi sîntem datori încurageărilor, instigaţiunilor şi sacrificielor Cîmpineanului. Constituţiunea inedită, dar cunoscută de la 1838, care a fost pepiniera programei din 48 şi a Constituţiunii d'a căriia teoriă ne bucurăm în ideiă astăzi, este fapta Cîmpineanului ; memoriul său dat la 1839 cabinetelor Europei, prin care cerea unirea Principatelor supt un principe strein, arată la ce se gîndea acest bărbat pe atunci, pe cînd nu se gîndia nime în ţară" [13].

Bineînţeles, după cum am arătat, astăzi ştim mai exact care a fost programul politic al acţiunii lui Cîmpineanu.

În 1863, în februarie, cu cîteva luni înainte de a muri Cîmpineanu, Boliac pune în contrast vehement autolauda, lipsa de cumpătare cu care se glorificau reciproc politicienii mărunţi ai epocii, faţă de modestia şi discreţia lui Cîmpineanu : „A, domnilor oratori, d. Brăiloiu patriot mare ! d. Catargiu, Buda al ciocoilor, mîntuitorul patriei ! Oteteleşanu, egal în virtuţi şi în patriotism cu Cîmpineanu ! Nu vă temeţi că, într-un moment de impietate, vă va strivi plafonul pe tribuna de pe care blasfemaţi ? Întrebaţi vă rog, întrebaţi într-o zi, pe acea figură înaltă, expresiunea revoluţiei naţionale şi a Constituţiunii române, care se mişcă în toate serile pe piaţa Teatrului Naţionale, la care teatru se uită cum se uită muma la copilul său iubit ; întrebaţi pe acest om mare de talie şi de inimă, pe cel din urmă boiar al Românici : întrebaţi-l cînd se mişcă, dibuind pe din dosul şi din faţa teatrului, dibuind să

[13] „Românul". VI (1862), p. 434.

găsească o căscioară pe din dosul curților d-lui Oteteleşanu, întrebați-l unde se duce, ce caută în toate serile, dibuind cu pașii săi cei șubrezi, pe după grajdurile d-lui Oteteleşanu, cui duce mîngîierea — această pîine cotidiană a sufletului ; și colonelul Cîmpineanu, dresat în toată talia sea cea înaltă, vă va răspunde : Mă duc să mîngîi o femeie" [14].

Nu știm la cine făcea aluzie Boliac. Cu siguranță însă că trebuie să fie vorba de una din cunoscutele victime ale ingratitudinii politicienilor de atunci.

În necrologul lui Cîmpineanu, Boliac manifestă același respect, subliniind discret sprijinul dat de Cîmpineanu tineretului și claselor apăsate de marea boierime : „Cu toții deară sîntem datori a merge astăzi să depunem cel mai de pe urmă semn de respectul și stima noastră pe mormîntul care ne înghite pe cel care a luptat mai mult decît toți pentru mărirea României ; mai cu seamă noi, junimea română, și voi, fostele clase inferioare din societatea română, aveți această datorie" [15].

În numărul următor revine, scriind despre înmormîntarea lui Cîmpineanu : „Generațiunea română albită astăzi, generațiunea care leagă inima sea generațiunii viitoariă, a fost personificată în colonelul Ioan Cîmpineanu !" [16].

Am putea fi ispitiți să credem că acest cult al lui Boliac pentru Ion Cîmpineanu ar fi doar un act de sentimentalism legat doar de amintiri personale din junețe. Iată însă că un ziar din Transilvania, care nu avea nici un motiv să nu fie obiectiv, îi închină lui Cîmpineanu, la moartea sa, rînduri cu totul asemănătoare : „Cel mai mare român al epocii de la 1830 (...) care a făcut ca Europa să se intereseze de soarta românilor (...) părintele literaturii române, sprijinul tuturor ideilor mari și întreprinderilor naționale (...) Ion Cîmpineanu este fondatorul Societății de agricultură, Societății filarmonice, Teatrului român național ; el a fost cel dintîi care a înființat o școală populară în bunul său familiar Cîmpina ; văduve, orfani și studenți lipsiți aveau în Cîmpineanu un părinte îngrijitor. O lacrimă, dar, fraților, în semn de respect și stimă pe mormîntul care ne înghite pe cel care s-a luptat mai mult decît toți pentru mărirea României" [17].

I. Cîmpineanu era, prin urmare, închis la Plumbuita cînd au fost făcute arestările în legătură cu complotul de la 1840, adică în 24 octom-

[14] „Buciumulu", 1863, nr. 15, p. 57.

[15] Ibidem, nr. 45, p. 177 ; reprod. în „Aurora romana", I (1863), vol. II, p. 10—11.

[16] Ibidem, nr. 46, p. 181

[17] „Aurora romana", I (1863), nr. 1 din 1/13 iulie : *Cununa de noutăți.*

brie. Presa din țările române nu relatează nimic despre ele. Însă în ziarele străine — mai ales în ziarele austriace — ele au un ecou destul de amplu. Ne dăm seama din unele extrase publicate de „Gazeta Transilvaniei" [18]. O corespondență din București, datată 30 octombrie, vorbește de participanții la complot : Mitiță Filipescu, un fost ofițer, trei dregători din Departamentul Finanțelor și „12 prozeliți din nobleța de jos". Corespondența a fost publicată în „Oesterreichischer Beobachter". Într-o altă corespondență din București, datată 8 noiembrie, extrasă din ziarul săsesc „Siebenbürger Bote", se afirmă că acest complot ar fi fost urzit de familia Filipescu — Iordache Filipescu fiind pretendent la domnie — și ar fi fost pregătit de doi ani, fiind denunțat la domnitor de către unul dintre conjurați. Numărul conjuraților ar fi fost de 2 000, între care unii fiind boieri, cîțiva ofițeri, mai mulți negustori, „însă cea mai mare parte din ei sînt numai ciocoi (o clasă mai de jos a boierimii)".

Din documentele publicate rezultă că, dintre cei 24 socotiți de comisia de anchetă drept capi ai complotului, majoritatea făceau parte dintre intelectuali — „mentorul mișcării fiind bănățeanul Eftimie Murgu —, mica boierime și funcționari, ceea ce în epoca aceea era totuna". Printre ei notăm : Marin Serghiescu, supranumit mai tîrziu și „Național", pe atunci „scriitor la vistierie", participant mai tîrziu la revoluția din 1848, prieten bun politic al lui Cezar Boliac pînă în epoca lui Al. I. Cuza ; Const. Telegescu, fost praporgic, iarăși unul dintre participanții de mai tîrziu la revoluția de la 1848 ; Sotir Țeran, „scriitor la vistierie" ; iuncărul Nicolae Bălcescu ; Anton Panovski, pomojnic, om de casă al Bălceștilor ; sărdarul Machidonschi ; pitarul Măinescu [19].

Ei ar fi urmat să vină în fruntea unui grup mare de 600 de plăieși, să ucidă familia domnească și „să surpe guvernul". Departamentul de Interne poruncește ispravnicilor să-i aresteze pe complotiștii care erau răspîndiți prin țară. Tot atunci sau puțin mai tîrziu e arestat și C. Boliac, care se afla la Giurgiu, în casele stolnicului Petrache Peretz. Despre închisoarea sa, Boliac relatează în versuri patetice, în scrisoarea *La maior Ion Voinescu al II-lea :*

Șapte luni fui la-nchisoare, cum alții n-au mai cercat ;
Un prizonier în Tunis, într-o stîncă de pirat.
Crez că-o viață mai cumplită nu ar fi putut cerca ;

[18] An. III (1840), p. 193—194 : *Țara Românească.*

[19] Cf. G. Călinescu, *Gr. M. Alexandrescu*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", IV (1955), p. 369—370.

Mi-e şi jale, mi-e şi scîrbă amărunte a-ţi arăta ;
Cărţi, cerneală şi hîrtie nu puteam ca să zăresc.
Îmi era oprit cu totul şi să scriu şi să citesc.
Nu puteam să văz pe nimeni, nici pe chiar paznicul meu,
Numai sentinela mută care m-aţinta mereu,
Într-o umedă cămară, strîmtă cît să mă-nvîrtesc :
Ăsta e arestul nostru ce corecţie-l numesc.
Infernalele torture cît colo s-executa ;
Ţipete, răcniri grozave, ce nenorociţii da,
Fură singurele voce ce-n ăst timp am ascultat.

Din sfîrşitul epistolei aflăm că poetul scrie din „eczil", care ar putea fi cel de la mănăstirea Poiana Mărului [20], unde a stat 9 luni, în 1840—1841, de la descoperirea complotului pînă la iertarea lui de către domnitorul Ghica :

Prea lungii astă scrisoare. Vrînd să spun ce am păţit
Din cauza ciocoimii ; vrînd să-ţi spun că-s surghiunit
În Camceatka Rumâniei, într-o hordă d-otentoţi,
Într-o capişte druidă unde cer să vezi nu poţi
Şi-unde Teutates s-aude prin copaci bătrîni zbierînd.
Primind ritul cel de groază de la erimiţi turbînd....

Imaginea vieţii mănăstireşti în plină decadenţă este creionată aici de Boliac cu vehemenţă : călugării apar drept nişte primitivi îndobitociţi, o forţă oarbă ce caută zadarnic să întoarcă omenirea înapoi.

Mai înainte cu ceva, în timpul arestului de la agie, Boliac scrisese *Carnavalul*. Republicînd în 1872 această poezie, în cadrul unei ediţii definitive a poemelor sale, pe care începuse să o dea la lumină mai întîi prin ziarul său, Boliac îi adaugă următoarea notiţă : „Autorul era închis într-o odaie mică, *la secret*, în Agia făcută atunci — cazarma pompierilor de azi — unde a stat şeapte luni de zile. Această poezie este scrisă pe dosul unei cărţi, cu condei făcut din coada unui ibric de tinichea, cu văpsea roşiă făcută din praf de dinţi, nepermiţîndu-i-se nici hîrtiă, nici cerneală. Cartea i se dase pe furiş de un paznic" [21].

[20] Retipărind poezia în „Trompetta Carpaţiloru", 1872, nr. 1 011, p. 1—2, la finele articolului său despre înmormîntarea lui Bolintineanu şi a Anicuţei Manu, — Boliac precizează că poezia era o scrisoare în versuri trimisă lui Ion Voinescu II de la Poiana Mărului în 1840.

[21] *Poesii humanitare de d. Cesar Bolliac.* în „Trompetta Carpaţiloru", 1872, nr. 1 026, p. 3.

În Poiana Mărului, Boliac ar fi scris *Sila,* datată ianuarie 1840 [22].

Precum se vede, încercarea de cronologizare întreprinsă de Boliac în 1872 e destul de haotică. În ianuarie 1840 nu putea fi nicidecum la Poiana Mărului. Din actele oficiale reiese clar că hotărîrea de surghiunire a lui Boliac la Poiana Mărului s-ar fi dat după intervenţia din 12 martie 1841 a lui Mihail Ghica. La 19 septembrie îi scria Cleopatrei Ghica, îndemnînd-o să întemeieze o societate literară. Nimic sumbru în această scrisoare, nimic din atmosfera celei în versuri către Ion Voinescu II. Prin urmare, la acea dată Boliac era liber, hotărîrea domnească de a-l ierta fiind datată iunie 1841. Boliac ar fi fost surghiunit în Poiana Mărului 5 pînă la 7 luni cel mult. În toate amintirile sale însă, el precizează constant că a stat 9 luni. Să admitem că a fost ţinut încă ceva după hotărîrea domnească de graţiere, pînă în august ; că ar fi fost dus acolo înainte de procesul acuzaţilor principali, prin decembrie 1840, ca să iasă socoteala de 9 luni a lui Boliac. Şi totuşi încă sîntem departe de 4 ianuarie 1840, cînd Boliac afirmă că ar fi scris *Sila* în Poiana Mărului. Complotul însuşi fusese descoperit abia în octombrie 1840.

E sigur că surghiunul de la Poiana Mărului a durat mult mai puţin. După cum afirmă însuşi Boliac, el a fost mai întîi ţinut arestat la agie. Aceasta o confirmă şi raportul comisiei de anchetă către domnitor din 10 decembrie 1840, în care Boliac e acuzat că ar fi scris versuri pe pereţii agiei cît timp fusese ţinut arestat acolo.

Am văzut însă că, mai tîrziu, Boliac afirmă consecvent, ori de cîte ori vorbeşte de închisorile sale, că a petrecut 7 luni în închisoarea agiei şi 9 luni în surghiun la Poiana Mărului. Nu ne rămîne decît să conchidem că amintirea lui Boliac a mărit ulterior — cu ştiinţă sau fără ştiinţă — duratele. Lunile noiembrie 1840 — martie 1841 efectuate în închisoarea de la agie s-au transformat în amintire în 7 luni, iar intervalul de după 12 martie 1841, cînd s-a hotărît surghiunirea sa la Poiana Mărului, pînă la eliberare s-a transformat în amintire în 9 luni. Ar fi foarte greu să admitem ipoteza că Boliac ar fi fost arestat înainte de descoperirea complotului din octombrie 1840 şi ţinut „la secret", la agie, şi că ar fi fost eliberat de la Poiana Mărului mult mai tîrziu după hotărîrea domnească din iunie 1841.

[22] *Poesii* [humanitare], în „Trompetta Carpaţiloru", 1872, nr. 1 032, p. 3, cu următoarea notă : „Această poezie s-a scris fiind poetul internat în schitul Poiana Mărului, pe munţii Romnicului Sărat...".

În anchetarea complotiștilor de la 1840 de către comisia numită de domnitor[23], Boliac n-a fost tratat prea riguros, fie pentru că într-adevăr n-a fost amestecat direct, fie că a fost menajat în urma legăturilor pe care le avea cu familia Ghica.

El n-a fost inclus în lotul celor 24 de complotiști. Cu privire la Boliac, comisia a făcut un raport aparte[24]. În acest raport se enumeră scrierile compromițătoare găsite la Boliac :

„*Litera A*, scrisoare satirică în versuri (...) cu defăimătoare cuprindere împotriva oblăduirei, a dreptului proprietății și a boierilor țării și lăudătoare domnului Cîmpineanu".

Trebuie să fie *Epistola la colonelul I. Cîmpineanu*, scrisă în 1839.

„*Litera G*, o colecție de compuneri (...) prin care (...) mai pe la sfîrșit se vede și o dizertație asupra țiganilor robi cu destulă defăimare pentru stăpînii lor, însemnînd și pilde uricioase".

Trebuie să fie disertația despre robie din 1835, refuzată de cenzor.

„*Litera D*. o carte dă tălmăcire după scrierile lui Félix Colson despre starea de acum și despre viitorime a Principatelor..."

Acest punct trebuie să fi atîrnat greu ca acuză, deoarece Colson, prin articolele și pamfletele publicate în străinătate, era considerat ca cel mai periculos dușman al domniei lui Ghica.

„*Litera E*, un izvod dă adresă al d-lui Cîmpineanu din leat 1838, către prezidentul Obștei Adunări, scris în slova lui Boleac și numai adresul dă sus scris în slova ce seamănă cu a d-lui Cîmpineanu".

În concluzie, comisia de anchetă nu-l include pe Boliac în proces, totuși îl consideră vinovat de comportare sedițioasă : „Fiindcă (...) nici s-au putut găsi vreo corespondență (...) comisia zice că — și de nu se poate socoti el conlucrător (...) nici în pricina conspirației — dar (...) netăgăduind că le-au scris însuși și le-au trimis în Moldova către spătarul Negruzzi, ca cîte să vor putea să se dea acolo în tipar (...), altele în Transilvania, către un domn Bariț, între care este o poezie intitulată *Lepădatul*[25], iar altele precum ode, balade, soneturi le-au dat domnului Valian [= Vaillant], între care au zis că mai sînt și două noutăți intitulate : *Selima* și *Catinca*, din care una însăși au mărturisit că au făcut-o într-adins spre răzbunare împotriva sfinției-sale mitropolitul Moldovei pentru că îl afurisise mai înainte pentru un uvraj al său ; tăgăduind numai de *Marsilieză* (...) și comisia

[23] Compusă din marele spătar Costache Ghica ; Manoil Florescu, șeful poliției ; Ioan Manu, director la Departamentul de Externe ; N. Golescu, fostul șef al poliției.

[24] *Raportu la Domn. 10 Decheмvrie 1840* — apud : I. C. Filitti : *Anexe*.

[25] Versuri publicate în volum, mai tîrziu.

neavînd mai multe temeiuri (...) pe lîngă aceasta, pomenitul, şi în cursul vremei cît s-au aflat arestuit în agie, au îndrăznit a scri pe pereţi, chiar în odaia d-lui Aga, cu cărbuni, nişte versuri satirice (...) Pentru toate aceste motive, comisia denunţă şi pe Chesar Boleac, lăsînd soarta lui în mîinile domnului".

În urma acestui raport, Boliac n-a intrat în procesul complotiştilor, în faţa Înaltului Divan întrunit la un loc cu Divanul criminal, proces început în 21 februarie 1841 şi încheiat prin sentinţa din 9 aprilie 1841.

De aceea nici sentinţa nu pomeneşte nimic despre el. Încă în timpul procesului, la 12 martie 1841, Mihail Ghica intervenise către Departamentul din Lăuntru, arătînd că Boliac nu e chiar „conlucrător cu cei descoperiţi", nici n-a fost denunţat de vreunul din ei ; pentru scrierile lui cu „defăimătoare expresii" la adresa cîrmuirii, să fie surghiunit la mănăstirea Poiana Mărului [26].

Din locul de surghiun, Boliac îi scrie, la 10 mai 1841, domnitorului Alex. Ghica, recunoscînd că „a greşit (...) împins de demonul scrisului". În rezoluţia pe care domnitorul o pune pe cerere abia în iunie 1841, nu aprobă motivarea lui Boliac, dovedind o părere nu tocmai amabilă faţă de intelectuali şi scriitori, cînd caracterizează cererea poetului drept „o proastă judecată a celor ce se socotesc de învăţaţi şi deşertăciunea părerii lor să fie mai presus de obştească morală şi cuviinţele societăţii" (...) Totuşi hotărăşte să-l ierte, ţinînd seama „de mijlocirea domniei voastre, prea iubite frate, marele bane Mihaile Ghica...".

Bogdan-Duică vede just în această intervenţie a marelui ban un rezultat al amabilelor stăruinţe ale femeilor intelectuale din familia Ghica, al căror cerc literar îl frecventase poetul, păstrîndu-i pînă la sfîrşitul lui o amintire plină de admiraţie. În primul rînd era Cleopatra Ghica, fiica lui Costache Ghica. Ei îi adresează Boliac una dintre cele două scrisori despre poezie, care vor servi ca prefeţe la culegerea lui de versuri din anul 1843. Cealaltă e scrisoarea *La doamna L. Văcărească.* Scrisoarea către Cleopatra Ghica e datată 19 septembrie 1841, la foarte scurt timp deci după graţierea poetului. Tonul ei este plin de demnitate. După ce evocă fiinţa sufletească subtilă şi complexă a poetului şi rolul femeii în înţelegerea şi sprijinirea artei, Boliac insistă mai ales asupra sprijinului pe care femeile înaintate ale timpului l-au dat poeţilor proscrişi pentru atitudinea lor cetăţenească

[26] Arhivele statului, dosar nr. 2 612, fila 124, Cf. Filitti, *op. cit.*

curagioasă : Ovidiu, exilat la Tomis ; Dante, proscris din patrie ; Tasso, gemînd în temniță... O sfătuiește să le urmeze exemplul : „Voiesc să te îndemn a hotărî pe fiecare lună două seri literare în salonul dumitale, seri în care salonul dumitale să fie o bursă literară, unde puținii scriitori ai noștri să-și poată schimba ideile și unde să poată lua o față slaba literatură a românilor — proscrisă și sugrumată în toate părțile de la căderea Teatrului Național și pînă acum. Numai dumneata, doamna mea, poți să ardici de pe capul scriitorilor noștri acest sloi de ghiață ce le amorțește creierii ; să ardici lespedele de plumb ce le strivesc inimile, și să sfărâmi acest pumn de fier ce le astupă gurile ; să dai puțină răsuflare astei literaturi, năbușite tocmai cînd începe să zîmbească în fașele ei".

Boliac nu se arată deci de loc intimidat de surghiunul din care abia scăpase, surghiun adus tocmai de critica socială pe care o cuprindeau manuscrisele sale intrate în mîinile poliției lui Alex. Ghica-Vodă. Dimpotrivă, el continuă și înăsprește această critică — chiar dacă aparent o limitează la creionarea atmosferei literare înăbușitoare, creată de oamenii lui Alex. Ghica după înăbușirea mișcării revoluționare din 1840.

În pragul revoluției din 1848

Anii 1842—1847

Scurt timp după eliberarea lui Boliac din surghiunul său de la Poiana Mărului intervin în Țara Românească schimbări politice hotărîtoare.

Alexandru-Vodă Ghica intră din nou în conflict cu Obștească Adunare, un conflict de fapt între boieri și domnitor. Fără să se gîndească prea mult la călcarea independenței naționale pe care o aducea gestul acesta, Obștească Adunare îl reclamă pe domnitor puterilor străine. În urma unei anchete provocate de această reclamație, Ghica e mazilit la 7 octombrie 1842.

În locul lui a fost ales George Bibescu, unul dintre adversarii cei mai virulenți ai lui Alex. Ghica.

A căutat la început să pună o frînă puterii nesățioase a marii boierimi — anunțînd că va pune capăt abuzurilor din administrație —, ceea ce i-a atras simpatia păturilor mijlocii. Era un om cult, cu studii de drept la Paris, cultivîndu-i pe intelectuali și mai ales pe scriitori, ceea ce i-a atras simpatia lor, deci și a lui Boliac. Manifesta înțelegere pentru artă și mai mult respect pentru poeți decît Alecu Ghica. Literatura și artele dobîndesc mai multă posibilitate de a respira, la începutul domniei lui. De acest lucru profită și Boliac. Reapare în publicistică după tăcerea de doi ani impusă de arestarea sa.

Începe să publice deocamdată în „Foaia pentru minte" a lui G. Bariț, cu care am văzut că avea legături prin corespondență încă dinainte de 1840. Astfel dă la lumină, în 1842, în foaia lui Bariț, două poezii. Prima continuă linia obișnuită a versurilor publicate de Boliac pînă atunci : linia meditației lirice pe teme mai ales în legătură cu iubirea. Astfel sînt versurile intitulate ciudat : *Celui qui aime, son cœur est un paradis sur la terre* [1].

Dar acum începe să se îndrepte hotărît spre publicarea poeziilor sale cu caracter social. Ținem să accentuăm : spre publicare, nu spre scriere, fiindcă orientarea de fapt a poeziei lui Boliac spre temele

[1] „Foaie pentru minte", V (1842), p. 192.

sociale, spre critica socială s-a făcut, cum am văzut, în preajma anului revoluționar 1840. Atunci a scris epistolele către Cîmpineanu și Voinescu II, *Lepădatul*, *Carnavalul* și *Sila*, poezii cu puternic caracter de satiră și de critică socială pînă la sentimentul revoltei. Acum însă, în 1842 și în anii ce i-au urmat, Boliac are posibilitatea de a încredința tiparului astfel de poezii. De încercat, el încercase și mai înainte — am văzut că le trimisese spre publicare lui Negruzzi și Bariț —, dar fără succes. Acum izbutește. Probabil, situația lui mai clară în Țara Românească, prin schimbarea de domnie, prin căderea aceluia ce-l urgisise, îi dăduse și alt curaj în demersurile lui către Bariț. Îi dăduse apoi, firește, chiar redactorului foii din Ardeal, curajul să-l publice pe Boliac, care devenise un nume sonor prin închisoarea suferită pentru ideile și operele sale.

Astfel, în 1842, Boliac mai semnează aici poezia *Alaiul unui cerșetor*[2], pe un motiv din cunoscutele versuri de avertisment sentimental pentru cei mari, pentru bogați, pentru suverani, pentru tirani mai ales, ale poetului englez Pope :

> Stăpînilor, loc ! Trece-un călător !
> Vă trageți, plecați capul, gătiți-vă-a răspunde ;
> Creatorul ascultă pe cerșătorul mort.
> Din cîte-a tras aicea, nimica nu ascunde ;
> Greu or să răspunză acei ce griji nu port !
> Tiranilor loc ! Trece-un cerșător ![3]

În anul 1843 continuă colaborarea la foaia lui Bariț, cu un și mai energic accent social, prin celebra poezie *Țiganul vîndut*. Prin ea, Boliac reia în versuri lupta pentru abolirea sclaviei — pentru ștergerea acestei pete rușinoase, rămase încă pe fruntea Țării Românești — luptă începută de el încă din 1835, prin disertația lui asupra robiei.

Anul 1843 este în Țara Românească iarăși un an de frămîntări sociale subterane, de agitații politice. Domnitorul se schimbase, dar situația fundamentală în domeniul social și politic era aceeași. Nici nu putea fi altfel cîtă vreme marea boierime rămînea neclintită în puterea ei de clasă și cîtă vreme persistau în țară puternicele resturi feudale, concretizate prin Regulamentul organic ; cîtă vreme țărănimea

[2] „Foaie pentru minte" (1842), p. 359.

[3] La republicarea ei în „Trompetta Carpaților", 1872, nr. 1 026, p. 3, poezia e datată : 1836.

clăcașă se afla în starea de nemiloasă exploatare, care se accentua o dată cu pătrunderea capitalismului.

Încep a se înființa din nou asociații secrete. Astfel se încheagă asociația revoluționară „Frăția", al cărei principal propagator era Nicolae Bălcescu împreună cu Chr. Tell și Ion Ghica. În „Frăția" intraseră apoi foști complotiști de la 1840 — ca Deivos, Marin Serghiescu-Național, Filipescu — și viitori revoluționari, ca : C. Boliac, Ioan Voinescu II, Bolintineanu, Alecu Golescu-Arăpilă. După tactica obișnuită în trecut, se înființează în paralelă și o Societate literară, activînd la lumina zilei, cu scopul de a sprijini literatura națională îndeosebi prin tipărire de cărți. Președinte era Iancu Văcărescu, iar secretari Ion Voinescu II și N. Bălcescu, ambii prieteni ai lui Boliac[4].

În „Curierul românesc" din 1843, nr. 19—20, Eliade publică un *Prospect de regule ce sînt a se propune întru primirea și aprobația d-lor soți colaboratori ai soțietății pentru tipărirea cărților.*

Membrii sînt : Tell, Voinescu II, Boliac, Laurian, Eliade, C. Bălcescu, Negulici, Nicolae și Costache Bălcescu, Bolintineanu și alții.

Boliac deci se împăcase cu Eliade. Aceasta are ca urmare colaborarea lui la „Curierul românesc", unde Eliade îi acordă o deosebită atenție și prețuire. În foaia lui Eliade[5] se anunță viitoarea apariție a unui volum de poezii ale lui Boliac. La rubrica *Poezie* (p. 340), vestirea se face mai pe larg, arătîndu-se felul cum va fi organizat volumul — cronologic. Eliade, care nu era lipsit nici pe atunci de anume mici socoteli politice, a luat în considerație de bună seamă și succesul obținut de Boliac la palat prin poezia publicată în „Curierul românesc" din acel an : *La cea întîi corabie românească*[6]. Versurile celebrau lansarea corăbiei „Marița", numele familiar al soției domnitorului Bibescu, care stimulase inițiativa construirii ei. Poezia nu este însă un act de adulație. Ea dă expresie convingerii statornice, a întregii vieți a lui Boliac, că autonomia politică a țării nu va însemna nimic fără prosperitatea ei economică. Poezia mai exprimă și altceva : e un elocvent prospect în versuri de îndemn pentru capitalul străin, ca să vie în țară s-o fructifice. Poetul urează corăbiei ca, ajungînd în „porturi depărtate", să-și fîlfîie pavilionul și să povestească despre țara ei : „îi este prunc comerciul", nu-s „reguli așezate", dar poporul este „drept și pacinic" ; țara e „săracă-n meșteșuguri", dar clima ei e productivă de „mii de bunuri" : lînuri bune, „mătăsuri minunate", „holde de feluri de bucate", păduri „cu multă lemnărie", munți cu

[4] Ion Ghica, *Scrisori...*, p. 687—689 și 697.
[5] „Curierul românesc", XV (1843), p. 187.
[6] Ibidem, p. 188.

„mare bogăție", „cirezi și turme grase", cînepă, tei, vinuri, un adevărat catalog de producție. Ba, Cezar Boliac mai ține să-i asigure pe cei ce-ar voi să vină că nu sînt nici fiare periculoase în țară, nici șerpi veninoși și că epidemiile din trecut au fost anihilate.

Poezia aceasta i-a adus aprecierea lui G. Bibescu, care într-un fel căuta și el să se sprijine pe categoriile sociale mijlocii, față de marea boierime care îl desconsidera, socotindu-l ca un intrus. Astfel, „Curierul românesc" din același an[7] anunță că, la o recepție pe care a dat-o în cinstea profesorilor și premianților de la Sf. Sava, domnitorul Bibescu i-a spus lui Boliac că i-a citit poeziile și că „i-a plăcut Corabia și alte cîteva".

Celelalte poezii publicate de Boliac în 1843, în gazeta lui Eliade, sînt meditații sumbre, fără obiect precis, ca *The Spleen* (p. 311) ; versuri de ușoară satiră, ca *Muierea trecută la oglinda sa* (p. 314—315) și versuri elegiace de iubire, ca *Încă o salutare !* (p. 326—327).

Însă în 1843 Boliac scrie poezia *Muncitorul*, care deocamdată rămîne în manuscris[8]. *Ocna* e datată de asemenea : „Telega 1843, septembrie 6", la publicarea ei în volum.

În anul 1844 Boliac se îndreaptă hotărît spre gazetărie, atacînd problemele mari ale zilei cu curaj și cu vioiciune. Începe chiar prin dezbaterea problemei presei de tip modern, în articolul intitulat *Despre publicitate*[9], pledoarie caldă pentru necesitatea presei în regimul politic creat de burghezia secolului al XIX-lea. Ne vom opri ceva mai mult asupra acestui articol atît pentru noutatea și îndrăzneala ideilor lui în epocă, cît și pentru faptul că e mai puțin cunoscut, nefiind reprodus în edițiile operei lui. Boliac argumentează necesitatea presei, ca auxiliar indispensabil al unei guvernări liberale, în sistemul parlamentar : „Sufletul unui guvern reprezentativ este publicitatea ; fără publicitate nu poate sta : — este un trup mort și fără fizionomie. Cum poate ști reprezentatul dacă deputatul ce și-a ales să-l reprezinte, ca să-i sprijinească drepturile, în mîna căruia și-a pus toate interesurile și viitorul fiilor săi, își împlinește bine datoria sau nu ? — și iară, cum poate să știe deputatul dacă aceia pe care reprezentează el sînt sau nu mulțumiți de purtarea sa, dacă nu va fi publicitate ?" Accentuează — în termeni foarte energici — funcția critică a ziaristicii, ca expresie a principiului libertății și egalității : „Publicitatea poate

[7] Nr. 51, p. 3, [greșit : 147].

[8] Textul publicat în „Buciumulu", II (1864), p. 154—855, poartă data : Anul 1843.

[9] „Curierul românesc", XVI (1844), p. 299—300.

întîmpina trădarea și nedreptățile ; și numai acele guvernări se pot teme de dînsa, care deosebesc interesurile lor de ale popoarelor. Cei vechi pedepsia cu moarte pe robii ce se introduceau în adunările cetățenilor ; consiliul celor patruzeci și celor zece ai Veneției ascundea în sînul său secretul deliberațiilor sale. În veacul al XIX-lea însă, cînd ilotul și robul au pierit, cînd ideea despre închiziții pricinuește scîrbă, cînd popoarele se zic societăți, o deliberație pe taină nu poate fi alt, decît un complot de conspiratori". O presă liberă constituie pentru Boliac o pîrghie a progresului, concretizîndu-și ideea printr-o surprinzătoare imagine din lumea muzicală a operei, care-l preocupa pe atunci în cronicile sale teatrale : „Niște cuvinte ca acestea, și altele de o mie de ori poate mai mari decît acestea, ne îndeamnă a ne folosi de liniștirea și obștească dorință a înaintării, care se simt în toate mișcările societății, și a ne cerca să deșteptăm o coardă care va fi în viitor un glas de soprano peste armonia socială". Boliac vede în presa liberă — pe care o numește „publicitate" — principalul factor de creare a „opiniei publice", concepută de el ca forța care modelează individualismul, făcînd din om un factor social pozitiv : „Publicitatea este atît de priincioasă unei societăți, sub orice formă va fi societatea, pe cît este de priincios unui om în parte aerul și mișcarea, care îl recoresc și-i prefac sîngele. Ea plană pe deasupra trupului societății, se împarte către toate mădularele ei, fără osebire de vîrstă, de sex și de condiție, și lasă trăsuri adînci, ce nu se mai șterg. Din aste trăsuri se formează acea putere atotputernică ce se luptă necontenit împotriva individului pentru mulțime, împotriva interesului privat pentru fericirea publică ; acea ființă nevăzută, abstractă, pe care o înțelegem fără să o vedem, despre a cării existență s-au pătruns toate popoarele civilizate și ale cării efecte ne-au dovedit și chiar nouă, anii trecuți, că nu le mai putem tăgădui nepedepsiți ; acea putere este *Opinia publică*".

Dar Boliac nu se limitează la discutarea teoretică a problemei. Temperamentul său dinamic îl determină să tragă consecința practică a acestei argumentări, să facă o propunere îndrăzneață pentru stările noastre publicistice de atunci, cînd foile apăreau abia de două ori pe săptămînă și cuprindeau de toate — știri politice, mai ales externe, literatură, curiozități științifice, sfaturi de gospodărie chiar — și după experiența nereușită, din 1838, făcută cu „România" lui Florian și Hill : „O gazetă, o gazetă cotidiană și care să se ocupe numai de cele din năuntru, ar fi singurul corector al abuzurilor. — O astfel de gazetă subt însăși cenzura stăpînitorului și răspunderea unei redacții cu cinste și capacitate netăgăduită, armată în dreapta cu lauda și cu răsplata

guvernului pentru cei buni, şi în stînga cu hula şi condica neagră pentru cei răi, — o asemenea gazetă ar forma opinia şi ar ferici ţara".

Însuşi „Curierul românesc" apreciază dinamismul activităţii de ziarist a lui Boliac. Anunţînd punerea sub tipar a celui de-al doilea volum al lui Boliac, observă : „Stilul şi ideile progresive ale autorului se văd în diverse articole de jurnalistică" [10].

În progresul ideilor sale, Boliac rămîne totuşi în limitele iluminismului, închipuindu-şi că resturile feudalismului s-ar putea înlătura doar prin mijloace culturale.

În acelaşi an 1844 Boliac începe tot aşa de energic ca ziarist şi în „Foaia pentru minte", unde îşi continuă colaborarea. Să nu uităm că în anul 1844, în Moldova, se legifera emanciparea ţiganilor mănăstireşti şi ai ocîrmuirii. Partida progresistă înregistra prin aceasta prima ei victorie. Boliac nu se putea să nu se simtă încurajat. Ca de obicei, el merge mai departe în îndrăzneală decît contemporanii săi cei mai temerari. În timp ce aceştia exaltează dezrobirea ţiganilor — precum C. Negri şi V. Alecsandri, în versurile lor —, Boliac, în liniştea conacului familiei Peretz de la Stoeneşti-Vlaşca, scrie în 1844, în septembrie, amplul poem intitulat *Epizod din revoluţia lui Domnul Tudor*, evocînd cu pietate figura eroică a lui Vladimirescu, — dacă acordăm deplină încredere datei pe care poetul i-o va înscrie mai tîrziu, la publicarea poemului. Ea ne apare ca veridică, deoarece — în 1846, în dialogul public cu Eliade despre *Poezie*, comparîndu-şi operele lui cu cele ale redactorului „Curierului românesc" — Boliac se referă la acest poem ca la o lucrare terminată : „...Este atîta deosebire între *Mihaiada* şi *Tudor*, între *Mircea* şi *Matilda*" [11]. *Mircea*, după afirmaţiile ulterioare ale lui Boliac, ar fi trebuit să însemneze în opera lui Eliade ceea ce a fost *Faust* în cea a lui Goethe : „...O scenă, o singură scenă dintr-o tragedie, din tragedia *Mircea*, la care lucrează d-l Heliade Rădulescu de 40 de ani" [12]. Poemul despre Tudor Vladimirescu, deşi nepublicat, se pare că a fost destul de larg cunoscut îndată după terminarea lui, judecînd după unele amintiri însemnate mai tîrziu : „Era un timp cînd un domn român regulamentar striga unui poet liberal, cu ocaziunea poeziei lui, *Domnul Tudor :* Nu scrieţi poezie despre Tudor ; tractaţi subiecte mai nobili, tractaţi pre Jianul, pre Tunsul" [13].

---

[10] *Poesii noue*, „Curierul românesc", XVI (1844), p. 320.
[11] „Foaie pentru minte", IX (1846), numărul din 10 iunie.
[12] *Teatrul românesc*, în „Trompetta Carpaţiloru", VII (1869), nr. 780.
[13] [Editorial] *30 mart./11 april.* în „Trompetta Carpaţiloru", V (1867).

Tudor Vladimirescu e înfățișat în acest poem ca un răzbunător al suferințelor țărănimii — înjosită și suptă deopotrivă de stăpînirea turcească și de a boierilor — și ca un lucid scrutător al răului social, în convorbirea cu Prodan, unul dintre capii oștirii sale :

Cînd văz călugăr că se smerește
Și vine-n lacrimi de iscălește
C-are, creștinul, robi pe moșii ;
Cînd văz țiganul sub bici cum moare,
Crede, Prodane, cumplit mă doare !
Aș vrea tiranii să-i sug de vii !

Tudor Vladimirescu formulează astfel împreună termenii luptei publicistice de pînă atunci a lui Boliac pentru emanciparea țiganilor și termenii viitoarei lupte a lui pentru secularizarea averilor mănăstirești. Dar, în poemul lui Boliac, revoluționarul Tudor nu e un meditativ, ci un hotărît al faptei :

Voi ști să curăț eu pălămida,
Voi ști să sfîșiu atunci aspida
Ce suge sînge nevinovat.
Sfărîm eu hidra ce tot renaște,
Curăț eu pirul ce copleșaște ;
Viespă, lăcustă ce-n veci ne paște.
Altfel de Țepeș, Mavrocordat !

După cum însă disertația despre robie era prematură în 1835, poema despre revoluționarul Tudor era prea îndrăzneață pentru 1844. Vremea ei încă nu venise. A trebuit să rămînă în manuscris pînă cînd însăși revoluția de la 1848 a început să fie înțeleasă în justa ei semnificație istorică. Poema lui Boliac n-a putut apărea decît la sfîrșitul exilului revoluționarilor, la Paris, în veșmînt francez și românesc totodată [14].

---

[14] *Domnul Tudor, épisode de la révolution roumaine de 1821.* Paris, 1857. *Poezii naționale*, Paris, 1857 — p. 1—14. S-a retipărit în „Buciumulu", I (1863) p. 279, nr. 71 p. 283 [greșit : 278], 286, 295—296, cu următoarea notiță introductivă : „Această episoadă nu este publicată în colecțiunea din urmă a poeziilor d-lui Bolliac editate de d. Sotecc. A fost rezervată spre a se publica într-o altă colecțiune, ce are a se tipări sub numirea de „Poeme și Balade". Această episoadă este scrisă în Stoenești-Vlașca la anul 1844".

În „Foaia pentru minte" Boliac publică cunoscutul articol *Către scriitorii noştri!* [15] — un adevărat manifest literar, o chemare energică adresată scriitorilor, cerîndu-le să se îndrepte hotărît către poezia socială, un veritabil tratat de morală literară pentru poetul-cetăţean. Boliac începe prin a-şi relua pledoaria pentru solidaritatea intelectualilor, pentru lucrul lor comun în societăţi literare, pentru impunerea lor în societatea vremii nu numai prin produsul izolat al inteligenţei şi talentului lor, dar şi prin forţa lor numerică coerentă: „Toţi meseriaşii, toţi negustorii îşi discută interesurile între dînşii şi fac asociaţii, fie de orice naţie, de orice religie, — prejudecăţile încetează înaintea interesului comun. Nu e ruşine numai ca speculanţii de idei, numai aceşti eliţi ai inteligenţei, care au toţi acelaşi principiu — dacă nu şi aceiaşi ţintă — numai ei să fie într-un război vecinic, să se gonească neîncetat şi să nu se înţeleagă odată între dînşii?" Ideea aceasta a solidarităţii intelectualilor — pe care o lansează Boliac la noi în 1844 — va constitui mult mai tîrziu una dintre preocupările principale ale unor mari scriitori ca Liviu Rebreanu şi Camil Petrescu.

Poeziei dulcege de iubire, pastelului împletit cu uşoare sentimente de melancolie ori veselie, caracteristice epocii, Boliac le opune cu hotărîre poezia iubirii de oameni, crezînd — ca şi socialiştii utopici — că prin ea ar îndrepta spre bine pe cei ce deţin puterea. Poetul care scrisese — şi va mai scrie — atîtea versuri de iubire, acum lansa faimoasa apostrofă: „A trecut vremea Petrarcilor, domnilor poeţi!"...

Poeziei zgomotoase care cînta vitejia eroilor de tip feudal, învingînd prin forţa braţelor şi tăişul săbiei, Boliac îi opune acum poezia luptei sociale, poezia protestului alături de muncitorul ţăran şi robul ţigan. E co... ins că prestigiul social al poetului nu poate creşte decît din împlinirea misiunii sale de fulgerător al răului şi scutier al binelui. Pe această linie, Boliac aminteşte scriitorilor — cu accente vibrante de reproş — că lira lor n-a vibrat la nici una din marile calamităţi care îndoliaseră Ţara Românească în ultimul timp, — inundaţiile şi cutremurul: „S-au întîmplat potoape, domnilor, în care s-au topit stările şi s-au prăpădit vieţile atîtor oameni, — mulţimi de nuanţe tinere şi sfîşietoare s-au ivit în această dramă de trei zile şi care a avut de scenă jumătate ţara; nici una n-a putut atinge inima d-voastră..."

Amintind reprimarea mişcării din 1840, săvîrşită cu cruzime de autorităţi, — reproşează scriitorilor molcoma lor atitudine, cu infle-

[15] „Foaie pentru minte", VII (1844), p. 313—316.

xiuni de indignare ce își au, desigur, sursa în experiența personală, făcută în încăperile agiei, în fața comisiei de anchetă : „Atîtea cruzimi în anii trecuți, atîția juni, atîți părinți de familie închiși și morți prin temnițe — mîna de fier a intrat și chiar în ceata d-voastră, a calomniat, a pus pete de necinste, a confundat cu criminalii de stat tovarăși d-ai dumneavoastră, care purta pe fruntea lor semnele inteligenței, aceeași deviză ce purtați și d-voastră și pe care îi știați în fundul conștiinței dumneavoastră că sînt nevinovați și că nu merită nici una din acele calomnii, — cu toate acestea nepăsarea și egoismul d-voastră se desfată în ospățuri ca Raton în parmezan".

Subliniază cu ironie biciuitoare că atunci cînd, în Moldova, un act revoluționar ca emanciparea țiganilor se săvîrșea în mod oficial — prin urmare celebrarea lui n-ar fi comportat riscuri — poeții din Țara Românească păstraseră, cei mai mulți, o molcomă tăcere.

Bineînțeles, Boliac operează aici cu uneltele pamfletului — deci și cu exagerările de rigoare —, poezia românească de atunci nefiind totuși atît de inertă precum o înfățișează aici.

Părăsind arma ironiei, convins deci că în afundul sufletului lor poeții aceștia mai păstrează un fond de umanitate, Boliac își încheie articolul cu un cald apel către acești scriitori, îndemnîndu-i să-și facă măcar de acum înainte datoria față de umanitate, față de progresul ei.

Ca să înțelegem toată îndrăzneala și noutatea ideilor lansate prin acest articol, trebuie să ne raportăm la mentalitatea păturilor conducătoare în epoca în care a fost publicat, și anume la un scurt interval după ce Boliac fusese arestat și surghiunit aproape un an, pentru ce ? Pentru că aflaseră între manuscrisele lui epistola către I. Cîmpineanu, disertația despre robie, versurile din *Lepădatul*... Noutatea aceasta nu merge totuși prea departe. În 1844, Boliac credea că „robia cade" numai prin acțiunea societăților culturale.

Îndemnurile acestea către scriitori le traduce Boliac și în versuri, în același an, tot în revista lui Bariț. În epistola *La D. Ioan Văcărescu* îl mustră respectuos pe marele poet că nu mai scrie versuri : „Etern tot delăsată să stea citera ta ?" Se recunoaște chiar învățăcelul poetic al Văcărescului :

E muza chiar aceea ce a creat p-a mea,
Pe care-am ascultat-o-n a mea copilărie ;
Ce i-am rostit cîntarea în toat-a mea junie,
Căci prea mult îmi plăcea.

Întregul său program poetic şi-l expune însă Boliac în celebra lui poemă *La muza mea* [16]. Muzei sale îi cere să cînte „pe antihriştii", „pe impii", pe „omul ce suspină", societatea care „geme" şi „păsul omenirii". Pe coardele ei trebuie să vibreze libertatea, combaterea egoismului. Ea trebuie să întîmpine „cu trăznet o mînă sacrilege frăţiei omeneşti". Poezia cuprinde însă — pe lîngă aceste accente revoluţionare — multe elemente din socialismul utopic, de tip christianizant, pregnat în Franţa la Lamennais, iar la noi la Eliade. Principiului „armoniei" sociale i se sacrifică mult prea mult : Bogatul „ce strînge cu multă lăcomie semănături" e îndemnat frăţeşte să aibă milă de „un sărac ce plînge". Săracii sînt îndemnaţi la pace : „Voi credeţi şi răbdaţi"... „nu pizmuiţi bogatul"... „iertaţi şi pe bogatul orbit de lăcomie"...

Cu datarea acestui poem e o poveste interesantă, care arată cît de relative sînt precizările cronologice ale lui Boliac. Poezia a apărut, precum se vede, în 1844. Totuşi, în volumul din 1847 e datată : „1847, novembre 12". Textul prezintă doar schimbarea cîtorva cuvinte faţă de cel publicat în foaia lui Bariţ. La republicarea în „Trompetta" [17] i se adaugă următoarea notă : „După primul jurămînt făcut în viele de la Filaret pe bazele revoluţiunii din 1848, de N. Bălcescu, I. Ghica, Chr. Tell şi Cesar Boliac. Acest jurămînt a fost începutul revoluţiunii".

Atitudinea hotărîtă de luptător social prin poezie îşi găseşte preţuirea în cercuri din ce în ce mai largi. Boliac începe a fi considerat printre scriitorii însemnaţi ai epocii. Revista cu un program atît de progresist — program care îi aduce şi repedea suprimare de către cenzură — „Propăşirea" de la Iaşi, se mîndreşte cu colaborarea lui Boliac, încă de la început, anunţînd-o în articolul-program : „Ajutorul celor mai însemnaţi literatori din Valahia şi Moldova nu este făgăduit şi pînă acum putem închizăşlui că cetitorii foii noastre vor găsi adeseori în coloanele ei numele cunoscute a d-lor Alexandrescu, Boliac, Bălcescu, Voinescu, Donici, Negruzzi ş.a." Boliac publică în adevăr aici cunoscutul poem social *Muncitorul* [18].

În 1844, Boliac mai colaborează asiduu şi la „Vestitorul Românesc" din Bucureşti. Gazeta lui Zaharia Carcalechi, continuarea „Cantorului de Avis", nu era, biata, de loc revoluţionară, nici măcar progresistă. Mai tîrziu, Boliac îşi va aduce aminte cu ironie de vorba lui Carcalechi : „gaseta mea pupălară" şi o va da ca exemplu de foaie servilă şi anodină. „Vestitorul" lui Carcalechi a fost într-adevăr mult

[16] „Foaie pentru minte", VII (1844). p. 240.
[17] Anul 1872, nr. 1 030, p. 3.
[18] „Propăşirea", I (1844), p. 119—120.

timp un fel de „Universul", așa cum era el pe vremea fondatorului său, Luigi Cazzavillan. Adică o gazetă de știri, mai mult externe, care interesa îndeosebi pe comercianți, dîndu-le informații asupra sosirii corăbiilor în porturile Brăila și Galați, asupra prețului cerealelor, asupra bursei de mărfuri de la Triest etc. Literatura foii era anodină, mai mult traduceri de nuvelete și anecdote. Cînd îi plăcea ceva în alte foi românești, Carcalechi nu se sfia pur și simplu să reproducă fără a indica sursa, ceea ce îi atrăgea proteste și ironii din partea „Curierului" și a „Albinei românești". Însă, așa cum era — ca și „Universul" de mai tîrziu —, „Vestitorul românesc" avea cel mai mare tiraj dintre toate foile românești și făcea o concurență serioasă gazetei lui Eliade, pe care a biruit-o în longevitate și apariție regulată. Foaia lui Carcalechi era așezată pe baze comerciale, și nu este exclus ca pe Boliac să-l fi atras aici anumite avantaje materiale.

Colaborînd la această gazetă, Boliac nu-și părăsește principiile. Ținînd seamă de nivelul cititorilor de aici, pe un ton mai stins, Boliac își continuă lupta publicistică. Unui avar îi adresează următoarea epigramă :

Tu viața nu-ți iubești,
De ce nu vrei să mori ?
Trăind tu nu trăiești.
Muncești să lași comori
La-aceia ce urăști [19].

În poezia *Plîngea sentinela comandirul său* [20], Boliac creionează, prin cuvintele de jale ale ostașului simplu, portretul unui ofițer „blînd și dulce" cu soldații, sever în serviciu, dar care „trăia ca frații" cu țăranii ostași cînd „trecea slujba".

Poezia e datată : „1841, fevruarie 10" — ar fi fost scrisă deci în timpul închisorii sale la agie. La republicarea ei în „Trompetta" [21], Boliac însă nu adaugă în notă decît atîta : „La moartea căpitanului Dumitrescu" — un amic personal al poetului, după cum ne spune refrenul :

Plîngea sentinela comandirul său ;
Eu plîngeam cu dînsul pe amicul meu !

---

[19] *La un sgîrcit*, în „Vestitorul românesc", VIII (1844), p. 40.
[20] „Vestitorul românesc", VIII (1844), p. 47—48.
[21] „Trompetta Carpaților", 1872, nr. 1 032, p. 3.

Interesant e articolul lui Boliac despre modă, asupra căruia de asemenea s-a trecut repede în ediţiile şi comentariile de pînă acum. Tema era — ca să zicem aşa — „la modă" pe atunci. Alphonse Karr, jurnalistul francez cu ascuţit condei satiric, care era foarte citit şi la noi pe atunci, fiind tradus adesea în revistele vremii, în „Curierul" lui Eliade mai ales, se plîngea spiritual de tirania modei [22].

Boliac pare că ar înţelege noţiunea de „modă" într-un sens mult mai larg : ca forţa care propagă inovaţiile prin imitaţie, prin sugestia faptului viu, a exemplului. Autorul român face din modă un motor al progresului, al istoriei omenirii chiar : „Isprăvile tale sînt nemuritoare, modă ! Tu ai dat svon şi ai desfiinţat limbile. Tu ai învăluit goliciunea mădularelor oamenilor celor vechi. Tu ai înălţat şi degradat rînduri rînduri deosebitele ştiinţe. Tu îi deshămai pe oameni de la leagănele stăpînilor. Tu ai desrobit noroade. Tu ai format şi reformat dogmele credinţelor. Tu ai ardicat şi ai surpat ateismul. Tu ai încurajat pietatea. Tu ai întins şi ai mărginit monomahia şi sinuciderea. Tu ai pierdut Atena. Tu ai pierdut Roma. Tu ai desfiinţat amorul. Tu ai desfiinţat prieteşugul".

În realitate însă, Boliac nu întreprinde aici o apologie — ci o satiră vehementă în formele pe care i le îngăduia cenzura. Obiectul satirei e civilizaţia burgheză : „Ţie-ţi sîntem datori invenţiile veacului XV. Ţie-ţi sîntem datori călătoriile şi descripţiunile veacului XV. Tu ai vecinicit pomenirea curţii lui Ludovic. Tu ai omorît pe Racine. Ţie-ţi sîntem datori deşteptarea făbricilor. Ţie-ţi sîntem datori încurajarea manufacturilor. Ţie-ţi sîntem datori importurile şi exporturile..."

Moda e înfăţişată aici ca una din acele femei luxoase şi capricioase, care animau saloanele, dar ruinau averile celor ce le întreţineau. În aceste saloane, poetul se zugrăveşte cu sarcasm, ca o apariţie stîngace şi nepotrivită, — la fel ca Grigore Alexandrescu în *Satira duhului meu.*

Cu deosebire însemnat este articolul intitulat *Poezia populară*, semnat C. B. şi publicat tot aici [23], ca un pendant al satirei sale asupra modei.

Prin acest articol, Boliac se afirmă ca unul dintre cei dintîi care s-au ocupat la noi de producţiile populare, înainte de V. Alecsandri şi de Alecu Russo.

Cu patru ani înainte, C. Negruzzi scrisese cunoscutul său articol *Cîntece populare a Moldaviei ;* articolul fusese reprodus îndată şi în

[22] *Rochiile lungi*, în „Curierul românesc", XVII (1845), p. 123—124.
[23] „Vestitorul românesc", VIII (1844), p. 29—32 **[foileton].**

București [24]. Eliade însuși scrisese despre *Jocul călușarilor* [25], descriindu-l și încercînd să-l explice prin tradiția răpirii sabinelor. În Transilvania, prezentînd versurile culte în stil popular ale lui Andras Fodor, Bariț îi îndemnase, încă din 1839, pe cărturari să culeagă literatura populară [26]. Să fi luat cunoștință Boliac de primele poezii în formă populară ale lui Alecsandri ? E adevărat că ele fuseseră publicate în 1842, dar într-un calendar. Nu e mai puțin adevărat însă că acest *Calendar pentru poporul românesc pe anul 1843* era alcătuit și editat de Kogălniceanu, și pe acea vreme calendarele se bucurau încă de o mare răspîndire. În 1843 apar în „Albina românească" cîteva dintre *Doinele* lui și e cert că ele stîrniseră multe discuții în saloanele din amîndouă Principatele [27]. Pe de altă parte, folclorul nostru nu era de mult o necunoscută pentru Boliac.

Depășind faza simplelor îndemnuri, nelăsîndu-se antrenat nici pe panta identificării totale a folclorului nostru cu cel latin, ca Eliade, — Boliac insistă mai mult asupra caracterului național al folclorului, ca expresie a patriotismului popular, în opoziție cu cosmopolitismul păturilor sociale dominante. În „Pămînteanul" din 1839 am văzut că publicase *Maria din Bezdat*. În volumul din 1843 mai aflăm și balada *Zînele*. Poezia *Zburătorul*, din volumul apărut în 1847, e datată : „1836 aprilie 3". Extrem de interesantă e balada *Meșterul Manole*, din același volum, cu un *moto* dintr-o variantă populară, care seamănă întocmai cu versurile respective din varianta munteană, publicată în 1885 de G. Dem. Teodorescu.

Îi îndeamnă cu entuziasm pe scriitori să părăsească temele de inspirație cosmopolită și să se îndrepte spre poezia muncii, produsă de popor. Articolul e mai mult un gest de entuziasm, fără vreo profunzime deosebită. Meritul lui principal e de ordin istoric : faptul că în același an 1844 — în care Alecsandri publică în „Propășirea" un ciclu masiv din *Doinele* sale, precum și faimoasa *Primblare la munți* — în Țara Românească se vădesc aceleași preocupări și aceeași admirație pentru creația populară. Boliac nu e aici un inovator, dar nici un rămas în urmă. El merge în pas cu vremea. Și, în orice caz, dovedește o bună cunoaștere a folclorului nostru.

---

[24] „Dacia literară", I (1840), p. 121—184 : „Curierul românesc", XI (1840), p. 213—214, 217—218, 222, 230.

[25] „Curierul românesc", XV (1843), nr. 41, p. 167—168.

[26] *Poesie populară*, în „Foaie pentru minte", II (1889), p. 38—39.

[27] Cf. G. C. Nicolescu, *Viața lui V. Alecsandri*, București, 1962, p. 64—67.

Aproape tot atît de mare interes prezintă și articolul intitulat *Începerea postului* și semnat tot C. B.[28], însă mult mai puțin cunoscut. Începe în stilul meditației religioase în proză, atît de obișnuit la noi în prima jumătate a secolului al XIX-lea : „Tăcere ! Muzicile au încetat, dănțurile s-au oprit ca la un semnal de jale. Arama religioasă se bate în aer pe turnurile orașului..." Dar chiar în acest gen literar atît de învechit, Boliac se arată un om nou. El introduce în meditația religioasă larga bătaie de inimă, accentul patetic de compătimire și revoltă din poezia lui socială : „La ușile bisericilor stau trîmbă cerșetorii cu capetele goale, cu fețele searbede de frigul iernii, cu picioarele vinete și goale pe scrobul zăpezii".(...) „Păstorilor și arhierei ! puneți pe voi podoabele bisericești, puneți-vă mitra pontificală, luați-vă cîrja păstoriii în dreapta voastră și plecați pe jos ! Intrați pe unde auziți sunînd fiare la picioare și mijlociți ușurarea pătimașilor". (...) „Opriți-văți în porțile temnițelor și cereți milostenia prin răspîntii ! Cerșiți pe la porțile bogaților !" Boliac creează astfel un gen propriu : acela al articolului de sărbători ca îndemn patetic la milostenie, la apropierea de marile dureri, de marea mizerie a poporului asuprit, — gen pendant al poemelor sale umanitare, caracteristic lui ca gazetar : „Și tu, fiică, tu care mai visezi încă balul din care ieșișî aseară cu atîta mîhnire, tu care gîndești încă privind rochița ce te prindea atît de bine ; tu a cării fantazie încă tot mai aude armonia muzicilor răpitoare, gîndește la fiica acelei văduve ce zace în acea înfundătură de mahala, gîndește-te că pe cînd tu te desfătai în carnavalul cel vesel, ea plîngea la picioarele mume-si, ce zăcea dusă într-o cocioabă fără foc ; gîndește la ea, săraca, și roagă pe părinții tăi să-ți dea voie a-i trimite o parte din hainele tale". Identitatea de ton și temă cu poeziile sociale ale lui Boliac, cu *Carnavalul*, de exemplu, e perfectă. Articolul e aproape un poem în proză, după cum poeziile lui sînt frumoase articole versificate. Ca să ne dăm seama de ceea ce însemnau atunci asemenea accente, să ne amintim că nu de mult încă domnitorul cu toată boierimea obișnuiau a petrece în cortul domnesc și a dănțui în jurul lui, la Moși — de sărbătoarea „moșilor", adică a sufletelor strămbunilor — pe cînd imediat în apropierea cortului domnesc gemeau cu urechea bătută în cuie de stîlp, cu mîna ciungită sau se zbăteau pur și simplu în spînzurătoare oameni considerați ca făcători de rele și păstrați uneori „la gros" pînă la această sărbătoare spre a li se împlini barbara osîndă chiar în acele zile de petrecere. Trebuie să ne dăm seama ce fel de suflet, ce mentalitate aveau oamenii cărora

[28] „Vestitorul românesc", VIII (1844). p. 41—44 (foileton).

li se adresau atunci asemenea îndemnuri, oameni care cu mai puțin poate de un deceniu înainte nu se nelinișteau de loc la gîndul de a petrece la Moși alături de un asemenea tradițional spectacol macabru [29]. Boliac, la fel ca umanitariștii utopici francezi ai începutului de veac, credea naiv că asemenea oameni trebuiau reeducați sufletește cu grijă, că putea fi trezit în sufletul lor sentimentul umanității. Și pentru aceasta, Boliac — ca și atîți alții de pe vremea lui, ca Aimé Martin, ca I. D. Negulici, traducătorul lui Aimé Martin, ca Eliade, editorul entuziast al acestei traduceri — avea convingerea că sufletul feminin, prin însăși natura lui, era mai deschis sentimentului de milă, de omenie, de respect al omului, care trebuie să stea la baza oricărei adevărate civilizații. Pe această cale accesibilă mentalității epocii înțelegea C. B. să lanseze ideea „emancipării femeii" : „Cei mai mari filosofi au atins această coardă, propagînd acel proiect evanghelic, și cel mai nou filosof, Aimé Martin, dovedește că prin femei numai se poate civiliza neamul omenesc".

Toate acestea le spune Boliac în articolul său de elogiu despre vechiul institut de binefacere al Elisabetei Știrbei pentru fetele sărace și orfane, pe care-l sprijinise și Eliade din toată inima în publicațiile sale [30].

Boliac însă e preocupat aici nu numai de exercițiul milosteniei, ca metodă de dezvoltare a sentimentului umanității, a prețuirii *omului*, a respectării lui, de orice condiție socială ar fi. E preocupat și de problema formării burgheziei în țările române, așa cum am văzut că era și în poezia *La cea dintîi corabie românească*. Boliac credea — în mod eronat, evident — că burghezia se poate crea prin școală. Evident, C. B. se gîndea aici la mica burghezie : „Ne plîngem în toată zioa că nu avem fabrici, nu avem manufacturi, nu se poate ține un teatru în capitala noastră și că scriitorii noștri nu găsesc cititori nici pentru chiar cap-d-operile lor. Pentru ce aceasta ? Pentrucă nu avem o burjoazie". (...) „Și cum s-ar putea forma o burjoazie ? Dînd o creștere mai îngrijită fetelor de meseriași".

Același elogiu al dezvoltării umanității prin femeie l-a creionat și în poezia *Epitaf la Caterina Filipescu născută Balș* [31], avînd la prima

[29] Aceste moravuri ale unui trecut foarte apropiat le evocă însuși Boliac. Elogiind măsurile civilizatorii luate aici în ultimul timp, Boliac descrie trecutul și prezentul tîrgului Moșilor într-un articol din „Vestitorul românesc", VIII (1844), p. 146 ; București.

[30] *Așezămîntul pentru fete în București*, în „Vestitorul românesc", VIII (1844), p. 134 [scrisoare către redactor].

[31] „Vestitorul românesc", VIII (1844), p. 41.

publicare o strofă în plus față de ediția din 1847.

Tot în gazeta lui Carcalechi, în fine, își începe Boliac — continuînd preocuparea pentru viața teatrală arătată în „Curierul" — seria de cronici dramatice și muzicale [32], pe care o va urma asiduu apoi în „Curierul românesc" în anul următor, 1845. Boliac e astfel primul cronicar teatral român în sensul modern al cuvîntului, care semnează și care urmărește regulat mișcarea spectacolelor din București. El urmărește viața teatrului românesc cu optimism și generozitate. E un educator plin de răbdare și de îngăduință atît al actorilor, cît și al publicului, abia în formație. Constată cu bucurie progresele realizate, dar nu se mulțumește cu ele, ci împinge mereu, entuziast, spre mai bine : „Niciodată n-am avut un teatru atît de bun, niciodată n-am avut un parter atît de prețuitor. Abia coriștii nu mai îndrăznesc a lua rola de frunte pe scena noastră, și publicul nu mai aplaudează cînd vede șicuri și crăcănături pe scenă. Amestecul de bun și de rău a început oarecum să formeze gustul parterului, — și gustul parterului este singurul cenzor al scenii ; sta-vom însă aici ? Nădăjduiesc că nu".

În 1845, Societatea literară se transformă în Asociația literară a României. Statutele ei sînt publicate în broșură în 1847 și reproduse mai tîrziu în marea colecție de documente în legătură cu revoluția din 1848 la noi [33].

Viața culturală se amplifică în Țara Românească. Creația literară și publicistică a lui Boliac merg în pas cu acest avînt, devin reprezentative pentru el. Acest fapt îl consemnează însuși Eliade, cu toată imensa autoritate de care se bucura el în acel timp [34] : „În d. Boliac vede cineva instinctul poetic lucrînd în toată puterea sa primitivă și dezvoltîndu-se din zi în zi (...) Acel pigmeu de acum zece ani, astăzi începe a-și arăta o talie de gigant și în marele său neastîmpăr și dorință de perfecție, ca un titan modern".

Stînd acum în fața unui fenomen cu totul deosebit, Eliade încearcă să și-l explice, în felul său preștiințific, amestecînd fenomene de fizică

[32] C. B., *Teatru. Norma*, în „Vestitorul românesc", VIII (1844), p. 50—51 [foileton].

[33] *Anul 1848 în Principatele române*, vol. I, p. 44—49 : „Statutele Asociației literare a României". Sînt semnate de I. Văcărescu, C. G. Filipescu, Șt. Golescu, Cezar Boliac, I. Ghica, A. Treb. Laurian, I. A. Filipescu, C. Bălcescu, P. Poenaru, Fl. Aaron, C. N. Brăiloiu, I. Voinescu II, C. A. Rosetti, Gr. Alexandrescu, I. D. Negulici ș.a.

[34] *Poesie*, în „Curierul românesc", XVII (1845), p. 6—8.

cu noțiuni medievale de fiziognomie și cu imagini pur și simplu poetice. Cu toată imprecizia în detaliu, caracterizarea omului Boliac făcută de Eliade e remarcabilă. Ca toți rebelii autentici, Boliac fascina și spăimînta totodată pe atunci. Ca să-și materializeze impresiile, Eliade recurge la studiul „fiziognomiei", al descifrării temperamentului unui om din trăsăturile feței sale. Metoda aceasta — amestec de empirism și fantezie, de mentalitate preștiințifică și de intenții naive de a face știință — ajunsese o modă europeană în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Ea semăna în totul cu inventatorul ei, Jean Gaspard Lavater, filozof, teolog și poet totodată [35]. Revistele occidentale de mare circulație în epocă abundau în astfel de „fiziognomonii", și ele și-au avut ecoul și în revistele românești [36]. Preocuparea aceasta a trecut la noi dincolo de jumătatea secolului, fiind ilustrată de B. P. Hasdeu prin o celebră *Filosofie a portretului lui Țepeș* [37]. Eliade transformă studiul fizionomic într-un portret literar : „Am zis că adesea expresiile cugetărilor sombre ale poetului seamănă cu însuși el cînd se află vreodată în fierberea unor idei de răzbunare. Și cu adevărat fizionomia omului e adesea icoana sufletului. D. Boliac are una din fizionomiile cele mai semnificative și picante. Nu-l poate vedea nimeni fără a-i aținta băgarea de seamă ; la chipul lui, deodată, omul se simte mișcat sau de dragoste sau de ură ; indiferent nu poate rămînea".

În „studiul" său, Eliade se folosește și de observația științifică asupra deformării liniilor în oglinzile convexe și concave, transformînd-o în imagine poetică : „Mi-aduc aminte, acum vreo 10 ani, glumiam amîndoi în camera sa. Avea pe masă o oglindă cu două fețe : într-una chipul se arăta în miniatură și într-alta nu numai că se mărea, ci se făcea și oval. Întorceam oglinda și ne uitam amîndoi d-alăturea într-însa. (...) Cînd îi văzui chipul în miniatură, nimic nu era mai picant și mai plăcut : semăna, după cum zic românii, «copilul dracului» și francezii «enfant terrible», plin de foc și de vivacitate. Mi-era drag să-l văz. Întoarse deodată de cealaltă parte oglinda rîzînd, și cînd îi văzui chipul cu gura deschisă, prelungit și mare, mi-a venit să țip !"

---

[35] J. G. Lavater, *Physiognomonie ou art de juger le caractère par les traits du visage*. 1775—1778.

[36] R. Ralett, *Provincialii și ieșenii*, în „Propășirea", I (1844). p. 70—72, 78—79. Dr. Vasici, *Clasificația bărbaților*, în „Foaie pentru minte", III (1840), p. 239—240.

[37] B. P. Hasdeu, *Filosofia portretului lui Țepeș. Schiță iconografică*. Bucuresci, 1864, Imprimeria „Cesar Bolliac".

De aici Eliade trece la portretul literar al lui Boliac : „Astfel e imaginea scrierilor celor de pînă acum ale poetului nostru şi ale expresiilor sale în vorbire : cînd te întinereşte şi ţi-e drag să-l asculţi : cînd te face să ţipi ; cînd de la trecerea unui pasagiu la altul, de la o faţă la alta a oglindei, nu simţi nimic, nu vezi nimic decît un lemn, o sticlă, nişte reflete de lumină. Nu ştiu de mă exprim bine, ca să fiu înţeles".

Sentimentul acesta în faţa personalităţii mereu crescînde a lui Boliac îl au şi scriitorii mai tineri. Ion Catina îşi alege un moto din versurile lui Boliac pentru poeziile sale *Citara* şi *Iluzia la 19 ani*[38].

Caracterizarea făcută de Eliade stîrni în mod firesc un larg interes. „Foaia pentru minte"[39] o reproduce în întregime. Cu puţin mai înainte,[40] Bariţ nota cu satisfacţie că — în pofida primitivităţii moravurilor literare de atunci, cînd critica era privită de scriitori ca un act de agresiune personală — Boliac nu s-a supărat de această recenzie a lui Eliade, înţelegînd rostul modern al criticii. Însuşi Boliac îşi publică răspunsul tot în foaia lui Bariţ[41], şi acest răspuns e reprodus îndată în gazeta lui Eliade[42]. E datat : „Bucureşti 10 ian." şi e extrem de semnificativ pentru ideologia poetului în acea epocă.

Încă de la începutul articolului, Boliac face o profesiune de credinţă, încercînd să împace materialismul cu admiterea spiritului ca o entitate paralelă cu natura fizică : „Identitatea ce găseşti între scrieri, vorbire şi fizionomiea mea poate să fie adevărată, căci natura în concepţia individului concepe şi spiritul lui, materia şi spiritul se desvoltează împreună şi prin urmare sînt silite să se rudească, să se asemine într-un punct oarecare. Mă flatez, domnul meu, de astă asemănare a mea cu mine. Răposatul Talleyrand însă ar zice că sînt un om greşit de natură, căci d-lui credea că vorbirea este dată la om ca să-şi ascundă sufletul, cugetarea, iar nu ca să le arate. Să lăsăm pe răposatul diplomat şi, ca filosofi, să mărturisim că este o identitate între materie şi spirit, între vorbire şi cugetare, între scriere şi autor ; am văzut şi eu analoghie între multe imagini create de spiritul autorului, care să semine cu autorul însuşi, — precum şi în fizic seamină un fiu cu părintele său".

---

[38] „Curierul românesc", XVII (1845), p. 306 ; XVIII (1846), p. 230—231.

[39] *Poezie*, în „Foaie pentru minte", VIII (1845), p. 51—53.

[40] *Literar*, în „Foaie pentru minte", VIII (1845), p. 32.

[41] *Răspuns la articolul „Poezie" din nr. 7*, în „Foaie pentru minte", VIII (1845), p. 63—65.

[42] „Curierul românesc", (1845). p. 83—84.

Pe aceeași linie trece, la discutarea observației juste a lui Eliade asupra marilor inegalități de valoare în creația lui : „Găsești multe stepe, multe sticluțe fără putere de reflexie, multe reflexii slabe — produse din lumini depărtate — multe lemne uscate în poeziile mele. Domnul meu, — este adevărat : omul este imperfect și nu poate săvîrși nimic perfect". Își justifică aceste inegalități prin însăși complexitatea și diversitatea de aspecte a naturii, pe care poetul trebuie s-o reflecte. Boliac însemnează aici teoria artei ca reflectare a naturii, făcînd o dinamică schiță poetică asupra necesității realismului în artă. Greșeala lui este însă că atribuie scriitorului aici un rol cu totul pasiv — asemenea oglinzii —, care nu selectează. Boliac se apropie prin aceasta de teoria romantică a „urîtului" ca element dinamic în artă.

Învățînd mult din stilul polemic al lui Victor Hugo, bazîndu-se mai mult pe imagini îndrăznețe decît pe înșiruirea rece a logicii, Boliac face în fond aici o profesiune de credință literară romantică, cere dreptul urîtului de a exista și el în artă, pledează pentru estetica neprevăzutului, a sublimului, în opoziție cu frumosul canonic, clasic. De aceea îl atacă cu vehemență — ca și romanticii francezi — pe Boileau, esteticianul rigid al clasicismului francez, teoreticianul artei ca „meșteșug", nu ca izbucnire spontană.

Mai mult, pune în sarcina îngustelor povețe ale lui Boileau aruncarea pe foc a manuscrisului dramei sale de tinerețe *Matilda*, despre care mai tîrziu va afirma că s-a pierdut, fiind luată la agie de zbirii lui căpitan Costache, o dată cu celelalte hîrtii, la arestarea lui din 1840.

Rămîne să urmărim acum însăși creația lui Boliac din gazetele și revistele anului 1845.

E semnificativ — în legătură cu cele ce spuneam mai sus — că ea începe tocmai prin traducerea marilor romantici ai vremii : *Poetul murind* de Lamartine[43], *Melodii ebraice*[44] de Byron, *Dolorida* de Alfred de Vigny[45].

Dintre poeziile sale proprii, publică poemul de meditație filozofică *Și ce-ar fi oare omul*, în același număr cu romanța *Spania mă cheamă*[46], și pastelul cu accente de meditație *O dimineață pe Caraiman*[47]. Poezia din urmă e considerată de obicei în legătură cu călăto-

[43] „Curierul românesc", XVII (1845), p. 34—36.
[44] Ibidem, p. 38, 41, 99—100.
[45] Ibidem, p. 323—324.
[46] Ibidem, p. 88 (greșit : 87).
[47] „Curier de ambe sexe", period V (1844—46), p. 25—31.

riile sale arheologice, despre care Boliac începe să publice chiar în acest an. „Dacismul" său — preocuparea pentru vechii locuitori ai acestei țări, care e o constantă a întregii sale activități arheologice, în contrast cu a majorității celorlalți cercetători ai epocii sale, care erau preocupați exclusiv de înregistrarea urmelor arheologice romane [48] — se afirmă și în această poezie. Poetul visează în Bucegi :

Pe Leaota noroasă, ce ochiul n-o pătrunde,
Lungit, ca un alt munte, ar da pe Prometeu
Pe crivăț ne-ar aduce, și gemete afunde.
Și sgomotul ce face vulturul din Orteu

În largi domeni de brumă ce soarele-aurește,
Un osian ne-ar spune c-eroi aci conjur.
În tronuri de porfiruri, o fiică ce iubește
Un june erou mîndru cu ochii de azur.

Să nu uităm însă că Boliac era un familiar al Bucegilor, încă din anii tinereții petrecuți în prietenia și ospitalitatea arătată de familia lui Mihail Ghica.

De subliniat pentru anul 1845 e continuarea regulată a activității de cronicar teatral începută în 1844. Boliac este aproape exclusiv deținătorul rubricii *Teatru din București* în gazeta lui Eliade [49]. Mai semnează E. Winterhalder și însuși Eliade, însă cu totul sporadic.

Boliac e preocupat în primul rînd să urmărească creșterea nivelului artistic al spectacolelor și a celui de înțelegere din partea publicului, dîndu-și seama ce puternică forță de educație înseamnă spectacolul : „Mulțumită și recunoștință îndemînării de astăzi, care a găsit mijloacele să stăvilească polemica de culise și cabalele în teatru, sau mai bine teatrele ce ajunseră să strămute comedia de pe scenă în parter și galerii. Artiștii își iau lauri fără părtinire și publicul nu este mai mult decît judele competent : puține merite neaplaudite și puține aplaude nemeritate. Scena formează din zi în zi gustul publicului și gustul publicului formează din zi în zi scena" [50]. Aceste observații se referă la activitatea trupei italiene de operă, singura trupă ce activa

[48] Nu trebuie să uităm însă că — în chiar foaia lui Bariț, la care colabora Boliac — V. Popp, scriind *Ceva despre Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor*. în 1840, p. 293—296, 297—301, 305—310, combate exagerările lui Petru Maior în teoria asupra exterminării populației dacice de către romani.

[49] „Curierul românesc", XVII (1845), p. 40, 44, 48, 52, 56, 59—60, 64, 67—68, 79—80, nr. 25, p. 4 (greșit : 84), 96, 72 (greșit : 92), 353—354, 368.

[50] Ibidem, p. 40.

regulat, în acel an, în București. Aceasta nu înseamnă însă că Boliac nu era preocupat de problema redeșteptării Teatrului Național. Elogiind într-o cronică preocuparea autorităților de a înfăptui clădirea Teatrului Național, Boliac se întreabă : „Guvernul clădește un teatru, dar oare o clădire pentru teatru va să zică teatru ? Este oare cineva de ideea că se poate improviza la un semnal oarecare o trupă de actori într-un popul în care nu s-a îngrijit nici un element propriu la aceasta ? Mai înainte de a aduna cărămidă pe piața destinată pentru teatru, nu trebuie să ne gîndim cum vom putea da viață acestui teatru ?"

Cînd trupa lui Costache Caragiale se înfiripează, Boliac afirmă răspicat : „D. D. Carageali, C. Mihăileanul și Cronibace au început să nu mai aibă trebuință de încuragiare, ci de critică".

Dar teatrul românesc — la care, la început, doar „cîțiva școlari subalterni își aduceau sfanțihul, ca să poată bieții actori să lumineze teatrul pe jumătate" — a prins tocmai prin sprijinul patriotic al acestui public modest. La reprezentația în beneficiul lui C. Carageali, cu piesa lui Alecsandri *Coconul Iorgu de la Sadagura*, asistă domnitorul Bibescu și soția lui. Un avut, Toroc, își plătește locul cu 5 galbeni. Sala e arhiplină [51]. Boliac constată fericit biruința ideii de teatru în limba națională.

De cel mai mare interes sînt notațiile sale de călătorie arheologică, pe care Boliac începe să le publice în acest an, la început fără titlu, apoi sub titlul *Din itinerarul D. Boliac* [52]. S-a subliniat interesul arheologic pe care îl prezintă. Nu s-a spus însă că notațiile acestea de călătorie depășesc cu mult acest aspect. Boliac consideră ținuturile pe unde trece sub o triplă perspectivă, pe care o mărturisește o dată în mod indirect : „Piteștii, oraș populat și bine împărțit, și din cele mai vechi în țară, dar fără nici un interes istoric, economic sau poetic" [53].

Într-adevăr, pe lîngă notațiile arheologice, jurnalul acesta de călătorie cuprinde remarcabile observații de ordin economic-social pentru istoricul ce-ar vrea să adîncească epoca, precum și, uneori, admirabile descrieri de natură și de oameni.

---

[51] Boliac, *Coconul Iorgu de la Sadagura. Comedie în trei acte de V. Alecsandri*, în „Curierul românesc", XVII (1845), p. 368. Reprodusă în „Gazeta Transilvaniei". IX (1846), p. 14—15.

[52] „Curierul românesc", XVII (1845), p. 224, 227—228, 232. 234—235, 239—240, 241—242, 339—340, 342—344, 355—356, 359—360, 362—364, 366—368, 370—372, 374—376, 380 ; XVIII (1846), p. 2—4 ; „Foaie pentru minte", IX (1846), p. 68—72.

[53] „Curierul românesc", XVII (1845), p. 389.

Încă din 1844, în articolul-reportaj despre tîrgul Moşilor din Bucureşti [54], apărea preocuparea de a înregistra şi comenta moravurile şi tradiţiile populaţiei. Spirit modern însă, nu se lasă niciodată pradă aurei uneori înşelătoare a trecutului. Memorialist înnăscut, Boliac ştie să evoce trecutul apropiat în linii sigure, fără a-l idealiza. Dimpotrivă, judecă cu toată severitatea ceea ce nu ne era propriu în aceste moravuri, ceea ce era influenţă superficială a unor fenomene de degenerescenţă din alte societăţi : „Moşii estimp au fost cu deosebire frumoşi. Timpul frumos ; populaţie multă şi veselă ; puţine beţii şi puţine bătăi. (...) Alte dăţi se păstra pentru această sărbătoare naţională nenorociţii osîndiţi la moarte în cursul anului şi, lîngă chiotile beţiilor se înălţa şi o ţeapă, în care îşi da suflarea un om în agonie". Ca şi în evocările făcute de Alecsandri — în *Balta Albă* şi *Iaşii în 1844* — şi aici predomină contrastele violente : „Mai departe, cîteva grămezi de cucoane, în trăsuri, asculta o ceată de lăutari şi privea un om ţintuit de urechi, şi rîsetele desfrînate se confundau în toate părţile cu vaetele nenorociţilor ce striga : cine o face ca mine, ca mine să pată ! legaţi cot la cot, mînaţi cu o funie de un gîde şi bătîndu-să fără nici o socoteală de doi armăşei cu braţul plin de nuele".

Tehnica aceasta a sublinierii violenţei contrastelor nu e folosită aici numai de dragul pitorescului. Pe deasupra incriminării etice a acestor moravuri sălbatice proprii tocmai claselor dominante, Boliac se află aici în polemică directă cu cei care se plîngeau de prezentul în care se proiecta un viitor ce ameninţa inerţia privilegiilor marii boierimi urgisite : „Frumoase vremuri acelea, domnilor, rămăşiţe din veacul de aur ! Locul spînzurătorilor era Cîmpul Moşilor şi cerşetorii schilozi şi cu mîinile tăiete forma o alee pînă la cortul domnesc. Frumoasă îngălare de o icoană a Romei în degradaţia ei ! Cînd oare se săvîrşea mai multe crime şi cînd era lumea mai tulburată ? În veacul dumneavoastră de aur, sau în vremile stricate de astăzi ?"

În notele sale de călătorie prin ţară, *Din itinerarul...* lui din 1845, tonul se schimbă. Acum ia contact cu o altă viaţă, pe care o priveşte amical, fără să-şi piardă luciditatea. Informaţiile pe care ni le dau uneori aceste note sînt extrem de preţioase. Bunăoară, în vremea cînd Alecsandri începuse să-şi adune faimoasa lui culegere de poezii populare, Boliac ne face să ne dăm seama că exista şi în oraşe o puternică viaţă folclorică, pe care el o cunoştea firesc, fără să aibă nici o veleitate de folclorist, nici măcar de culegător. În Caracal, de exemplu, consemnează existenţa cîntecului bătrînesc ca o realitate firească :

[54] „Vestitorul românesc". VIII (1844), p. 146 : *Bucureşti.*

„Lăutarii cînt prin cîrciumi baladele lui Mihai Vodă și cîntecul Caracalului, în care se aud Mihai Vodă, Calomfirescu, Popa Stoica din Fărcaș, Buzeștii și Căpleștii. Nu e locuitor să nu-ți spuie o tradiție"... Numele acestea se întîlnesc într-adevăr în balada populară cunoscută sub titlul de *Radu Calomfirescu,* cu numeroase variante, culese mai toate din preajma Dunării[55]. În Cîmpulungul Muscelului descoperă practicîndu-se încă cu vigoare obiceiul *hăulitului,* fără să știe că aceasta este o veche practică folclorică, cu funcțiuni satiric-educative — odinioară foarte răspîndită — care în secolul nostru a persistat doar la sate, și acolo sporadic : „Cîmpulungul a mai păstrat încă unul din obiceiurile sale cele vechi. Au fost zile hotărîte ale anului în care băieții de orășani se urca pe coasta dealului noaptea și de acolo striga pe cît le lua gura toate imoralitățile orășanilor, toate intrigele scandaloase, care cu cine are a face și tot ce nu se poate zice de față sau care ar putea rușina pe cel ce le face. O astfel de cenzură și-au închipuit vechii moraliști ai Cîmpulungului, și aceasta tot se mai ține încă, cu toate goanele poliției moderne"[56]. Pasajul acesta e cu deosebire prețios, deoarece ne procură una din puținele dovezi concrete pe care le avem, că odinioară folclorul orașelor noastre atesta o complexitate de manifestări aproape similară cu viața lui în așezările rurale. Boliac nu-și dă seama, desigur, de aspectul general folcloric al obiceiului pe care-l descrie aici, considerîndu-l ca o singularitate a orășenilor din Cîmpulung, privindu-l mai mult ca moralist și admirîndu-l ca atare.

În general, atitudinea lui Boliac nu e aceea a unui teoretician al folclorului, ci aceea a unui estetician și moralist. Nu se arată contaminat nici de entuziasmul romanticilor, ci privește tradițiile cu un ochi critic, căutînd să descifreze din ele realitatea istorică. Și aceasta îl interesează privind folclorul nu ca un document istoric de arhivă — cum îl priveau, pe linia concepțiilor romantice, N. Bălcescu și M. Kogălniceanu —, ci ca un document al mentalității, al psihologiei producătorilor de folclor din trecut și din prezent. Uneori chiar se amuză, subliniindu-i unele trăsături, cum se întîmplă atunci cînd vorbește despre „cetățuia lui Negru-Vodă" din preajma Cîmpulungului : „năpraznice lespezi de piatră, lucrate oarecum, de care se țin osebite tradiții, stau aruncate ici colo, fără să poată spune la ce au servit. Aflăm numai că acestea au fost baia lui Negrul-Vodă, în care intra cu doamna ; și celălalt masa pe care mînca. Facem complimentele noastre doamnei lui Negru-Vodă pentru piciorușul său de patru

[55] Vezi : *Balade populare românești.* vol. I, antologie de Al. I. Amzulescu, București, 1964, p. 186. nr. 214, și vol. III, p. 77—82.

[56] „Curierul românesc", XVII (1845), p. 340.

palme imprimat în peatră de uşor ce a fost". În acelaşi timp vibrează de compasiune faţă de cei care au trebuit să dureze această cetăţuie pe buza prăpăstiilor : „Întrebarea este cum s-a urcat acest material aici, de ce s-au putut spînzura nenorociţii meşteri cînd au clădit şi cîtă lume s-a prăpădit la facerea ei ?" La fel ca autorul anonim al legendei *Meşterului Manole* — căreia de altfel i-a dat în acest timp chiar [57] o interesantă versiune proprie, foarte fidelă celei populare, avînd ca *moto* un fragment din cîntecul bătrînesc, care coincide în totul cu pasajul respectiv din varianta înregistrată peste patru decenii de G. Dem. Teodorescu de la Petre Creţul Şolcanu, lăutarul Brăilei [58] — Boliac îşi exprimă convingerea că nimic măreţ nu se poate realiza fără jertfe : „*Marele* se leagă totdeauna cu *anevoele*, precum şi plăcerea cu primejdia". Mai mult decît atîta, Boliac consideră, ca una dintre premisele realizării unei opere monumentale, o voinţă unică, în stare numai ea să dirijeze creaţia colectivă : „Ca să facă, mulţimea trebuie să aibă o singură voinţă, căci numai voinţele cu cîte o sută de braţe s-au putut lupta cu cerul şi cu natura".

Puţini ştiu astăzi că faimosul său articol despre poezia populară, apărut în 1845, face parte din aceste note de călătorie, publicate în cursul anului următor. Vorbind despre satele din valea Prahovei, prin care trecea „itinerarul" său, Boliac descrie şi comentează viaţa erotică a ţăranului, concepţiile lui despre dragoste şi căsătorie, ilustrîndu-le prin citate din poezia populară şi demonstrînd încă o dată că o cunoştea foarte bine, chiar dacă nu o înregistrase cu fidelitatea cuvenită. Prilej pentru aceste consideraţii îi dă priveliştea unei „hore naţionale", în care, la un moment dat, „fete şi neveste tinere pe această horă graţioasă, la ritmul ei" cîntă o variantă a cunoscutei teme satirice a celui care s-a căsătorit cu „toanta" numai pentru averea ei, — temă cu apreciabilă vechime în cîntecul nostru de lume, în care e consemnată încă la mijlocul secolului al XVIII-lea [59]. Versurile citate aici de Boliac sună astfel :

Boii-n grea podvadă pleacă,
Vaca ugerul îşi seacă,
Şi rămîi cu toanta-n vatră.
Toanto, fugi, nu mai jeli,
Prăpădi-te-ai, n-ai mai fi,
Căci eu am de cin'dori.

[57] În volumul *Poesii noue*, apărut în 1847.

[58] G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*. Bucureşti, 1885, p. 466.

[59] Cf. Ovidiu Papadima, Anton Pann, *„Cîntecele de lume"* şi *folclorul Bucureştilor*, Bucureşti, 1963, p. 84—85.

Versurile pe care le comentează Boliac în cunoscutul fragment despre *Poezia populară* constituie, după părerea sa, textul poetic al unei alte „hore naționale", auzită tot cu același prilej. E interesant că Boliac numește cîntecele de joc (de dans), *hore*, așa cum le va numi și Alecsandri în ordonarea de mai tîrziu a culegerii sale de poezii populare [60].

Partea arheologică nu constituie propriu-zis un studiu. Boliac e preocupat în primul rînd doar să noteze locurile unde există materiale arheologice, care ar putea să indice necesitatea unor săpături ce s-ar vesti fructuoase. Unde întîlnește inscripții, le notează, dacă se deslușesc ușor ; dacă prezintă dificultăți, nu-și bate capul.

Călătoria a făcut-o cu A. Treb. Laurian, D. Bolintineanu și „frații Pereț" [61]. Mai tîrziu s-a despărțit de Laurian, din motive pe care le vom lămuri.

Înainte de această călătorie, prin 1842, Boliac întreprinsese o excursie pe la „mai toate mănăstirile noastre", împreună cu N. Crețulescu și frații Ștefan, Alecu și Radu Golescu. Despre această călătorie nu știm mai mult decît atîta, din însăși amintirea fugară pe care o face Boliac la începutul notelor sale de drum din 1845 [62].

---

[60] Tot atît de interesant e și faptul că o variantă foarte apropiată de acest text apare peste un secol, în culegerea *Izvoare fermecate* (p. 45—46), dată la lumină de Cicerone Theodorescu în 1958 :

— Ce faci tu, Ioana mea ?
— Cos la cămășița ta :
Miercurea și vinerea
Cu mătase viorea,
Sîmbăta, dumineca
De doru-ți mă uit la ea.
. . . . . .
Dar tu-i face cum îi vrea,
Cum ți-o zice inima ;
De mi-i lua de nu mi-i lua.
Cămășița-i tot a ta.

Datele anexe arată că acest text a fost cules din Transilvania de nord din comuna Sîngeorz, raionul Năsăud, de la Iustin Sohorca. S-ar putea să fie însă și un fenomen de falsă memorie folclorică, adică de un decalc după texte tipărite. În aceeași culegere a lui C. Theodorescu, și tot din preajma Năsăudului, întîlnim un decalc al baladei *Blăstăm de mamă* de G. Coșbuc (p. 252—264).

[61] „Curierul românesc", XVII (1845), p. 339.

[62] Ibidem, p. 224.

Călătoria e consacrată în primul rînd Dunării, ca regiunea cea mai bogată în urme arheologice romane. Dar fluviul e considerat de Boliac nu numai sub aspectul vestigiilor de pe malurile sale. Vede în el simbolul noii vieți economice, pe care o aducea pacea stabilită după 1829 în această regiune, precum și dezvoltarea modernă a relațiilor de schimb : „Danubiul, acest bătrîn veteran, sătul de lupte și sîngiuri, pare că s-ar fi liniștit în domeniurile sale ca să producă numai și să restabileze popolii ce cer de la dînsul mîntuirea lor. El nu mai este astăzi acel elefant de război pe ale cărui coaste se rezema turnuri și citadele armate, — este ducila cămilă ce duce pe spatele ei îndestularea popolilor ; un mintos mesager de pace, ce cară neîncetat schimburile, spre domolirea energiei trebuințelor și spre liniștirea violențiilor aviditățiі“ [63].

Din acest punct de vedere, Boliac este interesat de starea porturilor dunărene, prin care urmau să se efectueze pașnicile schimburi economice, și critică aspru tot ceea ce nu corespundea : „Geograficește, Zimnicea este portul nostru cel mai favorit ; cu totul în marginea Dunării, într-un punct limpede și luminat, la mijlocul țerei, încît să poată toți locuitorii a-și face cu înlesnire transportul productelor de exportație împotriva Șiștovului, unde locuiesc cei mai mulți neguțitori ai Bulgariei ; dar Zimnicea este proprietate particulară, proprietate a unor străini, se vinde la arendași vremelnici și se pustiază din zi în zi ; nici un capitalist astăzi în Zimnicea, nici o magazie, nici un comerciu din lăuntru. O carantină proastă, un perigavor din trei nuiele, aduc jale călătorului ce se oprește aici, spre a vedea punctul cel mai însemnat după al Brăilei, pentru exportația sa“ [64].

Notează cu reținută revoltă mizeria și abrutizarea populației din ținuturile de dincolo de Dunăre, aflate încă sub directa stăpînire turcească : „Cînd am văzut Șiștovul, cu ulițele-i strîmte și necurate, cu zidurile caselor nalte, netencuite, inegale și oarbe de toate părțile sau cu găuri mai mult sau mai puțin pătrate în loc de ferestre, cu șandramale găurite de toate părțile, și marfă de cea mai proastă manufactură, cu locuitorii zdrențuiți și adormiți pe uliță, am zis că aceasta este cea de pe urmă mizerie în care poate cădea un popul sub urgie cerească. Cu toate acestea, Șiștovul pe lîngă Nicopoli este o capitală strălucită“ [65]. În schimb, văzînd la Islaz, înainte de a fi predate sta-

[63] „Curierul românesc“, XVII (1845), p. 224.

[64] Ibidem, p. 227.

[65] Ibidem, p. 234.

tului român, primele vase din flotila de război românească a Dunării, pieptul îi tresaltă de mîndrie patriotică : „Furăm cei dintîi care văzurăm viind din Austria *dubele* ce vor alcătui flotila românească. Acestea sînt trei : una cu patru tunuri și două cu cîte unul, sub îngrijirea unui locotenent și soldați austriani, între care șase români bănățeni. Lucrul este mic, însă începutul de a vedea bandiera românească fluturînd pe un vas armat este mare...[66]. Pentru aceasta, îi aduce elogii domnitorului Bibescu, așa cum mai tîrziu va exalta domnia lui Al. I. Cuza pentru sentimentul de demnitate națională dat României și pentru organizarea armatei sale moderne.

De la un timp însă, Boliac părăsește Dunărea și o ia spre munte, sau mai bine zis : pe sub munte. Schimbarea asta de itinerar coincide cu despărțirea de Aug. Treb. Laurian, în urma certei publice dintre cei doi tineri arheologi. Cearta aceasta s-a iscat în paginile ziarului „Bukarester Deutsche Zeitung". Aici se publicase, în traducere, prima parte a notelor de călătorie ale lui Boliac[67]. În p. 353 apare însă o declarație a lui A. Tr. Laurian prin care afirma că materialul științific ar fi al său în întregime, adică transcrierile de inscripții latine, descifrarea și traducerea lor, precum și observațiile arheologice, istorice și geografice.

În paginile 379—380 se publică scrisoarea de răspuns a lui Boliac, arătînd că el a întreprins această călătorie după recomandația guvernului, pentru a aduce la sfîrșit „itinerarul arheologic" la care lucrează de doi ani. Afirmă, ca răspuns la pretenția lui Laurian, că fiecare și-a însemnat în notesul său atît inscripțiile, cît și celelalte observații. Ca să demonstreze că notațiile lui Laurian erau cu totul altfel decît ale sale, publică un fragment în traducere. Într-o notiță introductivă la această scrisoare, Karl Schweder, redactorul ziarului, dînd dreptate lui Boliac, declară polemica închisă.

În 1846 Boliac își continuă traducerile din romanticii francezi, poposind de astă dată la A. de Musset : *Elena (Imitație)*[68]. Dintre versurile sale, publică — în cadrul notelor sale de călătorie din 1846 — *O dimineață pe malul lacului*, datată însă 1836, descriind peisajul lacustru, de care am vorbit, aproape de Bucegi, cu Prahova zărindu-se „de vale", unde peregrinează imaginea unei defuncte iubite, care-l făcuse aici să simtă fericirea cu șapte ani înainte, adică prin

[66] „Curierul românesc", XVII (1845), p. 240.

[67] În rubrica *Walachei*, nr. 58, p. 269; nr. 70, p. 276—277; nr. 73, p. 289—290.

[68] „Curierul românesc", XVIII (1846), p. 47—48.

1829 — cînd poetul avea 16 ani —, dacă voim cu orice preţ să acordăm poeziei exactitatea cronicilor istorice [69].

În fine, publică cunoscuta sa poezie pe temă biblică, *Suzana* [70].

În domeniul jurnalisticii, Boliac continuă acţiunea de sprijinire a aşezămîntului Elisabetei Ştirbei [71]: „Aşezămîntul pentru fete prosperă din zi în zi sub auspiciile d-nei Ştirbei şi ameninţă spargerea întunericului ce bloacă mahalalele noastre (...) aceste fetiţe candide — zic — pe care destinul şi spiritul civilizaţiei au condus sub umbrirea unei asemine protectriţe (...) vor organiza cîteva sute de menagiuri şi vor creşte alte mai multe sute de prunci spre a-i face proprii să asculte, să înţeleagă acea chemare solemnelă a civilizaţiei". Continuă deci să propage ideea care îi e scumpă şi pe care o accentuase în prefeţele-scrisori ale volumului său de poezii din 1843 : civilizarea omenirii prin contribuţia spirituală a femeilor.

De ziua onomastică a marii vornicese, Boliac îi scrie versuri, omagiindu-i sentimentul familial şi caritatea. Poezia i-a plăcut şi lui Asachi, care a reprodus-o în foaia lui [72].

De asemenea, Boliac îşi continuă cronica teatrală [73], constatînd bucuros progresele înregistrate de literatura naţională : „Influenţa teatrului naţional a început a se simţi în literatura noastră. *Cuconul Iorgu de la Santagura* [sic], *Buna educaţie* şi *Sluga isteaţă* sînt trei piese cu totul originale care văzurăm pe scena românească din capitala noastră. Dacă va fi să socotim progresul artei dramatice la noi pe deosebirile ce văzurăm între aste trei piese, ne vine să credem că arta dramatică o să ajungă într-o zi a face partea cea mai însemnată a literaturii noastre".

Boliac încearcă şi cronica muzicală la venirea lui Liszt în Bucureşti. Cronica sa e interesantă prin încercarea de a defini arta celebrului muzicant [74].

Tot în 1846 publică Boliac şi articolul *Maiu întîiu* [75], frumoasă evocare a felului cum se făcea această tradiţională petrecere românească de primăvară pe timpul generalului Kiselef. Articolul acesta e prea cunoscut ca să mai insistăm asupra lui.

---

[69] „Curierul românesc", XVIII (1846), p. 2—4.

[70] Ibidem, p. 34—36.

[71] Ibidem, p. 9—10, în rubrica *Bucureşti*.

[72] C. Bolliacu, *La D-na Elisabet Ştirbei*, în „Curierul românesc", XVIII (1846), p. 131 ; „Albina românească", XVIII (1846), p. 140.

[73] *Teatrul Naţional*, în „Curierul românesc", XVIII (1846), p. 107—108.

[74] *Bucureşti*, în „Curierul românesc", XVIII (1846), p. 373.

[75] Ibidem, p. 139—142.

În revista lui Bariț, Boliac publică numai două articole, amîndouă însă de o apreciabilă însemnătate pentru definirea ideologiei scriitorului.

Primul se intitulează *Popolul* [76] și însemnează o interesantă încercare — mai mult prin mijlocul poetic al personificării decît prin logica științei — pentru definirea noțiunii de „popor".

Boliac se ridică de la început cu hotărîre împotriva abuzului ce începuse să se facă cu acest cuvînt de către demagogii epocii, firește mai mult în Franța decît la noi : „Zicînd *popul*, personificăm o nație, o idealizăm și facem dintr-însa singura ființă multiplă, înțelegătoare, cu toate patimile proprii ale unui individ ; o ființă pe carea condemnăm cînd greșește ca pe un individ ; — pe carea calomniăm, înfricoșăm adesea, mîngîiem cîteodată, după un interes oarecare egoist sau personal ; — o înșelăm, abuzăm de credulitatea ei cu vorbe, adulații amăgitoare, în loc să ne silim a o lumina pe dînsa ; sîntem totdeauna cu numele ei în gură, dar nu ne silim a o studia, sau nu căutăm mijloacele cele adevărate spre a o putea studia. Ca să poți studia astă ființă, ca s-o poți înțelege, ar trebui să ai atîtea auzuri cîte guri are ea ; atîtea guri cîte auzuri are ea. Organizeaz-o dar, lumineaz-o și comunică cu dînsa de-a dreptul prin publicitate, prin tiparul periodic" [77].

Făcînd abstracție de faptul că identificarea poporului cu un copil — a cărui soartă putea fi schimbată doar prin educarea lui pe calea presei — nu e de loc justă, rămășița unei învățături politice ținînd mai mult de resortul utopiilor iluministe decît de spiritul categoriilor sociale ce pregăteau revoluțiile din 1848 și pentru care poporul era singura realitate —, articolul lui Boliac conține totuși o sumă de observații înțelepte cu privire la necesitatea întemeierii oricărei guvernări pe adevăr și pe luminarea maselor : „Populul este inima și viața unei țeri. Cei mai mulți zic că este anevoie să conduci un popul... Este anevoie să conduci un popul cînd voiești să-l conduci pe întuneric sau pe un crepuscul îndoios, cînd îl nesocotești sau voiești a-l amăgi ; spiritul său este mult, rația sa direaptă, și tactul său infinit ; el seamănă cu un copil mare din natura sa, ale cărui facultăți intelectuale cer îngrijire și dezvoltare. Fă să lumineze rația înaintea lui, armează-te cu dreptatea, propune-i idei sănătoase și înaintează cu pași statornici. Adevărul și firmitatea magnetizează populii și îi conduc fără murmur".

---

[76] „Foaie pentru minte", IX (1846), p. 204—207.

[77] Ibidem.

Al doilea articol, intitulat *Poezia*[78], va constitui prefaţa volumului de *Poezii* din 1847.

Nu vom analiza în amănunt acest articol — cu toată importanţa lui —, fiind prea cunoscut. Vom aminti numai acel memorabil program pe care îl fixează Boliac poeziei moderne, program care constituie cea mai avansată poziţie ideologică pentru vremea lui: emanciparea femeii şi libertatea amorului, renunţarea la amăgirile religiei şi la metafizică, şcoala pentru popor, guvernarea poporului prin el însuşi, munca la baza vieţii oricărui stat, desfiinţarea claselor exploatatoare etc.

De fapt, camuflat sub preocuparea pentru poezie, aici stă un adevărat şi întreg program politic. Se poate spune că e programul stîngii celei mai avansate, a celor care acum pregăteau, iar peste un an vor căuta să înfăptuiască, revoluţia de la 1848 în Ţara Românească.

Acestui articol i s-ar potrivi mai bine notiţa de mai tîrziu a lui Boliac, prin care el căuta să inculce convingerea că poezia *La muza mea* ar fi fost scrisă în 15 noiembrie 1847, după „jurămîntul în viile Filaretului" făcut de prietenii lui Nicolae Bălcescu, jurămînt din care Boliac face hotărîrea decisivă spre revoluţia din 1848. Acest articol în proză despre misiunea poeziei, scris şi publicat în 1846, e mult mai avansat ideologic decît articolul în versuri *La muza mea*, publicat în realitate în 1844, precum am văzut. Reziduurile de socialism creştin, puternice acolo, aici se atenuează. Antagonismul de clasă e recunoscut aici făţiş, fără însă a se merge pînă la propagarea necesităţii luptei de clasă. Articolul constituie în acelaşi timp cel mai avansat punct ideologic spre stînga, care se poate înregistra în lunga şi bogata carieră de publicist a lui Boliac. Nu e mai puţin adevărat însă că gîndirea filozofică puţin coerentă a lui Boliac, setea lui caracteristică de a înmagazina şi de a comunica toate ideile care i se păreau avansate în epocă creează şi aici un ansamblu confuz şi contradictoriu de idei.

Mai departe credem că Boliac nici nu putea să meargă. Era legat pe atunci de condiţiile economice-sociale din ţara noastră, care încă erau departe de stadiul în care ar fi putut genera socialismul ştiinţific. În schimb, în 1847, tocmai în pragul anului revoluţionar, activitatea publicistică a lui Boliac este extrem de redusă. Colaborarea lui — cel puţin semnată — la „Curierul românesc" încetează cu totul, iar

[78] „Foaie pentru minte", IX (1846), p. 209—211, 217—219, 225—227, 233—236.

cea la „Foaia pentru minte" se rezumă la patru poezii. E drept, două dintre ele sînt din cele mai puternice poezii sociale scrise de el : *Ocna*[79] și *Sila*[80]. Cea de-a doua e datată în foaia lui Bariț : „1837", iar la publicarea în volumul din 1847 : „1840, ianuarie 4". Încă una dintre inconsecvențele de cronologizare ale lui Boliac.

Celelalte două poezii sînt mult mai puțin însemnate : *La Prințipe* și *La D. Poenaru*[81]. Ultima celebrează, în versuri imnice, generoasa activitate de ctitor al școlii românești, prin organizarea ei amplă, mai ales la sate, desfășurată de Petrache Poenaru în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Activitatea din acești ani a lui Boliac a avut un profund ecou în conștiința celor din generația sa. În „Foaia pentru minte", D. Bolintineanu apare cu o poezie dedicată „La D. Chesar Boliac" și intitulată *O noapte pe malul Dunării*[82]. Eliade o reproduce de îndată în „Curierul românesc" (XVIII, p. 368). D. Bolintineanu evocă malurile Dunării, atît de familiare pentru Boliac, și descrie întreprinderea temerară a unui „rob" țigan care trece Dunărea noaptea ca să-și caute dincolo libertatea. În miezul poeziei stă cîntecul robului, în care răsună accente cunoscute din poezia lui Boliac :

Țiganul însă singur, Oh ! numai el nu poate
De față-a suspina !
Cînd primăvara varsă căldură și verdeață
Pe tristele cîmpii,
Și fiarele selbatici se-mbată de dulceață
Și simte bucurii.
Iar robul, numai robul, nu simte mîngîiere
În întristarea sa !
A fi schimbat pe aur, a geme în tăcere
Și fruntea a pleca
Aceasta-i e viața : povară dureroasă,
Necontenit suspin !

---

[79] „Foaie pentru minte", X (1847), p. 115—116.
[80] Ibidem, p. 120—122.
[81] Ibidem, p. 239.
[82] Ibidem, IX (1846), p. 376.

La rîndul ei, poezia aceasta a lui Bolintineanu — datată : august 1845 — îi impresionează atît de mult pe cunoscuți, încît unul dintre ei o trimite lui G. Barit spre publicare în lipsa poetului din țară [83].

Răsunetul poeziei sociale a lui Boliac este explicabil. Să ne amintim că în acești ani Boliac publicase o parte din faimoasele lui pledoarii pentru îmbunătățirea soartei lamentabile a celor mulți și apăsați : clăcașii și robii. În 1843 apăruse — în „Foaia pentru minte" — *Țiganul vîndut*. În 1844 publicase — în „Propășirea" — *Muncitorul*. Prin ele, Boliac crease o formă nouă la noi în acel timp și proprie personalității lui poetice, pentru aceste pledoarii în versuri : poezia epică amplă, aproape un poem, cu scene tari, pline de oroarea cruzimii, pe care poetul le înfățișa, înfiorat și indignat totodată, într-un limbaj patetic, adesea cu tonalități de melodramă. Arhitectura lor era construită lucid, ca o pledoarie în fața tribunalului, gradînd faptele pînă la culminații de groază în final, menite să treazească maximum de compătimire pentru nenorociții pentru care pleda. Relatarea faptelor era însoțită de argumente sociale, umanitare, juridice, alese cu grijă ca să producă efect, să determine opinia publică. Argumentarea alterna cu pamfletul, Boliac înfățișînd în cele mai negre culori, în portrete diformate cu violență, de la grotesc pînă la sinistru, pe chinuitorii acestor nevinovați : organele judecătorești și executive ale statului. Fondul acestor poezii era astfel profund liric, în contrast cu arhitectura epică. Boliac întrebuințează adesea monologul, lăsînd personajul principal să-și povestească întîmplările, el neintervenind direct decît arareori, mai ales în final.

Boliac realiza astfel o formă complexă de poezie, de cel mai mare efect asupra marelui public, care trecea ușor peste imperfecțiunile artistice, peste nesiguranța limbii literare, ca și peste cea a limbajului poetic și mai ales peste ceea ce era prea mult apăsat ca să-l impresioneze : melodramatismul scenelor de viață, patetismul exagerat, pînă la grotesc adesea, al atitudinilor eroilor. Poeziile acestea erau totodată lirice și epice ; pledoarii întemeiate pe rațiune și invocări de cel mai furtunos sentimentalism ; antiteze violente între bine și rău, avîndu-și corespondentul în culorile morale contrastante, în care erau

[83] „Domnule redactor ! Sînt cîteva luni de cînd junele Bolintineanu, abandonat la amorul studiului, s-a dus ca să-și orneze geniul său cu roze din facultățile de instrucție ale Parisului. În momentele sale de răpaos, mișcat de acel simțiment nobil care leagă pe om de pămîntul ce i-a văzut copilăria, a făcut alăturatele poezii pe care iau libertatea a vi le trimite ca să binevoiești a le publica prin jurnalul Dumitale. Profit de această ocazie ca să vă mărturisesc deosebita considerație ce vă păstrez. P. Theullescu".

zugrăvite personajele antitezei ; scene de *grand-guignol* alături de amintiri idilice. Aceeași structură și aceeași finalitate o au și poeziile publicate în 1847, în foaia lui G. Bariț : *Ocna* și *Sila* de astă dată realizate prin tehnica povestirii de către autor.

În *Muncitorul,* un clăcaș anonim își povestește singur viața : Tatăl său — stors încă „din frageda-i junie" de „iazma încruntată ce-i zice sărăcia" — moare strigînd către cer : „Oh ! fie-ți milă, sfinte / De bietul muncitor !" Soția lui — purtîndu-l în pîntece pe însuși povestitorul —, fără un ban, trebuie să-i sape singură groapa. Scenele de groază se aglomerează mereu. Copilul se naște în frig, pe paie, maică-sa neavînd „nici cîrpuliță" cu care să-l înfașe și nici lapte în sînul secătuit, ca să-l hrănească. Din sărăcia ei, îl dă totuși „la carte" și — „lucrînd zi și noapte" — îl îmbracă curat. Cînd să-l vadă flăcău, moare și ea, binecuvîntîndu-l. Îi sapă și el groapa cu propriile brațe. Rămas singur, „providența" îi trimite „o fiică orfelină". Cei doi orfani își unesc soarta prin iubire. Totul devine idilic, dulceag și plat :

Stingheară turturică prin crînguri rătăcită !
Îți voi clădi eu cuibul în care-i fi ferită
De frig și vijelii.
Voi alerga eu, dragă, ca să-ți aduc de hrană,
Îți voi aduce toate ; îți voi aduce mană, —
Vom fi în veselii.
Și-mi răspundea copila : Și eu, cu sîrguință,
În lipsa ta, voi face ce-o sta-n a mea putință,
Ce trebuința cere.
Și cînd te vei întoarce, ți-oi da îmbrățișare,
Voi fi cu îngrijire, ți-oi face demîncare,
Voi fi l-a ta plăcere.

Tabloul iarăși se întunecă. Suferințele clăcașilor cresc. Urmează celebrele versuri :

S-adaogă iobaciul ! s-adaogă la clacă,
S-adaogă cît omul nu poate să mai facă,
Nu poate dăini...

În strigătul de desperare și revoltă al clăcașilor „din satele vecine" vorbește însuși autorul, enunțînd principiul socialist al dreptului proletarului de a dispune liber de munca lui, și nu de a și-o pierde ca

să crească averea exploatatorilor din societate, fie ei feudali întîrziaţi, fie ei capitalişti :

Noi n-avem decît braţul ; dar braţu este-al nostru !
Noi nu putem să-l spargem în veci în lucrul vostru,
Să mai scădeţi ceva !

Pentru reprimarea protestului clăcaşilor, stăpînirea trimite oştire. Tînărul clăcaş e legat şi — fără să-i fi „dat cuvinte", adică dreptul de apărare — justiţia îl condamnă la ocnă. Soţia lui — însărcinată cu un copil pe care-l aşteptau să se nască — vine să-l vadă. Este bătută de zbiri şi nu mai revine, ceea ce lasă a i se bănui moartea. Ocnaşul intră şi el în agonie, avînd viziunea paradisului, în care se reîntîlneşte cu părinţii, cu soţia şi cu copilul ce încă nu venise pe lume. Moare strigînd ca şi tatăl său : „O, Doamne, fie-ţi milă de bietul muncitor !"

Monologul din *Ţiganul vîndut* începe iarăşi printr-o evocare a trecutului. Flămînd, legat strîns de lanţuri, robul vîndut evocă viaţa de odinioară, în mijlocul familiei, la un loc cu părinţii, soţia şi copilul :

Cînd trişti veneam pe noapte din munca cea în silă
În care ne-osîndeam,
Şi dam o roată vetrii, — oh ! ne priveam cu milă,
Dar tot ne mîngîiam ;
Măcar că de la muncă veneam obosiţi foarte
De foame şi bătăi ;
Măcar c-adesea oară rugam a noastră moarte
Ca să scăpăm de răi.

Intervine însă brutala despărţire prin vinderea ţiganului singur, ca rob, altui stăpîn. În blestemele şi tînguirile lui vorbeşte autorul, punînd în contrast ipocrizia creştină şi lipsa de orice omenie a proprietarilor de robi ţigani :

O ! cînd ne daţi botezul ziceţi că sîntem rude ;
Ziceţi că sîntem fraţi !...
De Domnul nu vă temeţi ? Nu ştiţi că el v-aude ?
Gîndiţi că-l înşelaţi ?
Cînd vă jucaţi cu oameni întocmai ca cu vite, —
Şi ce zic ! — mult mai reu !...
Căci voi cătaţi de vite ; sînt mult mai îngrijite ;
Iar noi, muncim mereu !...

Închipuindu-și că maică-sa și soția lui ar fi murit de dor și durere, robul moare și el în încăperea unde fusese închis. Finalul e sarcastic, sub aparenta răceală a povestirii obiective :

A doua zi stăpînul mai că se întristase
Aflînd c-a păgubit
Patrusprezece galbeni ; — atîta cumpărase
Țiganul ce-a murit.

Sila — datată „1840, ianuarie 4" — e construită pe tehnica povestirii directe. Începe cu un tablou, de astă dată nu din trecut, ci din prezent, dar compus din același aliaj de trăsături idilice și sumbre : în bordei, sub troienele de zăpadă, pe „un pat de paie", „un biet bătrîn bolește"; bătrîna lui nevastă și copila lor — „junĕ bălaie și iubită" — torc îngrijindu-l, și sînt totuși vesele fiindcă „în oală" fierbe o găină, căpătată pentru munca lor. Monologul e de astă dată intercalat în acțiune: bătrîna povestește că odinioară erau oameni înstăriți, — aveau „coprinsuri bune", „frumoase holde și turme la pășune", precum și „argați plătiți" : dar au fost sărăciți de „vecini", adică tot de-ai lor, prin „cărți de judecăți", adică prin procese. Avem de-a face deci cu victime nu atît ale stăpînirii, ci ale setei de pămînt și ale certurilor dintre țăranii liberi, dintre moșneni. Nenorocirea vine pe neașteptate. Doi „dorobanți" — pe atunci organe de execuție administrativă la sate — intră să se adăpostească de ger. Ei se poartă abuzivi pînă la neomenie, fără nici un temei legal, numai fiindcă sînt „oameni stăpînești". Îl dau pe bătrîn jos din pat, îi mănîncă mîncarea, îi beau vinul și ard lemnele. Se aglomerează și a doua nenorocire : la curtea boierească se fac pregătiri de nuntă ; fata e prinsă de „un argat de curte", dusă acolo cu sila și ținută trei zile, la clacă, cu alte fete și neveste, să facă miresei țesăturile de zestre. Cînd se întoarce, tatăl său murise de frig, maică-sa agoniza, pe fratele ei „îl dase aleșii la oștire" ; n-avea un cojoc, n-avea un ceaun, căci arendașul le luase ultimele lucruri „în silă", adică tot în mod abuziv. În fața acestei grămezi de abuzuri și nenorociri, Boliac nu găsește altă încheiere decît tot palida lamentație din *Muncitorul :* „O, Doamne ! fie-ți milă de rob și de clăcaș !"

Ieșind din atacul formelor juridice ale exploatării de clasă, Boliac a trecut aici la stigmatizarea moravurilor legate de sistemul statal apăsător : abuzurile făcute — după chipul și asemănarea abuzurilor legiferate de însuși statul — de către slujitorii și sprijinitorii lui. Tehnica poetică a rămas însă aceeași.

Toate aceste poezii nu numai că au crescut firesc din însăşi realitatea socială generală de epocă — în Ţara Românească, ca şi în Moldova —, dar se pare că au pornit de la cazuri individuale, concrete, cărora Boliac le-a fost martor. Avem şi un document în această privinţă : poezia *Ocna*. Datată „Telega 1843, septemvrie 6" — părînd deci a fi fost inspirată de o vizită a lui Boliac în această ocnă, care se afla foarte aproape de Cîmpina tinereţii poetului —, are în centrul ei relatarea unui caz juridic care a stîrnit senzaţie în acea vreme : un tînăr îşi ucisese soţia fără să vrea, în urma unui vis îngrozitor, în care se făcea că era atacat de un lup. E aceeaşi întîmplare de la care pornise şi atît de cunoscuta poezie a lui Gr. Alexandrescu, *Ucigaşul fără voie* — poezie scrisă după cît se pare în 1846 şi apărută în 1847, în volumul *Suvenire chi impresii. Epistole chi fabule*. În volum, primul vers e însoţit de următoarea notă : „Sujetul aceştii poezii este o întîmplare adevărată. Osînditul socotesc că trăieşte încă, şi nu e mai mult de patru ani de cînd s-a judecat pricina la tribunal, unde el, mărturisind fapta, caută a se desvinovăţi prin povestirea nenorocitului vis. Dar judecătorii, temîndu-se ca nu cumva îndurarea către acesta să insufle şi altora dorinţa de a visa, au aplicat pravila care nu coprinde nimic despre vise. Căci pravila criminală, după cum ştim, e încă nedesăvîrşită" [84]. Întîmplarea trebuie să fi avut deci loc prin 1842 [85]. E cunoscută şi de Eliade, care vorbeşte despre ea într-o lungă notă la *Moartea sau fraţii* [86] din poema *Anatolida sau Omul şi forţele*: „Înainte de 1848, vizitînd ocnele, şi pe cei arestaţi acolo pentru crime şi delicte, şi cercetînd cauzele pentru care era deţinuţi şi studiind physionomiele şi caracterele lor, îmi atrase mult atenţiunea un june ce mai mult suferia de durerea sufletului decît de încantenarea şi privaţiunile corpului". La fel ca eroii lui Boliac şi Gr. Alexandrescu, acesta îşi ucisese nevasta visînd că era atacat de un lup. Personajul e, deci, concret, acelaşi. Cu prilejul publicării poeziei *Ocna* în „Trompetta Carpaţiloru", Boliac nu se referă însă la întîmplare, în notele cu care îşi însoţea aici poeziile republicate, ci notează numai laconic : „Protestare contra ţinerii osînditilor în ocnă". Finalitatea de gîndire a poeziei e aceeaşi ca şi la Gr. Alexandrescu. Eliade se depărtează în schimb mult. Urmărind să dea o altă interpretare decît cea biblică uciderii lui Abel de către fratele său Cain şi să-i dea o motivare psihologică mai concretă, Eliade înfăţişează

[84] Gr. Alexandrescu, *Opere*, vol. I, ediţie critică, note, variante şi bibliografie de I. Fischer, Bucureşti, 1957, p. 89.

[85] Ibidem, p. 436—437.

[86] I. Heliade Rădulescu. *Curs întreg de poesie generale*. Bucureşti, 1870, vol. II, p. 164 urm. : *Notă la pagina 154*.

acest fratricid ca urmarea nefastă a unui coșmar, în care Cain era amenințat cu sclavia împreună cu urmașii lui. E adevărat că și Gr. Alexandrescu se depărtează, sub influența episodului contelui Ugolin din cîntul XXXIII al *Infernului* lui Dante, de această finalitate, punînd accentul pe fantasticul macabru al visului, conturat în trăsături tenebros romantice. Boliac rămîne fidel scopului propus, pledînd pentru un tratament uman al osîndiților la ocnă, prin exemplul elocvent al unui condamnat despre care nimeni nu putea spune precis dacă era vinovat sau nu. E interesant că și aici, ca și în *Sila,* eroii nu sînt clăcași, ci țărani liberi și înstăriți : tînărul condamnat fusese în sat „fruntaș cu stare mare, cu cal de călărie și alții de-nhămare", ca și părinții lui, fiind „moștean", adică moșnean. În pledoariile lui pentru îmbunătățirea soartei țăranilor, Boliac nu făcea deosebire de clasă, privind cu aceeași simpatie și pe clăcaș, și pe săteanul înstărit.

Boliac şi revoluţia din 1848

Împrejurările care au generat şi în care s-au desfăşurat revoluţiile din 1848 în Ţara Românească şi din 1848—1849 în Ungaria şi Transilvania sînt prea cunoscute ca să mai insistăm aici asupra lor. Vom trece direct deci la urmărirea participării lui Boliac la aceste două mişcări revoluţionare şi la lămurirea rolului pe care l-a jucat ca om politic şi ca jurnalist.

E incontestabil că Cezar Boliac a fost unul dintre fruntaşii revoluţiei de la 1848. Acesta a fost sentimentul contemporanilor. Într-o gravură germană contemporană [1], portretul lui Boliac se află printre cele 11 ale celor consideraţi atunci drept conducătorii revoluţiei. Necesitatea de a fi pe această poziţie şi-a caracterizat-o admirabil marele Nicolae Bălcescu, prietenul lui cald şi apărătorul lui cel mai credincios : „Quant à moi, j'étais fatalement en quelque sorte poussé à être révolutionnaire. J'avais commencé la vie en me faisant mettre en prison pour la révolution, et prison oblige comme noblesse" [2]. C. A. Rosetti subliniază direct entuziasmul desfăşurat de Boliac în pregătirea revoluţiei, punîndu-l în contrast cu rezerva lui Eliade, căruia i se adresează astfel mai tîrziu : „Unde erai pe cînd toţi se expuneau întinzînd propaganda ? Unde erai pe cînd d. Boliac, ce este mai sărac decît d-ta, propunea mica sa argintărie şi noi — vînzînd şi amanetînd stările noastre — hotărîrăm să facem revoluţia ?"

În aceeaşi scrisoare, C. A. Rosetti afirmă că Boliac şi fraţii Goleşti l-ar fi convins pe Eliade, în ultimul moment, să ia parte la pregătirea mişcării revoluţionare [3]. Între cei 15 inşi care au asistat, în casa căpitanului Teologu, în martie 1848, la lectura proclamaţiei revoluţionare alcătuite de N. Bălcescu şi au adoptat-o în unanimitate a fost

[1] *Fruntaşii revoluţiunii din Téra Românéscă la 1848*, în : *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, p. 523.

[2] N. Bălcescu către Alex. Golescu, Paris, 4 Mart. 1850, în : Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, p. 472—490.

[3] C. A. Rosetti către Eliade şi Tell ; *ibidem*, p. 827—848.

şi Boliac. Se mai aflau aici şi vechii săi prieteni din armată : maiorul Voinescu, căpitanul N. Teologu şi Costache Creţulescu, pe lîngă Goleştii, Brătienii, C. A. Rosetti şi Ion Ghica. În planul revoluţionar făcut la începutul lunii aprilie 1848 intra şi Boliac. Împreună cu Nicolae şi Alecu Golescu, C. A. Rosetti, C. Bălcescu, Ion Brătianu şi I. Ghica, trebuiau „să ridice tabacii, mărginaşii şi tinerimea din Bucureşti, să meargă gloată la palat, să ceară lui Vodă Bibescu sancţionarea Constituţiunii" [4]. Pe împuternicirea cu care fruntaşii revoluţiei îl trimiteau pe I. Ghica să transmită Porţii doleanţele lor, în 17 mai 1848, semnează şi C. Boliac [5]. E unul dintre membrii comitetului revoluţionar, alături de Eliade, N. Bălcescu, C. A. Rosetti, Ion Ghica, Goleştii etc. [6].

Boliac îşi îndeplineşte cu hotărîre şi curaj sarcinile ce i se dau în zilele hotărîtoare ale revoluţiei. O dată cu el merge solidară aproape întreaga familie Peretz. Printre cei care au încercat atentatul asupra domnitorului Bibescu este şi Grigorie Peretz. El trage glontele care era cît p-aci să nimerească în domnitor, glonte care a avut un mare efect de intimidare asupra lui [7]. În privinţa locului acestui atentat în planul de pregătire a revoluţiei, părerile sînt împărţite : C. D. Aricescu susţine că, într-adevăr, C. A. Rosetti ar fi propus suprimarea lui Bibescu, dar ceilalţi membri ai comitetului revoluţionar nu ar fi aprobat-o [8]. Eliade afirmă de asemenea că acest atentat ar fi surprins pe capii revoluţiei. Oricum însă, dîndu-i serios de gîndit lui G. Bibescu asupra riscurilor pe care începea să le includă stăpînirea unui tron, încercarea de atentat a fost utilă.

De aceea, în ordinul dat oştirii de către G. Bibescu la 11 iunie, pentru arestarea „şefilor mişcării", figura şi Gr. Peretz. În schimb, Boliac fusese trecut cu vederea [9].

În 11 iunie, cînd mulţimea a mers la palat să ceară sancţionarea Constituţiei revoluţionare, din casa lui Petrache Peretz se împărţeau cocarde tricolore [10] de către „frumoasa Elisa", sora lui Boliac. Boliac,

---

[4] Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, ed. 1887, p. 705.
[5] Ghica, *Scrisori...* p. 709.
[6] Ibidem, p. 721.
[7] C. D. Aricescu, *Capii revoluţiei de la 1848*, Bucureşti, 1866, p. 25.
[8] *Capii revoluţiei...*, p. 27.
[9] I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul organic. 1834—1848*, Bucureşti, 1915, p. 428. V. şi *Anul 1848 in Principatele Române*. I, p. 504.
[10] Al. Christofi, *Revoluţia de la 1848*, în „Războiul" nr. din 5 iulie 1898, p. 106.

din balconul palatului domnesc, proclamă noua Constituție și anunță poporului numele membrilor guvernului provizoriu [11].

E ciudat însă că, atunci cînd orășenii din Giurgiu asigură guvernul de fidelitatea lor, nu se vorbește nimic nici de familia Peretz, nici de Boliac [12]. Probabil, fiindcă ei se aflau în București, în centrul mișcării revoluționare. Din casa lui Petrache Peretz din București se trag focuri de armă asupra maiorului reacționar Lăcusteanu, în 19 iunie, cînd s-a făcut arestarea guvernului provizoriu de către colonelul Odobescu [13]. Această încercare a reacțiunii îi face pe conducătorii revoluției să se gîndească mai adînc la necesitatea de a așeza în posturile-cheie, din administrație, oameni credincioși revoluției. În consecință, în 24 iunie, Boliac e numit vornic al capitalei, în locul lui Oteteleșanu, care își părăsise postul. Numirea lui Boliac se motivează astfel : ...„fiindcă acum acest post trebuie să fie ocupat de un om cu multă activitate, dar și dat cu totul noilor instituții" [14].

Ca vornic al orașului, Boliac avea în mîna sa toate corporațiile de negustori și meseriași din București, elemente care au avut un rol însemnat în reușita revoluției [15].

În iulie 1848 se instituie Comisia pentru eliberarea țiganilor. Firește, din ea nu putea lipsi vechiul luptător pentru eliberarea robilor țigani. Comisia e formată din arhim. I. Snagoveanu, C. Boliac și P. Poenaru [16]. Grigore Lăcusteanu, în ura lui nestinsă, nu uită să arunce o insinuare perfidă asupra activității lui Boliac în această comisie, vorbind de sosirea lui Suleiman-pașa la București : „A treia zi după sosire i-au dat un bal popular la șoseaua Kiselef. Între invitați, cavaleri și dame din popor ; jucau și țiganii și țigancele (căci îi emancipase guvernul revoluționar, luîndu-le cîte două ruble de țigan ; acești bani i-au adunat și mistuit un vagabond, anume Cezar Boliac" [17]. Pe lîngă faptul că privește toată această scenă a balului, tipică pentru atmosfera revoluției din 1848 în Țara Românească, neînțelegînd nimic din ea, cu morga tipică a aristocratului, Lăcusteanu însă uită că acest „vagabond" îi fusese subordonat de aproape, ca iuncăr, deci ca cineva venit din mica nobilime în miliția pămînteneasă din 1830.

---

[11] *Biografia Domnului Alex. Christofi*, Craiova, 1897, p. 6.
[12] „Monitorul român", I (1848), p. 11—12.
[13] *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, București, 1935, p. 127.
[14] „Monitorul român", I (1848), p. 10. Decret al guvernului provizoriu.
[15] Heliade, *Amintiri...*, p. 184.
[16] „Monitorul român", I (1848), p. 24, col. II.
[17] *Amintirile...*, p. 163.

Boliac celebrează cu entuziasm, nu numai prin fapte, dar şi prin versurile sale, gestul revoluţionar al emancipării ţiganilor în cunoscuta poezie *O ţigancă cu pruncul său la statua Libertăţii în Bucureşti,* datată 15 iulie 1848 :

Uite, maică, şi surîde ;
Uite, fiul meu iubit !
Rîzi, că ziua ţi-e senină ;
Rîzi, că viaţa îţi e lină !
De stăpîni cu bici de gîde,
Nu ! tu n-ei fi chinuit ! [18]

Biletele de emancipare însă — la care se face aluzie aici şi la care se referă şi Lăcusteanu — se pare că le semna arhimandritul Snagoveanu. De aceea, în popor, în legătură cu eliberarea ţiganilor, a rămas amintirea lui Snagoveanu, şi nu a lui Boliac. În *Cîntecul poporan despre Eliad,* reprodus în *Biografia domnului Alex. Christofi...* [19] după „Columna lui Traian", 1873, nr. 5, cîntec auzit de la Dinu lăutarul, fost ţigan dezrobit în 1848, nu se vorbeşte într-adevăr de Boliac în legătură cu emanciparea robilor ţigani :

Părintele Snagoveanul,
Care-a desrobit ţiganul,
În vale-n palat şedea
Şi bileturi că făcia...

De altfel, Boliac era împovărat cu prea multe însărcinări importante ca să poată sta ziua întreagă să alcătuiască şi să înmîneze bilete de eliberare. În schimb, o scrisoare către redactorul „Poporului suveran", în chestiunea eliberării robilor, e semnată : P. Petrache Peretz, „secretarul Comisii liberării robilor" [20].

În 3 august 1848, locotenenţa domnească, ce înlocuise guvernul provizoriu, în urma intervenţiei lui Suleiman-paşa, înfiinţează 8 comisii cu diferite misiuni de organizare a statului. În comisia a 6-a, pentru şcoli, sînt numiţi : Eliade, P. Poenaru, A. Tr. Laurian, C. Boliac şi N. Creţulescu [21]. Comisia a lucrat efectiv, după cum se vede dintr-o

[18] *Poezii naţionale.* A doa ediţie, Paris, 1857.
[19] Ediţia din 1898, Craiova, p. 17—21.
[20] „Poporul suveran", I (1848), p. 68, col. III.
[21] „Monitorul român", I (1848), p. 35.

adresă a lui Eliade, ministru al Instrucției publice, către locotenența domnească, în 18 august [22].

În același timp, Boliac e președintele organizației revoluționare „Clubul regenerației". O *Înștiințare* anunță reînceperea ședințelor acestui „club" [23], iar C. Viichoreanu face o dare de seamă asupra ședințelor din 17 și 20 august [24]. La impetuoasa ceremonie populară a arderii Regulamentului organic și a Arhondologiei — considerate ca simboluri ale epocii apuse pentru totdeauna — după însăși mărturia lui Eliade, care numai de părtinire față de Boliac nu putea fi acuzat, — „C. Aristia și C. Boliac se distinseseră în avîntul pricinuit de frumoasa priveliște pe care o înfățișa poporul" [25].

Jucînd un atare rol în mișcarea revoluționară, nu e de mirare că cercurile reacționare încearcă suprimarea lui fizică. Într-o corespondență din 26 august, publicată în „Gazeta Transilvaniei" [26], se relatează că, în seara de 24 august, patru „aristocrați reacționari", îmbrăcați în bluze, pîndiră pe C. Boliac pe lîngă casă, „pe cînd se va reîntoarce de la club". Trecînd însă pe la el, cu „droșca", o cunoștință a lui, un tînăr, Romanescu, — conjurații crezură că e Boliac și traseră. Un glonte îl răni ușor pe tînărul Romanescu în ceafă. Reacționarii prinseseră curaj, căci se vorbea insistent de intrarea trupelor otomane în țară pentru a înăbuși revoluția. Ceea ce se și întîmplă în curînd. În 13/25 septembrie, după instalarea lui Constantin Cantacuzino în funcția de caimacam al Țării Românești, fruntașii revoluționari au fost arestați de Fuad-Effendi. Ei au fost împărțiți în mai multe categorii. Cei trei foști locotenenți domnești — Eliade, Tell și N. Golescu — au fost escortați pînă la frontiera Transilvaniei, la Turnu-Roșu, și acolo au fost puși în libertate, cu condiția de a nu se mai întoarce în țară.

Alți fruntași — ca frații Bălcescu, Golescu, apoi Boliac, C. A. Rosetti și alți cîțiva — au fost trimiși cu pază la Giurgiu, acolo îmbarcați pe o ghimie turcească — un mic vas de război — și porniți în susul Dunării. După trei săptămîni de călătorie, adică pe la începutul lunii octombrie, ajungînd la Orșova, au fost puși în libertate [27]. Eliade, povestind aceleași întîmplări, enumeră printre cei purtați pe Dunăre și pe „amîndoi frații Peretz" — dintre care unul știm sigur că era

[22] „Monitorul român", I, p. 49, col. II.
[23] „Poporul suveran", I (1848), p. 76.
[24] „Romania", I (1848), p. 13: *Sciri din năuntru.*
[25] *Amintiri....* p. 201.
[26] An. XI (1848), p. 295—296.
[27] Ghica, *Amintiri...*, p. 36—37.

Grigorie —, apoi pe Iosefat Snagoveanu, Gr. Grădişteanu, C. Aristia, Bolintineanu, Vernescu etc. [28].

După cum am mai relatat, în 1875, povestind amintiri despre principesa Cleopatra Trubetzkoi, Boliac narează cum l-a trecut peste graniţă în Transilvania [29] în 1848. Ne încurcă însă mult data pe care o fixează Boliac pentru această întîmplare. El vorbeşte de 20 iulie. Pentru trecerea în Transilvania, după eliberarea de pe ghimia turcească, e mult prea devreme. Presupunînd că se înşală Ghica — Boliac nefiind printre cei arestaţi şi trimişi pe ghimie — nici aşa nu putea să fugă Boliac în 20 iulie, în plină putere revoluţionară. Să fie vorba de fuga lui Boliac o dată cu refugierea guvernului provizoriu în munţi, în iunie 1848 ? Mult mai probabil. În cazul acesta, în memoria lui Boliac de la 1875 s-ar fi produs confuzia dintre lunile iunie şi iulie, ceea ce e foarte uşor de închipuit.

În publicaţia semioficială a Ţării Româneşti [30] apare ordinul de exilare a fruntaşilor revoluţiei, semnat de Fuad şi Cantacuzino. Boliac e printre primii pe listă, la nr. 5, iar Grigorie Peretz e ultimul, la nr. 35.

Cea mai mare parte dintre aceşti exilaţi se îndreaptă spre Brussa şi Constantinopol, iar de aici unii pleacă mai departe spre Occident. Alţii pleacă direct spre Paris. Lui Boliac i se pierde urma un timp. Ba se iscă şi zvonul că ar fi murit. În realitate, el sosise la Sibiu, împreună cu N. Bălcescu şi Alecu Golescu [31].

Stabilind rolul politic jucat de Boliac în mişcarea revoluţionară de la 1848 în Ţara Românească, rămîne să cercetăm activitatea sa publicistică. Ea nu e prea dezvoltată. Era vremea faptelor, şi Boliac a considerat-o, desigur, ca atare.

A fost unul dintre redactorii ziarului „Poporul suveran", care, împreună cu „Pruncul român", au constituit gazetele reprezentative pentru ideologia mişcării de la 1848. „Poporul suveran" a apărut între 19 iunie şi 14 iulie, săptămînal. La început, redactorii săi au fost D. Bolintineanu, N. Bălcescu, C. Boliac şi A. Zane [32]. Au apărut în

[28] Eliade, *Amintiri...*, p. 237—238. Descrierea drumului pînă la Orşova, în p. 239—241.

[29] „Trompetta Carpaţiloru", XIII (1875), nr. 1 210, p. 1, col. II.

[30] „Vestitorul românesc", XII (1848), nr. 69 din 24 septembrie ; „Journal de Bucarest", I (1849), p. 126, col. III.

[31] Al. Golescu şi St. Golescu către I. Ghica, Paris, 17 decembrie 1848 ; Ghica, *Amintiri...*, p. 84.

[32] D. Bolintineanu, scrisoare în legătură cu redactarea ziarului, in „Trompetta Carpaţiloru", 1867, nr. 579, p. 2 309 (2 209).

total 17 numere. La numărul 15 s-au adăugat redacției Grigore Alexandrescu și P. Teulescu[33]. Redactori responsabili au fost, pe rînd, D. Bolintineanu și N. Bălcescu. Colaborarea sub semnătură a lui Boliac la acest ziar se reduce la două articole, amîndouă în cadrul revistei politice, care în ziarele de atunci ținea locul editorialului, articolul de fond.

Primul articol e consacrat apropiatelor alegeri pentru Adunarea Constituantă a revoluției[34]. Boliac evocă nedreptatea și corupția ce caracterizau alegerile pentru Obștească Adunare sub Regulamentul organic. Adunarea Obștească era, în mod covîrșitor, o adunare de clasă : „Sînt secoli de cînd România n-a mai avut Obștească Adunare. Aceea pe care ne-o dedese infamul Regulament organic nu era adunanță obștească, era adunanță boierească : se compunea din 39 boieri și 4 călugări. Boierii de clasul întîi, ce nu erau mai mult de 60 — cu dreptul de alegători și aleși — aveau 20 de deputați într-însa ; boierii de clasul al doilea, ce erau 3 000, aveau numai 19. De la cei dintîi nu se ceria altă cualitate decît să fie boier mare ; de la cei d-al doilea, se ceria să fie boier, fecior de boier și proprietar de moșie, — mare stavilă pentru un om ce ar fi fost în stare a dobîndi și rangul și moșia, dar care nu mai putea învia pe tatăl său, spre a-l face boier. Comerciul care învie societatea, industria care o înfrumusețează, inteligența care o cîrmuiește, agricultura care o hrănește și o ține, nu erau nicidecum reprezentate în această de trîntori adunanță ce se numia obștească". Felul cum se alegeau acești deputați nu era întru nimic mai drept decît compoziția ei. Boliac subliniază aceasta fără cruțare : „Alegerile se făceau în silă și prin corupție, și aleșii nu aveau altă misie decît să legiuiască hotiile principelui și la închiderea Adunanței îi așteptau rangul, postul și gratificația. Mijloacele de corupție era prerogative ale principelui : de tipar nu se temea, căci nu era ; de opinia publică nu-i era frică, căci vorba era oprită. Un deputat era un advocat ce venia pe sigur să vînză nepedepsit cauza clientului ce nu cunoștea și de care nu era cunoscut. El știa că nu a pus nimic în Tezaurul public al țerei și îl da de pradă fără milă. Drepturile țerei se pierdeau din zi în zi înaintea ochilor lui, — și el se uita cu apatie după dînsele, căci sclavul nu are patrie. Adunanța Obștească era o arendă unde se disputau boieriile și chiverniselile, iar deputatul un sclav al principelui, condus de un ministru fără nici o răspundere". După acest sumbru tablou al trecutului apropiat — tablou gravat de

[33] *Înștiințare*, în „Poporul suveran", nr. 15.

[34] *București. 6 august*, în „Poporul suveran", I (1848), p. 61—62.

Boliac cu stiletul ascuţit al indignării, cu sentimentul de demnitate ofensată al omului liber, cu o artă sobră dar puternică a mijloacelor de expresie — urmează imaginea viitoarei adunări, aşa cum o visa poetul revoluţionar : „Glorioasa revoluţie dela 9—11 iunie a schimbat această tristă stare a lucrurilor. În Adunanţa Obştească se vor reprezenta toate interesele ţerei, şi deputatul va fi învestit cu facultatea de a apăra cu demnitate cauza patriei. Un public inteligent îl va asculta şi tiparul va repeta în toată România pledoaria lui, din fraz în fraz, din vorbă în vorbă. Revoluţia dă în România un spectacol frumos : toţi românii se adun grupe-grupe, în oraşe şi plasele lor, ca să aleagă 250 de deputaţi, pe carii îi însărcinează să alcătuiască o Constituţie completă, pe principiurile decretate, adică să aşeze legi care vor întemeia cu siguranţă fericirea publică".

Al doilea articol e scris către sfîrşitul lunii. Umbre se întindeau peste ţară. Zvonuri ameninţătoare o cutreierau de la un capăt la altul. Revoluţionarii începeau să se simtă singuri. Reacţiunea ridica din nou capul. Ţăranii, dezamăgiţi de cursul pe care-l lua chestiunea proprietăţii pămîntului, se retrăseseră iarăşi muţi în suferinţa lor milenară. Se vorbea făţiş, prin colţuri, de reintroducerea Regulamentului organic, adică a privilegiilor boiereşti. Aceasta neliniştea în cel mai înalt grad mica boierime. Negustorimea, meseriaşii începeau să se teamă.

Boliac se alătură aici hotărît de grupul conducătorilor revoluţiei, în frunte cu N. Bălcescu, care îndemnau la curaj, care cereau ca revoluţia să fie consecventă cu ea însăşi pînă la capăt. Articolul al doilea e scris în aceste împrejurări. Boliac nu mai face în el apologia revoluţiei din Bucureşti, ci critica acelora dintre conducătorii ei, care, ca Eliade, începuseră să şovăiască, pactizînd cu reacţiunea : „Revoluţia noastră e ameninţată şi braţele ce ar trebui să o sprijine o părăsesc. Sîntem ameninţaţi de invazii streine chiar în Capitală ; şi cei ce jur în toate zilele în Cîmpul Libertăţii, că vor apăra Constituţia cu sîngele lor, s-au obosit cu libertatea în mijlocul muzicilor. Nu ! fraţilor ! O libertate aşa de ieftină luată nu poate avea rădăcină, nu poate trăi multă vreme. Libertatea este ca o femeie frumoasă şi mîndră, ce nu se dă curtizanilor ei decît numai atunci cînd îi vede făcînd sacrificiuri mari pentru dînsa. Libertăţii nu-i e destul numai muzicile, tobele, invocaţiile şi proclamaţiile pompoase ; îi trebue hotărîre, statornicie şi sînge".

În faţa noii situaţii, Boliac nu se rezumă însă la reproşuri şi sfaturi. Exprimîndu-şi speranţa că cele două puteri care interveneau în Principatele Române nu vor împinge lucrurile spre extreme, propune o uriaşă demonstraţie populară paşnică, împotriva presiunilor

externe pentru repunerea în vigoare a Regulamentului organic, ceea ce însemna abolirea Constituției revoluționare. Iar în cazul cînd glasul poporului nu va fi ascultat, propune apărarea cuceririlor revoluționare prin rezistența armată, chiar fără speranțe imediate : „Amară ne va fi soarta în sclavia Regulamentului, după ce am gustat din deliciile libertății, — și eternă va fi mustrarea de cuget a acelora ce ne-au condus pînă aci, dacă ne vor părăsi mai înainte de a cerca și cele de pe urmă mijloace pentru susținerea suveranității ce ne-au dat ; dacă mulțumiți de gloria că numele lor au fost cîteva zile în gurile unui popor întreg, vor prefera a trăi spre a dormi pe niște lauri atît de ieftin dobîndiți, decît a închide ochii ca adevărați eroi, spre a-i deschide ca să contemple eternitatea cu o frunte demnă de cauza cea mare a libertății, căreia s-au proclamat de campioni".

Dar cuvintele lui Boliac — ca și atitudinea eroică a grupului consecvent revoluționar în frunte cu Nicolae Bălcescu —, reprezentînd punctul cel mai înaintat al spiritului de luptă, n-au însemnat și linia majorității. „Falsii liberali" — cum i-a numit Bălcescu —, tinzînd de la început spre compromisuri cu clasa dominantă, au ajuns acum la postulatul resemnării în fața conjuncturii interne și externe. Masele orășenești, dezamăgite de tîrguielile în privința sferei votului universal prin noua Constituție și mai ales masele țărănești, scîrbite de nesfîrșitele discuții sterile din comisia proprietății, văzînd incapacitatea de a ajunge la o soluție dreaptă și eficientă în ceea ce privea făgăduita emancipare și împroprietărire a clăcașilor, au dezarmat moralicește. Pe plan extern se manifesta acum din plin ofensiva contrarevoluționară, după înfrîngerea revoluției din iunie 1848 a proletariatului din Paris. În răsăritul Europei, imperiul țarist și cel otoman — cu toate divergențele lor în ceea ce privește prăzile de teritorii la care mai rîvneau — își dau mîna ca să înăbușe duhul revoluționar din vecinătățile lor. În septembrie 1848, armatele celor două puteri reacționare pătrundeau pe teritoriul românesc, cu misiunea de a înăbuși cu armele revoluția. Sfătuit de Eliade și Tell — care se refugiaseră la Sibiu —, îndemnat cu vagi promisiuni de sprijin în viitor din partea consulatului englez din București, generalul Magheru, comandantul trupelor revoluționare, care pînă atunci era hotărît să apere revoluția cu armele, dizolvă tabăra pandurilor din Cîmpul lui Traian. Puțin mai tîrziu, Magheru, cu un grup de ofițeri și soldați, trece și el peste munți în Transilvania [35]. Cuvintele lui Bălcescu și ale

[35] Cu privire la acțiunea lui Gh. Magheru și sfîrșitul ei, vezi documentele publicate în „Foaia pentru minte", XI (1848), p. 315—321, 325—330, 369—371.

lui Boliac nu au răsunat totuşi în pustiu şi nici nu au fost străine de realitatea sufletească a maselor. În 2 septembrie, soldaţii din Bucureşti se revoltaseră. Masele orăşeneşti şi ţăranii veniţi în număr mare în capitală rezistau cu armele cîte le aveau [36]. Din judeţul Vlaşca, 25 000 de locuitori se pregătiseră să vină la Giurgiu să manifesteze în faţa lui Fuad Effendi, trimisul special al sultanului, venit „să facă ordine", dar locotenenţa domnească nu încuviinţează această manifestaţie. În 6 septembrie, masele se adunaseră în Cîmpul Libertăţii din Bucureşti, unde au ars solemn Regulamentul organic şi Arhondologia — „acele doă cărţi infame şi aducătoare de nefericire poporului român" —, devenite simboluri ale privilegiilor apăsătoare ale boierimii [37]. Într-o gazetă apărînd la Blaj se subliniază net caracterul revoluţionar al acestor manifestări : „În Ţara Românească se vede că eroii libertăţei constituţionali stau gata şi pînă la cea din urmă picătură de sînge, numai ca să se înfienţeze odată celea ce s-au făcut în revoluţiunea măreaţă dein 11/23 iuniu în Bucureşti" [38]. La intrarea trupelor otomane în Bucureşti, în ziua de 13/25 septembrie, masele orăşeneşti şi soldaţii se opun cu armele. Pe Dealul Spirei, umilii ostaşi pompieri se angajează într-o luptă eroică — tocmai pentru că era fără nădejde de victorie — cu numeroasa oştire otomană ce intra în capitală [39]. Cauza revoluţiei a fost înfrîntă de forţele externe copleşitoare. O foaie românească revoluţionară din Pesta exclama solidar : „Săracii români ! de-abia aţi gustat din dulceaţa libertăţii"... [40].

Boliac nu dezarmează însă. El va trece dincolo de Carpaţi, ca să-şi continue acţiunea revoluţionară, în primul rînd prin condeiul de ziarist. În Transilvania fierberea revoluţionară era în toi. Revoluţia maghiară îşi extinsese şi aici lupta împotriva monarhiei habsburgice. Nobilimea îmburghezită, care predomina în conducerea revoluţiei maghiare, stăpînită de naţionalism, ignora aspiraţiile naţionale ale celorlalte populaţii. Dieta de la Pojon stabilise graniţele statului naţional maghiar, hotărînd alipirea principatului Transilvaniei la Ungaria. În acest fel românii de aici, ca şi cei din Crişana, Banat şi

[36] „Gazeta Transilvaniei", XI (1848), p. 311—312 : *Ţara Românească şi Moldova ;* „Pruncul român", I (1848), p. 145.

[37] „Pruncul român", I (1848), p. 149—150 ; „Vestitorul românesc", XII (1848), p. 269 : *Bucureşti ;* „Poporul suveran", I (1848), p. 100 : *Bucureşti, 6 septemvrie ;* „Mercuriu", I (1848), p. 7 : *Bucureşti, 6 septemvrie.*

[38] „Invetiatoriulu poporului", I (1848), p. 79—80 : *Noutăţi.*

[39] „Vestitorul românesc", XII (1848), p. 274—275 ; „Gazeta Transilvaniei", XI (1848), p. 323—324, 326—327 : *Ţara Românească şi Moldova ;* „Organulu naţionale", I (1848), p. 89 : *Principatele romanesci.*

[40] „Amicul poporului", I (1848), col. 254 : *Ţara Românească şi Moldova.*

teritoriile numite „Partium", constituind populația majoritară, fuseseră lipsiți de dreptul de autodeterminare națională. Dieta Transilvaniei — compusă numai din reprezentanți ai națiunilor privilegiate, între care nu intrau și românii — urma să se pronunțe asupra „uniunii", prin care de fapt Transilvania era anexată de Ungaria. Legile votate de dieta de la Pojon nu recunoșteau decît o singură națiune : cea maghiară, și o singură limbă în stat : cea maghiară. Toate acestea nu puteau fi tolerate de mișcarea revoluționară a românilor din Transilvania, și nici celelalte populații din Ungaria nu le tolerau. Adunarea națională a românilor la Blaj, în ziua de 3/15 mai, se declarase împotriva alipirii Transilvaniei la Ungaria și formulase revendicările naționale și sociale ale românilor. Guvernul lui Kossuth nu a ținut seamă de toate aceste revendicări, limitîndu-se la declarații formale cu caracter general, asupra libertății și egalității [41].

Boliac nu dezarmează însă. El va urma linia indicată de N. Bălcescu, care încă din primele zile ale revoluției din Țara Românească — în urma atitudinii dușmănoase, net reacționară, a șefilor oștirii Odobescu și Solomon — își dădea seama ce puternic sprijin ar fi constituit o acțiune comună cu mișcarea revoluționară a românilor din Transilvania : „Nădejdea noastră de apărare e numai în oștirea din Transilvania"... — îi scria el din București, la 16 iulie 1848, lui Ion Ghica [42].

Dar pentru a înțelege atitudinea grupului revoluționar din Țara Românească, în frunte cu N. Bălcescu, și acțiunea dusă în Transilvania de C. Boliac, căutînd să răspundă prin faptă comandamentelor formulate atît de clar de N. Bălcescu, trebuie să recapitulăm sumar mersul revoluției românești dincolo de Carpați.

În primăvara anului 1848, o dată cu vestea izbucnirii revoluției în Franța, o frămîntare generală cuprinde întreg imperiul austriac, în care dinastia habsburgică ținea întemnițate atîtea naționalități, mase imense gemînd sub apăsarea feudală, în cadrul căreia iobăgia rămăsese încă o rușinoasă realitate. Cărturarii, ieșiți din popor și ținînd legătura cu el, se frămîntau ca să afle calea cea mai sigură pentru dobîndirea libertății naționale, din care să decurgă apoi firesc rezolvarea problemelor sociale acute. Un puternic semnal îl-a constituit izbucnirea revoluției în Viena, în 21 martie 1848. După extinderea revoluției și în Ungaria și constituirea unui guvern revoluționar la Pesta, fierberea se accentuează și în Transilvania. Tineretul maghiar

[41] *Istoria României*, București, 1964. vol. IV, p. 123—124.

[42] N. Bălcescu, *Opere*. ediție critică de G. Zane, vol. IV : *Corespondență*, București, 1964, p. 98.

de aici trece la acţiune politică. Dar, de la început, conducătorii mişcării revoluţionare maghiare din Transilvania o orientează împotriva voinţei legitime de libertate naţională a românilor de aici, care constituiau majoritatea absolută a populaţiei. Conducătorii politici maghiari cereau înainte de toate „uniunea cu patria soră", adică alipirea Transilvaniei la Ungaria, fără să întrebe dacă şi românii vor aceasta. Cînd cereau libertăţi politice, ei aveau în vedere naţiunea maghiară. Numai în al doilea rînd se gîndeau „să se uşureze poverile poporului" [43], ale atîtor milioane de iobagi. Dieta Transilvaniei — compusă numai din reprezentanţi ai celor trei naţiuni privilegiate, între care nu intrau şi românii — urma să se pronunţe asupra acestor revendicări. În felul acesta mişcarea revoluţionară maghiară elabora de la început un program politic în care nu se ţinea seama de faptul că în Transilvania existau români şi că ei constituiau naţiunea majoritară. Conducătorii politici ai românilor nu respingeau ideea unei lupte comune pentru izbîndirea revoluţiei, dar cereau întîi de toate ca, în această luptă, să se recunoască naţiunii române toate drepturile politice şi sociale care i se cuveneau. Simion Bărnuţiu formulează concret : înainte de a se lua orice hotărîre cu privire la viitorul Transilvaniei, românii să fie reprezentaţi în dieta acesteia proporţional cu numărul lor ; de asemenea, şi în funcţiunile publice. Glasul românilor trebuia să fie ascultat prin organul lor cel mai autorizat : o adunare naţională. Dar fracţiunea liberală a nobilimii maghiare, ca şi cei care aveau situaţii politice puternice ca vîrfuri ale aparatului de stat maghiar refuză să stea de vorbă cu reprezentanţii politici ai românilor pe baza acestor propuneri. În dorinţa de a-şi menţine cu orice preţ şi în exclusivitate poziţiile de conducere în Transilvania, conducătorii mişcării revoluţionare maghiare merg înainte pe calea realizării fără nici o condiţie a uniunii cu Ungaria. Guvernatorul Transilvaniei, contele Teleki, interzice adunarea naţională a românilor, convocată la Blaj pentru ziua de 30 aprilie 1848, îngăduind numai o întrunire restrînsă, pentru redactarea unui memoriu către dietă.

Pentru românii din Transilvania acum nu mai exista alegere : nu mai aveau altă cale decît aceea a luptei pentru afirmarea drepturilor lor politice şi sociale. Cu toate măsurile guvernului, masele de ţărani se adună în număr impresionant la Blaj, la data stabilită. Simion Bărnuţiu, cu verbul său simplu şi dîrz, expune cu cea mai mare claritate poziţia politică a românilor : nici o uniune înainte de

[43] Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, Bucureşti, 1965, p. 33—35.

recunoaşterea drepturilor lor naţionale [44]. Avram Iancu formulează răspicat scopul ei : „Românii nu vor cerşi libertatea" şi adaugă : „ei sînt destul de tari să şi-o stoarcă prin luptă" [45]. Într-un entuziasm unanim, sub lozinca „acum ori niciodată", pe care o va cristaliza poetic Andrei Mureşanu, moţii se organizează militaricește sub conducerea lui Avram Iancu. În adunarea naţională din 3/15 mai 1848, de pe Cîmpia Libertăţii din Blaj, iau parte 60 000 de oameni, într-o perfectă disciplină. Oamenii politici români veniţi de peste Carpaţi — ca A. Russo şi V. Alecsandri — sînt profund impresionaţi de această privelişte măreaţă. Avram Iancu se adresează poporului gemînd sub iobăgie, cu credinţa că forţa lui revoluţionară era singura în stare să schimbe ordinea feudală a societăţii. Tribunul Boteanu demonstrează că „prin punerea pe primul plan a problemei uniunii, clasa conducătoare a feudalilor îşi menţine dominaţia socială şi naţională asupra populaţiei române" [46]. Se hotărăşte crearea unui comitet naţional menit să îndrumeze realizarea programului politic al românilor şi să fie organul lor reprezentativ faţă de guvernul ţării şi faţă de reprezentanţii celorlalte naţionalităţi.

Dieta feudalilor maghiari şi a patriciatului săsesc — întrunindu-se la Cluj, în ziua de 29 mai — proclamă uniunea Transilvaniei cu Ungaria, fără să ţină seama de loc de revendicările românilor. Mai mult : guvernul hotărăşte dizolvarea comitetului naţional român, care-şi alesese sediul la Sibiu, iar la Miholţ, trupele de grăniceri şi gărzile cetăţeneşti maghiare din Aiud, chemate de baronul Banffi, înăbuşe în sînge voinţa iobagilor de a stăpîni petecul de pămînt pe care îl munceau. Avram Iancu ia atunci decizia supremă : în 5 iunie 1848 pleacă în munţi la moţi, să-i organizeze pentru lupta cu armele. Ultima speranţă de înţelegere cu conducătorii politici ai ungurilor fusese sfărîmată. Conducătorii liberali maghiari din Pesta nu vor să ia nici ei în seamă revendicările naţionale ale românilor. Ei se dovedesc tot atît de puţin înţelegători ai situaţiei ca şi aristocraţii care căutau să se salveze din prăbuşire. Se încearcă arestarea întregului comitet naţional român — şi Aug. Treboniu Laurian şi Nicolae Bălcescu sînt întemniţaţi. Masele de români îi eliberează însă cu forţa. Cea de-a treia adunare naţională de la Blaj, la sfîrşitul lunii septembrie 1848, se întruneşte sub steagurile revoluţiei [47]. Oamenii vin înar-

[44] Karl Marx, în însemnările sale din septembrie 1856, subliniază justeţea acestei poziţii.
[45] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 46.
[46] Ibidem, p. 47.
[47] Ibidem, p. 70.

maţi, într-o disciplină militară impresionantă. Alarmat, comisarul imperial Vay soseşte personal la adunare, ia cuvîntul şi o asigură de dorinţa împăratului de a înţelege revendicările poporului român. Ca semn concret, anunţă că arestaţii politici români vor fi eliberaţi şi execuţiile fiscale prin forţă armată la sate vor înceta. Dar cere să se dizolve adunarea. Conducătorii politici îl ascultă în tăcere, fără a-l aproba, dîndu-şi seama că acestea erau simple promisiuni menite a demobiliza masele. La 25 septembrie sosesc la Blaj Bărnuţiu, Laurian şi Papiu Ilarian. Dezbaterile ţin trei zile şi încă o dată sînt formulate clar toate revendicările naţionale şi sociale ale românilor, respingîndu-se încă o dată uniunea cu Ungaria. În consecinţă, adunarea nu recunoaşte guvernul provizoriu din Pesta şi declară că Transilvania trebuie să-şi organizeze viaţa politică şi socială în cadrul constituţiei liberale, proclamată pentru întreaga monarhie austriacă în 25 aprilie 1848, în urma presiunii exercitate de masele revoluţionare la Viena, în primăvara acelui an. În constituţia aceasta se prevedeau votul universal şi libertatea tiparului, în timp ce constituţia proclamată la Pesta cuprindea o serie de restrîngeri, menite să menţină măcar în parte privilegiile aristocraţiei, iar guvernul din Pesta continua să nu recunoască decît o singură naţiune : cea maghiară, o singură patrie : cea maghiară, şi o singură limbă : cea maghiară, ignorînd total existenţa poporului român din Transilvania, pe care o voia unită cu Ungaria. Românii nu mai aveau o altă cale decît aceea a luptei cu armele. Marele patriot N. Bălcescu — care cunoştea situaţia chiar la faţa locului fiind în acel moment în Transilvania — cu spiritul său revoluţionar ardent, dar şi cu marea luciditate politică ce-l caracteriza, şi-a dat seama cît de imens a fost răul adus cauzei revoluţionare prin această atitudine a conducătorilor politici maghiari. Anunţîndu-l pe A. G. Golescu — printr-o scrisoare din Sibiu datată 10/22 noiembrie — că „românii din Banat şi Transilvania au luat armele", apoi comentează : „A fost o mare nenorocire că nebunia ungurilor adusese deghinarea între românii, slavii şi ungurii şi imperiul austriac se mîntui de criza în care se afla şi care ameninţase desfiinţarea lui (...). Ungaria nu a vrut să primească proiectul de confederaţie întemeiat pe egalitatea naţionalităţilor, ce îi propusesem şi noi, apoi era firesc că aceste naţiuni să caute a sprijini imperiul Austriei, ce făgăduise această egalitate". Ca o consecinţă concretă, anunţă că i-a povăţuit pe conducătorii românilor de aici „să caute a se organiza, cerînd de

la împăratul ca naţionalitatea română să fie unită sub o administraţie română" [48].

Precizarea aceasta a poziţiei lui Bălcescu — făcută de el însuşi în toamna anului 1848 — este pentru noi cu atît mai preţioasă, cu cît el venise în Transilvania cu dorinţa de a-i convinge pe conducătorii politici maghiari de necesitatea unirii eforturilor tuturor naţionalităţilor din imperiul austriac, cu respectarea fără şovăire a drepturilor fiecăreia dintre ele, pentru izbînda revoluţiei. De altfel, opinia aceasta era împărtăşită şi de ceilalţi fruntaşi ai mişcării revoluţionare din Ţara Românească, răspîndiţi acum în emigraţie la Paris şi la Bruxelles.

Cu o lună mai tîrziu însă, intervine un element nou în situaţia politică şi militară din Transilvania. Intră hotărît în acţiune trupele revoluţionare comandate de generalul Iosif Bem, care avea un trecut de luptă pentru cauza libertăţii Poloniei. Oştirea lui, redusă la început, era plină de voluntari veniţi din mai toate ţările Europei şi în primul rînd austrieci, polonezi şi numeroşi români. Bem era urmărit de un ideal revoluţionar viu şi lipsit de şovinismul specific nobilimii şi liberalilor maghiari din Transilvania. Înlocuind cauza libertăţii poporului polon cu cea a revoluţiei europene, Bem a luat măsuri categorice şi efective pentru evitarea oricărei asupriri naţionale. Prin aceasta, el şi-a cîştigat simpatii largi între conştiinţele revoluţionare ale diferitelor popoare din imperiul austriac. Pentru prima oară apărea în Transilvania un comandant de oşti revoluţionare care nu lupta în numele unei anumite naţiuni şi nu servea cauza aristocraţiei ameninţată cu prăbuşirea totală. Rezultatele nu au întîrziat să se vadă. Oştirea lui Bem a crescut fulgerător, de la 8000 la 30 000 de oameni, cu 110 tunuri. În 27 febr./11 martie 1849, trupele lui Bem ocupă Sibiul, după ce alungaseră din mai toată Transilvania trupele habsburgice şi pe cele ţariste, chemate în ajutorul lor.

Conducătorii politici ai românilor din Transilvania rămîn în expectativă armată. Iosif Bem era un om care nu putea fi privit fără simpatie, dar el nu era decît un general, un comandant de oşti — iar românii ştiau dintr-o experienţă recentă dar amară cît de mare era orbirea conducătorilor politici maghiari şi cît de şubrede erau făgăduielile împăratului de la Viena. Sprijiniţi pe cetatea de nebiruit a Munţilor Apuseni, ei continuă acţiunea armată împotriva nobilimii, sub conducerea lui Avram Iancu, înconjurat de tribuni ca Axente Sever, Simeon Balint, Ioan Boteanu şi alţii.

[48] N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, p. 116—117.

Împrejurările acestea trezesc din nou în N. Bălcescu speranţa de a putea fi folosită noua situaţie din Transilvania pentru cauza revoluţionară în Europa răsăriteană. El îi scrie plin de entuziasm, lui A. G. Golescu, din Constantinopol, în 28 martie 1849 : „Ştirea ce a sosit aci duminică seara la 21, a umplut pe toţi de bucurie. Ai aflat că Bem a bătut amarnic pe ruşi şi i-a gonit din Transilvaniea". Reînvie planurile lui Bălcescu de a întruni într-un singur mănunchi puternic forţele revoluţionare din această parte a Europei : „Aştept curierul de duminică şi dupe dînsul mă voi hotărî de trebuie să mai şez aci sau să mă apropii de hotarele ţerii şi să mă duc în Transilvaniea. Eu sînt de părere că trebuie a însurecţiona ţerile" [49]. Iar în 1/13 aprilie îi scria : „Nu-ţi mai poci scri mai mult, căci mîine plec pentru Transilvaniea" [50]. Drumul lui, descris în scrisori către Ion Ghica, s-a desfăşurat cu multe peripeţii şi adesea cu primejduirea vieţii. Era convins că realizarea planurilor lui merită acest risc. În scrisoarea din Belgrad, 26 aprilie/8 mai, elogiază lipsa de şovinism a planurilor politice ale lui Bem, care visa o confederaţie compusă din „Ungaria, Polonia şi România" [51]. Ajuns în Transilvania, N. Bălcescu caută să se întîlnească în primul rînd cu Bem, înainte de a merge la Pesta, să stea de vorbă cu Kossuth [52].

[49] N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, p. 148.
[50] *Ibid.*, p. 153.
[51] *Ibid.*, p. 161.
[52] *Ibid.*, p. 165.

În mijlocul revoluției din Transilvania

În ziua de 25 martie 1849 apare la Brașov primul număr din „Espatriatul", ziar scos de Boliac cu cîțiva prieteni pentru a încerca să-i convingă pe românii și sașii din Transilvania să se alăture la acțiunea generalului Iosif Bem.

Intervalul de la începutul lunii octombrie — cînd Boliac a fost pus în libertate lîngă Orșova, de către escorta ghimiei turcești, împreună cu ceilalți prizonieri politici de pe ea — și pînă la data apariției primului număr din „Espatriatul", e lipsit de știri precise despre el. Știm că, spre sfîrșitul anului 1848, o bună parte dintre fruntașii revoluției române se aflau în Transilvania : „arhimandritul Snagoveanul, Boliac, N. Bălcescu, Bolintineanu, Gr. Ipătescu, A. Zane, Aristia, Ionescu și Deivos au trecut în Transilvania unde se află și Tell și Eliad" [1]. Dintre aceștia, cei mai mulți n-au rămas în Transilvania, ci s-au împrăștiat, fie spre Occident, fie spre Imperiul Otoman.

Judecînd după datarea poemei *Ciocoii în revoluție*, în 10 decembrie 1848, Boliac se afla la Brașov [2]. În articolul intitulat *Dragostea ungurească*, scris în 1873, Boliac rememorează astfel împrejurările în care a ajuns la Brașov : „În anul 1848, după ce căzu revoluțiunea română prin trădări (...) și ne pomenirăm, trădați și trădători, pre ghemiile turcești pre Dunăre, cu așternut ghiulele și cu înveliș cerul ; și putuRăm în fine, după cîteva săptămîne de toamnă, de la Rusciuk pînă la Adacales, să trădăm și noi pe turci și să scăpăm pre teritoriul Austriei, în fine, cînd m-am despărțit de camarazii mei la Semlin cu ideea că nu e bine să ne depărtăm de țară pre cît timp românii din Austria sînt cu armele în mînă, ideie ce a împărtășit-o și N. Bălcescu și D. Bolintineanu, că s-au despărțit și ei de ceilalți și m-au însoțit ca să traversăm împreună toate nevoile, printre toate popoarele de naționalități (...) în cel mai crîncen rezbel civil. La anul 1848,

[1] Generalul Magheru către Ion Ghica, la Constantinopol. Scrisoare datată · Trieste, 24 ian./5 febr. 1849 în Ghica, *Amintiri...*, p. 151.

[2] *Poezii naționale*, p. 22—23.

putînd să ajung de la Semlin la Brașov, în conceperea ideii, după cele ce vedeam : împăcarea și unirea românilor cu ungurii" [3].

De fapt, memoria lui Boliac șovăie și aici. În 16 decembrie 1848, N. Bălcescu îi scria lui Ion Ghica din Belgrad, anunțîndu-l că pleacă de aici spre Triest ca să vină pe acolo la Constantinopol. Împreună cu N. Bălcescu veniseră [4] la Belgrad și Eliade și Tell, ei însă se pregăteau să plece la Paris. Despărțirea lor, după cum reiese din scrisoarea lui Al. și Șt. Golescu către Ghica [5], trimisă din Paris cam în același timp : 17 dec. 1848 —, trebuie să se fi făcut la Sibiu.

Ideea necesității unei lupte comune a revoluționarilor din imperiul austriac pentru libertatea tuturor naționalităților am văzut că nu era numai preocuparea lui Boliac, Nicolae Bălcescu, venind la Constantinopol, o propagase printre emigranții români de acolo. Ion Ghica arată în *Amintiri din pribegia după 1848* că N. Bălcescu, abia sosit la Constantinopol, se oferea să meargă în munți, la moți, să se înțeleagă cu Avram Iancu și Axente Sever, tribunii românilor. Ion Ghica scrie atunci o scrisoare către Avram Iancu, îndemnîndu-l să caute o cale de împăcare cu conducătorii politici maghiari. Ideea aceasta o sprijinea și ministrul Piemontului la Constantinopol, baronul Tecco, care se arătase și el gata să trimită la Debreczin, la guvernul revoluționar maghiar, un emisar, pe căpitanul Monti [6].

În aceste împrejurări, N. Bălcescu a plecat din nou spre Transilvania. Cu Boliac s-a reîntîlnit însă abia în iunie 1849, la Debreczin [7]. Boliac a rămas tot timpul în Transilvania să militeze pentru înțelegerea între popoarele de acolo, sub steagul comun al revoluției. Și fiindcă acțiunea generalului Bem —, prin succesele ei militare ca și prin înțelepciunea cu care considera chestiunea naționalităților — era mai aproape de crezul său revoluționar și fiindcă ea izbutise să-și demonstreze eficiența prin succese pe tărîmul militar în primul rînd, Boliac a luptat, a propovăduit pentru lupta comună sub steagul ei. În noile izbînzi ale revoluției din Transilvania, el vedea o garanție puternică pentru reluarea cu succes a acțiunii revoluționare din Țara

[3] Trompetta Carpaților", XI (1873), nr. 1 081, p. 1, col. I—II. De altfel acest articol a stîrnit observații în ziarele „Viitorul" și „Gazeta Transilvaniei", la care Boliac răspunde prin „Trompetta Carpaților" „*Respuns la uă accusare neîntemeiată ce se face Trompettei Carpaților*", în nr. 1083, p. II, col. III, *Către iubiții noștri confrați de la Gazeta Transilvaniei*, în nr. 1083, p. 2, col. III.

[4] N. Bălcescu către I. Ghica, în Ghica, *Amintiri...*, p. 238—242.

[5] Ghica, *Amintiri...*, p. 84

[6] *Ibidem*, p. 175—177.

[7] N. Bălcescu către Ghica, în Ghica, *Amintiri...*, p. 343 ; Cezar Boliac către Ion Ghica, *Ibidem*, p. 368.

Românească. O spune el însuşi, examinîndu-şi această activitate, după ce ea fusese încheiată prin înăbuşirea, la rîndu-i, şi a revoluţiei maghiare. O spune cu patetismul care-i e propriu, povestind despre ...„jurnalul ce redigeam în Transilvania şi-l împărţiam gratis în 1500 exemplare, în toate părţile unde se aflau români, cu misiile grele ce primeam de la guvern, pentru care fui proscris pentru a treia oară de ţar, — pot fi dovadă. (...) De n-am pierit în tot timpul cît am propagat ideea (...) între saşi, serbi şi români revoltaţi, şi de cîte ori am traversat capitale inemice, trimis de generalul Bem la guvernatorul şi de la guvernatorul la Bem, de cîte ori am intrat pe tărîmul unde eram proscris, a fost numai un capriţiu al întîmplării" [8].

Nu ştim precis cum a ajuns în legături directe cu Bem, nici cum a ajuns la procurarea mijloacelor materiale pentru tipărirea gazetei „Espatriatul". G. Bariţiu, vorbind de trecutul foilor sale, afirmă că ele fuseseră suprimate în 1848 de către guvernul maghiar revoluţionar şi în locul lor — „în aceiaşi tipografie a lui Ioan Gött", în care se tipăriseră de la început foile lui Bariţiu, prin prietenia lui cu tipograful sas — s-a tipărit „Espatriatul" [9]. Prin urmare, tipografie avea la dispoziţie — poate că şi hîrtia rămasă. Banii se pare că i-a pus la dispoziţie, la început, guvernul maghiar revoluţionar, — căci primele numere ale gazetei se împărţeau gratuit, redacţia refuzînd chiar pe acei care ar fi voit să-şi achite abonamentul, pe motiv că nu-şi poate lua nici un angajament de durată cu privire la apariţia foii [10]. Nu trecu însă nici o lună şi redactorul, arătînd că „numără 700 abonaţi în lista sa", roagă pe toţi „doritorii ce doresc a primi această foaie şi d-acum înainte, a trimite preţul abonamentului cît mai în grab" [11]. Se pare că efectul politic vizibil al acţiunii gazetei fiind mai mic decît cel care se sconta, entuziasmul bugetar pentru ea să fi scăzut.

Bălcescu — într-o scrisoare citată, către soţia lui Ion Ghica, din 26 aprilie/8 mai 1849 — judecă cu severitate modul puţin chibzuit prin care Boliac a grevat acţiunea sa politică prin calcule bugetare.

Boliac a continuat totuşi să se bucure de cea mai mare confienţă din partea generalului Bem. În afară de Bem, era prieten cu Wysotzki, unul din ofiţerii polonezi din armata revoluţionară maghiară şi, după cît se pare, şi cu Czaika Czaikovski, agentul emigraţiei poloneze la

[8] Boliac către Ghica, în Ghica, *Amintiri...*, p. 629.

[9] G. Bariţiu: *Din trecutul „Gazetei" 1838—1850.* Numărul jubiliar 1888 al „Gazetei Transilvaniei", p. 2.

[10] „Espatriatul", nr. 4, din 12 aprilie, p. 13, col. I.

[11] Ibidem. nr. 8 din 6 mai, p. 28; *Către DD abonaţi!*

Constantinopol [12]. În ultimele momente ale revoluției, Boliac s-a refugiat pe teritoriul otoman, o dată cu un grup de polonezi care luptau în armata revoluționară.

Asupra acțiunii sale în Transilvania și asupra scopului urmărit prin „Espatriatul", Boliac dă o destul de amplă relație într-un fel de raport către Eliade [13]. Venind în Transilvania, intrase în legătură strînsă cu Bem și făcuseră împreună o seamă de planuri politice și militare, între care era și cel al formării unui corp militar dintre emigranții din Principatele Române, corp care să lupte alături de celelalte formații revoluționare venite în ajutorul lui Kossuth. Pentru toate acestea, i-ar fi trebuit o împuternicire din partea fostei locotenențe domnești spre a trata cu guvernul revoluționar maghiar în numele emigrației române. Această împuternicire Boliac susține că i-ar fi cerut-o lui Eliade printr-o scrisoare rămasă fără răspuns, — scrisoare la care se referă în raportul către acesta. Boliac ar fi lucrat atunci din proprie inițiativă, scoțînd „Espatriatul" împreună cu arhim. Ioan (Ioasaft) Snagoveanu și Costache Bălcescu. De altfel, nici Eliade, cu toată prudența lui timorată, nu era împotriva acestei idei. Astfel, într-o scrisoare datată 20 iunie/1 iulie 1849 către Russo Lăcusteanu elogiază acțiunea lui Boliac : „Din Transilvania am primit cîteva numere ale foaiei „Espatriatul". D. Boliac, redactorul ei, și părt. Ion ne servesc cauza foarte bine prin această foaie..." [14].

„Espatriatul" apare, precum am spus, în 25 martie 1849. Ca subtitlu, are deviza revoluției române : „Dreptate. Frăție". Fiecare număr din cele apărute se încheie cu mențiunea : „redactor și editor Cezar Bolliac". Foaia apărea de două ori pe săptămînă : joia și duminica.

Cuvîntul de început al ziarului e un apel patetic adresat românilor din Transilvania pentru a-i determina să se întoarcă, împreună cu maghiarii, împotriva monarhiei austriece. Din primele rînduri, numele lui Bem — „arhanghel al Libertății" — e apăsat cu stăruință în numele libertății : „Fraților români, împărțiți și subîmpărțiți în atîtea fracții ! Pătrundeți-vă odată de acest adevăr : astăzi nu sînt luptele între cutare și cutare nație, între cutare și cutare împărat ; astăzi este o singură luptă în toată Europa ; este lupta între libertate și tiranie, între popoli și dinastii. Dinastiile se strîng și-și dau mîna din toate părțile spre a-și propti tronurile ce se surpă, și toată speranța

[12] P. P. Panaitescu, *Planurile lui Ion Cîmpineanu pentru unirea națională a românilor*, Cluj, 1924.

[13] C. Boliac către Eliade, în Ghica, *Amintiri...*, p. 814—823, Scrisoare din Constantinopol, datată 30 decembrie, 1849.

[14] I. Eliade către Russo, în Ghica, *Amintiri...*, p. 719.

ce le-a mai rămas este neînțelegerea și învrăjbirea popoarelor între dînsele. Cînd odată popoarele își vor cunoaște adevăratul interes, atunci lupta aceasta va înceta" [15]. Foaia lui Boliac apare deci în strînsă legătură nu numai cu planurile și acțiunile emigranților români, ci și în tot atît de strînsă legătură cu acțiunile militare și planurile politice ale lui Bem. Încă din nr. 1 se comentează entuziast proclamația pe care a adresat-o Bem către români, din cetatea Brașovului, în 9/21 martie, în calitatea de suprem comandant al armatei revoluționare maghiare din Transilvania.

Într-adevăr, în pagina a 3-a se publică o *Prochiemăciune către locuitorii Transilvaniei,* semnată de I. Bem, anunțînd că a curățit întreaga Transilvanie de trupele habsburgice contrarevoluționare. Făgăduind deplină libertate pentru toate națiunile, sub scutul armatei sale, Bem încheie : „Maghiari, sași și români ! Întinde-ți-vă mîinile frățește, alungați de la voi toată ura națională și fiți fericiți !" Mai tîrziu, în nr. 11, p. 44, Boliac va publica și o *Proclamație și ordonanță* a lui Kossuth, guvernatorul țării. Spre a face cunoscut populațiilor transilvănene programul revoluției din Țara Românească, Boliac îl publică în întregime, în versiune română și maghiară [16]. Prin ziarul său, Boliac caută să țină legătura cu celelalte centre revoluționare, publicînd corespondențe din Paris [17] și mai ales din București [18]. La rîndu-i, adresează celor din Țara Românească cuvinte de îmbărbătare. Mersul victorios din acel timp al revoluției în Transilvania îl făcea să aibă nădejdea că — prin biruința ei deplină — va fi posibilă și reînvierea revoluției în Principatele Române : „Puțin, o ! fraților, și piepturile voastre se vor decora cu cocarde, magistrații voștri vor încinge eșarfe în contra tiraniei și stindardul tricolor va flutura cu fală în capul trupelor noastre ; puțin, și sclavul se va elibera ca să nu se mai întoarcă în robie, muncitorul și meseriașul vor dobîndi cele promise prin Șarta Constituției și inteligența liberă va putea cugeta și a manifesta cugetările sale ; puțin, și Moldova și România va fi o patrie frumoasă a românului sub aripile umane ale puternicului și generosului nostru suzeran ; puțin, și acești persecutori ai noștri, pe care îi iertăm din tot sufletul, vor fi siliți a se pătrunde de adevăr, a-și recunoaște adevăratul interes și a da mîna cu noi, care am fost întotdeauna adevărați frați ai lor !" [19]. Articolul acesta ne dă totuși de gîndit ; pare

[15] „Espatriatul", nr. 1, p. 1, col. I.
[16] Ibidem, p. 15—16, 19—20, 23—24, 27—28, 31—32, 35—36.
[17] Ibidem, p. 3.
[18] Ibidem, p. 3, 17—18, 22.
[19] *Fraților români din România,* în „Espatriatul", nr. 1, p. 1—2.

mai mult un act de abilitate politică decît exprimarea gîndului intim al lui Boliac. Știm cum considera Boliac, încă spre sfîrșitul revoluției în Țara Românească, abuzul de manifestații spectaculoase, a cărui reînviere o promite aici : cocarde, eșarfe etc. Știm, de asemenea, cu cîtă duritate a procedat Fuad-Efendi — trimisul special al „generosului nostru suzeran", sultanul — la înăbușirea revoluției din Țara Românească. Cît despre iertarea persecutorilor, nu știm la cine s-ar fi putut gîndi realmente Boliac fără să păcătuiască grav nu numai împotriva istoriei, dar și împotriva propriei lui conștiințe. Încă din timpul revoluției românești știa cît se putea conta pe jurămintele fățarnice ale boierimii reacționare :

Cu cît mergem înainte
Libertatea naintează, —
Dă holera în ciocoi ;
Tot îngînă la cuvinte;
A cîrti nu mai cutează —
Rînjesc cînd ne văd pe noi [20].

Și mai limpede se exprimă Boliac în această privință în versurile scrise la Brașov, în 10 decembrie 1848, adică înainte de a începe editarea „Espatriatului", un adevărat articol politic versificat, cu privire la imposibilitatea unei aderări sincere a boierimii reacționare la revoluție, făcînd bilanțul erorilor mișcării din Țara Românească :

Numa-opinca, sărăcuța,
Numa ea nu ne-a-nșelat,
Numai dînsa, ea, micuța,
Numai ea nu ne-a trădat ;
Dar ciocoii gulerați
Sînt la inimă spurcați.

Boliac afirmă aici că a preconizat de la început imposibilitatea unei colaborări cu boierimea, în timpul revoluției :

Că eu bine-am spus, săracu,
Eu v-am spus numaidecît,
Că n-ai să te-mpaci cu dracu ;

[20] *Holera ciocoilor, în Poezii naționale,* Paris, 1857. Versuri datate : București, 3 iulie 1848.

De i-ai face orișicît :
Toți ciocoii guleraţi
Sînt la inimă spurcaţi.

Că-ncepură-a face fracţii
Ş-a lega pe opincari :
Într-o lună, — trei reacţii, —
Ne-a scăpat ăi măcelari !
Că ciocoii guleraţi
Sînt la inimă spurcaţi.
Şi noi tot cu evanghelii
Din balconuri predicam ;
Tot spuneam parascovenii
Şi-i iertam, ne împăcam ;
Dar ciocoii guleraţi,
Ei rînjeau, că-s rău spurcaţi.

Acest articol politic, versificat grăbit, cu totală nepreocupare pentru forma artistică, n-a fost publicat în „Espatriatul". Era, probabil, prea sincer politiceşte, neoportun. A fost tipărit doar la Paris, în 1857, în volumul de poezii intitulat *Naţionale,* sub titlul *Ciocoii în revoluţie.*

În redactarea ziarului „Espatriatul", Boliac era ajutat de arhimandritul Snagoveanu şi de Costache Bălcescu, care se refugiaseră împreună cu el de la Orşova, proscrişi şi ei. În duminica de 25 martie, Snagoveanu oficiază în biserica din Scheii Braşovului slujbă de mulţumire pentru victoria trupelor revoluţionare conduse de Bem [21]. După aceasta i se publică în ziar *Cuvîntul ce s-a ţinut de părintele Ioasaf Snagoveanu în biserica grecilor* [22]. Mai tîrziu Snagoveanu publică un apel către confraţii săi [23]. Costache Bălcescu semnează şi el mai multe articole în „Espatriatul" pînă la sfîrşitul apariţiei lui [24]. Într-adevăr, cu numărul 12 din 3 iunie 1849, „Espatriatul" îşi încheie scurta sa existenţă. Misiunea ce îi incumba fusese terminată. Dacă a izbutit sau nu, e greu de spus, fiindcă n-avem ştiri ce ecou a avut în sufletul cititori-

[21] „Espatriatul", p. 4.
[22] Ibidem, nr. 9, din 13 mai, p. 33.
[23] *Fraţilor preoţi din Ţara Românească,* în „Espatriatul", p. 38—39.
[24] *Domnilor reacţionari din România!* nr. 4, p. 14 ; *Desvoltarea inteligenţii şi a caracterului român din România* — nr. 11, p. 41—42 ; *Noutăţi din Ţara Românească,* nr. 12 din 3 iunie, p. 47.

lor. Am văzut că, în numărul 8 din 6 mai, Boliac anunța că a ajuns să aibă 700 abonați. În scrisoarea către Ghica din 20 noiembrie 1849 afirma că-l împărțise gratis în 1500 de exemplare. Față de tirajul obișnuit al periodicelor românești din acea epocă, cifra e destul de mare ; față de faptul însă că gazeta se împărțea gratuit, cifra de 1 500 de exemplare nu constituie un mare succes. Cert este un lucru : intelectualitatea română din Transilvania a manifestat — din motivele pe care le-am analizat mai sus — o vizibilă rezervă față de „Espatriatul". În paginile lui nu întîlnim nici o semnătură transilvăneană. Și doar se simțea profund nevoia unui condei ardelenesc la „Espatriatul". Aceasta se vede și din încercarea stîngace de a imita limbajul intelectualilor români din Transilvania în comentariul „prochiomăciunii" lui Bem, — încercare stîngace, fiindcă nu se baza pe o temeinică cunoaștere a acestui limbaj.

E de notat că, în același timp, în ziarul german „Kronstädter Zeitung", fruntași culturali ai sașilor militau pentru același ideal al solidarității și luptei comune a popoarelor împotriva tiraniei habsburgilor.

După încetarea gazetei, Boliac continuă acțiunea politică în slujba căreia fusese și „Espatriatul". Despre toate peripețiile care au urmat, avem relatări amănunțite în scrisorile lui N. Bălcescu către Ion Ghica, publicate de acesta în volumul *Amintiri din pribegia după 1848*.

În iunie 1849, N. Bălcescu sosește la Pesta cu misiunea dată de conducerea emigrației revoluționare române din Constantinopol de a duce tratative cu guvernul revoluționar al lui Kossuth. Cu Boliac încă nu se întîlnise. Știm aceasta din scrisoarea lui Ghica de la 6 iunie : „De la Transilvania nu mai știu nimic. Tu poți afla ceva despre aceasta mai bine de la Boliac, cu care să te pui în corespondență. Știu că nu-i faci haz, — și ai cuvînt. Asemenea sînt și eu, dar cred că oamenii politici nu trebue să aibă patimi și trebue a se povățui numai de calculul rației și a trage folos din oricine" [25].

Între timp însă Boliac se afla și el în drum spre Pesta. Generalul Bem se hotărîse să răzbească cu armata în Moldova, pe la Oituz. În acest scop, „a voit să-și asigure neutralitatea sau chiar concursul armatei otomane, care era sub comanda lui Omer-Pașa, și a trimis pe Boliac la Pesta cu scrisori către Kossuth, propunîndu-i să însărcineze pe Boliac să facă să parvie în mîinile comandirului armatei turcești un dar de valoare".

[25] Ghica, în *Amintiri...*, p. 284.

În 22 iunie Boliac se afla la Pesta și se întîlnise cu Bălcescu [26], după cum se vede din scrisoarea acestuia [27].

N. Bălcescu, ca și Ghica, era de părerea lui Boliac, că trebuie să se facă toate eforturile pentru a se ajunge la o acțiune comună cu cea a generalului Bem. În Kossuth nu prea avea încredere : „Aceea ce-mi zici că trebue zise lui Bem, le-am zis în parte de atunci, și am însărcinat pe Boliac, cînd l-am întîlnit la Debreczin, care e bine cu dînsul, ca să zică cu meșteșug mare că noi l-am primi bucuros de domn sau rege al nostru. Oricum, el e — pe cît poziția îl iartă — în favorul românilor. Lehii din a lor legioană sînt cu totul pentru români și au cerut de la Bem ca ei să nu se bată contra românilor. Kossuth a cîrmuit slab..." [28].

În iulie însă N. Bălcescu, secundat cu entuziasm de Boliac, avea proiecte mai practice și în curs de realizare, anume planul creării unei legiuni revoluționare române care să lupte alături de trupele lui Bem, în virtutea unui tratat politic amplu, de înțelegere între maghiarii și românii revoluționari : „În vremea aceasta a sosit aci Boliac, Deivos, Manu și Vernescu. Am zis lui Boliac să meargă la Kossuth. L-am dăscălit ce să-i zică. Kossuth l-a primit bine și i-a făgăduit că va împlini toate. Seara am fost la Bathyáni și ne-am învoit în toate condițiile acelea, afară de art. F" [29]. Tratativele acestea sînt încununate de cel mai desăvîrșit succes. Abia cu o zi mai tîrziu, Bălcescu scrie în culmea bucuriei : „Ghica, iubite Ghica, îngenunche și mulțumește lui D-zeu, patria noastră se va mîntui. Vin de la Kossuth. Ceea ce abia îndrăzneam a visa se va îndeplini". Ce se întîmplase ? La Bistrița, în Transilvania, Bem înfrînsese trupele țariste trimise în Transilvania să înăbușe revoluția. Cu asentimentul lui Kossuth, se dusese cu armata sa la Brașov, ca de acolo să răzbată în Țara Românească. În cazul acesta, o înțelegere cu românii — și chiar cu turcii — era neapărat necesară : „Vor cîștiga cu bani pe Omer-Pașa. Și se va face. Închipuește-ți bucuria mea cînd Kossuth mi-a propus ca să iau pe Iancu cu toată armata lui în Valahia Mare (...) Boliac îmi este de mult folos. Kossuth intră cu totul în proiectul din scrisoarea ta. Despre aceasta am vorbit mult astăzi. Bem e cu totul pentru noi (...). Kossuth a destituit le gouverneur de la Transilvanie, căci s-a purtat rău cu românii, după cum a arătat Boliac" [30].

---

[26] Ghica, *Amintiri...*, p. 624.
[27] Ibidem, p. 307.
[28] *Ibidem*, p. 307.
[29] N. Bălcescu către Ghica. Szegedin 13/1 iulie 1849, în Ghica, *Amintiri...* p. 363.
[30] N. Bălcescu către Ghica, scrisoare din 14 iulie, în Ghica, *Amintiri...* p. 366—368.

Rezistența armată a naționalităților, pe care voia să le înghită pur și simplu statul maghiar, puterea militară a românilor demonstrată sub conducerea lui Avram Iancu, precum și dificultățile întîmpinate de guvernul din Pesta în relațiile sale de politică externă, emisarul său în Occident, contele Teleki, fiind primit la Paris cu neîncredere tocmai din pricina greșitei politici a lui Kossuth față de naționalități — au început să-i deschidă ochii [31]. Aceasta a înlesnit succesul acțiunii de mediere a lui N. Bălcescu.

Într-adevăr, în 14 iulie 1849 se încheie la Szegedin *Proiectul de pacificare între maghiari și români* [32]. El e semnat de Bălcescu, ca „agent al emigrației române", de C. Boliac, ca „delegat special al emigrației", și aprobat în principiu de Kossuth, ca guvernator, urmînd ca detaliile să fie stabilite de Bem.

În 15 iulie, N. Bălcescu face planul de acțiune : Boliac împreună cu Bălăceanu vor merge în Transilvania și se vor ocupa cu formarea corpului militar român. Bălcescu va rămîne la Avram Iancu „pînă a sfîrși cu dînsul și a-l lua și pe el cu armata lui și să pregătim intrarea în Valahia Mare" [33].

În aceste zile de entuziasm trebuie să fi scris Boliac marșul *România solidară*, datat : Seghedin, iulie 1849 :

Nu mai e supremație,
Legi din vechea tiranie ;
Nu e mare, nu e mic,
Națiile deopotrivă
Ard robie și arhivă ;
Din trecut nu vrem nimic.
Să bem, să bem, să bem
Că-i cu noi bătrînul Bem [34].

Tot acum urmează să se pună în practică delicatul plan al cumpărării bunăvoinței lui Omer-Pașa. În 8 august se semnează o chitanță de primire pentru nouă butoni cu briliante și o pereche de pinteni de aur cu briliante, de la ministrul de finanțe al guvernului revoluționar — Duschek — la ordinul lui Kossuth. Chitanța e făcută în Lugoj. Totodată se redactează o notă amănunțită despre natura obiectelor date lui Boliac : numărul briliantelor, calitatea și mărimea lor etc. Nota e semnată de Fülepp Lipoh, comisar al guvernului maghiar, de alți demnitari

[31] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 223.
[32] *Ibidem*, p. 372—384.
[33] N. Bălcescu către Ghica, în Ghica, *Amintiri...*, p. 369.
[34] *Poezii naționale*, p. 20—21.

maghiari şi vizată de Duschek[35]. Bijuteriile făceau parte din averea contelui Zichy, executat prin spînzurătoare de către revoluţionari maghiari.

În curînd însă evenimentele se precipită brusc. Soarta armelor se schimbă cu totul în defavoarea trupelor revoluţionare. O scrisoare a lui N. Bălcescu din Orşova, din 15 august 1849, arată care era starea de suflet a emigranţilor români. Kossuth se refugiase în Banat, la legiunea poloneză. N. Bălcescu vine în Caransebeş şi de aici, în urma unei însărcinări primite de la ofiţerul revoluţionar polonez Wysotzki, se îndreaptă spre Orşova : „Aci am găsit pe Boliac. Am aflat că ciocoii din ţară au dat poruncă ca ambii, de vom intra între ceilalţi în ţară, să fim arestaţi îndată. Nu ştim ce să facem şi încotro s-o apucăm ? Aflarăm acum prin Zamoiski, care sosi astăzi aci, că Bem se trage în Transilvania cu 30 000 şi că se ţine. Hotărîrăm dar să plecăm îndată spre Transilvania, pe la Lugoj, unde e calea deschisă“ [36].

Pe drum însă întîlnesc inamicul. N. Bălcescu se desparte de Boliac pe lîngă Caransebeş, după cum se vede din scrisoarea trimisă de Bălcescu lui Ghica de la Paris în 22 octombrie 1849 [37].

De aci încolo deci, nu avem decît mărturia lui Boliac însuşi, într-o lungă scrisoare trimisă lui Ghica din Brussa, la 20 noiembrie 1849 : „Eu, domnul meu, am stat în Ungaria pînă la sfîrşitul sfîrşitului, şi la 16 august, aflîndu-mă la Orşova, cu o misie foarte importantă şi periculoasă, acreditat de generalul Bem către toţi capii militari, aflînd că dl. guvernator trece Dunărea în ziua aceea chiar, incognito, am stăruit foarte mult ca să-l văd şi i-am dat socoteală de toate misiile cu care fusesem însărcinat de către excelenţa sa, şi ne-am desfăcut între noi ca doi oameni de onoare ce au de gînd să se mai întîlnească“. În felul învăluit în care putea vorbi acum, fiind şi el în ţara turcească, Boliac afirmă deci că a lichidat cu Kossuth personal chestiunea misiunii sale pe lîngă Omer-Paşa şi a bijuteriilor primite pentru acesta.

Mai departe, Boliac precizează că — fiind chemat, „printr-o scrisoare a d-lui Bem, trimisă cu un curier într-adins“, să vină „cu orice preţ lîngă dînsul în Transilvania“ — a plecat în aceeaşi zi la Caransebeş, însă a dat peste trupele contrarevoluţionare. Părăsindu-şi tot avutul în trăsură, s-a îndreptat spre Mehadia, fiind luat de Filip [38] în trăsura lui. La Mehadia ar fi întîlnit pe Szemere, alt fruntaş al revoluţiei maghiare. Acesta i-ar fi cerut, pe un ton arogant, socoteală asupra misiunii sale. Boliac a refuzat. S-au despărţit certaţi.

---

[35] C. D. Aricescu, *Corespondinça secreta...*, vol. II, p. 79.
[36] Ghica, *Amintiri...*, p. 405.
[37] *Ibidem*, p. 407.
[38] Probabil, Fülepp Lipoh, comisarul guvernului maghiar.

Continuîndu-și încercările de a ajunge la Bem, Boliac a făcut planul să treacă prin munți în Transilvania împreună cu un căpitan polonez. Aflară însă că și munții erau cuprinși de trupele contrarevoluționare. Boliac vine atunci din nou la Orșova și de aci, împreună cu un grup de polonezi, între care se afla și Wysotzki, a trecut peste Dunăre.

În august 1849, judecînd după datarea poeziei *Spada*[39], Boliac se afla în „monastirea Romelia", în Peninsula Balcanică, în drum spre Constantinopol. O altă poezie, *Unirea*, e datată : „Brussa, octomvrie"[40]. Boliac ajunsese, prin urmare, în localitatea unde se adunaseră revoluționarii români refugiați în Imperiul Otoman. Într-adevăr, pe adresa acestui grup — din oct. 1849, către fosta locotenență domnească, aflată acum la Paris — semnează și C. Boliac, alături de Marin Serghiescu-Națională și alții[41]. De asemenea, iscălește și adresa din 26 octombrie, 6 noiembrie 1849 a grupului de la Brussa către Ion Ghica, aflat pe atunci încă la Constantinopol[42].

Însă unii dintre refugiații revoluționari maghiari deschid — atît la Constantinopol, cît și la Paris, unde se adunaseră și ei în grupuri mai compacte — chestiunea diamantelor contelui Zichy, probabil că la instigația lui Szemere, acuzîndu-l pe Boliac că și le-ar fi însușit. În *Amintirile* sale, Ghica relatează că a căutat să lămurească chestiunea de la început : „Puține zile după trecerea ungurilor în Turcia, sosește și Boliac și trage drept la mine, în Boiagikioi ; îndată ce-l văd, îi vorbesc de bănuielile și acuzările ce erau asupra lui pentru diamantele comitelui Zicky ; el îmi spuse că, cu adevărat, luase acele obiecte, dar că la Orșova le deduse înapoi lui Kossuth, arătîndu-mi o hîrtie iscălită de Kossuth, în care se zicea că primise pintenii de diamant și garnitura bumbilor. Eu mulțumindu-mă pe atîta, am continuat relațiile mele cu Boliac, apărîndu-l contra tuturor acelora care îl acuzau"[43].

Pe de altă parte, și Nicolae Bălcescu — care cunoștea toată afacerea în modul cel mai amănunțit — îl apără la Paris pe Boliac cu cea mai mare energie. În scrisoarea către Ghica, din 6 noiembrie 1849, relatează : „Spune lui Boliac că am avut aci la Teleki o ceartă pentru dînsul cu Szemere, care pretindea că el n-a dat acei nasturi de diamant lui Omer-Pașa. I-am spus curat și în ochi că e minciună"[44]. Despre

[39] *Poezii naționale*, p. 18—19.
[40] *Ibidem*, p. 14—15.
[41] Ghica : *Amintiri...*, p. 763—768.
[42] *Ibidem*, p. 848—849.
[43] *Ibidem*, p. 775.
[44] *Ibidem*, p. 419.

această acțiune pe care o ducea la Paris pentru apărarea lui Boliac, N. Bălcescu mai relatează încă o dată în 7 decembrie 1849, povestind pe larg felul cum s-a despărțit de Boliac în Banat, încheind categoric : „Cînd am găsit pe Boliac la Orșova, era încă plin de iluzii și gîndea că toate or merge bine într-această poziție ; oricît de stricat om să fi fost, n-ar fi putut să compromită el poziția lui în Ungaria și să se lepede de tot efectul ce aștepta din înțelegerea cu O.[mer]-Pașa, idee pentru care se nevoise atît de mult și care plătia firește în ochii lui mai mult decît acele diamante. Toate aceste considerații mă fac să cred, cum crezi și tu, că Boliac e calomniat" [45]. În consecință, N. Bălcescu îi acordă mai departe toată încrederea lui. Făcînd planuri politice pentru viitor, se gîndește să-l trimită în Bulgaria, pe malul Dunării, ca să fie în legătură cu țara, în timp ce A. Golescu-Arăpilă trebuia să meargă în Transilvania [46].

Boliac între timp fusese destul de amărît. Soția lui rămăsese în Transilvania, în plin război civil, în ținutul Săcuimii. În scrisoarea din 20 noiembrie îl ruga pe Ghica să caute să afle știri despre soția lui. Pe de altă parte, adresa din 5/17 decembrie 1849 către locotenența domnească nu mai are semnătura lui Boliac [47]. Ce se întîmplase ? Ne explică tot Ghica. În afacerea cu bijuteriile intervine o nouă complicație, spre nenorocul lui Boliac. Bem trecuse la islamism, devenise Murad-Pașa, prin urmare egal în grad cu Omer-Pașa. În aceste împrejurări îi scrie lui Omer-Pașa, întrebîndu-l dacă primise niște obiecte de valoare, pe care i le trimisese prin Boliac ? „Omer-Pașa, nevoind să fie bănuit că ar fi fost mituit, a trimis această scrisoare lui Mehmet-Aali-Pașa Seraskeru, cerînd să-l cerceteze pe Boliac, ca să nu rămîie asupra sa bănuiala de mituire" [48].

Boliac este adus la Constantinopol ca să dea lămuriri și trimes la închisoare. Intervin pentru el Ion Ghica și Marin Serghiescu, care dau garanție scrisă că Boliac nu va părăsi Constantinopolul și va sta la dispoziția autorităților otomane [49]. În scrisoarea de mulțumire pe care Boliac o adresează lui Ion Ghica, după eliberarea sa imediată din închisoare, menționează că îi scrie la îndemnul soției sale. Prin urmare, la 24 decembrie 1849, era și ea la Constantinopol. Între timp, N. Băl-

[45] Ghica, *Amintiri...*, p. 423—424.
[46] Scrisoarea către Ghica, din 15 decembrie 1849, în Ghica, *Amintiri...*, p. 425—426.
[47] Ghica, *Amintiri...*, p. 775—776.
[48] *Ibidem*, p. 627.
[49] Act de garanție dat lui Ahmed Wefyk Efendi, în Ghica, *Amintiri...*, p. 628. Datat : Constantinopol, 24 decembrie 1849.

cescu continua eforturile pentru lămurirea afacerii la Paris. Vorbește cu fruntașul politic maghiar Andrassy, care-i promite să-i scrie lui Kossuth. Acesta însă nu răspunde nimic [50].

La rîndu-i, Boliac stătea îngrijorat la Constantinopol, așteptînd cu o tensiune explicabilă rezultatul anchetei otomane [51]. Cu toată această dureroasă stare sufletească, Boliac își continuă preocuparea pentru poezie. Versurile scrise la Constantinopol : *La d-la****, datate 6 martie 1850, și *Se naște sau se face omul?* datate 20 martie, nu reflectă această sumbră situație a lui Boliac [52]. În fond, însă e foarte amărît. Îi împărtășește această durere lui N. Bălcescu, care-l îndeamnă pe Ion Ghica să-l țină și pe Boliac la curent cu lucrările sale politice, — nu însă chiar cu cele mai secrete [53].

În aprilie 1850, Boliac e arestat din nou de către autoritățile otomane. În 15/27 aprilie, Stamatello Volga, prim interpret al poliției, îl întreabă în scris pe Ion Ghica dacă ar vrea să fie garant iarăși pentru Boliac, care în cazul acesta va fi scos din închisoare chiar în acea seară [54]. Ghica dă imediat ceruta garanție printr-o scrisoare datată 28 april, probabil după stilul nou, deci a doua zi [55]. În 7 mai 1850, Ghica semnează o nouă scrisoare de garanție, că Boliac se va prezenta la Stamatello în cel mult 24 de ore, la orice chemare [56].

Adînc chinuit de tot acest tratament penibil, Boliac încearcă să plece într-un climat social mai suportabil decît cel din Imperiul Otoman. Dintr-un memoriu adresat unui diplomat turc — publicat tot de Ion Ghica, pe care Boliac îl rugase să i-l traducă în franțuzește [57] — aflăm că Boliac solicitase încă din octombrie, pentru el și familia sa, un pașaport pentru Franța. Pașaportul îi fusese înmînat în 12 martie 1850, însă nu se putuse folosi de el, fiind — precum am văzut — arestat apoi din nou. În același timp cînd Ghica se străduia să-l scape iarăși de închisoare, N. Bălcescu, la Paris, avea de furcă cu Eliade și soția acestuia, care-l bîrfeau pe Boliac, pretextînd că-i poartă de grijă [58]. În 26 iulie 1850 însă, Bălcescu se plînge despre

---

[50] Scrisorile către Ghica din 26 și 27 decembrie, în Ghica, *Amintiri...*, p. 435—437 și 437—438.

[51] Boliac către Eliade, în 30 dec. 1849, în Ghica, *Amintiri...* p. 814—823.

[52] *Poezii naționale*, p. 23—25.

[53] N. Bălcescu către I. Ghica, în 6 martie 1850. Ghica. *Amintiri...*, p. 493.

[54] Ghica, *Amintiri...*, p. 634—635. Textul scrisorii lui Stamatello.

[55] *Ibidem*, p. 635.

[56] *Ibidem*, p. 635—636.

[57] *Ibidem*, p. 636—639.

[58] N. Bălcescu către I. Ghica. Paris 16 aprilie 1850, în Ghica, *Amintiri...*, p. 500—501.

Boliac că nu-i răspunsese la scrisoarea prin care-l ruga să-i trimită 250 de franci : Grigorie Peretz, fratele lui Boliac, făcuse o datorie de 250 de franci la Paris, pe care o garantase Bălcescu prin poliță. Peretz dispăruse apoi din Paris și Bălcescu era amenințat cu închisoarea pentru această datorie [59]. Boliac nu putea să-i răspundă, fiindcă nu mai era în Turcia. Poezia sa *Patria* e scrisă din Atena, în 20 august 1850 [60]. În 16 octombrie 1850, Peretz era la Constantinopol, iar Boliac la Paris [61]. Căutîndu-se unul pe altul, făcuseră schimb de țări între ei, fără să vrea.

Boliac plecase la timp, fiindcă în chestiunea diamantelor se ivise o nouă complicație. Revoluționarii maghiari în exil renunțaseră de a-l mai acuza pe Boliac, desigur, convinși de ineficiența acestei chestiuni. Omer-Pașa nu se mai agita nici el. Dar acum intervine un nou personaj în scenă. Contele Edmond Zichy, fratele celui executat, revendică bijuteriile ca bun al familiei și începe urmărirea lui Boliac prin Arthur Magnesie, reprezentantul Angliei la Viena. Acesta face cercetări prin autoritățile engleze și comunică lui Edmond Zichy raportul șefului poliției din insula Malta — datat 28 ianuarie 1851 — din care reiese că Boliac, prevăzut cu un pașaport englez, sub numele de Timoleon Paleolog, venise în Malta în 21 septembrie 1850, cu vaporul francez „Alexandre" [62]. Boliac plecase prin urmare în intervalul mai—august 1850 din Constantinopol, probabil la Atena, dacă luăm de bună datarea poeziei *Patria*. De aici a pornit la Malta, de aici la Marsilia și apoi la Paris, unde a ajuns, probabil, în octombrie 1850.

[59] N. Bălcescu către I. Ghica, în Ghica. *Amintiri...*, p. 536—538.
[60] *Poezii. Renașterea României*, p. 9—10.
[61] N. Bălcescu către I. Ghica, *Amintiri...*, p. 560.
[62] C. D. Aricescu, *Corespondința secretă...*, după periodicul francez : „Le Journal de l'Assemblée nationale", nr. 314, p. 80.

Activitatea publicistică la Paris

1851–1856

La Paris, Boliac se manifestă în curînd, cu obişnuitul lui dinamism, făcînd planuri peste planuri, care de care mai îndrăzneţe. N. Bălcescu, care îl cunoştea atît de bine, îl schiţează just şi de astă dată într-o scrisoare tot către Ion Ghica, dată din Paris, la 6 februarie 1851 : „Noutatea zilei este trei mari scrieri ale lui Boliac care, după spusa lui în secret la toată lumea, sînt sub tipar. Un volum de poezii, idem de proză, şi un jurnal, «Popolul Suveran», într-un format ceva mai mare decît «Débats». Mie îmi vine să cred că secretul acesta e lipsit de realitate" [1]. Ziarul plănuit de Boliac va apărea de-abia în 1857, sub titlul „Buciumul". În 1851, Boliac se mulţumeşte să scrie un viguros articol de gazetă în versuri, *Clăcaşul,* abordînd în termeni revoluţionari problema proprietăţii pămîntului în Principatele Române, în numele ţărănimii muncitoare :

De-astăzi munca ne-e a noastră
Şi-o schimbăm pentru pămînt.
Mîncaţi voi ţărîna voastră !
Munca noi n-o dăm în vînt.
Şi de vreţi s-aveţi cuvîntul,
De vreţi a vă domiri :
Este-al braţului pămîntul ;
A-l lucra, nu a-i robi !

Pîinea fierul o rodeşte ;
Tot cu fierul ne-o păstrăm ;
Ea-e a celui ce-o munceşte ;
Trîntorilor n-o mai dăm !

[1] Ghica, *Amintiri...*, p. 574—575.

V-am cerut, de milă, dreptul
Cu tocmeală între fraţi.
Nu vreţi ? Ni-l ţinem cu pieptul,
Şi veniţi de ni-l luaţi !

Dar şi versurile acestea n-au apărut decît tot în 1857 [2].

În acest timp, Boliac se integrează în viaţa politică a fruntaşilor revoluţionari români la Paris. Alături de Gh. Magheru şi C. A. Rosetti participă tînărul Al. Odobescu, P. Teulescu, I. Brătianu, poetul G. Creţeanu şi alţii. C. Boliac semnează procesul-verbal al unei întruniri a emigranţilor români la Paris, în care se discută un plan de acţiune în sprijinul cererilor de independenţă şi suveranitate ale poporului român [3], participă la activitatea de pregătire a manifestului publicat în 1 iulie 1851, la Paris, în numele comitetului revoluţionar din 1848. După cum arată C. A. Rosetti însuşi, fusese citit în seara de 25 mai, într-o şedinţă la Nicolae Bălcescu, unde mai erau C. Bălcescu, Şt. şi N. Golescu şi C. Boliac.

Fruntaşii revoluţionari din Paris nu izbutiseră să închege o gazetă sau o revistă de mare amploare. De altfel, acesta nu le era nici scopul principal. Ei urmăreau să atragă cercurile europene influente — pentru ideile şi planurile lor — şi aceasta nu se putea face printr-o publicaţie în limba română. Iar o foaie de format mare nu putea pătrunde pe căi ascunse în ţară, ca să incite focul ce mocnea acolo, sub cenuşă. De aceea, publicaţiile periodice ale revoluţionarilor români de la Paris în acel timp sînt de format minuscul, uşor de dosit, ca „Republica Română" — din care au ieşit două numere, unul în 1851, altul în 1853, — sau ca „Albumul pelerinilor români" al lui D. Bolintineanu, apărut, efemer, tot în 1851.

Boliac publică, în numărul din 1851 al revistei „Republica Română" [4], un amplu studiu sociologic-politic : *Regulamentul, Arhondologia, Pravila lui Caragea, Condica criminală de la 1851,* — critică necruţătoare a celor patru legiuiri, în care Boliac vedea simbolizîndu-se toată apăsătoarea moştenire a întîrziatei feudalităţi din Principatele Române. Scopul acestei critici era acela de a îndemna mica boierime românească — cea de clasa a II-a şi a III-a — să fie mai curajoasă şi mai decisă în acţiunile sale politice, să nu se mai teamă atîta de puterea marii boierimi, să nu mai regrete, în mod inutil şi

[2] *Poezii naţionale,* Paris, 1857.
[3] Cf. Geo Şerban : *Cronologie,* în *Odobescu : Pagini regăsite,* Bucureşti, 1965, p. 301.
[4] Paginile 50—58.

păgubitor chiar, instituțiile ruginite, promovate de marii feudali ai trecutului : „Mă adresez mai cu seamă la aceia ce mai cred că li se păstrează într-însele oarecari drepturi și privilegiuri folositoare. M-adresez, zic, la o parte din clasele a doa și a treia de boieri, clase care — prin numărul celor ce le compun — sînt cele mai de considerat dintre toate celelalte clase privilegiate ce împarte națiа. Acestea se pot zice, cu drept cuvînt, cele mai avute, privind stările lor în comparație cu trebuințele ce știu să-și mărginească. Într-însele se află cea mai multă inteligență, capacitate, onoare și patriotism. Zic, la unii numai din aceste clase, căci majoritatea lor au dat și dau necontenite dovezi cît sînt de pătrunși de adevăr și nu mai au trebuință de luminat. Ei, împreună cu negustătorii și meseriașii, au proclamat revoluțiile în țara noastră, au dat cele dintîi sărutări frățești în națiе și au emancipat pe frații lor în țară".

Citatul e foarte interesant pentru poziția ideologică a lui Cezar Boliac si pentru oscilațiile ei. Și acum, după experiența revoluției din Muntenia în 1848, după ce recunoscuse în versurile de la Brașov că numai „opinca" n-a trădat, — Boliac consideră totuși clasa din mijlocul căreia ieșise, dar de care se despărțise categoric în cursul revoluției din 1848 : mica boierime, drept singura clasă cu virtualități revoluționare reale, alături de începuturile burgheziei : negustorii și meseriașii. Care ar fi fost scopul dintîi al acestei acțiuni revoluționare, după Boliac ? Să dărîme instituțiile pe care se rezemau privilegiile exclusive ale marii boierimi, instituțiile care sufocau și umileau mica boierime.

Această necesitate atît de limitată caută să o demonstreze Boliac în foaia „Republica Română" : „Pentru ce a ars națiа Regulamentul ?" — se întreabă Boliac și răspunde — pentru că sufoca în primul rînd mica boierime : „Pentru că toate drepturile și privilegiurile cele mai revoltante care împiedică și toate relațiile și tot comerțul societății, le grămădește unui strîns cerc de cîteva persoane, pe care îl apără de orice îndatorire, de orice supunere la măsurile luate pentru ordine și asigurarea politică ; și din contra, toate îndatoririle, toate sarcinile le aruncă numai pe părțile nației, cărora le tăgăduiește, fără nici un cuvînt, toate drepturile, și le lasă în pradă de tot felul, arbitrarului și insolenței acelui cerc oligarhic. Pentru că toată magistratura țării, toate posturile cele eminente, le mărginește în acel cerc oligarhic, legîndu-le de treptele unei ierarhii absurde, încît boierii cei mari, «boierii cu barbă», pot fi domni, miniștri, divaniști, directori de minister șcl. fără să li se ceară pentru toate acestea altă capacitate

decît «barba» şi altă cinste decît «caftanul» cu care s-a cinstit de către domn".

Boliac însă nu a fost, nu este nici acum, un pledant mărginit al intereselor micii boierimi. În revolta sa, în elanul său revoluţionar, el face din toată această luptă un proces de umanitate, o acţiune de dărîmare a privilegiului întemeiat pe robie : „Pentru ce o să se arză Pravila lui Caragea ?" — se întreabă el mai departe. Şi răspunde : „Pentru că nu mai este nici o pravilă astăzi, în Europa, în care să se împartă locuitorii unei ţări în slobozi, robi şi sloboziţi, care robi să se numească proprietate a altuia, ce se vinde, se dăruieşte ca vita, ca lucru, şi apoi se pedepsesc pentru toate faptele cele rele ca şi oamenii cei liberi, neprivilegiaţi".

Răspunzînd la întrebarea : „Pentru ce o să se arză *Condica criminală* de la 1851 ?" — Boliac are în vedere alte două mari obiective ale poeziei şi jurnalisticii sale protestatare — pedeapsa cu moartea şi munca silnică la ocnă : „Cerceteze cine va voi, cînd s-au săvîrşit mai multe crime în ţară : pe cînd se torturau, se sluţeau şi se omorau criminalii, sau în aceşti 25 de ani de cînd nu e tortură, nu e sluţire, nu e moarte, nu e nici gîde ? Pentrucă munca silnică pe viaţă, în ocnă, este o barbarie de înfiorat. A osîndi un om să nu mai vadă în viaţa lui o rază de soare, să răsufle toată viaţa lui un aer infectat, umed şi sărat, la întunerec cu liliecii, muncind în silă cu fiarele la picioare, este mai mult decît să-l osîndiţi la o sută de morţi şi numai o răutate, vexată că ea nu poate să-l omoare, ar fi în stare să pronunţe o asemenea răzbunare. Acela ce se va fi coborît vreodată în ocne, poate să mă înţeleagă". Boliac cunoştea foarte bine infernul din ocne. Încă din 1847 îl evocase în poezia cu acest titlu, publicată în „Foaia pentru minte". Poezia era datată : „Telega 1843, septembrie 6", ceea ce ne duce iarăşi la experienţele sale de viaţă din preajma Bucegilor. În această evocare găsise accente care înfioară şi astăzi. În capitolul consacrat lui Boliac din *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, G. Călinescu a remarcat descrierea coborîrii osîndituluı în ocnă ca una dintre paginile remarcabile ale poeziei lui Boliac :

Se învîrteşte roata şi scripetele zboară
În văitări sinistre, avînt fiorător, —
Ca cucuvaia nopţii, ce fîlfîie uşoară
Şi ţipă peste capul acelui ce-a să moară, —
Se vaită pe capu-i cu glas îngrozitor.

Pe gîtul lung al ocnei s-exală infectate
Durerea, agonia, suspinuri şi fiori.
Şi oaspele s-afundă pe căi întunecate,
În rîsetele-acelor făpturi denaturate
Ce s-au deprins la crime a fi executori.

Se mărgineşte gîtul şi caosul se-ntinde,
Şi oameni ca insecte, ca licurici lucesc
Cu focuri în spinare, cu feţele murinde,
Pe bolovani în trîmbe, pe stîncile sclipinde,
Pe munţii cei de sare pe care se muncesc.

Locuitorii nopţii cu feţele pălite
Îşi lasă bolovanii şi vin de-l înconjur ;
Cu lumînări în creştet, cu barbele zburlite,
Păroşi pe braţe, piepturi, cu haine zdrenţuite,
Buhavi de umezeală, dau roată înprejur.

Scena rămasului bun de la unul dintre ei, care decedase, a înduioşat cîteva generaţii :

Apoi tîrîră-n noapte şi pe căluş legară
Un mort ce se îmflase, un trup de vinovat.
— Te du, bădiţă,-i zise, în lume este vară,
E soare, e lumină", cîţiva îl sărutară
Şi începu să ţipe maşina fiorat.

Toate acestea îi stăteau, desigur, acum în minte lui Boliac cînd îşi scria articolul pentru „Republica Română".

Terminînd această aspră examinare critică, Boliac conchide : „Acestea sînt, fraţilor, instituţiile şi legile cu care ne cîrmuim noi în mijlocul secolului al nouăsprezecelea, cînd spiritul înaintării, ajungînd la culmea sa cea mai înaltă în toată Europa, păşeşte acum măreţ către unitate şi frăţie. Nu că socotesc de trebuinţă a mai combate astăzi aceste cărţi de robie şi barbarie ce fură autodafate de naţie[5], sau căzute de sine-le în opinia generală înaintea autodafării ; nu că crez

[5] Aluzie la arderea Regulamentului şi Arhondologiei în Bucureşti şi în celelalte oraşe ale Ţării Româneşti, în august 1848.

că puținii chiar din aceste clase către care mă adresez, răpiți acum prin amăgire din sînul nației, cu momiri de niște privilegiuiri care în sine-le nu sînt decît o degradantă robie, nu le simt și nu le-au simțit de mult încă adevărata valoare!"

Scopul acestui articol nu era deci atît demonstrația logică pe care o făcuse însăși revoluția din 1848, cît îndemnul la curaj, la hotărîrea de a nu ceda în fața reacțiunii întrupată în Codicele penal pus în vigoare în Țara Românească începînd din 1851, care legifera cu cinism mijloacele cele mai potrivite pentru înăbușirea oricăror urme ale acestei revoluții: „Care este și care poate fi acea mînă ce nu putem mușca cînd ne bate? Această oligarhie putredă de cîteva zecimi de incapabili, corupți din zămislire și eterogeni în nație, fără familie, fără proprietate muncită, ca să-i cunoască valoarea, fără patrie, fără onoare, care s-au ascuns totdeauna la sărbătorile nației, ca bufnițele la lumina zilei; care-au stat totdeauna pitiți la luptele și dezbaterile nației, și au năvălit pe dînsa ca corbii flămînzi, cînd au crezut-o zdrobită, — mîna acestora să fie mîna ce nu putem mușca?" Pentru reușita luptei împotriva marii boierimi, Boliac preconizează un realist sistem de alianțe politice: „Să rezonăm puțin, scurt și limpede. Ciocoii cei mari sînt cinzeci de familii, cu tot pripasu lor. Din astea mai scoate vreo două, care s-au lepădat de Satan, au intrat în nație și au dat dovezi d-o mare abnegație și d-un mare patriotism. *Noi sîntem cinci mii de familii*[6] și, împreună cu negustorii din capitală și din orașe, cinzeci de mii de familii. Frații noștri muncitori și meseriași sînt cinsute de mii de familii. Ce-ar putea face aceste cinzeci de familii, cu toate rățoiturile lor, cînd noi, cinci mii de familii, uniți cu cinci zeci de mii de familii negustători, uniți cu cinci sute de mii de familii de muncitori și meseriași, le-am zice: Duceți-vă de pe unde-ați venit, sau stați de poftiți; dar nu mai sînt clase în nație; noi nu mai avem trebuință nici de bărbile dumneavoastră, nici de pravilele dumneavoastră; ni le vom face noi toate acestea, d-acum înainte...?"

De remarcat limpezirea stilistică și mai ales siguranța în mînuirea limbii literare la care ajunge acum Boliac ca ziarist, dezbărîndu-se simțitor atît de penibilele muntenisme, cît și de atît de nefericit adaptatele franțuzisme ale epocii de tinerețe.

Al doilea articol l-a publicat Boliac în numărul din 1853 al revistei. Se intitulează *Unitatea României*[7]. E neterminat, urmînd, probabil, a fi continuat în numerele care n-au mai apărut. Prin Româ-

[6] *Subl. noastră, O. P.*
[7] Paginile 289—317.

nia, Boliac înțelege în acest articol Dacia Traiană. După ce îi înfățișează pe scurt unitatea geografică și economică, începe o amplă demonstrație istorică a unității poporului român din Dacia Traiană, din cele mai vechi timpuri pînă la epoca migrațiunii popoarelor, unde se întrerupe articolul. E prima dată cînd apare în opera lui Boliac, răspicat formulată, imaginea unității poporului român și a patriei sale. Experiența transilvăneană se dovedește rodnică în acest sens. De subliniat mai este faptul că, în această demonstrație, Boliac întrebuințează un bogat material arheologic, îndeosebi numismatic. Pentru prima dată apare la Boliac preocuparea masivă pentru numismatică. În notele sale de călătorie publicate în „Curierul românesc", Boliac se interesa mai mult de arheologie : ruine, inscripții pe pietre, sarcofagii etc. Judecînd și după manualele fundamentale de numismatică la care se va referi constant Boliac în studiile și articolele sale de mai tîrziu, se pare că el a căutat să se inițieze cît mai sistematic în această disciplină, în timpul exilului său de acum de la Paris. Nu este exclus să fi urmat, ca auditor, și unele cursuri universitare în această materie. Nu avem însă nici o mărturie concretă. Cu privire la prezența sa la cursurile universitare de la Paris, Boliac nu va vorbi decît de cursul lui Michelet, în legătură cu care va povesti amintiri, într-un articol consacrat memoriei acestuia.

Între timp se redeschisese nefericita afacere a briliantelor contelui Zichy, în urma unei noi complicații, care în realitate avea foarte puțină legătură cu Boliac. Marea Britanie, urmînd exemplul Turciei, căuta să contracareze influența dobîndită de Rusia în estul Europei, în anii 1849—1851, prin încurajarea fruntașilor revoluționari din această zonă a Europei și îndeosebi printr-o politicoasă atenție față de Kossuth, care se stabilise la Londra. Toate acestea neliniștеau în primul rînd cercurile conducătoare din Ungaria. În al doilea rînd, însăși o parte din presa franceză se arăta geloasă. Aceste cercuri interesate au crezut că le-a venit la îndemînă prilejul de a încerca o mică intrigă spre compromiterea emigrației maghiare din Londra — a lui Kossuth mai ales —, iar în al doilea rînd spre a demonstra încă o dată perfidia diplomației britanice. Prilejul fusese dat de faptul — consemnat de ziarele londoneze cu destule amănunte, dat fiind caracterul ușor senzațional — că d-na Pulski, soția unuia dintre fruntașii revoluționari maghiari, vizitînd la Londra pe soția lui Kossuth, îi înmînase niște diamante de valoare de vreo 40 000 de franci, pe care le-ar fi „salvat" din Ungaria. Pentru a insinua că aceste diamante ar fi de o proveniență dubioasă și că emigrația maghiară de la Londra s-ar întreține prin mijloace oarecum necorecte, că guvernul britanic

ar acoperi cu bună ştiinţă toate acestea, — un corespondent anonim din Pesta al ziarului francez „Journal de l'Assemblée nationale" dezgroapă afacerea briliantelor contelui Zichy, destul de cunoscută în acel timp, prin eforturile făcute cu mai puţin de un an înainte de către Edmond Zichy de a obţine de la guvernul otoman contravaloarea lor.

Toată acţiunea însă depăşeşte sfera unei simple corespondenţe de ziar. Pe baza aşa-zisei corespondenţe, redactorul însuşi al ziarului francez, Am. Pellier, scrie un lung articol în numărul 314 din 14 noiembrie 1851 al sus-citatului ziar. Articolul începe — în mod semnificativ — astfel: „Nous croyons utile, avant que Kossuth quitte l'Angleterre, de mettre au jour l'épisode suivant de l'Histoire de la révolution de Hongrie". Şi Pellier relatează amănunţit toată desfăşurarea afacerii Zichy, întîmplările lui Boliac în Banat, în august 1849, refugierea lui în Turcia, arestarea lui acolo, fuga lui cu un paşaport britanic sub numele de Timoleon Paleolog, — pentru a trage categoric concluzia că diplomaţia britanică nu se sfieşte în faţa oricărui mijloc propriu spre atingerea scopurilor sale politice şi negustoreşti totodată.

Nu ştim ce urmare a avut acest articol. Boliac, în orice caz, nu i-a dat atenţie. Însă campania e reluată, tot în acelaşi ziar francez, tot de către Am. Pellier, după doi ani, în 15 martie 1853. În introducere, Pellier aminteşte, cu aceeaşi neplăcere, manifestările de simpatie făcute lui Kossuth la Londra, cu doi ani înainte: „Aux mois de Nov. 1851, lorsque Kossuth, venu de Turquie en Angleterre, y était l'objet, sous le patronage et à l'instigation du Lord Palmerston, des ovations les plus bruyantes et les plus révolutionnaires...". Dar simpla amintire a acestor fapte neplăcute pentru cercurile cu care stătea în legătură ziarul francez nu putea fi suficient motiv pentru reluarea campaniei de presă în 1853. Nici cel indicat de Pellier acum — ştirea apărută în ziarul „Oesterreichische Correspondenz" că guvernul otoman acceptase să îi despăgubească din fondurile sale pe moştenitorii contelui Zichy — nu pare a fi motivul de bază. Gazetarul francez insinuează că Boliac ar fi revenit în secret în Turcia pentru că acolo s-ar fi simţit mai în siguranţă. Ce rost o fi avut această insinuare? O intrigă a vreunuia din emigraţii la Paris, sau un simplu şantaj al redactorului?

Într-un număr ulterior, tot din martie 1853, Am. Pellier anunţă că Cezar Boliac s-a prezentat la redacţie, a protestat în termenii cei mai hotărîţi faţă de afirmaţiile cuprinse în cele două articole şi a convins redacţia de nevinovăţia sa. În urma acestui fapt, redacţia

publică o scrisoare deschisă a lui Boliac către ziarul francez, datată : Paris, 22 martie 1853, își retrage toate expresiile ofensatoare pentru Boliac și declară incidentul închis.

Cu toate aceste necazuri, Boliac desfășură o intensă activitate pentru cunoașterea cauzei juste a poporului român de către cercurile hotărîtoare ale diplomației occidentale. Pentru această activitate, Boliac recurge acum la alte căi decît cele ale jurnalisticii și poeziei. Lucrează personal și pe cale directă, prin memorii, înfățișînd succint trecutul unitar al poporului român — ca premisă ineluctabilă a viitoarei sale uniri —, răspîndirea sa prezentă în diferitele provincii, structura economică și socială a viitoarei Românii, acțiunile mai de seamă duse de români în trecutul apropiat pentru înfăptuirea acestei uniri, pentru promovarea drepturilor legitime la viață ale întregului popor român și mijloacele politice internaționale prin care aceste cereri ale lor ar putea fi satisfăcute.

Despre toată această activitate, puțin vizibilă dar fructuoasă, aflăm din însăși culegerea făcută de Boliac în 1856, sub titlul de *Choix des Lettres et Mémoires sur la Question Roumaine,* litografiată la litografia Goyer. În 26 aprilie 1852 înaintează lui Ludovic-Napoleon, pe atunci președinte al Republicii Franceze, un memoriu politic, solicitîndu-i și o audiență. Îi răspunde șeful de cabinet, arătîndu-i că președintele a citit cu interes memoriul său, dar regretă infinit că nu-i poate acorda în acel moment audiența solicitată. În 22 ianuarie 1854, Boliac trimite redacției ziarului parizian „L'Univers" o scrisoare cu privire la capela românească din Paris. Scrisoarea s-a publicat în numărul din 25 ianuarie al acelui ziar, cu o scurtă introducere semnată Du Lac.

Între timp, prin lovitura de stat din 2 decembrie 1852, Ludovic-Napoleon devenise Napoleon al III-lea, împăratul Franței. Boliac îi păstrează aceeași admirație și vede în el mai departe un sprijinitor virtual al cauzei poporului român. Încearcă deci din nou să-l cîștige, prin efortul său personal, pentru această cauză. În 15 februarie 1854 îi adresează o scrisoare, căreia îi adaugă și un succint memoriu cu privire la chestiunea Principatelor Române, în actualitatea ei. Contînd probabil pe efectul acestui memoriu, îi solicită lui Napoleon al III-lea, în 20 februarie, o audiență particulară. Secretarul personal al împăratului, Emmanuel Matthieu, îl anunță printr-o scurtă scrisoare, datată 9 martie, că a doua zi, vineri 10 martie, ora 11½, va fi primit în audiență. Răspunsul secretarului particular — ca și celelalte la demersurile sale — este adresat simplu : „Domnului Boliac", în Paris, semn

că îi parvenea lui Boliac prin mijlocirea altei persoane[8]. Audiența a avut loc, — o știm din amintirile de mai tîrziu ale lui Boliac. În 23 martie — probabil la îndemnul însuși al lui Napoleon al III-lea, formulat în audiență —, Boliac îi înaintează un al doilea memoriu, însoțit de astă dată de o serie întreagă de piese documentare : Tratatul din 1393 al lui Mircea cu Baiazid ; Constituția română din 1848 ; o statistică asupra numărului total al românilor din diferite provincii și de peste Carpați.

În 5 mai 1854 încearcă să capteze atenția conducătorului politicii externe a Angliei, lordul Palmerston, scriindu-i o lungă scrisoare. În 10 august 1854 se adresează altui influent bărbat politic englez, lordului Dudley-Stuard, tot pe calea epistolară. În 1855 încearcă din nou să ia legătura directă cu Napoleon al III-lea. În 10 martie, printr-un memoriu, îi prezintă ultima sa lucrare : o hartă în relief a României. La acest memoriu răspunde secretarul particular al împăratului, Em. Hubaine, care-l asigură diplomatic că-i va prezenta lui Napoleon al III-lea atît memoriul, cît și harta, îndată ce acesta va dispune de oarecare timp liber.

În restul anului 1855 nu avem nimic important de semnalat nici în viața, nici în activitatea publicistică a lui Boliac.

În 1856 însă condițiile internaționale prielnice — asupra cărora nu vom insista, fiind arhicunoscute din înseși manualele școlare — permit fruntașilor revoluționari români să înceapă pregătirea marii lupte pentru unirea Principatelor Române. Boliac participă la această pregătire prin mai multe poezii și un lung articol, publicat în ziarul progresist și vajnic luptător pentru unire al lui Mihail Kogălniceanu : „Steaoa Dunării". Articolul poartă titlul puțin expresiv de *Scrisori*

---

[8] Gr. H. Grandea afirmă — în articolul *Cezar Boliac* din „Noua bibliotecă populară" (I, 1889—1890, nr. 11) — că Boliac „se făcu cunoscut prințesei Matilda și apoi împăratului Napoleon" prin mijlocirea scriitorului Téophile Gautier. În orice caz, Boliac își crease oarecare relații la Paris în vederea propagandei pentru cauza românească. În Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România se află o broșură, *La Moldo-Valachie* (Paris, 1856), avînd pe pagina întîi dedicația autorului : „Monsieur César Bolliac, hommage de l'auteur. L. de Malèche". Boliac însuși căuta să se țină la curent cu literatura politică a actualității. În aceeași bibliotecă, printre cărțile donate de Ștefan Sihleanu, se află și *La Turquie et la Russie en 1854 par M. ...X* (Paris, 1854), cu semnătura lui Boliac pe una din pagini. Nu este exclus ca una dintre aceste cărți de actualitate — *Collection des mémoires pour servir à l'Histoire de la France*, de Joseph François Michaud — să-i fi dat ideea pentru *Choix des Lettres et Mémoires sur la Question Roumaine*, publicată de Boliac în 1856.

în țeară[9]. E însă extrem de interesant din mai multe puncte de vedere. Întîi, fiindcă Boliac caută să așeze revendicarea Unirii Principatelor Române pe o altă idee, mult mai largă : aceea a fondului popular străvechi, dacic. E prima dată cînd apare — formulat teoretic și nu ca imagini poetice, precum în *O dimineață pe Caraiman* — dacismul la Boliac, preocuparea lui de a așeza studiul arheologic, al preistoriei și al istoriei poporului român, pe ideea că acesta e în primul rînd un urmaș al străvechilor daci, al unui popor de veche și frumoasă cultură, de neîncetată existență și muncă fructificatoare pe meleagurile acestei patrii. În locul admirației pentru cuceritorii romani — predominantă exclusiv pînă atunci — Boliac așază ca temelie a istoriei românilor interesul pentru străvechiul popor muncitor, care a făcut rodnice meleagurile patriei noastre. Boliac e cel dintîi care afirmă această idee — pe care o va relua apoi neîncetat în articolele sale arheologice, pînă la sfîrșitul vieții sale —, fiind astfel predecesorul lui B. P. Hasdeu.

În *Scrisori în țeară,* Boliac caută să identifice, prin cercetarea atentă a autorilor antici, „partea cea mai clasică a Daciei, locul unde s-a creat cosmologia dacică și unde au peregrinat majoritatea eroilor tradițiilor eline". În cercetarea sa, Boliac desfășură un lux de informație în ceea ce privește autorii antici. Vorbind, bunăoară, de insulele Peuce — „insulele cu brazi" — de pe Dunăre, citează din Hesiod, Apolone Rodiul, Eratosten, Scimnu... Peucii după el sînt pacinații de mai tîrziu. Dezbate apoi cu același lux de citate problema locului unde a fost exilat Ovidiu, argumentînd că acesta ar fi fost Tulcea de azi. Boliac e, prin urmare, un predecesor al lui Hasdeu și în predilecția pentru investigațiile îndrăznețe, pentru ipotezele puțin comune, în explicarea detaliilor istoriei.

Poeziile lui, închinate tot ideii Unirii, respiră același aer dacic, sînt clădite pe aceeași temelie. Iată cum începe poezia *Acvila străbună,* datată 25 martie 1856 :

Du-te-n Parîng de te scaldă
Că dă Mithra vremea caldă.
Fă-ți apoi o avîntare
Și te-oprește-n Turnu-Mare
Și-mi atîntă fără frică

[9] „Steaoa Dunării", II (1856), nr. 49, p. 195—196; nr. 52, p. 207—208; nr. 55—56, p. 221—222 (greșit : 133—134).

Soarele ce se ardică !
Tinde lung a ta umbrire,
Chiamă-ţi fiii la unire [10].

Începutul poeziei *La România,* 15 aprilie 1856, dezvoltă aceeaşi idee în ritmuri mai largi :

Deşteaptă-ţi, Românie, orgoliul străbun,
Că iată sună ora, şi geniul cel bun
Să îmble început-a pe tot pământul tău.
Danubu-şi rupe vălu şi jugul său cel greu ;
În Euxin răsuflă ca un imens izvor,
Cu patru braţe luptă s-ajungă la Bosfor.
Şi pe Carpaţi s-ardică bătrînul uriaş
Ce doarme, de sînt secoli, pe vechiul său lăcaş.
E geniul Daciei, e zeul tutelar
Ce, din ruine-afunde, al Daciei hotar
Se scoală să-l măsoare „cu un milion de paşi" ;
Să vază de curg fluvii p-antideluvi făgaşi,
Eterne santinele, meniţi a ocoli
Titanii munţi Bastarnici, Marţ unde se ivi
Pentru întîia oară. Acvila, tresărind,
Vede pe Soare-Mithra că-i cată surîzînd.

Sub expresia „un milion de paşi", Boliac citează erudit pe Eutropius şi Sextus Rufus. Hotărît, în epoca aceasta, Boliac urmează la Paris cursuri de arheologie sau se documentează citind cu ardoare în acest domeniu. Acum se formează concepţia lui fundamentală ca arheolog, numismat şi istoric. Mai tîrziu, revenit în ţară, Boliac va cutreiera munţii şi regiunile subcarpatice, cu dorinţa de a identifica acolo templele unde se celebra cultul solar, pe care-l atribuie dacilor. Citează adesea şi mai tîrziu mitul folcloric al acvilei — un fel de fenix al Daciei — care, îmbătrînind, se scaldă în iezerul din Munţii Parîngului şi renaşte în splendoarea ei dintîi.

Din aceleaşi preocupări ale anului 1856 face parte şi lucrarea *Topographie de la Roumanie,* publicată direct în volum. Lucrarea e tipărită de Just. Rouvier, librar-editor în Paris, acelaşi care edita publicaţia „Revue de l'Orient, de l'Algérie et des colonies", revistă în care Boliac îşi tipăreşte versiunea franceză a poemului *Domnul Tudor.* Revista se subintitula „Bulletin de la Société Orientale de France".

[10] *Poezii. Renaşterea României,* 1857.

E foarte posibil ca Boliac să fi avut în acea vreme legături cu această societate, să fi ţinut comunicări la şedinţele ei. Lucrarea *Topographie de la Roumanie* e supraintitulată : *Première Mémoire* (sic) şi e foarte probabil ca să fi fost un memoriu ştiinţific prezentat Societăţii orientale. Pe pagina a IV-a a copertei acestui „prim memoriu" mai sînt anunţate că vor apărea încă şapte memorii ale lui Boliac cu privire la România. Al doilea urma să prezinte originea românilor ; al treilea — arheologia, numismatica şi armele României ; al patrulea — istoria românilor ; al cincilea — revoluţia română din 1848 ; al şaselea — limba şi literatura română ; al şaptelea — statistica României ; al optulea şi ultimul — problemele politice şi sociale ale României.

Prin urmare, un plan vast şi complex al unei lucrări cu caracter enciclopedic despre poporul român.

Din ea nu s-a realizat însă efectiv decît primul memoriu, apărut în 1856. Această *Topografie a României* ar putea cu greu astăzi să mai fie considerată ca o lucrare ştiinţifică. Foaia redactată de Kogălniceanu în Moldova, în acea vreme, într-o notiţă anonimă, care ar putea să fi fost scrisă de Kogălniceanu însuşi, o caracterizează la justa ei valoare, aplaudînd-o „din inimă", ca o „întreprindere patriotică", menită a-i familiariza pe străini „cu istoria, cu împrejurările, cu importanţa şi cu mijloacele mari ale patriei noastre". Dar în acelaşi timp subliniază că meritul ei politic e „împuţinat prin comunicare de idei greşite" şi fapte neexacte, care îl fac a presupune „că dl. Boliac nu şi-au studiat bine sujetul", cel puţin în acea parte a scrierii „ce tratează despre Moldova" [11].

În acelaşi timp avea necazuri cu unii dintre românii din Paris, necazuri ce se datorau în bună parte temperamentului său excesiv. Nu ştim la cine se referă în violenta *Apostrofă*, datată Paris 1856 :

Lingăi de pe la domnie
Şi ambiţioşi pigmei !
Hrăniţi tot din calomnie !
Tartufilor ! — Farisei ! —
Voi, ce-mi veninaţi exilul...

Vîna pamfletară a gazetăriei de mai tîrziu a lui Boliac începe să se arate în aceste versuri — poate îndreptăţite, poate nedrepte —, dar în orice caz de o valoare artistică scăzută mult sub nivelul indignării pe care o exprima.

[11] *Notiţii bibliografice*, în „Steaoa Dunării", II (1856), p. 92.

Pe drumul spre Unirea Principatelor Române

1857–1859

În 1857, lupta pentru Unire intră într-o fază hotărîtoare. În țară urmau să se aleagă deputații Divanurilor ad-hoc, care trebuiau să exprime dorințele celor două țări românești în privința viitoarei lor organizări.

Lupta cea mai grea se dădea în Moldova. Forțele progresiste începură să se organizeze politic, întemeind, în 21 mai/6 iunie, un comitet al Unirii în Moldova.

Turcia sprijinea pe ascuns manevrele antiunioniste. Ea încuraja pe caimacamul Teodor Balș să combată pe față Unirea în Moldova. Pentru a limita cît mai mult intrarea unioniștilor în Divanurile ad-hoc, Poarta elaborează firmanul cu privire la normele după care să se facă alegerile, în așa fel încît dreptul de a alege și de a fi ales să fie cît se poate de mărginit. Se impuneau condiții grele, de vîrstă, situație socială și mai ales de avere, care făceau ca foarte puțini să poată participa la aceste alegeri. Cu deosebire era lovită intelectualitatea, mai ales cea tînără, care încă nu avusese vreme să-și consolideze poziția socială.

În fața acestei situații, diferențele de interese și opinii se lasă la o parte și „partida națională" — partida Unirii — cade de acord asupra a cinci puncte, între care unirea celor două țări sub numele România, sub un principe străin dintr-o familie domnitoare europeană, cu un guvern reprezentativ. Cu deosebire chestiunea principelui străin era spinoasă. Cei mai mulți dintre unioniști — mai ales cei din străinătate — erau republicani. Să nu uităm că însăși gazeta lor din Paris, în 1851 și 1853, se intitula „Republica Română". Însuși Boliac își încheia în 1851 articolul despre *Arhondologie* prin următoarea frază cît se poate de categorică: „Patrusprezece milioane de români ai Daciilor și ai Misiilor vor trăi într-o singură republică democratică,

solidară de toate republicile naţiilor Europei"[1]. Raţiuni de tactică politică le impuneau însă în 1857 să aşeze în programul lor necesitatea principelui străin. Faţă de marile dificultăţi externe pe care le întîmpina Unirea — mai ales din pricina intrigilor Turciei sprijinite de Anglia — se simţea nevoia unei nade externe atracţioase. Şi aceasta era ideea principelui străin. Cu deosebire, ea putea măguli orgoliul lui Napoleon al III-lea — atît de mult crescut în urma ultimelor sale succese militare şi politice — prin perspectiva de a vedea un Bonaparte pe tronul României.

În faţa acestei necesităţi, trebuia să se încline pentru moment şi Boliac. În necrologul ce i se va face, în articolul de fond al ziarului „Resboiul român"[2], găsim o menţiune despre acest dramatic proces de conştiinţă al lui Boliac: „În timpul exilului său, făcîndu-se o întrunire în Paris, la Sorbona, s-a născut fatala idee d-a se da ţerei un domn strein. Nimeni n-a combătut această idee cu atîta căldură şi putere ca Cezar Boliac, arătînd nenumărate şi dureroase exemple din toate ţările care au suferit domnii streine. În cele din urmă, silit a ceda stăruinţelor d-lor Ion Ghica, C. A. Rosetti, I. C. Brătianu şi alţi cîţiva (...) el se înduplecă a păstra tăcerea, cu o condiţie însă pe care a exprimat-o în aceste versuri:

Dar strigăm din orice parte :
Nu vrem un măţar plouat.
Vrem din neamul Bonaparte,
Sînge de latin curat".

Versurile sînt într-adevăr din poezia *Prince strein,* publicată în 1857, în ziarul „Buciumul", fără a fi semnată, şi republicată în acelaşi an, în volumaşul de poezii al lui Boliac, intitulat *Renaşterea României.*

Ziarul „Buciumul", apărînd la Paris, îşi însuşeşte şi propagă fără reticenţe programul minimal al partidei unioniste. Gazeta lui Boliac se înfăţişează ca organ al junimii române din străinătate, stăruind pentru concordie, spre a se putea realiza marele act al unirii celor două ţări.

Boliac era în 1857 în vîrstă de 44 de ani. Nu mai era tînăr, însă sufleteşte era alături cu tineretul, închinîndu-şi lui prima sa gazetă politică de mare amploare: „Acest jurnal, fondat printr-o impulsiune

[1] În statistica anexată de Boliac, la cel de-al doilea memoriu către Napoleon al III-lea, din 29 martie 1854, estimează numărul total al românilor din diferitele provincii şi ţări la 14 milioane.

[2] An. III (1881), nr. 286, p. 1—2.

spontanee a majorității junimii din străinătate, nu reprezintă opiniunea nici a unui individ, nici a unei caste exclusive ; el este expresiunea unor simțimente colective, întreținut prin contribuțiunea și conlucrarea junilor români ; el este afară din orice partidă și din orice spirit de parcialitate. Departe de interesele coteriilor și de influențele individuale, emancipat de prejudecățile castelor și îmbrățișînd cu căldură reformele moderate și logice, acest organ public se adresează la orice român, fără distincțiune de partid și de castă. Scopul său nu este de a produce diviziune, nici de a aținta lupte ; pe cît puterile îl vor ierta, el va arăta drumul armoniei și al concordiei, dovedind fiecărei caste și individ, că interesul general nu este în dezacord cu interesul particular și că numai prin respectul dreptului comun va putea exista și dreptul individual". „Buciumul" nu vrea, prin urmare, să reprezinte în acel moment nimic altceva decît ideea Unirii, să propage programul partidei naționale care lupta pentru această unire : „Aceste trei principe astăzi triumfează în țeară și majoritatea populului se va pronunța pentru. Românii din străinătate, profitînd de o mai mare libertate, le proclamă de față și fundează un organ public consacrat la apărarea lor. Mai multe alte jurnale, ce există în țeară, le apără cu demnitate, pe cît le pot permite circumstanțele. Noi nu facem nimic alt decît a da mîna confraților noștri, spre a lucra împreună la o operă comună" [3].

Acest editorial-program e nesemnat, ca și majoritatea articolelor din „Buciumul". De vreme ce însă întîlnim și articole semnate, multe cu inițiale — între care C.B.-escu ar putea fi Costache Bălcescu, care semna la fel și în „Espatriatul", iar G.D.V. e posibil să fie Gh. D. Voinescu — se poate face deducția că cele nesemnate sînt ale redactorului, adică ale lui Boliac. Unele dintre acestea — ca, de exemplu, *Titlul suveranilor români* (p. 17—18) — au fost republicate ulterior [4], de către Boliac, sub semnătură. De altfel, Boliac își publică în „Buciumul" și versurile tot fără semnătură : *Acvila străbună* și *Țeara Românească către Moldova* (p. 4) ; *Resunet la Hora Unirei de d. V. Alecsandri* (p. 8) ; *Prince strein* (p. 12) ; *Vaca văduvei* (p. 16) ; *Patria* (p. 20). Mai tîrziu, B. Boerescu va afirma că și el a făcut parte din redacțiunea „Buciumului" [5]. La „Buciumul" mai colaborează în mod cert și românii din afara celor de la Paris : din Moldova scriu A. Donici, fabulistul, și G. Sion, poetul ; de la Berlin scrie economistul I. Strat.

[3] *Duminică 22/10 martie 1857*, în „Buciumul", I (1857), p. 1.
[4] „Romania", I (1857), p. 182.
[5] „Secolulu", I (1857), nr. 43, p. 3 : *Domnulu meu.*

Articolele nesemnate, cele care se pot atribui deci lui Boliac, tratează îndeosebi puncte din programul partidului unirii. Astfel, chestiunea vechii independenţe a Principatelor Române, ca temelie pentru deplina suveranitate a viitorului stat, este tratată în articolele : *Autonomia română* (p. 1—2, 5—6, 9—10) ; *Despre vorba capitulaţiuni* (p. 13—14) ; *Titlul suveranilor români* (p. 17—18). Un alt punct din program, discutat aici e *Guvernul reprezentativ* (p. 16).

Cu deosebire interesant e articolul de fond intitulat *Ce este de făcut* (5). Aici Boliac discută consecinţele nedemocraticei legi electorale date Principatelor Române de către Poartă pe baza Convenţiei de la Paris. Dat fiind timpul scurt pînă la alegeri, Boliac crede că lucrul cel mai bun de făcut era să se acţioneze astfel ca chiar şi această lege să devină utilă partidului unirii. Rolul principal în lupta electorală îl atribuie tinerimii, deşi tocmai ea era lipsită de vot prin prevederile acestei legi : „Deşi tinerimea, pînă la vîrsta de 30 de ani, partea cea mai vitală, cea mai inteligentă şi cea mai generoasă a naţiei, este oprită a concura să intre în arena politică ; ba încă a şi asista la acest concurs şi a-şi da votul ; deşi ea nu poate contribui d-a dreptul la edificiul ce se ardică pentru lăcuirea ei chiar într-însul ; dar această inimă a naţiei este chemată a da impuls în arenă, a cenzura pe cei ce lucrează, a încununa sau a stigmatiza. Ea ţine palmenul şi flagela ; ea este opinia publică...". Vechile idei şi preocupări ale lui Boliac, din articolul *Publicitate,* cu privire la existenţa sau mai bine zis necesitatea creării unei opinii publice active la noi apar şi aici. E o constantă a gîndirii sale politice. În focul luptei electorale, gîndul lui Boliac se îndreaptă spre deputaţii celei mai năpăstuite clase sociale a ţării de atunci : „Tinerimea luminată se cuvine să ia mai cu seamă sub protecţia ei micul număr de clăcaşi sfiicioşi ce vin să reprezinte două milioane de asupriţi ca şi dînşii, singurul element productiv, prin care se ţine industria naţională, comerciul ţării şi boierismul. Pilda chinurilor prin care au trecut confraţii lor, chemaţi pentru întîia oară, în 1848, să se puie să-şi caute interesele lor faţă în faţă cu asupritorii lor, ameninţările şi făgăduielile mincinoase cu care or să fie porniţi de la tactul cîrmuitorilor, la a căror scară au suferit de multe ori usturimea torturii biciului, neexperienţa, neştiinţa chiar unde este scaunul nenorocirilor lor, cum să-şi arate păsul şi cum să-şi formuleze cererile, pot să-i facă a fi ei înşile instrument la nenorociri viitoare". Boliac consideră aici — aşa cum va face mai tîrziu cu ceva şi B. P. Hasdeu — drept „industrie naţională" mica producţie domestică ţărănească : ţesături, ceramică etc.

Luptînd astfel pentru Unire, punîndu-şi nădejdea în acele elemente ale ţării ce reprezintă viitorul — partea care se dezvoltă —, neuitînd suferinţele bieţilor ţărani clăcaşi, ziarul lui Boliac îşi îndeplinea cu prisosinţă datoria în acel moment istoric.

În martie 1857 „Buciumul" îşi încetează apariţia deoarece — după expresia lui B. Boerescu din chiar scrisoarea citată — „şi-a terminat misiunea". În continuare, apare „Opiniunea", avîndu-l ca director pe V. A. Urechia, iar ca sprijin pe susţinătorii ziarului „Buciumul", care „s-au despărţit" de C. Boliac. În frămîntările interne ale emigranţilor revoluţionari români în Franţa, Boliac rămăsese oarecum izolat. Temperamental, rămăsese vechiul neconformist care adera cu entuziasm la orice acţiune ce i se părea demnă de orice efort, dar nu răbda nici un frîu, era rebarbativ faţă de orice spirit de coterie, se supunea foarte bucuros principiilor, dar foarte greu oamenilor.

Anul 1857 a fost cu deosebire rodnic şi în ceea ce priveşte editarea poeziilor lui Boliac. În acest an apar nu mai puţin de cinci volume, dintre care trei în limba franceză. Volumele se înfăţişează în condiţii grafice deosebite. Nu sînt girate de vreo editură pariziană, ci imprimate în diverse tipografii, desigur în contul lui Boliac.

Primul volum[6] cuprinde nouă poezii inedite. Numai una dintre ele — *Vaca văduvei*, datată „1834, Stoeneşti, mai 5" — e mai veche, fiind în fond o pledoarie pentru clăcaşi şi împotriva impozitului pe ierbărit, care greva puţinul avut în vite al ţăranilor.

De pe drumul exilului, scrisă în Atena, în 1850, pe cînd Boliac se refugia din Constantinopol spre Paris, datează poezia *Patria*, în care frumosul sentiment al dorului de pămîntul natal este exprimat în versuri ce se vreau simple dar sînt numai stîngace mărturisiri în proză :

Spuie-şi Francia avuţia,
Grecii cerul zîmbitor,
Englitera industria,
Sînt român, român să mor.

Poemul *Invaziile* constituie un cutremurător document al tragediei Ţării Româneşti sub ocupaţia trupelor străine contrarevoluţionare după înăbuşirea revoluţiei din 1848. Plîngînd cu accente aspre, de pamflet ziaristic, suferinţele patriei, Boliac nu uită să stigmatizeze

[6] *Poezii. Renaşterea României*, Paris, De Soye et Bouchet, Imprimeurs, 1857.

lipsa de conştiinţă şi demnitate a clerului şi a aristocraţiei în această situaţie :

Ţara toată o ordie
De mulţimi de limbi şi naţii ;
Bucureştii-n veselie
Dă ospăţuri, luminaţii.
Şi-n carîte aurite
Popi, boierii împănaţi
Ies în drum, le spun cuvinte,
Pînă la pămînt plecaţi...

Restul poeziilor sînt consacrate pregătirii Unirii Principatelor. *La România*, scrisă în Paris, în 1856, e un lung îndemn la mîndrie naţională, şi la curajul faptelor mari, prin evocarea gloriei celor două popoare-părinţi, dacii şi romanii :

Opreşte Soare-Mitra ! Aci fu templul tău
Cel mare şi teribil, şi Cocheonul greu,
Şi Zarabii-tereii, şi Dacii Pileaţi,
Discipolii lui Zamolx, pioşii săi juraţi !
Priveşte aste feţe pîrlite de dureri,
Acoperind cu trenţe slăbite mădulări,
Ieşind de prin bordeie afunde în pămînt
Ca fiarele sălbateci ! Rosteşte un cuvînt ;
Numeşte-le străbunii : pe Decebal, Traian,
Ion Asan, Burilă, Corvin, Mihai, Ştefan :
Zi vorba : *Libertate !* cătînd în faţa lor,
Şi vei vedea îndată pe Marele Popor !

Dacă în această poezie realitatea istorică, gloria străveche, era argumentul suprem pentru îmbărbătarea poporului român spre o reînălţare demnă de începuturile lui istorice, — în *Acvila străbună*, scrisă în acelaşi timp, istoria e transfigurată mitic, păstrîndu-şi aceleaşi funcţiuni morale. Vigurosul substrat dacic e simbolizat aici prin „buciumul" zeului Zamolxis şi prin „acvila" ce renaşte mereu, ca pasărea Phoenix, scăldîndu-se într-un iezer din Munţii Parîngului ; iar stratul latin, prin stînca de pe vîrful Omul, care l-ar reprezenta pe Traian. Boliac reia deci mitologia naţională creată de G. Asachi în jurul Ceahlăului — muntele Pionul, cum îl numea el —, plasînd în Bucegi sinteza pe plan religios a culturii dacice şi latine. Dunărea

bătrînă participă şi ea la invocarea simbolică a „acvilei străbune", chemată să întărească cu „apă lustrală" din valurile Istrului idealul de unire al întregului popor român. Versul trohaic de 8 şi 7 silabe, apropiat de cel popular, dă începutului poeziei tonuri plăcute de incantaţie, ceva din melodia descîntecului copiilor pentru melc :

Buciumul lui Zamolx sună,
Scoală, Acvilă străbună,
Scoate capu, te trezeşte,
Du-te de te-ntinereşte :
Du-te-n Parîng de te scaldă,
Că dă Mitra vremea caldă.

Celelalte poezii — *Ţeara Românească către Moldova, Răsunet la Hora Unirii de D. V. Alecsandri, Prince strein* — nu sînt, precum le arată şi titlurile, decît simple manifeste în versuri de propagandă pentru ideea Unirii.

Al doilea volum [7], tot de poezii inedite, are exact aceeaşi compoziţie, alternînd tema Unirii cu ecouri puternice ale revoluţiei din 1848. Dintre ele face parte celebra poezie *Clăcaşul*, de care am mai vorbit, un monolog în care nu numai că gem toate suferinţele ţărănimii asuprite, dar se afirmă puternic şi conştiinţa drepturilor ei. Vehemenţa sentimentelor autorului şi caracterul acesta de monolog îl duc pe Boliac foarte adesea aici — ca şi în atîtea dintre poeziile lui sociale — la expresia directă, nefigurată, precisă ca un bilanţ contabil, a realităţilor. Poezia rămîne undeva departe, şi aspectul de articol de ziar versificat predomină :

După ce, prin asuprire
Stoarceţi, ca proprietari,
Veniţi iar, ca stăpînire,
Născociţi la biruri mari,
Ş-apoi v-aşezaţi pe jeţe
Jefuind ca dregători ! —
Zgripţori cu-ntreite feţe,
Jupuiţi pe muncitori.

Ideologic, poezia reprezintă unul dintre punctele cele mai avansate, nu numai ale gîndirii poetice a lui Boliac, dar şi în lirica română a epocii. Cu concizia unui om de ştiinţă analizînd realitatea socială,

[7] *Poezii naţionale. A doa ediţie.* Paris. De Soye et Bouchet. Imprimeurs, 1857.

Boliac formulează aici întreitul mecanism de exploatare, formînd o singură şi crîncenă unitate : proprietarii de moşii ; suprastructura statală, cu impozitele apăsătoare numai pentru clasele de jos, din truda cărora îşi realiza bugetele ; funcţionarii corupţi şi abuzivi, care — pe lîngă că executau legislaţia financiară a statului căruia îi serveau — îşi rotunjeau şi averi personale frumoase, tot prin stoarcerea pe deasupra legii a aceloraşi clase de jos. Poezia se încheie cu formularea răspicată a dreptului clăcaşilor la pămîntul pe care îl munceau, tocmai în virtutea principiului că munca e singura sursă de creare a bunurilor. Posesorii forţei de muncă îşi pot impune, ca atare, singuri hotărîrile prin acţiunea revoluţionară. Poezia e datată „Paris, 1851, ianuarie". De aici, din capitala Franţei, unde se desfăşurase în 1848 revoluţia în care masele proletare constituiseră forţa principală de acţiune, Boliac trimite boierimii din Principatele Române un serios avertisment în versuri, consiliind-o să nu se legene în iluzia că înăbuşirea revoluţiei din Ţara Românească putea opri mersul ineluctabil al dreptăţii şi al istoriei.

Din Constantinopol, în 20 martie 1850, datează nu mai puţin cunoscuta poezie *Se naşte sau se face omul ?*, începînd cu atît de cunoscutele versuri în care Boliac a gravat ca în aramă tema fundamentală a poeziei lui sociale :

Ţiganul şi clăcaşul
Au fost gîndirea mea.
Stăpînul, arendaşul
Şi legea lor cea grea
Muza mi-au pus în doliu.

Din nefericire, poezia aceasta — care se încheia sub luminile filozofiei, evocînd numele lui Spinoza şi dînd dreptate lui Proudhon, care spusese că „proprietatea e furtul" — nu se realizează în desfăşurarea ei cu aceeaşi duritate de carate artistice. Muntenisme în pronunţie şi în acordul gramatical, sonorităţi stîngace în ciocnirea cuvintelor şi în curgerea ritmului scad adesea aproape cu totul tensiunea poetică :

Şi ţiganul, şi clăcaşul,
Nencetat în umbra mea,
Mi-arăt spetile crăpate,
Fiarele ce îi dobor,
Spun pe fie-sa-n curţi c-o bate,
Şi ciocoii că-i omor.

România solidară, scrisă la Seghedin, în iulie 1849, dă glas — în stil de improvizație la o manifestație — entuziasmului său pentru felul cum se desfășura revoluția în imperiul austro-ungar :

Sgripțor namila-n departe
Fuge, și-umbra i se-mparte
Ici, colo, fără puteri.
Sgomotul căderii sale
Urlet lung detună-n vale
Ca-al satanei prin eteri.

Versurile dedicate *La D-la X*, datate „Constantinople, 6 martie 1850", de astă dată nu sînt de iubire, ci de mustrări pentru femeile din societate care se refugiaseră în țări cu guvernare absolutistă, de frica revoluției. Piesa de rezistență a volumului este poemul intitulat *Episod din revoluția lui Domnul Tudor.* Ca și N. Bălcescu, considera acum revoluția lui Tudor Vladimirescu drept predecesoarea — ca idei și ca acțiune — a revoluției din 1848. A înfățișa poetic această mișcare, națională și socială în același timp, a maselor în fruntea cărora s-a așezat Tudor din Vladimiri însemna pentru Boliac a analiza în același timp revoluția din 1848 în premisele ei fundamentale. Cu toate stîngăciile de limbaj poetic inerente lui Boliac, poemul acesta are un ton de gravitate eroică ce îl salvează pînă la un punct de sub judecățile neiertătoare ale esteticii. Spunem „pînă la un punct", pentru că în ansamblul lui rămîne totuși mai mult o piesă documentară decît o realizare artistică durabilă. De fapt, poemul a apărut întîi în versiune franceză[8], în 1856, într-un buletin al Societății orientale a Franței, care-l va primi mai tîrziu ca membru al ei. Desigur, prin această versiune Boliac urmărea să facă cunoscut și opiniei publice a străinătății faptul că revoluția din 1848 nu era un eveniment izolat, nici un simplu ecou al revoluției franceze din acel an, ci se integra într-o tradiție de mișcări revoluționare care au culminat, la începutul secolului, în cea a lui Tudor Vladimirescu. De aceea și în titlul poemului accentul cade pe revoluție, acțiunea lui Tudor Vladimirescu fiind „un episod" al acestei revoluții. Poemul apare și în volum, ca extras din Buletinul Societății orientale, în anul următor[9]. Tot în

[8] „Revue de l'Orient, de l'Algérie et des Colonies". Bulletin de la Société Orientale de France. Nouvelle série, Tome quatrième, Paris, Just. Rouvier. Libraire-Editeur, 1856.

[9] *Domnul Tudor, épisode de la révolution roumaine de 1821,* par César Boliac, traduit du roumain, Paris, Just. Rouvier, éditeur de la „Revue de l'Orient, de l'Algérie et des colonies", 1857.

volumul de *Poezii naționale* apare pentru întîia dată *Pedeapsa cu moarte*, pe care mai tîrziu, în „Trompetta Carpaților", o va data 1836, ca apoi să se corecteze printr-o erată : 1846. Poezia e patetică — aproape melodramatică — pledoarie împotriva pedepsei cu moartea, temă făcînd parte din acțiunea constantă a gazetarului Boliac pentru îmblînzirea și civilizarea regimului justiției și al penitenciarelor în patria noastră. La fel ca și celelalte poeme sociale de mare răsunet ale lui Boliac — *Țiganul vîndut, Muncitorul, Sila, Ocna, Fata de boier și fata de țigan,* publicate mai înainte, începînd din 1843 —, fondul e liric vehement, pamfletar aproape, iar arhitectura este epică. Structura de pledoarie este și aici evidentă și va fi mărturisită mai tîrziu prin nota cu care a însoțit, în 1872, republicarea ei în „Trompetta Carpaților" : „Protestare contra pedepsei cu moartea, scoasă din legile țării prin Regulamentul organic, ediția întîia, și introdusă iarăși, clandestin, prin a doua ediție a Regulamentului organic". Poezia aceasta pornește și ea de la un fapt real, indicat prin aceeași notă : „Portretul președintelui Divanului Criminel este în strofa care începe : «Pe-un jeț ascuns sta unul»... etc. Cunoscut fiind prin această strofă, e de prisos să-l mai numim". Într-adevăr, portretul e creionat cu cea mai corozivă cerneală, — ca un simbol al meschinăriei și justiției de clasă. Decorul în roșu e menit să mărească efectul :

O sală larg întinsă și-n roșu îmbrăcată
Își resfrîngea coloarea prin raza sîngerată,
Coloarea de tartar,
Pe searbedele fețe, bătrîne și zbîrcite,
Plecate peste piepturi, cu frunțile-ncrețite,
Țintînd un act barbar.

Verva pamfletară a ziaristului Boliac funcționează aici din plin :

Pe-un jeț ascuns sta unul ce a-nsemnat păcatul
Pe-a inimii icoană : buhav, c-un ochi, spurcatul,
Rînjea rîngit uscat.
Cu cap de cucuvaie, cu gheare mituite,
Cu ochiul tras în sticle, în sticle îndoite,
Chiora pe vinovat.

Boliac dezvăluie juridic mobilul de clasă al judecății, în teama că o ținere în seamă a circumstanțelor atenuante ar putea constitui un

exemplu încurajator pentru desperații din categoria socială a celui judecat :

Dup-amuțirea lungă citiră, mai citiră,
Își mai cătară-n barbă, gîndiră, mai șoptiră, —
Se scoal-ăl însemnat
Și începe să vorbească : „Boieri ! Eu zic să moară,
Să moară vinovatul ; căci moartea înfioară
Și trebui pilde-n stat"...

În cuvîntarea președintelui, pentru a mări contrastul, Boliac găsește prilejul să strecoare nume dragi, ale acelora care pledau pentru o justiție umană :

Eu nu sum de părerea acelui Becaria ;
Eu știu ce se cuvine ; nu-mi place flecăria
Lui domnul Monteschiu,
Lamartine, Hugo, șaizeci dintr-o societate...

Din nefericire, portretul atît de puternic creionat al președintelui e doar o deschidere de cortină, cu toată reușita lui artistică. În continuare, Boliac cade în obișnuita lui tehnică de aglomerare melodramatică a detaliilor menite să stoarcă cu ușurință lacrimi de la cititor. Osînditul este rănit, legat cu coatele la spate, în preajmă-i bocesc „copii, soție, mumă !" Lui îi vine să leșine, dar zbirii îl trezesc, împungîndu-l cu „spăngile". La spînzurătoare lipsește gîdele. Dorobanții caută un țigan și-l aduc lovindu-l cu bicele. Nepriceput în meseria de călău, acesta îl chinuie fără voie pe condamnat, făcîndu-l să cadă de trei ori din streang : „Răcneau și fii și rude, răcnea a lui soție și soțul își chema".

Între momentul judecății și cel al execuției, Boliac intercalează o lungă pledoarie de advocat : țiganul judecat era iresponsabil, întîi fiindcă în calitatea lui de rob nu era om, ci *un obiect* vandabil după plac ; al doilea, pentru că incultura lui fatală nu-l făcea în stare să deosebească binele de rău ; al treilea, pentru că o societate clădită pe sclavie nu poate genera decît crima. Ziaristul și advocatul — de caldă generozitate, de profundă umanitate, de înaltă ținută ideologică, dar puțin atent la legile creației artistice — predomină și în această poezie.

Alături de poeziile din ciclul *Renașterea României*, generate de ideile și de experiența revoluției de la 1848, își fac loc și în acest

volum grăbite manifeste versificate, de propagandă a ideii Unirii Principatelor : *Unirea, România solidară* ş.a., justificînd a doua parte a titlului volumului : *Naţionale.*

În acelaşi timp îi apare un volum de poezii traduse în franţuzeşte [10], avînd ca introducere paginile scrise de J. B. Vaillant asupra operei poetice a lui Boliac, în volumul *La Roumanie.* În *Poésies* aflăm o selecţie a versurilor cu caracter social şi naţional din toate volumele lui anterioare. Deosebit — deci cu caracter de manifest poetic — apare tot în acelaşi an 1857 poezia *La România* în versiune franceză [11].

La Bucureşti, în editura librăriei „Socec", vede lumina tiparului un volum de sinteză a poeziei sale lirice din toate volumele sale anterioare [12], epica lui în versuri urmînd să figureze mai tîrziu, într-un volum de *Poeme şi balade* [13], care însă nu a mai apărut niciodată. Apare deci evident că Boliac considera şi acum — poate mai mult ca oricînd — misiunea poeziei lui nedespărţită de cea a ziaristicii sale, urmărind exact aceleaşi ţeluri, propagînd constant aceleaşi idei şi uzînd de aceleaşi mijloace de propagandă şi convingere ca şi articolele sale de gazetă, cu singura deosebire că erau în versuri. Majoritatea poeziilor noi din volumele anului 1857 au şi apărut în „Buciumul" de la Paris, întreţesîndu-se acolo cu articolele şi ştirile actualităţii politice.

A-l aprecia sau a-l critica pe Boliac ca poet pentru aceste articole conştient versificate însemnează a-l nedreptăţi fie exagerîndu-i elogiul, fie accentuîndu-i insuficienţele artistice.

În patrie, cu toate piedicile încercate de către cercurile reacţionare, partida Unirii mergea sigur spre victorie. Un succes deosebit, în pregătirea noilor evenimente, însemnă ridicarea exilului pentru fruntaşii revoluţionari. În faţa presiunii opiniei publice [14], Poarta trebui să cedeze şi îngădui reintrarea lor în ţară. Astfel, ziarul semioficios „Anunţătorul român" [15] comunică în pagina I, cu bucurie, că

---

[10] *Poésies.* Traduites du roumain en prose et en vers français. Paris, Imprimerie de Pommeret et Moreau, 1857.

[11] *La Roumanie* par M. César Bolliac. Traduction libre en vers français par M. Jules Ferrand. Paris, Imprimerie de Pommeret et Moreau, 1857.

[12] *Colecţiune de poesii vechi şi nuoi, Bucureşti,* [1857].

[13] Cf. „Buciumul", I (1863), nr. 70.

[14] Ca un simptom al stării de spirit din ţară în această privinţă indicăm articolul *Dorul de patria* din foaia „Concordia", I (1857), p. 61.

[15] An. IV (1857), nr. 44 din 29 iunie.

în 26 iunie sosiseră în țară Ștefan și Nicolae Golescu, C. A. Rosetti și alții. Ziarul adaugă : „Aflăm că d. Boliac va fi peste puțin între noi și sîntem siguri că succesiv se vor înturna toți aceia ce au suferit o asemenea măsură".

În ziua de 8 iulie 1857, E. Marin, redactorul ziarului „Secului" [16], anunță vestea bună : „În zilele acestea mai reintră în capitala noastră d. Cesar Boleacu, unul din emigranții români. Acest bărbat de merit în lungul său exil, deși apăsat de toate amărăciunile vieții nesigure a exilului, nu a încetat a se ocupa necontenit cu trebile și interesele țării sale ; el publică mai multe scrieri asupra Principatelor, care mai cu seamă în împrejurările actuale, nu ne îndoim, au făcut mult bine cauzei românilor. Felicităm, dar, pe oaspele nostru de buna sa venire avînd convincțiunea că acum, între frații săi, va putea fi mult mai folositor patriei sale. Nu ne îndoim asemenea că concetățenii noștri vor ști să profite de capacitatea și patriotismul acestui bun român".

Îndată după întoarcerea în țară, Boliac intră din plin în fierberea luptei politice pentru Unire. Partida națională, partida Unirii, îl propune candidat în județul Ilfov, pentru Divanul ad-hoc al Țării Românești.

În „Seculul", ziarul care-i salutase atît de călduros întoarcerea în patrie, Boliac își publică — după obiceiul vremii — *Profesiunea de credință* în legătură cu candidatura. Această profesiune de credință e reprodusă îndată de celelalte mari ziare unioniste din Țara Românească [17]. Manifestul lui Boliac e un document interesant. Întîi, pentru propria definiție ce și-o dă autorul la începutul lui : „Depărtarea mea de nouă ani din patrie îmi face o datorie s-aduc aminte de mine celor ce m-au pierdut din vedere. Cea mai mare parte a vieții mele m-am ocupat de politică. Niciodată n-am fost omul nimului. Niciodată n-am servit o putere străină. Cu totul al patriei mele, mi-am nesocotit interesul personal și de familie, libertatea și viața chiar, ori de cîte ori s-a înfățișat ocazie ca să sper o îmbunătățire a stării noastre politice sau sociale. Apăsătorii țării mele mi-au fost singurii nemici și apărătorii ei singurii amici. Prin memoarurile ce am dat la mai multe cabinete ale Europei, am propus încă din anul 1852 și am sprijinit toate ponturile programului național, pe care l-am iscălit cu cea mai vie plăcere, îndată ce m-am putut întoarce în patrie". În al doilea rînd, manifestul e interesant pentru inedita situație politică în care apare aici Boliac. Prin nu știu ce calcule ale partidei naționale — care, tre-

[16] An. I (1857), nr. 51, p. 2.

[17] „Seculul", I (1857), nr. 66 din 2 septembrie, p. 2—3 ; „Românul", I (1857), nr. 9 din 7 septembrie, p. 3 ; „Romania", I (1857), nr. 35 din 10 septembrie, p. 3.

buie să ţinem seama, nu era de loc un partid politic organizat ; aşa ceva nu exista pe atunci în Principatele Române — Boliac candida — culmea surprizei — ca reprezentant al marilor proprietari. Ca atare, e nevoit să facă o profesiune de credinţă conservatoare, aproape în totală contradicţie cu vederile lui de pînă atunci : „Dacă trecutul meu va fi meritat încrederea compatrioţilor mei, ca proprietari mari din districtul Ilfov, unde mă propui candidat de deputat pentru Divanul ce se convoacă, mă făgăduesc să sprijin în acest divan, cu vot deschis, toate ponturile programului naţional în toată litera şi spiritul lor. De trebuie să mai spui şi aci, ceeace crez despre proprietate, ca să astup cu desăvîrşire gura calomniei, mărturisesc că am respectat şi voi respecta proprietatea, în temeiul căreia mă propui candidat de deputat şi viu să cer voturile proprietarilor. Mă voi lupta totdeauna pentru întărirea proprietăţii, precum mă voi lupta şi pentru întărirea familiei ce s-a slăbit, şi pentru întărirea religiei ce se clatină". Boliac face deci tot efortul ca să nu compromită cauza alegerii sale — care este în fond cauza Unirii — prin amintirea trecutului său revoluţionar. În portretul pe care i-l face „Secului" — între alte prezentări de candidaţi ai partidei naţionale — se accentuează tot latura împăciuitoare, din urmă, a activităţii sale politice : „Totdeauna credincios stindardului său : *Unire, Progres, Fericire*, a ştiut să sufere cu răbdare un exiliu de 9 ani, un exiliu ce trebuie să ne facă a iubi şi a stima pe toţi aceia care au băut din cupa sa de amărăciune" [18].

Cu toate aceste acte de strategie politică, Boliac nu a reuşit totuşi. În alegerile din 14 septembrie, din 77 votanţi, numai 12 au votat pentru el. Au fost aleşi Grigore Ghica, cu 45 de voturi, şi Dim. Ghica, cu 44 de voturi. I-au mai luat-o înainte — fără a fi aleşi — Barbu Ştirbei cu 23 de voturi, şi Ioan Manu, cu 18. În schimb, Ioan Eliade, orgoliosul Heliade Rădulescu, nu obţine decît un singur vot [19].

Paralel cu activitatea politică, Boliac caută să îşi reia şi activitatea publicistică. În nr. 44 din 11 octombrie 1857, editorii gazetei „Romania" din Bucureşti anunţă că, începînd din acea zi, redacţia se va compune din următorii publicişti : C. Bosianu, Cesar Boliac, G. Z. Creţeanu, Miltiad Costiescu şi G. Z. Vernescu [20]. În nr. 46 din 18 octombrie vestesc că acestei redacţii i se adaugă şi poetul G. Sion. În nr. 48 din 25 octombrie însă se anunţă încetarea gazetei din pricina deficitului de 10 000 de lei în 6 luni de apariţie.

---

[18] *Cesar Bolliac,* în „Secului", I (1857), nr. 68, p. 4.

[19] *Bucureşti 16/28 septembrie,* în „Românul", I (1857), nr. 12, p. 1.

[20] *Editorii „Romaniei" către publicul românu,* p. 173.

Semnînd editorialul din numărul 44, Boliac începe în mod firesc a nu mai fi așa de cuminte cum promisese în profesiunea de credință. Discutînd problema mandatului deputaților viitorului Divan ad-hoc, se întreabă cu tîlc : „La prințul strein nu vom exersa nicidecum dreptul nostru de alegere ? Nu vom desbate de loc de or să poată guverna și femeile ? (...) Constituția cu o singură cameră legiuitoare va avea de bază averea ori populația ?" În aceeași pagină relatează cu entuziasm despre ședința din 9 octombrie 1857 a Divanului ad-hoc, ședință în care s-a proclamat dorința Unirii, după exemplul Moldovei : „D. Turnavitu proclamă Unirea. Entuziasmul este general. Din tribuna damelor plouă buchete de flori peste toată sala. În curtea și Dealul Mitropoliei se prelungește vuet de urări, clopotele se trag în toată capitala. D. Tell propune baterea unei medalii în memoria acestei zile solenele și se primește cu unanimitate. Două muzici resună Hora Unirii și apoi marșul național. Deputații mandatari se port pe brațele entuziaste, în aclamări și urări de tot felul".

Darea de seamă a lui Boliac despre *Ședința a 7-ea a adunării ad-hoc* [21] e, în schimb, în întregime cenzurată. N-a rămas decît titlul și semnătura. Probabil, Boliac își va fi reamintit prea mult din constantele sale preocupări sociale. În numărul 34 din 6 august, curînd după sosirea lui în țară și înainte de a intra în redacția gazetei, i se publică poezia *La România*. În același număr aflăm și traducerea în limba franceză a acestor versuri, făcută de Jules Ferrand.

Un articol care ne dă de gîndit este cel din rubrica *Varietăți* a numărului 4 din 19 aprilie (p. 16), articol nesemnat. Pe vremea aceea Boliac nici nu venise în țară. Însă articolul ne izbește pentru că se ocupă de uzul fumatului în antichitate. Autorul lui anonim adună cu pricepere diferite opinii, documentînd că se fuma în Europa și înainte de aducerea tutunului din America. Se foloseau mai ales semințe de cînepă. Se ocupă de discuția iscată în Germania, în jurul unui desen cuprins în *Culegerea antichităților elvețiene*, de baronul von Bonstetten. Discuția se purtase în jurul întrebării dacă obiectele de lut ars figurînd în acest desen erau pipe de fumat, sau altceva ? Identitatea cu preocupările lui Boliac din articolul său din 1874 despre uzul fumatului în timpuri preistorice și cu tema polemicii sale cu Odobescu este izbitoare.

[21] „Romania", I (1857), p. 178.

Către sfîrşitul anului 1857, activitatea Divanurilor ad-hoc se încheie[22]. Dorinţele exprimate de ele în numele poporului român, înaintate Comisiei europene de la Bucureşti — conform hotărîrilor conferinţei de la Paris —, devin obiectul tratativelor internaţionale.

În 22 mai 1858 conferinţa celor şapte puteri garante se întruneşte la Paris spre a hotărî asupra acestor cereri. Dezbaterile ei se încheie în 19 august prin elaborarea acelei cunoscute Constituţii destinate Principatelor sub numele de Convenţia de la Paris.

Lupta pentru Unire intra astfel într-o nouă fază. Problema era cum să se realizeze deplina unire a celor două ţări, pe care Convenţia o admitea doar parţial — printr-un organ legislativ şi o organizare administrativă comună —, avîndu-şi însă fiecare principele, guvernul şi parlamentul său. Soarta Unirii stătea acum în mîna viitoarelor adunări, care urmau să aleagă cîte un domnitor. Legea electorală anexată Convenţiei de la Paris era astfel alcătuită, încît puterea electorală stătea în mîna vîrfurilor societăţii : marii proprietari, negustorii şi industriaşii bogaţi.

Pînă la alegerea Camerelor care urmau a hotărî asupra viitorilor domnitori, Poarta numi — conform Convenţiei de la Paris — cîte o căimăcămie, adică o locotenenţă domnească, în fiecare ţară, avînd misiunea în primul rînd de a pregăti listele electorale pe baza noii legi şi de a efectua alegerile. În Ţara Românească, locotenenţa consta din Emanoil Băleanu, I. A. Filipescu — intenţionînd a sprijini alegerea ca domnitor a lui G. Bibescu — şi Ion Manu, trăgînd nădejde să-l poată alege pe B. Ştirbei. Partida unionistă întîmpina, precum se vede, mari greutăţi în lupta ei politică. Situaţia aceasta în mare, se repetă în mic şi în ceea ce priveşte lupta politică dusă de Boliac. Primul lucru pe care trebuia să-l facă era să obţină înscrierea în listele electorale, dovedind venitul anual minim care i se cerea. Este înscris în listele electorale pentru districtul Ilfov. Însă la apariţia lor în „Buletinul oficial“[23] se produce surpriza : Boliac nu se găseşte pe listă, ci într-un codicil al ei, care sună destul de enigmatic : el şi cu preotul Alexandru „sînt scoşi deocamdată din listă pentru pricini binecuvîntate, pînă la a doua punere la cale“. Care erau aceste „pricini binecuvîntate“ ? C. A. Rosetti, prietenul din acea vreme al lui

[22] În tot timpul activităţii divanurilor, C. Boliac e directorul celor două publicaţii oficiale în care se consemna mersul lucrărilor Divanului ad-hoc din Ţara Românească : *Monitorul Adunării ad-hoc* (27 septembrie 1857—4 ianuarie 1858) şi *Procès verbaux des séances de l'Assemblée ad-hoc de la Roumanie* (30 septembrie—10 decembrie 1857).

[23] Supliment la nr. 107 din 31 decembrie 1858.

Boliac şi port-parola partidei naţionale, le comentează tot aşa de enigmatic în revista politică a zilei de 13/25 decembrie [24] : „La aceasta n-avem a zice alt decît că acest articol s-a uitat a se pune în Convenţia de la Paris" [25].

„Naţionalul" lui B. Boerescu e mai categoric în protestul lui : „Asupra d-lui Chesar Boliac şi preotului Alexandru nu vedem cari sînt acele pricini binecuvîntate cari i-au exclus provizoriu, mai cu seamă că cauzele de excludere sînt prevăzute prin Convenţiune şi, dupe cum ştim, d. Boliac s-a înscris de subtadministraţie şi nimenea nu l-a contestat la tribunal".

Pricina în realitate era că adversarii politici ai Unirii în general şi ai lui Boliac personal dezgropaseră afacerea cu briliantele contelui Zichy — aşa cum arată „Patria" din Iaşi, la începutul anului 1859. Un voluminos dosar se alcătuise la căimăcămie, cuprinzînd corespondenţa purtată de guvernul austriac şi cel otoman cu guvernul Ţării Româneşti — la vremea ei — în această chestiune [26]. Discreţia lui C. A. Rosetti se explică, probabil, prin faptul că nu voia să facă jocul adversarilor Unirii, deschizînd prin presă discuţia unei chestiuni care putea provoca destule confuzii, aruncînd astfel o umbră neprielnică asupra tuturor foştilor exilaţi politici, — în nepriceperea capetelor simple. Boliac însă, personal, nu avea nici un interes să se desintereseze. Nu protestează prin presă, ci pe calea mai discretă a justiţiei, conform legii electorale chiar. Tribunalul de Ilfov, secţia I, în ziua de 12 decembrie îi dă cîştig de cauză, statuînd înscrierea sa în listele electorale [27]. Printr-un ofis către Ministerul Dreptăţii, caimacamii Băleanu şi Manu aprobă hotărîrea tribunalului. Îşi repetă însă insinuarea : „Rămînînd ca alegătorii să preţuiască după ştiinţele ce se aşteaptă şi li se vor comunica în urmă, pricinile binecuvîntate pentru care Depart. din Năuntru l-au fost scos vremelniceşte din liste" [28].

Manevra politică a adversarilor şi-a atins totuşi scopul. Boliac s-a mulţumit numai cu acest modest succes. În listele cu rezultatul

---

[24] „Românul", II (1858), nr. 103, p. 1.

[25] Vezi şi scrisoarea de protest adresată de C. Boliac. redactorului, publicată în „Dîmboviţa", I (1858—1859), nr. 26 din 7 ianuarie 1859, p. 103. Din ea vedem că, în urma hotărîrii tribunalului, căimăcămia îl trecuse printre alegătorii Capitalei; îl şterge apoi de aici şi îl trece din nou pe lista alegătorilor din Ilfov.

[26] Cf. *Depeşa d-lui L. Béclard către comitele Walewski din 29 decembrie 1858, Bucureşti*, în : „Acte şi documente relative la istoria Renaşcerii României", vol. IX (1857—1859), Bucureşti, 1901, p. 183—185.

[27] „Românul", II (1858), nr. 104, p. 1. ; „Naţionalul", II (1858—1859), p. 9.

[28] Ibidem, nr. 108, p. 327.

alegerilor nu-l găsim menționat nicăieri printre cei aleși [29]. S-ar putea zice că nici n-a candidat. *Profesiunea noastră de credință* [30], publicată de 22 de inși, între care și Boliac, în perioada luptei electorale, poate fi luată și ca un simplu manifest politic. Nu avem știre precisă că ar fi candidat într-un anume loc.

Puțina activitate publicistică din anul 1858 și-a desfășurat-o Boliac în coloanele gazetei amicului său C. A. Rosetti, în „Românul". E curios însă că nu colaborează de la început la această foaie. Vorbind de colaboratorii „Românului", în 5 noiembrie 1857 C. A. Rosetti amintește de Taxil Delord, Ubicini, Ioranu, dar nu pomenește nimic de Boliac [31]. Mai semnează politic Iernescu — pseudonimul lui Winterhalder, care nu este decît o traducere a numelui său — iar literatură semnează: Al. Odobescu, G. Sion, D. Bolintineanu și Gr. Alexandrescu.

Semnătura lui Boliac o întîlnim abia către sfîrșitul anului 1858. Prima lui contribuție la „Românul" e un articol cu caracter istoric-arheologic: *Despre daci* [32], studiu de tip hasdeian, vast, prolix, cu ipoteze din cele mai îndrăznețe. Boliac nu a publicat aici decît începutul părții I, în care adună cele mai vechi mărturii despre locuitorii Daciei.

Lăsînd studiul întrerupt, Boliac începe a publica o serie de interesante aforisme [33] sub titlul de *Sentintze*. Aforismele acestea indică uneori preocupări psihologice, fără finețe însă: „Numai pe aceia îi urîm prea mult, pe care am fi în stare să-i iubim tot pe atîta, pe cît îi urîm într-un caz invers". Alteori, preocupări de morală socială: „A ști totdeauna să te strîmtorezi pe tine și niciodată pe alții, va să zică a poseda știința traiului în societate: va să zică a fi civilizat". „Acela care n-a crezut în opinia publică n-are drept să ceară nimic de la dînsa".

Crezînd în forța opiniei publice, era firesc ca Boliac să predice și prin aforismele sale liberalismul cugetării și al difuzării ei: „Misticismul este totdeauna fatal popoarelor, căci cheia misterului o au numai aceia ce îl întrebuințează; și această cheie este o armă ce nu întîmpină pavăză. Libertatea presei este singura scăpare în contra misticismului guvernurilor". (...) „Dreptul cel mai prețios al omului civilizat este libera comunicare de gîndiri și de idei". (...) „Cel care

[29] „Românul", III (1859), nr. 5 din 13/25 ianuarie, p. 3.
[30] „Românul", II (1858), nr. 87 din 3/15 noiembrie, p. 447.
[31] „Românul", I (1857), nr. 26, p. 1.
[32] „Românul", II (1858), p. 218—219, 230—231.
[33] Ibidem, p. 251, 264, 268; nr. 85, p. 240.

se teme de publicitate ştie că are multe păcate şi n-are nici dorinţa, nici voinţa de a se îndrepta". De aci atitudinea hotărîtă faţă de tiranie: „Un tiran intră în poezie, dar poezia nu intră în tiran niciodată". „Tiranii şi popoarele chinuite de dînşii se tem deopotrivă unii de alţii". „Tiranilor le trebuie lecţii mari, precum la boalele cele grele trebuiesc doctorii eroice". De frica tiraniei, urăşte monarhia. Imaginea de aici e interesantă întrucît vine din amintirile sale de pasionat drumeţ al Bucegilor în tinereţea sa. Se referă la viermii care se află vara în peticele de zăpadă adăpostite în cutele văilor nordice ale munţilor: „Monarhia este ca viermele din ghiaţă; răceşte tot aerul ce o împresoară, precum acest vierme miraculos al Carpaţilor răceşte un volum de apă în proporţii nemăsurate cu dînsul". Tot cu acelaşi sentiment loveşte şi în boierime: „Sînt cîţiva ani de cînd credeam că n-o să putem trăi fără (robi) ţigani; acum ne temem că nu vom putea trăi fără boieri (este vorba de instituţie, nu de individe). Cei care s-au învăţat fără robi vor putea trăi fără stăpîni". Condamnînd societatea veche, feudală, care se fărîma atunci cu totul, Boliac nu iubeşte, nu aprobă nici noua formă de viaţă burgheză, care începea să se instaleze, triumfătoare şi în ţările române: „Averea a devenit astări tarifa probităţii şi a cunoştinţelor; cu cît ai mai mult, cu atît eşti mai onest şi mai învăţat". (...) „Aurul rupe angajamentele ce s-au făcut prin aur; nu poate rupe însă şi angajamentele ce-a făcut inima".

Cele două articole politice pe care le semnează Boliac în acest an sînt în legătură cu lupta electorală. În articolul intitulat *Opinia publică*[34] demonstrează că lipsa ei în Principatele Române pînă la 1848 se datora Regulamentului organic, care dăduse domnitorului dreptul să ia hotărîri grave în cabinet, singur, fără să roşească în faţa nimănui, pe cînd în trecut trebuia să le ia în şedinţă publică, în consfătuire cu Divanul obştesc. Ca un semn al amorţelii opiniei publice, încă în 1858 Boliac consideră faptul că toată lumea era preocupată numai de persoana viitorului domnitor. În stigmatizarea acestei îngustimi politice pune viguroase accente pamfletare: „De zic că ţinta noastră, preocupaţia noastră cea serioasă să fie mai mult alegerea deputaţilor, n-am zis că trebuie lăsată întîmplării alegerea domnului. O barieră nestrăbătută trebuie ardicată între trecut şi viitor! Oamenii trecutului nu sînt ai viitorului! — Ce fel? În ajunul unei prefaceri radicale a societăţii noastre întregi, în ajunul unei prefaceri de conştiinţă chiar, cînd ceea ce s-a socotit pînă acum *bun* are să se soco-

[34] „Românul", II (1858), p. 267, 282—283 (neterminat).

tească d-acum înainte *rău* şi ceea ce s-a crezut *rău* are să se crează *bun*; cînd voim a stîrpi trecutul fără întoarcere, ne vom mai gîndi de trebuie sau nu să punem balsamul în vasul unde a fost veninul? Ne vom gîndi de trebuie sau nu să punem Constituţia în Regulament? Cum? Preotul Vinerei va deservi altarul Minervei şi bacanta va deveni vestală? — Cum? Îmbuibatul ameţit în orgie va trece fără nici o purificare, la cena de agape?" În articolul *Candidaţii de deputaţi*[35], Boliac se învîrteşte cam în jurul aceleiaşi probleme. Critică atitudinea de nepăsare a opiniei publice faţă de viitorii deputaţi. Subliniază însă că şi majoritatea candidaţilor nu aveau preocupări sociale şi politice de un ordin ceva mai înalt, ci se gîndeau pur şi simplu că — prin alegerea ca deputaţi — vor deveni oameni influenţi şi cu venituri.

Gazeta „Naţionalul" — a amicului său politic Basil Boerescu — ne oferă în 1858 o surpriză: *Călugăriţa. Romanţ de D-nu Cesar Bolliac*[36]. „Romanţ în limbajul epocii însemna „roman". În anii 1855—1858 — după primele încercări de roman la noi: *Tainele inimei* de M. Kogălniceanu, în 1850, şi *Hoţii şi hagiul* de Al. Pelimon, în 1853 —, specia aceasta atît de caracteristică pentru evoluţia epicii moderne îşi face apariţia masiv, dacă nu prin calitate, cel puţin prin număr. În 1855, în „România literară", V. Alecsandri — conform promisiunii făcute în 1852, în prospectul revistei, de a publica şi „romanuri naţionale", adică cu subiecte din realitatea românească — a dat la lumină *Logofătul Baptiste Veleli* de V. A. Urechia, o povestire între nuvelă şi roman; partea I din *Serile de toamnă la ţară*, roman de Al. Cantacuzin, şi cunoscutul roman al lui Bolintineanu, *Manoil*. În revista „Foiletonul zimbrului", V. A. Urechia publică un alt roman al lui, *Coliba Măriucăi*, ecou al prodigiosului succes cunoscut de *Uncle's Tom Cabine* de Harriet Beecher-Stowe, tradus la noi încă din 1853. Tot în 1855 înregistrăm romanul cu haiduci mai mult fantezişti decît romantici *Aldo şi Aminta sau Banditii* de C. Boerescu. În anii 1857—1859, în foiletonul ziarului „Românul" apare *Omul muntelui*, semnat „Doamna L.", pseudonim care ascundea colaborarea dintre scriitoarea franceză Marie Boucher şi V. A. Urechia[37].

S-ar putea ca impulsul pentru acest „romanţ" să-i fi fost dat de romanul foileton din „Românul", în care autorii apleacă un ochi atent

---

[35] „Românul", II (1858), nr. 105, p. 315—316.

[36] „Naţionalul", I (1858), nr. 75 din 28 august, p. 1—2; nr. 76 din 1 septembrie, p. 1—2: *Foileton*.

[37] Cf. Şt. Cazimir, *Prefaţă la Pionierii romanului românesc*, Bucureşti 1962, p. XIII.

spre credințele țăranilor, din nefericire, dîndu-le un pronunțat caracter mistic. S-ar putea ca „romanțul" lui Boliac să fi constituit, în intențiile lui, o replică lucidă la aceste alunecări. Nu putem ști precis însă, deoarece romanul lui Boliac a rămas în stadiul de fragment, publicarea lui întrerupîndu-se după două numere, deși se încheia cu obișnuitul „va urma".

Ceea ce izbește de la început în acest „romanț" e faptul că e scris în versuri. În acest caz am avea de-a face cu ultima producție poetică databilă a lui Boliac. Forma de vers i-a fost impusă, probabil, de conținutul narațiunii. E mai mult un poem romantic. Tema lui e una dintre cele favorite ale publicisticii lui Boliac, încă din tinerețea lui : emanciparea femeii, dreptul ei la iubire, la o soartă liber aleasă de ea însăși. Ea se împletește cu lupta tot atît de consecventă a lui Boliac împotriva clericalismului, împotriva speculei pe care o făcea biserica cu misticismul, care prezenta încă o forță de atracție asupra unor oameni din cele mai diverse straturi sociale. Să nu uităm că ceva mai tîrziu Boliac va începe faimoasa lui campanie pentru secularizarea averii mănăstirilor închinate din România, campanie prin care urmărea nu numai revenirea unei cincimi din pămîntul țării în stăpînirea statului român, dar și o diminuare a influenței așezămintelor mănăstirești.

Acțiunea fragmentului publicat este următoarea : La bîlciul din Rîureni — „aproape de Rîmnic" —, stareța Mănăstirii Dintr-un Lemn vine însoțită de două tinere călugărițe, dintre care una, Lia, atrage atenția unui tînăr prin frumusețea ei. Tînărul are trăsături de erou romantic : „în negru învălit", el „îmblă numai singur". Cînd călugărițele se duc „la episcop să-și facă închinarea", tînărul le urmărește, impresionînd-o pe Lia prin „eleganță" și „elocință". Se întîlnesc și a doua zi, la bîlci. „O vijelie mare întunecă eterul", dînd prilej tînărului să le ofere loc în „trăsura ținută cît colea". Cînd urcă pe maici în trăsura lui, îi sărută Liei mîna, îi pune în ea un inel și-i mîngîie piciorul. Lia e tulburată. Tînărul vine apoi la mănăstire sub pretext ca să facă „o priveghere", — episod ce îi dă lui Boliac prilej să descrie Mănăstirea Dintr-un Lemn, cu copacul ei secular și icoana făcătoare de minuni. Îndemnată de o „prognostică" instinctivă, stareța îi poruncește Liei să rămînă în chilia ei. Noaptea, Lia iese în grădina mănăstirii. Aici o întîmpină tînărul, o sărută și o îndeamnă să fugă împreună, pe calul lui, anticipînd *Povestea teiului* de Eminescu.

Tonul acestei poezii — aproape necunoscută și nefigurînd în nici una dintre ediţiile operei lui Boliac — e discursiv prozaic, pasajele de adevărată poezie fiind și aici cu totul rare.

Din punct de vedere pictural, mănăstirea e contemplată cu ochi admirativi :

E o plăcere, credeţi, cînd cineva priveşte
Cu ochi de simbatie, şi vine omeneşte
Să cerceteze viaţa din schitul chinovit.

Viaţa în comun din mănăstire e apreciată ca un simbol al ideii de toleranţă, atît religioasă, cît și socială :

Sîntem geloşi p-o mică avere-n osebire
D-averea cea imensă ce-n lume risipim ;
Pizmaşi p-o casă-n care noi nu contribuim,
Şi unde tot creştinul, păgînul şi ateul,
Săracul şi avutul, plugarul şi evreul,
Privit de o potrivă îşi află un azil.

În acelaşi ton de articol de gazetă însă, se indignează în faţa prescripţiei regulamentare, care interzicea călugărirea robilor, în speţă a robilor ţigani :

Ţiganul nici aicea nu-şi poate-afla scăpare
Şi creştinismul care comînd-a lui scăpare
N-a vrut ca să-l primească de loc în sînul său.

În schit, în locul păcii, în curţile lui Christ,
În casa Caritătii, — aicea zic, e trist
Ţiganul rob sau liber să nu găsească pace,
Să n-afle mîntuire de relele ce-a face !

Evocarea primilor fiori de dragoste şi protestul împotriva claustrării în chinovii atestă toate vechile deficienţe ale poeziei de iubire a lui Boliac. Totul e uscat şi stîngaci :

Pentru întîia oară ea simte-o frămîntare
Ce nu poate s-explice. E dulce strămutare
Aicea cînd ne fură întîiul vis d-amor

Nelegiuită-i legea ce nu e așezată
Pe legile naturei, și-n veci va fi călcată.

.

O, cîte inimi calde pe lespede-nghețate
Se bat gonind deșertul ! Amante, soții, mume,
Simțiri în amorțire, năbușite fără nume...

Episodul furtunii într-un bîlci, cu o mai vie culoare de epocă ar fi putut prilejui un tablou de artă, dar nu avem decît un fel de schiță-inventar :

O vijelie mare întunecă eterul,
Se prăvălesc vîrtejii, se înegrește cerul,
Se face zioa noapte, și corturi și frunzare,
Și șandramale, mărfuri, l-a vîntului suflare
S-amestic în cîmpie cu pulberea rotind,
Cu un obor de vite în zbierete fugind.

Nici în evocarea unui peisaj romantic nu e mai norocos. Se pare că Boliac nu a învățat nimic din evoluția poeziei noastre sub impulsul realizărilor lui Alecsandri și Bolintineanu. Autorul *Călugăriței* rămîne la procedeele sale din tinerețe, tot la penibila sa nesiguranță de limbaj în poezie, tot la caracteristicile sale inegalități de ton. Rareori cîte o oază de expresie poetică mai muzicală :

Răcoarea nopții cade și seara este lină.
Sclipesc luceferi, stele, în bolta cea senină.
Și luna se întinde pe verdele tapet,
Curmat de o apșoară ce murmură încet,
Pe potecuțe albe, pe sălcii plîngăroase,
Pe flori ce-și las parfumul, pe erburi fremătoase,
Pe lungile ferestre arzînd în lumînări,
Pe cruci eșind ca morții la magice cîntări,
Și pe un șir de case tăcute și albite,
Uitîndu-se la dînsa prin ochiuri mici, sticlite.

Finalul fragmentului — dialogul dintre călugăriță și tînărul romantic — nu e lipsit de asemenea accente melodioase, aici chiar cu un

sunet aparte, ce parcă nici nu ar mai fi al lui Boliac, cu excepția muntenismelor lui caracteristice :

— Eu nu mai pot Fecioarei cădelnița să-ntinz
Și candela-i se stinge de loc ce o aprinz !
Viața-mi va fi muncă și moartea o osîndă.
Dea Domnul pentru tine să fie soarta blîndă !
Te du, te du ; mă lasă să ies să plîng la vînt !
— Nici sfinții nici demonii, nici cîte puteri sînt
Nu pot să ne despartă ! Un cal colea ne-așteaptă
Și peste doă ore, cînd zioa se deșteaptă,
Imenul cel mai dulce amorul va serba.
Te lasă fericirii și n-o mai cerceta...

Pentru un „romanț", ceea ce ni se povestește în fragment e prea puțin, — și aceasta ne face să regretăm că a fost întrerupt. Poate că peripețiile lui ar fi fost mai atractive decît fluidul liric.

N-ar trebui să uităm nici grupul de opt epigrame publicate de Boliac tot în gazeta lui B. Boerescu[38], — cu atît mai mult cu cît pînă acum ele au fost trecute cu vederea atît de editorii, cît și de comentatorii operei lui. Una dintre ele e adresată *Unui pedant scolastic :*

— Știu grecește, latinește,
Ovreește ș-arăbește,
Matematici și himia, —
Știu de tot și istoria ;
Am în jură doctorate
Și-n religii sînt abate, —
Cine va a discuta ?
— Spirt și sare îți lipsește
Ca să poți a profita.

Precum se vede, „spirtul și sarea" nu abundă nici în epigrama lui Boliac, avînd ca subiect, pe cît se pare, pe unul dintre latiniștii ardeleni. Nici cea vizînd un medic — lucrată în tehnica falsului monolog — nu indică o artă mai rafinată a epigramei :

Toți zic că eu sînt doctor și toți îmi cer rețete ;
Văpsesc puțină apă și trec de Galian.
Diploma mi-e în frunte ; îi dau cum poci pe bete,
Și-mi fac frumos comerciul cu bietul orășan.

[38] Cesar Bolliac, *Epigrame*, în „Naționalul", I (1858), nr. 68, p. 1 : *Foileton.*

Două epigrame ţintesc în avari. Reproducem aici cea dintîi, *La un zgîrcit bolnav :*

Tu viaţa nu-ţi iubeşti,
De ce nu vrei să mori ?
Trăind, tu nu trăieşti :
Munceşti să faci comori
Celor ce urăşti.

Alte două sînt adresate confraţilor. Prima e *La un poet nou :*

Toată lumea tot vorbea
C-ai avea un manuscris.
Ici, colo se tot citea ;
Se spunea minuni c-ai scris.
Dar de cînd ai tipărit,
Ca şi cînd ai fi murit. —
Exemplare căpuişi
Numai cîte dăruişi.

A doua e scrisă *Pe o cărticică ce mi s-a recomandat :*

Mă unesc să zic
Că-n ăst volum mic
E mult interes ;
Dar n-am înţeles
Nimic.

Desigur că genul poantei şi al vorbei de spirit nu e cel în care putea străluci Boliac. El e omul trăsăturilor adînci şi lungi de condei, omul loviturilor directe şi tari, luptînd cu viziera deschisă şi cu toate armele lui grele deodată.

Pregătiri pentru reapariția „Buciumului"

1859–1862

În 24 ianuarie 1859, într-o ședință secretă a Adunării elective din Țara Românească, se realizează actul istoric al Unirii prin alegerea lui Al. I. Cuza, domnitorul Moldovei, la propunerea lui B. Boerescu. Acesta era rezultatul ședinței secrete din seara de 23 ianuarie a conducerii partidei naționale, în care propunerea fusese făcută de Dim. Ghica. Populația Bucureștilor și țăranii clăcași au contribuit hotărîtor la toate acestea prin atitudinea pe care au avut-o înconjurînd în zilele de 22 și 23 ianuarie clădirea Adunării. Cu privire la rolul lui Boliac în aceste zile hotărîtoare, avem un document în scrisoarea datată 11 martie 1869, în care Barbu Vlădoianu — în 1859, comandant al oștirii și deci avînd un rol hotărîtor — povestește amintiri personale în legătură cu evenimentul istoric petrecut cu 10 ani înainte. Scrisoarea s-a publicat în ziarul „Térra" și de acolo o reproduce ziarul lui Boliac[1]. Despre Boliac, Vlădoianu spune următoarele: „Este adevărat că cel dintîi care-mi făcu propunerea unirii fu Chezar Boliac, cînd veni într-o dimineață la mine și-mi zise: «Știu că poți sa mă trămiți d-aci d-a dreptul în închisoare, dar iată propunerea ce am să-ți fac: să alegem pe domnul Moldovei!» Fui frapat și îi răspunsei că, avînd cineva asemenea idei mari, nu se poate teme de închisoare".

Boliac ia parte directă și la viile frămîntări politice care au urmat actului Unirii. În aprilie candidă ca deputat în orașul Tîrgoviște. Contracandidat îl avu pe Eliade Rădulescu. Din 12 voturi, după un balotaj, Boliac obține 6 voturi și Eliade 6. Biroul îl declară ales pe Boliac pe motiv că Eliade nu avea dreptul să candideze, nefiind înscris în listele de alegători ale orașului[2]. Boliac era candidatul „partidului național", iar Eliade al celui advers, al antiunioniștilor.

În ședința din 16/28 mai a Adunării însă, comisia de validare propune anularea alegerii, deoarece jumătate din voturi fuseseră date

[1] „Trompetta Carpaților", 1869, nr. 713, din 13/25 martie, p. 1.
[2] C. A. Rosetti, *Alegerile*, în „Românul", III (1859), nr. 52 din 2/14 mai, p. 2.

lui Eliade. Cu toată apărarea energică făcută de stînga Adunării, reacțiunea își impune voința : cu 20 de abțineri, 4 voturi contra și 27 pentru, raportul de invalidare este aprobat de Cameră prin vot secret[3]. Boliac înregistrează astfel un nou eșec de pe urma acestei încercări politice, care îi aduce în plus reaprinderea urii și a vervei pamfletare a lui Eliade, care se exercită și asupra lui într-una din multele broșuri politice pe care le scoate între 1859 și 1861 în *Biblioteca portativă*. Eliade reia textul publicat în 1845, în „Curierul românesc", adăugîndu-i unele notițe de felul acesta, străveziu : „El și cînd se face zbir de poliție și cînd ia de la cizmar o cizmă și de la altul alta, și cînd adună monetele și diamantele ori antice ori moderne, și cînd face pe Figaro ori pe Dulcamara, el tot poet umanitar este, tot spre împlinirea unei misiuni își dă trupul chinului, prin scamatorii și orgii"[4]. Boliac îl atacă tot așa de pătimaș prin *Critica criticei*[5], aspră întîmpinare a reapariției „Curierului românesc" : „Ziarul strigoi, revenind în lume peste 11 ani cu coada tăiată, își reclamă posturile la curtea domnească, declarînd pe toți chiatipii actuali neînvățați, declarînd că toți românii care nu învață de la dînsul ceea ce chiar el nu știe sînt ignoranți, trădători de patrie și nu mai merită a purta numele de român. Scriitorii moldoveni nu scriu ca dînsul și prin urmare nu știu carte ; scriitorii transilvani nu scriu ca dînsul și prin urmare nu știu carte ; colegiul din București nu scrie ca dînsul și prin urmare nu știe carte ; cu un cuvînt, nu mai este nici un român în toată România care să știe românește. Vechi metod al acestui curier, *bătrîn slujbaș*, de cîte ori își cată seau intră la un stăpîn nou ! Tot cu aste cuvinte bătea pe cenzorul Picolo sub domnia lui Ghica cînd voia să-i ia locul ; tot cu aste cuvinte bătea pe d. Marcovici și Carcalechi sub domnia Bibescului cînd voia să li ia locul. De cîte ori a pus la ochi un stăpîn galanton, a început mai întîi să huleaască pe adversarii săi".

Tot un epilog al trecutei alegeri este și apelul făcut din nou de către C. Boliac : *Colegiului alegătorilor din capitala Tîrgoviște*[6]. Declarînd că se înfățișează iarăși, cu încredere, la repetarea alegerii, Boliac narează felul cum a decurs ședința din 16 mai, în care „boierii"

---

[3] *Adunarea Națională din București*, în „Românul", III (1859), nr. 59, din 19/31 mai, p. 2—3.

[4] Eliade, *Biblioteca portativă. XV. Diverse, Collecția de Brebenei și Viorele*. București, 1860, în *Approposito de d. Sarsailă*, p. 27—36. Reprodus și în *Satirele și fabulele lui...*, 1884, p. 95—105.

[5] „Românul", III (1859), p. 658—660, nr. 144 din 13/31 decembrie.

[6] Ibidem, p. 368—369, nr. 92, din 4/16 august.

l-au împiedicat să vorbească în Cameră și i-au invalidat alegerea. Înfierează și aici pe Eliade, calificîndu-l drept candidat fraudulos al partidului reglementar, adică al celor ce regretau Regulamentul organic și epoca lui. Boliac n-a reușit însă nici la repetarea alegerii, care s-a făcut în ziua de 14 august. Eliade n-a mai candidat. „Românul" a sprijinit din nou candidatura lui Boliac pentru Tîrgoviște, alături de cea a lui Gr. Marghiloman pentru R.-Sărat și a lui Vernescu pentru Brăila[7]. La alegere, din 13 voturi, Boliac a obținut numai unul. A fost ales un obscur Comănescu, cu 6 voturi.

Activitatea de publicist desfășurată de Boliac în 1859, în coloanele ziarului „Românul"[8], e dintre cele mai bogate și mai interesante prin diversitatea problemelor pe care le pune, prin entuziasmul față de actul Unirii, față de domnitorul Cuza și prin necontenita preocupare de a dezvolta noua constituționalitate. În 31 ianuarie, el celebrează astfel Unirea : „Sîntem cinci milioane de frați, astăzi uniți sub un singur domn, pe care îl iubim precum iubește mama pe fiul ei, căci domnul nostru este creat de noi înșine. Avem Mare, avem Dunărea și Carpații, cu cele mai roditoare cîmpii din Europa. Nici Ștefan, nici Mircea, nici Mihai nu au avut cît are Alexandru Ioan I".

El îi schițează domnitorului următorul program democratic și patriotic, în aproape aceleași linii ca și Kogălniceanu în celebra sa cuvîntare la aceeași alegere a lui Al. Ioan Cuza : „Meargă totdeauna înaintea dorințelor naționale, fără să se osteneasca ! Libertățile publice fie gardia sa și libertățile individuale agenții săi ! Lucrul său fie simplicitatea, egalitatea mîndria sa, și opinia publică singuru-i regulator. Luminarea poporului fie puterea sa din lăuntru și armarea lui forța sa în afară. Plugar și ostaș este românul, deci domnul său va da pas facultăților naționale"[9].

În articolul *Prinçu strein*[10] — răspuns propriei sale poezii din „Buciumul" anului 1857 —, Boliac ia vehement apărarea alegerii lui Al. I. Cuza împotriva acelora care insinuau că ar fi fost mai bun un prinț străin : „Fii bine încredințată, junime cu inima fierbinte, că bănuielile și temerile ce auzi șoptindu-se pe la auzul tău sînt născociri ieșite din noapte ale cabinetului vreunei clice, este suflarea rece din plămîni cadaverogi, din inimi de ghiață, care ar vrea să tempereze zelul tău de naționalitate, amorul tău de patrie, prin răceala mormîntului în care au cugetat ei de cînd s-au născut". Arată clar că soluția

[7] „Românul", III (1859), nr. 91 și urm.
[8] Ibidem, nr. 98, p. 1.
[9] Ibidem, nr. 13, p. 50.
[10] Ibidem, p. 62.

prințului străin fusese o soluție specifică împrejurărilor anului 1857, pe care o considera depășită prin alegerea fericită a lui Al. Ioan Cuza.

Discutînd problema acelei constituții românești, prin care Adunarea aleasă de curînd urma să înlocuiască mecanismul strîmt al Convenției, Boliac încearcă o definire naivă a etapelor vieții de stat a Principatelor Române în decursul istoriei : stat „militar-democratic" pînă la Mihai Viteazul ; „stat ciocoiesc de la el pînă-n ajunul fanarioților : „stat biurocratic" în timpul domniilor fanariote [11]. În numele progresului, cere oamenilor trecutului, oamenilor Regulamentului organic, să se dea la o parte, să lase loc deplin oamenilor Constituției, oamenilor de la 1848, după cum altă dată și oamenii Regulamentului ceruseră loc în numele noii legi [12].

Interesant e articolul *Explicarea cîtorva vorbe* [13], — răspuns la afirmațiile din broșura *Proprietatea în Principatele Moldo-Române,* semnată B. K. Discutînd această broșură, Boliac încearcă să lămurească noțiunile de republican, socialist și comunist. Ca socialiști îi citează pe Saint-Simon și Fourier. Ca comuniști, îi numește pe Moreli. Babeuf și Owen. Amintește discipolii comuniști ai lui Proudhon, Cabet, Louis Blanc. La noi vorbește de Mehtupciu, venit de la Paris în 1836, ca adept al lui Fourier. Necunoscînd *Manifestul Comunist,* necum alte scrieri ale lui Marx și Engels apărute pînă atunci în Occident, Boliac cade victimă clișeelor anticomuniste din presa reacționară din Franța contemporană lui.

Foarte juste observații cu privire la raportul dintre clasele sociale și partidele politice consemnează în schimb Boliac în articolul *Fusiunea* [14], din care s-a publicat doar partea I. Rememorînd împrejurările din 24 ianuarie 1859, Boliac notează că marii boieri și marii negustori manifestaseră aceeași comportare față de evenimentul politic care se pregătea, în timp ce micii boieri, micii negustori, meseriașii au participat cu însuflețire la lupta politică. Plin de tîlc e articolul *Moderații* [15], cu atît mai mult cu cît însuși Boliac, mai tîrziu, a intrat în categoria celor condamnați pe bună dreptate acuma. În articol, Boliac atacă violent încercările conservatorilor de la noi de a se masca după o grupare de centru : „moderații", în Cameră.

Alături de preocuparea politică continuă și preocuparea umanitară. Un frumos, un vibrant articol în acest sens e cel intitulat *Închi-*

[11] *Constituția română,* în „Românul", III (1859), p. 29—30.
[12] *Altă religie, alți preoți,* în „Românul", III (1859), p. 81—83.
[13] „Românul", III (1859), p. 114—115.
[14] Ibidem, p. 141—143.
[15] Ibidem, p. 146—147.

sorile noastre. Telega[16], înfățișare cu un penel aspru a regimului din ocne și închisori, în toată cruzimea lui rece : munca neomenoasă din ocnă ; viața ocnașilor noaptea, cu legarea în fiare și la butuci ca să nu fugă ; crîncenia pedepselor — „temnicul sau gherla". Își explică cruzimea acestui regim judiciar prin faptul că el era conceput de boieri, cărora el nu li se aplica niciodată, de drept, chiar cînd erau vinovați[17]. Boliac sublinia și aici una din problemele constante ale ideologiei lui : îmblînzirea pedepselor judiciare, ca semn al civilizației, preocupare vădită în atîtea dintre articolele și poeziile sale anterioare.

Pentru a încheia cercetarea activității publicistice[18] a lui Boliac în anul 1859, rămîne să mai spunem cîteva cuvinte despre colaborarea lui la gazetele „Naționalul" și „Dîmbovița".

„Naționalul" era gazeta prietenului său, Basil, alias Vasile Boerescu. La ea colaborau C. D. Aricescu și Paul Vioreanu, iarăși buni amici ai lui Boliac, care mai tîrziu vor apărea des în paginile ziarelor lui proprii. Apoi îi întîlnim aici pe Ștefan Sihleanu, cumnatul său, soțul Matildei Peretz ; pe folcloristul și amicul lui B. P. Hasdeu de mai tîrziu, I. C. Fundescu, ca și pe romancierul N. Filimon. Colaborează și Eliade, pe atunci adversarul crîncen al lui Boliac.

Contribuția lui Boliac se inaugurează prin articolul *Ne trebuesc dascăli*[19]. Nu e dedicat învățămîntului, cum ar părea să indice titlul. Boliac discută aici problema viitorilor tehnicieni administrativi, atît de necesari pe atunci. Nu-i uită însă să îndrepte o șarjă specifică lui împotriva vechiului regim, imaginîndu-și perplexitatea unui om al acestui regim în fața noii vieți. Simulînd a vorbi în numele acestuia, Boliac creează un adevărat monolog, ca și Alecsandri în ale sale „cînticèle comice" : „Cu purdalnica asta de Constituție are să se afunde răspunderea scurt. Pas de te mai chiverniseșce din slujbă ! Mai bine un an ministru cu Regulamentu decît zece ani ministru cu Constituția ! Pas de te mai înțelege cu oamenii ăștia din 48 !

[16] „Românul", p. 369 bis—370 bis. nr. 97 din 15 august.

[17] Articolul a avut un ecou apreciabil în public. D. Voiculescu, „îngrijitor" la ocna Telega, se simte obligat să-i răspundă tot prin „Românul", protestînd împotriva afirmațiilor lui Boliac, însă în fond confirmîndu-le pe toate : „butucul" și „temnicul" ca pedepse, bolile care secerau condamnații, aerul infect din ocnă. La scrisoarea acestuia de protest, C. A. Rosetti adaugă un scurt comentariu, subliniind această recunoaștere fără voie

[18] Alte articole : *Plan de proiecte generale pentru organizarea administrației în România liberă*, în „Românul", III (1859), p. 189—191, 198—199, *Libertatea presei*, ibidem, p. 270, 273—274, 278—279.

[19] „Naționalul", II (1859), nr. 26, din 8 martie, p. 2—3.

— Şi apoi mai zic că nu ne-a atacat proprietatea ! Apoi Regulamentul, apoi slujbele de pe Regulament nu erau proprietăţile noastre ? Arzători de Regulament ! Destructori de proprietăţi ! Mîncători de boieri şi de privilegiuri, ce pace mai cereţi cu noi ? Ce aţi avut cu noi şi cu proprietăţile noastre ? Focul Gheenei pentru voi şi sînul lui Avraam pentru cei care ne dase sîntul Regulament !".

Prin articolul *Armarea înainte de toate*[20], Boliac începe campania sa pentru crearea unei armate puternice a noului stat român, — o idee căreia îi va rămîne credincios în întreaga sa activitate jurnalistică de aici înainte, pînă la sfîrşitul ei.

Articolul intitulat *Confesiune*[21] nu e iarăşi ceea ce indică titlul. El ridică problema acută atunci a menţinerii puterii politice tot în mîinile marii boierimi, cu toate că prin Convenţia de la Paris se desfiinţaseră în mod formal vechile privilegii ale aristocraţiei. Atacă problema din punctul de vedere al boierimii mijlocii şi mici. În numele lor vorbeşte aici Boliac, ca de „noi toţi" : „Prin ce miracol ministerul[22] se compune numai din persoane din fosta clasă întîia ? Foştii boieri mari nu sînt mai mult de 30 familii şi foştii boieri de clasa a doa şi a treia sînt 3000 ; nu s-au găsit capacităţi în aste clase spre a ocupa asemenea posturi ? Această glumă ar fi de stilul *Ţînţarului*. Pentru ce singurul minister ce este ocupat de un om de clasa a doa se discută de la înfiinţarea astui cabinet şi se scrie în toate părţile lumii să vie un fost boier mare să-l ocupe ? Pentru ce ast om capabil ce-l ocupă astăzi nu se întăreşte ministru ? Pentrucă privilegiul este în toată vigoarea lui ; pentrucă egalitatea cerută de noi toţi, boieri mari şi mici, şi decretată de conferinţe, este o glumă ; pentrucă drepturile nu se dobîndesc decît numai cînd se simt şi se cer".

În fine, Boliac îşi republică şi aici articolul *Titlul suveranilor români* după „Buciumul" din Paris.

În gazeta „Dîmboviţa", a credinciosului său amic, poetul D. Bolintineanu, Boliac publică un vehement articol, tot pe linia criticii îndreptată asupra vechiului regim : *Regulamentul*[23]. Într-o „scrisoare adresată către redactor"[24] reia apărarea actului de la 24 ianuarie, considerînd Unirea Principatelor ca o realizare a progamului revoluţiei de la 1848. Îi urmează articolul *Prinţ strein*. Ambele articole sînt

[20] „Naţionalul", II (1859), nr. 34, p. 133—134.
[21] Ibidem, nr. 36, p. 1.
[22] Prin acest termen, se înţelegea pe atunci întregul guvern.
[23] „Dîmboviţa", I (1858—1859), nr. 43, din 7 martie 1859, p. 170—171.
[24] Ibidem, p. 339 : *Bucureşti, 5 august.*

însoțite de comentariul redacției, care confirmă energic justețea punctului de vedere al lui Boliac.

Așteptînd reluarea activității publicistice a lui Boliac, ajungem în anul 1860.

Unirea se realizase de aproape un an. Convenția de la Paris se aplica intensiv tot de atunci. Însă majoritatea speranțelor legate de Unire de către mica boierime și de burghezie — ca să nu mai vorbim de țărănime și de muncitorime, tot atît de apăsate, tot atît de stoarse ca și pînă atunci — rămăseseră nerealizate. Marea boierime avea încă în mîini frînele puterii politice și făcea tot posibilul ca să nu le piardă. O ajuta la aceasta legea electorală prin prevederile ei reacționare, care limitau atît de mult dreptul la vot, încît alegerile deveneau o parodie, un cîmp deschis tuturor manevrelor de intimidare și corupție. Am văzut cum, la Colegiul orășenilor din Tîrgoviște, numărul total al votanților era de 12 numai. Ne putem închipui cine erau aceștia — dat fiind că înscrierea în listele electorale se făcea pe bază de avere — și la ce manevre se puteau preta ei. Cele două adunări legislative ale Principatelor Unite, precum și Comisia centrală de la Focșani aveau majoritatea formată din elemente reacționare, care începeau să se grupeze în partidul ce în curînd se va numai conservator. Aceste adunări stînjeneau voit bunele intenții de legiferare ale domnitorului Cuza. Întărit prin recunoașterea sa de către cele șapte puteri garante ca domnitor al Principatelor-Unite, Cuza dizolvă, în 6 decembrie 1859, cele două adunări și Comisia centrală. Cuza însoțește convocarea alegătorilor de un întreg program de reforme. Necesitatea rezolvării, fie chiar și parțială, a problemei țărănești, era iminentă. Însă tocmai aceasta îi înspăimînta pe marii proprietari. Deținînd majoritatea în listele de alegători, aceștia caută să trimită în noile adunări, pe cît posibil, oameni care să le dea garanția că nu vor consimți la o schimbare esențială a stării de lucruri. Astfel, noile camere au o compoziție și mai reacționară decît cele precedente. Aceasta se explică atît prin îndîrjirea cu care luptau marii proprietari ca să nu-și piardă pozițiile, cît și prin faptul că partida liberală nu mai avea, ca înainte, sprijinul mobilizator al ideii Unirii. Din partida aceasta au pătruns în noile adunări aceia care apăreau mai înclinați spre un compromis, și au fost eliminați cu cea mai crîncenă hotărîre aceia care — prin trecutul lor — erau știuți ca incoruptibili și indomptabili.

Acestea toate sînt lucruri pe care trebuie să ni le reamintim, spre a putea înțelege toată lunga, dureroasa și sterila luptă politică, dusă de Boliac în acest an. Ca unul care se dovedise dintre cei greu de

disciplinat, dintre cei care erau în stare să facă gestul nebunesc de a da cu piciorul oricărei situații, de dragul panașului politic, pentru a-și respecta vechile convingeri, — Boliac a fost lovit cu hotărîre de către adversarii politici, și loviturile au avut efect. În alegerile parțiale — pentru un membru și doi supleanți la Consiliul municipal din București — Boliac nu izbutește, obținînd numai 11 voturi, pe cînd cei trei aleși dispuneau de 26 pînă la 21 de voturi [25]. Înregistrează și o satisfacție în acest timp, din altă parte însă : e numit membru la Curtea Apelativă din București [26]. După afirmațiile sale de mai tîrziu, numirea i-o făcuse însuși domnitorul Cuza.

În luna aprilie are în schimb durerea de a-și pierde soția. Aflăm aceasta din compătimitorul *Cuvînt funebru...* rostit de C. A. Rosetti la înmormîntarea ei [27].

Unii amici stăruie pe lîngă el să nu se descurajeze de eșecul suferit la Tîrgoviște și să candideze în viitoarele alegeri generale chiar în București. Boliac însă răspunde printr-o scrisoare publică, cerînd amicilor săi să nu risipească voturile, ci să le concentreze asupra acelorași reprezentanți pe care partida liberală îi trimisese în Camera ce se dizolvase : N. Golescu, C. A. Rosetti și B(asile) Boerescu [28].

Judecînd realist, Boliac și-a mutat cîmpul de activitate politică în județul părinților săi, în Vlașca, deocamdată în capitala ei, la Giurgiu. La primele alegeri parțiale, care s-au desfășurat în iunie 1860, la colegiile orășenilor din Giurgiu, Buzău și Brăila, Boliac candidează ca deputat la Giurgiu, pe cînd vechii săi amici, G. Vernescu și Al. G. Golescu luptau în celelalte două orașe. Reușește cu 9 voturi din 12, deci relativ ușor [29]. Șansele sigure de a se alege în județul unde familia Peretz avea vechi și întinse legături de rubedenie și prietenie au produs o emoție explicabilă în tabăra „albilor", viitorii conservatori : „Cînd d. C. Boliac se duse să se aleagă deputat la Vlașca, și știrea se auzi la Focșani, un membru din minoritatea retrogradă a Comisiei centrale plecă la Giurgiu, ca să-l surpe, pe jos și *cu capul gol*" [30]. În exagerarea ei, informația e cît se poate de elocventă. Boliac urma de astă dată să intre în mod sigur în Adunarea Legiuitoare ca deputat. Nici un clenci electoral nu mai putea fi găsit

[25] „Românul", IV (1860), nr. 34 din 3/15 februarie, p. 1.
[26] *Cronica* în „Dîmbovița", II (1859—1860), nr. 40, din 5 martie 1860, p. 155.
[27] „Românul", IV (1860), nr. din 15/27 april., p. 314—315.
[28] Ibidem, nr. din 19 februarie, 2 martie, p. 158—159.
[29] Ibidem, nr. 178 din 26 iunie, p. 1.
[30] „Dîmbovița", II (1859—1860), nr. din 30 aprilie, p. 208.

ca să-l împiedice. Singurul mijloc care mai rămăsese era dezgroparea afacerii cu briliantele contelui Zichy. Lucrul acesta fu îndeplinit cu toată dîrzenia și lipsa de scrupule de care erau capabili adversarii săi din marea boierime. În ședința Adunării Naționale din 5 iulie 1860, după ce se validează alegerile de la Buzău și Brăila, C. Filipescu citește raportul comisiei de validare cu următoarea concluzie echivocă: „Comisiunea, deși a găsit această alegere legală, nu a putut însă să întărească actul d-lui Boliac, pentru cuvintele expuse în raport, lăsînd ca Adunarea în omnipotența ei, să decidă asupra acestei dificultăți". Urmează o furtunoasă dezbatere, care e redată pe larg în gazeta lui C. A. Rosetti[31]. Chr. Tell cere imediat cuvîntul și îi ia apărarea lui Boliac, arătînd nesinceritatea poziției pe care se așezase comisia. Urmează o replică teatrală: Dim. Ghica, părăsind fotoliul prezidenției Camerei, ia cuvîntul ca simplu deputat, acuzîndu-l — în numele comisiei de validare — pe Boliac, că n-a voit să se disculpe în fața comisiei, că a tăgăduit că ar fi fost arestat în Turcia, pe cînd în incinta Camerei se află deputați care știu că s-a dat chezășie pentru dînsul, ca să-l scoată din închisoare[32]. De altfel, aceasta n-a fost singura scenă dramatică în cursul dezbaterilor. La un moment dat, Ion Brătianu trece și el de pe banca ministerială în rîndurile deputaților, luînd violent apărarea lui Boliac, arătînd că e o chestiune de demnitate națională să nu se condamne un deputat pe baza unor acte de acuzare austriace și turcești. Răspunzînd acelora care afirmaseră că autoritățile turcești fuseseră binevoitoare cu Boliac în timpul cercetărilor de la Constantinopol, ministrul Ion Brătianu rostește o filipică atît de violentă împotriva Imperiului Otoman, încît unul dintre colegii săi din guvern se simte obligat să precizeze că Brătianu vorbea ca simplu deputat și că miniștrii nu sînt de acord cu cuvintele sale. După o serie de intervenții mai mult sau mai puțin patetice din partea ambelor tabere, raportul comisiei se pune la vot și e admis cu 34 de bile albe contra 25 negre. Adunarea hotărăște ca alegerea lui Boliac să fie suspendată pînă cînd el se va disculpa față de gravele acuzații aduse. Dezbaterea și-a prelungit amplu ecoul în presă.

Ziarul prieten „Dîmbovița" condamnă hotărîrea din 5 iulie, din punctul de vedere al dreptului, dar, în cît privește aspectul moral al chestiunii, exprimă părerea că Boliac trebuie să facă „orice-i va fi prin putință spre a se justifica înaintea tuturor". Sugerează să fie întrebat direct însuși Kossuth și cere ca ministrul de Externe să-i dea

[31] „Românul", IV (1860), p. 574—575, 578—579, 583, 585—586.

[32] Aluzie la tot ceea ce făcuse Ion Ghica și Marin Serghiescu. Amîndoi însă au tăcut.

tot concursul lui Boliac spre a-l scăpa de această „moarte civilă"[33]. Boliac răspunde printr-o scrisoare[34] în care mulțumește redactorului pentru această apărare. Evocă trecutul prieteniei lui cu B. Boerescu, acum ministru al Justiției și unul dintre cei care căutau să-l lovească, în loc să-l apere, atît ca ministru, cît și ca redactor al ziarului „Naționalul". Roagă să se publice două documente : demisia din Curtea Apelativă — adresată domnitorului Cuza, care îl numise — și cererea către Tribunalul din București, ca să-i citeze pe cei doi foști caimacami, Ion Manu și E. Băleanu, ca să-și justifice ofisul prin care, în 1857, îl șterseseră din lista electorală.

Într-o nouă scrisoare către redacția amicală a aceluiași ziar[35], Boliac se plînge din nou cu amărăciune de B. Boerescu : „Sînt calomniat și cer a mă disculpa ; formează-se tribunaluri numai de către inemicii mei politici chiar, și subscriu dinainte că nu voi apela la sentința lor ; dar voiu să fiu judecat. Camera mă trimite să mă judec și Ministerul Public mi se pune în drum, îmi astupă gura și îmi zice : pentru tine nu este dreptate ; oricine va cugeta să te judece sau să-și dea drum a te judeca, pate ce-a pățit administratorul și procurorul ce nu s-au supus să te declare afară din lege".

Cursul încîlcit mai departe al afacerii îl aflăm din ziarul lui I. G. Valentineanu, „Reforma". Dintr-un articol semnat „Redacțiunea"[36], aflăm astfel că — în conformitate cu hotărîrea Camerei deputaților, care lăsase ca afacerea să se lămurească pe cale judiciară, — Boliac intentase acțiune de calomnie celor doi caimacami. Aceștia însă refuză să vină înaintea procurorului pe motivul că sînt mari boieri și aceasta ar fi sub demnitatea lor. Întrebat de către domnitor — care se interesa de mersul afacerii —, Boerescu opinează că ei trebuie să dea urmare acțiunii procurorului la cererea lui Boliac. Totuși, peste noapte, ministrul Justiției își schimbă părerea și caută să-l convingă și pe procuror să și-o schimbe. Acesta însă, om al dreptății, preferă să-și dea demisia. Cel care i-a luat locul a fost ales dintre cei cu mai puține scrupule și a stins acțiunea juridică împotriva foștilor caimacami. În aceeași pagină, sub titlul *Petiția d. Boliac la Cameră*, se publică și textul adresei prin care Boliac — arătînd că cei doi foști caimacami nu s-au prezentat înaintea procurorului, recunoscînd astfel

[33] *D. Bolliac și votul Adunării*, în „Dîmbovița", II (1859—1860), nr. 73 din 9 iulie 1860, p. 286.

[34] „Dîmbovița", nr. 74 din 13 iulie, p. 291.

[35] Ibidem, nr. 80, din 3 august, 1860, p. 316.

[36] „Reforma", II (1860), p. 206—207. Articolul *Călcare de convenție, călcare de justiție*".

implicit că nu puteau să-și susțină vechile acuzații — cere dreptul de a reveni în Cameră. Ziarul lui I. G. Valentineanu continuă să dea și mai departe sprijin acțiunii de apărare a lui Boliac [37]. Drept orice urmare însă, guvernul declară cu cinism locul lui Boliac vacant și anunță noi alegeri la Giurgiu.

Rămîne să mai spunem cîteva cuvinte despre actele pe care se bazase comisia de validare în acuzările sale. În dosarul nr. 175 din anul 1850, la Ministerul de Externe, la „masa", adică secția franceză, figura o notă a lui Aali-Pașa, ministrul de Externe al Turciei, cu data de 20 noiembrie 1850, către domnitorul Știrbei, pentru despăgubirea moștenitorilor contelui Zichy. La rîndul ei nota lui Aali-Pașa era provocată de o notă a internunțiului, a reprezentantului diplomatic al Austriei la Constantinopol, care reclama această despăgubire.

Urmarea acestei acțiuni, de astă dată pe plan intern, se află în dosarul nr. 1 235 din anul 1851, al Ministerului din Lăuntru, unde figurează circulările ministrului respectiv către prefecturi, pentru cercetarea averii lui Boliac, spre a se pune sechestru pentru suma pretinsă de moștenitorii lui Eugeniu Zichy. Mai exista și un dosar nr. 157, în care se află actele relative la acest sechestru. S-a pus sechestru pe moșia dotală a lui Boliac în lipsa oricărei alte averi. Știrbei a acordat mai multe termene moștenitorilor contelui Zichy ca să trimită un împuternicit în Țara Românească, spre a se judeca cu reprezentanții lui Boliac, pe atunci în exil. Contele Edmond Zichy, fratele celui executat de regimul revoluționar maghiar — după ce declanșase toată afacerea adresîndu-se la sfîrșitul anului 1849 autorităților țării sale ca să-l sprijine în încercările lui de a da de urma lui Boliac —, acum se dezinteresează de această invitație. Nu se prezintă nimeni din partea moștenitorilor contelui Zichy și astfel — după 4 ani de așteptare — în 27 octombrie 1857 se ridică sechestrul. Despre toate aceste acte aflăm din capitolul *Cîteva esplicări pentru complectarea cellorŭ relatate,* în broșura lui C. D. Aricescu, pe care am mai citat-o [38]. De ce s-au desinteresat moștenitorii lui Zichy? E simplu. Fiindcă contele Leiningen, în tratativele duse cu Poarta pentru o serie de chestiuni în legătură cu lichidarea revoluției din 1848—1849, căzuse la înțelegere cu aceasta ca guvernul otoman să-și ia asupră-și despăgubirea moștenitorilor lui Zichy.

---

[37] I. D. Bălășescu, *D. Bolliac. Camera și Ministerulŭ Justiției.* în *„Reforma"*, II (1860), nr. 55 din 29 septembrie, p. 217—218 ; Redacțiunea, *Răspunsu Națiunalului.* Ibidem, p. 219.

[38] *Coresp. secreta....* p. 86—89.

Toată această dureroasă frămîntare politică, toate aceste mari amărăciuni cauzate de ea, au înrîurit inevitabil activitatea publicistică a lui Boliac în cursul anului 1860.

O bună parte din această activitate e dominată de însеşi întîmplările relatate. Ea constă din scrisorile publice pe care le-am cercetat şi din republicarea, sub formă de *Memoriale* — în ziarul amic „Reforma" — a documentelor în legătură cu activitatea sa la Paris, documente publicate în broşura sa litografiată la Goyar, în 1856, sub titlul *Choix des Lettres et Mémoires sur la Question Roumaine* [39].

Cea mai redusă contribuţie o dă Boliac ziarului „Românul". E curios acest lucru, cu atît mai mult cu cît Boliac simte necesar să facă în acest an o ostentativă şi publică demonstraţie de fidelitate faţă de ziarul lui C. A. Rosetti. Demonstraţia o face prin următoarea scrisoare, pe care o dăm în întregime, fiindcă o credem revelatoare pentru ţinuta publicistică a lui Boliac în acel timp şi pentru spiritul lui de independenţă din totdeauna, rebarbativ faţă de tot ceea ce ar putea însemna obligaţie îndelungată şi stăpîn :

Domnule redactor,

Ziarul „Reforma" a publicat că eu m-aş fi angajat să fiu colaborator la acel ziar. Vă rog să rectificaţi în „Românul" această eroare a „Reformei". Eu nu m-am otărît niciodată colaborator al nici unui ziar. Cînd scriu cîte un articol, îl trămit la oricare din ziarele progresiste şi, dacă a scri de mai multe ori într-un ziar, va să zică a fi colaborator al acelui ziar, atunci, pe drept cuvînt, m-aş putea numi colaborator numai al „Românului".

1860, februarie 16

Cesar Bolliac [40]

Scrisoarea lui Boliac porneşte de la următorul anunţ, pe care iarăşi îl reproducem întreg, fiindcă indică măsura în care Boliac era preţuit ca ziarist : „Anunţăm cu cea mai vie plăcere publicului nostru, şi mai cu seamă domnilor abonaţi ai «Reformei», că d. Cezar Boliac,

[39] Publicarea acestei broşuri — de astă dată în versiune românească — se face în suplimentele numerelor 2 (p. 4), 3 (p. 3—4), 4 (p. 1—4), 11 (p. 1—2) ale „Reformei" începînd din 7 ianuarie 1860 şi se întrerupe în 8 februarie.

[40] „Românul", IV (1860), p. 158.

bătrînul nostru literator și publicist [41], a binevoit a oferi erudita sa peană redacțiunii acestui ziar. Redacțiunea, dar, a „Reformei", esprimînd via sa mulțumire și recunoștință domnului Boliac, speră totdeodată că publicul nostru va susține cu mai multă căldură acest ziar, care are de deviză : Patria și Adevărul" [42].

Față de gingășia sentimentelor exprimate aici, răspunsul lui Boliac a fost cît se poate de dur. Totuși, I. G. Valentineanu nu s-a supărat și a luat lucrurile sub latura humorului : „Redacțiunea *Reformei* a cetit epistola d-lui Boleac adresată *Românului* relativă la *Reforma* și a admirat foarte mult modestia d-lui Boleac" [43]. În anunțurile lui viitoare însă, Valentineanu va fi mult mai prudent cînd va fi vorba de Boliac. După ce comunică viitorii colaboratori, între care și C. D. Aricescu, adaugă : „D. Boliac ne-a promis de asemenea a ne onora din cînd în cînd cu cîte un articol" [44].

Colaborarea lui C. Boliac la „Românul" în 1860 se rezumă la un singur articol : începutul studiului intitulat *Libertatea individuală* [45] în care — definind în sensul liberalist noțiunea de „libertate individuală" — combate violent „arestarea preventivă". Ia atitudine categorică împotriva puterilor abuzive acordate agăi, în acel timp, în România, în ceea ce privea instruirea în primă instanță a delictelor. Denunță cu indignare procedeele de tortură, delațiunile prin spioni și alte mijloace barbare, pe care aga le întrebuința ca să afle adevărul.

Articolul acesta, astfel, e în același timp și o pagină de ideologie politică înaintată, și un prețios document social privind moravurile judiciare ale epocii.

Interesantă e activitatea jurnalistică a lui Boliac în coloanele „Dîmboviței", în 1860. Ea începe printr-o răsunătoare scrisoare deschisă, prin care Boliac cerea prietenului său, poetul Bolintineanu, o discuție largă asupra afirmației unora că, autoritățile fiind reprezentanții domnitorului — care conform Constituției de tip modern e neresponsabil dar și inviolabil —, criticînd actele acestor autorități, atacă pe însuși domnitorul, iar în ființa domnitorului atacă însuși actul de la 24 Ianuarie 1859, atacă Unirea : „Această chestie fiind de principie iară nu de persoane, viu cu viziera ardicată și te provoc la luptă pe domeniul d-tale chiar. Nici o personalitate, nici o aluzie la viața privată a nimenui, nici o injurie. Amici din copilărie fără între-

[41] Boliac avea pe atunci 47 ani !
[42] „Reforma", II (1860), nr. 10 din 14/26 februarie, p. 1, col. I.
[43] *Chronica interiora*, — „Reforma", nr. 13 din 25 februarie st. v., p. 50.
[44] *Anunțiu*, — „Reforma", II (1860), nr. 16, din 6/18 martie, p. 61.
[45] „Românul", IV (1860), p. 46—47.

rupere, sectari ai aceluiași altar, luptători pentru aceleași principe, parați cu aceiași deviză : *Patrie* și *Libertate !* vom lămuri, vom așeza acest mare principiu constituțional și vom goli chestia cu aceiași amicie cu care am golit de multe ori pahare. Răspunsul d-tale în numărul viitor" [46].

Într-o notă la sfîrșit, Bolintineanu se declară de acord cu propunerea, dar amînă discuția pentru numerele viitoare. Scrisoarea a avut un larg ecou, fiind reprodusă și de celelalte două ziare amice [47].

Boliac pune astfel chestiunea în stilul său ziaristic vioi, necruțător, referindu-se la ultimele silnicii ale administrației, față de țărani și orășeni : „Zicînd că au făcut rău cei ce au bătut cu urzici pe pielea goală femeile din satul Bezdatul [48], este o anarhie, este o revoltă în contra principiului înălțat la 24 Ianuarie ; pentrucă ataci însuși pe zapciul care înfățișează pe însuși ispravnicul, ce înfățișează pe însuși vornicul, care înfățișează pe însuși prezidentul Sfatului, ce înfățișează pe Vodă. Zicînd că rău au făcut dorobanții ce au bătut cu săbiile pe pacinicii cetățeni adunați cu știrea poliției în sala lui Bossel, zici că a făcut rău chiar aga, chiar vornicu, chiar vodă..."

Cu ironia lui acidă de totdeauna, Boliac nu uită să persifleze mentalitatea boierilor : „Știți că nu sînt proști domnișorii care sprijină așa de bine principiul din 24 Ianuarie și neviolabilitatea domnitorului ? Sub o asemenea egidă largă și tare, să tot fii în slujbe ! să tot trăiești în constituții ! Cu o asemenea responsabilitate, să fii dorobanț și ministru cît îi trăi ! Guvernul este de la dorobanț și pînă la ministru ; guvernul este responsabil pentru faptele sale ; dar pentrucă guvernul este pus de domnitorul neresponsabil, apucați dacă puteți pe domnitorul de faptele guvernului ; să plătească vodă ce a mîncat guvernul său..."

Încercarea de asasinat civil întreprinsă de adversarii politici asupra lui Boliac în 1860 nu a avut rezultatele decisive care probabil se scontau. Dacă ascensiunea lui politică fusese pentru moment oprită, prețuirea lui Boliac pe tărîmul social-cultural e în continuă creștere. Ziarul „Românul" — oficiosul fostei „partide naționale" în începutul său de organizare ca partid pe atunci — continuă să-i dea tot sprijinul moral. Încă de la începutul anului, printre cei 16 membri ai comitetului pentru sărbătorirea zilei Unirii, propuși de „Românul" [49], este

[46] „Dîmbovița". II (1859—1860), nr. 25, din 13 ian. 1860, p. 97—98.
[47] „Reforma". II (1860), supliment nr. 5, p. 1—2 ; „Românul". IV (1860), p. 42—43.
[48] Sat în care își localizase, în 1837, balada sa *Maria din Bezdat*.
[49] V (1861), nr. din 6 ianuarie, p. 21.

și C. Boliac alături de D. Bolintineanu, G. Crețianu, Nic. Golescu ș. a. În același ziar, în pagina 283, la rubrica *Felurimi*, se publică textul următoarei scrisori, desigur o traducere din limba franceză :

„Domnului Boliac.

Domnu meu,

Institutul Africei, întemeiat pentru abolirea tratei și a sclavagiului în Africa, ar fi foarte flatat a te avea în numărul vicepreședinților săi de onoare. Spirit luminat și generos, vei înțelege această glorioasă însărcinare a Europei creștine și vei binevoi a te asocia la această lucrare. Cu acest simțimînd, am onoare ș. c. l.

Paris, 16 fevruari 1861".

Din comentariile redacției, aflăm că acest „Institut al Africei" era o societate fondată în 1838, cu scopul de „a concura la civilizarea și colonizarea universală a Africei, prin agricultură, comerciu, industrie, arte, litere și științe, spre a proteja, a lumina ș-a emancipa gintea africană". La conducerea lui erau ducele de Valentinos, principele de Rohan-Soubise și alții.

În acest timp, nestabilitatea politică și lupta acerbă dintre „albi" și „roșii" din anul 1860 continuă cu dîrzenie crîncenă, cu loviturî și contraloviturî fulgerătoare. Cele două foste principate continuară să aibă guverne deosebite. Guvernul lui Manoil Costachi Epureanu, de tendință moderată, primește un vot de blam din partea Adunării, — ceea ce aduce dizolvarea ei în 29 ianuarie 1861 și noi alegeri în aprilie. Printre candidații la Cameră în București, propuși de „Românul" în 15 martie [50], este și C. Boliac, după C. A. Rosetti și Șt. Golescu, al doisprezecelea pe o listă foarte numeroasă. Însă, o dată cu organizarea mai fermă a partidului, Boliac începe să fie sacrificat. În 26 martie, Comitetul electoral pentru București recomandă numai candidaturile lui Nicolae Golescu, I. Brătianu și C. A. Rosetti [51]. Aceștia, într-adevăr, și reușesc în alegeri, distanțîndu-se cu mult de ceilalți candidați, tot liberali. Din 221 de voturi, C. A. Rosetti obține 153, N. Golescu — 125, iar Boliac — numai 17, fiind întrecut pînă și de Eliade, care avusese 50 de voturi [52].

[50] „Românul", V (1861), nr. 74, p. 237.
[51] Ibidem, nr. 85, p. 277.
[52] Ibidem, nr. 93—94 din 3—4 aprilie, p. 305.

La aniversarca revoluției din 1848 participă solemn și Boliac, rostind o cuvîntare din al cărei text se publică în „Românul“ [53] unele fragmente în editorial.

În iunie 1861 au loc în București alegeri pentru Consiliul municipal. „Românul“ îi propune pe Dim. Brătianu, Anton Arion, Ioan Melik, C. Boliac, dr. Grădianu, Dim. Berindei și George Hagi Anghel, candidați ai aceluiași partid. Ziarul lui Valentineanu îi sprijină [54]. Aceștia reușesc toți [55], afară de Grădianu, în locul căruia fusese introdus pe listă Niță Boambă. Din 133 de votanți s-au declarat pentru Boliac 66. Consiliul acesta municipal nu dură mult însă. Peste cîteva luni, în octombrie, ajunge în conflict cu guvernul de atunci, al lui Dimitrie Ghica, guvern bazat pe majoritatea reacționară a Camerei. Consiliul își dă demisia printr-o scrisoare, în care acuza guvernul că „îi paralizează imediat și sistematic toate lucrările“. Semnează: I. Boambă, C. Boliac, I. Melik [56] ș. a. Pentru alegerile care au urmat în noiembrie, foștii unioniști au propus aceeași listă de candidați, cu neînsemnate schimbări [57]. În alegeri însă au reușit candidații guvernului, în luptă strînsă, întrunind între 97 și 83 de voturi din 161, în timp ce candidații opoziției obțineau între 69 și 61 de voturi, căzînd astfel cu toții, inclusiv C. Boliac [58]. Și în 1861 deci C. Boliac continuă să lupte în rîndurile fostei „partide naționale“ — în care se găseau încă mulți dintre patruzecioptiști și luptătorii pentru Unire — ca soldat credincios al ei, sprijinind presa ei împotriva atacurilor grele prin care inamicii conservatori căutau să-l discrediteze nu numai pe autorul poeziilor *Sila*, *Clăcașul*, *Muncitorul*, dar și întreaga grupare politică din care făcea parte. De asemenea, participă nu numai la lupta politică a întregului, dar și la durerile personale ale comilitonilor. Astfel, rostește cuvinte de mîngîiere la mormîntul Mariei Ioranu, care nu poate fi alta decît fiica lui Grigore Ioranu, fruntaș politic și colaborator asiduu la ziarele liberale ale vremii, în frunte cu „Românul“ [59].

Nu poate fi vorba însă de partide politice la noi, în sensul modern al cuvîntului, cu o organizare administrativă precisă. Atît progresiștii, cît și reacționarii constituiau grupări instinctive de oameni care își

---

[53] *11 Cireșar 1861*, în „Românul“, V (1861), p. 517—518.

[54] „Reforma“, III (1861), p. 61—62.

[55] „Românul“, V (1861), nr. 170—171 din 19—20 iunie, p. 538.

[56] Ibidem, nr. 285, din 12 octombrie, p. 901—902; „Independința“, IV (1861), nr. 10 din 12 octombrie, p. 34.

[57] Ibidem, nr. 308 din 4 noiembrie, p. 977.

[58] Ibidem, nr. 310—311 din 11 noiembrie, p. 985.

[59] *Oratiune funebră improvizată de d. Cesar Bolliac la înmormîntarea Domnișoarei Maria Ioranu născută la anul 1839*, în „Reforma“, III (1861), p. 80.

simțeau cotul, mergînd și luptînd alături spre aceeași țintă. Cei din fosta „partidă națională" aveau ca loc de raliere „cluburile". În 1861 am văzut că se constituise și un „comitet electoral". Ca un fel de oficios al lor era considerat „Românul", flancat de alte cîteva ziare vioaie, ca: „Dîmbovița" lui D. Bolintineanu, „Reforma" lui I. G. Valentineanu, „Naționalul" lui B. Boerescu, care ajungeau uneori la polemici destul de grave între ele, ca aceea dintre „Reforma" și „Naționalul" tocmai în chestiunea invalidării alegerii lui C. Boliac la Giurgiu. Era încă deci o viață politică în curs de constituire. Procesul de adaptare la formele vieții constituționale de tip burghez era încă la începutul lui. Organismele politice — partidele — erau și ele fluide. Personalități dinamice, în perpetuă agitație, foarte sensibile la chestiuni de orgoliu, rebarbative în mod violent față de tot ce li se putea părea ca un început de strunire tiranică — așa cum era Cezar Boliac — își puteau găsi încă un loc în aceste organisme.

Pe de altă parte, antagonismul dintre progresiști și reacționari, dintre marea boierime și adversarii ei era încă violent. Nu începuseră încă încercările pe pactizare, compromisurile.

În momentul cînd aceste organisme încă protoplasmatice se vor constitui în piramide, cu ierarhii, cu șefi, cu disciplină dură și oarbă; în momentul cînd, tocmai datorită acestei organizări rigide, vor deveni posibile tratativele și pactele secrete între șefii politici adversari, combinațiile și coalițiile de culise, — soarta unor personalități ca C. Boliac și C. A. Rosetti va fi pecetluită. C. Boliac va fi eliminat de la început — fără vorbe, dar cu hotărîre neînduplecată —, iar C. A. Rosetti va fi din ce în ce mai mult trecut pe linie moartă, rezervîndu-i-se doar demnitățile decorative și cariera de ziarist.

Dar aceasta se va întîmpla doar începînd de la sfîrșitul anului 1862. Pînă atunci Boliac rămîne un luptător activ al fostului partid progresist al Unirii. În lumina acestui fapt trebuie considerată și activitatea lui publicistică din anul 1861. Ea se desfășură în întregime în paginile ziarului „Românul". S-ar părea că — în urma loviturilor atît de tari pe care le primea de la adversari — chiar o fire independentă ca a lui Boliac simțea nevoia alipirii de un organism puternic. „Românul" era un astfel de organism. Începînd să apară la 9/21 august, de trei ori pe săptămînă, în abonament cu trei galbeni pe an, ca proprietate personală a lui C. A. Rosetti, „Românul" cunoaște curînd un apreciabil succes de public, ajungînd la 900 de abonați, cifră impresionantă pentru epoca aceasta. După un timp de prosperitate, C. A. Rosetti ambiționează să-l transforme în cotidian, tot cu același abonament, sperînd că-și va acoperi cheltuielile prin sporirea

numărului abonaților. Încercarea însă nu reușește. Condițiile vieții noastre culturale de atunci nu îngăduiau încă o creștere atît de mare a numărului abonaților, încît să poată susține o foaie cu apariția zilnică. Totuși, „Românul" își cîștigase prieteni mulți și statornici. Se iau hotărîri precise și repezi pentru a-l salva. În septembrie 1860 se constituie „Asociațiunea Diarului Românulŭ" — întîia societate anonimă românească pe acțiuni pentru editarea unui ziar. În prima dare de seamă făcută acționarilor, ca președinte al societății, „graful" Scarlat Rosetti — recapitulînd toată povestea ziarului — anunță că durata lui era deplin asigurată [60].

Activitatea din acest an a lui Boliac în coloanele ziarului „Românul" e cu totul remarcabilă prin energia, combativitatea, cît și prin diversitatea ei de preocupări.

Încă din primele numere continuă studiul cu privire la *Libertatea individuală*, început în anul trecut [61]. Studiul acesta e interesant, fiindcă ni-l prezintă pe Boliac sub aspectul inedit de teoretician al dreptului, cu implicațiile lui sociale, bineînțeles. Tema esențială a studiului său era în fond problema apărării individului față de arbitrarul justiției de pe atunci, mai cu seamă în ceea ce privește instrucția judiciară, închisoarea preventivă, prin urmare tot ce se întîmpla înainte de a se da verdictul, înainte de condamnare sau achitare. Pentru a dovedi de la început, în mod izbitor, cît erau de înapoiate legiuirile vremii, le compară cu cele ale unui imperiu, cunoscut pe atunci pentru încremenirea feudală în care se afla. După Leclerc — traducătorul lui Confucius —, înfățișează problema libertății individuale față de justiție în vechea legislație chineză. Citînd din manualul *Ta tsing beŋlec*, tradus în englezește de G. Th. Staun și în franțuzește de Felix Renouard de Sainte-Croix, demonstrează că vechile legiuiri erau mai civilizate decît cele ale guvernului român de atunci: cereau garanții severe împotriva acuzatorilor mincinoși; pentru magistrații și temnicierii abuzivi, prescriau pedepse aspre; închisoarea preventivă era cu totul deosebită de cea penală. Trece apoi la analiza legislației țărilor europene în această privință, stabilind trei categorii de legislații, de la cele mai reacționare, ca în Austria și Spania, pînă la cele mai liberale, ca în Marea Britanie. Cu privire la Rusia, citează amplu din lucrarea publicată în limba franceză, la Petersburg, în 1769, sub titlul (tradus de Boliac): *Instrucțiunea M.S.I. pentru comisiunea însărcinată a face proiectul de o nouă condică de legi*, sub-

[60] „Românul", V (1861), supliment la nr. 16—17 din 16—17 ianuarie.
[61] Ibidem, p. 6—7 (nr. 13), 41—42, 54—55, 65—66, 85—86, 110—111.

liniind ca exemplu garanțiile care i se acordau acuzatului pentru a se putea apăra în toată libertatea.

După lungul și complexul escurs, Boliac trece la examinarea legislației românești sub acest aspect. De la început afirmă că nu o putea încadra în nici una din cele trei categorii stabilite de el, fiindcă a fost „la mila domnului". *Pravila lui Matei Basarab*, sau *Îndreptarea legii*, o caracterizează, nemeritat de aspru, drept „un mare corp de legi bizare și necomplete, un amestec de drept canonic ortodox, de drept criminale cu toate atrocitățile Bizanției în decadință". E atent la caracterul de clasă al prevederilor ei, în care se făcea deosebire netă între „omul de rudă bună" și „omul mai de jos", la hotărîrea pedepsei. Tot sub acest aspect al caracterului de clasă înfățișează Boliac felul cum se făcea judecata în Divanul domnesc în vechime, subliniind că apelul împotriva hotărîrii unui mare boier se pedepsea cu bătaie și despăgubiri mari dacă se dovedea neîntemeiat. Cercetarea lui Boliac se încheie prin critica vehementă a *Condicei criminale* din 1851, demonstrînd caracterul ei monstruos reacționar, ca una ce menținea pedeapsa cu moartea, bătaia pe pielea goală și munca silnică pe toată viața în ocnă, cînd aceste pedepse fuseseră desființate prin Regulamentul organic.

Acesta e studiul juridic-social al lui Boliac, cea mai importantă încercare a lui în acest domeniu. El îi arată și posibilitățile, dar și limitele. La fel ca și în studiile sale arheologice și numismatice de mai tîrziu, Boliac întrebuințează din plin, și în această lucrare, bogatele sale resurse de prozator : asociații de idei îndrăznețe, rod al unei fantezii fecunde ; lecturi variate, din diverse literaturi și domenii de cultură ; stil viu, trepidant, direct, vorbind de la om la om, — cu totul opus morgei reci a stilului savant al vremii ; caracterizări sclipitoare, chiar dacă nu totdeauna perfect juste ; condamnări violente, mergînd pînă la duritatea pamfletului ; apologii calde, mergînd pînă la sentimentalism. Dar în același timp se vădesc clar insuficiențele sale în privința disciplinei științifice, pecetea hotărîtoare a pregătirii sale autodidactice. Cînd face clasificații, procedează arbitrar, categorisind, bunăoară, legislațiile după un haotic criteriu de rasă, pe care-l contrazice de îndată el însuși prin excepții nemotivate. Cînd compară, alătură în mod arbitrar prevederi din secolul al XIV-lea la un popor și prevederi moderne la altul, neținînd seama de loc de epocă și orînduirea socială din care veneau diferitele legislații comparate, ca să se vadă care era mai umană, mai apropiată de legea progresului.

Tot în 1861 își desfășură Boliac memorabila sa campanie pentru secularizarea averii imense a mănăstirilor închinate la cele din Bet-

leem, muntele Athos[62] etc. Chestiunea era de o importanță vitală pentru tînărul stat român de atunci, și Boliac subliniază aceasta de la începutul campaniei sale cu energia și talentul ce îi erau caracteristice : „Intrăm într-o cestiune care interesează toată societatea română ; pe tot economistul, pe tot omul politic ; care interesează atît pe muncitor[63] care lucrează cu mîinile pentru dînsul și pentru altul, cît și pe proprietarul cu zecimi de mii de pogoane de loc, cu mii de brațe de clăcași ; într-un cuvînt, pe tot locuitorul acestei țere, fiă pămîntian, pămîntiănit sau străin, care plătește un bir direpț sau indirept fiscului român și care este interesat la prosperitatea morale și materiale a României". Pentru a demonstra însemnătatea problemei, Boliac consideră că cel mai convingător limbaj e cel al cifrelor : „Este vorba aci d-un venit anuale de 30 000 000, din arende și tăiări de păduri, și aceasta vorbind numai de țeara de dincoace de Milcov, care să intre regulat pe tot anul în vistiăria noastră, spre a întîmpina trebuințele statului și ale societății, ușiorînd cu aceasta toată societatea română de biruri și contribuțiuni grele și de taxe supărătoarie. Este vorba d-un fond de două miliarde, care să devină avere națională cum a fost și care ni s-a scamotat prin dibăcia politicei străine și prin nepăsarea, ca să nu zicem mai mult, a celor ce au lucrat Regulamentul, în complicitate cu străinul".

Cu acest prilej, Boliac mai aruncă o săgeată împotriva bisericii ca mare exploatatoare feudală : „A treia parte din pămîntul Țerei Românești este proprietate a sfinților ; prin urmare și a treia parte din locuitorii țerei muncesc pentru acești divini proprietari. Aproape jumătate din acești sînți proprietari de moșie sînt pămîntiani și-și cheltuesc venitul — de și-l cheltuesc rău —, dar îl cheltuesc în țeară ; dar mai bine de jumătate sînt străini și-și trag toate veniturile în străinătate, fără să dea un gologan măcar, havaet, vamă sau plocon la vistiăria țerei ; aceasta este cea mai mare binefacere a Regulamentului".

Fiindcă în această campanie a venit vorba de călugării greci — cei dintîi beneficiari ai închinării la locașurile sfinte — Boliac ține să precizeze, aproape de sfîrșitul ei, că ea nu pornește din nici un fel de resentiment față de poporul elen, a cărui luptă pentru independență o celebrase el însuși : „Am plîns de amoare pentru acei zvelți

[62] *Monastirile din Țeara Românească*, în „Românul", V (1861), p. 129—130, 158—159, 162—163, 182—183, 217—218, 234—235, 250—251, 793—795, 797—798, 805—806, 814, 826—827, 845—847, 878—879, 961—962, 1 093—1 095.

[63] Prin „muncitor" Boliac înțelege aici, ca de obicei atunci, pe țăranul fără pămînt, clăcașul.

palicari nebuni și am zis : Națiunea ce produce asemenea nebuni nu va muri niciodată ! Dar ce amestec poate fi între elinii care și-au creat Grecia, care și-au făcut Constituțiunea, care se cred capabili a se bate cu Englitera, și între cîteva individe care se tîrăsc pe ulițele noastre, bat pragurile ciocoilor și care se fac avocații mîrșiavilor călugări greci, scandalul societății în care se introduc ?"

Tratarea acestei vaste probleme se întinde aproape pe întreg cursul anului 1861. Ziarul „Românul" îi sesizează întreaga importanță și îi dă tot concursul. Campania lui Boliac cuprinde cîte două pagini într-un număr — aproape jumătatea lui ! — în mod obișnuit, iar uneori chiar trei. Devine piesa de rezistență și de senzație a ziarului. Cît de mult succes a cunoscut această campanie, se poate deduce din faptul că articolele au apărut în volum imediat după terminarea publicării lor în ziar [64]. Cît interes a trezit, cîte îndîrjite dușmănii a recoltat, se poate vedea din încercarea de a-i fura documentele pe care le adunase în sprijinul acestei campanii. Instrumentul fusese feciorul său din casă, Dumitru. Însă din felul cum s-a încercat să fie făcut scăpat acesta, în momentul cînd, urmărindu-l cu prietenii săi, pusese mîna pe Dumitru și ceruse concursul poliției, — Boliac deduce că aici operase din umbră o mînă mult mai puternică. Asupra servitorului, Boliac găsise un pachet alcătuit din manuscrise de-ale sale. Din felul cum totuși au dispărut, pînă la urmă, și hoțul prins și manuscrisele găsite — sub pretextul cercetării polițienești —, Boliac ajunge să aibă impresia, și să o spună în public că sustragerea o organizase însuși aga sau se făcuse cel puțin cu știrea lui [65]. Atmosfera tenebroasă se menține și în timpul procesului intentat de Boliac. Procesul se tot amînă, ca să se pună brusc pe rol, cu calculul de a se judeca în lipsa lui Boliac. El totuși află, trecînd din întîmplare ca să mai întrebe dacă i s-a fixat data. Apărător al hoțului era „fratele cel bun de tată și de mamă al d-lui Ion Ghica" [66], pe atunci președinte al Camerei deputaților. Se face aici o aluzie evidentă la Pantazi Ghica, — sugerîndu-se ideea că totul ar fi o machinație a Ghiculeștilor, pe care acum Boliac îi considera inimici ireductibili. Interesul stîrnit este foarte explicabil. În afară de însemnătatea chestiunii discutate — de stratu-

---

[64] *Mănăstirile din Romînia (zise închinate)*. București. 1862. În același an apare și o versiune în limba franceză.

[65] Cesar Boliac, *Unu furtișagŭ politicŭ*, în „Reforma", III (1861), p. 183—184, 187—188 ; idem, *Scrisoare de protest*, în „Independința". IV (1861), nr. 10 din 12 octombrie, p. 34.

[66] *Procesulŭ furtișagului hîrtiilor d-lui Cesar Boliac*, în „Reforma", IV (1862), p. 75—76.

rile sociale atît de diverse pe care le interesa — a mai contribuit şi durata luptei polemice.

Într-adevăr, se poate vorbi aici de întîia campanie de presă în sensul modern al cuvîntului : adică de prima bătălie susţinută de un singur ziarist, îndelungată vreme, cu aceeaşi temă şi necontenit alimentată de documente noi, în jurnalistica românească. E adevărat, pe de altă parte, că Boliac a conceput-o ca un studiu istoric, publicat, în continuare, în ziar. Începe tratarea de departe de tot, de la Zamolxis, în al cărui cult Boliac caută originile creştinismului în Dacia. Demonstrează apoi, în cursul istoriei Principatelor Române, legătura intimă dintre familiile ctitorilor şi mănăstirile zidite de ei, constatînd ruperea totală a acestei legături în secolul al XIX-lea. Pentru a arăta felul cum s-au acumulat imensele averi ale mănăstirilor româneşti, Boliac se întoarce iarăşi în trecut, spre a ajunge din nou aproape de prezent. Trecînd apoi la originea obiceiului de „a închina" mănăstirile, coboară iarăşi în timp, legînd obiceiul de venirea lui Nicodim, pe timpul lui Radu IV cel Mare. Pentru a dovedi că în trecut numai prisosul de venit al mănăstirilor închinate putea trece peste hotare, Boliac utilizează un întreg arsenal de hrisoave şi citate din cronicari. Apoi reproduce documente ca să dovedească tocmai cum călugării de la mănăstirile greceşti, veniţi să adune veniturile celor din Principatele Române, au distrus şi sustras vechile hrisoave ale mănăstirilor, ca să dispară orice urmă a prevederilor ctitoriceşti, care îi stînjeneau.

După acest complicat escurs istoric abia, Boliac se apropie de prezentul problemei. După ce menţionează favorabil încercarea de rezolvare făcută de Kiseleff, care îi numise pe generalul Mavros şi Barbu Ştirbei ca să trateze cu călugării greci, Boliac acuză violent domniile lui Alex. Ghica şi G. Bibescu pentru favorurile acordate acestor egumeni, după cum apreciază nefavorabil îndepărtarea ulterioară a diplomaţiei ţariste de politica dreaptă inaugurată de Kiseleff în această delicată chestiune. Boliac îşi încheie critica printr-o filipică împotriva boierimii : „Boiării au vîndut ţeara, boiării au trădat interesele cele mari ale ţerii, boiării — pentru în parte-le folos — au speculat autonomia ţerii".

Extrem de interesant şi admirabil scris e articolul intitulat *Mozaicul social*, pagini de antologie în ziaristica lui Boliac. Fiind binecunoscut [67], nu vom insista însă asupra lui. Vom nota numai că Boliac tratează şi aici o temă favorită lui : aceea a violentei inegalităţi sociale

[67] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*. Bucureşti, 1941, p. 236.

în Principatele Române, a contrastului excesiv între boierii din protipendadă și birnicii țărani. Tema îi era de altfel impusă de însăși natura peisajului social românesc al vremii lui. De astă dată, Boliac nu se mărginește numai la imprecația lirică sau la fabulația unui nucleu epic exemplar, ci încearcă o operă de arheologie a societății, descriind cele „șaptesprezece clase sociale", care, după el, compuneau „mozaicul social". Evident, a vorbi de 17 clase sociale este neștiințific și excesiv, după cum la fel este a deduce aceste contraste sociale din „caracterul național", iar acest caracter a-l prezenta ca rod al climei continentale cu violente tranziții, așa cum încearcă aici Boliac. Șarja împotriva marii boierimi, întreprinsă în aceste pagini de către Boliac, rămîne însă magistrală atît ca ton cît și ca valoare documentară.

În 1861, Boliac își reia firul publicațiilor despre călătoriile sale arheologice, fir întrerupt în 1846. Ca și în 1845—1846, cercetările sale de acum sînt prilejuite de angajări oficiale. Articolul de acum al lui Boliac e însoțit astfel de publicarea a două rapoarte către ministrul Cultelor și al Instrucțiunii publice[68]. În mai 1861 venise la acest minister — precum am văzut — poetul Dimitrie Bolintineanu, unul dintre puținii prieteni care i-au rămas credincioși lui Boliac pe atunci. Reîntoarcerea lui Boliac la lucrul său arheologic este deci explicabilă.

În articol, Boliac își formulează concepția despre rostul arheologiei, care ar fi în primul rînd unul propagandistic: „Cînd m-am întors în patriă din esilul meu, am venit cu ideia d-a lucra și eu, după putință, pentru ca patria mea să se facă cunoscută lumii științifice, spre a se putea număra de această lume între țerele cele clasice ale antichității și să-și ia locul ce merită între aceste țere. Lumea științifică dă viață morale țerelor ce au jucat un rol și atrage simpatia celor puțini la realțarea lor. Grecia și Italia arăt în destul elocința ce au ruinele în favoarea tărîmului pe care se află". Apoi Boliac enumeră încercările făcute de la 1858 încoace de a-și asigura o activitate arheologică susținută. Datorită însă inconstanței vieții politice, încercările acestea au însemnat aproape tot atîtea eșecuri. Prin amintirea lor, Boliac încheagă o pagină de dureroasă ironie asupra tribulațiilor unui entuziast al științei în acel timp: „În anul 1858 am întreprins o călătorie arheologică prin țeară, dar peste o lună de zile am fost silit să mă întorc în capitală, pentru că guvernul

[68] Cezar Boliac, *Cercetări prin monastiri*, în „Românul", V (1861), p. 766—767, 779.

caimacamului Alecu-Vodă Ghica își nălucise că această călătorie ar fi fost politică și cu scop de revoluțiune...". Dar peripețiile arheologice nu s-au oprit aici : „Cînd d. Alesandru G. Golescu era la Ministeriul Cultelor și al Instrucțiunii publice, am fost însărcinat să cercetez obiectele arheologice și documentele istorice de prin monastirile noastre în cîteva districte. După cîteva zile căzu acel ministeriu și veni la culte d. C. A. Rosetti, care-mi dete mijloace și mai întinse spre îndeplinirea acestei misiuni. Abia începui să înaintez în lucrare, și veni la acest ministeriu d. Boiărescu [69], cu care negreșit că nu mă mai puteam înțelege". (...) „Supt ministeriul d-lui Ștefan Golescu, crezui că voi putea să urmez atît călătoria arheologică daco-romană, ce o urmasem în 1858, cît și cercetările prin monastiri. Pornii cu mare grabă. Această călătorie fu și mai norocită ca cea dintîi" (...). „dar ministeriul d-lui Ștefan Golescu căzu și veni al d-lui D. Ghica și eu trebui să mă întorc, ca să nu fiu silit a mă întoarce precum am fost silit s-o fac sub guvernul lui Alecu-Vodă Ghica. Luptele politice curmă orice altă lucrare națională". În continuare, Boliac descrie halul de decădere și sărăcie al schitului Comanca din districtul Romanați, deși episcopia de Rîmnic, în subordinea căreia se afla lăcașul, primea anual 9 000 de lei din bugetul statului pentru acest schit. La această lapidară și incisivă condamnare a lipsei de înțelegere a politicienilor epocii față de tot ceea ce însemna cultură și știință la noi ar mai fi adăugat cîteva amănunte de istorie. B. Boerescu, pe cînd era încă numai directorul ziarului „Națională" și încă prieten cu Boliac, sprijinise entuziast reluarea călătoriilor arheologice ale acestuia. Într-un articol fără titlu, dar sub semnătură [70] — după ce amintește de lucrarea pariziană a lui Boliac, *Topographie de la Roumanie*, și de elogiile pe care i le aduseseră publiciști străini ca Malte Brun și Ubicini —, Boerescu anunță că, abia întors din exil, Boliac își reia lucrările arheologice. Totodată vestește cu bucurie că Boliac va întreprinde „o călătorie științifică" prin țară, avînd ca scop „completarea mai multor părți din opera sa și a numismaticei Daciei, precum și facerea unei hărți în care se vor însemna toate ruinele în starea lor de astăzi, cum și deosebitele drumuri romane care treceau prin țara noastră...". B. Boerescu subliniază „cunoștințele speciale ce posedă asupra acestor materii" amicul său și înregistrează „cu multă plăcere" că guvernul de atunci „încoragiază patriotica îndeletnicire

[69] B. Boerescu, cu care Boliac intrase în conflict în timpul procesului său cu cei doi foști caimacami.

[70] „Naționalulŭ", I (1858), nr. 31 din 24 martie, p. 118.

a d. Boliac". Din itinerarul acestei călătorii — avînd ca prim punct Turnu-Măgurele, cu ruinele din jurul său și din preajma Nicopolei, „oraș ardicat de Traian", apoi „marginile Dunării în sus, pe amîndoi țermii, precum și diferitele direcțiuni ale drumurilor romane" — deducem cu surpriză că Boliac revenise la linia arheologiei sale din anii 1844—1846, adică la urmărirea în primul rînd a vestigiilor romane. Ce l-a determinat să părăsească direcția fecundă a arheologiei populațiilor autohtone — a dacilor în primul rînd —, pe care o inițiase prin planul de lucrări început cu *Topographie de la Roumanie*, nu putem ști sigur. Probabil că guvernul, care „încoragia" — desigur materialicește — noile călătorii ale lui Boliac, era mai sensibil la demonstrațiile de latinitate. La sfîrșitul articolului, Boerescu anunță că Boliac „promite cititorilor „Naționalului" a le da scurte și regulate relațiuni despre descoperirile și lucrările sale". Aceste relatări au apărut într-adevăr în foaia lui Boerescu. Ele au stîrnit îndată ecouri entuziaste. C. D. Aricescu — într-o scrisoare cu privire la aceste relatări, datată „Cîmpu-Lung, 5 iulie" — îl felicită pe Boliac și-i cere să-i comunice tradițiuni despre locul numit Flămînda de lîngă Turnu-Măgurele, spre a le compara cu cele despre colina Flămînda de la Cîmpulung [71].

Un articol pe linia preocupărilor din campania cu privire la mănăstirile închinate este și cel despre *Comisiunea pentru verificarea titlurilor supușilor străini* [72], în care Boliac protestează împotriva abuzului pe care-l făceau tot felul de aventurieri, dîndu-se drept supuși străini ca să scape de justiția țării și de orice obligații față de pămîntul care le da hrană și adăpost.

O deosebită importanță prezintă, în schimb, articolul intitulat *Acțiunea română și reacțiunea boierimii antinaționale* [73] nu numai pentru faptul că el constituie unul dintre cele mai drastice rechizitorii pe care le-a făcut Boliac boierimii din România, dar mai ales pentru că el reprezintă prima luare de atitudine a lui Boliac împotriva „monstruoasei coaliții", care se pregătea încă de atunci. După ce arată că, în secolul al XIX-lea, boierimea și-a bazat întreaga sa luptă împotriva „acțiunii române" — adică a partidului Unirii și al reformelor —, pe intervenția străină, că prin ea a triumfat în 1848, a sperat zadarnic să triumfe în ajunul lui 1859 și prin ea încearcă să se refacă acum, Boliac o prezintă în stil de pamflet, ca o lume băloasă a melcilor, sim-

[71] „Naționalul", I (1858), p. 256—257.
[72] „Românul", V (1861), p. 774.
[73] Ibidem, p. 1101—1102; „Reforma", III (1861), p. 245—246.

bol al inerției: „Reacțiunea își chiamă toate moluscile inerte să se miște, să ia parte la lupta în contra Acțiunii, și în primăvara anului 60 toate moluscile culbeci, prin simpatie melcească, au scos d-odată, în trîmbă, coarne boierești, dela Iași pînă la Bacău, din Bacău pînă-n București și dela București pînă la Craiova. Ce mîndrețe de coarne! Ceeace face unul aci, în aceiași clipă face și celălalt, la distanția de 20 de poștii! Lumea s-a ocupat mult, mai anii trecuți, de acest fenomen ciudat de simpatie și înțelegere melcească. Dar cei de dincolo sînt și mai vineți, cu cefile mai groase și cu coarnele mai mari. Era comedie cum o luaseră toți din toate părțile, papuc, peste cîmp pe colțul ierbii, plini de spume și cu ișlicurile pe ceafă". Cînd este vorba însă de primele manevre de închegare ale monstruoasei coaliții între moșierime și burghezie, Boliac părăsește limbajul pamfletului alegoric și recurge la stilul direct al verdictului politic: „Evenementele cele mari însă s-apropiă. Reacțiunea desperată de dînsa, ca și de ajutoarele ei din afară, începu a miorlăi în giurul Acțiunii ș-a cere coaliție iar nu unire, — dar coaliție contra cui? A puterilor din afară convocate de dînsa; a puterilor naționale negate de dînsa? Această coaliție nu se va face. Vieața nu se va alia cu moartea, puterea organică cu putreficarea infectă. Reacțiunea trebuie să se desființeze prin spirit, spre a putea reînvia și trăi prin Acțiune. Orice coaliție este imposibilă pentru partita Acțiunii, căci Acțiunea a dovedit prin sperienă că numai atunci s-a slăbit, cînd s-a înduplecat a primi sărutarea de trădare a Reacțiunii".

Privind în planul abstract al purei dialectici filozofice, gen Eliade: Acțiune — Reacțiune, Boliac înțelesese clar că, prin compromisuri cu moșierimea, burghezia română abdica de la rolul progresist pe care putea să-l joace. Dar analizînd lucrurile realist, în desfășurarea procesului politic de atunci în România, Boliac ar fi trebuit să mai sublinieze și că burghezia era încă prea slabă spre a cuprinde numai ea toate pozițiile-cheie ale vieții de stat și a se menține durabil într-însele, că ea începuse încă de la 1848 să se izoleze de frămîntările adînci și dureroase ale țărănimii, așa că trebuia inevitabil să alunece spre pactizare cu moșierimea.

În timp ce gazetarul Boliac creștea în ochii opiniei publice, poetul Boliac începea să fie văzut critic, mai aproape de realitatea dimensiunilor personalității lui artistice. Într-un articol din revista sa, G. Sion îl judecă astfel: „Spirit original, fantastic și fecund, acest scriitor ne-a dat un gros volum de poezii. Înflăcărata sa imaginațiune a conceput ideea bizară de a populariza filozofia, democrația, patriotismul și toate ideile politice cele mari ale secolului, prin poezie.

Această idee a omorît muza sa, care la început debutase cu un succes destul de mare" [74].

În anul următor, 1862, activitatea publicistică a lui Boliac se limitează aproape exclusiv la „Românul" și e dominată puternic de problema acută a mănăstirilor închinate.

Importanța acordată acestei probleme de Boliac nu se întemeia numai pe hotărîtoarele consecințe economice pe care le putea avea soluționarea ei într-un fel sau altul pentru tînărul stat român, dar și pe marile implicații politice pe care le includea. Soluționarea ei într-un mod favorabil intereselor statului român însemna și un gest răsunător de independență. Tînărul stat modern român și domnitorul său, ales prin încrederea întregului popor, nu putea privi cu indiferență faptul că o cincime din teritoriul lui se afla sub controlul unor autorități din afara hotarelor țării. De aici, îndîrjirea îndelungă a lui Boliac în această campanie ; de aici enormul interes cu care a urmărit-o opinia publică. În 1862 Boliac își lărgește campania, cercetînd problema în ambele țări românești [75]. De fapt, cercetarea în Moldova e adiacentă și impersonală, constînd în intercalarea în paginile 305—307 a unui succint memoriu asupra aspectului moldovenesc al chestiunii, memoriu despre care afirmă că i-a fost trimis de un anonim. Revenind la trecut, în Țara Românească, Boliac cercetează pe larg — sprijinit pe documente în text — politica lui Barbu Știrbei în chestiunea mănăstirilor închinate. Recunoscîndu-i lui Știrbei oarecari merite, analizează apoi atitudinea șovăitoare a căimăcămiei, critică violent ministerul lui Ion Ghica și politica lui personală și încheie cu un patetic apel adresat lui Barbu Catargi — primul ministru de atunci — ca să renunțe la numirea comisiei româno-grecești, care urma să soluționeze litigiul. Îndeamnă hotărît ca guvernul român să preia însuși și numai el rezolvarea problemei și propune soluții practice, bazîndu-se toate pe principiul ca aceste mănăstiri închinate să redevină românești. În curînd, după încheierea ei în ziar, lucrarea lui Boliac — „refăcută și completată" — apare într-un volum masiv de 660 de pagini [76].

---

[74] G. Sion, *Convorbiri literare. Pleiada poeților români*, în „Revista Carpaților", II (1861), p. 337—345.

[75] *Mănăstirile din România*, în „Românul", VI (1862), p. 246, 257—258, 301—303, 305—307, 309—310, 325—327, 330—331, 334—351, 355, 365, 385—386, 406, 410—411, 442—443, 445—446, 454—455.

[76] Anunț în „Românul", VI (1862), p. 703, col. IV.

Cu aceasta însă campania lui Boliac nu se sfîrşeşte. În articolul *Despre arendarea vetrelor monastirilor* [77] dezvăluie trucurile neoneste ale egumenilor, pentru a-şi mări veniturile personale, în defavoarea statului, prin felul tîlhăresc cum făceau licitaţiile cuvenite pentru arendarea pămînturilor mănăstireşti. Într-o scrisoare deschisă către C. A. Rosetti [78] răspunde unui articol publicat de jurnalistul francez d'Avril, în „Revue des deux mondes", cu privire la chestiunea mănăstirilor închinate din Principatele Române.

De altfel, însuşi C. A. Rosetti intervine, ceva mai tîrziu, şi îi cere în mod public lui Boliac reluarea campaniei : într-un editorial al său [79]. Criticînd violent jurnalul încheiat de Consiliul de Miniştri în 13 noiembrie 1862, în chestiunea mănăstirilor închinate, încheie cu un apel către Boliac : „Vom trata în articole speciali această mare cestiune şi credem încă că d. Cezar Boliac, ce este cel mai competinte, nu va lăsa să scape ocaziunea ce i se dă, spre a mai pune supt ochii naţiunii drepturile ei şi călcarea ce se va face acestor drepturi". Boliac răspunde prompt [80]. Răspunsul e interesant, fiindcă — pe lîngă o şarjă la adresa burgheziei — mai cuprinde şi o încercare a lui Boliac de a-şi defini rolul său în gazeta lui C. A. Rosetti. El închipuie colaborarea sa cu Rosetti ca o dualitate, în care acesta ar reprezenta spiritul teoretic, iar el pe cel practic : „Un negustoriu s-ar mira foarte văzînd nişte oameni că se agită aşa de mult pentru nişte lucruri cari, izbutite sau nu, nu le-ar lăsa nimic în teşghea. Şi are dreptate burtă-verde. În adevăr, ce este această frămîntare perpetuă, de toată ziua şi de toată noaptea ? Ce este această luptă continuă care, cînd vom izbuti, nu poate să aibă alt rezultat decît să atragă atenţiunea guvernului, care să ordone procurorului său să te umfle la puşcărie ? Ei bine, scumpul meu amic, confrate de meseriă şi de suferinţe şi gemene al meu în credinţe, mă provoci la rîndul dumitale, îmi ceri revanşă, trebuie să ţi-o dau. Dar cum să fac ? Am învăţat multe de la d-ta, dibăcia d-tale n-am putut-o însă învăţa. O să mă cerc a spune lucrul la care mă provoci, în stilul meu, în felul meu, în limbagiul meu ; adică : scurt, limpede şi hotărît (...). Practicalele le-ai făcut d-ta, domnule Rosetti, în pricina referatului d-lui ministru al Cultelor şi Instrucţiunii publice no. 21 909 şi a ziarului Consiliului de

[77] „Românul", VI (1862), p. 916.
[78] Ibidem, p. 992.
[79] *Revista politică. Bucureşti 27 Brumariu/9 Indrea*, în „Românul", VI (1862), p. 1 083.
[80] *Mănăstirile disc închinate*, în „Românul", VI (1862), p. 1 103—1 104.

Miniștri de la B., în privința monastirilor zise închinate[81]. Practicalele le-ai făcut d-ta și acum sentința ar putea-o da chiar un membru de la Curtea de... Îți trebuiește un plagiar, cum văd, și iată-mă".

După aceste subțiri împunsături la adresa abilităților stilistice ale lui C. A. Rosetti urmează unele nu mai puțin transparente ironii cu privire la predilecția cu care tocmai burghezia — atît de disprețuită de Boliac pe atunci — citea „Românul" : „Dar v[r]ei, frate Rosetti, să vorbim ; v[r]ei negreșit să facem de petrecere cîtorva burghezi care vin acasă seara cu cîte o foaie din „Românul", care s-a întîmplat să scape a nu înfășiura ceva într-însa la prăvăliă, pentru mușterii ; v[r]ei negreșit ca cîțiva burtă-verde, întorcîndu-se seara acasă și luînd să citească pe „Românul" ca s-adoarmă mai curînd, să zică cu ochii pe jumătate închiși : Ce al dracului e Boliac ; unde le mai găsește ? O v[r]ei ? poftim ; nu ți-am refuzat niciodată nimic."

Să nu uităm că aceste rînduri sînt publicate în numărul din 3—4 decembrie, cu 10 zile înainte de a apărea numărul de probă din „Buciumul", ziarul propriu al lui Boliac. De altfel, aceasta nu e prima serie de împunsături amabile între cei doi încă prieteni sau deja pe cale de a deveni dușmanii feroci de mai tîrziu. „Revanșa" la care face aluzie Boliac în aceste rînduri e în legătură cu o altă pereche de articole de mai înainte, în care provocarea fusese lansată de Boliac și răspunsul trebuise să-l dea — cam fără voie, cel puțin așa mărturisea el în public — C. A. Rosetti.

Într-o scrisoare deschisă[82], Boliac îi ceruse prietenului său să răspundă la următoarele întrebări incomode : Cum se cheamă țara ? România sau Principatele Unite ? Guvernul actual e „constituțional" sau „conventional" ? (Joc de cuvinte cu tîlc asupra necesității de a înlocui Convenția de la Paris printr-o constituție, — gest necesar, de independență). Care e numele Adunării : Parlament, Cameră electivă, Cameră legislativă ? Numai guvernul are inițiativa legilor ? În ce raport stă el cu Camera pe acest tărîm ? Și altele în același gen. Scrisoarea se încheie cu acest apel plin de subțire ironie : „Te rog, d-le redactor și director al ziarului „Românul", fostule ministru și deputat necontenit în Cameră, d-ta, care ne esplici atîtea lucruri abstracte din țeri streine și filosofești cu atîta știință și dibăciă asupra tuturor lucru-

[81] Publicate în „Românul", VI (1862), nr. 260—261, p. 857.

[82] *D-le Directoră al ziarului Românulă*, în „Românul", VI (1862), p. 1 028. Mai înainte cu cîteva luni, Boliac protestase destul de vehement — într-o scrisoare deschisă către C. A. Rosetti, publicată în „Românul", VI (1862), p. 434 — împotriva comparației pe care o făcuse C. A. Rosetti între Ion Cîmpineanu și Grigorie Sturza. Considerase aceasta o injurie pentru Cîmpineanu.

rilor, dă-mi explicațiunile ce-ți cer în puterea vechei și sincerei noastre amicii, căci eu care m-am ocupat mai mult cu literile decît cu politica, nu-mi pot deslușî eu însumi aceste lucruri și mi-e rușine cînd, din întîmplare, mă întreabă cîte cineva despre vreunul din aceste punturi și nu știu ce să-i răspund.

Fratele și amicul d-tale,
Cesar Boliac".

C. A. Rosetti îi răspunde — într-un articol avînd ca motto proverbul : „Ferește-mă, Doamne, de prieteni, căci de dușmani mă feresc au însumi" [83] — în același stil : „Recunoaște și mărturisește singur cîte rele ai revărsat asupră-mi din acel corn de îmbilșugare din care ai scos acele blestemate șeapte întrebări, și la care știi bine, și foarte bine încă, nu-ți pot răspunde fără a rădica asupră-mi pe toți procuratorii prezinți și viitori. Recunoaște și mărturisește singur că, cu legea de presă cu care Divanul de la Balta Liman a înzestrat pe Moldova și cu care d. Manolache Costache și onorata majoritate a Adunării au binevoit a ne bucura ș-a ne ferici și pe noi, chiar dacă am fi avut judecători inamovibili și chiar jurați pentru a ne judeca, tot ar fi fost în oarecare periclu acel care s-ar fi lăsat s-alunece fără nici o grijă pe ghieșoasa petrecere pe care mă îmbrînceșți pe mine. Și cînd ne lipsesc acestea, ș-ai văzut însuți că o singură nenorocită conjuncțiune de trei litere, un singur *ori* în loc de *cînd*, aduce — cu dreptate negreșit, căci într-altfel ar fi peste putință — o închisoariă de trei luni ș-un șraf de lei opt sute, spune dacă nu recunoști că fiăcare din cele șeapte întrebări ale d-tale îmi va aduce de sigur cîte un an închisoariă și una mie lei șraf, — ș-aceasta socotite cu scăzămînt și indulgință. Mulțămim de dragoste. Și ca să te pătrunzi și mai bine de tristul adevăr, c-acest mare neajuns nu putea să viă decît de la amicii noștri politici, n-ai decît să-ți arunci ochii asupra celor șeapte călăi ce i-ai pus nainte-mi sub formă de întrebări constituționali, și te vei asicura îndată că nu este una măcar ce ne-ar fi putut face-o protivnicii noștri politici".

În împrejurări obișnuite, am fi considerat toate acestea ca o amară și reușită glumă gazetărească, regizată în forma unui dialog încurcat în public, peste niște aranjamente clare de redacție, în culise. Faptul însă că totul se întîmplă în luna decembrie 1862 — la sfîrșitul căreia Boliac se va despărți, întru-un chip cît se poate de

[83] C. A. Rosetti. *Studie politice și constituționale. Domnului Cesar Bolliac*, în „Românul", VI (1862), p. 1 044, 1 047, 1 063—1 064.

discret, fără nici o explicație de moment, dar *pentru totdeauna*, de C. A. Rosetti și de partidul liberal în devenire — ne îndeamnă să-i dăm cu totul altă semnificație.

Deocamdată însă, colaborarea lui Boliac la „Românul" continuă pînă în ultima zi a anului [84], cu toate că între timp scosese numărul 1, de probă, al „Buciumului" său.

Prietenia, cel puțin aparentă, se va menține și în primele luni de apariție ale gazetei lui Boliac. În articolul-program, Boliac va vorbi cu recunoștință de ospitalitatea avută la „Românul". Cele două ziare se vor sprijini reciproc în împrejurări grele, ca în primul proces de presă intentat lui Boliac, sau în colectele inițiate de Maria Rosetti. De-abia după precizarea „monstruoasei coaliții", prietenia se va rupe și adversitatea crîncenă va începe.

Urmărirea jocului ziaristic — atît de plin de subînțelesuri — cu C. A. Rosetti, ne-a dus însă departe în timp. De la sfîrșitul anului 1862 trebuie să ne întoarcem către mijlocul lui, spre a cerceta a doua mare campanie ziaristică pe care a purtat-o Boliac în cursul acestui an, atît de mănos pentru el ca activitate publicistică.

Problema abordată de Boliac în această a doua campanie este strîns înrudită cu cea dintîi [85]. Într-adevăr, pe cînd mănăstirile închinate însemnau domnia unor puteri străine pe o treime din teritoriul statului român, imensele averi ale mănăstirilor zise brîncovenești alcătuiau un adevărat stat în stat între hotarele statului român. O spune însuși Boliac în introducere : „Aci, dar, avem să ne ocupăm de un alt feliu de monastiri închinate : de un alt feliu de împroprietărire a averilor publice : de monastirile zise brîncovenești : de monastirile închinate unui s[f]înt în viață, unui om, unui fecior de boier care a servit guvernului austriac, care a venit în țară cu uniformă austriacă, cu cavalerii și titluri austriace, și care reclamă la 1857 titlul de patron al acestor monastiri, protejat de Austria...". La fel ca în problema mănăstirilor închinate, Boliac tratează și aici chestiunea în stil istoric, bazîndu-se, tot asemenea, pe o bogată documentație din cronicari și pe hrisoave citate în text. Pe măsură însă ce se apropie de aspectul contemporan al chestiunii, își fac loc din ce în ce mai mult amintirile

---

[84] Monastirile române din Macedonia, în „Românul", VI (1862), p. 1 180 (nr. 364—5 din 30—31 decembrie 1862). Articol prin care Boliac felicită entuziast Camera legislativă pentru hotărîrea ei din 22 decembrie, de a ajuta mănăstirile aromâne din Macedonia și a crea școli românești acolo.

[85] *Monastirile zise brîncovenești*, în „Românul", VI (1862), p. 855—856, 856 bis—857 bis, 864—865, 868—869, 876, 880—881, 899—900, 963—964, 1 007—1 009, 1035—1 036, 1 039—1 040.

personale, consemnările vii ale celor auzite, dacă nu şi văzute. Astfel, ca şi în studiul său despre mănăstirile închinate, lucrarea aceasta despre mănăstirile brîncoveneşti ni-l arată pe Boliac sub ipostaza de memorialist al societăţii româneşti din prima jumătate a secolului al XIX-lea, zugrăvindu-i păcatele cu pasta grasă şi colorile violente ale unui pictor de moravuri animat de sentimentul indignării, un justiţiar prin arma pamfletului.

Cele două mari campanii ale anului 1862 ne prezintă deci un Boliac complex : jurnalist prin legătura cu actualitatea, istoric prin baza serioasă de documentare şi modul de tratare a chestiunii, memorialist prin partea largă de evocări din auzite şi trăite. Totodată, la fel ca şi cealaltă campanie, şi aceasta înseamnă un violent rechizitoriu împotriva foştilor domnitori, împotriva marii boierimi cu care aceştia jefuiau mînă în mînă, subliniind cu condeiul revoltei lipsa de patriotism a acestora, lipsa demnităţii naţionale, setea nemăsurată de averi, lipsa oricărui scrupul în modul de a le aduna.

Analizînd felul cum se întruchipase, într-un singur secol, acel complex monstruos al averilor brîncoveneşti, prin hrăpiri din bunurile altora, prin însuşiri de danii ale altor familii, prin cumpărături cu banii statului — cumul de păcate expiat de la început de însuşi Brîncoveanu —, Boliac îl prezintă cu totul aparte, în negru, pe darnicul iubitor de cultură : „...În lunga domnie a lui Constantin Brîncoveanu s-au stricat cu desăvîrşire toate rîndurile oştirii române, s-au şters toate ideile mari şi patriotice ale lui Şerban Cantacuzin, s-a sărăcit ţeara prin văcărit şi alte felurimi de dăjdii, îmbogăţindu-se numai el cu averi cum n-au mai avut nici un alt domn al României, şi apoi acest domn a expiat păcatele sale în turmentele cele mai înfricoşate fizice şi morali ce a putut cerca vreodată un suveran şi părinte de familiă. Cincisprezece turci au venit în palatul său din Bucureşti, i-au adunat toate averile mişcătoare, l-au luat pe el, pe soţia lui cu patru fii, fiice şi gineri, şi au traversat cu dînşii prin mijlocul capitalei, prin mijlocul ţerei, ziua în amiază mare fără ca un singur om să întrebe pe aceşti turci : Cine sînteţi voi ? Unde duceţi aceste averi ? Unde duceţi pe suveranul nostru şi familia lui ? Asta e soarta suveranilor care cată puterea lor în averi materiale“ [86].

Ascuţişul penei lui Boliac zgîrie tot atît de fără de milă şi portretul contemporanului său, ultimul stăpînitor al uriaşelor averi începute atunci.

[86] „Românul“, VI (1862), p. 855—856.

Începîndu-l printr-un rechizitoriu împotriva domnitorilor, Boliac își încheie studiul printr-o fulgerătoare filipică împotriva aristocrației : „Am văzut cît se prețuiește de acești zișI nobili moștenirea unui nume de familiă și transmiterea lui posterității sale. Am văzut cît de lesne se vinde la noi spre *ex-stirpare* un nume de familiă, în *primogenitură* chiar [87]". Concluzia practică a campaniei era propunerea ca statul să preia aceste imense averi — publice prin originea lor — sau cel puțin să se intereseze direct de administrarea lor.

Imediat după încheierea ei în ziar, lucrarea apare în volum. Publicarea acestui volum e anunțată chiar la sfîrșitul ultimului articol al seriei. Pentru amatori se deschide o listă de înscriere la redacția ziarului [88]. Dar ecoul ei nu se rezumă la acest succes. O sumă întreagă de scrisori de felicitare vin din diferite părți de țară, de la grupuri de cetățeni sau de la personalități izolate. Astfel, un grup îi scrie încă în cursul campaniei, felicitîndu-l [89]. Boliac răspunde [90]. Grigorie Cuza, vechiul luptător unionist, îl felicită și dînsul [91]. Ziarul lui Valentineanu subliniază și el cu admirație însemnătatea campaniilor duse de Boliac [92] : „De cîte ori vine cîte o chestiune importantă și naționale la ordinea zilei, vedem pe veteranul publicității, pe luptătorul infatigabil al presei, d. Cezar Boliac, ieșind să-și facă datoria. Negreșit că după actul patriotic al guvernului, în chestiunea mănăstirilor zise Brîncovenești, nu putea nimeni altul să apere mai cu vigoare și în cunoștință de cauză această chestiune. D. Boliac a început o serie de articoli în „Românul" sub rubrica *Mănăstirile zise Brîncovenești* și promite o carte tot atît de interesantă ca și cartea sa despre mănăstirile zise închinate". Un grup de cetățeni din Iași îi trimit o depeșă telegrafică de felicitare, care se publică în același ziar, în fruntea numărului [93]. Spre a se vedea stilul acestor felicitări, reproducem textul uneia, semnată de peste 100 de persoane [94] : „Perseverența, activitatea și capacitatea d-voastră întrebuințate în propagarea drepturilor naționali și economice ale patriei noastre comune v-au asecurat dreptul la recunoștința publicului român. Lucrările d-voastră, publicate prin diferite articole, în mai multe cestiuni politice și sociale, sînt

[87] „Românul", VI (1862), p. 1 039.
[88] Ibidem, p. 1 040.
[89] Ibidem, p. 916 : *Domnului Cesar Bolliac.*
[90] Ibidem, p. 931.
[91] *Onorabile Cetățeanu D-le Cesar Bolliac.* Ibidem, p. 933.
[92] *Revista politică*, în „Reforma", IV (1862), p. 161.
[93] *Domnului Cesar Bolliac*, în „Reforma". IV (1862), p. 177, col. I.
[94] *Onor redacțiunii a ziarului Românulu pentru Domnulu Cesar Bolliac*, în „Românul", VI (1862), p. 969.

monumente din acelea care nu se improvizează şi nici nu se pot sfărăma vreodată. Şi cartea în cestiunea monastirilor zise închinate, sperăm că-şi va avea în curînd efectul său, precum văzurăm cu fericire măsurele luate de înaltul guvern în privinţia celor zise brîncoveneşti. Ferice de bărbatul care are norocirea să-şi vază îndeplinite ideile la cari ţintează, dar de o mie de ori mai ferice cînd acele idei sînt naţionali. Recunoştinţă dar şi omagiu pentru cel ce le-a conceput şi le-a susţinut cu atîta demnitate, recunoştinţă aseminea şi gloriă pentru cei ce le-au executat şi le vor executa".

Campania lui Boliac e susţinută chiar în coloanele „Românului" prin articolele altor colaboratori [95].

Paralel cu aceste campanii pe teme speciale, întrepătrunzîndu-se cu ele, după cum am văzut, linia de luptă a lui Boliac împotriva boierimii conservatoare continuă. În ianuarie 1862 — în zilele cînd se pregătea guvernul conservator al lui Barbu Catargi —, Boliac scrie un violent articol [96] în care evocă în culori de sînge epoca fanarioţilor ca o epocă de corupere, căutînd originea acestora tocmai în luptele Verzilor cu Albaştrii, pe vremea Teodorei, soţia împăratului Iustinian. După venirea guvernului Barbu Catargiu, Boliac ia o tot atît de violentă atitudine [97] împotriva legii presei, pregătită de acest guvern, lege reacţionară pe care o consideră rezultatul setei de putere şi de răzbunare a marilor boieri conservatori. Indignarea lui Boliac se consumă în imprecaţii sarcastice, adresate lor : „Voi ne-aţi spus-o şi noi n-am crezut-o, nesocotiţii ! că vorbele acestea : patriă, onoare, libertate, unire, independinţă, — sînt nişte vorbe care trag după dînsele nenorocirea şi mizeria şi că cel ce le pronunţă n-o să aştepte alt sfîrşit decît temniţa, biciul şi exilul. A ! dară ; ni le-aţi spus, ni le-aţi spus toate acestea ca nişte buni părinţi şi stăpîni ai noştri, şi noi nesocotiţii nu v-am crezut. Dar mărinimia voastră a nemăsurată ; nu ne omorîţi cu totul, luaţi-ne tot ce avem. Nu vom mai pronunţa cuvîntul de patriă, de libertate, de naţionalitate : luaţi-ne tot, dar lăsaţi-ne viaţa. Vă vom plăti pentru dreptul de a purta capul pe umeri, vă vom plăti haraciu !".

---

[95] I. M. [arin]. *Ceva despre monastirile închinate*. în „Românul", VI (1862). p. 919—920.

I. Marin. *Suveranitatea României şi Monastirile ţise închinate*. Ibidem, p. 1 155—1 156. 1 163—1 165, 1 172—1 173.

[96] *Arnăuto—Fanarioţii şi Discipliı lorı Ciocoii*. Ibidem. p. 34—35.

[97] Cesar Boliac. *Legea contra Presei*, în „Reforma". IV (1862). p. 89—90.

Lupta pentru susținerea reformelor domnitorului Cuza

„Buciumul" — 1863–1864

Pentru clara înțelegere, atît a campaniilor jurnalistice ale lui Boliac, în 1862, cît și a despărțirii sale de „Românul", de C. A. Rosetti și de tot ceea ce reprezenta el și ziarul său între liberali, trebuie să analizăm aspectele politice, sociale și economice ale anilor 1862 și 1863.

Guvernul conservator al lui Barbu Catargi, primul guvern al României unite deplin, instalat în ianuarie 1862, nu a putut dura mult. Prin el, marea boierime încerca să pună frîu procesului de eliberare a claselor oprimate în trecut de foștii privilegiați. În 23 martie 1862, Adunarea legislativă din București — prin majoritatea ei conservatoare — votează extinderea și în Țara Românească a asprei legi a presei, introdusă încă din 1859 în Moldova. E legea împotriva căreia l-am văzut pe Boliac protestînd cu sarcastică desperare.

În 25 martie 1862, guvernul Catargi prezintă Adunării un proiect reacționar de lege rurală. Mihail Kogălniceanu se ridică dîrz împotriva ei, arătînd că se urmărea în realitate, prin această lege, deposedarea clăcașilor pînă și de puținul pămînt la care avuseseră drepturi necontestate. C. A. Rosetti șovăie însă, și lipsește pe cît posibil de la discuții. Acestea durează cu violență, pînă în 11 iunie, cînd legea este totuși votată. În acest an tocmai, fierberea țărănimii creștea. Ea merge pînă la răscoală. În Buzău, Mircea Mălăieru — fost deputat al țăranilor în Divanul ad-hoc, din extrema stîngă liberală — se așază în fruntea unei revolte țărănești. Ea fusese precedată, în 1861, de agitații țărănești, în diferite județe și în special în Vlașca[1].

Domnitorul Cuza refuză legea rurală, care se înaintase spre sancționare.

În 8 iunie, Barbu Catargi este asasinat, după ce rostise în Adunare un discurs prin care se anunța interzicerea comemorării revo-

[1] Cf. Dan B[erindei]: *Mișcarea țărănească condusă de Mircea Mălăeru (ianuarie, 1862, st. v.)*, București, 1951 (extras).

luției de la 1848. în 11 iunie, și amenința pe toți cei care se vor dovedi mai îndrăzneți în acțiunile politice. Domnitorul încearcă o acțiune de destindere, aducîndu-l la guvern pe Constantin Crețulescu, nepotul lui Ioan Cîmpineanu și fostul comandant secund de pluton în miliția pămîntenească, unde servise cu entuziasm și Cezar Boliac. C. Crețulescu era și conjudețean cu familia lui Petrache Peretz — deoarece familia Crețuleștilor avusese proprietăți în Vlașca, în comunele Corbii Ciungi și Vadu Stanchii [2] —, prieten vechi, ca și frații săi, Nicolae și Scarlat Crețulescu, cu Boliac. Nicolae Crețulescu — după ce stă cîteva luni în cabinetul fratelui său Costache ca ministru din Năuntru — ajunge el președinte al guvernului. Era unul dintre prietenii vechi ai lui Al. I. Cuza, un liberal moderat ; de aceea îl și considerase domnitorul ca pe un element în stare să realizeze destinderea politică, la fel ca și fratele său. El se despărțise de „roșii" încă din 1857—1859, însă rămăsese același hotărît adversar al privilegiilor și al „ciocoilor" [3]. Nicolae Crețulescu este cel care începe acțiunea guvernamentală hotărîtă pentru secularizarea averilor mănăstirești, pe care o va desăvîrși Kogălniceanu. Astfel, în 3 mai 1863 dă hotărîrea că fiecare dintre mănăstirile închinate trebuie să aibă un buget administrat de statul român. Îi urmează o serie de alte hotărîri repezi, care merg pînă la desființarea Epitropiei Sf. Mormînt, în iunie 1863.

Văzînd că domnitorul n-o va putea scoate la capăt pe cale parlamentară, din pricina îngustei legi electorale, care îngrădea accesul elementelor progresiste în Adunarea legislativă și din pricina temerii pe care începuse să o simtă și burghezia, nu numai moșierii, față de eventualitatea unei largi reforme rurale, N. Crețulescu îl îndeamnă pe Alex. Ioan Cuza, încă din 1863, la o lovitură de stat.

Domnitorul Cuza contase că va produce o destindere a tensiunii create între conservatori și liberali, în urma asasinării lui Barbu Catargi, prin chemarea la guvern a unor oameni politici moderați. O încercare, în fond, de aplicare a teoriei necesității creării unui „centru", a unei grupări politice care să facă echilibrul între cele două extreme, crîncene adversare. O teorie către care Alex. Ioan Cuza a înclinat adesea în cursul agitatei sale domnii, o teorie căreia pînă la urmă i-a căzut victimă. E în același timp o teorie care a cîștigat pe mulți dintre prietenii politici ai lui Boliac și pentru care a

[2] Antonescu-Remuși. *Dicționar geografic al jud. Vlașca.* 1890.

[3] A. D. Xenopol, *Nicolae Kretulescu. 1812—1900—1912. Cuvîntare academică la centenarul nașterii sale*, București, 1912.

ajuns el însuși să militeze, în „Buciumul", după închegarea „monstruoasei coaliții" [4].

Acesta a fost rezultatul neașteptat al primei încercări a domnitorului de a crea un grup de centru prin aducerea la guvern a lui N. Crețulescu. Acea parte a burgheziei legată de boierime prin interese agricole — arendașii, a căror majoritate se afla în rîndurile partidului liberal — împing spre înțelegere cu conservatorii, de teama reformei rurale. În acest sens lucrau și marii proprietari din partidul liberal : un I. Ghica, un D. A. Sturdza. Astfel se naște „monstruoasa coaliție", care începe lupta hotărîtă împotriva guvernului Crețulescu, îndată după deschiderea sesiunii ordinare a Adunării legislative în 13 decembrie 1862. Printr-un vot de blam, Camera încearcă să dărîme guvernul. Domnitorul însă îl menține. Atunci coaliția începe lupta direct împotriva lui Cuza, ridicînd din nou — mai ales în străinătate — chestiunea „principelui străin". Domnitorul Cuza își dădu seama că nu mai era vreme de pierdut, că adversarii coalizați erau în stare de orice ca să-și apere interesele și că astfel risca să fie strivit între ura acestora și nemulțumirea țărănimii și a micii burghezii, nemulțumire care creștea. Se hotărî atunci să pășească fără șovăială pe calea reformelor strict necesare. În 12 octombrie 1863 — cînd vechiul său amic N. Crețulescu nu mai putu ține frînele guvernării și demisionă —, domnitorul Cuza încredință guvernul omului de mare energie și prestigiu Mihail Kogălniceanu, reprezentant al burgheziei avansate, legată puternic de începutul de industrializare a țării [5]. Kogălniceanu începuse să se îndepărteze și el de liberali. N. Crețulescu rămîne ministru în guvernul Kogălniceanu, împreună cu Tell. Guvernarea lui Kogălniceanu începu prin ceea ce era mai ușor de îndeplinit, dificultățile existînd mai mult pe planul extern, însă posibil de a fi depășite datorită disensiunilor din acel moment între cele șapte puteri garante. În 11 decembrie 1863, Kogălniceanu prezintă proiectul legii pentru secularizarea averii mănăstirilor. Proiectul fu votat. Burghezia considera că intrarea acestei uriașe averi în posesiunea statului va ușura impozitele și va îmbunătăți situația economică a țării. Marea boierime spera că această ușurare va face să se uite necesitatea reformei rurale. Dar aceasta nu se mai putea amîna. În 31 martie 1864 Kogălniceanu depune în Adunare proiectul de reformă rurală. Încep discuții furtunoase. Boierimea caută să amîne pe cît

[4] Denumirea a fost creată de însuși Boliac și popularizată prin ziarele sale : „Buciumul" și „Trompetta Carpaților".

[5] Cf. Virgil Ionescu, *Mihail Kogălniceanu. Contribuții la cunoașterea vieții, activității și concepțiilor sale*. București, 1963, p. 243—255.

posibil votarea, ca să poată schimba pe nesimțite, prin amendamente, esența legii. În același timp refuză să aprobe orice măsuri pentru întărirea armatei, de teamă ca forțele militare să nu fie întrebuințate de domnitor pentru constrîngerea ei. Înainte de a intra chiar în fondul legii rurale, Adunarea legislativă dă vot de blam guvernului. Domnitorul nu acceptă însă demisia. Urmează lovitura de stat de la 2 mai : dizolvarea Adunării și hotărîrea unui plebiscit pentru 21 mai 1864, care să decidă asupra „Statutului", noua constituție dată țării de către domnitorul Cuza, în locul Convenției.

Plebiscitul aduse aprobarea politicii domnitorului.

El avea acum îndreptățirea de a păși la realizarea principală pe care o urmărea : reforma rurală. Ea a fost promulgată pe cale de decret la 14 august 1864. Expresie a celor care o elaboraseră, în frunte cu Kogălniceanu — cercurile burgheziei și boierimii legate de începutul de industrializare a țării, care necesita sfărîmarea ultimelor îngrădiri feudale și libertatea totală a mîinii de muncă, pentru țărănime —, legea rurală a însemnat o victorie a burgheziei românești legate de capitalism, împotriva marilor proprietari feudali de pămînt și împotriva acelora care se coalizaseră cu ei. Legea rurală, împreună cu legea electorală dată de domnitorul Cuza, prezintă un pas hotărîtor în dezvoltarea capitalistă a României și deci pentru trecerea puterii politice din mîna marilor boieri proprietari de pămînt în mîna burgheziei și a acelei părți din boierime care începuse a se acomoda formelor de viață capitaliste.

Expresia acestei schimbări politice este însăși noua Adunare a deputaților, care se întruni pe ziua de 6 decembrie 1864. Nici unul dintre membri opoziției nu a răzbit în această nouă Cameră. Majoritatea deputaților contrasta violent cu membrii adunărilor anterioare. În locul numelor sonore ale vechilor familii cu tradiții de dominație în treburile țării, nume noi, necunoscute, de burghezi și țărani înstăriți. Dar victoria nu fusese nici ușoară, nu era nici deplină, cu toate aparențele optimiste.

Marea boierime feudală mai păstra încă poziții foarte puternice în stat. O bună parte din burghezie era legată de ea prin interese, orientîndu-se spre avuția agrară tradițională a țării. O bună parte a forțelor politice liberale fuseseră cîștigate pentru această coaliție, precum am văzut. Încep curînd fricțiuni între Kogălniceanu și Cameră, precum și disensiuni în guvern. După o criză latentă destul de prelungită, N. Crețulescu — amicul intim al domnitorului și, să nu uităm, și al lui Boliac — demisionează din guvern și antrenează căderea primului ministru însuși în 21 ianuarie 1865. Urmează ca șef al guver-

nului publicistul şi omul politic liberal moderat C. Bosianu. Acesta însă nu poate rezista mult greutăţilor guvernării. În 14 iunie 1865 e numit din nou prim-ministru vechiul prieten al lui C. Boliac, omul de credinţă al domnitorului Cuza, N. Creţulescu.

Am înfăţişat cît am putut mai succint peripeţiile atît de complexe ale acestor ani, unii dintre cei mai bogaţi din întreaga istorie românească a secolului al XIX-lea. Am insistat asupra atitudinii acelei părţi din burghezie legate de începutul de industrializare a ţării şi a acelei părţi din marea şi mai ales din mica boierime, care se legase de acest proces economic. Am stăruit asupra amiciţiei vechi dintre domnitorul Cuza şi N. Creţulescu, pe de o parte, şi între N. Creţulescu şi C. Boliac, pe de alta. Toate acestea ne sînt necesare ca să înţelegem jurnalistica lui Boliac din aceşti ani : plecarea de la „Românul", întemeierea „Buciumului", suprimarea acestui ziar în 5 decembrie 1864 de către însuşi Kogălniceanu şi reapariţia lui în martie 1865 sub numele „Trompetta Carpaţiloru".

Boliac era, în bună parte, mai aproape acum de năzuinţele acelei părţi din mica boierime care se desprinsese încă dinainte de 1840 de sub influenţa politică a marilor boieri, luptase împotriva acestora, însuşindu-şi în focul luptei ideologia revoluţionară a categoriilor sociale în care burghezia îşi căuta aliaţi, mergînd uneori pînă la poziţii ideologice destul de avansate. Spre deosebire însă de gînditorii înaintaţi din Occident, care la jumătatea secolului al XIX-lea aveau sub ochi privelişte convingătoare a unei muncitorimi în plină creştere numerică şi politică, Boliac şi ai lui se puteau orienta, în tînărul stat modern românesc, numai după începutul de consolidare a burgheziei, în timp ce faza incipientă de industrializare a ţării dusese la formarea unui proletariat încă prea puţin numeros ca să poată influenţa în mod hotărîtor procesul luptei de clasă.

Pe poziţiile ideologice revoluţionare ale anilor 1847—1848 Boliac nu a putut rămîne, deşi se referă mereu la ele, deşi vorbeşte mereu de ele şi de prietenii lui ca despre executorii testamentari ai revoluţiei de la 1848.

Deşi fulgera mereu cu dispreţ împotriva caricaturalului burtăverde, Boliac se îndreaptă spre stilul de viaţă al burgheziei. El nu era un moşier, nici mare, nici mic. Proprietăţi personale nu avusese niciodată. Despre moşia adusă ca zestre de soţia sa — bucată de pămînt nu prea mare — ştim prea puţin din 1854, de cînd Barbu Ştirbei a ridicat sechestrul pus pe ea în urma reclamaţiei guvernului austriac. În orice caz, în 1861 — la un an după moartea soţiei sale,

Aristița —, Boliac vînduse moșia Glina, pe care i-o adusese Aristița ca zestre[6]. Din 1862, Boliac e proprietar de ziar, iar din 1863 e proprietar de tipografie[7]; face achiziții de monede, cumpără, schimbă și vinde. Mai tîrziu, cînd vor începe întîiile încercări anonime de societăți pe acțiuni la noi: Societatea pentru asigurări „Dacia", — Boliac va fi unul dintre cei mai importanți acționari și unul dintre cei mai entuziaști sprijinitori ai lor prin presă și în Camera deputaților.

Va continua să fie — ca și în tinerețe — același cald și generos apărător al țăranului clăcaș. Va lupta cu îndîrjire pentru înlăturarea oricărui rest al obligațiilor iobăgești, pentru deplina libertate a muncii individuale a țăranului, pentru împroprietărirea lui prin despăgubirea proprietarului, cu alte cuvinte pentru integrarea țărănimii în viața capitalistă. Nu va mai pomeni în schimb de proletariat, nu va mai întrebuința cuvîntul de „muncitor" nici chiar pentru țăranul pălmaș, cum făcuse înainte de 1848. Mai tîrziu, cînd burghezia românească — de care Boliac își va lega încet, încet în mod strîns soarta, fără a se identifica complet cu ea, păstrînd încă mult din mentalitatea elementelor mai înaintate ale micii boierimi, dintre care n-a uitat niciodată că face parte —, cînd tînărul capitalism românesc va începe să se consolideze și va iniția lupta cu capitalismul străin, cerînd legi protecționiste și provocînd agitații xenofobe și șovine, Boliac va fi pe aceeași linie ideologică și politică cu această burghezie.

Ținînd seama de poziția de clasă a lui Boliac, nu trebuie să ignorăm poziția lui personală. Nu trebuie să uităm prietenia lui statornică cu un mic grup de patruzecioptiști care aveau aceleași convingeri, care erau împotriva coalizării între burghezie și moșierime, care l-au ajutat masiv și continuu pe domnitorul Cuza în reformele sale și în lupta lui împotriva acestei coaliții. Nu trebuie să-l uităm astfel pe D. Bolintineanu, pe Chr. Tell și mai ales pe N. Crețulescu, fără de a cărui linie politică aproape că nu putem înțelege activitatea ziaristică a lui Boliac în acest timp și chiar mult mai tîrziu. Într-adevăr, din expunerea activității ministeriale a lui N. Crețulescu, ca pregătitor al secularizării averilor mănăstirești realizate de Kogălniceanu, s-a putut vedea clar cum campaniile de presă ale lui Boliac din 1862 în legătură cu mănăstirile au creat o bază în opinia publică pentru legiuirile guvernului în această chestiune, le-au pregătit metodic rea-

[6] G. Călinescu, *Material documentar*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", II (1953), p. 211. Extrase din foaia dotală și din testamentul Aristiței.
[7] Cf. Gr. Crețu, *Tipografiile din România*, București, 1910, p. 11.

lizarea. O înțelegere între el și N. Crețulescu încă dinainte, de cînd Boliac scria la „Românul", este cu totul posibilă [8].

Să urmărim acum în ce măsură a răspuns „Buciumul" la toate evenimentele pe care le-am înfățișat și dacă legătura strînsă între jurnalistica lui Boliac și acțiunea sa politică va continua.

Primul număr din „Buciumul" apare la 15 decembrie 1862, pe cînd Boliac era încă în plină activitate la „Românul". Apare însă ca „număr specimen", număr de probă, astfel că ziarul începe să existe cu adevărat de la nr. 2, de la 13 ianuarie 1863, cînd încetează și colaborarea lui Boliac la ziarul lui C.A. Rosetti. Un *Prospect* anonim, în pagina I a numărului 1 al ziarului, îi expune pe larg programul. Titlul indică o reluare simbolică a gazetei scoase de Boliac la Paris în 1857 : „*Buciumul* a apărut puțin, dar a apărut bine. El s-a născut la Paris, în timpul renașterii României, și nașterea lui a fost de bun augur pentru români, cel puțin pentru românii ce sufereau torturele exilului și pentru românii cu aspirațiuni nobile, mari și generoase, în privința patriei lor. *Buciumul* a fost de bun augur, pentru că la al șaptelea număr al său a trebuit să tacă în Paris. Redacțiunea sa se întorcea liber în Patriă". Apoi vorbește foarte amical și recunoscător de ospitalitatea acordată de C. A. Rosetti la „Românul" : „În România, *Concordia* și *Steaoa Dunării* își împlinise misiunea, și în apogea lor, trebuia să-și confunde viața în *Românul*, care se exilase *Prunc* [9] și se întorcea bărbat în Patriă. *Buciumul* anonim dete viața lui, șase ani, *Românului*, și nu se căiește de loc. *Românul* a fost și este stindardul cel mai nobil, cel mai independinte, cel mai ager și cel mai susținut al României. *Buciumul* își trage și-și desparte acum individualitatea sea, își iea un corp în parte și numele său, salutînd pe *Românul* și mulțumindu-i de ospitalitatea ce a dat inimei sale în corpul lui cel mare și puternic".

Pe sine, „Buciumul" se definește așa : „El este ceea ce s-a născut : liberal și înainte de toate, național". Mai precis, Boliac își definește gazeta ca expresie a unei fracțiuni liberale : „Două tabere mari sînt în România : patruzeci și opt și anti-patruzeci și opt. România, fatalmente, urmează Franciei. Francia însăși este divizată astfel : ideile, principiele din 1789, principiele revoluțiunei ; și ideile, principiele anti-o mie șepte sute optzeci și nouă, anti-revoluțiunei. Dar

[8] O mărturisește Boliac însuși mai tîrziu : „D. Nicolae Crețulescu, care de la început a arătat simpatiele sale acestei foaie și care a urmat totdeauna a-și alege această foaiă drept organ al ideelor sale într-ale terei..." („Trompetta Carpaților", 1867, nr. 572, p. 2 281).

[9] Aluzie la gazeta „Pruncul român", scoasă de C. A. Rosetti în timpul revoluției din 1848 în Țara Românească.

tabăra cu ideile, cu principiele de la '48 se divide, se subîmparte. O fracțiune este mai violentă ; o fracțiune este mai ageră, mai ușioară, o fracțiune se mișcă mai încet ; este în firea lucrurilor această diviziune. Caracterurile nu se pot turna într-un singur tipar. Pentru ce ? — Pentru că n-a vrut Dumnezeu să fiă așa ; pentru că orice tabără își are infanteria ei, cavaleria ei, artileria ei".

Cam ce loc își va lua „Buciumul" între aceste fracțiuni ? Nu se precizează categoric. Putem deduce însă din unele enunțări ale programului : „Industria națională și comerciul național vor avea negreșit un mare loc în această foaiă. Iar pentru partea literariă, se vor publica mai cu seamă articoli istorici, despre originile românilor, de geografiă comparată a basinului Dunării între Emu și Carpați, de numismatică daco-romană și mai mulți cronicari inediți". Iar mai departe : „El nu va provoca niciodată răscoala ; el nu va încuragia niciodată revolta. Ideile sociale chiar le va ocoli, pentru ca ideile de naționalitate și ideile politice să nu fiă împiedicate de loc de interesele materiali și de temeri meschine. „Buciumul" nu este pîntecele. ci inima și capul ; națiunea și libertatea. Dară, „Buciumul" va fi pentru revoluțiunea cea mare a naționalității și a libertății, — și nici decum pentru insurecțiunile coteriilor, pentru rescoalele nemulțumiților, pentru revoltele pasiunilor. Coloanele acestui ziar vor fi deschise românilor din toate părțile României".

Prin urmare, e clar, Boliac credea în acel moment în posibilitatea desăvîrșirii revoluției burgheze în România și promitea hotărît că va lupta pentru ea prin „Buciumul". E grăitor că analogia lui 1848 românesc n-o găsește în 1848 francez, ci în 1789 francez, al cărui centru era lupta burgheziei împotriva nobilimii. În condițiile specifice ale sud-estului european însă, mersul istoriei spre emanciparea socială era complicat prin probleme nerezolvate încă, ale unității naționale. Ca și înaintașii săi din școala latinistă, Boliac se lasă de poezie și începe să editeze cronici și să facă intens arheologie. Totuși, vremea latiniștilor trecuse de mult. România se afla în plin proces de integrare în capitalismul european. Boliac se integrează în atitudinea acelei părți din burghezie care vroia să apere prin măsuri de stat începuturile capitalului național. De aceea, promite că va deplasa accentul ideologic, în ziarul său, de pe social pe național, adică în sensul dorințelor acestei burghezii și ale acelora care mergeau pe același drum cu ea. În felul acesta însă — deși se proclama încă necontenit drept un credincios patruzecioptist —, Boliac se îndepărta, în realitate, din nefericire, foarte mult de revendicările eminamente

sociale ale revoluției românești de la 1848. Alunecarea se făcea pe nesimțite, dar era plină de grave consecințe.

„Buciumul" apare la început de două ori pe săptămînă, dar în format mult mai mare decît al „Românului", cel mai mare format cunoscut pînă atunci în presa românească. Se pune în mod firesc întrebarea : cu ce fonduri ? Boliac nu era prea bogat. Natural, în ceea ce privește ziarele moderne, e greu de răspuns la o astfel de întrebare ; secretul e în general bine păstrat. În 11 mai [10], Boliac se simte obligat să dezmintă afirmația făcută de „Aurora română", din Transilvania, în 9 mai, că ziarul lui ar fi subvenționat de guvern [11]. Afirmă că primul fond al ziarului a constat din 600 de galbeni, luați cu poliță pe 6 luni de Boliac de la unul P. Iacovencu. Boliac avea curajul să se împrumute, fiindcă — după cum arată el tot aici — urma să primească frumoasa sumă de 7600 de galbeni de la Generala Epitropie, în urma unei judecăți, despre care nu ne dă prea multe amănunte. Ulterior, ziarul a primit următoarele contribuții în galbeni : gen. Tell 20, Ioan Marghiloman 50, Dionisie, episcopul Buzăului 50, Gr. Miculescu 50, un anonim 50, G. Gherman 50, B. Boerescu 10, alt anonim 50 : total = 320 de galbeni. Boliac a contribuit cu 600 de galbeni [12]. Suma nu era prea mare. După cinci luni de apariție, ziarul avea 800 de abonați buni plătitori. Știm, din experiența „Românului", că o foaie bisăptămînală, gospodărită chibzuit, se putea întreține singură, — cu atît mai mult cu cît ziarul își avea propria tipografie. Din același articol aflăm că Boliac cumpărase această tipografie de la B. Boerescu, cu care, precum se vede, se împăcase iarăși, pentru suma de 3 000 de galbeni. Tipografia mergea bine. Dintr-un *Anunț* din 1 noiembrie [13] aflăm că ea se mutase pe ulița Scaunelor, nr. 40, fiindcă avea nevoie de un local mai spațios. Ea primea și comenzi, în afară de tipărirea ziarului propriu.

După șase luni de apariție, numărul abonaților, urcîndu-se la o mie — conform promisiunii făcute încă de la începutul existenței sale — „Buciumul" începe să iasă de trei ori pe săptămînă, fără scădere de format și de materie și fără a spori prețul abonamentului și al numerelor [14]. E foarte interesant că această îndesire a apariției fără a spori prețul este anunțată în 8 iunie, cînd se pregătea guvernul

---

[10] *Revista interióra*, „Buciumulu", I (1863), nr. 37, p. 745.

[11] *Diurnalele d'in Romania*, în „Auror'a Romana", I (1863), vol. I, p. 112—113 (Corespondență datată : „Bucuresci, în 15 aprilie 1863").

[12] „Buciumulu", I (1863), nr. 73, p. 289 : *Revista interioară*.

[13] *Tipografia Cezar Boliac. Annunțiu*, în „Buciumulu", I (1863), nr. 137, p. 558.

[14] *De la redacțiune*, în „Buciumulu", I (1863), nr. 45 din 8 iunie.

Costache Creţulescu. Şi mai interesant este că, în acelaşi anunţ, se promite că, dacă numărul abonaţilor va creşte la 2 000, „Buciumul" se va tipări zilnic, iarăşi fără sporire de preţ.

Începînd de la 1 august 1863, „Buciumul" apare într-adevăr de 6 ori pe săptămînă cu acelaşi preţ al abonamentului [15].

Ce a determinat această creştere atît de rapidă ? În nici un caz numărul abonaţilor, care în 22 decembrie 1863 abia se urca la 1 200 cu toţii [16]. Probabil o hotărîtă promisiune de fonduri, pe care noi o presupunem din partea lui N. Creţulescu, primul ministru, şi a prietenilor săi politici. Căci ne e greu să acceptăm motivul pe care-l dă Boliac — speranţa că numărul abonaţilor va ajunge ulterior la 2 000 — dată fiind vechea lui experienţă gazetărească.

Aceste fonduri probabil că n-au venit cum s-au promis, căci în 22 decembrie Boliac se vede în faţa unui deficit de 600 galbeni — la un ziar despre care afirmă că ar costa 300 000 de lei pe an — şi trebuie să suspende apariţia „Buciumului" pînă la 1 ianuarie 1864, „...spre a-şi putea regula registrele şi a-şi face socotelile". Aceste socoteli au ţinut cam mult, căci primul număr a reapărut la 13 ianuarie 1864.

Dacă în ceea ce priveşte stabilirea fondurilor cu care a fost întemeiat şi susţinut ziarul era normal să întîmpinăm dificultăţi, — e neaşteptată în schimb greutatea de a stabili din cine era alcătuită redacţia. Datorită prescripţiilor extrem de aspre ale legii presei din 26 martie — şi poate şi din alte motive personale —, Boliac este foarte discret chiar în ceea ce priveşte scrisul său în propriile-i gazete. El întrebuinţează diferite trucuri şi simboluri spre a-şi marca prezenţa la gazetă, dar de semnat nu semnează nimic politic. Cel mult publică sub semnătură studiile sale arheologice. De-abia în ultimii ani de apariţie ai gazetei „Trompetta Carpaţiloru" va semna regulat, cu numele întreg şi cu iniţialele ; şi atunci ne vom speria pur şi simplu cît de mult scria Boliac. Ultimul număr al „Trompettei Carpaţiloru", cel apărut în preziua bolii care l-a doborît, cuprinde 5 articole scrise de el. Alte numere conţin şi mai multe. O activitate enormă care explică poate şi consumarea nervoasă ce a adus fulgerătorul atac de paralizie care l-a ţinut mai bine de trei ani mort între vii, pînă în 1881, cînd a decedat.

Faţă de această imensă muncă desfăşurată între anii 1863 şi 1876, timp de 14 ani cît şi-a avut ziarul propriu, de formatul cotidianelor

[15] *Revista interióra.* în „Buciumulu", I (1863), nr. 68, p. 269.
[16] „Buciumulu", I (1863), nr. 174, p. 693, col. I.

de azi, nu se mai poate pune problema înregistrării nici măcar bibliografice a tuturor acestor articole. Cu atît mai mult cu cît covîrșitoarea lor majoritate sînt nesemnate.

De aceea vom renunța de aci înainte la tehnica de pînă acum a lucrării noastre. Într-adevăr, pînă acum am consemnat și analizat absolut tot ce a publicat Boliac ca ziarist. De aici înainte vom trata viața ziarelor lui în mare, arătînd cum se împletește ea cu viața lui personală, căci nicăieri nu există o legătură mai indestructibilă între om și operă ca la ziarist.

Natural. identificări de articole scrise de Boliac, între cele anonime, se pot face. Și noi le-am făcut ori de cîte ori a fost nevoie. Socotim însă că nu aici stă interesul lucrării, ci în lămurirea personalității de scriitor a lui Boliac. Fiindcă Boliac continuă a fi un scriitor interesant. Cu toată rămînerea lui în urmă față de pozițiile ideologice atît de avansate pe care le ocupase în anii 1842—1848, cu toate greșelile lui uneori grave, provocate prin orientarea lui xenofobă și șovină de mai tîrziu, publicistica sa mai are încă și multe aspecte progresiste în raport cu atmosfera generală a țării, a presei și a culturii românești în ajunul anului 1881.

Să nu uităm că el a încetat să scrie la începutul anului 1877, tocmai cînd începuse să se înfiripe o conștiință socialistă la noi, că moare în anul 1881, tocmai cînd începe să apară „Contemporanul". În acest timp putea să știe Boliac la noi mai multe decît a știut? În această epocă predominată de irumperea triumfătoare a burgheziei române și de încercările unei bune părți dintr-însa de a obține avantaje prin protejarea de către tînărul stat modern a industriei naționale, Boliac — cu cîtă cultură avea el, specializat acum în științe istorice și numismatice — putea fi altfel decît o expresie a epocii lui? Totuși să nu se uite că, în toată această activitate a rămas și ceva din sufletul și din gîndirea lui de altădată, — și în primul rînd calda lui dragoste pentru țărănimea săracă și muncitoare, dragoste pe care n-a dezmințit-o niciodată, ori de cîte ori a fost nevoie să sară în apărarea acestor mari chinuiți ai poporului nostru. Încă din primele numere ale ziarului, Boliac ia apărarea „victimelor" guvernului Catargi, „inocenții țerani", care „se tîrăsc prin închisori", fără vină dovedită, arestați de procurorii acelui guvern (nr. din 6/16 ianuarie 1863).

Dar să revenim la istoria „Buciumului". Cu toată precauția lui de a nu semna, Boliac este dat în judecată încă pentru primul număr al ziarului său, — în care apăruse un violent articol de critică a șovăielilor guvernului în lichidarea chestiunii mănăstirilor brînco-

veneşti [17]. În nr. 5, p. 17 se publică citaţia primită de Boliac, ca redactor al ziarului „Buciumul", domiciliat „pe podul Mogoşoaie, vis-a-vis de Pasagiul Român". Boliac desemnează ca advocaţi pe Ion Brătianu şi Gr. Arghiropolu, liberali. Procesul se amînă, însă în capul scării Palatului Justiţiei, Boliac este atacat şi lovit de însuşi procurorul şi de fratele său, căpitanul Blaramberg. Boliac intentează acţiune în justiţie. „Românul" ia energic apărarea lui Boliac. I se dă pînă la urmă satisfacţie şi Boliac îşi retrage plîngerea [18].

În 26 februarie procesul se judecă, şi Boliac e condamnat la 8 luni închisoare şi 1 500 de lei amendă. Face apel, dar sentinţa rămîne definitivă, cu toată opinia separată a doi dintre judecătorii [19] Curţii apelative. Faţă de această sentinţă, „Buciumul" ia o atitudine patetică : „Dacă Înalta Curte de Casaţiune şi de Justiţiă nu va casa această crudă sentenţă, dată în persoana unui om cu părul alb, în persoana unui vechi publicist, care pentru întîia oară în viaţa sa stă în faţa unei acuzări de procuror, d. Boliac sîntem încredinţaţi că va sta în puşcăriă tocmai 8 luni de zile, dacă forţele corporale se vor supune voinţei seale ; dacă adică nu va muri înainte de termen. Justiţia nu este o cochetă care să intre înfoiată pe uşă şi apoi să iasă ciufulită pe fereastră ; sentenţa ei trebuie executată ca voinţa lui D-zeu şi d. Boliac negreşit că se va folosi şi d-această ocaziune, spre a demonstra junilor români că cel ce nu ştie să sufere, cel ce nu ştie să moară, nu merită că trăiască. În orice caz, abonaţii acestui ziariu pot fi siguri că ziariul nu va înceta decît în două cazuri : sau sub o dictatură sub care să se sfărîme toate legile existenţei, sau cînd directorul său nu va mai fi" [20].

Se vede că acest apel patetic şi-a avut efectul, căci despre condamnarea lui Boliac nu se mai scrie nimic în „Buciumul" de aci înainte, — cu atît mai puţin e vorba de executarea ei.

În primele numere ale ziarului său, Boliac recomandă stîngii liberale, din care făcea şi el parte, o tactică de o extremă suplеţe, avînd ca singur scop realizarea reformelor politice pe care le urmărea : „Stînga se uneşte cu guvernul ca să treacă în budgetele statului veniturile monastirilor poreclite brîncoveneşti, şi nu ţine nici o socoteală

---

[17] „Buciumulu", I (1863), nr. 2, p. 5. O adresă a procurorului N. Blaramberg şi o relatare asupra cercetării la care fusese supus Boliac.

[18] Ibidem, nr. 7 din 23 ianuarie, p. 25. Notă la *Revista interióra.*

[19] Ibidem, p. 69 ; nr. 18, p. 73 : nr. 21, p. 86.

[20] *Revista interióra,* în „Buciumulu", I (1863), nr. 18 din 2 martie, p. 73.

de rătoiturile dreptei ; şi se uneşte cu dreapta ca să treacă în budgetele statului veniturile monastirilor zise închinate, şi nu ţine nici o socoteală de ameninţările guvernului. Aceasta este una din trăsurile cele mai caracteristice ale stîngei, care nu are altă ţintă decît binele comun şi înavuţirea şi consolidarea statului român" [21].

Toate aceste rînduri erau scrise în ianuarie 1863. Cînd însă „monstruoasa coaliţie" s-a precizat politic, cînd — mai ales prin acţiunea ei externă în favoarea principelui străin — începuse să ameninţe însăşi domnia lui Al. Ioan Cuza, simbolul Unirii de curînd împlinită cu atîtea greutăţi, Boliac se desparte în mod categoric de foştii săi amici politici : „Cînd a început să se publice această foaiă, situaţiunea era cu totul alta de aceea ce este astăzi ; era o *stîngă* pronunţată în Cameră pentru tot ce este libertate naţională, publică sau individuală ; din care stîngă, — deşi nu era directoriul acestei foaie în Cameră, făcea parte cu toată fiinţa sea. Această stîngă era pronunţiată, pe toate feţele şi în toate chipurile, contra dreptei, care era reacţiunea, conspiraţiunea perpetuă contra tronului României şi contra Unirii. Stînga bătea cu toată vigoarea, de care era capabilă, pe dreapta, care prin trecutul ei ajunsese să fie expresiunea răului. Noi ne onoram a ne număra printre agenţii şi campionii acelei stînge, în care ţintau toate speranţele noastre. Văzînd însă că stînga se sparge, că amicii noştri politici, care erau corifeii acestei stînge, se prăvălesc, deodată, fără vreun motiv valabile, la picioarele dreptei, şi se silesc, prin toate facultăţile lor, să dezmintă tot ce s-a zis pînă acum contra dreptei, să spele cu totul trecutul cel negru şi izinit al celor ce au făcut toate relele de care ne plîngem astăzi ; văzînd că se formează o coaliţiune monstruoasă între cei ce credeam noi mai liberali şi mai patrioţi în stînga, cu tot ce este mai reacţionar şi mai antinaţionale în dreapta ; văzînd că această coaliţiune, în care s-au sacrificat toate principiele stîngei şi nici una din răutăţile dreptei, ţintează, nici mai mult nici mai puţin decît la răsturnarea tronului României şi la distrugerea Unirii ; văzînd acest mare pericol ne-am despărţit de foştii noştri amici politici, pe care-i credem rătăciţi, dacă nu culpabili, şi am rămas cu stînga Camerei, — care vedeam că sprijină tronul României, Unirea, luarea mănăstirilor zise închinate şi încetarea regimului consularian în ţeara noastră. Am rămas unde am fost şi unde am trăit, în cîmpul naţionale şi liberale, şi de aci am început gradat a strînge şi a concentra toate forţele şi puterile ce am

[21] *Unirea dreptei cu stînga*, în „Buciumulu", I (1863), p. 13—14.

găsit în noi, spre a lupta singuri cu toată coaliţiunea întreagă, cu toate mijloacele ei pecuniare, cu toate rafinările ei în intrige, cu toţi ziariştii şi cu toţi calomniatorii plătiţi de dînsa. Este cunoscut lectorilor noştri că noi, pînă cînd nu credeam primejdioasă această coaliţiune, apăram cu toate puterile noastre pe bărbaţii de stînga, care după cîte ne spuneau ei, nu era să facă nici un act contrariu credinţelor noastre, ci din contră, vor putea să aducă pe reacţionari la aceste principie. Stau de faţă articulii noştri : *Unirea stîngei cu dreapta* ş. cl." Cu alte cuvinte, Boliac afirmă că — în faţa coalizării cu conservatorii a liberalilor extremişti — el a căutat să închege o formaţiune de centru, care îl sprijinea pe domnitorul Cuza împotriva „monstruoasei coaliţii" care căuta să-l dărîme.

Rămîne acum să ne întrebăm pe cine se rezema Boliac — şi amicii lui politici, a căror expresie era „Buciumul" — în lupta împotriva unor forţe atît de redutabile ca cele ale coaliţiei ? Răspunsul îl dă însuşi „Buciumul" : „Negreşit, ar fi foarte ilogic să pretindem că adversarii noştri să vază binele acolo unde-l vedem noi, căci altfeliu ei n-ar mai fi adversarii noştri. Cînd zicem *noi,* înţelegem opinca, albăstrimea de jos, meseriaşii şi comercianţii cei mici. Cînd zicem adversarii noştri, înţelegem pe oamenii consulatelor, pe foştii privilegiaţi şi pe toţi acei ce mai aspiră la privilege şi la înavuţirea lor din sudoarea românilor. Prin urmare, cînd zicem *noi,* înţelegem pe toţi românii, afară numai de aceia care compun coaliţiunea monstruoasă şi de aceia care sprijină această coaliţiune care, după noi, este expresiunea răului, este răul împeliţat" [22]. Prin urmare, împotriva coaliţiei dintre marea boierime şi vîrfurile burgheziei, Boliac preconiza sprijinirea pe ţărănime (opinca), mica boierime (albăstrimea cea de jos) şi mica burghezie (meseriaşii şi comercianţii cei mici). Întemeiat pe aceste categorii sociale, Boliac credea totuşi că, în acea vreme, ziarul său reprezenta o „stîngă curată" [23].

Odată apucat pe acest drum politic, Boliac trebuia în mod fatal să rupă vechea prietenie cu C. A. Rosetti, pe care nu numai el, ci şi alţi gazetari ai vremii îl considerau ca pe unul dintre iniţiatorii principali ai acestei coaliţii.

Atacurile directe împotriva lui C. A. Rosetti vor începe deci fără întîrziere în „Buciumul" : „Să ne fie permis să facem aci o singură întrebare d-lui C. A. Rosetti, direptorele ziarului „Românul", deputat în Cameră şi aspirante la Ministeriul Cultelor : pentru ce d-lui, în

[22] *Revista interióra,* în „Buciumulu", I (1863), p. 165.
[23] Ibidem, p. 21.

Cameră şi în ziariul d-lui, cînd se adresează sau cînd este vorba de d. Grigorie Sturza, îl numeşte curat *d. Grigorie Sturza,* şi acum prin telegraf, adică cînd vorbeşte în particulariu cu d-lui spre înţelegerea despre un cabinet menit *a restaura statul român şi a întări tronul României,* nu-l slăbeşte din *Măria Tea?* Aceasta care o spunem aci este întemeiată pe acte" [24].

Începînd cu numărul 137 din 1 noiembrie 1863, „Buciumul" va publica, în fruntea fiecărui număr al său, textul poliţei de 1 000 de galbeni trase de A. Panu la ordinul lui C. A. Rosetti, cu iscăliturile lui C. A. Rosetti şi a principelui Bibescu Basaraba de Brîncoveanu, alături de caracterizarea drastică făcută de N. Bălcescu lui C. A. Rosetti şi Ion Brătianu, — care se publică iarăşi în col. I a fiecărui număr, începînd cu nr. 121 din 6 octombrie 1863.

Pentru a putea fi înfrîntă monstruoasa coaliţie, Boliac nu concepe altă cale decît apelul la sprijinul poporului, prin lărgirea la maximum a bazei electorale a Camerei deputaţilor. În nr. 83 din 19 august 1863, „Buciumul" începe o campanie răspicată pentru „votul universale", şi fiindcă îşi dădea clar seama că o schimbare a legii electorale în vigoare şi introducerea votului universal nu vor fi niciodată acceptate de Adunarea legislativă de atunci, de partidele de atunci, căci le-ar fi subminat însăşi existenţa, bazată pe combinaţii infinite de culise cu numărul infim de mic al alegătorilor cu drept de vot, — Boliac îl îndeamnă în mod hotărît, direct şi public pe domnitorul Cuza la o lovitură de stat : „Numească ei actul de emancipare a unui popor de cinci milioane, numească ei actul dătătoriu de viaţă unei naţiuni întregi, act revoluţionariu, *Coup d'Etat,* călcare de lege ! — Legea omorîtoriă este fără-de-lege şi cine sfarmă astfel de legi se zic mîntuitori ; popoarele îl divinizează şi îi adoră în secul. Christ însuşi a sfîşiat legea morţii, ca să pună legea vieţii. Aceia ce vor susţine această lege nedreaptă, ce osîndeşte la moarte eternă inteligenţa, omenirea ; care prescrie unui popor întreg nepăsarea de soarta sea, abrutirea şi inerţia, nu vor fi ascultaţi, prea înălţate doamne, nici de naţiunea lor, nici de către Dumnezeu, nici de popoarele şi suveranii cei luminaţi ai Europei. Proclamă, prea înălţate doamne, printr-un august decret al Măriei Tale, *votul universale,* şi fii bine încredinţat că, din acea zi, vei fi mare şi putinte. Inimicii tronului României şi ai naţiunii, care ridică astăzi aste frunţi atît de trufaşe, se vor nimici, confundaţi în popor, în poporul liber ; şi vei avea fericirea să vezi prosperînd acest popor, căruia însuţi vei da viaţă, şi vei vedea acele

[24] „Buciumulu", I (1863), p. 177 (nr. 45, din 8 iunie).

fizionomii inteligenți, acele trăsături nobili, acele tipuri din superba Romă, pălite și sărbezite în sclavagiu, radiind de viață și de fericire în Adunările naționali și întrecîndu-se spre a lărgi și a curăți calea gloriei pentru acela care le-a dat viață, care le-a dat loc la ospățul cel mare de familiă al popoarelor din Europa!" [25]

Dacă un an mai tîrziu, cînd Cuza se hotărî pentru lovitura de stat, ar fi început cu legea votului universal, pentru care îl îndemna Boliac cu atîta dreptate, în această atît de înaripată și frumoasă pagină de proză jurnalistică, poate că soarta lui ar fi fost consolidată și poporul român ar fi evitat multe din dureroasele frămîntări politice prin care a trecut pînă în 1918, cînd i s-a acordat, în sfîrșit, votul universal pentru bărbați.

Atitudinea clarvăzătoare a lui Boliac și-a avut meritatul ecou. Oameni de talia lui Bogdan Petriceicu Hasdeu se alătură cu hotărîre acțiunii sale prin articole publicate în paginile ziarului său [26]. În vremea aceea Rosetti, pentru a apăra poziția coaliției, care începea să devină precară, lansase prin „Românul" teoria „constituțională", potrivit căreia nici o reformă — deci nici cea electorală — nu trebuia să se facă decît pe cale parlamentară, căci altfel s-ar deschide calea tiraniei. B. P. Hasdeu demonstrează că această teorie, atît de justă în aparență, era absurdă în fond, căci o Adunare legislativă care votase legea atît de drastică împotriva țărănimii nu va fi niciodată în stare să accepte o reformă electorală în adevăr democratică. Pe de altă parte, însuși administratorul „Românului", poetul prolific și gazetarul de ușoară dar largă suprafață C. D. Aricescu, părăsește gazeta lui C. A. Rosetti și vine în tabăra jurnalistică a lui Boliac, unde își începe activitatea printr-o clamantă spovedanie publică asupra dezamăgirilor sale în privința patronului din strada Caimatei [27].

Din diferite părți ale țării sosesc adeziuni masive din partea cetățenilor. Încă din 20 februarie, 38 cetățeni din Brăila îl felicită călduros, încheind: „Trăiască ziarul *Buciumul!* Trăiască respectabilele bătrîn Cezar Boliac, redactoriul său! Trăiască toată presa libe-

---

[25] *Revista interióra*, în „Buciumulu", I (1863), p. 329.

[26] *Votulu universale*, în „Buciumulu", I (1863), nr. 124 din 9 octombrie, p. 493—494; nr. 127, p. 505—506 (neterminat), *Sofismele Românului*. Ibidem, nr. 132, p. 525—526 (neterminat).

[27] C. D. Aricescu, *Emanciparea spiritului meu*, în „Buciumulu", I (1863), nr. 123 din 8 octombrie, p. 489—490. Înainte de aceasta, colaborase la „Buciumul" în taină, sub semnătura X: *Sinceritatea triumviratului de la Caimata și a amicilor săi intimi*, Ibidem, nr. 110, p. 438—439. Vezi și articolul său, semnat tot cu X: *Coaliținea artificiale*, Ibidem, p. 490—491.

rală şi patriotică română!"[28] În fruntea semnăturilor din Brăila se află D. Velisan, fruntaş politic bulgar şi luptător în taină pentru eliberarea naţională a Bulgariei de sub opresiunea otomană. Era un admirator şi, poate, chiar prieten al lui Boliac, colaborînd cu versuri la „Buciumul" şi mai tîrziu la „Trompetta Carpaţiloru".

E curios consensul unanim prin care Boliac e considerat în aceşti ani ca un „respectabile bătrîn". Dacă luăm de bună data naşterii sale — necontroversată pînă acum —, adică anul 1813, Boliac avea în 1863 numai 50 de ani, vîrstă foarte depărtată încă de imaginea de patriarh venerabil, sub care apare şi sub care îi plăcea lui însuşi să apară, dovadă citatul dat de noi în legătură cu condamnarea sa la închisoare. La această imagine contribuia, desigur, şi lunga durată a activităţii sale gazetăreşti, începută în 1835. După Eliade, era cel mai vechi gazetar român de atunci care se mai afla în plină activitate.

În iunie 1863 Boliac primeşte o adresă de felicitare semnată de 96 de cetăţeni din Rîmnicu-Sărat[29], iar în august —, una cu 122 de semnături din Bucureşti[30].

În 12 octombrie, precum am arătat, N. Creţulescu se retrage de la guvern, şi domnitorul Cuza încredinţează sarcina guvernării lui Mihail Kogălniceanu. În 11 decembrie 1863 Kogălniceanu prezintă Camerei proiectul legii pentru secularizarea averilor mănăstireşti, proiect care este votat, spre surprinderea multora. Legea aceasta nu era numai un fapt binefăcător pentru ţară, căreia îi reda o cincime din teritoriul său. Era şi o încununare a dreptăţii lungii campanii ziaristice duse de Boliac.

În cinstea acestui eveniment politic, numărul 172 din „Buciumul" apare festiv, pe hîrtie roz, cu frontispiciul în litere aurite. În numărul următor, „Buciumul" consacră ziua de 13 decembrie, ziua votării, ca sărbătoare a sa, neuitînd să reamintească domnitorului ce mai avea de făcut: „Conform programei şi statutelor *Buciumului*, ziua de 13 decembrie, zi în care s-a săvîrşit luarea monastirilor, se instituie sărbătoare anuale a *Buciumului*. Zilele în care domnitorul românilor va da legea instrucţiunii obligatoriă pentru toţi românii, legea împroprietăririi ţăranilor cu despăgubire, votul universale, — vor fi cele trei sărbători comemorative pe care le va serba *Buciumul*"[31].

---

[28] „Buciumulu", I (1863), nr. 15, p. 58.

[29] *Neostenitului redactoriu allu Buciumului...*", în „Buciumulu", I (1863), nr. 46, p. 182.

[30] *Domnule Redactore*, Ibidem, nr. 73, p. 289.

[31] *Revista interiore*, Ibidem, nr. 173 din 15 decembrie, p. 689.

Deşi dezamăgit întrucîtva prin căderea de la putere a prietenului său N. Creţulescu, Boliac întîmpinase în public, prin ziarul său, cu simpatie guvernul lui M. Kogălniceanu. În el se afla vechiul său amic, poetul D. Bolintineanu, ca ministru al Instrucţiunii şi Cultelor [32].

Actele mari de guvernare ale lui Kogălniceanu nu se putea să nu fie aplaudate, şi Boliac le-a dat din plin aplauzele cuvenite, aşa cum am văzut. Dar între Boliac şi guvernul lui M. Kogălniceanu şi el personal mai ales, desigur că nu exista intimitatea dintre Boliac şi N. Creţulescu. S-ar putea prea bine ca — după cum aparaţia somptuoasă din iunie 1863 a ziarului „Buciumul" să fi fost fruct al necesităţii lui N. Creţulescu de a se sprijini ca prim-ministru pe un puternic ziar prieten — sincopa ziarului lui Boliac de la sfîrşitul anului 1863 să se fi datorat unui mult mai redus interes din partea lui Kogălniceanu. Cert este că în 13 ianuarie 1864, cînd reapare „Buciumul", el anunţă că va ieşi din nou, modest, de 3 ori pe săptămînă. Boliac îşi „dotează" gazeta pe anul 1864 cu 800 de galbeni din acelaşi fond miraculos şi oportun, primit de la Epitropia Generale, anunţînd totodată că munca sa i-o va oferi gratis. Ziarul se leagă din ce în ce mai strîns de tipografie, mutîndu-şi redacţia şi administraţia în localul ei, în str. Scaunelor, nr. 40, din cartierul Batiştе [33].

Tot atît de cert este că, atunci cînd reapare, ia o atitudine violentă faţă de primul ministru : „Politica d. Kogălniceanu, după părerea noastră, este contra acestor principie [34], şi ne vedem în necesitatea a-i spune că restabilirea şi drumurile cele large ce a deschis reacţiunii şi coaliţiunii monstruoase, formată contra tronului României Unite, a întrerupt dezvoltarea democraţiei şi a depărtat, prin răceală, un mare număr din amicii sinceri ai tronului. Politica adoptată de d. Kogălniceanu noi o credem funestă democraţiei şi vătămătoare tronului şi principielor noastre". Critica se încheie printr-un apel direct către Al. Ion Cuza ca să-l înlăture pe Kogălniceanu : „Prea înălţate doamne, nu abandona pe cei ce au sperat şi speră în măria tea ! Mîntuie ţara de această cumplită oligarhiă, care niciodată, dară niciodată nu va da concursul ei la marile intenţiuni ale măriei teale, la marile fapte pentru care eşti destinat : la regenerarea patriei măriei teale şi la învierea poporului roman" [35].

---

[32] Lupta lui Boliac împotriva „coaliţiunii monstruoase" şi numărul festiv al „Buciumului" stîrnesc ecouri mari pînă şi în Transilvania. „Aurora Romana" (II, 1864, nr. 1 din 1/13 ianuarie) îşi exprimă totala sa adeziune.

[33] „Buciumulu", II (1864), nr. 175, p. 697.

[34] Expuse în programul schiţat la reapariţia „Buciumului".

[35] „Buciumulu", II (1864), nr. 175 din 13 ianuarie, p. 697.

În acest timp, C. D. Aricescu se leagă din ce în ce mai mult de ziar. Preia administrația „Buciumului". În notița în care se anunță cu bucurie aceasta se subliniază că — după 24 ianuarie 1859 — Aricescu nu mai voise să ia nici o funcțiune la stat, spre a-și păstra independența sa ca scriitor [36]. O dată cu munca administrativă, Aricescu colaborează asiduu și la redactarea ziarului, prin articole sub semnătură.

Atins de tonul violent al ziarului la adresa lui, Kogălniceanu publică un comunicat în care dezminte drastic afirmațiile lui Boliac că politica lui ar fi în contrazicere cu cea a domnitorului [37]. Boliac îi răspunde în cel mai veritabil stil al său, sarcastic : „A ! d-le Kogălnicene, dai fuga sub tron cînd te-ncoltesc ziarele ? D-tea, care ieri proclamai că toată responsabilitatea faptelor guvernului o vei primi-o numai în pieptul cel larg al d-teale ? și acum, tiutiuca sub tron, la cea dintîi zbîrlire din sprînceană a unui ziariu serios ? gîndeai că n-o să ai niciodată a face decît numai cu ziarul «Românul», pe cînd profesai, prin programa d-teale ministeriale, ultraconstituționalismul d-teale ?" [38].

E interesant aici accentul pus pe scrupulele constituționale ale lui Kogălniceanu. S-ar putea ca el să fi început să șovăie în îndeplinirea îndrăznețelor cereri de reforme ale domnitorului Cuza, să fi încercat să pactizeze în culise cu opoziția sub paravanul teoriei constituționalismului, debitată, precum am văzut, de C. A. Rosetti, ca om al coaliției. S-ar putea ca această campanie violentă a lui Boliac împotriva lui Kogălniceanu să fi fost începută cu știrea lui Al. I. Cuza spre a-l intimida, spre a-l aduce pe calea cea bună : aceea a pregătirii lui 2 mai 1864.

Cînd guvernul întreprinde ceva care corespunde principiilor „Buciumului", Boliac aplaudă din toată inima. Astfel, chiar în ianuarie 1864, cînd se realizează paza armată a satelor prin înșiși sătenii, Boliac scrie această pagină de frumos entuziasm și democratică atitudine : „Ieri, între două și cinci, defilau pe ulițele capitalei, grupe, grupe, moșnegii, notabilii și deputații satelor din tot districtul Ilfov, cu puștile cu baionetă la umăr, încongiurînd carele cu lăzile cu puște și cartușe, pe care le duceau să le împartă pe la satele districtului. Defilarea era impunătoariă : fiecare plasă defila distinct, moșnegii români erau verzi ca bradul și flăcăii săriau ca căprioara. A,

[36] „Buciumulu", II (1864), nr. 177 din 18 ianuarie, p. 705.
[37] Ibidem, nr. 176, p. 701.
[38] *Revista interiore*, în „Buciumulu", II (1864), nr. 176, p. 701.

cinstiți boieri din Camera oligarhiei ! Înțelegem foarte bine pentru ce preferiți un simulacru de guardă naționale unei adevărate armări a poporului ! Pe japii care au pe umăr o pușcă cu baionetă, se va aplica rău de acum înainte biciul domniilor voastre. Acest spectacul măreț și impunătoriu, acest spectacul care scotea lacrima de fericire în ochii oamenilor din popor, a fost un doliu negreșit pentru oligrahiă și pentru stirpa oligarhiei. Ni se asigură că, la vederea sătenilor armați, defilînd pe Podul Mogoșoaiei, un boier mare, mare și fricos, care și în adunarea oligarhiei striga mai deunăzi : «Ce ne trebuie atîtea arme !», s-ar fi speriat atît de rău, încît ar fi tresărit strigînd : «Au înviat ăi din 48 !»"[39].

Cînd Mihail Kogălniceanu înfățișează Adunării proiectul legii rurale, „Buciumul" ia aceeași atitudine sărbătorească : „Ieri s-a depus pe biuroul Camerei de către primul ministru legea rurală, legea cea mai mare din toate legile, legea prin care tot românul plugariu are să devină proprietariu, are să devină liber pe munca și brațele seale, liber a munci pentru dînsul, liber dintr-o sclavie secularia. Trece-va această lege votată de Cameră seau se va aplica printr-un plebiscit, ne este indiferente. Voim ca legea să fie, și plugariul să devină proprietariu, să aibă patriă reale, să rămînă numai al său și al statului !"[40].

De aci înainte „Bucimul" — căci astfel și-a modificat titlul, încă din 2 februarie 1864 — va urmări foarte atent orice manevre împotriva legii propuse Adunării. Nu-l va cruța nici pe Eliade, denunțîndu-l că — la adunarea marilor proprietari ținută la Costacopulo — ar fi propus proprietarilor să le redacteze el textul unei petiții de protest, cerîndu-le în schimb cîte o liră de fiecare[41]. Vechea dușmănie dintre cei doi mari gazetari reizbucnește iarăși violentă, de pe două poziții morale și politice ireconciliabile.

În 16 aprilie, cînd domnitorul Cuza, față de atitudinea ostilă a Camerei, a prorogat-o, pînă la 20 mai 1864, Boliac nu ezită în schimb să elogieze franc curajul politic cu care Kogălniceanu a realizat această hotărîre : „Pigmeii a căror inteligință nu trece peste talia lor nu înțeleg nimic și, mărginiți într-un interes materiale închipuit, se revoltă contra destinului și civilizațiunii, deară cad, precum îi văzurăm căzînd unul cîte unul în adunarea de luni a oligarhilor noștri, precum îi văzurăm căzînd în fața imaginii progresului, pe care are

[39] *Revista interióre*, în „Buciumulu", II (1864), nr. 181, din 26 ianuarie, p. 721.
[40] Ibidem, nr. 207, din 17 martie, p. 837.
[41] Ibidem, nr. 214, din 6 april, p. 865.

onoarea și fericirea să-l reprezinte astăzi ministrul domnitorului, ministrul Kogălniceanu. Cestiunile cele mari scot oamenii cei mari ; aceasta se vede c-o înțelege foarte bine d. Kogălniceanu, și-i aducem omagiile noastre" [42].

În aceste zile, Boliac încetează a mai avea ajutorul prețios al lui C. D. Aricescu în administrarea ziarului. În scrisoarea de explicație, Aricescu arată că interese de familie și mai ales starea zdruncinată a sănătății sale îi impuneau a se stabili la Cîmpulung, orașul său natal [43]. Motivarea lui C. D. Aricescu pare a fi reală, neascunzînd intenția de a se despărți de Boliac, căci îl vedem continuîndu-și colaborarea la „Buciumul" și elogiind gestul hotărîtor al lui Al. I. Cuza. Căci între timp, în 2 mai 1864, domnitorul trimisese la plimbare Camera, care se opunea străduințelor sale reformatoare, și ceruse aprobarea poporului printr-un plebiscit. „Buciumul" își exprimă exultant aprobarea : „Camera oligarhiei s-a dizolvat ieri, sîmbătă, 2 mai 1864. Bucuriă generale !" [44] Numărul 225, consacrat actului de stat al domnitorului, a apărut iarăși sărbătorește, pe hîrtie colorată, în litere de bronz.

Cu același entuziasm se comentează în „Buciumul" și proclamația lui Cuza din 2/14 iulie : „Clăcașul a devenit proprietariu pe pogoanele legiute lui, pe care le-a frămîntat 32 de ani cu sudoarea și sîngele lui [45], și Consiliul de Stat, care va săvîrși jurămîntul său mîine, duminică, la amiazi, spre a putea intra în exercițiul funcțiunii sale, va chibzui spre o despăgubire dreaptă și reale a proprietarilor, spre a se împlini scriptura : foloase generali în paguba nimănui. Astfeliu numai se putea dezlega enigma sfinxului și ea este dezlegată de Alexandru Ioan I. Acesta a fost Oedip al României ; el s-a pus în fața sfinxului care dezola România și l-a făcut să piară, dezlegîndu-i enigma" [46].

Aprobînd cu entuziasm această legiuire, în fond burgheză, Boliac se așeza pe punctul de vedere al burgheziei, sprijinind cu fermitate acest pas înainte în dezvoltarea capitalistă a României, adică un progres incontestabil pentru statul român de atunci. Însă Boliac nu și-a dat seama, în primul moment, că tocmai acest caracter al legii o

---

[42] *Revista interióre*, în „Buciumulu", II (1864), nr. 219, din 16 april, p. 873.

[43] *Domnului Redactoriu allu Buciumului*, în „Buciumulu", II (1864), nr. 221, din 7 mai, p. 881.

[44] Titlul articolului prin care se anunța și se comenta cu entuziasm evenimentul în „Buciumulu", II (1864), nr. 225 din 3 mai, p. 897.

[45] De la promulgarea Regulamentului organic — *nota noastră, O.P.*

[46] *Revista interióre*, în „Buciumulu", II (1864) nr. 252, p. 1 005.

împiedica să rezolve problema rurală în sensul dorințelor de veacuri ale țărănimii. Începe totuși să-și dea seama curînd[47] în fața lipsei surprinzătoare de entuziasm cu care — după informațiile primite de el — întîmpină legea rurală însăși țărănimea : „Țăranul nostru este foarte indiferinte de soarta lui. El nu se tulbură de loc de ceea ce se face seau se vorbește că are să se facă cu dînsul". Corespondentul anonim al lui Boliac credea greșit că pricina acestei atitudini ar sta numai într-un deficit de propagandă din partea administrației : „Vina nu este numai a lui, ci și a guvernului, care nu are grije cum să facă, ca acești oameni să ia cunoștință despre cele ce domnitorul se muncește a dobîndi și a face pentru fericirea lor..."

Boliac își însușește explicația aceasta și își exprimă vehement deprimarea : „Inima ni se strînge și mintea ne este obosită. Corespondintele nostru nu ne înșeală, pentru că el a supt laptele pe care l-am supt și noi, pentru că el are aceiași religiune pe care o avem și noi. Corespondintele nostru nu se preface, pentru că el fiind proprietariu mare, a jurat împreună cu noi împroprietărirea țeranului, cu orice prețiu, ca singura mîntuire a patriei. Corespondintele nostru nu se înșeală, pentru că este inteligințe și esperimentat. Ce remîne să zicem noi, după o asemenea revelațiune, care ne prăvălește din culme în abis? Ce este de făcut cu acest poșidic de ciocoiași subalterni, deprinși, crescuți sugînd cu țeava sîngele românului opincariu, spre a-l vărsa în butia stăpînului său, lingîndu-și și el buzele?". Boliac ia de bună, prin urmare, explicația cu totul superficială și formală a corespondentului. Însă o îndoială tot a rămas în inima sa. Mai tîrziu va căuta să se convingă personal stînd de vorbă cu țăranii. Va constata el însuși rezerva lor cu tîlcuri, grăitoarea lor tăcere milenară : „Mergeam pe jos, respirînd aerul dimineții. În dreptul unui sat pe care este de prisos a-l numi, o grupă de două-trei familie de săteni se repauza lîngă foc, în capul unei porumbiște. Cu cît ne apropiam în dreptul lor, cu atît ne simțeam obiectul curiozității lor. Un bătrîn cu barba căruntă se sculă și înaintă spre drum; își scoase punga din brîu și căută într-însa o iască, pe care vroi s-o aprindă la țigara noastră ; pretext negreșit, pentru ca să poată schimba cîteva vorbe cu un bătrîn care avea aerul a veni din Capitale. Pînă să aprindă iasca, țăranul cel matur măsură de sus pînă jos pe cel ce scrie acestea. Neîncrederea țăranului în haina albastră este proverbiale. (...)

— Vi s-a măsurat pogoanele p-aci, moșule ?

— Nu încă, domnule.

---

[47] *Revista interiore*, în „Buciumulu", II (1864), nr. 255 din 11 iulie, p. 1 017.

— Da de ce ?

— Apoi se cam codesc proprietarii.

În timpul acesta, cei de lîngă foc se apropiaseră mai toți, ca să asculte conversațiunea" [48].

Cu toate dezamăgirile pe care le exprimă în această epocă, „Buciumul" se consideră totuși un organ cvasiguvernamental : al guvernului, înțeles ca un instrument al voinței domnitorului și al forțelor care îl sprijineau pe Al. I. Cuza și guvernul său în acțiunea lor reformatoare. Astfel, la începutul lunii august, „Buciumul" propune în numele lui candidați pentru alegerile municipale din București [49]. Aceștia sînt aleși, cu excepția ultimilor trei, lucru pe care „Buciumul" îl anunță cu satisfacție [50]. Din „opoziție" nu reușiseră decît trei : D. Brătianu, C. A. Rosetti și N. Golescu. În fruntea listei propuse prin „Buciumul" se află generalul Barbu Vlădoianu, unul dintre părtașii decisivi ai actului de la 24 ianuarie 1859 și prieten bun al lui Boliac.

Dintr-o polemică cu „Dîmbovița" [51] aflăm că fosta foaie a lui D. Bolintineanu, după cum arată Boliac, era supărată „că nu este băgată în seamă de către guvern, geloasă pe „Buciumul", care se bucură de mare credit și mare considerațiune în statul român...".

De fapt, în cursul lunii august se întîmplă o schimbare în existența ziarului. Mai întîi, începînd cu nr. 266 din 6 august, dispare de pe frontispiciul ziarului mențiunea : „Proprietariu și Directoriu Cesar Boliac". Fără nici o explicație. De semnat, nu semnase Boliac în „Buciumul" niciodată, precum am arătat. În 27 august [52], editorialul obișnuit anunță o nouă orientare a „Buciumului", de la dîrza atitudine polemică, la propagarea spiritului de înfrățire, de pacificare : „Astăzi, cînd țeranul plugariu, cînd nenorocitul clăcașiu posede patriă reale, cînd biciul tiraniei s-a ardicat de pe dînsul, cînd privilegiele toate, prescrise în Regulamentul de aur și de semnături de monarhi, s-au ars prin propriele mîne ale noastre ; cînd toate privilegiele, care divideau, subdivideau, învrăjbeau poporul român, s-au stins de către augusta mînă a suveranului pe care-l adorăm noi și căruia ne-am

[48] *Revista interiore*, în „Buciumul", II (1864), nr. 297 din 20 octombrie, p. 1 185.

[49] *Candidații „Buciumului" pentru membri la municipalitatea Bucuresci sunt aceștia*, în „Buciumulu", II (1864), nr. 260 din 4 august, p. 1 037.

[50] *Ettě numele membriloru alleși la municipalitatea Capitalii, dupe ordinea numerică a voturilor ce a avut fiecare*, în „Buciumulu", II (1864), nr. 263 din 11 august, p. 1 049.

[51] *Revista interiore*, în „Buciumulu", II (1864), nr. 286 din 24 septembrie, 1 141—1 142.

[52] Ibidem, nr. 275, p. 1 097.

devotat cu jurămînt sacru, mers d-a dreptul din inima noastră la creatoriu, că-l vom servi pe căile măreţe pe care s-a avîntat, cu mintea şi corpul nostru, cu inima şi cu braţul ; astăzi cînd a înviat poporul român şi a murit privilegiul, noi stăm la porţile arenei deşeartă şi cerem noi asociaţi, noi camarazi spre noi lupte". Acest răgaz de pace îl credea „Buciumul" necesar pentru aplicarea noii legi rurale, şi desigur că aşa îl considera însuşi domnitorul Cuza, care vorbea prin gura „Buciumului" : „Cestiunea importante este aplicarea cu sinceritate a legii rurale în spiritul ei şi în toată litera ei, traducerea în practică viuă a ideei mîntuitoriă a alesului şi domnitorului românilor, justiţia, amicia şi interesarea deopotrivă, pentru ambele părţi, inamice pînă ieri, spre sincera şi leala lor înfrăţire în viitoriu, spre stingerea a oricărei inimicie create şi hrănite, prin inicuitatea legilor, între foştii clăcaşi şi proprietari, între neprivilegiaţi şi privilegiaţi...".

Probabil aceasta e şi semnificaţia trecerii în umbră a lui Boliac. Ziarul lui devenea impersonal, servea o operă mai presus de persoane : încercarea domnitorului Cuza de a pacifica spiritele, acum după ce îşi impusese reforma agrară, miezul tuturor discordiilor. Că e aşa, o dovedeşte faptul că în însuşi numărul în care se proclamă noua lui atitudine de pacificare se reaminteşte opera de agitaţie pentru clăcaşi întreprinsă odinioară de „cei ce conduc «Buciumul» [53], din a căror operă se reproduc în acelaşi număr *Muncitorul* şi *Sila*, cunoscutele poezii ale lui Boliac [54]. Puţin mai tîrziu se face o precizare şi mai categorică, precum că Boliac continua să fie directorul ziarului, publicîndu-se un schimb de scrisori între Zulnia Sturza şi C. Boliac. Zulnia Sturza îl considera pe Boliac ca director al „Buciumului" şi-i cerea să facă unele rectificări în darea de seamă despre serbarea împărţirii premiilor la Azilul „Elena Doamna", iar Boliac se recunoaşte ca director şi-i dă satisfacţie.

Dar şi în noua sa ipostază „Buciumul" îşi modifică foarte puţin atitudinea. Se atenuează critica adusă guvernului, dar atitudinea de vigilentă ostilitate faţă de foştii privilegiaţi, faţă de marea boierime, ca şi faţă de aliaţii lor din „monstruoasa coaliţie" nu slăbeşte de loc. Iată cum celebrează Boliac, într-un frumos articol, solemn şi combativ totodată, maturitatea politică cu care se manifestaseră ţăranii în cadrul recentelor alegeri pentru consiliile judeţene, alegeri în care se folosiseră de dreptul ceva mai larg de vot ce li se dăduse prin noua legislaţie a lui Al. I. Cuza : „O zi numai a încetat biciul de pe

[53] *Revista interióra*, în „Buciumulu". II (1864), nr. 275, p. 1 097.
[54] „Buciumulu", II (1864), nr. 270, p. 1 099.

dînsul, o zi numai a încetat împilarea la munca silnică, o zi numai n-a respirat fumul de ardei din cocinele tiranilor săi seculari, — și iată-l în picioare, ager și mintos, liniștit și generos, mergînd în pas triumfale în marșul ce i se motivă de la tronul alesului, suveranului și părintelui său! (...). Unde sînt pigmeii, spăriați de mărimea și tăria lor, din frazile altor pigmei mai ghindoci decît dînșii? Pentru ce aceia care strigau *libertate! egalitate!* își pun cenușe în cap și-și astupă ochii. (...). S-o spunem noi: pentru că aceștia invocau libertatea și egalitatea numai ca să împizmuiască tirania; pentru că aceștia chiămau numele libertății și al egalității precum impiii chiamă în deșert numele Domnului; pentru că ei n-au crezut în ceea ce au profanat; pentru că ei n-au putut niciodată să-și facă ideă despre ceea ce invocă; pentru că, egoiști și scurți la vedere, ei cereau numai egalitatea lor cu cei care erau puși de către legi peste dînșii; pentru că ei, cînd cereau libertatea individuale, o cereau numai pentru ei, gelosi de libertatea de care se bucurau cei puși peste dînșii de către legi, fără ca veriodată să fi măsurat adîncimea poporului, pe care legile înguste pusese din josul lor; pentru că ei vedeau numai infamia celor ce-i striviau pe dînșii și nu măsurau niciodată infamia lor asupra acelora ce legile lăsaseră din josul lor; pentru că vorba *popor*, în gura lor era o ficțiune, la a cărei realizare acum, li s-a luat văzul". Trebuie să mărturisim că aici Boliac ajunge să definească, justițiar și necruțător — cu o claritate clasică — atitudinea vîrfurilor burgheziei de pretutindeni în secolul al XIX-lea, egoismul cu care căuta ca să speculeze doar în folosul ei generoasele principii proclamate în focul revoluției franceze din 1789.

Pe lista consiliului județean al Ilfovului figurează și Cezar Boliac alături de generalii Savel Manu și Barbu Vlădoianu și alături de nume noi, care sună mai mult orășenește, ca Ghiță Rătescu, Lazăr Șabeca etc.[55]. Boliac însă, în articolul din care am citat atît de mult fiindcă merită, a știut să se ridice deasupra poziției sale personale, deasupra mentalității de clasă chiar, făcînd o aspră și justă critică a întregii atitudinii politice manifestate în timpul domniei lui Al. I. Cuza de majoritatea micii boierimi și a burgheziei. De asemenea trebuie să subliniem iarăși — ca un semn al poziției ideologice pe care continuă să o ocupe Boliac și în această epocă — atenția pe care o dă el primelor încercări de organizare a muncitorimii la noi. Publicînd în întregime discursul pe care scriitorul de mai tîrziu Petre Ispirescu, pe atunci numai tipograf și vicepreședinte al „Asociației lucrătorilor tipografi", îl

[55] „Buciumulu", II (1864), nr. 299 din 24 octombrie, p. 1 193.

rostise într-a VII-a adunare generală a acestei asociații [56], îl precedă prin următorul cald comentariu [57]: „Sînt mai mulți ani de cînd norocita ideiă de asociațiune între lucrători a intrat în țeara noastră prin lucrătorii tipografi. Urma să fie astfeliu. În natura meseriei lor, tipografii urmează să fie corpul de lucrători cel mai inteligințe și trebuiau să înțeleagă, ei mai întîi, că civilizațiunea reale, care aduce înnobilirea, buna stare și progresul, se bazează pe asociațiune. Tipografii noștri n-au mințit naturii industriei lor și au început, ei cei dintîi în țeară, să-și asigure poziținea și viitoriul prin asociațiune. Deară oare, pentru ce ceilalți meseriași din diferitele ramuri de industriă n-au urmat încă exemplul ce le-au dat tipografii ?"

Dar atitudinea aceasta de cuminte sfătuitor și de generos panegirist al guvernului — oricît de mari ar fi fost realizările acestuia — nu putea dura mult. Boliac era un om de luptă atît prin tăria convingerilor, cît și prin energia vulcanică a temperamentului. Pe de altă parte, în însuși guvernul lui Kogălniceanu începuseră disensiuni adînci către sfîrșitul anului 1864. Unul dintre marii nemulțumiți era însuși N. Crețulescu, sfătuitorul intim al domnitorului Cuza și vechiul prieten al lui Boliac. Conflictul dintre el și Kogălniceanu va culmina în 21 ianuarie 1865 prin însăși demisia lui Crețulescu, care va antrena căderea întregului cabinet.

Pînă atunci, în noiembrie 1864 au loc alegeri generale pentru noua Adunare legislativă [58]. Ele aduc în Cameră o lume nouă, și Boliac aprobă această metamorfoză, considerînd-o ca un pas spre democrație : „Astfeliu fiind, aleșii țerei sînt adevărații eliți ai țerei, sînt adevărata fală a României libere, sînt oameni ca aceia care știu a inaugura era cea nouă de libertate și egalitate, care știu să împlînte preceptele justiției și ale onoarii printr-o elocință știutoariă, hrănită cu idee, iară nu ca acele discursuri desmățate ce s-auziau pînă acum pe tribuna celei mai pure oligarhie" [59].

Se pare că în aceste alegeri totuși au fost sacrificați de către guvern amicii politici ai lui N. Crețulescu. Se pare că s-au mai întîm-

---

[56] „Buciumulu", II (1864), nr. 301 din 29 octombrie, p. 1 202—1 203.

[57] *Revista interióre*, Ibidem, p. 1 202.

[58] *Deputații alleși în 24 Noembre de către collegiele de județe pentru camera legislativă*, în „Buciumulu", II (1864), nr. 134, p. 1 254—1 255.

În nr. 315, din 1 decembrie, p. 1 259, se publică lista noilor senatori numiți. Pe nici una din ele nu figurează numele lui C. Boliac.

[59] *Revista interióre*, în „Buciumulu", II (1864). nr. 314 din 28 noiembrie. p. 1 253.

plat și alte lucruri pe care nu le știm [60]. Urmarea a fost că, la începutul lunii decembrie, „Buciumul" revine brusc la atitudinea de violentă adversitate față de Kogălniceanu, opunîndu-i figura ponderată a lui N. Crețulescu.

Silit să aleagă deci între cei doi fruntași ai guvernului, Boliac trecuse fără nici o șovăire de partea lui Crețulescu, care însemna și partea domnitorului Cuza, după cum vom vedea. „Buciumul" îi spune acest lucru lui Kogălniceanu fără menajamente. Boliac își dă seama însă că o afirmație atît de categorică avea nevoie de lămuriri în raport cu linia de mai înainte a „Buciumului" : „Deară de ce atîtea emfaze, atîtea strofe și anti-strofe, contrarie și contradictorie, ale «Buciumului», adresate unui ministru a căruia metodă, sistem, doctrină, nu erau identice cu ale «Buciumului» ? Pentru ce ? — Pentru că tot astfeliu erau de inegali și contradictorie și demarșele ministrului. Contrazisu-a-veriodată «Buciumul» în privința politicei, doctrinei, metodei, prin care d. Crețulescu mergea la realizarea ideelor și principiilor tronului, căruia a jurat devotament etern «Buciumul», tocmai pentru ideele și principiele identice între tron și «Buciumul» ?". Boliac face deci o deosebire categorică între Cuza ca voință și Kogălniceanu ca realizare, deosebire ce nu corespunde realei desfășurări a istoriei. Boliac, adversar al lui Kogălniceanu pe atunci, căuta să-l diminueze : „Legile cele mari, legile pentru care s-a născut «Buciumul», legile pe care le-a convocat «Buciumul» de la nașterea sa au fost și sînt adorate de către «Buciumul» ; aplicarea lor însă a fost o parodiă, și «Buciumul» s-a revoltat contra parodiei, adorînd legile...".

Ultimele alegeri sînt considerate de „Buciumul" drept culminația acestei parodieri : „Trebuie să spunem francamente că parodia ce s-a făcut de către spiritul răului *votului universale* a covîrșit toată pacienta noastră ; nu desperăm însă pentru că credem în geniul ce protege pe români și țeara lor. Dintr-o rea procedare, va ieși un rezultat bun ; din impilare va ieși libertatea, din strivire va ieși independința. Toate silințele ilegali spre a scoate o Cameră servile, avem convincțiunea profundă că au dat Camera cea mai independinte ce au avut vreodată România".

Pe ce se baza convingerea „Buciumului" ? Pe faptul că această Cameră își avea centrul de greutate în afara „monstruoasei coaliții" :

---

[60] *Revista interiore*, în „Trompetta Carpaților", II (1866), nr. 1 din 1 ianuarie, p. 1. Boliac afirmă că, în decembrie 1864, Kogălniceanu încercase să-i capteze bunăvoința semnînd o circulară prin care cerea celor 33 de prefecți să facă fiecare cîte 60 de abonamente la „Buciumul". Circulara a fost interceptată și publicată în gazetele liberale adversare.

„Deară, această Cameră poate să nu egaleze pe celelalte Camere trecute, în parfumerie, în frizări, în aurărie și în frazi nepricepute și nesocotite, în frazi străbălate și incendiarie ; însă le va covîrși pe toate acelea prin simplicitatea ei, prin simțul său cel bun și patriotismul ei cel pur. Toți membrii ei sînt fii ai patriei ; piepturile lor nu sînt pătate de disprețul străinilor, creșterea lor nu s-a făcut pe pragurile consulilor, au supt toți de la pieptul cel robust al românceі, s-au frecat de fota sea aspră de lînă și s-au jucat toți cu degețelul pe puii de fluturi de pe iia mamei lor : au fost toți sub împilarea privilegiului, și libertatea trebuie să le pară foarte dulce, căci o gustă pentru prima oară".

Singura primejdie ce i se părea că ar pîndi această Cameră de oameni noi era aceea de a fi prea timorată față de creatorul ei, față de Kogălniceanu. Boliac caută să prevină aceasta cu orice risc : „Probați, fii ai patriei, că, afară de foștii privilegiați, toți românii au inimă, se nasc învățați prin tradițiune, căci sînt toți fii ai poporului suveran din Roma. — Aruncă-te chir Daniilă ! Să te văd, Marine ! — Faceți ca să nu regretăm nimica, probați că tot românul este nobile, elocinte, cu inima bine pusă, și știe a sfida trecutul impur și a trăi în viitorul strălucit ce i se deschide. — Să te văd, Marine ! Să te văd, Naționalule ![61] Aruncă-te chir Daniilă !"... Noua Adunare trebuia să vegheze în primul rînd la aplicarea corectă a legilor date de Cuza și Kogălniceanu : „Trebuie să spunem în ce chip s-au parodiat aceste legi ? Nu o putem face astăzi. Deacă vom fi somați să o facem astăzi, precum am mai fost somați și în altă împregiurare ? vom răspunde cu poetul italian :

Io lo so, segnor dottore
Ma non, posso ve le dire
Per ch'é pena cinque lire..." [62]

Boliac prevăzuse, din nefericire, exact urmarea. Riscul acestei atitudini energice era într-adevăr mare. După acest număr, „Buciumul" n-a mai apărut. A fost suspendat de Kogălniceanu însuși.

Mai tîrziu — la puțin timp după lovitura de stat din 11 februarie 1866 și îndepărtarea lui Al. Ion Cuza din țară —, răspunzînd unui atac mascat din gazeta conservatoare nou apărută, „Desbaterile",

[61] Aluzie la Marin Serghiescu-Naționalul, vechiul tovarăș de lupte politice al lui Boliac din 1840 și 1848 ?

[62] *Revista interióre*, în „Buciumulu", II (1864), nr. 317 din 5 decembrie, p. 1 265.

unde se vorbea de „lăudătorii pe toate tonurile a regimului trecut", care-şi ridicau acum vocea „stridente", făcînd paradă de liberalism[63], Boliac va lămuri ceva din întunecatele împrejurări ale suprimării gazetei sale[64]. Articolul acesta lung e foarte interesant, pentru că în el Boliac creionează toată istoria raporturilor sale cu domnitorul Cuza în timpul domniei acestuia. E adevărat, acest articol nu e o mărturie istorică obiectivă, fiind publicat într-un moment greu pentru Boliac, în care el căuta să se degajeze măcar în parte de solidarizarea lui totală cu fostul domnitor, ceea ce i se reproşa cu violenţă după 11 februarie. Din el vom spicui numai ceea ce ne interesează în legătură cu suprimarea „Buciumului", în urma articolului său incendiar din 5 decembrie. Supărarea „Buciumului" pornise de la alegeri. Boliac îşi anunţase candidatura în mai multe judeţe. În guvernul lui Kogălniceanu însă „numai ministrul Cretzulescu o sprijinea". Boliac îşi puse atunci „candidatura pe ascuns şi se sprijinea pe sub mînă de către unii din agenţii guvernului" în diferite oraşe. Kogălniceanu însă — „aflînd prin nişte scrisori prinse la poştă negreşit, că am avea oarecari şanse" — bătu la telegraf la Ploieşti, la Giurgiu, la Turnu-Severin o depeşă în felul următor : „Dacă cumva nu se va putea alege candidatul guvernului, să se aleagă oricine altul afară de d...", adică Boliac. Ceva mai tîrziu Boliac va publica însuşi textul documentelor : *Circulariă către toate prefecturele* şi o depeşă *Prefectului de Prahova*, ambele semnate de Kogălniceanu[65]. Din depeşa către prefectul de Prahova aflăm că Boliac era în acel timp director al Arhivelor statului[66]. În legătură cu aceasta, Kogălniceanu afirmă în depeşă că domnitorul Cuza s-ar fi supărat aflînd că Boliac, deşi funcţionar al statului, „a cutezat a-şi pune candidatura la deputăţie".

Consecinţa ? Boliac n-a fost ales nicăieri deputat. A mocnit aşa vreo cîteva zile, pînă cînd a crescut în el convingerea că activitatea politică a lui Kogălniceanu era vătămătoare şi ţării, nu numai lui personal.

Atunci a scris faimosul articol, şi „Buciumul" n-a mai existat.

---

[63] A. N. Lahovari, *Declaraţiune de principii*, în „Desbaterile", 1866, nr. 1 din 24 februarie, p. 1 : N. Blaramberg, *Reformele din 2 Maiu*. Ibidem, p. 3—4.

[64] *Diariulu Desbaterile*, în „Trompetta Carpaţiloru", II (1866), nr. 407. p. 50.

[65] „Trompetta Carpaţiloru", II (1866). nr. 412 din 1 aprilie. p. 69.

[66] Într-adevăr. printr-un decret din 3 decembrie 1864, Al. I. Cuza îl numeşte pe C. Boliac, care funcţiona de mai înainte ca director general al Arhivelor statului, în Comitetul arheologic „pe lîngă ceilalţi membri numiţi prin decretul nr. 1 653 de la 26 noiembrie. espirat". Decretul e contrasemnat de N. Creţulescu. ministrul Cultelor şi Instrucţiunii publice. în „Monitorul", 1864. p. 1 302.

Prestigiul „Buciumului" — nu numai în lumea cititorilor, dar și în cea a confraților de presă — a fost covîrșitor. Iată cu ce respect vorbea un nou confrate, gazeta „Mercuriu" : „Ne vom crede prea ferice deaca modestul nostru ziariu va avea norocirea a păși pe urmele confratelui său „Buciumul" și deaca cîndva vom putea merita stima și onoarea de care se bucură venerabilul și amicul nostru savant, Cesar Boliac" [67]. Prestigiul „Buciumului" a fost augmentat și de colaborările literare și științifice care se întîlnesc în paginile lui. În primul rînd, Boliac a căutat să-i grupeze pe poeții unioniști. Întîlnim aici o reproducere a fabulei politice a lui Alecsandri, *Moara de vînt*, publicată sub pseudonimul Vlad Morarul (nr. 24, p. 99) : Gr. Alexandrescu publică *Vînătorul*, versuri între fabulă și satiră (nr. 7, p. 27) ; D. Bolintineanu constituie, după cum era de așteptat, o prezență asiduă cu poezii : *Crinul și roza* (nr. 2, p. 8), *Zimbrul* (nr. 5, p. 19), *Muma lui Mihai* (nr. 8, p. 31—32), *Maria Putoiana* (nr. 12, p. 47), *Radu de la Afumați* (nr. 79, p. 310). *La Diana și Apolon* (nr. 79, p. 310), precum și cu o baladă populară, culeasă de D. Georgescu, profesor în Ploiești : *Gruia, fiul lui Baba Novac generalul lui Mihai Viteazul*, trimisă de Bolintineanu redacției cu o scrisoare de explicații : G. Tăutu semnează poezia *Astfel azi Polonii cînt* (nr. 24, p. 99) și *Sonnet la onomastica zi a M. S. Domnitorului Alessandru Ioanu I* (nr. 284, p. 1135) ; G. Baronzi e iarăși unul dintre colaboratorii asidui: *La 24 Ianuariu 1864* (nr. 185, p. 738), *Țerișoara, Mărăcinele, Cea, boi!, Cîntecul junetei* (nr. 190, p. 757—758) și multe altele. Nici generația următoare a poeților preeminescieni nu lipsește. Mihail Zamfirescu publică *Mireasa strigoiului*, poem epic în maniera lui Bolintineanu, căruia, de altfel, i-l și dedică (nr. 58, p. 235 ; nr. 64, p. 255—256) ; Gr. H. Grandea semnează două balade : *Nebuna* (nr. 67, p. 267) și *Umbra lui Dunca* (nr. 5, p. 19), evocînd moartea eroică a românului Nicolae Dunca — fratele scriitoarei noastre Constanța Dunca, pe atunci pregătind editarea revistei sale „Amicul familiei", pe care „Buciumul" o anunță cu simpatie —, căzut în războiul de secesiune american ; Al. Depărățianu contribuie cu un grup de poezii traduse din spaniolă : *Clopotul de la Huesca* și *Contesa de Castillia* (nr. 273, p. 1 091), *Infantina* (nr. 274, p. 1 095), *Contele Don Martin și Donna Beatriz* (nr. 277, p. 1 107) ; prima dintre aceste traduceri — *Maurul Calainos* (nr. 97, p. 386—87) — e însoțită de Boliac cu o notiță, în care afirmă că Depărățianu „este cel dintîi român care dotează literatura patriei sale cu poezii traduse d-a dreptul din limba

[67] „Mercuriu", I (1864), nr. 3, p. 1, col. III.

spaniolă" și că el făgăduiește pe curînd „o carte intitulată poezii ispaniole".

Dintre prozatori, semnalăm cronicile teatrale ale lui N. M. Philimon — cunoscute din bibliografia operelor autorului *Ciocoilor vechi și noi* —, precum și importantul său articol *Lăutarii și compozițiunile lor* (p. 1 241—1 242).

C. Boliac însuși continuă seria de *Sentințe,* începută în „Românul" [68]. Din această epocă pare a fi și încercarea lui Boliac de a traduce din *Orlando Furioso* de Ariosto, rămasă ca fragment între manuscrisele păstrate în Biblioteca Academiei [69]. Manuscrisul nu-i poartă semnătura, dar e scris de mîna lui și se află între manuscrisele rămase de la el. După ortografie, comparînd-o cu cea a „Buciumului", Dan Simonescu îl datează din 1863. Judecînd după limbaj, pare a fi o traducere după originalul italian, făcută însă cu ajutorul unei versiuni franceze.

„Buciumul" mai e interesant de răsfoit și pentru mulțimea de notițe literare, cele mai multe marcate prin stilul ușor de recunoscut al lui Boliac, chiar dacă nu sînt semnate, notițe în care editorul și redactorul gazetei abundă în gesturi de caldă solidaritate nu numai față de amici, dar adesea trecînd peste vechi și uneori grave inimicții.

Cînd află că D. Bolintineanu renunțase la tipărirea operelor lui poetice fiindcă nu întrunise numărul necesar de abonați, Boliac izbucnește în imprecații cînd patetice, cînd sarcastice : „Ce feliu ? Voi toți părinți și mume, care vă mîndriți, surîdeți și sînteți fericiți cînd ascultați pe pruncii voștri recitînd o baladă eroică, o elegiă încîntătoare a poetului Bolintineanu, nu v-ați crezut datori, nu v-ați simțit culpabili cînd ați aflat că poetul Bolintineanu, această pasere măiastră ce încîntă căminurile voastre, își trage de sub tipar poeziile seale pentru că nu se găsesc destui subscriitori pentru a acoperi cheltuielile tiparului ? (...) Ce feliu ! În toată România liberă de cinci milioane de oameni, între toți românii 14 milioane, nu s-a găsit un singur om, un singur părinte de familiă, o singură mumă care să zică : pentru anul nou 1863 un frac mai puțin, o fustă mai puțin ; să facem cadou copilului nostru inima, sufletul poetului român Bolintineanu și să-i zicem : Ține minte, să spui copiilor tăi că părinții ți-au făcut cadou,

[68] „Buciumulu", I (1863), nr. 6, p. 24 ; nr. 8, p. 32 ; nr. 10, p. 40 ; nr. 11, p. 44 ; nr. 12, p. 48 ; nr. 34, p. 136.

[69] Cf. Dan Simonescu, *Cezar Boliac traducător din Ariosto.* în „Studii italiene", VII (1940), p. 25—34.

de anul nou 1863, cartea cea mare a geniului Bolintineanu" [70]. Înduioşat, D. Bolintineanu îi mulţumeşte pentru acest gest — printr-o scrisoare care se publică tot în „Buciumul" în numărul următor —, explicînd că nu era vorba de o ediţie obişnuită, ci de una de lux, destinată celor avuţi. Îl îndeamnă să facă deosebire între „clasa avută" — care se dezinteresează de literatura naţională — şi poporul român, care i-a sprijinit pînă acum toate ediţiile. Urmează şi o scrisoare a librarului-editor Chr. Ionnin, care afirmă şi el că ediţiile de lux pînă atunci nu au avut succes —căci „numai poporul citeşte româneşte" — şi se declară gata să editeze opera completă a poetului într-o ediţie obişnuită [71].

Într-o *Revistă interioară* — care pe atunci avea rolul de articol editorial —, Boliac felicită Camera deputaţilor pentru că votase o recompensă naţională de 2 000 de lei pe lună lui Eliade şi se întristează de faptul că propunerea unei astfel de recompense de 1 500 lei pentru I. A. Vaillant căzuse, lipsindu-i un vot : „Noi credem că majoritatea votanţilor au comis o mare injustiţie în privinţa acestui vechi şi bătrîn filo-român, care şi-a dat toată viaţa sea românilor şi care a venit acum din lungul său exiliu ca să moară în România" [72]. Tot atît de călduros sprijină şi aplaudă hotărîrile Camerei cu privire la alt filoromîn — italianul Vegezzi-Ruscalla —, căruia i se acordase naţionalitatea română şi i se crease o catedră de literatură română la Universitatea din Torino [73].

Cînd Costache Negri — pe atunci reprezentant al României la Constantinopol, făcînd acolo tot ce-i sta în putinţă ca să consolideze domnia lui Alex. I. Cuza — soseşte în Bucureşti, Boliac îi adresează un prietenesc articol, relevînd mîndria cu care, tînăr sărac, renunţase la perspectiva de moştenire a imensei averi a poetului C. Conachi, neacceptînd propunerea acestuia de a-l înfia [74]. Cînd B. P. Hasdeu anunţă apariţia pe curînd a foii sale umoristice „Aghiuţă", Boliac o salută cu o sfătoasă prietenie : „Un nou ziar umoristic mai înavuţeşte ziaristica română şi persoana care se pune a dirige această foaiă ne face să sperăm că *Aghiuţă* va fi drăcos ca un drac mititel ce este, deară prin toate drăciele lui va proba că a fost de bună şcoală şi că

[70] *Revista literară*, în „Buciumulu", I (1863), nr. 2, p. 8.

[71] Mai tîrziu apare în „Buciumulu", nr. 50 din 20 iunie, p. 199. un *Discurs la înmormîntarea d-nei C. Bolintinénu*, rostit de arhimandritul Iosif Naniescu, referitor la Catinca Bolintineanu, căsătorită cu Atanasie Bolintineanu. Se pare că e vorba aici de Caterina, sora poetului.

[72] „Buciumulu", I (1863), p. 73.

[73] *Revista interioară*, în „Buciumulu", I (1863), p. 69.

[74] *Ibidem*, p. 461.

merită a fi un drac de salon. *Aghiuță* credem că nu va cădea în trivialități, că sarea și glumele lui nu vor face să roșească nici cei ce le citesc, nici cei ce le ascultă în cercurile civilizate ale societății noastre. Recomandăm pe *Aghiuță* lectorilor noștri și sperăm că ne vor mulțămi pentru această recomandațiune" [75]. La știrea că poetul moldovean G. Tăutu va scoate un nou volum de poezii, Boliac însemnează rînduri de elogiu, subliniind influența versurilor lui Béranger — celebru pe atunci în întreaga Europă — asupra acestuia : „Nu ne îndoim că publicul nostru luminat și junimea inteligințe se vor grăbi a încuragea pe acest Béranger al românilor, cu care se poate mîndri România de peste Milcov și literatura noastră născîndă" [76]. La apariția romanului *Ciocoii vechi și noi*, Boliac găsește foarte juste cuvinte de apreciere : „A treia carte importante [77] produsă în aceeași epocă glorioasă a românilor este *Ciocoii vechi și noui* de d. Nicolae M. Philimon. Această carte împărțită în 33 capitole cuprinde 33 de tablouri vii ale stării societății noastre, de la Caragea pînă la Grigore Vodă Ghica. Fiecare portret din acest romanț este un tip; nu-l mai găsești nicăieri, pentru că o societate ca a noastră, mai vîrtos din această epocă, nu se mai găsește nicăieri. Dinu Păturică, eroul care duce toată intriga acestui romanț, este adevăratul tip al ciocoiului..." [78].

Istoria e tratată în „Buciumul" cu tot atîta atenție ca și literatura, — am putea zice chiar cu mai multă. „Buciumul" e în această privință o arhivă de documente și studii istorice, continuînd tradiția publicațiilor în acest domeniu ale lui M. Kogălniceanu, N. Bălcescu și Al. Papiu-Ilarian. Am amintit altă dată de pasiunea cu care Boliac aduna manuscrise vechi românești. În articolul despre N. Filimon, el face o mărturisire directă despre această activitate a lui, recomandînd amicului său D. Bolintineanu — pe atunci ministru al Instrucțiunii publice — să se îngrijească de valorificarea documentelor istorice : „Deaca o zicem aceasta, ne socotim în oarecare drept, pentru că mult am alergat și noi, mult ne-am ostenit și mult ne-am expus, spre a aduna de prin monastiri și spre a smulge de prin ghearele călugărilor greci, lade întrege, închise cu genunchiul, pline de pergamente și de documente de tot feliul" [79]. Consecvent, Boliac publică

[75] „Buciumulu", I (1863), p. 559. Aluziile din notiță vizează foile satirice ale lui N. T. Orășanu, care nu-și prea menajau stilistic adversarii.

[76] *Poetul Tăutu*, în *„Buciumulu"*, II (1864), p. 707.

[77] Alături de *Grigore Ghica-Vodă*, de Al. Depărățeanu și *Sommariu allu istoriei generale a culturei* de C. Cretulescu, despre care vorbește în același articol.

[78] *Revista literară*, în „Buciumulu", II (1864), p. 963.

[79] Ibidem, p. 963.

în „Buciumul" documente istorice [80]. De asemenea, dă la lumină, în traducere, cronici străine referitoare la istoria românilor, precum aceea a vistierului Stavrinos despre Mihai Viteazul [81], fragmentul din istoria polonilor, în latineşte, de Alexandru Guagnino [82], şi fragmentul din cronica lui Goreci despre Ionaşcu Vodă [83]. Aceste publicări le justifică într-o frumoasă pagină : „Cată să utilizăm timpul, şi cu ce alt am putea mai bine utiliza decît arătînd românilor contimporani ce scriau despre părinţii, bunii şi străbunii lor autorii străini contimporani ai acelora ? Nu doară că această însărcinare ne-o impunem noi pentru că *Tesaurul de Monumente istorice pentru Dacia* şi *Archiva istorică a României* nu ar da îndestul hrana necesară doritorilor a afla pildele străbunilor lor. Nu ; noi recunoaştem cu deplinătate meritele, cunoştinţele şi talentul ce abundă sub peana d. d. Papiu Ilarianu şi Bogdan P. Hîjdeu ; şi am fi putut prea bine să nu mai adaugem, pe lîngă multul ce dau aceşti doi bărbaţi naţiunii lor, şi puţinătatea noastră ; sîntem însă nevoiţi a o face, pentru că nu putem face altceva deocamdată. De aceea, să ne fie permis a da lectorilor noştri ceea ce vom putea găsi mai merituos şi inedit prin buchinurile şi manuscrisele din biblioteca noastră proprie" [84].

Bineînţeles că Boliac nu putea trece cu vederea nici cronicile româneşti. În această direcţie el are marele merit de a fi atras primul atenţia asupra unor manuscrise care cuprind ceva între istorie şi literatură : asupra cronicilor în versuri, caracteristice mai ales pentru secolul al XVIII-lea. Dintre acestea, Boliac a publicat unele care au rămas ca piese însemnate pentru istoria literaturii noastre în acest secol. Boliac îşi dădea seama de valoarea acestor manuscrise. Aceasta se poate vedea din notiţa cu care precede publicarea cronicii despre uciderea lui Grigorie Ghica-Vodă : „Românii nu prea făceau versuri pe cînd scriau istoriă ; de aceea, puţine chronice vechie ne-au remas

---

[80] *Chrisovulu lui Leon-Voevod din annul 1631 Iuliu 23 ; Chrisovulu lui Mateiu Bassarab din 1640 Decembre 8 ; Chrisovulu lui Radu-Voevod din annulu 1669 Decembre 9*, în „Buciumulu", I (1863), p. 107—108. În p. 243, publică *Cinci hrisoave de la arhiva lui D. G. Cantacuzen.*

[81] *Vestitele vitejie alle lui Michaiu-Vodă*, în „Buciumulu", II (1864), p. 1 193—1 194, 1 197—1 198, 1 201—1 202, 1 209—1 210.

[82] *Istoria lui Ionnu Lasiciu despre incursiunea Poloniloru în România, cu Bogdan-Voivodu (dupe care urmă Ionaşcu) sub căpitanii Miclezki şi Sinewski, şi despre perderea Turciloru. Annulu MDLXII (1572)*, în „Buciumulu", II (1864), p. 1 245—1 246, 1 249—1 250, 1 257—1 259.

[83] *Scrierea lui Leonard Goreci, călare Polonu, despre resbellele lui Ionaşcu principele Valachiei în contra lui Selim, împăratulu Turciloru....* în „Buciumulu", II (1864), p. 1 261—1 262.

[84] *Foliola Bucimului*, în „Buciumul", II (1864), p. 1 245.

în versuri, și sîntem fericiți cînd ne cade cîte una în mînă, care să merite a o da publicității. Noi am tipărit în coloanele «Buciumului» anul trecut, două chronice în versuri : *Plîngerea Silvașului* și *Mavrogheniada.* Acum comunicăm lectorilor noștri o chronică inedită, care merită atențiunea literaților și istoricilor noștri, sub mai multe puncturi de vedere : ca limbă, ca versificațiune, ca colorit de epocă și ca amănunte interesanți despre sfîrșitul unui domn care își pierde capul pentru un simțimint patriotic" [85].

Tot Boliac publică aici celebra cronică despre mănăstirea Silvașului cu următoarea notiță în care subliniază importanța ei istorică : „Această cronică inedită și atît de interesantă, care arată politica maghiaro-austriacă la divizarea românilor de peste Carpați, în Uniți și Neuniți, seamănă a fi scrisă la începutul secolului trecut" [86]. Publicarea acestei cronici a stîrnit un mare interes între românii din Transilvania — interes explicabil prin faptul că ei erau cei divizați în cele două confesiuni — a provocat discuții, al căror ecou se prelungește pînă în coloanele „Buciumului" [87].

În notițele care preced publicarea acestor cronici, în versuri sau în proză, descifrăm cîte ceva din felul în care își aduna Boliac manuscrisele : „Între documentele ce ne-au mai venit, de la apelul ce am făcut către familiele ce posed documente istorice, am primit unul foarte importante sub mai multe privințe ; acesta este testamentul de starea lui Constantin Cantacuzino, pe care ni l-a comunicat d. Șt. D. Greceanu. Noi facem și acum apelul nostru către familiele române, rugîndu-le în numele istoriei patriei noastre, să ne comunice tot ce cred că ar putea fi spre luminarea și deslușirea istoriei românilor" [88]. În urma acestor îndemnuri patriotice ale lui Boliac, paginile „Buciumului" s-au îmbogățit cu publicări de valoroase cronici privind mai ales secolul al XVIII-lea [89].

Nu mai puțin importante sînt și studiile de istorie care au fost publicate în paginile „Buciumului". Boliac însuși promite o scurtă

[85] *Facerea de stihuri pentru mórtea lui Grigorie Ghica-vodă. cînd l'a tăiat Capigiul cellu trămissu de la Czarigrada cu urgiă împerătéscă în Iassy la annulu 1777, Octobre 10.* în „Buciumulu", II (1864), p. 1 189—1 190 : *Folliola Bucimului.*

[86] *Plângerea Sântei Monastiri a Silvașului din Eparhia Hațegului din Prislopu.* în „Buciumulu", I (1863), p. 11—12, 16, 19—20.

[87] *Revista interioară.* în „Buciumulu", I (1863), p. 65.

[88] *Revista literară.* în „Buciumulu", I (1863), p. 127.

[89] *Cronica Transilvaniei,* în „Buciumulu", I (1863, p. 27, 32, 35, 39, 43—44, 47—48 ; *Istoria faptelorn lui Mavroghene-Vodă și a răzmiriței din timpulu lui pe la 1790. Scrisă la 1817, de pitarulu Hristache.* Ibidem, p. 95, 99—100, 104, 104 bis, 108, 116, 120, 124, 135—136, 139—140, 155—156, 159—160, 164, 168, 243, 247, 299—300, 303, 307, 311, 327, 335, 339, 343, 351, 363.

sinteză a istoriei românilor : „Peste puțin vom începe a trata în coloanele acestei foi un *curs* pe scurt de istoria românilor în genere, de la colonizarea lor în Dacia și pînă astăzi. Redacțiunea își va pune toate silințele ca în acest curs, pe care-l crede necesariu a se da publicității, să umple toate lacunele, care din nenorocire sînt încă în istoria noastră naționale, cu acte și documente vechie și altele chiar inedite" [90]. Boliac însă nu s-a putut ține de cuvînt. Cerințele cotidiane ale ziaristicii — la care probabil face aluzie mai tîrziu, în nota introductivă la publicarea hrisoavelor de la voevozii Leon, Matei Bassarab și Radu — nu i-au dat răgazul necesar. Se mărginește să publice o versiune românească a lucrării sale mai vechi, *Topographie de la Roumanie,* nici aceasta însă nefiind dusă pînă la capăt [91].

Marele merit al lui Boliac aici constă în faptul că a înțeles geniul lui B. P. Hasdeu într-o vreme cînd acesta se zbătea încă — printr-o muncă uriașă dar încă nerecunoscută precum se cuvenea — să se impună [92]. Dimpotrivă, în 1862 fusese destituit din postul său de profesor de istorie la Școala centrală din Iași, cu puțin înainte de procesul său pentru nuvela *Duduca Mamuca.* În august 1864, Ministerul Instrucțiunii Publice — la sugestia desigur și a domnitorului Cuza, care-l prețuia pe impetuosul om de știință — Hasdeu e însărcinat să editeze „Archiva istorică", după ce fusese numit membru în Comisia moșiilor mănăstirești și în Comisia istorică. Boliac sărbătorește ultima numire prin rînduri entuziaste : „Felicităm pe d. ministru al Instrucțiunii Publice pentru punerea în lucrare a exploatării minelor istorice, care au stat pînă acum îngropate nefolositorie, și-l felicităm și mai mult pentru alegerea ce a făcut spre această exploatare, în persoana d-lui Hîjdău. D. Hîjdău a dat atîtea probe de cunoștințele seale, de aplicările seale la tot ceea ce s-atinge de istoria patriei, de talentul și gustul cu care ardică și fixează în memoriă faptele interesanti și puncturile principali ale epocelor istorice ; încît noi credem că altul mai nimerit decît d. Hîjdău nu putea fi ales pentru esecutarea unei idee atît de naționale" [93].

---

[90] *De la Redacțiune,* în „Buciumulu", I (1863), p. 196, col. I.

[91] C. Boliac, *Topografia României,* în „Buciumulu", II (1864), p. 1 109—1 110, 1 113—1 114, 1 117—1 118, 1 125—1 126, 1 133—1 134, 1 141—1 142, 1 161—1 162, 1 173—1 174, 1 181—1 182.

[92] Hasdeu își risipise pînă atunci activitatea de istoric și filolog în revistele editate și redactate de el la Iași : „România", „Foaea de storiă română", „Foiti'a de istoria și literatura" și „Din Moldova".

[93] „Buciumulu", II (1864), p. 1 057. În același număr, în continuare, Hasdeu publică planul de organizare a „Arhivei istorice a României".

Încă din 1863, înainte ca Hasdeu să primească aceste consacrări oficiale, Boliac i-a dat ospitalitate în paginile gazetei sale [94]. Colaborarea lui Hasdeu s-a intensificat în cursul anului, publicînd aici cîteva dintre cele mai însemnate studii istorice ale sale [95]. Tot în „Buciumul", Hasdeu dă la lumină și ceva din literatura lui, și anume prima versiune a romanului său istoric *Ursita*, neterminată însă [96].

[94] B. P. Hîjdău, *Comentariulu asupra titlului Domniloru români: Iev Gospodaru și Voevodă*, I (1863), p. 441—443, 474—475.

[95] Ciclul de *Studii critice asupra istoriei române: Luca Stroici, Părintele filologiei Latino-Române*, II (1864), p. 775—776, 791—792; *Filosofia portretului lui Țepeșu. Schiță iconografică*, p. 800, 807, 711; *Duoi secoli din viața ostășească a Moldovei* (1450—1650), p. 855—856; *Cîteva schițe bibliografice:* Ștefanu Raicevich, p. 822—823; Spiridone Palauzov, p. 827—828; Andrea Wolf, p. 830—831; Martinu Crusius, p. 834—835, 84; Eutropius, p. 851; Petru Dorczyn, p. 856; Încheiare, p. 855—856.

[96] *Copilăriele lui Iancu Moțoc (Partea I din romanțulu istoricu: Viața unui boieriu). Episodulu I: Ursita*, în „Buciumul", II (1864), p. 979—980, 983—984, 1 009—1 010, 1 017—1 018, 1 021—1 023, 1029—1 030, 1 037, 1 053—1 054, 1 061—1 062, 1 069—1 070, 1 081—1 082, 1 093—1 094; *Folliola Bucimului.*

Trecerea pe poziţiile protecţionismului economic

„Trompetta Carpaţiloru"
1865–1869

În 21 ianuarie 1865, în urma demisiei din guvern a lui N. Crețulescu, ministerul Kogălniceanu cade. La guvern e chemat C. Bosianu.

La 1 martie 1865, „Buciumulu" reapare în acelaşi format, sub numele de „Trompetta Carpaţiloru". Pe frontispiciu nu figurează nici un nume de director sau redactor. Nici locul redacţiei nu se indică. Pentru „abonare şi anunciuri", se publică adresa administraţiei : tipografia Cesar Boliac, str. Scaunelor, nr. 40 (Casa Prijbeanu). Pe pagina a IV-a întreagă a numărului 1, un anunţ-reclamă al tipografiei. În josul paginii a III-a numele „gerantelui responsabil" : G. Constantinescu. Un nume care nu spune nimic. Bietul „gerante", în capul căruia trebuiau să se spargă toate oalele clătinate de la locul lor prin campaniile ziarului, după legea de atunci a presei, era de obicei tocmai acela care habar n-avea de ceea ce se scria în ziar. Era un biet om simplu şi nevinovat care, pentru o anumită sumă de bani pe lună, îşi vindea în mod ipotetic libertatea, urmînd a intra la închisoare în locul directorului real, dacă ziarul ar fi fost condamnat pentru vreun delict de presă. Spre a-şi marca şi mai bine continuitatea cu „Buciumul", noul ziar păstrează mult timp paginaţia în continuare, alături de cea nouă.

De altfel, secretul acesta era mai puţin chiar decît secretul lui Polichinelle, fiindcă nu-l păstra nici chiar cel interesat. În fruntea primului număr se afla un anunţ al administraţiei care vestea că abonaţii „Buciumului" vor primi în continuare „Trompetta Carpaţiloru", iar cei cărora „suprimarea subită" a ziarului „Buciumul" nu le dăduse răgaz să-şi încheie conturile sau să-şi achite abonamentele erau rugaţi să se adreseze de urgenţă administraţiei noului ziar [1].

Aceasta, din punct de vedere administrativ. Pe aceeaşi pagină o lungă *Introducţiune* lămureşte lucrurile şi din punct de vedere redacţional.

---

[1] *De la administraţiune*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1865, nr. 1, p. 1 (1 279).

Articolul-program începe cu un gest de recunoștință : „Ne simțim datori să arătăm recunoștința noastră către ziarele italiene, și mai cu seamă *La Stampa,* către ziarele române de peste Carpați, și mai cu seamă *Concordia,* și către ziarele din România liberă, mai cu seamă ziarului *Dunărea* din Craiova, care au arătat simpatiele lor către fostul ziar *Buciumul* și au protestat contra subitei și arbitrarei sale suprimări". Apoi se restabilesc filiațiile, așa cum se procedase și în articolul-program al antecesorului suprimat. Boliac evocă „Buciumul" din Paris drept întîia ipostază, reproducînd întreaga poezie cu care îl salutase G. Sion, în 1857 : „Buciume, cu voce tare, / La bună vreme resuni..." Evocă încorporarea în „Românul" și separația dureroasă de el mai tîrziu. Evocă, în sfîrșit, viața „Buciumului" din București, misiunea lui de coluptător spre realizarea marilor reforme ale domniei lui Al. I. Cuza, spre a încheia cu un tablou creionat în culori sumbre, de vrăjitorie și caricatură tristă totodată : „Ca un rău augur, ca un presagiu de un sinistru îngrozitor, *Buciumul* văzu venind la serbarea oficiului divin, și spre a administra împărtășirea corpului și spiritului domnului, un ministru al cărui trecut, a cărui înfățișare chiar, nu inspira de loc confiența. *Buciumul* se smăncină. În lupta și-n crispațiunile sele, în presimțirile și îndoielile sele, scoase diferite sunete : intona cînd Iambul, cînd Oda ; aci amerințînd, aci imputînd, aci încuragiind, aci lăudînd, ca orice ființă simțitoare, nervoasă prin simțiciunea ei, care nu se poate lăsa apatiei, care se află în ajunul realizării sau pierderii speranțelor sele, care se află în lupta realizării sau nerealizării ideilor pentru care a trăit. Avertismentele planau asupra *Buciumului,* alăturea cu laudele și cu admirațiunea prefăcută a celui ce da avertismentele. Temerea și nesiguranța *Buciumului,* dacă contrazicerile ministrului sînt trădări sau numai neconsecințe, frica și spaima ministrului că *Buciumul* îl cenzurează, ținea pe unul în fața altuia cu răsuflarea oprită, pînă cînd drama ajunse la desnodămînt".

Am reprodus această pagină, a lui Boliac desigur, pentru valoarea ei literară. Desigur, Boliac e nemăsurat de aspru, nedrept în acuzele pe care i le aduce lui Kogălniceanu. E profund nedrept tot portretul moral și fizic pe care i-l face. Boliac însuși va recunoaște mai tîrziu, cînd Cuza nu va mai fi domnitor, ce a însemnat Kogălniceanu pentru domnia lui, și va tremura de indignare cînd alții îi vor arunca lui Kogălniceanu în față ceea ce îi spunea el acum. Mijloacele literare întrebuințate aici sînt emfatice, compararea operei reformatoare a lui Cuza cu un mistic ceremonial creștin e exagerată, simbolizarea lui Kogălniceanu în Lucifer detunat e banală. Totul însă e închegat cu o rară forță de figurare, care îmbină imaginile într-un tablou ce se

imprimă în mintea lectorului. Boliac lucrează cu o mînă de meşter în dozarea efectelor, în filtrarea aluziei, în distribuirea umbrelor şi a luminilor, cînd învăluind cu taine, cînd fulgerînd cu cruzime. O altă particularitate a artei lui Boliac, vizibilă aici, e aceea de a-şi fi creat un anumit stil impersonal în forme şi profund personal în substanţa mărturisirii ; de a vorbi de el însuşi la persoana a treia cu o răceală simulată, de străin, şi totuşi spunînd lucruri intime, dureroase despre el, făcînd parte din fibra lui cea mai adîncă, din iubirile şi urile sale cele mai patetice faţă de oameni. Este evident că Boliac este unul dintre puţinii gazetari români din secolul al XIX-lea care şi-au creat un stil propriu, pe care-l recunoşti cu uşurinţă sub orice travestire şi anonimat. De lucrul acesta îşi dădeau seama şi contemporanii săi, iar personalul redacţiei ziarelor sale îl mărturisea deschis. Însăşi tehnica ziarelor lui Boliac, însuşi anonimatul sub care sta de obicei dînsul se bazau tocmai pe această artă a lui de a se înfăţişa sub cele mai diverse ipostaze impersonale şi totuşi să-l recunoşti de la prima aruncătură de ochi.

Numai Boliac era, de pildă, în stare să scrie despre furtişagul hîrtiilor sale şi procesele ce i-au urmat în 1862, în cel mai perfect stil impersonal, vorbind foarte respectuos despre „d. Boliac", despre „directorul nostru", despre „venerabilul bătrîn" etc., să te facă să-ţi dai seama că e scrisul său şi totuşi să nu pară nimic ridicol, nimic nesincer în toată această artă de a-şi schimba în cîteva minute barba şi peruca după culise şi de a apărea mereu altul şi veşnic acelaşi. În definitiv, aceasta e o parte din arta ziaristului, artă care în fond are o strînsă înrudire cu cea a actorului. Un actor care nu crede adînc în ceea ce spune pe scenă într-un anume moment nu poate fi un mare actor. Iar pe scena politică a epocii, cu mijloacele materiale reduse pe care le avea gazetăria noastră pe atunci, cine nu avea darul acesta de sinceră identificare cu sine însuşi în cele mai diferite ipostaze nu putea fi un mare gazetar.

Şi Boliac a fost unul dintre marii gazetari ai secolului al XIX-lea românesc.

Să revenim însă la începuturile „Trompettei Carpaţiloru" şi la existenţa ei în anul 1865. Nu avem nici un indiciu despre fondurile cu care a apărut şi s-a menţinut. În orice caz, în acest an, Boliac pare a se îndrepta hotărît spre acele grupări care încercau formarea unor întreprinderi capitaliste româneşti, societăţi anonime pe acţiuni. Deoarece însă începuturile acestea erau prea slabe spre a putea ţine singure piept concurenţei capitalului străin, se apelează la sprijinul statului, deocamdată sub formă de monopoluri.

Ultimul mare gest politic al domnitorului Al. I. Cuza : abrogarea jurisdicției consulare pentru „sudiți" — supușii diferitelor puteri străine — conform vechilor și umilitoarelor Capitulații, încheiate în trecut de diferite state cu Turcia, considerate în vigoare și în Principatele Române, crease premisele necesare unei dezvoltări a capitalismului românesc din punct de vedere juridic. Într-adevăr, acești „sudiți" constituiau o problemă serioasă pentru statul român nu numai sub aspectul politic, ci și sub cel economic. Avînd privilegiul exteritorialității, ei își puteau îngădui operații economice și financiare mai mult sau mai puțin corecte, care făceau aproape imposibilă orice concurență autohtonă. În urma intrării în vigoare a noului Cod civil și penal, autoritățile române primesc dispoziții să nu mai respecte aceste Capitulații cu privire la supușii străini. Consulii puterilor străine interesate protestară, între 19 și 31 martie 1865 și pe lîngă guvernul român, și la Constantinopol. Protestează mai ales consulul Franței. Protestul lor nu capătă însă decît o rezolvare formală. De altfel, putem spune că întreaga legislație a domnitorului Cuza crea o bază solidă pentru dezvoltarea capitalismului în România. Însăși reforma agrară, prin despăgubirile bănești pe care le conceda marilor proprietari, îi îndemna să-și plaseze acest capital venit pe neașteptate în acțiuni financiare de alt gen decît cumpărarea de noi pămînturi.

Boliac devine în 1865 un entuziast promovator al încercărilor de a se crea primele societăți românești pe acțiuni. Le pune la dispoziție coloanele ziarului său. E posibil ca însăși apariția „Trompettei" să fie în legătură cu aceste combinații capitaliste în România. Nu ne prea închipuim că primul ministru de atunci, C. Bosianu, avînd cunoștința precisă a situației sale provizorii la cîrma țării, să fi sprijinit bănește puternic reapariția ziarului lui Boliac. De altfel, nimic din atitudinea acestui ziar nu indică vreo recunoștință deosebită față de Bosianu. Dimpotrivă.

Pe de altă parte, suspendarea bruscă a „Buciumului" trebuie să-i fi adus pagube simțitoare. Nu știm dacă vinderea precipitată a tipografiei lui Boliac — „cu prețul cel mai redus posibile și cu condițiuni foarte avantajoase pentru cumpărător" — poate fi pusă direct în legătură cu dificultățile financiare ale lui Boliac în sprijinirea gazetei. Începînd din 12 septembrie 1865 se anunță intenția de a o vinde[2] ; iar în 24 octombrie se anunță trecerea tipografiei în posesiunea „Lucrătorilor asociați"[3], devenind „Tipografia lucrătorilor

[2] *Annunciu*, în „Trompetta Carpaților", 1865, nr. 51, p. 201 (1 409).

[3] *Avisu*, ibidem, nr. 62, p. 247 (1 515).

asociaţi", care a jucat un rol destul de însemnat în activitatea editorială din ultimul sfert al secolului al XIX-lea. Ne vine însă greu să ne închipuim că Boliac putea socoti că îşi ajută gazeta subminîndu-i însăşi baza ei de existenţă, tipografia. S-ar putea pune mai degrabă vinderea ei în legătură cu constituirea „primei Societăţi anonime române a monopolului tutunului", a cărei înştiinţare se publică cu litere mari în fruntea coloanei I, deci la locul de cea mai mare importanţă, în gazeta lui Boliac, începînd din 25 noiembrie 1865. În 28 noiembrie urma să aibă loc o şedinţă decisivă a acestei societăţi de curînd constituite[4]: Şedinţa — constînd din adunarea acţionarilor care depuseseră 5% din acţiunile subscrise[5] — urma să decidă dacă societatea putea concura sau nu cu firmele străine la licitaţia pentru obţinerea monopolului tutunului în România, monopol care pe atunci se concesiona. Prim-ministru era N. Creţulescu din nou — încă din 14 iunie 1865 — şi se conta oarecum pe bunele lui intenţii. Preşedinte al consiliului acestei societăţi pe acţiuni era marele boier Nicolae Băleanu. Printre acţionarii societăţii sînt C. Boliac şi tatăl său vitreg, Petrache Peretz, care subscriu fiecare cîte 20 de acţiuni a 1 000 de lei, deci 20 000 de lei, o sumă apreciabilă în acel timp. Urmînd a plăti de la început 5% din acţiunile subscrise, Boliac avea deci nevoie în octombrie 1865 de cel puţin 1 000 de lei. S-ar putea ca vînzarea tipografiei să fie în legătură cu această necesitate, cu atît mai mult cu cît participarea la această societate era aproape o întreprindere de familie pentru Boliac.

Singurii din lista primilor acţionari despre care nu ştim dacă erau amici cu Boliac sînt col. D. Haralambie (10 000 lei), maior Clinceanu (5 000 lei) şi Scarlat Emanuel (2 000 lei), dar şi ei figurează pe lista de subscriere de acţiuni deschisă de redacţia „Trompettei Carpaţiloru". Faţă de capitalul total de 10 000 000 de lei, care se adunase pînă la începutul lunii decembrie[6], suma de 134 000 de lei subscrisă de grupul din jurul lui Boliac nu era colosală, dar totuşi apreciabilă, avînd în vedere numărul mic al persoanelor ce compuneau grupul. Dacă colonelul Haralambie de aici este tot acela din conjuraţia de la finele anului 1865 pentru detronarea lui Cuza, lucru-

[4] *Comitetului provisoriu allu primei societăţi anonime române a monopolului tutunului*, în „Trompetta Carpaţiloru", I (1865), nr. 69.

[5] În afară de tatăl său, mai subscriau acţiuni şi doi fraţi ai săi—Pavel Peretz (10 000 de lei) şi Grigorie Peretz (5 000 de lei), sora sa Eliza Pleşoianu (2 000 de lei) şi cumnatul său, maior Gr. Porumbaru (10 000 de lei). Erau apoi prieteni aici: gen. G. Magheru (10 000 de lei), col. D. Creţulescu (10 000 de lei), Paul Vioreanu (10 000 de lei), Al. Papiu-Ilarian (10 000 de lei), Grig. Miculescu (10 000 de lei).

[6] *Revista interiórc*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1865, nr. 72 din 5 decembrie, p. 281 (1 549).

rile încep să devină extrem de interesante. E cert că în această primă societate românească pe acțiuni se întîlneau exponenți ai marii boierimi a trecutului și ai marii burghezii în începutul ei de formație. Era și aici în mic o imagine a „monstruoasei coaliții", chiar dacă nu era declarată public, fiindcă reprezenta un sens tocmai invers. Nu știm cît își dădea seama Boliac la început de toate aceste lucruri.

În caldul sprijin publicistic pe care i-l dă Boliac de la început, el devine unul dintre primii formulatori ai doctrinei protecționismului economic : „Trebuie să mai facem apelul naționale la toate capitalurile române, la toți aceia care au strînse micile lor economii și le țin nefructuoase din lipsa încrederii ? Astăzi toate luptele, toată conspirațiunea străină contra noastră se face pe terenul economic. Și aci trebuie concentrată toată atențiunea naționale ; aci trebuie să țină piept românii contra atacurilor străine. Încît pentru noi mărturisim satisfacțiunea noastră că un boier, un boier mare, un membru dintr-o familiă al cărei nume s-a amesticat mai mulți seculi în înaltele afaceri ale patriei, vine astăzi cu drapelul român în mînă, să combată pe inamicii patriei sele pe terenul economic. Îți urăm o mare și întreagă reușită, domnule Băleanu, în nobila și cutezătoarea d-tale întreprindere" [7].

Cînd, la prima ședință a acționarilor, președintele Băleanu — vicepreședinte fiind B. Boerescu, vechiul amic politic al lui Boliac, — anunță că subscrierile au trecut de 10 000 000 de lei, Boliac comentează cu entuziasm acest eveniment, subliniind că el vine pe linia bunelor intenții ale domnitorului Cuza însuși și ale primului său ministru. În entuziasmul său, vedea lucrurile sub cele mai mirifice perspective : „Comitetul a declarat că, avînd 10 000 000 sigure, poate concura la licitațiunea monopolului și convicțiunea generale este că acest monopol, această Californiă, deschisă de către ministrul Cretzulescu, din ordinul suveranului țerei, pe teritoriul României libere, pentru stat, pentru capitaliști, pentru cultivatorii de tutun, — nu mai poate scăpa din mînile patrioticei și inteligintei asociațiuni" [8].

Sublinierea acestor preocupări în legătură cu creșterea capitalismului în România nu trebuie însă de loc să ne ducă la concluzia că Boliac și-a renegat deodată toate credințele politice de pînă atunci. Bunăoară, Boliac rămîne același statornic apărător al țărănimii, veghind la aplicarea legii rurale. Deși la guvern era acum vechiul său

[7] *Revista interiore*, în „Trompetta Carpaților", 1865, nr. 70. din 28 noiembrie, p. 273 (1 541).

[8] *Asociațiunea română pentru monopolul tutunului*, în „Trompetta Carpaților", 1865, nr. 71 din 2 decembrie, p. 277 (1 545).

amic Creţulescu, nu ezită să atragă atenţia în mod apăsat asupra problemei : „Ceea ce este de îngrijat, mai cu osebire decît toate, este lîngezeala cu care se aplică legea rurale. Şi ce ne ameninţă această lîngezeală ? Sîntem la seceriş ; după seceriş vin imediat arăturele de toamnă, şi încă împărţirea locurilor nu este făcută ; şi nu numai împărţirea locurilor între săteni nu este făcută, deară nici chiar despărţirea părţii săteanului de partea proprietarului nu este hotărîtă. Pierde-vom şi toamna aceasta ca toamna trecută ? Pierde-vom şi timpul arăturelor din toamna aceasta, precum am pierdut timpul arăturelor din toamna trecută ? Unde vom ajunge ? Aplicarea legii rurale cu sinceritate, inteligînţă şi activitate, este trebuinţa cea mai mare a ţerei, atît în privinţa politică, cît şi în privinţa economică“ [9].

Lîncezeala aceasta îşi avea însă tîlcul ei. În taină, se pregătea detronarea domnitorului Cuza. Încă din iunie 1865, cîţiva fruntaşi liberali şi conservatori — C. A. Rosetti, A. Panu, I. Brătianu, C. Brăiloiu, Grig. Brîncoveanu, Dim. Ghica etc. — semnară un acord scris, ca să lupte împreună pentru întronarea unui principe străin. Mai tîrziu, aderă la această înţelegere şi o parte din armată, prin col. Haralambie, maiorul Lecca etc. În 4 decembrie 1865, însuşi domnitorul Cuza declară în parlament că persoana lui nu va fi niciodată o piedică la consolidarea edificiului politic al României. Din acel moment, mulţi dintre susţinătorii lui îl părăsiră.

În noaptea de 10 spre 11 februarie 1866 se produce cunoscuta lovitură. Conjuraţii pătrunseră în palat, şi Cuza fu silit să semneze actul de abdicare. Boliac îşi precizează de la început poziţia — ca unul ce fusese printre cei mai entuziaşti susţinători ai reformelor săvîrşite de fostul domnitor : „Să fie cunoscut de toţi şi mai cu seamă de către tot elementul democratic din guvernul actuale, că noi, în privirea fostului domn Alexandru Ion I sîntem ceea ce este ecclesia în privinţa lui David : respingem pe om pentru păcatele seale, deară considerăm faptele lui ca alţătoare de poporul român. Legile cele mari ale fostului domn Alexandru Ioan I sînt religiunea noastră, sociale mai cu seamă. Cuza va ocupa singur mai multe pagini din istoria noastră decît toţi ceilalţi domni ce i-au preces“ [10].

Ulterior, în tot cursul publicisticei sale, Boliac va păstra aceeaşi fermă atitudine. Lăsînd din ce în ce mai în penumbră omul, va come-

[9] *Revista interiore*, în „Trompetta Carpaţiloru“, 1865, nr. 33, din 27 iunie, p. 129 (1 337).

[10] Ibidem, 1866, nr. 9 din 13 februarie, p. 33—34.

mora an de an faptele mari ale domnitorului, îi va apăra și purifica memoria atît în timpul vieții cît a mai trăit fostul domnitor departe de țara lui, cît și după moartea-i.

Mai mult decît atîta. Cînd vechiul lui adversar, pe care îl maltratase atît de crîncen în ultimii ani și de la care primise lovituri de moarte, Kogălniceanu, e molestat ca omul lui 2 mai 1864, Boliac protestează cu energie [11] : „O neomenie din cele mai dezgustătoare s-a petrecut alaltăieri la Senat".

Între timp, în 18/30 martie, Adunarea legislativă a fost dizolvată și s-au fixat noi alegeri, pe ziua de 9/21 aprilie 1866. Boliac își pune candidatura în aceste alegeri, anunțîndu-și-o printr-o răspicată *Profesiune de credință* [12] : „Am combătut toată viața mea, fără abatere, privilegiul de orice natură ; am luptat fără preget și fără întrerupere, pentru libertate și pentru egalitatea totora înaintea a tot feliul de lege. Am ocupat diferite posturi judecătorești și administrative și nu m-am depărtat de la aceste posturi niciodată decît prin demisiunile mele repetate".

Campania electorală dusă de ziarul lui Boliac e violentă și se poartă mai ales printr-o polemică fără cruțare dusă împotriva lui C. A. Rosetti și a ziarului său. Strivit între cele două forțe coalizate, Boliac — care se statornicise politicește la Vlașca, județul său, candidînd la Giurgiu — cade la luptă mare (94 de voturi) : „Combaterea vînoasă care se făcea în Giurgiu candidaturei d-lui Boliac nu era numai aceea care venea din partea totor *Albilor* și a guvernămîntului întreg, prin toate ramurele sale ; era șoaptele la ureche ale *Roșilor*, care s-au ținut necontenit și au eclatat în momentele din urmă în toate părțile : Mai bine Arsaki [13] decît Boliac !" [14].

Deși nu fusese anunțată ca atare, Camera aceasta era în fond o adunare constituantă, fiindcă avea să decidă asupra viitorului domnitor. Boliac participă la toate amplele discuții în această chestiune și ziarul său ia violent atitudine împotriva domnitorului străin și împotriva liberalilor, care susțineau aducerea pe tron a lui Carol de Hohenzollern [15].

Aceeași acțiune o ducea și Eliade Rădulescu, și această comunitate de vederi va aduce stingerea vechii lor diversiuni și împăcarea,

[11] „Trompetta Carpaților", 1866, nr. 412 din 1 aprilie, p. 70.
[12] Ibidem, nr. 414 din 9 aprilie, p. 77.
[13] Cunoscut fruntaș reacționar, vechi antiunionist.
[14] *Revista interióre*, în „Trompetta Carpaților", 1866, nr. 417 din 3 mai, p. 1 665.
[15] *Nu are de locu a face Unirea cu principele străinu*, în „Trompetta Carpaților", 1866. p. 1 670, nr. 418, din 6 mai.

o împăcare care va dura pînă la sfîrşit, pînă la moartea lui Eliade. Boliac reproduce articolul lui Eliade *Sciri din afară şi marafeturi din întru* [16] în acelaşi număr, cu o notiţă plină de respect : „Articolul ce reproducem este de vechiul părinte al literaturii române, este de I. Heliade Rădulescu, care în toate ocaziunile mari a scos din inima sa cîte un asemenea strigăt la care n-a putut sta indiferenţi cei ce-l ascultau".

Cînd însă noua adunare, devenind constituantă, hotărăşte aducerea pe tron a lui Carol de Hohenzollern, Boliac consideră că a mai persista într-o atitudine protivnică dîrză ar însemna să repete greşeala din trecut, a necruţătoarelor lupte pentru domnie. De aceea se pleacă în faţa hotărîrii Camerei, deşi nu o aprobă, căci ştia care erau forţele coalizate ce o impuseseră şi ştia cît de crîncen adverse erau : „Remîne deară şi vocea noastră pierdută, precum a remas vocea tratatelor, vocea tuturor protestărilor. Faptul este îndeplinit, încît pentru noi ; şi nu putem, nu se cuvine, n-ar fi nici leale, nici legale, să facem altceva decît să ne supunem, cu inima oricît de sfîşiată. Ne supunem deară pentrucă n-avem ce face" [17].

La această atitudine va rămîne Boliac pînă la sfîrşitul activităţii sale publicistice. Îşi va afirma însă public, ori de cîte ori i se va ivi ocazia, cultul său pentru memoria lui Alexandru Ioan Cuza chiar în momente cînd ştia sigur că aceasta nu va produce plăcere noului domnitor.

Cînd acesta, la îndemnurile înspăimîntate ale foştilor conjuraţi din noaptea de 11 februarie 1866, mai tîrziu, va da un răspuns negativ cererii adresate direct de către fostul domnitor de a-i îngădui întoarcerea temporară în ţară, Boliac va spune că sfatul politicienilor români n-a fost bun şi nu trebuie să fie ascultat. Însă o campanie antidinastică propriu-zisă, Boliac nu a dus niciodată. În schimb, continuă cu toată dîrzenia lupta împotriva forţei politice victorioase acum, pe care el însuşi o poreclise „monstruoasa coaliţie", al cărei demon agitator îl vedea în persoana lui C. A. Rosetti. În această luptă i se alătură din nou vechiul său prieten C. D. Aricescu, publicînd un articol de violentă caracterizare a inconsecvenţei politice a lui C. A. Rosetti [18]. În polemica dintre Aricescu şi „Românul" intervine şi Boliac, istorisind amintiri preţioase în legătură cu petiţia populară

[16] „Trompetta Carpaţiloru", 1866 ; nr. 418 din 6 mai, p. 1 670.

[17] *Revista interiore,* în „Trompetta Carpaţiloru", 1866, nr. 420 din 10 mai, p. 1 677.

[18] *C. A. Rosetti. Uă desminţire,* în „Trompetta Carpaţiloru", 1866, nr. 422, din 24 mai, p. 1 687.

din 11 iunie 1861, în care se cerea lărgirea bazei electorale, adică ceea ce Boliac înțelegea atunci prin „votul universale". Precizează că textul petiției a fost scris de el însuși și tot el a citit-o în adunarea comemorativă a revoluției din 1848, ținută pe locul istoric al Cîmpiei libertății din Filaret. În scurt timp, petiția s-a acoperit de 400 000 de semnături. Domnitorul Cuza proiecta să o primească cu o mare solemnitate. Dar Camera „oligarhică" dă vot de blam ministerului Ștefan Golescu. Domnitorul Cuza, din ce în ce mai șovăitor în această chestiune, constrîns de guvernul reacționar care urmase, restrînge ceremonia pînă la a cere să-i înmîneze petiția la 2 dimineața doar două persoane, între care să nu fie în nici un caz Boliac. În urma cuvîntării hotărîte de protest a lui Boliac în adunarea comitetului care condusese acțiunea pentru această petiție și a delegaților de județe care aduseseră semnăturile din țară, se hotărăște să nu se mai remită petiția, ci să se păstreze la redacția „Românului", unde Boliac se mai afla încă. Acum, Boliac îi cere lui C. A. Rosetti să depună petiția la Arhivele statului ca un document istoric.

Anunțîndu-se alegeri parțiale pentru județul Vîlcea, Boliac își pune din nou candidatura. Alegerile se desfășoară la colegiul IV al țăranilor, după prevederile electorale ale noii Constituții, votată la 29 iunie/19 iulie 1866. Boliac cade și de astă dată în fața lui Gheorghe Ghica, omul guvernului. Relatarea amplă a felului cum au decurs alegerile — înfățișarea abuzurilor și a terorii exercitate de agenții guvernului asupra țăranilor neștiutori de carte — constituie o pagină de tragic umor [19]. Desprindem numai un fragment:

„După aceasta, s-au numit din oficiu logofeții carii au să scrie biletele [20] celor ce nu știu carte, cu ordinul, în auzul tuturor, ca să se însemneze aceia ce nu-și vor scrie biletele la logofeții orînduiți. Apoi s-au numit biurourile și s-a început votarea, mai întîi într-o căciulă, apoi într-un castron. Vrio doi țărani — ce le-a dat dracului în gînd! — au vrut să arate biletul lor și la alții, care știau carte, ca să vadă deacă este scris acolo numele ce au zis ei. Deară deodată zapciul și pomojnicii au tăbărît pe ei să-și pună biletele în castron, pentru că *votul este secret și nu scrie la lege să s-arate pînă la castron*". Secretul. ne-o spune mai departe amarul reportaj, era simplu: logofeții scriau pe bilet numele candidatului guvernamental, și nicidecum numele pe care-l spuneau bieții plugari neștiutori de carte!

---

[19] *Allegerea din urmă pentru deputatu allu județului Vlașca.* în „Trompetta Carpaților", 1866, nr. 428 din 17 iunie, p. 1 709—1 710.

[20] Buletinele de votare — *(Nota noastră, O. P.).*

În urma furibundei campanii pe care o declanşează gazeta lui Boliac — campanie caracterizată şi prin violente accente de şovinism şi xenofobie —, loviturile încep să plouă peste capul directorului ei.

Mai întîi pierde direcţia Arhivelor statului, unde e numit francezul Bataillard [21]. Totodată, Ministerul Cultelor şi al Instrucţiunii publice anulează şi contractul pentru editarea revistei „Arhiva Română". Puţin după aceasta, Boliac e citat la judecătorul de instrucţie pentru articolele sale incendiare [22].

Cu toate că la început Boliac bravase şi îşi luase întreaga răspundere, totuşi mai tîrziu, dîndu-şi seama de gravele consecinţe politice ale acţiunii publicistice întreprinse, caută să treacă în umbră. În fruntea ziarului său publică următorul anunţ: „Spre a nu se mai rătăci d-nii procurori în procesele viitoare de presă, neştiind la cine să se mai adreseze, facem cunoscut, odată pentru totdeauna, că redactorele acestui ziar este d. Nicolae Bassarabescu, administratorele este d. Ion Porianu şi girantele responsabile este d. Andrei Ionescu" [23]. Este prima dată cînd auzim de un redactor la foaia lui Boliac. Nu ştim dacă lucra de mult Bassarabescu la redacţia „Trompettei". De existat, exista în carne şi oase şi a existat mult timp, ca gazetar întîi aici, după aceea lucrînd la alte periodice. În 1866 era, în orice caz, foarte tînăr şi îşi făcea ucenicia [24]. În 1868, printr-o scrisoare publicată în foaie, Boliac îi atribuie iarăşi lui N. Bassarabescu toată răspunderea redacţiei.

Ceea ce ştim sigur e că el nu scrie articolele de politică internă — ceea ce se numea pe atunci *Revista interioară* — decît cînd lipsea Boliac din capitală. Lui Bassarabescu îi era rezervată, din oficiu, cronica externă. Aceasta o ştim din cîteva scrisori de mai tîrziu ale lui Boliac, publicate în însăşi gazeta sa.

Pentru a-şi consolida situaţia politică, ce se clătina teribil în urma atitudinii şovine pe care o luase gazeta sa, atitudine care risca să-l aducă în completă izolare politică, Boliac încearcă o soluţie, ea însăşi hazardată şi destinată eşecului. Printr-un manifest *către Collegiulu III*

---

[21] *Revista Interióra*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1866, nr. 439 din 26 iulie, p. 1 753.

[22] „Trompetta Carpaţiloru", 1866, nr. 440 din 29 iulie, p. 1 757.

[23] *Spre sciinţa*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1866, nr. 443 din 19 august, p. 1 769.

[24] Amintiri despre el şi activitatea lui ziaristică — era „Nenea Nae", fratele tatălui său — comunică scriitorul N. A. Bassarabescu în volumul *Lume de ieri*, Bucureşti, 1943, p. 201—207.

Bucurescénu[25], Boliac propune — tot pe baza unui program colorat cu tendințe xenofobe — întemeierea unui „centru", a unui partid politic de mijloc, între ceea ce numea el „albii" (conservatorii) și „roșii" (liberalii). Considera că baza acestui partid ar fi trebuit să fie acest colegiu III, adică profesiunile libere și meseriașii săraci, și credea că partidul s-ar putea organiza de la sine prin întruniri publice. Calculul politic al lui Boliac nu era cu totul lipsit de abilitate. Într-adevăr, pătrunderea violentă a formelor de viață ale capitalismului occidental, pătrunderea acestui capitalism însuși, după Unirea din 1859 și mai ales după 1866, adusese, între altele, și consecința clasică a unui astfel de proces în țările cu economie încă feudală, înapoiată. Micii meseriași, micii negustori, lipsiți de sprijinul breslelor, care îi țineau oarecum într-o viață larvară, dar îi țineau pe picioare, ferindu-i de concurență prin faptul că accesul în aceste bresle era limitat, acum puși, prin spargerea breslelor, în fața liberei concurențe și mai ales în fața teribilei concurențe a firmelor occidentale și a fabricatelor străine, erau sărăciți fără posibilitate de scăpare, cădeau în mizerie.

De aici mentalitatea lor din acea epocă. Ei cădeau ușor victime diversiunilor xenofobe. Boliac își baza acum calculul politic și însești existența și atitudinea ziarului pe această înclinație a păturilor mijlocii, atît de greu dezamăgite în speranța pe care și-o puseseră în binefacerile pe care urma să le-aducă integrarea României în circuitul capitalist al Europei.

Calculul acesta nu era lipsit de abilitate, în schimb era lipsit de profunzime. Pentru că pe o asemenea bază instabilă, pe sentimente orientate greșit se puteau obține succese trecătoare, zgomotoase poate, dar foarte trecătoare. Căci adevărata bază trainică a unei acțiuni politice nu puteau fi decît orientarea și educarea maselor în adevăratul spirit cetățenesc, spre adevărata democrație. Aceasta s-a verificat cu prisosință și prin eșecul acțiunii întreprinse de Boliac, cu sprijinul unor prieteni politici remarcabili, dar ieșiți din perceperea reală a vieții politice, cum era bătrînul Chr. Tell. În zadar a agitat patetic masa meseriașilor și a micilor negustori din București prin manifestul său: „Temeiul unui stat este industria și comerciul său. Întrebăm pe bucureșteni: ce adjutoare, ce reazim, ce dezvoltare a avut industria naționale și comerciul naționale, pe care să le fie datori comercianții și meseriașii bucureșteni deputaților ce au trămis pînă acum în Cameră? Trecutul să ne fie înaintea ochilor și să nu mai cădem în

[25] „Trompetta Carpaților", 1866, nr. 460 din 18 octombrie, p. 1 833—1 835.

greşealele în care am căzut trămiţînd la Cameră, seau loaze care să nu ştie nimica, să nu înţeleagă nimica, să nu poată nimica ; seau egoişti vicleni care să ne tot înşele, numai ca să se poată furlandisi şi păuna în Adunare, spre a sili pe domn să-i facă miniştri, şi dupe ce i-a face miniştri, să facă şi ei mai rău decît au făcut predecesorii lor".

Acţiunea lui Boliac n-a avut ecoul pe care-l aştepta el. Prima întrunire a avut loc în 14 octombrie, în sala Slătineanu, participînd la ea circa 330 de persoane după însăşi estimaţia ziarului lui Boliac, în mod firesc maximă. Oratori au fost arhimandritul Veniamin şi profesorii Maxim şi Circa, oameni de a zecea mînă. Şi Boliac...[26].

Adunarea totuşi hotărăşte să susţină candidaţi din sînul ei în alegerile generale din noiembrie, anunţate de noul guvern conservator, format de Ion Ghica. Candidaţii sînt hotărîţi în adunarea următoare din 23 octombrie, tot în sala Slătineanu. Aceasta a fost mai mult o „adunare a d-lor profesori", cum o caracterizează însuşi ziarul lui Boliac. Micii negustori şi meseriaşi s-au arătat realişti şi prin urmare foarte rezervaţi faţă de agitaţia dusă pe teme şovine de Boliac, prietenii săi şi ziarul său. Un oarecare firav ecou a stîrnit de-abia printre profesori, unde terenul era mai slab şi nemulţumirile destul de adînci. Aceasta se vede şi din însăşi lista candidaturilor[27]. Ea îl are în frunte pe Eliade Rădulescu, prezentat ca „părintele literaturii române, cel mai mare scriitor român, cel mai vechi profesor". Bietul Eliade era un nume mare, într-adevăr, dar încetase de mult a fi o forţă politică, — dimpotrivă, era un balast prin tot trecutul lui mai apropiat, începînd cu comportarea lui în cursul revoluţiei de la 1848. Al doilea candidat era Cezar Boliac, care pînă atunci avusese numai insuccese politice. Al treilea era Kogălniceanu, o forţă incontestabilă în sine, dar atunci într-o passă foarte grea, ca unul ce fusese stîlpul domniei lui Cuza, a cărei amintire era atît de proaspătă încă şi pentru prieteni, dar mai ales pentru adversari. De altfel, realist, Kogălniceanu nu s-a mărginit să facă această hazardată încercare politică în Bucureşti, ci a lucrat şi de unul singur, pe alte temeiuri politice, în fiefurile lui electorale sigure din Moldova. Al patrulea era un profesor latinist, I. C. Maximu, căruia i se găsea de către Boliac, ca merit, faptul că dăduse lecţiuni gratis la şcoala macedo-română. Abia al cincilea era un „neguţător onorabile, cu credit în piaţă" : Parascheva Athanasiu.

---

[26] (Dare de seamă) în „Trompetta Carpaţiloru", 1866, nr. 463 din 16 octombrie, p. 1 845.

[27] *Lista candidaţiloru de deputaţi ai colegiului III din Bucuresci, votaţi şi admişi în adunarea d-lor profesori de duminecă séra, 23 octombrie*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1866, nr. 466 din 26 octombrie, p. 1 857.

Și abia al șaselea era Dobre Nicolae „fost mai-mar-bașa, meseriaș care reprezintă industria națională"

De altfel, întrunirea din 23 octombrie a fost cu peripeții și cu scandal. Boliac n-a fost lăsat să vorbească de către un grup numeros de cetățeni. „Trompetta Carpaților" pretinde că protestele lor fuseseră organizate anume de către liberalii adversari. Au loc incidente. „Biroul, d-nii profesori, d. Boliac... și două treimi din adunare", zice gazeta, au trebuit să părăsească sala. Ne întrebăm însă, dacă erau două treimi, de ce au părăsit atît de ușor cîmpul de luptă ? E mai mult ca sigur că au fost în minoritate.

Ca să evite această situație penibilă, Boliac se gîndește să schimbe tactica. Dîndu-și seama de realitate, caută să-și dezumfle acțiunea, sperînd că astfel își va reface prestigiul. Se decide și anunță, în consecință, că în 28 octombrie st.v. va ține „o simplă conferință politică asupra alegerilor, fără birou și fără președinte" [28]. Ca să fie garantat împotriva oricărui scandal, închiriază pentru sine sala Slătineanu, anunțînd că accesul va fi cu invitații. Agitația totuși nu diminuează, ci, dimpotrivă, crește. Boliac e avertizat că sala va fi totuși ocupată de oameni care vor manifesta alte păreri decît ale lui. Cere în mod patetic concursul unui vechi prieten, Radu Rosetti, care pe atunci se găsea în delicatul post de prefect al poliției. Printr-o scrisoare al cărei text îl publică în ziar [29]. Boliac îi acuză pe „roșii", adică pe liberali că vor să-i ocupe sala cu forța, prin aderenți puși pe scandal. Făcînd caz de inviolabilitatea domiciliului, Boliac îl anunță pe prefect că va considera sala Slătineanu ca domiciliul său — de la 6 seara pînă la miezul nopții — și invită poliția s-o păzească.

Scrisoarea o trimite Boliac cu puțin înainte de ora 6. Prefectul îi răspunde printr-o adresă care i se înmînează cu „o condicuță" de către însuși șeful „paznicilor de noapte". Radu Rosetti răspundea că „agenții poliției nu pot întra într-o sală unde se deliberează despre alegeri, și nu le rămîne decît a mănține buna ordine în stradă", deci îl previne pe Boliac că e răspunzător în fața justiției, pentru orice dezordine s-ar întîmpla în sală, ca unul ce convocase întrunirea. Între timp, se observă în sală oaspeți cu „buzunarele pline de pleznitori și reteveie la subțiori". Cu tot anunțul său solemn, Boliac consideră mai sigur tot vechiul său domiciliu și rămîne acasă, deși în sala Slătineanu

[28] „Trompetta Carpaților", 1866, nr. 466, din 26 octombrie, p. 1 857.

[29] *Ibidem*, p. 1 861.

l-ar fi aşteptînd „peste 2 000 persoane, floarea pieţei, floarea şcoalelor, floarea cancelarielor, floarea bisericei..." [30].

Pe deasupra tuturor controverselor însă, rezultatul alegerilor decide categoric în defavorarea lui Boliac şi a acţiunii sale. Ion Ghica, deşi şeful unui guvern conservator, voia să dea ţării o lecţie de „constituţionalism perfect". Ţinuse într-adevăr pretutindeni autorităţile departe de obişnuitele presiuni electorale, atît cît era posibil, date fiind moravurile politice înrădăcinate pe atunci. Rezultatul a fost plin de surprize. La Bucureşti a ieşit victorioasă întreaga listă liberală, în frunte cu Nicolae Golescu, C. A. Rosetti etc. Nici unul dintre membrii acţiunii lui Boliac nu s-a ales deci în Bucureşti [31]. Kogălniceanu se alege în Covurlui, la colegiul II, şi în Fălciu, la colegiul III. Boliac, la rîndu-i, este salvat de familia Peretz, care îl alege deputat al ţăranilor, în colegiul IV, la Vlaşca.

Cu acest bilanţ politic intră Boliac în noul an 1867. Nu era prea strălucit, dar era ceva. Boliac pătrunde pentru prima dată în parlament, fără a mai fi contestat, fără a se mai dezgropa punctele vulnerabile din trecutul lui, spre a fi lovit din nou. Primul ministru, Ion Ghica, scriitorul — care ştia cele mai multe despre Boliac —, a procedat şi acum faţă de el cu aceeaşi discreţie, eleganţă şi inimă deschisă ca şi în împrejurările grele ale anului 1850, la Constantinopol.

În noua Cameră, ideea pentru care militase Boliac în ultimul timp — aceea a constituirii unui partid politic de centru — avea şanse de a se realiza cel puţin temporar, însă cu totul pe alte căi decît le socotise şi le încercase Boliac, deoarece, datorită faptului că partidul conservator încă nu era bine închegat ca organizaţie şi datorită politicii lui Ghica de nonintervenţie în alegeri, reuşiseră să intre în Cameră un număr apreciabil de deputaţi care nu făceau parte din nici unul dintre cele două partide ale zilei, liberalii şi conservatorii. Erau oameni izolaţi, dintre cei mai diferiţi, unii aleşi în virtutea trecutului lor politic, alţii tocmai fiindcă n-aveau nici un trecut politic ; unii fiindcă aveau puternice rădăcini locale, alţii pentru că pur şi simplu îi scosese la suprafaţă întîmplarea, un anumit concurs de împrejurări. Cei mai mulţi dintre ei tindeau în mod firesc să fie moderaţi, prin însăşi situaţia lor izolată, care-i făcea oarecum timoraţi. Aceasta era însă ceva care putea constitui cu greu cimentul unei grupări politice durabile. Un factor comun a fost găsit însă în faptul că majoritatea lor erau „oameni ai lui 2 Mai", foşti sprijinitori devotaţi ai domniei lui

[30] *Revista interióre*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1866, nr. 467 din 30 octombrie, p. 1 861—1 862.

[31] *Deputaţii alleşi*, ibidem, p. 1 867 şi 1 871.

Al. Ioan Cuza. Ideea de a încerca organizarea unui „centru" în Camera deputaților, pe baza acestui factor comun, pare a fi fost a lui Kogălniceanu. Boliac a dat acestei idei tot concursul, atît ca deputat în Cameră, cît și ca jurnalist, prin ziarul său. Acțiunea a avut o reușită relativă, în sensul că, dacă nu s-a putut crea o organizație de partid consistentă și durabilă, s-a întruchipat un fel de grupare — foarte protoplasmatică, e drept — în cadrul limitat al activității parlamentare, grupare care s-a putut face simțită nu ca element decisiv, ci ca element ponderator prin voturile de care dispunea.

O corespondență din București, datată 12 februarie 1867, apărută în ziarul francez „La Patrie" și tradusă în gazeta lui Boliac [32], conturează just această configurație, arătînd că „albii" își au ca organ de presă „Ordinea" și „roșii" pe „Românul", iar centrul „Trompetta Carpaților".

Corespondentul întreprinde o reușită caracterizare a celor două figuri jurnaliste dominante ale epocii : „«Trompetta Carpaților» s-a făcut organul centrului ; ea apare numai de două ori pe săptămînă ; ziarul acesta are redactore una din cele mai abili și mai viguroase pene ale țerei. Literatore distins, d. C. Boliac este totodată și un polemist remarcabile ; stilul său este înfocat, incisiv și de multe ori nu se împotrivește la oarecari expresiuni tari, ce ating violența. «Românul» și «roșii» sînt «la bête noire» a «Trompettei...». D. C. A. Rosetti e întotdeauna în amvon ; d-lui își propovăduiește doctrinele în termeni pompoși și cu gravitate de augur ; limbagiul său — ciudat lucru la un om care vroiește să lucreze asupra maselor — limbagiul său nu este limbagiul poporului, ci o francezească cu forme românești. D. Cesar Boliac, din contra, nu pozează : faptele, iată pentru dînsul esențialul ; d-lui știe a le mlădia la ideele sele, la trebuințele cauzei sele, și într-aceasta d-lui pregătește la bombe care pre toată ziua se sparg în cîmpul «Românului» cu huet, grațiă stilului sever, pitoresc, curat românesc al acestui publicist". Gazeta lui Boliac reușise într-adevăr să se mențină, dar era departe de a cunoaște zilele de glorie ale „Buciumului" de pe timpul domniei lui Vodă-Cuza. Apărea modest, de două ori pe săptămînă, — e drept, tot în formatul măreț cu care debutase. În august 1867 a încercat să se urce la frecvența de trei numere săptămînal [33]. Peste mai puțin de o lună însă trebuie

[32] „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 498 din 5 martie, p. 1 990—1 991.

[33] *Avisu importante*, în „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 542 din 17 august, p. 2 165.

să renunțe și să revină la vechile condiții de apariție [34], ca iarăși peste o lună și ceva să ajungă tot la apariția trisăptămînală [35]. Secretul acestei remisiuni e dezvăluit ceva mai tîrziu. Nicolae Crețulescu, vechiul prieten politic și de inimă, îi asigurase personal 150 abonamente [36] anuale, „spre a se oferi gratis la persoane care ar dori să-l citească deară nu s-ar înlesni să se aboneze la acest jurnal". Astfel, numărul abonaților se urcă la 1 257. Și, fiindcă sîntem la istoria „Trompettei" în anul 1867, să mai notăm cîteva lucruri în legătură cu ea. În martie 1867 Boliac se îmbolnăvește grav [37]. Nu ni se indică maladia, dar se vorbește de „hidoasa maladiă", de „primejdioasa boală care a fost aproape să zmulgă acestei foie pe primul ei redactore". Boliac e tratat de nu mai puțin de cinci medici, cei mai eminenți ai capitalei : Mayer, Gluk, Alexianu, Obedenaru și Marcovici. În mai 1867, Boliac întreprinde o lungă călătorie în Moldova. La întoarcere, mulțumește public „cu multă recunoștință vechiului amic politic și de inimă al nostru și al ziarului nostru, care a binevoit să-și dea timpul său prețios și talentul său atît de prețuit acestei foaie, ținînd locul de prim redactore mai bine de o lună de zile, sub numele de Cosmat" [38].

În acest vechi prieten de talent noi îl bănuim pe D. Bolintineanu. Tatăl acestuia se numea Enache Cosmad [39], cuțo-valah din Ohrida. Nu e exclus deci ca Bolintineanu să fi luat aici, ca un pseudonim transparent, însuși numele de familie al tatălui său. Sub semnătura Cosmat apar o sumă de articole politice în gazeta lui Boliac în acest an, care — la o cercetare a activității jurnalistice a lui D. Bolintineanu — credem că trebuie avute în vedere.

Dar Bolintineanu nu e singurul literat care se apropie de Boliac în acest an. Un alt anunț, în aceeași lună mai, vestește : „D. George Baronzi, atît de bine cunoscut românilor prin scrierile seale în versuri și în proză, și prin meritele seale ca funcționar al statului în mai multe ramure, și mai la urmă ca prefect al județului Brăila, a binevoit să se ofere administratore și colaboratore a ziarului *Trompetta,* în mod gratuit" [40]. După o activitate de 6 luni, Baronzi trece administrarea

[34] *Avisu importante,* în „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 548 din 3 septembrie, p. 2 189.

[35] „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 562 din 22 octombrie, p. 2 243.

[36] *Către cetitorii Trompettei,* în „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 572 din 14 noiembrie, p. 2 281.

[37] „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 501 din 16 martie, p. 2 002.

[38] Ibidem, nr. 520 din 28 mai, p. 2 079.

[39] G. Călinescu. *Istoria literaturii române...,* p. 215.

[40] „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 520 din 28 mai, p. 2 079.

ziarului fostului expeditor, Ioan Polescu, rămînînd numai colaborator mai departe. Redactor al ziarului era tot Nicolae Bassarabescu [41].

Ziarul lui Boliac continuă să dea aceeași atenție primelor înjghebări de societăți anonime românești. După eșecul Societății pentru monopolul tutunului, își pune speranțele într-o nouă asociație : Compania anonimă română pentru esploatare și comerciu de pecura [42], al cărei anunț de constituire îl publică pe 1/3 de pagină timp de o lună și jumătate. Capitalul acestei asociații era de 100 000 galbeni, constînd din 6 400 de acțiuni a 500 de lei una. Tehnica financiară și viața economică deveniseră mai complexe în România. Subscrierile pentru acțiuni nu se mai fac în mod entuziast, prin redacțiile ziarelor, ci organizat, pe la bănci și bancheri. Boliac nu mai anunță de astă dată cît subscrisese el, familia sa, prietenii săi. Integrarea în formele vieții capitaliste se făcea repede. Chestiunile practice economice, acțiunile persoanelor în acest domeniu se dădeau la fund, se petreceau în tăcere, în culise. Deasupra rămîneau doar principiile politice acoperitoare. Boliac a subscris și el în mod cert minimum 10 acțiuni, adică 5 000 de lei, căci îl vedem semnînd — ca membru cu drept de vot, adică printre posesorii de minimum 10 acțiuni — procesul-verbal al adunării din 22 mai a companiei [43]. În public, el propune cu entuziasm sprijinirea acestei companii — printr-un articol scris la constituirea ei — în numele naționalismului economic [44] : „Orice se ivește naționale, orice se areată, orice se anunță, spre dezvoltarea românismului pe orice căi, spre esploatarea comoarelor seale în folosul țerei ce le coprinde ; ori ceea ce nu țintește la înstreinarea averilor statului, la streinism, intră de drept în domeniul nostru și ne impune plăcuta datoriă, ne impune a avea noi fericirea să susținem cu toate puterile noastre. Cînd am putut mult, am dat mult în asemeni materie ; cînd putem puțin, dăm puțin. Însă totdeauna am dat cît am putut și totdeauna vom da cît vom putea".

Cu un ochi întristat Boliac urmărește și acum zbuciumul țărănimii, căreia legea rurală îi adusese prea puțină ușurare : „*Monitorul* de sîmbătă a dat trista nuvelă, în raporturile venite din județul Muscel, că țăranii nu au porumb nici să mănînce, nici să semene. Ce face

---

[41] „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 568 din 4 noiembric, p. 2 269

[42] Ibidem, nr. 508 din 9 aprilie, p. 2 032, nr. 519 din 25 mai

[43] Ibidem, nr. 520 din 28 mai, p. 2 079.

[44] Ibidem, p. 2 078—2 079.

ministrul din Intru ? Ce face Comitetul permaninte în față cu o știre atît de înspăimîntătoare ?" [45].

Alături de imaginea țărănimii suferinde, Boliac evocă în gazeta sa, mereu, la orice prilej, imaginea „lui Vodă-Cuza", reproșînd conjuraților de la 11 februarie alungarea lui : „Țineți minte dumneavoastră acea epohă cînd orășanii din Bîrlad voiră să ofere prin subscripțiune un cal lui Vodă Cuza și anunciară acești cetățeni ofranda lor spre publicare ziarului *Buciumul ?* Țineți minte dumneavoastră ce se întîmplă atunci ? — Ziarul *Buciumul* anunță cu plăcere ofranda cetățenilor din Bîrlad făcută domnitorului. Deară, în loc că-i spună că-i ofere un cal, spuse că-i ofere un tun. Atît a fost numai destul pentru ca și calul cetățenilor din Bîrlad să se prefacă în tun și toate județele, toate orașele, particulari chiar, să se întreacă a subscri pentru tunuri oferite domnitorului. Patruzeci și opt de tunuri au fost rezultatul acelei singure schimbări făcute de ziarul *Buciumul* a vorbei *cal* în vorba *tun*. Cercați-vă să faceți și d-voastră, cu toate giulgiurile d-voastre de moarte, cu toate ieremiadele d-voastre, cu tot tirteismul d-voastră un ceva analog cu ceea ce făcu atunci ziarul *Buciumul !*" [46].

Cînd — spre a nu se aduce aminte de Vodă-Cuza — guvernul Ghica hotărăște să nu se serbeze ziua de 24 ianuarie, Boliac protestează în felul spectaculos care-i era propriu, cerînd biuroului Camerei deputaților să nu-l considere prezent la ședință [47].

Tot la fel procedează și cînd aniversarea revoluției din 1848 a fost trecută sub tăcere : „Fie mărită și glorificată în secoli, precît vor trăi românii, ziua de 9—11 iunie a anului 1848 ! Astăzi această zi sîntă și mare, legiuită de prima zi de sărbătoare a națiunii române (.....) astăzi 9—11 iunie nu se serbează. Nici o vorbă în *Monitor,* nici o ceremoniă, nici bisericească, nici laică ; și sîntem reduși, noi ortodoxii lui 1848, să serbăm ziua renașterii noastre cu porțile și ușele închise" [48]. Prim-ministru era pe atunci Costache Crețulescu, străvechiul său prieten, iar ministru de Interne era Ion Brătianu.

Guvernul de concentrare al lui C. Crețulescu — în care intraseră și conservatori și liberali — nu dură însă mult. O încercare similară făcută de Ștefan Golescu, în iulie 1867, are aceeași soartă. Urmează

[45] *Revista interióre,* în „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 514 din 4 mai, p. 2 053.

[46] *Revista interióre,* ibidem, nr. 485 din 19 ianuarie, p. 1 941.

[47] *Revista interióre,* ibidem, nr. 487 din 26 ianuarie, p. 1 945.

[48] *Revista interióre,* ibidem, nr. 523 din 11 iunie, p. 2 089.

un guvern liberal, cu Nicolae Golescu în frunte, care dizolvă Camera și fixează noile alegeri pentru noiembrie.

Boliac intră în lupta electorală tot în cadrul grupului de centru, căruia încearcă fără succes să-i atribuie numele glorios al cetei îndrăznețe a acelora care pregătiseră Unirea între 1855—1859 : „partida națională". Profesiunea sa de credință cuprinde ideile pentru care militase în ultimii ani [49]. C. D. Aricescu îi sprijină candidatura printr-un mare articol, pe două pagini de ziar, în care îi prezenta sărbătorește viața și activitatea [50]. La rîndul lui, Boliac caută să promoveze pe marii scriitori amici. În numerele 578 din 28 noiembrie și 583 din 11 decembrie anunță cu litere mari, pe 4 coloane, în fruntea ziarului, candidatura lui Eliade : „Candidatul partitei naționale pentru colegiul IV de Ilfov este părintele literaturii române și autorul programei din 1848, Ioan Heliade Rădulescu".

Eliade, flatat, se teme totuși de fulgerele liberalilor și încearcă o manevră, publicînd o scrisoare către Boliac, în care declară că nu acceptă punerea oficială a candidaturii sale : „Mulțămesc, domnul meu, de onoarea ce-mi face această numeroasă partită ; însă cuvintele ce am fiind tot aceleași, să mi se ierte a declina de la mine și de astă dat această onoare. Unde voi fi ales fără știrea mea, voi fi ales de bunăvoința alegătorilor" [51]. De asemenea, D. Bolintineanu, văzîndu-și numele pe aceeași listă de candidați, îi scrie : „Dorința mea este a lăsa locul meu la alți bărbați mai cunoscuți și care ar fi mai apți decît mine în misiunea ce își propune" [52]. Într-adevăr, lupta electorală a fost pretutindeni de o rară violență. În Giurgiu, deși președinte — atît al biroului electoral provizoriu cît și al celui definitiv — a fost ales Petrache Peretz, tatăl vitreg al lui Boliac, totuși n-a putut fi asigurată o victorie categorică a acestuia. După un imens scandal în sala de votare, s-au format două birouri electorale cu două urne, în două săli deosebite, după ce s-au bătut cîtva timp pentru urna oficială. S-au făcut două votări paralele și s-au proclamat, de fiecare partidă în parte, doi candidați aleși : C. Boliac — omul opoziției ; Gr. Serurie — omul guvernului. A urmat o lungă discuție, fiecare partidă argumentînd violent legalitatea alegerii făcute de ea și nele-

[49] *Iubiți cetitori*, în „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 579 din 30 noiembrie, p. 2 309 (greșit : 2 209).

[50] *D-nu Boliac candidatu de dreptu allu partitei naționale la allegerele de deputați*, în „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 579 din 30 noiembrie, p. 2 310—2 311.

[51] I. Heliade. *Onorabilii redacțiuni a jurnalului Trompetta Carpaților*, în „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 580 din 2 decembrie, p. 2 313 (greșit : 2 213).

[52] „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 578 din 28 noiembrie, p. 2 305.

galitatea celeilalte. Peripețiile luptei electorale sînt relatate pe larg în gazeta lui Boliac [53] și constituie un admirabil material documentar pentru o introducere la *Scrisoarea pierdută* a lui Caragiale, în ceea ce privește moravurile electorale ale epocii. „Monitorul oficiale" anunță însă că, deoarece atît C. Boliac cît și Gr. Serurie „posede fiecare cîte un mandat de deputat ales de colegiul al IV din Vlașca" și „amîndouă mandatele sînt legalizate de primăria urbei Giurgiu", ministerul lasă rezolvarea chestiunii în sarcina Adunării deputaților [54]. În Cameră, validarea acestei alegeri stîrnește iarăși un scandal enorm. Discuțiile durează, cu întreruperi, după diferitele faze ale luptei, de la 6 ianuarie 1868 pînă la 20 februarie, cînd — cu 58 de voturi pentru, 24 contra și o abținere — Camera validează ca deputat pe Gr. Serurie, rivalul lui Boliac, declarînd alegerea acestuia ca singura legală [55]. Totodată, guvernul demite pe primarul comunei Stoenești din Vlașca și îl dă și în judecată. Primarul acesta era Petrache Peretz, tatăl vitreg al lui C. Boliac [56]. Din dezbaterile Camerei reiese că Petrache Peretz, care avea pămînt și conac în Stoenești, fiind primar al comunei, fusese desemnat președinte al biroului provizoriu al alegerii ca fiind cel mai în vîrstă dintre delegați. El desemnase ca secretari ai biroului electoral pe Pavel Peretz, fiul său, și pe T. Vișinescu. Odată însă cu începerea scandalului electoral, Vișinescu îl trădase pe bătrînul Peretz, trecuse în camera alăturată sediului biroului și începuse acolo o nouă votare pentru Gr. Serurie. Reținem, din toate acestea, solidaritatea familiei Peretz cu lupta politică a lui C. Boliac.

Cu aceasta, seria necazurilor politice ale lui C. Boliac nu se sfîrșește însă. Profitînd de faptul că un număr din gazeta lui Boliac apare fără numele garantului responsabil (P. Georgescu) și fără al redactorului responsabil (N. Bassarabescu), adversarii politici îi intentează proces de presă lui Boliac, ca proprietar al ziarului. Reclamant era primarul Panaiot, de care era vorba într-un articol din acel număr. Boliac neagă că ar fi autorul articolului. Magistrații nu îngă-

---

[53] *Revista interióre,* în „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 584 din 16 decembrie. (În ceea ce privește paginile, fiind greșite, rugăm cititorii să se orienteze după număr) p. 2 233 ; *Junimii studiose, din capitală,* în „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 586 din 23 decembrie, p. 2 241.

[54] Reproducere după „Monitorul oficiale", din 5 decembrie, în „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 586 din 23 decembrie, p. 2 241.

[55] *Desbaterile din Cameră în privința raportului comisiunii de incheta parlamentară în județulu Vlașca,* în „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 605, p. 2 312—2 314.

[56] „Trompetta Carpaților", 1868, nr. 604 din 15 februarie, p. 2 307.

duie să pătrundă în sală nici girantul, nici redactorul, care voiau să-și ia răspunderea. Pătrunde în schimb Grigorie Peretz, ca frate și — spre surpriza tuturor — declară că el e autorul articolului incriminat [57]. Urma deci să fie arestat, dar se oferă îndată un chezaș pentru el : Petre Peretz, fratele său. O familie într-adevăr solidară ! Zadarnic se fac cercetări în tipografie, ca să se afle manuscrisul articolului, în care — trebuie să menționăm — era atacat violent și C. A. Rosetti pe motivul că ar fi dat ajutor pe ascuns organizațiilor secrete bulgare de pe teritoriul României [58].

Din comentariul ironic pe care îl face ziarul lui Boliac pe marginea acestei afaceri întrevedem și unul din modelele posibile ale stilului ziaristic al redacției : „În Francia, domnilor, cu procesele seale de presă ; în Francia imperiale unde este restrînsă libertatea presei, deară se publică jurnalul *La Lanterne*"...[59] E un indiciu — chiar pentru stilul ziaristic al lui Boliac din această epocă — că celebra gazetă a lui Henry Rochefort, violentul combatant republican, luptătorul de mai tîrziu pe baricadele Comunei din Paris, era cunoscută de redacția „Trompettei". Desigur, era o înrudire între verva diabolică a lui Rochefort și violența rară a multora dintre paginile de pamflet îndreptate împotriva liberalilor februariști, de către Boliac. Violența aceasta o recunoaște cu oarecare spaimă chiar unul dintre deputații care îi luaseră lui Boliac apărarea în Cameră la discuțiile asupra alegerii din Vlașca : „Acum deacă d. Boliac e o persoană care poate cu drept inspira resentimente unui partid, recunosc și eu că d. Boliac nu e un om care cruță. Îmi place și mie să cetesc adesea scrierile sele, deară cîteodată mă înfioară"...[60]. Procurorul îl scoate din cauză pe Grigorie Peretz și îl implică pe Boliac, pe motivul că — deși nu s-a dovedit că el ar fi predat vreodată manuscris la tipografia ziarului — se recunoaște stilul său [61]. Totuși, ziarul nu diminuează nimic din atitudinea sa, de opoziție necruțătoare față de guvernul liberal.

Un fapt divers îi dă prilej pentru o lungă și violentă campanie în chestiunea „Torturelor de la Mărășești". La poșta de acolo dispă-

---

[57] *Processulu de pressa intentatu D-lui Boliac*, în „Trompetta Carpaților", 1868, nr. 652 din 28 iulie, p. 2 595.

[58] *Bandele Bulgare*, în „Trompetta Carpaților", 1868, nr. 649 din 18 iulie.

[59] *Processulu de pressa intentatu Trompettei*, în „Trompetta Carpaților", 1868, nr. 653 din 3 august, p. 2 599 (greșit : 2 000).

[60] *Discursurile oratoriloru ce au sprijinitu allegerea d-lui Cesar Boliac*, în „Trompetta Carpaților", 1868, p. 2 271 (Din cuvîntarea lui I. Negură.)

[61] *Revista politica*, în „Trompetta Carpaților", nr. 665 din 15 septembrie, p. 2. Din cauza paginației extrem de încurcate a ziarului, nu o vom mai cita de acum înainte, indicînd doar pagina în raport cu fiecare număr.

ruseră 5 000 de galbeni. Directorul poştelor, Fălcoianu, a venit anume pentru o anchetă. În faţa lui, poliţaiul din Focşani a pus personalul mărunt bănuit : surugiul, ceaşul, conductorul etc., la torturi îngrozitoare. După ce înfăţişează — într-un prim articol — toate caznele de neînchipuită cruzime folosite în această „anchetă", ziarul lui Boliac se îndreaptă împotriva celor pe care îi făcea răspunzători de toate acestea, cei de la guvern [62].

Cu toate că o atitudine atît de drastică în fond şi atît de violentă în expresie, împotriva guvernului, îi răpea aproape orice şanse de reuşită, Boliac participă şi de astă dată la lupta politică în legătură cu noile alegeri municipale în Bucureşti. Candidează pe lista grupului de centru din Cameră, alături de Constantin şi Scarlat Creţulescu, gen. Tell, Heliade Rădulescu, C. Bosianu, P. Grădişteanu, Costa-Foru. D. Berindei şi Pavel Peretz, fratele său, împreună cu cîţiva comercianţi : Tabacovici, Lustatiadi, Sulacolu, Pavelescu etc. Se face propagandă prin gazetă, fără nădejde însă : „Ne împlinim deară datoria de a publica lista comercianţilor şi a o recomanda alegătorilor, fără verio speranţă de succes, ci spre a mai rămînea o dovadă mai mult ce fel de persoane a sprijinit *Trompetta Carpaţilor* la orice fel de alegeri" [63]. Prevederile pesimiste ale lui Boliac erau îndreptăţite. În alegeri, lista guvernamentală, în frunte cu C. A. Rosetti, obţine un dureros succes : 1 078 de voturi din cele 1 157 exprimate, faţă de 8 000 alegători care aveau drept de vot ! N-a reuşit deci nici unul de pe lista sprijinită de gazeta lui Boliac —, dar au avut amara satisfacţie să constate indiferenţa masei alegătorilor, dintre care se prezentaseră la vot mai puţin de 15% [64].

În curînd, Boliac are o altă satisfacţie : guvernul liberal al lui Nicolae Golescu cade în urma presiunilor externe. Îi urmează un guvern de centru, în frunte cu prinţul Dimitrie Ghica — „Beizadea Mitică", cum îi zicea Boliac —, cu M. Kogălniceanu la Interne, Al. G. Golescu la Finanţe, B. Boerescu la Justiţie. Ziarul lui Boliac comentează acest eveniment ca o înfrîngere a „februariştilor" în faţa credincioşilor reformelor sociale promovate de domnitorul Cuza : „În fine s-a închinat steaua la Vicleim : *11 Februarie* a recunoscut de mai marele său pre *2 Mai*. Este naturale ca totdeauna dreptatea, mai curînd sau mai tîrziu, să iasă la iveală, şi era foarte naturale ca, deşi

[62] „Trompetta Carpaţiloru", 1868, nr. 664, p. 1.

[63] *Lista commerciantiloru de candidaţii propuşi a se allege membrii ai consiliului communale din Bucuresci la ănteia Dumineca a lui Noembre viitoru*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1868, nr. 676 din 25 octombrie, p. 1.

[64] „Trompetta Carpaţiloru", 1868, nr. 679 din 7 noiembre, p. 1.

cam tîrziu, edificatorii să vie într-o zi să gonească pre dărămători. Trebuia, în fine să vină să pună mîna la ham dintre miniștrii lui 2 Mai" [65].

În scurtă vreme însă guvernul are dificultăți în Cameră. În legătură cu rechemarea în activitate a generalului A. D. Macedonski, Ion Brătianu combate reintegrarea generalului printr-o violentă interpelare. Brătianu era supărat pe Macedonski din pricina unei severe critici pe care acesta o făcuse politicii liberale cu privire la armată, într-o scrisoare publicată în ziarul lui Boliac, sub titlul *Sistema în armată* [66]. Cabinetul demisionează, însă domnitorul îi respinge demisia. Urmează atunci dizolvarea Camerei și noi alegeri [67]. Țara începe din nou să fie frămîntată de pătimașele lupte pentru alegeri. Un comitet electoral se întrunește în Giurgiu și fixează următoarele candidaturi pentru Vlașca. Le notăm pe toate, fiindcă aceste nume se vor repeta mulți ani de aici înainte : N. Tătăreanu la colegiul I, Al. Lăzărescu la colegiul II, Niță Gogoașă la colegiul III, C. Boliac la al IV-lea colegiu [68]. Liniștit în privința succesului, Boliac rămîne în București în perioada electorală. Îl lucrează pe ascuns însă chiar unii dintre oamenii guvernului. Astfel se publică în gazetă o scrisoare în care Boliac era înștiințat că subprefectul Paplica convocase pe primarul comunei Stoenești și-i dăduse ordin ca în nici un caz să nu fie aleși între delegați „Peretz tatăl și fiul", ca nu cumva să se aleagă Boliac deputat. Contracandidat liberal era tot Serurie [69]. Boliac își vede însă mai departe de campania electorală din București, deși el personal nu candida acolo. Pentru a preveni tulburări pregătite de adversarii cu reteveie, în adunările electorale organizate de el, Boliac își invită auditoriul personal prin bilete, în casele negustorului G. Nicolaescu-Pucheanu. Aici se țin două întruniri, cu discursuri de C. Boliac, generalul Chr. Tell, profesorul Nanianu, Petre Grădișteanu și alții. Întrunirile erau destinate colegiului III al orășenilor, liber-profesioniști, mici negustori și meseriași [70].

Comentînd cu satisfacție măsurile luate de Kogălniceanu pentru a feri candidații guvernului de violentele procedee electorale ale

---

[65] „Trompetta Carpaților", 1868, nr. 683 din 21 octombrie, p. 1 : *Revista politică*.

[66] Ibidem, nr. 692, din 23 decembrie, p. 2.

[67] *Revista politică*. în „Trompetta Carpaților", 1869, nr. 701 din 30 ianuarie, p. 1—3.

[68] „Trompetta Carpaților", nr. 705 din 13 februarie, p. 2 986.

[69] Ibidem, nr. 712 din 9 martie, p. 1.

[70] Ibidem, nr. 705 din 13 februarie 1869, p. 1—2 ; nr. 706 din 16 februarie, p. 1, col. I ; nr. 708 din 25 februarie, p. 1—2.

adversarilor, ziarul lui Boliac îi desfide acum pe fiorosii agenți electorali, care îi făcuseră atîtea zile amare altă dată, cu toate dispozițiile ipocrite, pentru păstrarea legalității, ale guvernului : „Ce fel ! Acele apeluri nu se adresau la toți alegătorii ? S-adresau numai la bravii voștri ? Poftim, popo Grigorie, care mîncai cu dinții urechile fostului subprefect Dumitrescu, poftim, ieși la iveală ! Poftim, popo Măcărescu, care încongiurai casele oamenilor și le spărgeai geamurile ! poftiți acum dumneavoastră, toți cîți vă păunați cu pene-n pălăriă, cu reteveiul la subsoară, cu ghiodănacul la brăcinar, vitejilor de ieri cu poliția în spate, cu procurorii și cu judecătorii de instrucțiune alături, mai provocați, mai insultați, mai bateți !“ [71]. Boliac reușește într-adevăr la Giurgiu ; C. Negri se alege în București, la colegiul III, iar Heliade Rădulescu la C. Lung-Muscel ; la Roman, la colegiul IV, este ales V. Alecsandri [72].

În alegerile municipale care au loc cu o lună mai tîrziu, Pavel Peretz, fratele vitreg al lui Boliac, se alege pe lista reușită la București [73]. În vîrtejul preocupărilor electorale, Boliac însă nu-și uită vechile preocupări umanitare. Articolul intitulat *Pentru sufletu,* semnat de astă dată [74], criticînd gestul demagogic a lui D. Ioanid din București, care donase 2 500 lei ca să se împartă „prin poliție și municipalitate“ la 5 săraci din capitală, expune concepția lui Boliac despre caritate în stilul sentimental și vag umanitarist al primelor sale poezii de tinerețe : „Plecați, matroane ale Bucureștilor, crescute în sfînta religiune, plecați voi cei în opulență, plecați cu un om după voi, fără să spuneți unde mergeți ; străbateți prin înfundăturele mahalalelor, pre acolo pre unde sărăcia scrîșnește searbădă ca moartea ; plecați voi singure, matroane în opulență, plecați prin mahalale și veți găsi unde locuiește sărăcia, căci ea se anunță vouă și fără călăuză“. E adevărat, Boliac nu propune aici noi și curagioase soluții sociale. În plină luptă electorală însă, cu injurii crîncene și cu amenințări de reteveie, în plină irupție a capitalismului — cînd oamenii cu bani căutau să facă pînă și din străvechea milostenie un mijloc de reclamă politică — gestul lui Boliac reprezintă un frumos contrast și o biciuitoare palmă morală.

Cu tot succesul său în alegeri, poziția guvernului nu era însă trainică. În primul rînd, el nu era omogen, compus fiind din cen-

[71] *Revista politică,* în „Trompetta Carpaților“, 1869, nr. 715 din 16 martie, p. 1.
[72] „Trompetta Carpaților“, 1869, nr. 716 din 3 aprilie, p. 2.
[73] Ibidem, nr. 724 din 8 mai, p. 1.
[74] Ibidem, nr. 720 din 17 aprilie, p. 2.

triști moderați ca B. Boerescu, alături de oameni cu tendințe spre stînga, ca M. Kogălniceanu. Opoziția liberală făcea o abilă agitație în mase, iar în culise încerca iar o înțelegere cu conservatorii. Boliac vede iarăși reapărînd „monstruoasa coaliție" și încearcă s-o mateze de la început, scriind un violent articol în care folosește resursele lui de pamfletar politic, verva lui specifică, fantezia sa incisivă, în caricaturizarea adversarului : „O coalițiune are totdeauna ceva misterios într-însa și orice mister are atracțiune și chiar pentru aceia care ar fi contrarii scopului ei, cînd acel scop al coaliției ar putea fi întrevăzut. Curiozitatea, chiar într-un cuget de combatere seau de împotrivire, devine agent al atracțiunii contagioase. Acesta este cauza de izbutesc mai totdeauna coaliționile. Coaliționea într-o societate este ca și Satan pre piață cu *Dulcamara* pre chichiță și cu *Saltimbangii* în codîrlă : Dulcamara în costum bizar, harangînd cu idee extravagante prin expresiuni și vorbe neuzitate, și Saltimbangii din codîrlă făcînd gesturi impudice și obscene cu scălămbături cînd la vraji, cînd la public. Cercul se mărește din ce în ce de curioși de toată natura, și de fetița cu donița în mînă, și de rîndașul cu coșnița la spinare, și de meseriașul cu rîndeaua seau cu mistria în mînă, și de negustorul cu chiăia prăvăliei în mînă, și de imploaiat, și de funcționar, și de reprezentante, și de ministru cu portofoliul la subțioară. Cu cît vrajul va haranga mai paradoxale și saltimbangii vor face gesturi mai obscene, cu atît mai mult trecătorii vor uita trebele și datoriele lor, și vor căsca gura aci" [75].

[75] *Eră se ivesc coaliționea*, în „Trompetta Carpaților", 1869, nr. 761 din 18 septembrie, p. 1.

Reluarea activității arheologice și numismatice

1869–1876

În iunie 1869 se întîmplă un eveniment hotărîtor în viața și activitatea lui Boliac. Ziarul său publică următoarea informație: „D. Cesar Boliac a primit alaltăieri o adresă a ministrului Instrucțiunii publice, prin care îi comunică că m.s. principele a binevoit să-l numească președente al Comitetului archeologic din București, în locul repausatului general Mavros“ [1]. Boliac îi urmează astfel în acest post celui de la care deprinsese pasiunea arheologică. Generalul Nicolae Mavros, sau Mavru, fiul lui Gheorghe Mavros, hatman în Moldova, și al Marioarei Ventura [2], după ce ocupase demnități înalte în Rusia, fusese numit, în Țara Românească, în postul de inspector general al carantinelor din ambele principate. Căsătorit cu Profiriţa, sora lui Grigorie Ghica-Vodă, și apoi cu Sevastia, nepoata lui Mihai-Vodă Șuțu, [3] adunase o mare avere. Felul cum a ajuns generalul Mavru la arheologie îl lămurește însuși Boliac: „D. general Mavru, care a avut ocaziunea să adune toate monumentele romane de pe amîndouă laturile Dunării, de la Mehadia și pînă la Marea Neagră, în tot timpul cît a fost d-lui inspector general al carantinelor și cu o influență egală în Serbia și Bulgaria, ca și în România; care a avut pasiunea antichităților și știința a aprecia fiecare obiect, fiecare monument, în justa valoarea sea, pentru interesul artistic și istoric, a adunat mai tot ce s-a găsit și putem zice că arheologia română este astăzi în mînele generalului Mavru“ [4].

Ce fel de pregătire științifică avea Mavru, în afară de această pasiune de a aduna frumuseți vechi, — nu știm. Nu știm nici unde s-a format, nici nu există posibilitatea de a-l cîntări precis ca arheolog, căci nu a publicat nimic, — spre deosebire de alți întemeietori ai

[1] „Trompetta Carpaților“, 1869, nr. 733 din 7 iunie, p. 1, col. III.
[2] I. C. Filitti, notă la: *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, p. 109.
[3] *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, p. 210—211.
[4] „Buciumulu“, 1863, nr. 9 din 30 ianuarie, p. 35. Articol scris la împlinirea unui an de cînd Mavru donase statului român colecțiile sale arheologice, care au stat apoi la baza Muzeului național de antichități.

arheologiei în România, ca W. Blaremberg și George Seulescu, care și-au înfățișat descoperirile arheologice prin revistele și ziarele vremii după 1830. Chiar și Asachi se ocupase în publicistica lui de săpăturile arheologice de la Conteşti, în Moldova, iar profesorul Ioane Rus din Blaj întreprindea în aceeași epocă mai multe călătorii în Transilvania și Moldova, despre care ne relatează „Gazeta Transilvaniei". Generalul Mavru pare a fi fost mai degrabă un amator de mare gust, de statornic entuziasm, care — printr-o atît de lungă convieţuire cu antichităţile — căpătase o mare pricepere în discernarea lor. Boliac pare a cunoaște însuși acest caracter practic-empiric al științei arheologice a lui Mavros. El se recunoaște cu hotărîre și pietate învățăcelul acestui amator din vocație[5]. Faptul e confirmat de Ion Ghica, în măsură să știe adevărul, fiind ginerele lui Mavru. În *Scrisorile* sale, Ghica povestește : „Pentru studiul arheologiei, generalul Mavru avea consacrată o zi pe săptămînă, marția, dacă nu mă înșel, zi în care se închidea în cabinetul său cu Laurian și cu Boliac și nu primea pe nimeni. Acei colaboratori rămîneau la masă ; se prînzea pe atunci pe la 3 ore după-amiaz, și lucrau și după prînz, pînă seara" [6].

Entuziasmat de numirea în locul învățătorului său, Boliac reîncepe lucrul arheologic cu un mare entuziasm, care nu-l va părăsi pînă la sfîrșitul vieții. Începe astfel a doua și cea mai importantă perioadă de activitate arheologică a lui Boliac, după cea din anii 1838—1846. Putem spune că, începînd din anul 1869, pasiunea arheologică va domina toată activitatea lui Boliac, copleșind chiar și pasiunea politică, spre care îl împingea temperamentul său de luptător. Bineînțeles, aceasta nu înseamnă că activitatea de ziarist politic a lui Boliac se va diminua. Ea va continua să fie tot așa de prolifică și tot atît de vehementă. Însă interesul se deplasează pe călătoriile sale arheologice și pe rezultatele lor. De aici așteaptă Boliac cele mai mari satisfacții și de aici le și are. Era firesc să fie așa. În politică, Boliac ajunsese aproape de un punct mort. Urmărit de adversitatea crîncenă a partidului liberal, care se întărea din ce în ce, cîștigînd tot mai mult burghezia și contribuind la grăbirea procesului ei de formare, partid care nu putea să uite niciodată crîncenele lovituri pe care i le dăduseră pana și ziarele lui Boliac ; ținut departe de conservatori, prin ura lui înnăscută față de „ciocoi" și prin amintirile neplăcute pe care le aveau aceștia despre el, — Boliac trebuia să se bizuie doar pe un „centru" din ce în ce mai șovăielnic și mai slab, măcinat între

[5] „Buciumulu", 1863, articolul citat.

[6] *Scrisori*, ediția 1887, p. 683. Epoca la care se referă Ghica este cea dinainte de 1847.

cele două mari forțe antagoniste. Agitația xenofobă și șovină pe care o mai duce ziarul său nu-i putea oferi o bază sigură în lumea micilor negustori și meseriași — cărora mai ales li se adresa —, deoarece se deprinseseră și liberalii să o practice, cînd aveau nevoie de vreo diversiune. În plus — așa cum am văzut în cercetarea anilor precedenți —, în această agitație Boliac rămînea un izolat, masele respingînd-o cu o oroare firească.

În aceste grele condiții politice, spre a nu fi strivit și el de tot rămînînd la mijloc — de frica liberalilor —, Boliac a trebuit în mod fatal să alunece încet, încet spre conservatori. Astfel, va ajunge să sprijine — în mod timid, e drept — lunga guvernare conservatoare a lui Lascăr Catargiu, între 1871 și 1876, pe motiv că ar apăra țara de anarhia... turbulenților liberali. Șubred motiv, care-l punea pe Boliac într-o situație destul de jenantă ca gazetar politic. Unele ziare adverse nu-l cruțau și-l puneau pe el însuși în paralelă cu cele ce scria odată.

„Românul" profită de o declarație a lui C. Boliac în Adunarea deputaților, în discuția la buget din ședința din 11 februarie 1870. Ca deputat, Boliac intervenise pentru păstrarea în buget a „fondurilor secrete" sub motivul că ar fi necesare pentru cîștigarea bunăvoinței presei. Ziarele satirice, precum „Ghimpele", îl ironizează crunt pentru această intervenție. Toate acestea fac ca Boliac să părăsească în bună parte gazetăria de principii politice. Adesea își întrerupea cu totul activitatea la gazetă, pentru a întreprinde lungi călătorii arheologice și pentru a-și redacta articolele cu privire la rezultatele lor.

Vorbind de anul 1869 ca de un an hotărîtor pentru activitatea arheologică a lui Boliac, nu trebuie iarăși să ne închipuim că ea a fost părăsită cu totul în anii precedenți. El a continuat tot timpul să adune obiecte arheologice și să le cerceteze. În 1865 face Muzeului din București o donație masivă de antichități[7]. Tot în 1865 întreprinde o operație dură de desființare științifică totală a unui alt amator și diletant arheolog, maiorul Papazoglu, publicînd 9 scrisori adresate de acesta unui oarecare Dinu de la Zimnicea, căruia Papazoglu îi promisese numirea ca funcționar al statului dacă îi va aduna în mod mulțumitor antichități de pe lîngă Dunăre[8]. Scrisorile dovedeau într-adevăr o incultură crasă : „Onorate domnule Dinule. Am primit,

[7] *Listă de obiecte date Muzeului naționale de D. Cesar Boliac*, în „Trompetta Carpaților", 1865, nr. 56, din 30 septembrie, p. 223 (1 431).

[8] *Correspondință archeologică între d. Maior Pappasoglu și logofătul Dinu de la Zimnicea*. în „Trompetta Carpaților", 1865, nr. 58 din 7 octombrie, p. 230 (1 438)—231 (1 439).

prin chirigiu, toate cîte mi-ați trămis, deară nu-mi scriți : ce trebuie să vă trămit ? *Petricica* păcat că este ruptă, *bănișorul cel cu păunul* este nou, nu este antic ; *cel de aramă* nu este bun ; *idoloaica* păcat că este spartă".

E adevărat că Papazoglu, chiar dacă ar fi știut mai multe, nu putea vorbi altfel cu neștiutorul logofăt de la Zimnicea [9]. Metoda în sine de a aduna astfel materialul era complet neștiințifică. Tradiția aceasta era însă moștenită de la Mavru, care nici el nu era săpător arheologic. O practica frecvent chiar Boliac, care — deși învățase prețul săpăturilor arheologice și chiar o parte din tehnica lor, fiind într-adevăr un predecesor de cel mai mare merit pe acest tărîm, în arheologia românească — totuși mai obișnuia să-și mărească colecțiile și prin cumpărări, uneori chiar de pe la negustorii de diferite branșe de pe ambele maluri ale Dunării. Pentru activitatea sa de literat și arheolog, mai mulți deputați, între care amicii săi C. D. Aricescu, N. Locusteanu, Nită Gogoașe, propuseseră în Camera deputaților, în sesiunea 1866—1867, votarea unei recompense naționale de 2 000 de lei lunar. Boliac refuză însă — cerînd ca propunerea nici să nu se depună oficial —, deoarece el putea să-și cîștige încă existența muncind [10].

În 1868 Boliac inițiază un curs gratuit de numismatică în cabinetul său, la care se înscriu vreo 37 de studenți și elevi de liceu [11]. Tot în același timp anunță că vinde o colecție de monede, sculpturi, vase, amfore, statuete, manuscrise etc., dintre care numai monedele erau în număr de peste 5 000 de bucăți [12]. Nu era totuși colecția lui de bază cea care se vindea, căci în iunie același an achiziționează pentru el o serie de piese numismatice rare de la un negustor albanez din Ianina, trecător prin București, monede pe care le descrie cu lungi escursuri istorice [13]. La începutul anului 1869, Boliac prezintă în stil

[9] Din broșura *Muscul Pappasoglu*, semnată : maior D. Pappasoglu și datată pe coperta exterioară 1864, iar pe cea interioară 1865, aflăm răspunsul acestuia la peripețiile atacurilor lui Boliac.

[10] C. D. Aricescu, *D-nu Boliac. candidatu de dreptu allu partitei naționale....* în „Trompetta Carpaților", 1867, nr. 579, p. 2 310—2 311.

[11] *Revista interiore*, în „Trompetta Carpaților", 1868, nr. 588 din 4 ianuarie, p. 2 249.

[12] *De vĕnĝare monete și medalie antice și alte antiquități*, în „Trompetta Carpaților", 1868, nr. 597 din 27 ianuarie, p. 2 284.

[13] C. Boliac, *Numismatica*, în „Trompetta Carpaților", 1868, nr. 651 din 25 iulie, p. 2 592—2 593.

tehnic descoperirile de monede vechi pe teritoriul României în ultimii 12 ani [14].

După numirea sa ca președinte al Comitetului arheologic, activitatea de colecționar de antichități a lui Boliac se completează în mod major prin călătoriile sale arheologice. Ca și cele întreprinse de el în prima jumătate a secolului al XIX-lea, aceste călătorii au în primul rînd ca scop detectarea de puncte arheologice, adică de locuri unde s-ar putea face săpături cu folos. De aceea, Boliac întreprinde mai multe „călătorii" arheologice pe spații foarte întinse. Rareori se fixează într-un loc pentru săpături, și atunci numai cîteva zile. Boliac n-are concepția, sau cel puțin nu are preocuparea de *șantier* arheologic. Ceea ce urmărește el în primul rînd este identificarea locurilor de interes arheologic, fără a se putea spune că avea în vedere întocmirea unei hărți arheologice a țării. De altfel, aria cercetărilor sale, destul de întinsă, are totuși limite precise. Ea se desfășoară, pe de o parte, în valea Dunării, de o parte și de alta a fluviului ; pe de altă parte, în regiunile subcarpatine ale Munteniei, uneori chiar în munți, pe înălțimi — cu deosebire în Bucegi —, unde Boliac avea credința că va putea descoperi sanctuare dacice, urme ale cultului lui Zamolxis [15].

Îndată după numire, Boliac încearcă să înjghebeze o comisie care să asiste la primele săpături organizate de el în comuna Slonul din județul Prahova. Dar aceasta mergînd încet, nu mai are răbdare și pleacă singur, însoțit de arhitectul Ministerului de Interne, Benich. Își publică imediat raportul către ministrul Instrucțiunii și procesul-verbal asupra lucrărilor [16]. În același număr, în articolul *Ură descoperire nouă*, la rubrica *Arheologia*, își comentează în stil impersonal descoperirile. La o săptămînă după aceasta publică un lung articol despre explorarea întreprinsă la Tinosul, pe piscul de la Puchenii Mici, pe malul stîng al Prahovei, împreună cu Odobescu și Benich [17]. Aici pune Boliac pentru prima dată problema cercetării vestigiilor dacice în țara noastră. În 6 iulie pleacă din nou în excursie arheologică, de astă dată la Dunăre [18], excursie care durează 43 de zile. La

[14] Cesar Boliac, *Archeologia și numismatica*, în „Trompetta Carpaților", 1869, nr. 699 din 25 ianuarie, p. 2—3.

[15] C. Boliac, *Despre daci*, în „Buciumulu", I (1863), p. 3—4, 15—16, 19, 23—24.

[16] „Trompetta Carpaților", 1869, nr. 737 din 22 iunie.

[17] Cesar Boliac, *Cetatea Tinosului*, în „Trompetta Carpaților", 1869, nr. 739 din 29 iunie, p. 1.

[18] „Trompetta Carpaților", 1869, nr. 741 din 6 iulie, p. 1, col. I.

întoarcere adresează o scrisoare de mulțumire lui N. Bassarabescu, redactorul ziarului, pentru că a făcut și munca ce-i revenea lui și-l roagă să mai ducă această povară dublă încă vreo lună, cît timp își va redacta lucrările asupra acestei călătorii [19]. În cursul călătoriei încă, publică un articol descriind săpăturile sale la Celei [20]. Este o versiune prescurtată față de cea tipărită în volum [21]. La întoarcerea din excursie publică descoperirile făcute la Recica în Romanați, cu o introducere scurtă și o parte anecdotică la urmă în plus față de versiunea publicată în volum [22]. În septembrie, în fine, publică întreaga lucrare, așa cum a apărut în volum [23].

Împlinind șapte ani de viață — ca o continuare a „Buciumului" —, „Trompetta Carpaților" găsește că una dintre primele ei datorii este să spună întreg adevărul în chestiunea țărănească, să arate că — cu toate speranțele pe care și le pusese Boliac însuși în reforma rurală din 1864 — ea nu îmbunătățise soarta țărănimii sărace : „Acestea nu le spune nime domnitorului, pre lîngă care se înclină cu felurimi de lingușiture, făcîndu-l să creadă că fericirea acestei țere, că stabilirea dinastiei, stă în schimbarea colorilor, livrelelor și a armelor țerei ; că prin galoane și cavalerie va prospera această țeară și se va întări dinastia ; nu se găsește nime să spună acestui principe... că poporul agricol, care este baza și singura tăriă a statului român, sufere astăzi mai mult decît suferea sub Regulamentul organic al privilegiului atroce, pre cît suferea chiar sub beii străini, fanarioți" [24]...

În aceeași lună, guvernul beizadelei Mitică Ghica — minat de disensiunile interne, produse de diferențele de concepții ale miniștrilor săi, reprezentînd unii burghezia, alții moșierimea și alții o politică de centru — demisionează [25]. Totuși, prin noul guvern se încearcă tot o formulă asemănătoare, spre a se evita iarăși venirea la putere a liberalilor. Al. G. Golescu, liberal moderat, prietenul lui Boliac, e

[19] „Trompetta Carpaților", 1869, nr. 752 din 17 august, p. 1, col. I.

[20] C. Boliac, *Archeologia*, în „Trompetta Carpaților", 1869, nr. 745, din 20 iulie, p. 1.

[21] *Escursiune archeologică în 1869*, București, 1869.

[22] Cesar Boliac, *Al doilea sarcofagiu*, în „Trompetta Carpaților", 1869, nr. 752 din 17 august, p. 1 : *Archeologie.*

[23] *Archeologia*, în „Trompetta Carpaților", 1869, nr. 758 din 8 septembrie, p. 2—4.

[24] *Șépte anni împliniți*, în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 788, din 8 ianuarie, p. 1.

[25] *Revista politică*, în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 795 din 29 ianuarie, p. 1—2.

însărcinat cu formarea guvernului. La Justiție era alt amic vechi al lui Boliac — P. Vioreanu. Boliac susține acest guvern și prin ziarul său, și la tribuna Camerei [26]. El dă guvernului consilii de moderație, de calmare a agitației sale adînci prin libertate, prin posibilitatea de a-și spune fiecare durerile : „Noi zicem și guvernului acestuia tot ce ziceam și guvernului lui beizadea Mitică : nici o supărare din partea guvernului, nici o persecuțiune, nici o prigonire, nici un proces de presă, nici o încercare de represiune, de măcar ce natură ; libertate absolută și de scris și de vorbit, precum este libertatea absolută de gîndire ; graiul și scrisul sînt numai manifestări ale cugetării, și cugetarea fiind liberă, libere trebuie să fie și manifestările ei" [27].

În aprilie însă, cabinetul moderat al lui Al. G. Golescu își dă și el demisia, neputînd face față greutăților guvernării. Manolachi Costachi Epureanu primește sarcina de a forma un guvern de mînă forte fără a fi net conservator. Acesta se achită de misiune, sprijinindu-se pe „juna dreaptă", pe gruparea junimistă, reprezentînd un fel de stîngă conservatoare, accesibilă spre compromis cu burghezia. Din acest guvern fac astfel parte Petre Carp (Externe) și V. Pogor (Culte și Instrucțiunea publică) [28]. Boliac primește și acest guvern cu un ciudat sentiment de ușurare. Era din ce în ce mai dezgustat de atitudinea burgheziei și mai înfricoșat de agitația politică prin care o captase partidul liberal : „Încotro să întinzi privirea ? La burghezia ? La comercianți și meseriași ? Apoi cine mai poate vorbi cu mitocanul și cu burtă-verde, care știe de la Ion Brătianu și de la Rusettache că sîntem în mare fericire, că colanul cutare s-a întins preste pieptul României ! Și cînd vezi pre gură-cască cătînd în sus să prindă, pentru că le-a spus că plouă cîrnați !" [29].

Familia Peretz era în acest timp tot la putere. Prefect al județului Vlașca era Pavel P. Peretz, fratele vitreg al lui Boliac. Aflăm aceasta dintr-o scrisoare a lui de apărare față de atacurile duse de liberali prin „Românul", că ar fi făcut presiuni la alegerile delegaților care, la rîndul lor, aveau să aleagă consiliul județean din Vlașca [30]. Boliac însă privește noul guvern cu destul scepticism, cu

[26] *Revista politică*, în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 797 din 5 februarie, p. 1.

[27] *Consilie guvernului*, în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 798 din 8 februarie, p. 1.

[28] *Revista politică*, în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 815 din 19 aprilie, p. 1—2.

[29] *La noi !* în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 815 din 19 aprilie, p. 1.

[30] „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 815, p 2

toate că îl prefera incontestabil unui guvern al liberalilor : „Pre zișii *roșii februariști* i-am văzut în capul puterilor — au fost abominabili ! Să vedem acum și pre *albii februariști*, pre juna dreaptă“ [31]. Această atitudine șovăielnică, pesimistă, în contradicție cu trecutul de luptător al lui Boliac, continuă să-i îndepărteze simpatiile cititorilor. Ziarului îi mergea destul de rău, încît trebuie să recurgă la un gest desperat : să publice pe o pagină întreagă a ziarului o lungă listă a numelor celor ce nu își mai plăteau abonamentul [32].

La alegerile care urmează dizolvării vechii Camere, Boliac intră în luptă în mijlocul grupului său obișnuit, de centru, care se pare că sprijinea discret guvernul junimist. Astfel, numele lui Boliac se întîlnește pe manifestul electoral publicat de acest grup, alături de semnăturile lui B. Boerescu, Chr. Tell, B. Vlădoianu, C. D. Aricescu, P. Grădișteanu etc., — împotriva liberalilor, cu parola : „Ordinea se află în luptă cu dezordinea, libertatea cu licența, stabilitatea cu spiritul de perturbațiune, legalitatea cu anarhia“ [33]. În alegeri, alături de junimiști ca Iacob Negruzzi, reușesc foarte mulți dintre candidații centrului. La Vlașca se aleg obișnuiții mari electori la cele patru colegii : Tătăranu, Lăzărescu, Gogoașă și Boliac [34]. Candidatul liberal la colegiul III, istoricul Al. Papiu-Ilarian, e înfrînt de Niță Gogoașă, după o luptă electorală plină de violente peripeții, în cursul căreia prefectul Pavel P. Peretz trebuise să intre cu forța armată în sala de alegeri și să-l aresteze pe A. Lăzărescu, care se dăduse cu liberalii, deși fusese ales în ajun la colegiul II [35]. „Românul“ protestează violent împotriva alegerii din Vlașca. Afirmă bunăoară că, în plasa Călnișteа, s-au ales fără drept, ca delegați ai sătenilor, care urmau apoi să voteze în numele lor, — „nu numai membrii familiei Boliac, deară și întreg personalul redacțional al „Trompettei Carpaților“, și anume : Grigore Peretz, fratele d-lui Boliac și al d-lui prefect, apoi Polescu, administratorul, Bassarabescu, redactorele, și însuși Boliac, directorele“ [36]. E drept că la „Trompetta Carpaților“ exista de mai

[31] *Cabinetulu cellu nou*, în „Trompetta Carpaților“, 1870, nr. 817 din 23 aprilie, p. 1.

[32] *Către d-nii datornici ai Jurnalului Trompetta Carpaților, publicați mai jos*, în „Trompetta Carpaților“, 1870, nr. 815 din 19 aprilie, p. 2—3.

[33] *Către domnii allegători*, în „Trompetta Carpaților“, 1870, nr. 822, 10 mai, p. 1.

[34] *Deputații alleși pentru Cameră*, în „Trompetta Carpaților“, 1870, nr. 827 din 4 iunie, p. 3.

[35] *Adevărulu în privința allegeriloru*, în „Trompetta Carpaților“, 1870, nr. 827, p. 1—2.

[36] „Românul“, 1870, nr. 518, din 8 iunie, p. 2.

mulți ani acest obicei ca în timpul alegerilor să-și suspende cîteva zile apariția, anunțînd pe pagina întîi că redacția se duce să ia parte la lupta electorală. Și acum făcuse la fel [37]. Boliac se apără de acuzațiile „Românului", arătînd că în rîndul trecut se alesese în unanimitate fără să fi fost fratele său prefect [38]. La Mehedinți, colegiul II alesese ca deputat pe fostul domnitor Al. Ioan Cuza, după ce, la alegerile parțiale din ianuarie 1870 îl alesese tot acolo colegiul IV, al țăranilor, act pe care Boliac îl celebrase cu toată solemnitatea, cu tot elanul, în pofida „februariștilor" [39]. Boliac comentează cu satisfacție acest fapt, căutînd să-i solidarizeze în recunoștința față de Vodă Cuza și pe țăranii împroprietăriți și pe micii proprietari de moșii : „Numele lui Vodă Cuza iese acum din urna colegiului al II-lea, din urna colegiului proprietarilor mici mehedinteni. Cînd proprietarii plugari din Mehedinți unir voturile lor spre a-și exprima iubirea și recunoștința lor eternă către acela care le-a dat pămînt și i-a emancipat de sub servagiu, guvernul A. C. Golescu, printr-un comunicat în *Monitor*, a calificat alegerea lui Cuza drept o *comedie*, și bietul țăran, căruia nici recunoștință pentru binefăcătorul său nu i-e permis să aibe, a plătit apoi cu spinarea cutezanța sa, precum o tot plătește necontenit de la 11 februarie încoa" [40].

Nu numai prin această acțiune publicistică, ci și prin cea politică pe teren — prefect al județului Mehedinți în ianuarie 1870, cînd se alesese vodă Cuza în colegiul IV, fiind Costache Poteca, pe care liberalii îl calificau drept „copilul de suflet al d-lui Boliac" [41] —, scopul țintit de Boliac era înlesnirea întoarcerii fostului domnitor în patrie.

Între timp se apropiase vara, anotimpul arheologic al lui Boliac. Acesta pleacă în munți în 10 iulie [42], întorcîndu-se după o lună [43]. În

---

[37] „Redacțiunea *Trompettei*, trebuind să se împrăștie în alegeri septămîna trecută, cere scuze că n-a putut da două numere abonaților...", în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 827 din 4 iunie, p. 1.

[38] *D. Bolliac și Rosetto-Brătianu*, în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 832 din 21 iunie, p. 1.

[39] *Un mare act de justiție*, în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 801, din 19 februarie, p. 1. Vezi și articolele : *Primim lupta*, în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 802, p. 1 ; *Binele ce face Cuza Vodă*, în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 803, p. 1, col. I ; *Respunsul nostru*, în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 803, p. 1.

[40] *Și aceasta e comedie ?*, în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 828 din 7 iunie, p. 1, col. I.

[41] *Uă perfidie fanariotă*, în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 796, din 1 februarie, p. 1 (Răspuns ziarului „Românul" din 29 ianuarie).

[42] „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 838 din 12 iulie, p. 1, col. I.

[43] Ibidem, nr. 845 din 13 august, p. 1, col. I.

acest interval, N. Bassarabescu îi ținuse locul, semnînd obișnuita *Revistă politică* internă, rezervată directorului. Rezultatul acestei excursii este o amplă și frumoasă descriere a călătoriei prin munți, în căutarea pioasă a vestigiilor dacice, și a rezultatelor ei[44]. Pentru a da o idee clară despre preocupările arheologice și despre tehnica cercetărilor sale din această epocă, o vom prezenta aici pe larg, ea fiind și o remarcabilă operă de proză literară a lui Boliac. Își începe relatarea călătoriei prin lungi considerații asupra vechimii dacilor în aceste locuri, socotindu-i prezenți în Carpați de la începuturile vieții omenești acolo. El nu are o idee clară despre poporul dacic, atribuindu-i orice urmă de viață pe care o afla în patria noastră înainte de epoca romană sau de pătrunderea influenței grecești pe lîngă Dunăre. Astfel, sub numele de cultură dacică Boliac înțelege un complex eterogen, dată fiind imensitatea duratei pe care i-o atribuie. Acestei culturi, Boliac îi atribue o însemnată valoare: „Reliefurile cele pre marmure, cele reprezentate pre bronzuri și pre plumburi turnate, mulțimea monetelor regilor din urmă a dacilor, Coloana Traiană și arcurile lui Septimiu Sever pînă la Constantin ne spun îndestul că acești daci ajunsese un popor cultivat, ager în resbeluri și mintos în timp de pace, precum Xiphilin ne spune despre Decebal, cu o religiune cultă, cu industriă spre învestmîntare ; un popor agricol în fine, cu locuințe, cu legi și religiune, și încă cu o religiune în care domina nemurirea sufletului și respectul morților".

Abordează apoi problema periodizării preistoriei Daciei, subliniind dificultățile ei și considerînd-o aproape dialectic, afirmînd că „osăria s-a perpetuat, întrebuințată în epoca de bronz, cu care iarăși împreună, s-a perpetuat întrebuințată și în epoca de fier".

De altfel, aceasta nu e singura dintre surprinzătoarele vederi progresiste manifestate de Boliac — e drept, în mod destul de inegal — în studiile sale arheologice. Bunăoară, el propune criteriul economic, al muncii, al ocupației, ca bază pentru periodizarea preistoriei, pentru împărțirea ei în epoci. Bineînțeles, reversul teoriei sale formulate aici, că așezările cele mai vechi ar fi numai cele situate pe cele mai mari înălțimi ale munților, este greșit.

De aici, Boliac intră în fond, povestind excursia. Pornise de la Tîrgoviște, pe Ialomița în sus, către Bucegi. A cercetat fugar Valea Caselor, constatînd că era o zidire preromană, constînd din pietriș de

[44] Cesar Bolliac. *Pescera dela Obîrșia Ialomiței. Pescera cu ólele. Comóra din cumpăna Ciocîrlanului. Valea caseloru ; Mormintele de pre Vulcana Mare*, în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. din 20 august, p. 1—4 : *Archeologie.*

gîrlă frămîntat în humă. De aici, prin satul Ţîţa, ajunge la Pietroşiţa, unde evocă amintiri locale din anii 1821 şi 1848. De la Pietroşiţa a suit să facă săpături la Cumpăna Ciocîrlanului, în locul numit „La comoară". Aici crede a fi găsit o cetate dacică, judecînd numai după zidărie. Pasajul care credem că e necesar să fie subliniat e acela în care Boliac afirmă insistent că baza cercetărilor arheologice în patria noastră trebuia să fie epoca dacică : „Civilizaţiunea dacică şi diferitele vîrste ale acelei civilizaţiuni poate interesa lumea ştiinţifică astăzi şi ne-ar face pre noi interesanţi acestei lumi. Da, am zis-o şi o voi repeta pînă cînd voi putea fi auzit, că misiunea noastră este să dăm istoriei timpii dacilor pînă unde ei pot intra în istoriă, şi să dăm şi ştiinţelor archeologice pre omul Carpaţilor, preistoric, anteistoric".

De aici, prin Moroieni, pe „Plaiul domnesc, d-a stînga Ialomiţei", a suit muntele Priporul şi apoi muntele Brînduşele. Prilej binevenit pentru Boliac să repete teoria lui „celtică", derivînd numele Brînduşelor, ca şi al pasului Bran, de la cuvîntul „Bran", care ar fi însemnînd „rege, crai" în limba celtă. A coborît iarăşi şi a urcat apoi pe Orzea, căci prin cheile Orzei, probabil, nu se putea răzbate ca astăzi. A ajuns din nou în valea Ialomicioarei, ca iarăşi să urce, pe muntele Lespedea, la locul zis „Peştera cu oale". Aici Boliac e convins că a găsit resturile unui sanctuar dacic, în care crede că s-ar fi practicat ceremonia arderii morţilor, deoarece — pe o lespede mare, ce i se pare a fi fost altarul — găsise cenuşă şi cioburi de oale, iar tradiţia spunea că bătrînii ar fi apucat acolo oale întregi, mari, pline cu cenuşă.

Din muntele Brînduşele a trecut peste Munţii Surlele, Dichiul, Oboarele, Nucetul, Blana, Lăpticiul, Cocora — cam pe unde trece astăzi funicularul care leagă staţiunea Bolboci de Buşteni — şi a coborît, prin pădurea Cocorei spre valea Ialomicioarei iarăşi, spre peşteră şi spre schitul care se află acolo. Aici studiul sever al arheologiei face loc pe nesimţite contemplării literare a naturii, a cărei măreaţă sălbăticie era şi mai impresionant conturată prin romantica oră nocturnă a sosirii. Cititorul află abia acum cu surpriză că excursia era punctată şi cu un amabil divertisment de societate : „Luna era splendidă precum nu se vede decît de pre munţi, şi stîncile pre care le despică Ialomiţa, zgomotoasă la obîrşia ei, prin bolovani ca idoli monstruoşi de marmure şi graniţi, se ridicau în forma brazilor pre o latură şi alta a gîrlei, în săgeţi de catedrale gotice imense pre cer. Pentru a treia oară mă vedeam sub această boltă înaltă, neagră şi afundă, care recheamă interiorul catedralei Parisului, şi în fundul căreia se pre-

lungește, printr-o intrare strîmtă, altarul mistic al templului. Ora era zece, — și vreo patru-cinci călugărași, palizi și gîrboviți încă de juni în această umezeală aburoasă și în acest urlet etern al cataractelor Ialomiței, semănau cu niște druizi surprinși în capiștea lor. Lumînări aprinse în toate părțile. Lăutarii, pre care îi luasem de la băi, ca să văd efectul lor pre aceste vîrfuri, cîntînd, trei doamne elegante și verio zece domni, care au voit să mă însoțească de la băi în această escursiune, printre vreo treizeci de țerani, primari și dorobanți, amestecați, căutînd și cerînd fiecare cîte ceva, era negreșit pentru acești bieți călugheri deșteptați la miezul nopții în așa zgomot, o adevărată invaziune de spirite necurate".

A doua zi Boliac face operă de explorator, căutînd să vadă cum s-ar putea pătrunde în peștera cea mare, a cărei intrare se astupase de multă vreme. Starețul schitului îi arată două scobituri în stîncă, făcute altădată de „ingineri nemți" — oricine se ocupa cu tehnica era socotit „neamț", pe atunci, de către simplitatea populară —, ingineri care încercaseră fără succes să spargă o intrare cu dinamită. Boliac observă că nu era nevoie de mijloace atît de violente, deoarece intrarea era blocată numai prin nisip și pietriș, adus de apele interioare. Îndemnă deci 15 din țăranii care îl însoțiseră împreună cu primarii să degajeze cu tîrnăcoapele acest pietriș, astfel ca apele să se scurgă în voie. După 6—7 ore de lucru și două de scurgere a apelor, intrarea era liberă. Boliac intră cu 7 oameni prevăzuți cu făclii, mergînd cu toții prin apă. Pe o terasă în interiorul peșterii, Boliac găsește multe și variate oseminte, amestecate într-un noroi galben, prin care erau presărați cărbuni, ca urme ale unui foc. De la Peștera Ialomicioarei, după un ocol „pre la strungă", adică pe partea din potcoava Bucegilor opusă celeia pe care veniseră, au scoborît iarăși la Pietroșița. Aici are loc un „bal", cu participarea întregului sat. Boliac îl descrie cu oarecare întristare, dezamăgit fiind de ținuta dansurilor și cîntecelor văzute și auzite la petrecerea din curte, care însoțea „balul". Relatînd despre încercările sale de a se informa de la oamenii locului despre obiectele preistorice pe care le-ar fi găsit mai înainte, — Boliac încearcă să stabilească echivalente românești, o terminologie românească pentru epocile preistorice și vestigiile lor.

Cu această sforțare de a găsi locul științei Daciei preistorice în cadrul disciplinei arheologice, în stadiul în care se afla ea pe atunci la alte popoare, se încheie complexa și interesanta relatare de călătorie a lui Boliac.

Din celălalt articol arheologic[45], publicat în acest an de către Boliac în ziarul său, aflăm că era preocupat și de formarea elementelor tinere pentru arheologie. Junele Dimitrie Butculescu, ale cărui descoperiri în importanta stațiune preistorică de la Piscul Crăsani le prezintă Boliac cu entuziasm în acest articol, era nu numai rubedenie de departe, ci și un fel de învățăcel al lui, „de curînd numit atașat pe lîngă Comitetul de arheologie". Metodele de învățămînt arheologic ale lui Boliac erau însă cum nu se poate mai rapide, judecînd după propria-i relatare.

Către sfîrșitul anului 1870 — uzat de marile frămîntări interne care fuseseră accentuate prin ecourile războiului franco-german, deoarece Franța se bucura de simpatii adînci în opinia publică românească de atunci, în amintirea sprijinului pe care îl dăduse Unirii — guvernul lui Manolache Costache Epureanu, cu simpatii pentru Germania, căzu cu zgomot. Împotriva lui se coalizaseră toate fracțiunile liberale : rosetteștii, grupul Kogălniceanu și grupul lui Ioan Ghica. Lucrul de care se temea Boliac de atîta vreme se întîmplă de astă dată : Ion Ghica vine președinte de consiliu. Gazeta lui Boliac înregistrează cu resemnată amărăciune : „Cum am zis, s-a și făcut ! Boieri noi de Anul nou ! Guvernul trecut a căzut mălăiet și guvernul actuale a luat puterea cu asalt. Așa se ia fata frumoasă : peținorii nu stau mult la vorbă cînd lucrul e bun"[46]. Într-adevăr, una dintre primele măsuri pe care le ia guvernul Ghica este aceea de a submina baza electorală a lui Boliac, prin demiterea prefectului de Vlașca, Pavel P. Peretz[47]. Mai tîrziu ceva, se începe ancheta asupra alegerii lui Boliac la colegiul IV[48].

Între timp, Boliac continuă a ține legătura cu grupurile de afaceri ale capitalismului românesc. După ce primele două încercări — societatea pentru monopolul tutunului și societatea pentru exploatarea păcurei — nu izbutiseră, ziarul lui Boliac își acordă sprijinul unei a treia inițiative, de astă dată în domeniul asigurărilor pe viață, Societatea „Dacia" : „Această a treia asociațiune română credem că va izbuti, pentru că s-au grupat la direcțiunea ei cei mai mari capitaliști români, cum și cei mai mari financiari asemenea". Finalul arti-

[45] C. Bolliac, *Pisculu Crassani*, în „Trompetta Carpaților", 1870. nr. 860.

[46] *Noulu ministeru*, în „Trompetta Carpaților", 1870, nr. 880 din 24 decembrie, p. 1.

[47] *Pregătirile ministrului I. Ghica*. în „Trompetta Carpaților", 1871, nr. 882 din 6 ianuarie, p. 1.

[48] *București 17 fevruarie / 1 martie*, în „Trompetta Carpaților", 1871, nr. 893 din 18 februarie, p. 1.

colului cuprinde un îndemn categoric : „Să alergăm deară cu toții să împărțim între noi milioanele“ [49]. Societatea de asigurări „Dacia“ s-a dovedit, într-adevăr, foarte durabilă, existînd și prosperînd aproape trei sferturi de secol.

Apariția unei reviste cu titlul „Femeea“ îi dă prilej lui Boliac să-și rememoreze generoasele idei asupra rolului civilizator al femeii din prefața volumului său de poezii din 1847. Atunci însă vedea problema social, conturînd și exaltînd rolul propășitor al femeii în societatea modernă prin poezie. Acum o privea arheologic, prin milenii, considerînd femeia ca principiu cosmogonic, ca poezia proiectată în univers. Atunci Boliac era sociolog vorbind despre poezie, acum e poet vorbind despre proza jurnalistică : „Cosmogonia greacă, cea mai poetică, a făcut Terra femeie ; femeia din al cărui sin se naște și se nutrește tot bunul. Iris este femeie ; ea încîntă, ea adoarme, ea deșteaptă. Nimfele sînt femeie. Muzele sînt femeie. Universul văzut și nevăzut, simțit și închipuit, a trebuit să ia formă de femeie, să se reprezinte prin femeie, de toate imaginațiunile, de toate rațiunile“ [50].

Guvernul acesta a lui Ion Ghica fu însă de foarte scurtă durată. Liberalii rosettești se făcuseră ecoul ostilității față de tot ce era guvern, ecoul opiniei publice românești care simpatiza cu Franța și care simțise dureros toate înfrîngerile ei din 1870. Comuna din Paris și apoi proclamarea republicii în Franța crescuseră fermentul revoluționar și în România ca pretutindeni. Masele se agitau puternic. În aceste împrejurări, grupul de liberali moderați al lui Ghica nu se mai poate menține la guvern. Domnitorul face apel la grupul de centru, care acum își accentuase tendințele conservatoare prin despărțirea de Kogălniceanu, care, dimpotrivă, se îndrumează spre stînga. Guvernul se formează din „oameni ai lui 2 Mai“, sub președenția conservatorului Lascăr Catargiu, care-și păstrează și cheia guvernului : Interne ; la Justiție și Lucrări publice vine Nicolae Crețulescu ; la Război — generalul Tell ; la Externe și Culte — G. Costaforu ; la Finanțe — Mavrogheni [51] ; ulterior, la Război vine generalul Florescu. Prin aceasta, grupul de prieteni politici, în cadrul căruia activa Boliac de atîta vreme, se integrează de fapt în guvernul conservator. Boliac, în situația în care se afla, cu adversitățile crîncene pe care le

[49] *Societatea Dacia*, în „Trompetta Carpaților“, 1871, nr. 893 din 18 februarie, p. 1.

[50] Cesar Bolliac, *Către redactorii foiei „Femeea“*, în „Trompetta Carpaților“, 1871, nr. 896 din 4 martie, p. 1.

[51] *Noulu ministeriu*, în „Trompetta Carpaților“, 1871, nr. 898 din 14 martie, p. 1.

avea printre liberali, cu legăturile pe care le avea probabil cu oamenii actualului guvern în culisele societății de asigurare „Dacia", nu putea rămîne izolat. Aceasta ar fi însemnat distrugerea lui politică totală. Ancheta începută la Vlașca de guvernul Ghica și întreruptă prin căderea acestuia îl făcuse să simtă cu groază ce-l aștepta în cazul unei depline victorii a liberalilor, acum mai uniți ca niciodată.

De aceea gazeta lui Boliac se raliază acum categoric guvernului Lascăr Catargiu : „Astăzi „Trompetta Carpaților" este guvernamentale întocmai cum fusese înainte de 2 Mai, pentru că, după dînsa, bărbații ce compun guvernul actuale sînt aceia de la care spera ea tot binele pentru țeară" [52]. De altfel, succesul — deși temporar — al Comunei din Paris și mai ales ecoul pe care-l avusese în mase stîrnise și în România profunda îngrijorare a burgheziei. O bună parte din această burghezie sprijinea guvernul lui Lascăr Catargiu, deși nu agrea în fond ideea conservatoare, numai pentru că îl credea pe șeful guvernului „mînă tare", gata să facă „ordine", așa cum știau să facă, cu duritatea lor de veacuri, urmașii marii boierimi. Îngrijorarea aceasta în fața primejdiei pe care o reprezenta pentru burghezie dezvoltarea uriașă a forțelor socialiste în ultimii ani este exprimată și de gazeta lui Boliac, către sfîrșitul anului, în termeni profetici în ceea ce privește creșterea uriașă a revoltei maselor și a forțelor proletariatului, dar sumbri și greșiți în convingerea că va aduce o eră de barbarie : „S-ar putea risipi oare acești nouri concentrați, care cresc și se îndesează din zi în zi ? Începem a crede că este cu neputință.

Tiranii și privilegiurile de toată natura fortifică pre Titanii pre care Jupiter nu-i va mai putea trăsni ; măresc cetele de Demoni pre care Arhanghelii nu-i vor mai putea învinge de la cotropirea cerului. Ce reclamare mai poate fi posibilă ? Ce amenințare mai poate fi eficace ?"

Owen și Karl Marx sînt pomeniți aici, sub aceeași eronată perspectivă — explicabilă prin spaima burgheziei —, ca „precursori ai Internaționalei" [53].

Teama aceasta face ca în România instabilitatea guvernamentală să înceteze și guvernul Lascăr Catargiu să dureze — cu unele

---

[52] *Bucuresci 17/29 aprilie*, în „Trompetta Carpaților", 1871, nr. 906 din 18 aprilie, p. 1.

[53] Într-un articol polemic : *Scrisórea de la 13 curent al d-lui C. A. Rosetti*, în „Trompetta Carpaților", 1873, nr. 1 084, din 16 septembrie, p. 2, col III—IV. Boliac pomenește, fără a-i diferența, pe Bakunin, Karl Marx și Lasalle, pe răsculații țărani din Franța, în 1793, și pe comunarzii din 1871.

remanieri — 5 ani, pînă în 3 aprilie 1876, adică pînă aproape de sfîrșitul vieții de publicist a lui Boliac.

În alegerile care se făcură în mai, nu reușiră decît 8 dintre opozanții liberali. La Vlașca se alese iarăși echipa obișnuită, numai că la colegiul II a fost schimbat necredinciosul A. Lăzărescu prin Petrache Rădulescu. Pavel Peretz se alege în altă parte ; Iacob Negruzzi și V. Pogor — la Iași ; Titu Maiorescu — la Argeș și Mehedinți ; M. Kogălniceanu — la Fălciu [54]. În fierberea luptei electorale, Boliac — dacă uitase poezia — nu-i uită pe poeții prieteni. Ziarul său face un patetic apel pentru D. Bolintineanu, bolnav și în mizerie : „Poetul Bolintineanu este căzut în așa slăbiciune de corp și de minte, încît amicii lui — nu el — se simt datori a face apel la toți cei pre care versurile și proza poetului au desmierdat odată, la toți cei care odată au admirat talentul și capacitatea, virtutea scrisului și virtuțile exprimate prin scris ale neobositului scriitor român, a cărui viață întreagă a fost un șir de fapte bune, de patriotism, de abnegațiune și de sacrificiu". În țara în care Bolintineanu fusese ministru și plecase din cabinetul ministerial mai sărac decît intrase, în țara în care Bolintineanu se consumase ca o flacără, înnegrind cu cărbune mii de pagini de versuri și proză, în epoca în care oamenii erau chemați prin ziar să alerge să-și împartă fabuloasele milioane ce li le vor aduce societăți anonime ca „Dacia" și în care oamenii cu stare alergau într-adevăr să-și depună banii — chiar dacă îi pierdeau, cum s-a întîmplat cu Societatea anonimă pentru exploatarea păcurii —, ziarul prietenului și deputatului Boliac nu poate găsi altă soluție decît aceasta : „Noi facem apel la toți românii simțitori să se grăbească să concure la o loteriă la care s-a pus mobilierul și biblioteca Bolintineanului" [55].

În vară Boliac întreprinde obișnuita sa excursie arheologică. Pleacă mult mai tîrziu ca de obicei, în 28 iulie, din pricina îndatoririlor sale ca deputat în noua Cameră. Pe la începutul lunii se repezise pentru cinci zile și săpase la ruinele preromane de la Slonul, din plaiul Teleajenului, loc pe care-l mai cercetase odată. Rezultatul îl publică sub forma unui raport către ministrul Cultelor și Instrucției [56], dînd alarma asupra rapidității neiertătoare cu care se distrugeau vechile urme ale trecutului din lipsa oricărei măsuri de pază. În excursia cea mare, Boliac a revenit la Slonul, fiindcă aici găsise niște

[54] *Deputații alleși*, în „Trompetta Carpaților", 1871, nr. 910 din 13 mai, p. 2.
[55] *Poetulu Bolintineanu*, în „Trompetta Carpaților", 1871, nr. 902 din 4 aprilie, p. 1.
[56] Cesar Bolliac, *Comorarii și Archeologia*, în „Trompetta Carpaților", 1871, nr. 928 din 18 iulie, p. 1.

cărămizi cu figuri geometrice şi de animale stilizate, în care vedea un fel de vechi alfabet dacic. Rezultatul cercetărilor sale îl comunică într-un articol pe două pagini mari de ziar, căruia îi adaugă pagina a IV-a întreagă, cu 61 de desene după cărămizi, pietre şi monede. Opinia sa cu privire la alfabetul dacic şi-o bazează Boliac pe o teorie istoric-culturală cam nebuloasă, considerînd cultura dacică drept intersecţia a două culturi venind din sensuri opuse, deşi înrudite : a „celto-grecilor", nume sub care îi înţelege pe geţi, şi a „celto-iberienilor", nume sub care îi înţelege pe daci.

Justă este însă ferma critică adusă direcţiei excesiv latiniste a arheologiei române de pînă atunci [57].

După întoarcerea lui Boliac din întreprinderea sa arheologică, dispare de pe frontispiciul ziarului numele redactorului, N. Bassarabescu. Rămîne numai cel al „gerantelui respunsabile" G. Marinescu. Plecarea lui Bassarabescu a stîrnit oarecare vîlvă în presă. Foaia „Orientul", vorbind de *Redactorul Trompettei* [58], afirma că doar scrisul lui N. Bassarabescu „mai susţinea organul bătrînului proprietar şi director al *Trompettei*".

Gazeta merge de altfel destul de prost. În pagina I, col. I, se anunţă de vînzare 60 de tablouri originale de „mari maeştri" : Dürer, Potter, Ribbera, P. Breughel, Iordaëns „pentru fondul „Trompettei..." [59]. Amatorii le puteau vizita în strada Polonă, unde locuia pe atunci Boliac [60]. În 1872, gazeta lui Boliac intră cu un deficit de 2 000 galbeni. Pentru a-l acoperi, încearcă o loterie cu 1 000 bilete a 1 galben, pentru trei obiecte donate de Boliac în acest scop : un tablou de Paul Potter, un tablou anonim şi „o sabie din secolul al XV-lea dată de Mathias Corvinus spătarului Hizdeu" [61].

Atitudinea binevoitoare a lui Boliac faţă de guvern încetează. Crunta stoarcere a ţărănimii, represiunile fără de milă la care era supusă dacă îndrăznea să ridice glasul sau să se apere îl fac pe Boliac să vadă adevărata faţă a forţelor care îl sprijineau.

Boliac pronunţă în Cameră o răsunătoare interpelare în privinţa aplicării legii rurale, criticînd fără menajamente guvernul. Această atitudine se reflectă şi în campania întreprinsă de gazeta sa în aceeaşi

[57] Cezar Bolliac, *Archeologia*, în „Trompetta Carpaţiloru", nr. 939 din 9 septembrie ; p. 2—3 + pag. planşe.

[58] An. I (1871), nr. 51 din 13 august, p. 2.

[59] *Occasiune*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1871, nr. 943 din 3 octombrie.

[60] „Trompetta Carpaţiloru", 1871, nr. 945 din 17 octombrie.

[61] *Loteria Trompettei Carpaţiloru*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1872, nr. 963 din 27 ianuarie, p. 1.

chestiune : „Fac rău cei ce împiedică aplicarea legii rurali în toată sinceritatea, în toate părțile ei ! Face rău reacțiunea, lucrează contra ei, și adevăr îi spunem, că în capul ei se va sparge răul !“ [62].

Boliac avea dreptate să protesteze, fulgerîndu-i pe conservatori, cu riscul de a rămîne izolat în Cameră. Majoritatea conservatoare din această Adunare a deputaților — reprezentînd interesele proprietarilor de moșii — își impune punctul de vedere și obține, în martie 1872, modificarea legii învoielilor agricole, suprimînd art. 8, favorabil țărănimii, și adăugînd la art. 13 un alineat care prevedea aducerea obligatorie la muncă, prin dorobanți, a țăranilor care nu vor executa învoielile. Prin această modificare, legea învoielilor agricole, care și așa era o lege reacționară, anulînd aproape total principiul de bază al legii rurale a domnitorului Cuza : libertatea muncii țărănești, devine acum un instrument de opresiune care aproape că readucea țărănimea în situația clăcășiei. Gazeta lui Boliac înfierează cu toată energia această tristă victorie a conservatorilor [63].

În 1872 Boliac pleacă mai devreme ca de obicei în călătorie arheologică. Își propune să cerceteze valea Dunării, de la Tulcea pînă la Porțile de Fier, timp de vreo două luni. Se vede că nu prea avea încredere în forțele celui care-i ținea locul, căci își previne cititorii că s-ar putea ca gazeta lui să nu poată apărea cu regularitate, de două ori pe săptămînă, în acest interval [64]. Cel care îi ținea locul semnează cu inițiala A. E. Th. Augustin, pe care mai tîrziu îl vom regăsi menționat ca redactor, într-o listă de subscripție în care figura personalul gazetei. Călătoria e întreprinsă fără de știrea ministrului de resort — cu care Boliac era acum în conflict, ca de altfel cu întreg guvernul — și pe proprie cheltuială. De aceea, relatarea despre călătorie și rezultatele ei se face în mod ostentativ, sub forma unui raport către Comitetul arheologic, pe care îl prezida Boliac [65]. Se oprește în drumul său la cetatea Gherghina, la Iglița, fostul Trosmis. Mai mult lucrează la Zimnicea. Aici descoperă un cîmp-necropolă, pe care-l consideră dacic ; sapă timp de o săptămînă, dezgroapă urne funerare, o vatră pe care o presupune loc de incinerare etc. Pleacă de aici spre Vodastra, stațiune pe care o mai cercetase și în trecut și despre a cărei ceramică scrisese pe larg la începutul anului [66]. Se oprește la

[62] *Bucuresci, 4/16 Martiu*, în „Trompetta Carpaților“, 1872, nr. 974, p. 1.
[63] *Bucuresci 11/23 Martiu*, în „Trompetta Carpaților“, 1872, nr. 976, p. 1.
[64] „Trompetta Carpaților“, 1872, nr. 993 din 28 mai, p. 1, col. I.
[65] Cesar Bolliac, *Domnilor membri ai Comitetului archeologicu din Bucuresci*, în „Trompetta Carpaților“, 1872, nr. 1 010 din 20 august, p. 2—3 : *Archeologiă*.
[66] Cesar Bolliac, *Ceramică*, în „Trompetta Carpaților“, 1872, nr. 965 din 2 februarie, p. 2 : *Archeologiă*.

Nicopole, cercetînd locuințele primitive din stîncile de pe malul Dunării ; apoi întreprinde săpături în cetatea romană de la Celei. Se oprește la ținta finală, Vodastra, unde sapă îndelung.

Urmînd obiective atît de multe și diverse, relatările de călătorie din acest an sînt interesante nu numai din punct de vedere strict arheologic, dar și pentru întregirea figurii de scriitor al lui Boliac pe latura ei memorialistică. E de subliniat că prin acest articol începe polemica arheologică dintre Odobescu și Boliac. Odobescu îi făcuse anterior obiecția că nu adîncește lucrurile, că nu procedează riguros științific. Răspunzîndu-i încă de la începutul raportului, Boliac se apără, afirmînd că însăși disciplina e nouă și deci fluidă : „Această imensă știință nu are 30 de ani de cînd a început să se pună pe picior de știință...". Aici se află și începutul chestiunii „lulelelor preistorice", de care s-a folosit mai tîrziu Odobescu spre a-l ridiculiza pe Boliac, cu o asprime mult mai mare decît o merita, căci dînsul, cel puțin la început, pusese chestiunea cu suficiente precauții, cu multe semne de întrebare : „Două lucruri înaintez d-voastră cu mare sfială, pentru că va fi contrariu opiniunelor acelora care cercetează monumentele preistorice în Europa, mai de pre la începutul acestui seclu". Natural, aceasta nu absolvă întru totul eroarea. De altfel, Odobescu avea dreptate în obiecțiile lui fundamentale. Cît de ușor lua lucrurile Boliac se vede din felul cum caracterizează obiectele [67] de pe planșa cu care însoțește acest articol, publicînd-o pe întreaga pagină a IV-a a ziarului : „*No. 10.* Topor negăurit de granit, dăruit d. Boliac de d. Odobescu, luat de dumnealui de la d. Papazoglu. *No. 11 și 12.* Magnific topor de silex vînăt, găsit de d. Sturza în Moldova și dat d. Boliac în schimb pentru alte antichități".

Precizia științifică lipsește cu totul. Boliac contemplă obiectele cu satisfacție de estet și-l interesează mai mult istoria lor modernă — a mîinilor prin care trecuseră — decît povestea lor atît de greu de descifrat din taina straturilor de pămînt în care stătuseră milenii, de la îngroparea lor odată cu a vieții generațiilor care le făuriseră.

Puțin după întoarcerea lui Boliac la București, moare Bolintineanu. În revista politică a gazetei, care era rubrica rezervată lui, fără să o semneze pe vremea aceea, Boliac face o frumoasă caracterizare a firii poetului prieten : „Astfel deară n-am putut face alt decît a merge să dăm amicului nostru sărutarea cea de pe urmă, să punem agraful șirului de sărutări ce i-am dat totdeauna, de cînd muzele anunțau pre favoritul lor. Da ! toată viața poetului s-a petre-

[67] *Deslușirea planșei*, în „Trompetta Carpaților", 1872, nr. 1 010, p. 3, col. VI.

cut în amicia noastră fără precurmare. Bolintineanu n-a avut inimici, pentru că muza lui nu se gîlcevia pre nimic ; Bolintineanu cînta, și era indiferinte la aprecierea notelor viersului său. Neobositul scriitor surîdea și la critici ca și la laude, precum surîdea și în ploile lui octombrie, culcat pre ghiulele pontoanelor turcești, și în splendoarea palatului, și exilat, și ministru. Bolintineanu trecea din mizeriă în opulință și din opulință în mizeriă cu același surîs, cu aceiași frunte pre care nici calomnia n-a cutezat vreodată să pună vreo pată" [68].

Spre sfîrșitul anului, Boliac are iarăși necazuri cu guvernul. Se întorcea încet la obișnuita lui situație de amar opoziționist, care nu putea să tacă în fața nedreptății și a minciunii, fie ele săvîrșite sau rostite de cei mai buni și mai tari prieteni. Aflăm despre aceste necazuri dintr-o scrisoare către redactorul gazetei, pe care Boliac o trimisese din Giurgiu, unde participa la ședințele consiliului județean, al cărui președinte era. Îi scrisese anume din București fratele său Grigorie Peretz cum că în raportul asupra unei anchete întreprinse cu privire la administrația celuilalt frate al său, Pavel Peretz, ce a fost prefect în Vlașca, se afirmase că ar fi obligat țăranii să-i care „de beilic lemne lui Boliac". E inutil să spunem că Boliac dezminte cu indignare [69]. Prevederile referitoare la presă, din proiectul de lege pregătit de Costaforu, ministrul Justiției, prin caracterul lor reacționar, îl fac de asemenea să protesteze cu violență :

„Serviciile ce cere patria de la fiii ei și omenirea de la om sînt varii și în proporțiune cu facultățile și puterile lui. Am lăsat școala pentru armată, am lăsat armata pentru litere, am lăsat literele pentru publicitate ; voi lăsa publicitatea forțiat de această lege draconică și imorală pentru știință. Mediocru în toate, nu-mi voi îngropa «talantul» pînă cînd voi putea face uz de dînsul" [70].

Proiectul de lege a fost totuși votat de Cameră în 1873. E drept, i s-au adus unele modificări care au mai atenuat asprimea dispozițiilor cu privire la presă [71]. Astfel că Boliac nu a fost silit să-și țină cu rigoare legămîntul, care de altfel fusese mai mult o figură de stil de mare efect, bună pentru finalul pateticului protest.

---

[68] *Bucuresci 26 Augustu / 7 Septembrie*. în „Trompetta Carpaților", 1872, nr. 1 011 din 27 august, p. 1.

[69] Cesar Bolliac, *Domnule redactoru*, în „Trompetta Carpaților", 1872, nr. 1 025 din 5 noiembrie, p. 1, col. I.

[70] Cesar Bolliac, *D-lor publiciști și confrați ai mei în pressă*, în „Trompetta Carpaților", 1872, nr. 1 034 din 14 decembrie, p. 1.

[71] „Trompetta Carpaților", 1873, nr. 1 041 din 18 ianuarie, p. 1.

Pentru a evita rigorile ei probabil, Boliac întreprinde un adevărat joc de-a v-aţi ascunselea în acest an. Astfel, în martie, declară că pleacă pentru trei luni şi jumătate spre a-şi căuta de sănătate. Lasă toată răspunderea unui redactor al cărui nume nu-l pronunţă [72]. E probabil tot Th. Augustin, fiindcă ulterior vom reîntîlni semnătura *A.* Îi dă consilii cum să scrie cronica zilnică internă, consilii din care reiese încă o dată că aceasta era de obicei rubrica rezervată în întregime lui Boliac. Dar nici nu trece o lună şi Boliac începe să semneze frecvent — cum nu-i fusese pînă acum obiceiul — fie cu numele întreg, fie cu iniţialele C. B. Începînd cu nr. 1 063 din 29 august 1873 dispare iarăşi cu totul semnătura lui Boliac. În schimb e frecventă semnătura *A.*, chiar la cronica internă. În 15 iulie Boliac anunţă că s-a reîntors dintr-o excursie de două luni şi jumătate şi reia direcţia ziarului [73]. În curînd se vesteşte că Theodor Augustin „nu mai este la *Trompetta Carpaţiloru*" [74]. Se vede că întoarcerile lui Boliac de la săpături nu priiau redactorilor. Probabil era nemulţumit de felul cum conduseseră gazeta în lipsa lui. Spre sfîrşitul anului iar anunţă că va dispărea din gazetă [75].

Aceasta era viaţa unui gazetar în anul 1873.

Cu toate acestea, Boliac continuă să facă din cînd în cînd acte de mare curaj ziaristic, pe linia vechilor sale convingeri politice. Astfel, sub proprie semnătură, salută cu entuziasm proclamarea republicii în Spania: „Belă Espană, areată că parurele grele ascundeau frumuseţile tale naturali, că titlurile teale îţi depărtau în loc să-ţi atragă adoratori, că dreptul tău divin te făcea să-ţi perzi drepturi în poporul tău!" [76]. La moartea lui Alexandru Ioan Cuza, gazeta lui Boliac apare în chenar de doliu, cu portretul fostului domnitor, într-o gravură de mari proporţii, pe prima pagină, iar dedesubt articolul îndurerat al lui Boliac [77]:

„Ce ajunsese drapelul român în mînele demnului reprezentante al lui Cuza-Vodă la Constantinopole, o ştiu cu toţii, şi eu nu voiu

---

[72] Cesar Bolliac, *Domnule redactoru*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1873, nr. 1 053 din 18 martie, p. 1.

[73] „Trompetta Carpaţiloru", 1873, nr. 1 075, p. 1, col. I.

[74] Ibidem, nr. 1 077 din 29 iulie, p. 1, col. I.

[75] Ibidem, nr. 1 092 din 11 noiembrie, p. 1, col. I.

[76] Cesar Bolliac, *Spania*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1873, nr. 1 046 din 8 februarie, p. 1.

[77] Cesar Bolliac, *Bucuresci 19/31 Maiu*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1873, nr. 1 066 din 20 mai, p. 1, col. I—V.

să humilesc pre nimeni cu comparațiunile mele ; nu voiu să imput nimului nimic, decît să amintesc cîteva fapte spre încuragiare, spre îndemn, spre împingerea celor sfiicioși".

O aluzie respectuoasă la adresa lui Kogălniceanu arată că Boliac îl admira acum. Desigur că între motivele de admirație va fi fost și acela că Boliac observa abia acum cît de înțelept fusese Kogălniceanu că stătuse în rezervă la formarea guvernului Lascăr Catargiu. Cînd îi vin vești despre nedreptățirea țăranilor, „Trompetta Carpaților" zgîlțîie vehement guvernul : „Torturele au devenit stare normale în țeară. Înfricoșate torture s-au făcut zilele acestea, în curs de zece zile întrege, de către un primar și un arendaș, în județul Vlașca, plasa Glavaciocul. În cursul acestor înfricoșate torture, s-au luat mai multe înscrisuri de la un sat întreg, ca să muncească arendașului mai multe zile de cîte sînt într-un an..." [78].

În literatură, Boliac începe să ia apărarea unui paradoxal nedreptățit : Vasile Alecsandri. Spunem „paradoxal", referindu-ne la situația, nu la persoana lui Alecsandri. În culmea gloriei pentru marele public, Alecsandri începuse să fie violent contestat de către scriitorii tineri, care îi opuneau — mai ales în discuțiile orale — pe Eminescu. Vorbind cu căldură de Alecsandri, cu prilejul lecturii publice pe care acesta o făcuse poemei sale *Dumbrava roșie*, în sala Ateneului, Boliac observă cu multă justețe : „Poetul Alecsandri își va avea criticii săi, precum și-i are de mult ; își va avea, sperăm, și egalii săi ; va fi totdeauna, ca și acum, luceafăr pre cerul patriei sele. Poetul și artistul în care a suflat creatorul geniu, întrecător nu are. Dante nu întrece pre Petrarca, Corneille nu întrece pre Voltaire, Schiller nu întrece pre Goethe, Milton nu întrece pre Shakespeare ; Alecsandri nu întrece pre nimeni, și nu va fi întrecut de nimeni ; va fi și va remînea Alecsandri, precum este și a remas Eliade, precum este și a remas Alexandrescu, precum este și va remînea Aman, precum este și va remînea Grigorescu, — fiecare cu physiognomia sea, cu individualitatea sea, cu colorile seale, cu profumul său, cu perfecțiunile și defectele seale...." [79].

Aceste rînduri le scria Boliac în prima zi a anului în care avea să sufere o cruntă execuție științifică din partea lui Al. Odobescu în domeniul arheologiei.

---

[78] *Torturele*, în „Trompetta Carpaților", 1873, nr. 1 090 din 28 octombrie, p. 1, col. III.

[79] Cesar Bolliac, *Atheneul de marți séra*, în „Trompetta Carpaților", 1873, nr. 1 037 din 1 ianuarie, p. 1.

Reluînd problema acelor obiecte găsite de el la Vodastra, la Hunia de Sus şi la Piscul Crasanii, obiecte pe care le considera lulele, Boliac scrie cunoscutul articol care avea să fie atît de crunt ironizat de Odobescu [80]. Pornind de la un citat din Pomponiu Mela, care în compilaţia sa menţionase şi informaţia că tracii aveau obiceiul să se delecteze aspirînd fumul unor plante narcotice, — Boliac deduce că dacii ar fi putut şi ei să întrebuinţeze astfel de plante, poate macul, poate cînepa, şi le-ar fi fumat cu ajutorul acelor obiecte găsite de el, a căror ţeavă s-ar fi distrus cu timpul, fiind mai fragilă prin subţirimea ei. Odobescu nu întîrzie de loc să arate erorile făcute de Boliac, criticînd întreg stilul de lucru al acestuia [81]. Boliac dă şi el replica fără întîrziere [82]. Recunoscînd că în unele locuri putuse greşi, căutînd să dovedească în alte lucruri că avusese dreptate, Boliac se aşază faţă de Odobescu pe acea poziţie în care era într-adevăr superior fără discuţie faţă de mai tînărul şi mai sever disciplinatul tînăr rival al său în ştiinţă. Se portretizează pe el ca arheologul trudnic săpător pe teren, omul practicii, faţă de imaginea lui Odobescu, elegant răsfoitor de tomuri în bibliotecă, pierdut în fumul erudiţiei : „D. Odobescu, în suficienţa sa generoasă, îşi ia un aer doct şi-mi dă poveţe. — Să-mi fie şi mie permis, în modestia mea, să-i dau şi eu d-lui ceva poveţe : Va să fie arheolog ? — să iasă la practică, căci mai mult face ştiinţei o singură cănăţuică descoperită într-o localitate bine descrisă, nu numai în adîncime — căci adîncimea nu însemnează nimic în natura stratelor ; mai mult face un ciob la locul său cuviincios, adus şi pus p-o etajeră în muzeu cu descripţia aflării lui, decît un volum întreg cu citaţiuni latine şi helene, hebraice şi feniciene, din care nu va afla nimeni nimic".

Mai departe, precizează de pe aceeaşi poziţie raporturile sale personale cu Odobescu : „Eu am confiat d-lui Odobescu şi specimene în natură şi i-am permis să-şi ia şi facsimile de pre obiectele *aflate de mine,* scoase cu *mînele mele,* şi nici o dată nu m-am împotrivit a-i înlesni toată plăcerea ce are a ilustra, a edita lucrurile şi operile altora ; ba încă, odată, a binevoit a mă însoţi pentru săpături la Tinosu, în Prahova. Gîndeam că o să-l atrag la asemenea lucrări ; n-a mai venit însă altădată, căci este şi greu, ce e drept".

[80] Cesar Bolliac, *Usul fumatului din timpii prehistorici,* în „Trompetta Carpaţiloru", 1873, nr. 1 045 din 4 februarie, p. 1, col. V—VI.

[81] Al. Odobescu, *Fumuri arheologice scornite din lulele preistorice,* Bucureşti, 1873. (Articolul apăruse mai întîi în „Columna lui Traian", gazeta lui B. P. Hasdeu.)

[82] C. Bolliac, *Archeologia* în „Trompetta Carpaţiloru", 1873, nr. 1 054 din 11 martie, p. 1—2.

Convins că își are și el astfel dreptatea lui, Boliac își continuă netulburat cercetările și relatările despre descoperirile făcute pe teren. Se duce încă o dată și face săpături la Vodastra, Celei și Cîmpul morților de la Zimnicea [83]. Se pare totuși că i-a folosit lecția dată de Odobescu, nu mai tratează otova toate stațiunile cercetate drept „dace", ci încearcă o clasificare științifică cît de cît, pe epoci : „Trei epoce anteromane am avut convincțiunea că au fost pe teritoriul Daciei. Cea mai dezvoltată ne-o arată, mai ales, Zimnicea și Crasanii, și acum poate și Izlazul ; pre cea mediă ne-o arată Calomfireștii, Zidina Dachilor, Cetatea Latinilor etc. ; iară pre cea mai primitivă, — cu hotărire, Vodastra, pînă astăzi". În mai 1873, ca un semn pipăit, pentru posteritate, al muncii sale de săpător, donează Muzeului național din București 720 de obiecte [84]. Tot în mai întreprinde săpături la locul numit „Mortalogi", comuna Schintești, pe apa Topolniței, spre Turnu-Severin. Aici aflase un cerc de pietre sepulcrale — pe care le consideră similare celor din Scandinavia, Islanda etc. — la capul cărora erau oale așezate cu gura în jos, închizînd în ele, fără excepție, oasele unui liliac [85].

Oficialitățile îl prețuiesc totuși ca om de știință. În 1873 Boliac face parte din comisia constituită pentru a aviza asupra realizării și amplasării unei statui a lui Mihai Viteazul în capitală, alături de mari personalități din lumea artelor și a științei, ca : N. Grigorescu, C. Gr. Cantacuzino, Th. Aman, G. M. Tattarescu, D. Berindey. Totuși, îngăduința cu care privise, la început, guvernul conservator al lui Lascar Catargiu îl discreditase în ochii opiniei publice. Boliac devine mai ales ținta atacurilor „Ghimpelui", foaia umoristică redactată în bună parte de folcloristul G. Dem. Teodorescu, la care colabora și Caragiale, foaie pe atunci de nuanță liberală. Într-un rînd, dezvăluie substratul unor campanii arheologice ale lui Boliac : „Printre mulți favoriți ai zilei, se făcu și fratele Chesarie, care-ntelege șiretenia, căci a-ncercat-o mai de mult, ș-astfel de unde era foc și pîrjol pe minister, puse cioburile de oale și ulcele la mijloc, și pacea se subscrise, luînd drept arvună din mîna Olistirescului, minima sumă de o mie de gălbinași, cu care să-și ascuță condeiele pentru lungirea zilelor, spre dragostea mironosițelor. Iar spre a agonisi pe viitor și alte miișoare de galbeni pentru tinerețe, dumnealui mai aduse încă cîteva cioburi de

[83] Cesar Bolliac, *Archeologia*, în „Trompetta Carpaților", 1873, nr. 1 059 din 1 aprilie, p. 1, col. I—VI ; p. 2, col. I—IV.

[84] „Trompetta Carpaților", 1873, nr. 1 062 din 22 aprilie, p. 3.

[85] Cesar Bolliac. *Archeologia*, în „Trompetta Carpaților", 1873, nr. 1 066 din 20 mai, p. 2.

la Zimnicea"[86]. Tot aici aflăm ironii pe seama lipsei de personal — care se reducea în fond la Boliac — la „Trompetta"[87]. Adversarii erau necruțători, dar nu greșeau cu totul. Din cauza cochetării cu conservatorii, în 1874 gazeta lui Boliac începe să agonizeze. Pînă la 1 ianuarie reușește să-și mențină ritmul modest de apariție — de două ori pe săptămînă. De la întîi iunie pînă la 24 octombrie trebuie să apară numai o dată, sîmbăta. De la 24 octombrie i se mai adaugă iarăși un număr pe săptămînă, joia, însă neregulat.

Dezvoltarea vieții economice a României pe baze capitaliste continuă să-l preocupe pe Boliac. Cere să se construiască o flotă comercială sub pavilion românesc, amintind de vaporul „Marița", lansat de Vodă-Bibescu, la îndemnul lui Alecache Villara[88]. Cere construirea unui port la mare, inexistent pînă atunci[89]. Pentru proprietari, salută înființarea Creditului fonciar rural pe calea inițiativei de stat[90]. Pentru ridicarea economică și culturală a satelor imaginează un plan destul de utopic, de construcțiuni de locuințe la țară, deși premisele de la care pornește sînt juste. Eroarea provine din faptul că cerca să rezolve prin mijloace tipic capitaliste o problemă care depășea enorm posibilitățile capitalismului de atunci în România și chiar posibilitățile capitalismului în general. Iată planul lui Boliac: „Comuna de o sută de familii se tocmește cu un antreprenor să-i facă o sută de case de trei mîni, precum au fost împărțiți și spre împroprietărire, pre un plan cu trei grade, adică: casă de fruntaș, casă de mijlocaș și casă de codaciu, — care se vor începe toate deodată. Și într-o singură veară, casele, coșarele de vite și pătulele vor fi gata în tot satul. Cu

[86] *Ghimpării*, în „Ghimpele", XIV (1873), nr. 9, p. 3.

[87] „Ghimpele", XIV (1873), nr. 27, p. 3. În calendarul „Ghimpelui" pe anul 1873 întîlnim o parodie, în același sens, a uneia dintre celebrele poezii ale lui Boliac:

Din zi în zi mai tristă sărmana mea Trompettă,
Acum la bătrînețe rușinea te-a-necat,
Căci lumea sau te plînge, sau rîde și regretă
Că-n șapte ani de zile trei domni ai tămîiat.
Oh! tristă-i meseria să scrii la bătrînețe
Azi una, mîine alta și poimîne nimic
Să cînți apoteoze, cu note lungi, lăiețe...

[88] C.B.: *Doue vapóre Române pe mări*, în „Trompetta Carpaților", 1874, nr. 1 106 din 27 ianuarie, p. 1.

[89] C. B.: *Port pe Marea Neagră*, în „Trompetta Carpaților", 1874, nr. 1 113. din 24 februarie, p. 1.

[90] C. B.: *Bucuresci. 16 Februariu 1874*, în „Trompetta Carpaților", 1874, nr. 1 111 din 17 februarie, p. 1, col. I.

ce bani ? — Banii nimănui. — Banii antreprenorului, cu mici adjutoare de pădure din partea statului, și cu anuități plătite pe nesimțite de către fiecare locuitor în atîția ani".

Între 25 martie și 18 aprilie Boliac își întreprinde obișnuita călătorie arheologică — mai de vreme ca de obicei [91]. Și de astă dată relatează conștiincios cititorilor gazetei sale rezultatele călătoriei. Lucrase tot la necropola din Zimnicea, dînd de astă dată cea mai mare atenție ceramicii. Era fericit să constate că interesul pe care-l proiectase de cîțiva ani asupra arheologiei preromane începuse să găsească înțelegerea meritată [92]. În vară, Boliac pleacă la Paris [93]. La întoarcere face un popas lung în capitala Ungariei, iar de aici se îndreaptă spre Sibiu. Ziarul românesc „Federațiunea" din Pesta, în numărul său din 15/27 septembrie, vorbește cu simpatie de Boliac și de amintirea pe care o lăsase românilor ardeleni [94]. De-abia la începutul lunii octombrie se afla din nou la București, reluînd conducerea gazetei [95].

La rîndu-i, Boliac vorbește cu admirație despre românii din Transilvania : „Acuma, ce am pre inimă a spune este că românismul pe care îl admirăm pe ici, pe colea, nepîngărit de cosmopolitism și d-o filosofie desordonată, în junimea noastră de orașe, se întîmpină la tot pasul în poporul muncitor de sate, îndată ce treci Carpații... [96].

Tot cu simpatie se notează existența asociației „Unirea lucrătorilor constructori din București", publicîndu-se *Hora* acestei asociații, cîntată de „fiii meseriașilor" la întrunirea anuală a asociației (versuri de N. V. Scurtescu și melodia de Flechtenmacher) [97].

Între timp, cariera parlamentară a lui Boliac continuă. În noua ei sesiune din 1874, Camera deputaților îl alege, între alții, în Comisiunea pentru indigenat [98]. În același timp continuă ironiile „Ghimpelui" la adresa lui. Tînărul I. L. Caragiale publică un acid portret caricatural al bătrînului gazetar, ridiculizînd fervoarea acestuia

---

[91] „Trompetta Carpaților", 1874, nr. 1 121 din 31 martie, p. 1, col. I ; nr. 1 124 din 18 aprilie, p. 1, col. I.

[92] Cesar Bolliac, *Ceramica Daciei, Cîmpul morților de la Zimnicea*, în „Trompetta Carpaților", 1874, nr. 1 137 din 20 iunie, p. 1—2+p. 4, planșe.

[93] „Trompetta Carpaților", 1874, nr. 1 147 din 25 august, p. 1, col. I.

[94] „Trompetta Carpaților", 1874, nr. 1 151 din 22 septembrie, p. 1, col. V.

[95] Ibidem, nr. 1 153 din 6 octombrie, p. 1, col. I.

[96] C. B., *Bucuresci, 5 octobre*, în „Trompetta Carpaților", 1874, nr. 1 153 p. 1.

[97] „Trompetta Carpaților", nr. 1 131 din 23 mai, p. 3, col. V.

[98] Ibidem, nr. 1 165 din 21 noiembrie, p. 1.

pentru Napoleon al III-lea, împăratul Franței : „Știți ce este imperialist. Știți de cine vreau să vorbesc. De bătrînul nostru redactore ebdomadar — scuzați-mi acest nou calificativ neuzitat pînă acum pentru persoane — ; de d. Cesar Boliac" [99].

În 1875, gazeta lui Boliac trebuie să se rezume iarăși să apară modest — doar o dată pe săptămînă. Nu știm cine îl ajuta pe Boliac la redacție, după cum nu știm nici cine l-a ajutat în 1874. Gerant responsabil e tot Daniel Ionescu și administrator credincios tot Ioan Polescu. Totuși gazeta avea un redactor, fiindcă în aprilie Boliac îi adresează o scrisoare, după obișnuitul său procedeu, fără a-l numi, în care-și cere scuze că nu mai poate scrie nimic la gazetă, fiind ocupat cu alegerile pentru Camera deputaților, candidînd în Vlașca [100].

În aprilie, expirînd mandatul de 4 ani al Adunării legislative, au loc noi alegeri. Lupta electorală e iarăși necruțătoare. Fracțiunile liberale se coalizează toate, atrăgînd și pe cîțiva conservatori moderați, în frunte cu Manolache Costache Epureanu, în așa-zisa „coaliție de la Mazar-Pașa". Guvernul Lascăr Catargiu nu se mai poate menține împotriva asaltului acestor forțe unite decît printr-o cumplită teroare în alegeri. În Vlașca, la colegiul IV se alege tot Boliac, cu unanimitatea celor 360 de voturi [101]. E drept, Boliac nu avusese contracandidat guvernamental, el prezentîndu-se alegătorilor ca independent. Nici opoziția nu îi opusese vreun candidat [102]. Spre sfîrșitul anului, gazeta lui Boliac începe în mod brusc o înverșunată campanie împotriva guvernului Catargiu, care se afla de cinci ani la cîrma țării : „În staționarea noastră de cinci ani orăcăiesc broaștele pe întrecute, și s-a infectat aerul cu desăvîrșire. Cu orice spirturi, cu orice săruri, acidurile cele mai tari, nu te poți scăpa de greață : frigurile sînt continue și accesurile lor unu într-altu..." [103]. Cauza era mai cu seamă convenția economică cu Austro-Ungaria, pe care guvernul o

---

[99] Car..., *Istoria unei epigrafe*, în „Ghimpele", 1874, 16 iunie. Reprod. în : I. L. Caragiale, *Opere*, ediție îngrijită de Șerban Cioculescu, vol. V, București, 1938, p. 343—345.

[100] „Trompetta Carpaților", 1875, nr. 1 196 din 27 aprilie, p. 1, col. I *(cronica politică)*.

[101] *Lista generală de deputați aleși pentru Legislatura acésta*, în „Trompetta Carpaților", 1875, nr. 1 197 din 4 mai, p. 1. Pentru peripețiile luptei electorale, vezi „Trompetta Carpaților", nr. 1 198 din 11 mai, p. 2, col. I-II : *Alegerile din Vlașca*.

[102] *Apel la d. Ioan Ghica*, în „Trompetta Carpaților", 1875, nr. 1 202 din 8 iunie, p. 1.

[103] *Stabilitatea d-lui Catargiu*, în „Trompetta Carpaților", 1875 din 9 noiembrie, p. 1.

prezentase spre ratificare în iulie 1875 și care se dovedise în curînd a duce la înrobirea țării față de capitalismul austro-german.

Anul 1876 găsește gazeta lui Boliac pe aceeași pantă a declinului, a izolării de mase, pe care o împinsese fatal șovinismul furibund, profesat în paginile ei. De pe frontispiciu dispare și numele gerantului responsabil. Boliac semnează foarte rar. Lupta deschisă prin ziar împotriva guvernului și desele procese de presă pe care le intenta acesta îl făceau pe Boliac să se ascundă cu prudență sub anonimat.

De sub acest anonimat însă nu-l cruță de loc pe șeful guvernului [104].

Drept răspuns, P. Carp îi comunică prin adresă că a fost descărcat de îndatoririle postului onorific de membru în Comitetul teatrelor, pe ziua de 8 martie [105]. La rîndu-i, Boliac publică, în același număr al gazetei, adresa prin care demisionează din Societatea geografică română, unde era membru, și din Comitetul arheologic.

În 31 martie însă guvernul Lascăr Catargiu demisionează, în urma rezultatului nefavorabil avut în alegerile pentru Senat, pe care îl dizolvase, fiindcă îi era protivnic. După o încercare nereușită a lui G. Vernescu de a forma un guvern liberal, vine la putere tot un grup de centriști, ca Tell și Paul Vioreanu, în frunte cu generalul I. E. Florescu [106]. Ministrul Cultelor și al Instrucțiunii publice din noul guvern îi acordă medalia „Bene Merenti" clasa I — pentru „lucrările sale literare și arheologice" — deodată cu decorarea lui A. T. Laurian, B. P. Hasdeu, V. A. Urechia, a pictorilor Th. Aman și G. Tattarăscu, a actorilor M. Millo și M. Pascally [107].

Orăscu dăduse astfel curs sugestiei făcute de B. P. Hasdeu, care protestase cînd P. Carp, ministrul de mai înainte, dăduse medalia aceasta unor tineri ca Al. Odobescu, T. Maiorescu și N. Grigorescu [108].

Dar cascada guvernelor începuse iarăși. Cade și guvernul generalului Florescu și vine la cîrma țării Manolache Costache Epureanu, cu un guvern care era expresia coaliției liberal-conservatoare de la Mazar-Pașa [109]. Noul președinte de consiliu era acela care, vorbind cu adversitate despre alegerea lui Al. Ioan Cuza ca deputat al colegiului

[104] *Bucuresci, 31 ianuarie*, în „Trompetta Carpaților", 1876, nr. 1 235, p. 1.
[105] *Cronica septămanei*, în „Trompetta Carpaților", nr. 1 241 din 14 martie, p. 1, col. IV.
[106] „Trompetta Carpaților", 1876, nr. 1 245 din 11 aprilie, p. 1, col. V.
[107] Ibidem, nr. 1 246 din 18 aprilie, p. 1—2.
[108] *Distribuirea medaliei „Bene Merenti"*, în „Trompetta Carpaților", 1876, nr. 1 241 din 14 martie.
[109] „Trompetta Carpaților", 1876, nr. 1 248 din 2 mai, p. 1.

țăranilor din Mehedinți, spusese că acest colegiu IV, în toată țara, e o minciună. Boliac știa că nu va fi cruțat de dînsul și se grăbește să-i arunce adevărul în față, reamintind ostilitatea acestuia față de țărani: „Poporul întreg va fi o minciună sub administrațiunea d-tale, d-le Epurene, și faptele nu vor corespunde niciodată vorbelor ! Dați-ne o dezmințire, d-le Epurene, și vom fi taburet la picioarele d-tale, spre a ușura poverile și spre a vindeca rănile acestui copil imens, pe care d-ta îl numeai altă dată *o minciună*“ [110].

Într-un asemenea climat politic instabil, cu o asemenea forță de lovire a cuvîntului care putea foarte ușor să trezească riposta pumnului represiv al administrației, profesiunea de gazetar era primejdioasă. Boliac își ia măsurile de pază, dar totuși nu-l rabdă inima să rămîie cu desăvîrșire sub anonimat : „Sînt două-trei luni de cînd d. Cesar Boliac n-a iscălit mai nimic în *Trompetta*. Se știe însă că toți articolii — articolii de fond mai ales — sînt de d. Boliac. Lectorii *Trompettei* cunosc stilul propriu al d-lui Boliac și fără iscălitură. Cu toate acestea, ne-am crezut datori să dăm această deslușire, ca răspuns la întrebările ce ni se fac [111].

Lupta în alegerile noi, care se fixează pentru iunie, se anunță extrem de grea pentru Boliac. Adversarii liberali îl acuzau că a fost solidar cu guvernul Lascăr Catargiu, prin urmare vinovat de erorile lui. Dezgropau păcatele mai vechi, amintind că Boliac luptase odinioară pentru monopolul tutunului, care lovise greu pe cultivatorii de tutun din Vlașca și din alte părți. Boliac se apără printr-un lung manifest electoral [112], amintind tot ce făcuse pentru țară în general, pentru județul Vlașca și pentru orașul Giurgiu în special. La atacurile ziarelor liberale, biata gazetă a lui Boliac, apărînd o dată pe săptămînă, abia mai poate prididi cu răspunsurile. Alegerea lui Boliac și a lui Pavel Peretz ca delegați sătești este anulată. Se fac altele, din care ei sînt excluși. Pînă și afacerea cu briliantele contelui Zichy este dezgropată, într-o formă fabuloasă, cu absolută rea-credință, de către maiorul Zalik, fiul adoptiv al lui Eliade. În ajunul alegerilor, în sala de restaurant a unicului hotel din Giurgiu, acesta se jura pe copiii lui — stînd la masă cu prefectul și subprefecții, în timp ce Boliac era la altă masă — că la Constantinopol, locuind el la parter, iar Boliac la etaj, ar fi auzit „cum cădeau pe scînduri pietrele pe

[110] „Trompetta Carpaților“, 1876, nr. 1 258 din 2 mai.

[111] *O deslușire*, în „Trompetta Carpaților“, 1876, nr. 1 250 din 16 mai, p. 2, col. IV.

[112] Cesar Bolliac, *Către delegații Collegiului IV electoral de Vlașca*, în „Trompetta Carpaților“, 1876, nr. 1 252 din 30 mai, p. 1.

care le scotea d. Boliac din coroana Ungariei". Aceste zvîcnete de ură și vorbe fără frîu poate că tot nu și-ar fi ajuns efectul dacă Boliac nu ar fi pierdut într-adevăr și încrederea țărănimii, lucru pe care îl mărturisește cu amărăciune însăși gazeta lui după înfrîngere : „Ar fi prea lung să se spună diferitele conversațiuni la care era provocat d. Boliac prin cîteva sate pe unde trecea. La un loc, îi zicea un biet om matur, care cunoștea de mult pe d. Boliac în persoană : — Domnule Chesar, spune-ne și nouă, d-ta la *alb* seau la *roșu* ești ? [113].

— Ce sînt astea, prietene ? Eu sînt Cesar Boliac, amicul vostru, om al poporului, care am luptat toată viața mea pentru popor, răspunse d. Boliac. — Aia o știm, zice un altul ; dear acuma ești d-ta scris la *roșii ?* — La roșiori ?... întreabă altul. — Ce rătăciri sînt acestea, fraților ? ce vorbe nesăbuite ? Eu sînt cel ce am luptat totdeauna contra poverilor voastre, pentru binele vostru, pentru ușurările voastre.... — Mai pe scurt, adăugă un altul, ce zici d-ta despre zilele de șosele ? — Dear monopolul tutunului pentru ce l-ai pus, de ne-ai sărăcit ?" [114]

În aceste împrejurări, rămas cu totul izolat, Boliac cade în alegeri. „Gazeta Transilvaniei" consideră această izolare ca firească în urma erorilor sale politice din ultimii ani [115]. O revistă umoristică, intitulată „Cucurigu", comentează : „Mai bine mort între morți decît mort între vii".

În iulie e nevoit să întrerupă apariția gazetei pe timp de o lună sub motiv că trebuie să meargă în cercetări arheologice. De altfel, însuși Boliac are convingerea că gazeta lui se mai ținea numai prin interesul cu care puținii cititori rămași credincioși îi urmăreau cercetările arheologice [116].

Închipuirea lui Boliac nu e tocmai așa de exagerată. Cercetările lui arheologice stîrniseră un interes care depășise mult de tot cercul oamenilor cu cunoștințe de specialitate. Una dintre cele mai bune nuvele ale scriitorului Gala Galaction, *Gloria Constantini*, pornește de la descrierea frumoasei piese numismatice rămase de la împăratul Constantin al Bizanțului. Într-una din paginile nuvelei se evocă săpăturile lui Boliac la Celei, despre care acesta relatase în raportul

---

[113] În limbajul de presă al lui Boliac, *albii* erau conservatorii, iar *roșii* erau liberalii.

[114] *Bucuresci, 16 iunie*, în „Trompetta Carpaților", 1876, nr. 1 254, p. 1, col. I—V.

[115] *Bucuresci, Diu'a Sf. Diuene*, în „Gazeta Transilvaniei", XXXIX (1876), nr. 50 din 13/1 iulie, p. 2—3.

[116] *Catra abonați*, în „Trompetta Carpaților", 1876, nr. 1 258 din 18 iulie, p. I.

său către Comitetul arheologic, publicat în „Trompetta Carpaţiloru", în august 1872. Gala Galaction îşi reaminteşte în detaliu descrierea descoperirii făcută de Boliac, a sarcofagului unei patriciene creştine: „Şi tot acum 30—40 de ani s-au găsit şi cîţiva cărturari care s-au dus la Celei şi-au dat cu tîrnăcopul în masivul ruinelor. Unul din ei, Cezar Boliac, s-a oprit aici în cîteva rînduri şi a făcut oarecare cercetări. Între altele, Cezar Boliac a găsit, sub prispa unui sătean, un sarcofag ermetic închis, care, cu învoirea ultimului său proprietar, a pus să-l deschidă. Lucrul n-a fost tocmai uşor, căci capacul era prins de sarcofag cu scoabe de fier, acoperite cu plumb, iar linia de închidere a celor două jgheaburi era cimentată. Dar la urmă sarcofagul a fost deschis şi, pe un pat de ramuri de foi de dafin, apăru un schelet aproape întreg. Mirosul foilor de dafin, acum galbene ca tutunul de Havana, se răspîndi puternic şi plăcut şi muri în aer după şeaptesprezece veacuri de recluziune. Cercei de aur, un ac de păr (de fildeş), două semilune de dinţi, toţi la număr şi minunat de frumoşi, spuneau că pe crengile şi pe foile de dafin adormise o femeie, tînără şi, desigur, mult iubită. Nici o inscripţie, nici un nume! — pentru ca secretul durerii sfîşiatului amant sau soţ, contimporan cu Caracalla, să rămînă indescifrabil în vecii vecilor" [117].

Gazeta reapare în 19 august. In curînd, Boliac îşi publică raportul către Ministerul Cultelor şi Instrucţiei [118].

Mai înainte, Boliac publicase un nou articol despre Vodastra [119], un amplu studiu cu planşe. În acest lung articol întîlnim un frumos pasaj asupra rolului ştiinţei preistoriei de a descoperi şi explica viaţa anonimă a oamenilor, munca lor trudnică ce stă la baza civilizaţiei de astăzi:

„Dar istoria ce dobîndeşte din aceste descoperiri mai mult închipuite? Ea dobîndeşte cunoştinţa că pe aceste locuri exista istorie şi pe cînd nu era *istoria;* că existau oameni pe aici, existau societăţi care trăiau şi piereau pînă să nu afle nimic despre dînsele, pînă să nu *ştie* că sînt, că au fost; că trăiau oameni cu industrie p-aici, mai nainte de toate datele şi pe cînd se numiau unii pe alţii prin cîte o monosilabă; că ei fasonau cremenea şi piatra dură fără instrumente metalice, după metode pre care astăzi ştiinţa nu le poate înţelege;

---

[117] Gala Galaction, *Bisericuţa din răzoare*, p. 95—96.

[118] Cesar Bolliac, *Archeologie*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1876, nr. 1 261 din 29 august, p. 1, col. VI, şi p. 2, col. I.

[119] Cesar Bolliac, *Ceramica Daciei, Vodastra*, în „Trompetta Carpaţiloru", 1876, nr. 1 255 din 27 iunie, p. 1, col. I—VI, p. 4 cu 128 desene. În p. 2, col. I—IV: *Explicarea planşei.*

că din oase știau să tragă profite utile și de agrement ; că din pămînt știau să facă toate uneltele casnice pre care le dau astăzi metalurile, sticlele și lemnele ; că, în fine, toate ideile despre bunul trai, perfecționate astăzi, existau în omenire mai nainte de a ști omul, cum se chiamă omul, ce este omul, de unde vine și unde se duce".

Totuși interesul pe care îl stîrneau aceste articole arheologice nu era nici pe departe suficient ca să susțină apariția gazetei, nici măcar o dată pe săptămînă. În septembrie 1876, gazeta anunță că, la bancherul Alexianu, se aflau de vînzare antichități evaluate la 10 000 franci, depuse acolo ca gaj, în diferite rînduri, de Boliac, pentru împrumuturi care, cu timpul, se adunaseră la suma respectabilă de 800 de napoleoni [120]. În același număr, Boliac, ca președinte al Comitetului arheologic, protesta printr-un articol din pagina I, că Ministerul Cultelor și Instrucției publice nu voise să-i aprobe nici un fond pentru a putea face deplasarea la Pesta, unde voise să prezinte arheologia românească la a VIII-a sesiune a Congresului internațional de antropologie și arheologie preistorică, ce urma să se întrunească acolo [121]. În programul de comunicări al Societății geografice române, care începea prin conferința lui Odobescu, locul V era rezervat lui C. Boliac, cu subiectul : *Studii arheologice privitoare la România* [122]. Boliac revenise dar la toate demnitățile sale științifice acum cînd le pierduse pe cele politice.

Interesul său pentru industria națională se menține puternic. Într-un articol entuziast, aproape liric, comentează prima producție a fabricii de zahăr de la Chitila [123].

La începutul anului 1877, bătrînul Boliac luptă mai departe din greu să-și mențină gazeta. Organizează o nouă loterie, iarăși pe baza unui fond din galeria sa de tablouri, care putea fi văzut de amatorii loteriei la domiciliul său, în strada Scaunelor, nr. 33, în toate zilele de la 1 la 3 după amiază [124]. Prietenii admirau această neobosită energie : „Vivacitatea sa era atît de mare, cu toate că ajunsese la vîrsta de 64 ani, înaintea boalei de care a suferit, încît nu îi venea să stea un moment la un loc și să ia condeiul în mînă, ci dicta altuia ideile

[120] *Anunciuri*, în „Trompetta Carpaților", 1876, nr. 1262, din 9 septembrie, p. 3, col. VI.

[121] „Trompetta Carpaților", 1876, nr. 1 262, p. 1, col. V—VI.

[122] Ibidem, nr. 1 265 din 10 octombrie, p. 1, col. I.

[123] C. B., *Zacharul nostru*, în „Trompetta Carpaților", 1877, nr. 1 280 din 18 ianuarie, p. 2.

[124] *Loteria Trompettei Carpaților*, în „Trompetta Carpaților", nr. 1 280 din 18 ianuarie, p. 1, col. I.

și impresiunile sale. Chiar cînd vorbea seau discuta, el umbla necontenit prin casă" [125]. Atacul de paralizie l-a lovit în plină activitate. Am făcut socoteala articolelor semnate de el în ultimul număr. Sînt cinci, în afară de ceea ce, nesemnat, apare aproape sigur ca de mîna lui. Se pare că în ultimul timp scria aproape singur gazeta. Altfel nu se poate explica cum personalul redacțional nu a putut să scoată nici măcar încă un singur număr după îmbolnăvirea lui, ca să încheie în mod demn existența gazetei.

Despre motivul încetării ei și despre boala lui Boliac aflăm din celelalte ziare. Cel dintîi anunță vestea ziarul „Pressa" : „Aflăm cu multă părere de rău că distinsul publicist și eminentul arheolog și numismat, d. Cesar Boliac, a căzut greu bolnav ieri-dimineață, într-un mod neprevăzut. Sperăm însă că o viață atît de utilă pentru publicitate și pentru știință va fi conservată [126]. „Timpul", scriind mai tîrziu, e mai explicit : „Sînt cîteva zile de cînd un rău, care amenință a fi incurabil, a lovit pe d-nul Cesar Boliac. Jumătate corpul i s-a paralizat. Chiar vorbirea i-a devenit neînțeleasă" [127]. La un moment dat apăruseră nădejdi de vindecare : „Aflăm cu multă bucurie că simptome bune încep a se vedea în starea sănătății d-lui Boliac. De vreo două zile, ameliorarea aceasta pare a crește. Partea însă paralizată a jumătății corpului continuă a mai fi în aceeași stare. Însă o îmbunătățire simțitoare arătîndu-se în restul corpului, aceasta poate exercita o bună influință și asupra părții bolnave" [128]. Din nefericire, îmbunătățirea nu a mai progresat. Timp de aproape trei ani, Boliac a mai trăit un fel de viață larvară, pe jumătate paralizat și aproape mut, singur, fără nimeni din familie să-l îngrijească.

Scriitorul I. A. Bassarabescu, nepot de frate al lui Nicolae Bassarabescu, redactorul „Trompettei Carpaților", ne-a lăsat, într-un volum de evocări și amintiri, o imagine cutremurătoare a ultimilor ani ai vieții marelui gazetar : „Pe Cesar Boliac eu îl vedeam aproape în fiecare zi trecînd pe lîngă casa noastră, pe str. Rotarilor, dus într-un cărucior ca de copil, dar ceva mai mare, de cîte un flăcău voinic, purtînd cămașe de pînză albă, vestă neagră brodată și itari strîmți.

---

[125] Paul Vioreanu, *Discurs funebru*, în „Pressa", XIV (1881), nr. 50, p. 2—3.
[126] „Pressa", X (1877), nr. 1 din 23 ianuarie, p. 2, col. II.
[127] „Timpul", 1877, nr. 24 din 30 ianuarie.
[128] „Pressa", 1877, nr. din 27 ianuarie, p. 2 : *Cronica interióra.*

Vipera asta de îngrijitor neconștiincios își bătea fără nici o milă stăpînul, cărîndu-i ghionți în ceafă ori de cîte ori țipa. Căci, pe la 1880, cînd l-am văzut pentru întîia oară, bătrînul era paralizat, o paralizie cumplită, care-i micșorase trupul de-l prefăcuse într-un fel de păpușă cu bărbuță albă, scoțînd din cînd în cînd niște intonații triste de vaiet pătrunzător : A, aa, aaa !...".

Boliac locuia pe atunci „pe lîngă biserica Popa Rusu" și, pe timp frumos, un servitor îl ducea la aer în grădina Icoanei, unde se juca și I. A. Bassarabescu, copil : „Nu o dată căruciorul lui Cesar Boliac era adus și oprit lîngă o bancă din apropierea noastră. Parcă-l văd cu cîtă ispitire se uita spre noi cum jucam țintar sau cum citeam ceasornicul. Ochii lui mici, vioi și negri, jucau în orbite...". La intervenția lui Nae Bassarabescu pe lîngă familia scriitorului, ticălosul îngrijitor a fost înlocuit cu o femeie [129].

Nenorocirea a făcut să dispară patimile politice din jurul lui. Prieteni și foști adversari s-au grăbit să-l ajute. În Cameră, deputatul Al. Holban propune acordarea unui ajutor de 400 de lei pe an. Adunarea, după un discurs al primului ministru I. Brătianu, trimite moțiunea la secțiuni „cu urgență" [130]. La 25 februarie 1881, Cezar Boliac își dă obștescul sfîrșit. Ziarul „Românul" — care din 1863, în urma unei hotărîri a plenului societății anonime pe acțiuni care îl administra, nu-i mai pomenise niciodată numele [131] — acum îl evocă cu sentimentul calm al dreptății postume : „Cesar Boliac s-a sfîrșit alaltăieri. Sînt cîțiva ani de cînd o crudă boală îl luase deja dintre cei vii. Cesar Boliac a avut multe calități. El iubea și simțea tot ce este frumos. Scrierile lui în versuri și-n proză au multă vigoare și multe calități. El își iubea țara și cu pasiune lupta și scria. Acea pasiune o găsim necurmat în scrierile și-n viața lui ; ea îi dete multe calități, dar tot ea a trebuit să aducă și multe slăbiciuni.

---

[129] I. A. Bassarabescu : *Cesar Boliac*. în volumul *Lume de ieri*, București, 1943, p. 203—207.

[130] *Cesaru Boliacu*, în „Familia", XIII (1877), p. 131 : *Ce e nou ?*

[131] *Bucuresci. Ḑiu'a de St Diuene*, în „Gazeta Transilvaniei", XXXIX (1876), nr. 50 din 1 iulie, p. 2—3.

Camera deputaților i-a fost acordat o pensiune și ieri a votat 2 000 lei pentru înmormîntarea lui. Bine a făcut Camera. El merita această onoare, căci bine a luptat pentru patrie și pentru poporul român" [132].

[132] „Românul", XXV (1881), nr. din 27 februarie, p. 1. Notițe în legătură cu înmormîntarea în: „Românul", XXV (1881), nr. din 27 februarie, p. 3, col. V (anunțul familiei defunctului); „Resboiul român", III (1881), nr. 286, din 27 februarie, p. 4; „Pressa", XIV (1881), nr. 50 din 5 martie, p. 2—3; „România liberă", V (1881), nr. 1 din martie: *Cronica. Necrologie*; Nicolae Bassarabescu, *Cesar Boliac*, în „Pressa", XV (1881), nr. 1 din 1 martie; „România liberă", V (1881), nr. din 28 februarie; „Resboiul român", III (1881), nr. 287 din 28 februarie; „Timpul", VI (1881), nr. 46, p. 1—2; Cr. H. Grandea: *Bucuresci, 26 Februarie*, în „Resboiul roman, III (1881), nr. 286 din 27 februarie, p. 1—2; Scipione Bădescu, *Cesar Boliac*, în „Timpul", VI (1881), nr. 46 din 28 februarie, p. 1—2; (Anonim), în „Pressa". XIV (1881), nr. 45, p. 1.

Cuprinsul

Cezar Boliac şi posteritatea lui	5
Familia şi copilăria	19
Anii de formaţie	38
Începuturile literare .	47
Primii paşi în publicistică : „Curierul românesc"—„Pămînteanul"	81
Anul 1840	95
În pragul revoluţiei din 1848	111
Boliac şi revoluţia din 1848	148
În mijlocul revoluţiei din Transilvania .	164
Activitatea publicistică la Paris	179
Pe drumul spre Unirea Principatelor Române	192
Pregătiri pentru reapariţia „Buciumului"	217
Lupta pentru susţinerea reformelor domnitorului Cuza	251
Trecerea pe poziţiile protecţionismului economic	288
Reluarea activităţii arheologice şi numismatice	314

Redactor responsabil : VIOLETA MIHAILA
Tehnoredactor : ELENA NEGRU

Dat la cules 12. 03. 1966. Bun de tipar 16.05. 1966. Apărut 1966. Tiraj 10.350 broşate. Hîrtie velină de 80 g/m² 610×860/16. Coli editoriale 24,56. Coli de tipar 22. A 1813/1966. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 92
(Boliac Cezar)

Întreprinderea poligrafică „Informaţia" str. Brezoianu, nr. 23—25, Bucureşti, Republica Socialistă România comanda nr. 105.

Lucrarea se poate procura de la LIBRĂRIA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA, București, Calea Victoriei nr. 27 sau de la principalele librării din țară, precum și prin difuzorii de cărți din întreprinderi și instituții. Volumele se pot comanda și prin poștă. Cititorii din mediul urban se pot adresa Librăriei **„CARTEA PRIN POȘTA"** București, Calea Șerban Vodă nr. 43, Raionul „Nicolae Bălcescu", iar cei din mediul rural Librăriei „Cartea prin poștă", București, str. Sergent Nuțu nr. 8–12, Raionul „V. I. Lenin".

LEI 13